

KEMÉNY ZSIGMOND

A RAJONGÓK

REGÉNY

ELSŐ RÉSZ

1

Ama nagy vallásháborúnak, melyet, akik a békekötést megérték, harmincévesnek neveztek, derekán vagyunk.

Mennyit szenvedett Európa s különösen Németország, és mennyit küzdött!

Hányszor nem óhajták a népek a békét, s hányszor lépett az közel, hogy egy szeszélyes vagy tragikai fordulat után, beláthatatlan távolba tűnjék; mintha csak álomlátvány volna, mely a véráztatott földből kísértetni jár fel, míglen a reményt könnyenhívóségre csábítván, csalódások közt fásultsághoz szoktat!

De minek ily elégiai hang a tények helyett, melyekre vissza kell gondolnunk.

A cseh forradalmat s a már azelőtt egyenetlenkedő és elgyengült protestáns szövetséget, melynek élén a pfalzi választófejedelem állott, a fehérhegyi csatában egy csapással semmivé tették II. Ferdinánd s a katolikus liga seregei.

De a győzedelmes fél szigorú szabályai a badendurlachi várgrófot és a braunschweigi herceget az új hit és az országától megfosztott pfalzi választófejedelem védelmére fegyverzették fel. Ismét kitört a háború, s a wimpfeni, höchsti és looi csatákban az evangélikusok összeczúzásával végeztetett be.

S ekkor viszont békéről álmodozék a világ, mint a fehérhegyi vértanú után.

Azonban a kisarcolt Alsó-Szászország idegen hatalommal kötött szövetséget, a dánok betörték a német birodalomba, s újra lángra lobbant a vallásháború.

A megnyílt harc folyama szintén rövid volt.

Mannsfeld, az új hit seregeinek vezére Dessaunál, a szövetséges dán király Lutternél megveretett, Wallenstein a Keleti-tengerig nyomult, Stralsundot ostromolta, az evangélikusok ereje teljesen kimerült, s a dánok a Lübecki béke által kötelezék magokat, hogy többé Németország vallásügyeibe nem vegyülnek.

II. Ferdinánd most eljöttnek vélé a percet, hogy rendkívül erélyes szabályokkal hosszas időre biztosítsa a békét.

De midőn már szigorú parancsai a kitűzött célhoz közelebb vitték, Gusztáv Adolf svéd király, harmincezer fegyveressel a pomerániai partokra kikötött, s a protestáns ügy számára az egyik diadalt a másik után nyerte meg, míg a lützeni nagy győzelemmel életét a csatatéren végzé be.

Halála után Oxenstierna svéd kancellár a már francia segélypénzzel ellátott protestáns német fejedelmeket a heilbronni szövetségben egyesíté, s az összes hadak vezérletét átvette.

Az altenriedi győzelem s Regensburg elfoglalása lőn e szövetség fényes eredménye.

De a lothringeni és spanyol segédseregekkel Regensburg visszavételére siető császári tábornok, Gallas, Nördlingennél a protestánsok kardját, Bernhard weimari herceget megverte, s kipusztítva, földúlva Szeviát és Felső-Németország evangélikus részeit, a prágai békében a katolikus ligával való kézfogásra kényszeríté az új tant pártoló, azonban a heilbronni kötést alá nem írt szász és brandenburgi választófejedelmet.

Ekkor a svédok és a heilbronni szerződésbe vegyült protestánsok a katolikus Franciaországtól, mely az ausztriai ház és a német birodalom természetes ellensége volt, kértek segítyt, s nyertek is.

Minden arra mutatott, hogy 1638-ban - melynek végnapjaiba tettük át magunkat - még sötétebb és kétségbeejtőbb színt ölt azon vallásháború, mely annyiszor látszott bevégezettnek, s tört ki mindig újabb erővel és dühvel.

Az erdélyi fejedelmek e nagy küzdelemben csak mellékesen vettek részt.

Kiválaszták a kedvező alkalmat, hogy hadviseleteikkel a magyarországi protestánsoknak jogokat s Erdély számára néhány megyét szerezzenek.

Bocskaitól kezdve I. Rákóczi Györgyig, kinek fővárosába: Gyulafehérvárra vezetem olvasóimat, már három oly egyén országolt Erdélyben, kiket a magyar korona alatt élő evangélikusok szellemi fejüknek tekintettek, s kettő közülök idegen hatalmak által biztosítá, s a magyar országrendekkel törvénykönyvbe iktattatá az új tan szabad gyakorlatát s jogait meghatározó békekötéseket.

A harmadik, tudniillik Rákóczi György, még eddigelé csak izgatott a felső megyéken.

Reményekkel táplálá a szenvedett sérelmek miatt panaszkodó hitsorsosait.

Ha szerét teheté, egyenetlenséget szított a katolikus főurak sorában.

Segéllyel kecsegtette a csüggedező protestánsokat, kitartásra s jogkövetelésre inté az erélyeseket.

Körülmények szerint volt félénk és vakmerő, de a német ügyek folyamáról pontosan lévén értesítve, a vallássérelmi vitákért csak addig haladt előre, honnan könnyen vissza lehet lépni, s ahol, míg biztat és követel, nincs erkölcsileg lekötelve a kardot kivonni, nincs kényszerülve hangzatos ígéreteit ágyúdőrejjel támogatni.

Eközben az erős akaratú és tevékeny II. Ferdinánd meghalt, s fia, a már régebben magyar király, Pozsonyba országgyűlést hirdet, hogy a főhatalom jelvényét nőjének is fejére tétesse.

Hosszas, és minket - kik Gyulafehérvárt kerestük föl - nem érdeklő halasztások után, tanácskozásra átadattak a királyi előterjesztések; de a rendek protestáns többsége, Rákóczi küldöttei által buzdítva, kinyilatkoztatá, hogy a tárgyalásba addig nem ereszkedik, míg a vallásszabadságon elkövetett sérelmek orvosolatlan maradnak, és elmellőzvé a felső táblát, melynek többsége katolikus volt, kívánságát „mint Magyarország evangélikus rende” külön feliratban juttatá a korona elé, mi törvénytelen újításnak, forradalmi lépésnek, a fegyverre hivatkozás előjelének tekinteték.

E merész feliratot éppen a karácsony előtti hetekben küldék meg párthívei az erdélyi fejedelmeknek.

A hír csakhamar a palotából az utcákra került, bekopogtatott az elővárosi házakhoz is, és rendkívüli izgatottságot terjesztett szanasztét.

Dajka János püspök kéz alatt tudtul adá híveinek, hogy legközelebb az evangélikus rendek panaszának fejtegetésére használja a szószerket.

Ki-ki ismerte a főpap izgatódó modorát s a befolyást, melyet Rákóczi kedélyére gyakorol.

A hadpárt bizonyosnak hitte a rég áhított vallásháború kiütését. S a békepárt is, melyhez az erdélyi, akkor még csekély számú katolikus urakon kívül néhány tekintélyes protestáns egyén is tartozott, alig mert többé kétkedni, hogy a kocka el van vetve; s bár az első megdöbbenés után gátlólag kezdett működni, szertelen ingerültségével árulá el kétségbeesését.

A fejedelem a püspökön kívül még senkit sem bocsátott magához.

Reggeltől késő éjig szünetlenül futárok indultak az ország különböző részeibe.

Látszik, hogy Rákóczi nagy dolgokon járta az eszt.

Kardot köszörülni, megnyergelni a hadimént, a fejedelem személyes vezénylete alatt a vén Kornis Zsigmondot és a fiatal Kemény Jánost két tekintélyes hadtest élére állítani, a hit és lelkiismeret szabadságának zászlóit lobogtatva Tokajtól Nagyszombatig nyomulni, mindenütt a békétlen elemeket a seregbe olvasztván, legalább hatvanezer emberrel a megostromolt Nagyszombatból Morvába vagy Sziléziába rontani, hogy Baner svéd tábornokkal közös hadterv szerint lehessen III. Ferdinándot eldöntő csatára kényszeríteni: e merész terv a hadpárt főnökei által már Rákóczi szájába adatott, s különböző cifra változatokkal kicicomázva terjesztették szét.

De a béke barátai is szerencsések valának egy másik, szintén fontos hír birtokába jutni.

Állításuk szerint tudniillik Dajka püspök utolsó audienciája után a fejedelem este tíz órakor magához hívatta Kassait, a cím nélküli kancellárt, s ennek tanácsára, míg Dajka templomozni fog, néhány főúr a palotában értekezletre gyűl össze.

Nagyhatású volt e hír a kedélyekre. Mindenik tudta, hogy a porból fölvergődött s az arisztokrácia által gyűlölt Kassai a világ legféltettebb embere, ki soha lóra nem ült, ki soha fegyvert nem vett kezébe, s ki a háborút azért nem óhajtja, mert maga nem mer táborba menni, s mert a nyert csaták csak az ő halálos ellenségeinek, a főuraknak befolyását növelnék.

Remény és félelem közt virradt tehát a pártokra az a nevezetes nap, melynek reggelén Gyulafehérvár lakosai korábban keltek föl ágyaikból, mintha mindenik családnak fontos intézendője volna, s a halasztás kárral, az elmulasztás nagy veszéllyel járna.

Sűrű tömeg, melynek hullámozása alig észrevehető, lepi be azt a közt, mely a fejedelmi palotából a székesegyházig terjed.

Fő főt ér. A könyöknak nincs elég helye, hogy kifeszülhessen, s működéseivel egy lépésnyi előrehaladást vagy egy kevésbé szabadabb lélegzést szerezhessen annak, ki a népgomolyba mélyebben benyomulni, vagy onnan kibontakozni akar.

A „kék darabontok” és udvari alabárdosok igyekeznek ugyan legalább akkora rést nyitva tartani, amennyi elég, hogy a fejedelemhez menő lovagok, kik a kapuig vergődnek, senkit össze ne tapossanak; s viszont a hírnökök a kapuban elég magasra emelik gombos pálcáikat és hatalmasan sípolnak is, ha valaki az udvarból eltávozni készül; de a közlekedés fönntartására célzó minden szabály aránylag csekély sikerre vezet, és sok kellemetlen súrlódás árán.

A nép néhol áttörhetetlen tömbbé forrt, s ahol valamivel gyéresebb is, nehezen mozdul ki állásából, melyet küzdéssel foglalt volt el, s ingerült kedéllyel oltalmaz.

Csak ha kedvelt vagy rettegett úr nevét hangoztatják a „kék darabontok”, s ha a hírnök sípolása helyett dobok perdülnek meg, a fejedelmi családhoz tartozók közelgését jelentvén, akkor kezd hullámozni s élénkebben kettéválni a tódulat, hogy szabad átjárást engedjen.

Úgy látszik, a tömeg újságvágya s lelkesedése föl van fokozva, mert úrinők, kíváncsi vén-asszonyok, aranyos kardú, sőt papi ornátusban levő egyének is, kik már elkéstek, vagy inkább szerettek künn maradni, vegyülvék a nép közé.

S mily tarka, összhangzástalan, de érdekes képet ad az egész!

A különböző nemzetek, céhek, társulatok, a magasabb- és alsóbbrendű polgárok sajátos öltöze, mely szabásban, színben, ruhanemekben, sőt magokra a kelmékre nézve is egészen elüt a többiektől, alig enged szemeinknek nyugpontot, s nézésünk a meglepetés ingerével röpköd ide-oda, új meg új benyomásokat fogadva el és soha be nem telve általok.

S még elevenebb hatást gyakorol kedélyünkre a tömeg hangulata, magatartása, szelleme.

Eredetileg - mint látszik - két csoportozatot formált az összegyülöngő nép.

Sokan tudniillik a fejedelmi udvar felé sodortattak kíváncsiságuk és szenvedélyeik által, míg viszont számtalant újságvágya, mely mélyebb áhítatul vegyült, a székesegyházhoz csődített.

Zarándokláshoz, búcsújáráshoz hasonlított e kicsiny népköltözés.

Falkában haladtak a vár utcáin, s inkább komoly, meghatott arccal, mint zajgva és társalogva.

Egy rész a piacra ömölván, egyenesen az udvarnak tartott, mintha az volna Medinája, hová jutni fogadást tőn; más rész szintén egyenesen a székesegyházhoz vonult, mintha az volna Mekkája.

Akik a palota kapuin be nem férhettek, legalább arra fordíták tekintetöket, s akik a templom belsejéig nem juthattak, legalább benézni és onnan valamit meghallani sóvárogtak.

Mindkettőjük háta mögé új meg új egyének szivárgának, s átlépven az üresen maradt rést, a kezdetben különálló tömböket egy testté forrasztották.

S most az egész a címertan legszeszéyesebb rajzai közé tartozó csodaállathoz, valami kétfejű óriásgyík- vagy teknősbéka-fajhoz hasonlít, melynek törzse lomha, tétlen és alélt, fejei pedig egymás ellen vannak fölimerelve.

Mert a templom előtt tanyázók azért szorítják ki magokból majdnem a lelket, s azért tapos-tatják lábaikat, hogy a szószékből hozzájuk hullámozó hangok közül mentül több érthető szót, s ha lehet, gondolatokat is halásszanak ki. Csendre s figyelemre van tehát szükségök.

Ellenben a fejedelmi udvar kapuihoz tolongók azért roncsoztatják köntöseiket, azért tűrik a „kék darabontok” mogorva bánásmódját, hogy a palotából kijövő egyénektől híreket hall-janak, s tények felől, melyek által érdekeltetni látszanak, minél gyorsabban világosíttassanak föl. Ezeknek tehát a csend helyett most éppen annak ellenkezőjére van szükségök.

Aztán a hírt és az ígét lesők közt kedélyökre nézve is kirívó különbség mutatkozik, mit lehetetlen nekünk hamar észre nem venni.

Az udvarba nézők tudniillik többnyire dühös mérsékeltek, míg a szószékhez tekintők csaknem kivétel nélkül mind dühös túlzók. Azoknak zöld remény, ezeknek fekete gyász színében tűnik fel a híresztelt vallásháború. Nem is csoda tehát, hogy az egyik fél oly kevés rokonszenvet mutat a másik iránt, mintha közös osztálypörük volna, melyen prókátoraik már rég meghíztak, maguknak pedig erszényök és kedvök rég megcsappant.

A püspök úr szenvedélyesen szónokol.

Soha nagyobb hangja s közönsége nem volt.

A templomba tódult nép ifja és véne mély áhítattal, sőt azon sötét rajongással hallgatja, mely a hitújítás korszakának jellemvonásához tartozik.

De a külső tömeg, miután keveset érthet a kenetes beszédből, nincs annak úgy varázshatalma alá vetve, hogy a szónok célja szerint buzduljon föl vagy alázódjék meg, s érezzen keblében törődést vagy elszántságot.

A templom előcsarnokán túl csak az erősebb hangnyomatú szavak, melyeket az egyén képzelődése kötött összefüggő gondolatokká, valának tisztán kivehetők.

Itt teljes alkalma van az indulatoknak sejtések, gyanítások által fokozódni.

Dajka püspök prédikációjából hallák meg a távolabb állók is, hogy Nagyszombatban nem szabad az ágostai vallást követőknek a megrepedezett, szétdúló egyházat kiigazítani.

Ó, ott bizonyosan a pap fejére hull az eső, midőn éppen az evangéliumot kezébe veszi; a konzisztórium legbuzgóbb tagjainak a hirtelen lemállott vakolat alkalmasint vagy az orrát, vagy tán a koponyáját is betörte; s kétségkívül minden istentisztelet kezdetekor külön kell azért imádkozni, miképp a Jehova hatalmas karjaival tartsa fel a boltíveket, hogy a nagy orgona szavára ne dőljenek a szent gyülekezetre.

Ez iszonyú helyzet a legrészletesebb vonalakig lebeg a tömeg szeme előtt.

Erről suttoznak, ezt magyarázzák egymásnak.

Megint hangzik a főpap szájából valami tisztán érthető:

- Léván nem szabad lelkeszt tartani.

- Ki kereszteli meg a gyermekeket? - kérdé szomszédjától a tömegben egy várandós asszony.

- Senki, kedves húgom! - válaszolja érzékenyen maga a szíjgyártók céhmestere - ott a mi szegény hitsorsosainknak még nevök sincsen.

- Szakolcán nem adnak temetőhelyet halottainknak - panaszolá a főpap.

- Borzasztó! - sóhajták künn.

- Vajon hány halott hever Szakolcán temetetlen? Hányat ástak be árkokba? Hányat kapartak ki onnan a farkasok? Hol pihen az, kinek életében nem volt egy talpalatnyi földje is?

Ily tudakolások zsibongnak a nép ajkán, terjedve-széledve mindig tágabb körben.

Az elkeseredés nőtt, az áhítatos csend apadt.

S ez még szerencse volt, mert legalább a közös csillapítás alatt a főpap néhány panasza megérthető nem vala.

Míg a templomnál ezek történnek, a fejedelmi lak kapui előtt hemzsegő tömb sincs izgatások nélkül, mert időnként akad, ki a főurak értekezletének folyamáról hírt szed föl vagy kohol.

- Össze akarják rögtön hívni az országgyűlést, hogy hadi segélypénzt ajánljon - szólt az egyik.

- A fejedelem önagysága saját kincstárából a zsoldosok szaporítására nyolcvanezer tallért ígért - erősíté a másik.

- A hajdúvárosokhoz és a székely nemzethez még az éjjel parancs megy a közfegyverzésre - mondá a harmadik.

Természetesen minden ilyen hírre szembetűnő lehangoltság mutatkozott a kapuk körül csoportozókban, mit mély hallgatásuk s komor tekintetök tanúsít.

De a felleg után verőfény jó, a borút derű váltja föl.

Csakhamar így történt itt is.

Békeremények kezdettek a palotából kiszivárogni.

- Haller Péter és Mikó Ferenc - beszélé egy udvari tisztviselő - azt tanácsolják, hogy őfensége figyelmeztesse ugyan a nádort az evangélikusok vallásszabadságát biztosító bécsi, nikolsburgi és pozsonyi béke pontjainak szoros fenntartására, de most ennél még többre ne terjeszkedjék.

- S legfőleg néhányat fogasson be azok közül - mormogák a dühös mérsékeltek -, kik a törököt háborúskodásaik által nyakunkra akarják hozni. Úgy kell bánni velök, mint Zólyomi Dávid urammal és cimboráival. Van ám börtön a fogarasi várban, s Kőváron is hűs helyet lehet a heveskedők számára készíteni. Csak ne kíméljük a nehéz meg a kurta vasat. Olvasztanak eleget hegyeinkből, s marad, a kardon és ekén kívül, bőven békóra is.

Egymást tüzelgeték fel pattogó szavakkal, s jókora nyugtalanság és zaj támadt, mely a templom felől sűrű kézintéseket hozott mozgásba.

- Helyet, helyet! - sürgeték most a „kék darabontok”, tért nyitva egy szürke bajuszú s egészen fehér szakállú lovag számára, kit összegörbédtt dereka és a pofacsonthoz száradt arcüre csaknem hetvenévesnek, kopott dolmánya pedig csekély fontosságú vidéki úrnak gyanítottak.

- Ennek bizonyost kell tudni, ez az udvarból jó! - szóltak a hátrább állók, lábujjhegyre emelkedve, előre nyújtva nyakukat a mások vállán, vagy könyökükkel feszítve szomszédaikat, hogy az embergomolyékból, melybe zárultak, valahogy kiékeljék magukat.

- Mi újság, nemzetes nagyuram? Ha nem bántanók meg: mit főznek benn a tekintetes és nagyságos rendek? - kérdik a lovagtól, akik mellett elhalad.

- No hát, fiaim! - szólt ez köhécselve s elő-hátra inogva - mindnyájan paripára ülünk, s táborba szállunk, hogy cikkelyes buzogányainkkal fejelágyára kopogtassunk a nádorispán úrnak. Aztán felrándulunk látogatás végett Pázmány Péter őkegyelméhez is.

- Messze lakik az érsek uram - jegyzé meg a tömegből valaki.

- Messze ám, fiam! - folytatá az öreg - de mi addig meg sem pihenünk, míg szakállánál fogva nem hurcoljuk ide.

- De hátha az érsek uram találja a kegyelmed szakállát megtépni.

Az öreg erre pattogni kezdett, a tömeg is visszasivalkodék s úgy körülfogá, hogy a darabontoknak kellett, s kevés sikerrel, rendet csinálni.

Szerencsére éppen midőn hevében volt a civódás, hangzék hátmögül: - György úrfi! György úrfi jó! Isten éltesse György úrfit!

Minden tudta, kit kelljen György úrfi alatt érteni, s neve legalább annyira kihűté az öreg lovagot és veszekvő társait, hogy halkabb és gyéresebb nyilatkozatok közt folyt le a per, s történt a távozás.

A fejedelem nagyobbik fia az úgynevezett „harmadik udvarból”, melynek kapuja a Templom utca hátulsó végére nyílt, s mely teljesen mentve volt a tömegek kíváncsiságától, léptetett ki gyönyörű arab lován.

Kísérete csak egy szárnysegéd- és az allovászmesterből áll.

György úrfi a fiatal kor kezdetén van; nagyságos anyja még csak gyermeknek tartja, de nagyságos atyja már érett férfiúnak akarja tekinteni, hogy hamar nyerjen önbizodalmat, s hogy tanuljon gondolkodni saját helyzetéről és azokról, kiket idővel kormányozni fog. Mi György úrfi önbizodalmát illeti: e szép tulajdonról nevelője, vagyis udvarmestere úgy vélekedik, hogy már elbizakodássá fejlődött ki; ellenben a tetszelegni vágyó palotahölgyek - kiket akkor fraucimmereknek híttak - a deli hercegúrfi hibájául éppen azt emelik ki, hogy igen szerény, szemérmes és visszahúzódo - szóval, nem bír a kellő önértéssel.

Melyik félnek van igaza, az idő fogja megmutatni.

György úrfi a templom hátrészénél felkanyarogva oly ponthoz ért, hol már szemébe tűnt a csoportozat.

Ekkor arabja vagy a sarkantyú-érintésre vagy saját ösztönénél fogva, hegyezte fülét, magasra emelte első lábait, dagasztá a jeges havat, táncolt, hátulsó lábaira emelkedett, s néha félre is ugrott, de oly óvatos vakmerőséggel, oly kecses szeszéllyel, hogy mind gazdáját, mind magát a legfestőibb helyzetekben tünteté a közönség szemébe.

S György úrfi valóban daliás kinézésű ifjú.

Hosszú, göndör haja éjfelete s gazdag gyűrűzetben verdeste széles vállát, melyről ultramarin színű, csillogó aranyvirágokkal himzett, drágaköves gombú s hófehér hermelin szegélyű és nyakú mente himbált a légben magasabbra felkapatva vagy ékes hullámredőkbe fodorítva.

Karcsú derekán csattog a hosszú szíjra eresztett kard, s fénylik a fekete gránát és smaragd boglárokkal terhelt öv.

Piros-barna arca, nagy s éles sötét szemei, erős homloka, büszke vonalai a dac és erély jellegébe olvadtak fel, melyet negédes magatartása s hatásra számított mozdulatai még egy kevéssé tán túlzottá fokoznak, de a nép szeme előtt, mely a kirívót szereti, annál érdekesebbé.

És ezen huszárnak való hercegúrfi még a tudományosság hírében is állott.

A *Küzdő keresztyén*, melyet senki sem olvasott, mert papírra téve sem volt, híres röpiratnak tartaték, mely szerzőjét az annyi vérbe került koreszmék élére emelé.

Tartalmát a Rákóczi-családhoz ragaszkodó hittanárok úgy kikürtölték, s előre is saját eszméikkel úgy felvirágozták, hogy György úrfi, a nagy gondolkozó, ha lóra pattant, csakhamar az ablakhoz csődíté az egész nővilágot; míg öccse, Zsigmond úrfi, a szorgalmas ifjú, másnak alig tartaték, mint oly főrangú íródeáknak, ki a betűvetés helyett hasznosabb s helyzetéhez méltóbb dolgokra fordíthatná a drága időt.

Szóval a fejedelem nagyobbik fia a közönség kegyence volt, míg a második fiút csak a hozzá közelebb állók bálványozták.

György megjelenése most sem maradt hatás nélkül.

Míg a deli úrfi a Miklós-kapu felé haladva a templom előcsarnoka irányában tomboltatta arabját, némelyike még a buzgóbb hallgatónak is Dajka püspök szónoklatából kevesebb hangtöredéket ragadott meg figyelmével, mert a szép és dacos ifjúra fordította tekintetét.

Voltak ugyan mások, kik az egyházban óhajtották volna látni a *Küzdő keresztyén* szerzőjét, s harag gerjedt szívükben, és a botránkozás sötét árnya szállt arcvonalaikra, midőn az ünnepi szent csendet így szemlélek fölzavartatni, de a hercegúrfi neve és alakja annyi varázssal mégis bírt rájuk, hogy keserűségüket elnyelték, s a legcsekélyebb mormogással sem tanúsíták visszatetszésüket.

Maga az uralkodó fejedelem alig részesült volna e rajongásig felhangolt kedélyűek ekkora kíméletében.

Mert a tény, ha nem gyöngédtelen, legalábbis felöltő volt.

György úrfi tomboló ménén a tömeg azon középrétegeihez érkezett, hol az egyének igen távol voltak a templompitvartól arra nézve, hogy valamit hallhassanak, és szintén igen távol a palotakapuktól, hogy a kijárókat kérdésekkel ostromolhassák.

Itt a piacra későn szivárgókból alakult vegyes nép, mely rossz helyzete miatt se az áhítat, se a kíváncsiság számára elég tápot nem nyerhetett, ujjongatásokban tört ki, s rokonszenvének kifejezésül lekapott süvegét kezében forgatta.

A hiú György úrfinak tetszett a kegynyilatkozat, s még mesteriebben tomboltatá arabját, nem hallva vagy nem véve számba a zúgást, mely a püspököt élvezni kívánók ajkairól szélmorajként emelkedett föl.

- Ez fogja az új ammoniták bálványoltárait ledönteni - suttogák körüle és távozása után. - Ez állítja megint lábra hitsorsosaink ügyét Németországban. S írat majd a bécsinél külön békét a magyar evangélikusok számára is.

- Csak az kár, hogy addig meghal Pázmány! - szólt egyik békebarát némi gúnnyal.

- És addig a kovásznál is inkább elsavanyul az evangélikus rendek minden édes reménye - jegyezte meg a második.

- Kegyelmetek igen fenn kezdik szarvaikat hordani, pedig nemcsak Kassai uramból áll a világ. Habár Kassai uram a béke mellett van, lehetnek a valóságos főurak s lehet a fejedelem önagysága is más nézetben - válaszolák hévvel a háború párthívei.

- Mi nem Kassai uram részére beszélünk. Mi jól tudjuk, hogy nem ránk bízták az ország dolgát, s nem is akarunk, mint kendtek, ahhoz szólani, mihez semmi közünk. Ha insurgálni kell, majd kiköszörüljük szablyánkat, s ha hadisegélyre kapuadót kérnek, csakúgy megfizetjük, mint a maga jobbágyaitól akármelyik nemes ember. De azt nem találjuk helyén, ha valaki a lemenő nap rovására magasztalja a felkelőt. A mi dicsőségesen uralkodó fejedelmünk sem hullott a fejelágyára. Ő is forgott elég csatában, el tudja intézni, amit a haza javára szükségesnek lát, s nincs szükség György úrfi vitézségét az apja ócsárlásával magasztalni.

A vitának ily ravasz fordulatot a várostanács főjegyzője adott, arra számítva, hogy pártelleneit kényelmetlen térre szoríthatja.

- Hát ki szólott őfensége ellen? - vette fel az álnok vádat egy köpcös kinézésű mezei kapitány.

- Jobban nyakán fog ülni a nádorispán seregének a mi fejedelmünk, mint kegyelmetek óhajtanák; attól ne tartsunk semmit. Nem azért volt Bethlen Gábor hadainak vezére, hogy egyebet várhassunk tőle, mint fényes győzelmeket. De az apák csak örvendhetnek azon, ha fiaik által idővel még felül is múlatnak. S meglássátok, György úrfiból minden hitsorsosaink feje, egy másik Gusztáv Adolf lesz, ki a Regensburgban ülésező német fejedelmeknek Gyulafehérvárból fog békepontokat diktálni.

- Sokáig éltesse hát az Isten őfelségét! - szólt hideg mosollyal a városi jegyző.

- Aki állításomat gúnyolni meri, majd meglátja: nyelve élesebb-e vagy szablyám? - hánytorgatá a mezei kapitány.

- De miért civakodnak kegyelmetek minden igaz ok nélkül? - mondá egy éppen akkor érkezett papi személy, kiben a közönség Csulaira, az udvari káplánra ismert. - Fülöp macedoni király akárhány győzelmet nyert, maradt azért még elég tennivalója az ő hős fiának, Nagy Sándornak is. Ha Rákóczi György fejedelmünk most hadat üzen, megverheti a nádort, egyesülhet Baner svéd tábornokkal, a heilbronni szövetségesekkel és a francia segédcsapatokkal, s aztán beveheti Regensburgot, Prágát, kihajthatja országából régi ellenségünket, a bajor választót, kötelességére visszatérítheti a szász fejedelmet, megbüntetheti a köpenyforgató dán királyt. De mindezen győzelmeivel csak felét teljesítené azon nagy feladatnak, melyet számunkra a gondviselés kitűzött. Mert, szeretett híveim, a mi egyik hatalmas ellenségünk a római császár, de a másik, a lengyel király, Ulászló, ki a köztársaságban, mely fölött uralkodik, még több erély- és szigorral lépett fel az új hit követői ellen. S ha idegen segély nem jó közbe, bizony a

mi unokáink a lengyel földön nyomait sem fogják találni az evangélikus hitnek, mely az Isten igaz ígéit ott terjeszté vala a legkitűnőbb eredménnyel... És ezek után, szeretett híveim, nem látjátok-e be, hogy György úrfinak a hadi babért és béke pálmaágát Krakkónál kell keresni, s nem Regensburg- vagy Prágában? Apja küzdeni fog Magyar- és Németországban, s midőn szövetségeseivel a vallás és lelkiismeret szabadságának kivívásához járul, előre kiegyenlíti azon utat, mely György úrfit a diffidensek, vagyis a mi szent vallásunkat követők élén viendi a lengyel trónra, hogy ott örökre véget vethessen Babilon hatalmának.

Csulai uram rajongó beszéde tetszett ugyan a mezei kapitánynak, de annál kevésbé másoknak, kik a főjegyző körül gyűlengének.

A vita, melynek folytatását a hamar eltávozó udvari káplán szeretett híveire bízta, kik közé Eris almáját bedobá - percenként zajosabbá vált.

S midőn György úrfi a hánykódó arabon a Miklós-kapuig haladott, hogy az elővárosba szállhasson alá, háta mögött már a kósza méhraj zsidongásaként emelkedett és szállt a zúgás-bongás, itt kitörve, ott lankadva, s megint erőre kapva.

Dajka püspök pedig a künn levő hallgatók számára csak terjedelmes hanglejtéseinek skálájával szolgálhatott. Minden egyéb elmerült a közmorajban. Pedig szónoklatának fénypontjához ért, s a vallásos térítések különböző nemeit vala elősorolandó, melyek a magyarországi evangélikusok ellen állítólag igénybe vétettek, s borzasztó jeleneteket tártak a megrémült világ szeme elé.

S a szenvedélyes tömeg, mely a csend helyreállítása körüli sikertelen kísérletei miatt is ingerülve volt, éppen a tények fölszámolásánál hagyatott saját képzelődésére. Ki-ki szabad kénye-kedve szerint rajzoló az állított hajmeresztő eseményeket. Egyik máglyát vélt füstölgeni, a vértanúk már elhamvasztott hulláival. A másik a dragonyosokat látta, amint az anyák karjaiból ragadozzák a csecsemőket. A harmadik a szent könyv széttépett leveleit nézte a forgószél tölcserében. A negyedik a száműzött hitszónokokkal együtt húzott gályát, vagy hevert nedves börtönpincék fenekén. Szóval a legveszélyesebb démon, a bős álmodat történetekké hazudó képzelődés, mely a néplázadás karvezetője szokott lenni, és csalfa állításokkal vérfagylaló bűnöket nemz, s az aljasra az erény álarcát vonja - kezdé szemfényvesztő játékait űzni.

- Le a képmádókkal! Irtuk ki a kananéusok hitetlen faját! Haljunk meg a lelkiismeret szabadságának védelmében! - hánytorgaták a dühös rajongók egyre-másra.

Szerencsére a decemberi hideg legalább tizenöt fok volt a fagypontra alul.

Ezt Gyulafehérvár lakosai nem tudták ugyan; de annyit a higany megkérdezése nélkül is éreztek, hogy foga van a télnek, s az ember a prémes bundától kölcsönzött melegben végre is óvakodóbb szokott a kezdeményezések körül lenni, mintha a nap hő sugarai élesztik a vérkeringést.

Aztán a templom nagy orgonája megdördült, hirdetvén, hogy a püspök úr is bevégezte a térítők ellen indított hadjáratot.

Sürgés támadt.

Voltak, kik a rövid utóimát be nem várva, ki akartak menni, s míg ezeknek, hogy távozhassanak, rés nyittaték, befejeztetett az istentisztelet is, és az egész közönség fölkelt a padokról, tódult a szabadba.

Szóval itt nem volt már többé mire várni, mitől hevülni, miért hallgatni.

Szekerek, szánok robogtak elő zörögve, csengve, s hogy hazarepítsék azon delnöket és öreg urakat, kik Dajka uram meleg szónoklata ellenére is, mint arcszínök gyaníttatja, a magas és szellős templomívek közt, néha tán a kandalló csendes derült lángjára vágyva gondoltak.

Különböző irányban vastag erek törtek ki a népcsoportból s ágaztak a piacon végig, oly egyénekből szöve mindig s mindig tovább, kik nem találták álmolygásra csábítónak a légmérséket, és hangyagyorsasággal siettek haza.

Nem is volt csoda.

Mert már most a Maros völgyén zúgva száguldott végig az alszél, s míg a könnyű katángot és száraz ágakat táncoltatá, s míg a fehér és csillámos hóhasábok éléről vékony lemezeket szeldelt le, hogy az útarkok körül új hófuvatagokat alkosson, addig a Kecsekő és kákovai hegyerincek vihartömlőiből is kiszabadult egy-egy légroham, s Gyulafehérvárra húzódva, a fejedelmi palota ablakai előtt kezde fűtyölni, a házereszekről a vékonyabb jégcsapokat dobálá az ácsorgó utcagyerekek nyakába, s ahol csak szintén a várba fölrepkedő róna-széllel találkoztak, tüstént összesivalkodott vele, s aztán ketten küzdve, kígyódzó örvényt fűrtak a légkörbe, vagy tölcseikben forgaták mindazt, mit az utcáról, a kocsmák cégéreiről, és a lekapott süvegek daru- és kerecsentollaiból hirtelen magukhoz ragadhattak.

S ekként a hideg téli nap fanyarrá, csípőssé alakult.

Az éltelen sugarak ragyogtak ugyan, de a sürge és zizegő lég a meleg ruhákon is minden parányi nyílást megtalált, s az arcot vörösre, a körmöt kékre festé.

A békésebb hajlamú egyének tehát a templomból s annak csarnoka elől hazavonultak, és a tömegnek, melyet kétféjű csodaállathoz hasonlítánk, egyik feje megszűnt élni.

A harcpárt száma - elenyészvén a főbb érdek, mely összecsődíté - tetemesen apadt ugyan; azonban e változás a fejedelmi lak kapuja előtt még mindig függőben tartott békepártra nézve éppen nem vala kedvező.

Mert a püspök úr hallgatóiból a rajongóbb egyének most a főurak értekezlete iránt nyervén tudvágyat, falkákban nyomultak a másik tömegre, és míg némelyek ökleikkel s könyökeikkel rést nyitottak magoknak majdnem a kapukig, azalatt közülük a nagy többség ércsorompóként vette körül a piactér e szögletének régibb vendégeit, s úgy nyomta, szorítá előbbre, hogy az alabárdosok és „kék darabontok” minden törekvése sem volt elég a fejedelmi udvar bejáraitól őket viasszorítani.

A békepárt, egészen önhibáján kívül, a palotaőröktől a karabélyaggal és a lándzsafokkal egy-egy durva ütést kezdett kapni mellére és fejére; de hátulról annál erélyesebben szorítva, kénytelen volt nagy szitkozódások és zaj közt a kapun mindig beljebb tódulni, s minthogy az öröknek a tüzelés az alkapitány által, ki a zavar növekedésekor érkezett a hely színére, megtiltatott, csakhamar az egész előudvar, hol a „kék darabontok” tanyáztak, s melyre az értekezletet tartó főurak teremének ablakai néztek, zajgó és hangosan veszekvő néppel tölt meg.

A morajból pedig e fölkiáltások voltak észrevehetőek: „Éljenek a magyarországi evangélikus rendek! Éljen a vallásszabadság! Éljen a háború!”, míg viszont merész ellenmondásként az is hangzék, hogy: „Éljen a béke! Nem kell háború!”

Szóval a mostani kifejezést használva, egy kis „kravall” volt keletkezében.

De mi, kik növelésünknel és véralkatunknál fogva inkább szeretjük a szenvedélyeket a szobában, mint a szabad ég alatt látni és vizsgálni, hagyjuk el most a tomboló sokaságot, és szép csendeszen a Templom utcán végigballagva, kísértük meg a „harmadik udvar” kapuján a fejedelmi lakba menni, hátha ott benn érdekesebb jelenetekre találunk.

Minket senki sem fog föltartóztatni.

Helyzetünk egészen kivételes.

Használjuk tehát az alkalmat.

Ne késsünk a szép nők öltözködőtermébe is betekinteni.

Nekünk ez a szemérmes reggeli órákon sem tilos, midőn különben az ablakfüggönyök legördítve, és az ajtózávárok előre vannak tolva.

Siessünk!

3

A „harmadik udvar”, melybe lépünk, nagy nehézkes ötszög, két emeletre építve, s magas cseréphéjjal fedve.

Homloka, mint mondtam, a Templom utcára néz, s földszint tizenkét áruraktára van, melyben kelet és nyugot fényűzési cikkei összehalmozvák, úgyhogy az aranyművesek kirakatai is majdnem azt a szemkápráztató hatást gyakorolják az idegenre, mint Velencében a Rialto-híd körüli ékszerboltok.

Más fejedelem aligha bérbe adta volna a kalmároknak palotája egy részét; de Rákóczi György szenvedélyes üzér és pénzszerző.

Azonban észrevételek helyett haladjunk tovább.

Az utcasor első emeletében György és Zsigmond úrfi lakik, s fölöttük az országgyűlés és a királyi tábla termei vannak.

A többi szárnyakon a főlovászmester, a nemesi társulat kapitánya - vagy mint más országokban nevezik, a palotaőr -, az apródok és a külső cselédség számos osztályai fészkelnek.

Nekünk nincs szándékunk közülük valakivel most megismerkedni.

A kaszányaalakú épület nehéz és ízléstelen tömegével nyomja kedélyünket. A fegyverzaj, a ménnek nyerítése, a járókelők zsivaja, a megharsanó trombita s a katonai gyakorlatok, melyek a tág udvartér egyes pontjain folyamatban vannak, tán néhány percig izgatnák figyelmünket, de zavart és kirívó hatásaikkal utóbb eltompítanak.

Csendesebb, festőiebb vagy legalább vonzóbb tekintetű helyre siessünk.

Egy, a fejedelem családcímerével ékített és féldombor oszlopokon nyugvó bejárat minket a „második udvarhoz” vezet, mely a főépületen kívül több csinos, tündéri, szeszélyes alakú lakokból áll. Ezek csak széparányi összefüggésben vannak egymással, s mindenik külön ígézetet gyakorol a szemre, de azért az egésznek is emeli kellemét és kifejezését.

Mint szeretnők, ha májusi nap, ha virágnílás és mosolygó kék ég alatt jöttünk volna ide!

Akkor megtelnék gyönyörrel lelkünk és magasztalással szánk.

Míg most, a hideg télen, képzelődésünk eleven színben tudja ugyan maga elé rajzolni a kéjt, melyet a fejedelmi palota e részében lakók a derültebb évszakok alatt élvezhetnek; de lehetetlen azt is észre nem vennünk, hogy az építőmesterek által, kiket Bethlen Gábor Olaszországból hozatott, több gond fordították a szépségre, mint a célirányosságra.

A lapos fedélzetet vastag hó borítja, s víz levezetésére szánt pléhcsatornák mellett sem bírunk azon aggálytól megválni, hogy a beszivárgó nedv a termek gyönyörű falfestményeinek és drága szőnyegeknek előbb-utóbb ártani fog.

S a nagy függő vagy erkélyes ablakok úgy vannak dél tájékaikról zordabb égaljunk alá átvíve, hogy a szép palotahölgyeket - mert a „második udvar” leginkább ezeknek van szánva - a csípős északi szél hatásáról a márványkandallók festői lángjának és kedélyes melegének ellenére is féltünk kell.

Nem kárhoztathatjuk tehát Rákóczi György fejedelmet, hogy a „második udvar” háttérén két bástyaszárnyat az összhangzás megsértésével magas fedél alá vett. Bizonyosan óvakodásból tevő, bizonyosan kényelmet akart azoknak szerezni, kik ott laknak, s kik, minden jel szerint, kiválóbb tisztelet és figyelem tárgyai; mert a hozzájuk vezető bejáratokat a „nemesi társaság” tagjaiból választott örök védik.

A bástyaszárnyak szegleteiből fantasztikus alakú tornyok nőnek ki, légben függő kioszkokat alkotva, melyekbe hajdan a virág-vedrekkal és szellős tarka sátrakkal ékített lapos fedélzetről volt a följárás; de ezentúl már az igéző tájképet, mely e tündérfészek felé leírhatatlan varázssal mosolyg, se a meleg tavaszalkonyon a nap bíbor fényénél, se a hús nyáréjeken a telt hold ábrándos szelíd világításában többé élvezni nem lehet: mert az új cserépfedél óta a tornyok kicsiny raktárakká változtak, s a repkény, mely a várfalak teraszáról rájuk fölkúszik, most kirívó ellentétet képez, míg régen a költői hatást egészítette ki.

A két bástyaszárnyat a várfalnak itt kertet alakított terasza köti egymással össze. E terasz a túlsó oldalon fokozatokban száll alá, s barackfákkal és szőlőtőkékkel van beültetve. A téren pedig, mely lenn meglehetősen távolságra nyúlik el, a fejedelemasszony virágos kertje van.

De ideje már a szabadból hajlékba vonulnunk, s minthogy a bástya kazamatáiban kevés elbeszélni valót találunk, menjünk a szőnyegzett lépcsőkön a felső emeletbe.

Mindjárt az első ajtó azon kor legdúsabb és legízletesebben bútorzott teremsorainak egyikébe vezet be.

Mennyi pénzt nem áldozna a mostani nagyúr vagy delnő, hogy ily szobákban fogadhassa vendégeit, s mennyit nem beszélne az elegáns világ arról, amit az előcsarnoktól kezdve a budoárig látott, élvezett és - irigyelt!

Igaz, hogy most e szóban: *rokoko* fekünnék a leírhatatlan varázs, mely az érzékeket vággyal, a szemet káprázattal tölti; míg 1638-ban, melynek végnapjain kerestük fel Gyulafehérvárt, a számunkra megnyílt bástyasor termei a legújabb divat ingerével hatnak a szerencsés halandókra, kik e tündérfény közt álmodják át, mint a sors kegyeltjei, életök napjait.

Mert mi is volna itt szép álomnál egyéb az élet, mely a közönséges állapotú embereknek gond és munka, a szegényeknek pedig türelem, szenvedés és megpróbáltatás?

Boldogok a gazdagok, kik a bőség kiapadhatatlan szaruját a véletlentől ajándékba nyerték!

És százszor boldogok főként a gazdag nők, kiknek élete, mint ősmundák szerint a Baram vize, tiszta hullámokkal és aranyfövény fölött csörg le!

De ne ítéljük hamar. A külszín csalhat. S hová is tévedett képzelődésünk?

Lépjünk vissza a teremsor küszöbére, s nézzünk röpke tekintettel a bűbajos lakba.

A szögletteremig - melynek szentélye elzárva, s misztériumai még lepel alatt vannak - legfőlebb nyolc szoba lehet, több aligha.

A falakon ne keressünk bőr- vagy papírkárpitozást, mint most divatozik. Mindenik faloldal arany vagy dúsan aranyzott szegély közé foglalt kép - egy-egy nagy tabló történeti, allegóriai vagy hitregei alakokkal. Híres olasz festette a velencei vagy flórenci iskolából, kinek freskóképei oly magasztalásban részesültek vala, hogy a közdicséret a művészetet pártoló, de a polgáriasodás határszélén lakó Bethlen Gáborig is elhatott.

A termeket az akkori építészet modora szerint mély bolthajtás ívezi, rendkívül mély ablakfalakkal, melyeknek köze, ha a nehéz selyemfüggöny leeresztetnék, csinos dívánaival együtt egy külön díszszobácskát formálhatna, hol a delnők könnyű csevegéseik számára egészen elválaszthatnák magokat a jelenlevő többi világtól.

Óriási velencei csillárok, vastag és sok szögletre metszett kristály-rajzokkal, függnek minden terem boltkapujáról, körüláncolva a könnyű lábú Horák által, vagy a Kegyistennők karvezetése alatt a költészet kilenc tündérlánya által. Mennyi fény áradhat e ragyogó csillárokból a fenn lebegő bűbajos alakokra és az alattjárókra, kik nem a művész ábrándjainak, de az életnek köszönik szépségüket, mely amazokéval versenyez! S hogyné? Hisz az akkori Erdély delnői és a mostaniak is, az ígétet, a hódítás minden fegyverét mosolyaikon, szemeikben és sugár természetükön hordják. Vitéz amazonai a szépség hadviseletének.

De megint félrecesapongás!

Maradjunk a padlózatnál, melyre az ajtóból léptünk, hogy tekintetünket a díszítményeken legeltessük.

E padlózat nem négyszögben rakott, viaszos és tükörsima cser- és jávorfa táblákból áll, a századunkban uralkodó divat szerint.

S hogy mi? Biztosan nem mondhatjuk meg.

Lehet márvány, antico verde, vagy - bár hinni alig bátorkodunk - lehet olcsó fenyődeszka is.

Végére alig járhatnánk.

Azonban szükség sincs kíváncsiságunknak eleget tenni.

A földolog csak az, hogy lábunk oly finom perzsaszőnyeget tapos, milyenek a mostani műtárlatokban egészen hiányzanak, s mikből aki egyetlen darabot nyerhetne ajándékba vagy hű szolgálataiért jutalmul, ha háza nincs, kényelmes hajlékot emelhetne; ha földje nincs, telket vásárolhatna; s ha bőségszívánként fojtogatná torkát a szomj és éhség, parancsolón kiálthatná: hadd számoljak örökre veled, ronda nyomor, te szemtelen útonálló, ki gyilkolsz, vagy gyilkoltatsz! Halj meg most lábam előtt!

Boldogok a gazdagok!

A szobákban minden bútor bársony vagy mélykék atlasz borítékú, s ezüst- vagy aranyhímzéssel, virágokkal vagy rojtokkal terhelve.

Az olcsó gyapotszöveteket, melyeknek csinos dessinjei közül a legkecsesebb alakúakat még a könnyű erszényű hölgyeink is végekkel vásárolják nappali szobáinknak felékesítésére, akkor Erdélyben alig ismerték. Sőt magukat a teveszörből gyártott kelméket is, bár becsük jelentékeny vala, a főurak a színes bőrnél is ritkábban használták bevonatokra. A bátyaszárnyban egyetlen ily közönséges kelme sincs.

S mekkora velencei tükrök vannak! Most legalább két darabból lennének összeállítva.

S mennyi ezüst- és aranyemű az asztalokon, az almáriomokban, az étágere-eken, melyeknek akkor tán semmi nevük nem volt, vagy csak egyszerűen polcnak hívták, oly alázatos büszkeséggel, mintha a koronát fővegnék mondanák, mi igaz, de mégis valótlan elnevezés volna!

Boldogok a gazdagok, kiket a fény úgy vesz körül, mint mást a levegőég. Beszívják, kilehelik, s nem is mondhatják többé áldásnak, mert régi sajátjuk, velők volt mindig, körülfolylja őket, és sugárkörén át tekinthetik a tárgyakat, melyeket az élet nyújt, mégpedig szebb világításban, mint mi, kiknek előbb könnyeinket és verítékünket kell szempilláinkról letörölni, hogy valamit láthassunk, s akkor is csak ugyanazon tárgyak sötétebb oldalán; mert a derültebb oldal mindig a gazdagok felé fordul. Valami delejes erő mozdítja így a világ tárgyait.

Ezerszer boldogok a gazdagok!

De vajon mindig-e?

A betett ajtajú szögletszobáig értünk.

S mi történik ott?

Az ablakmélyedés zsámolyánál nőalak térdel, feje lehajtva, keze összefogva, előtte kisdéd Mária-kép és feszület.

Mekkora áhítattal rebegék ajkai a *Pater noster*-t és *Ave Mariá*-t, míg ivor-fehér és finom ujjai közül le-legördül az olvasófüzér gyöngyszeme!

- Amen! Amen!... Ó, mennyei Atyám! Bocsásd meg az iszonyú bűnt, melyet elkövetni fogok. Isten anyja! Könyörögj érettem! Szentek! Vessétek közbe magatokat! Jaj! Mekkora bűn! De ti látjátok szívemet. Irgalmazz, segíts, te Boldogságos Szűz! Ave Maria! Ave! Ave! Könyörüljetek rajtam! Könyörögjetek érettem, a szegény szerencsétlen leányért, ki lelke nyugalma végett harmadnap múlva nagy bűnt fog elkövetni! Gyámolíts céltalan, vezess, oltalmazz én Istenem! Add, hogy ne reszkessen kezem, add, Boldogságos Szűz, hogy ne piruljon el arcom! S kérlek, takard homállyal be Rákóczi György bácsi és Rákóczi Györgyné néném szeméit, hogy ne lássanak semmit. És ügyelj, kérlek, térdem kérlek, ügyelj, védszentem! tiszteletes Csulai uramra, ki ha tekintetét rám találná emelni, nem volna bátorságom azok megcsalására, kik az Istentől engemet örökre el akarnak idegeníteni. Ó, ne vonjátok el pártfogástokat porban csúszó szolgálóleányoktól, a szegény és bűnös Zsófitól! Amen, amen!

Szegény és bűnös!

Hogyan? E királyi pompával bútorozott díszteremben, hol minden összpontosul, mit a pazar képzelet a telhetetlen vágnak ajándékolni nyújtani képes... hogyan?... a művészet és fény közepett, szabad-e, lehet-e szegénynek lakni?

Ő szegény! S nyúlánk, karcsú természetén a legfinomabb reggeli pongyolát hordja. Hó nyakát, melyet a nap égő sugara tán sohasem érintett, minden megvásárolható női munkáknál drágább csipkerekék kerítik, miknek készítése közt Brabantban szemevilágát veszíthetné el az árva varróleány. S gazdag fürteit, melyeknek ébensötét színe az aranyhímes fátyolhálón át oly igéző szépségben csillog, nem tartja-e össze rubin boglárú hajtú és gyöngyfonadék! És ő szegénynek mondja magát!

S ah! Még bűnös is!

Ez a sápadt, de leírhatatlan kellemű gyermek, kinek mozgékony, benyomós és rendkívül finom arcvonalaiban az ideges, az elkényeztetett s kimeríthetetlen szeszélyű hajadon vágyaival hűn egyesül a serdülő leányka szemérme és az angyal ártatlansága; ez a gyöngéd és gyenge lény, ki egyaránt nincs testi és szellemi szenvedélyek elviselésére teremtvé, csakugyan bűnös volna, csakugyan megbírná egy nagy vétek súlyát, mely az erős jelleműeknél is lenyomva tartja a kedélyt, s szétzilálja az életörömekeket?

S ő még imádkozva fogad fel oly bűnt, mely harmadnap múlva teljesítendő! De micsoda bűnnek van joga az ég segélyéhez s a gyermekkor ártatlanságához?

Találós mesék s fantasztikus rejtélyek lehüvelyzéséért jöttünk-e a komoly és száraz Rákóczi György fejedelmi udvarába?

Mit nem tapasztalunk még!...

A magát Zsófinak nevező gyermekleány, ki alig lehet tizenöt évesnél több, az ima után gondosan berakta egy kis falrejtékbe a feszületet, gyöngyfüzért és Mária-képet.

Sokáig vizsgálta: nem hagy-e valami látható szegélyt, valami vékony repedést a rejték köre. Távolabb és közelebb jött megkísérteni, hogy a különböző látpontok közül egyikén nem lesz-e észrevehető a titkos rugó. Figyelmes kutatásai kielégítették őt, de egyszersmind elfáraszták.

Lankadtan ült a kerevetre, piciny lábát egy zsámolyra, fejét tenyerére, könyökét a vánkosra hajtá. Merengett, álmodozott, vagy gondolat nélkül pihent.

Percek teltek így, midőn kedélyét ismét izgatni kezdé az a titok, melyet teljesíteni akar; az a veszély, melytől retteg; az a szorongás, mely fölfedeztetést sejdít; az a remény, mely a gondviselésben bíz, s az a csüggedés, mely önmagától fél.

Könny gördült ki szeméből, s tudjuk, hogy a nőknél a könny nyoma még tartósabban marad meg a szemhéjon, mint a kedélyen.

Zsófi egy percre sírva, a másikon aggodás közt nézett a tükörbe, s ijedten vevé észre a vörös foltocskát.

Öltözkasztalához szaladt, hogy hamar enyésztesse el az áruló jeleket.

Ez sikerült is, s ő megint a kereveten ült: de ott... - mit tehetett mást? - újra könnyez.

Viszont hideg vízhez volt kénytelen folyamodni, mely éppen az alkalmas percben hatott; mert lassú lépés közelg az ajtóhoz.

Zsófi minden vonalain oly szikrázó öröm sugárzott fel, mely ha tettetés műve, akkor a fiatal-korral ellenkezik; ha pedig őszinteségből eredt, akkor a legidegesebb természetre mutat.

Az ajtón két lassú kopogás hangzék.

- Ő jön! és jele szerint néném még nincs itthon! - rebegték inkább kellemes, mint nyugtalanító benyomások közt Zsófi ajkai.

- Én vagyok, hercegnőm! Én vagyok, drága gyöngyöm! - szólt halkan a künnlevő.

- Nyitom, tüstént nyitom! - válaszolá Báthory Zsófia, a fejedelmi család sarja, a királyok rokona, a deli alakú György úrfi hites mátkája, s Rákóczi György udvarának büszkesége, kit minden imád, és akit leendő ipa, a fősvény fejedelem pazar fénnel vett körül, mert jól tudta, hogy háza a Báthoryakkal való rokonság által nyert erős alapot, biztos jövőt.

4

Egy éltés palotahölgy lépett a szép hercegkisasszony elé. Ez ölelésére siet oly átengedéssel, mintha anyját látná, s oly vidáman, mintha a bűt nevére sem ismerné.

- S Elemér, a jó Elemér, az én kedves leventém - kérdé hévvel - elhatározta-e magát vállaltunkra? Mennyi köszönettel tartozom neki! Ugye most is örömmel teljesíti kívánságomat? Szólj, Anna, mit mondott ő? De te hallgatsz. Értesíts hamar és röviden, nem, nem, minél hosszabban - úgy, ahogy neked tetszik - csak hamar. Szívem Anna! Édes nevelőnőm! Micsoda zavart mutat arcod? Tán gyanakszanak Elemérre? Vagy ő is fel akar végre hagyni egy szegény, szerencsétlen leány ügyével? Atyám udvarában volt apród. Elpártolhatna-e tőlem? - te jól ismered a világot - ugye, nem? Ugye támaszkodhatom hűségére?

Gyorsan, szenvedélyesen mondá Báthory Zsófia e szavakat. Heves indulata egészen le volt rajzolva minden vonásán s minden hangléjtésén.

De Anna asszony, kit a kedvetlen helyzetekben is bizonyos hideg nyugalom jellemzett, bevárta növendékének első kitöréseit, s csak azután válaszolá:

- Elemér ismert hűsége mellett sem tehetne most semmit a mi céljainkra.

- Ah! te velem kötődni, engem szomorítani akarsz! Ő ne tehetne? Mivel érdemli, hogy így sértsd? - szólt kérő szemrehányásokkal a herceglány, s hátrahúzódott nevelőnőjétől, kinek nyakán tartá vékony, majdnem átlátszó kis kezecskéit. Midőn azonban egy lépést visszább vonulva, Anna komoly tekintetét látá, megrezegtettek idegei, s mintha valami fölfedezés egészen ellenkező érzésvilágba ragadta volna, hévvel kiáltott fel: - Miért titkolódzol? Elemért elárulták, feljelentették, és - miért tagadod? - börtönbe hurcolták. Miért tagadod, Anna? Miért akarsz megcsalni? Én mindent tudok. Engem rá nem szedsz. Rögtön megyek Rákóczi bácsihoz. Térden állva kérem őt... nem, nem, fölemelt fővel, bátor tekintettel fogom tőle kívánni, követelni - s hisz bennem is fejedelmi vér van! - igen, követelni fogom, hogy az én hibámért senki ártatlanul ne szenvedjen, s hogy haladéktalanul bocsássa szabadon Elemért. Eressz, Anna! Sietek a fejedelemhez. Ah! ő még a tanácsteremben van. Mit tegyek addig? Én Istenem!

Zsófia zokogott, szeméhez tartva kezét.

- Mily ok nélkül epesztet magadat, kisasszonyom! - szólt a nevelőnő. - Hisz Elemérnek egy hajszálát sem érinték. Ő otthon van, s oly száraz és jól befűtött szobában, mint a miénk. De egyéb a baj.

- Mi? Ő akarna engem elárulni, kinek annyi esküvel kötő le hűségét és hallgatását?

- Ismét helytelen gyanúk! Képzeldősed kiapadhatatlan szeszélyeiben. Elemér beteg.

- Ah! - rebegték Zsófia ajkai. - De tán csak feje fáj. Ugye, csak kevés főfájása van?

- Ő komolyan beteg.

- De meggyógyul délig. Ugye, jobban lesz délutánig? Holnapig? Mennybeli Atyám! Csak tán nem tart betegsége harmadnapig is? Szólj! Te néma lettél. Te nem szeretsz engem többé.

- Ő két hétig sem kelhet fel ágyából.

- Fel kell kelnie. Akarom, hogy egészséges legyen.

- Orvosával beszéltem. Ő nem mozdulhat.

- Valami tudatlan orvost hívatott. Küldd a miénket hozzá. Harmadnapig is beteg lesz! Az nem lehet, annak nem szabad megtörténni. S mi a baja?

- Ha éppen tudni kívánod, megmondom; de el ne áruld. Ő párbajt vívott és szerencsétlenül.

- S merte ezt tenni?

- Hisz, hercegnőm, ő a „nemesi társaság” tagja, s mint katona és lovag csak nem lehet gyáva.

- De eszébe kellett volna a szigorú büntetésnek jutni, mely az udvari személyzet körében történt párbajokra a napokban kihirdettetett.

- Ő azzal dacol.

- De legalább azt meggondolhatná, hogy ha sebet kap, nem teljesítheti kötelességét irántam. Ah, a háládatlan, a hűtlen! Kit becsüljünk többé, midőn így csaltunk a világban. Szent Istenem! Mi lesz belőlem! Boldog Szűz! Nyiss valami menedéket számomra, habár a föld mélyében, a koporsóban is, csak nyiss valahol!

Zsófinak könny omlott szemeiből. - Jól van - szólt zokogva -, megyek egyenesen a fejedelemhez, fölfedezem titkomat, nem tűröm többé ezt a szolgaságot, ezt a lealáztatást. Miért tagadjam meg érzéseimet, jellememet? Miért üzzem sokáig a színlést, az iszonyú tettetést, a

borzasztó álnokságot? Nem halmoztam eddig is bűnt bűnre? Vitessenek inkább szidalmak közt haza, s átkozzon meg inkább anyám a küszöb előtt, mintsem hitemet levetkezzem.

Ekkor indulatosan vont le ujjáról a mátkagyűrűt, és az asztalra tevée.

- Megint könnyelműen beszélsz, megint szeleverdi vagy, kisasszonyom! - dorgálá Zsófit volt nevelőnője.

De a hercegleány dacosan biggyeszté ajkait.

- Vond ujjadra vissza a mátkagyűrűt!

Zsófi fejét rázta.

- Nem akarok férjhez menni - szólt. - Apácává leszek. S miért ne tenném? Ki szakíthat el az égtől? Kinek van erre joga? A legelső kolostornak, mely vakbuzgó üldözőim birtokán kívül fekszik, oltársámolyára borulva, föl fogom venni a fátyolt. Ott kívánok egykor fejedelemlénné lenni, s nem e megromlott nép közt, s nem ez eretnek udvarban.

Báthory Zsófia keservesen sírt.

Anna csodálkozást tettető arccal mondá:

- Tehát el tudnád örökre hagyni Györgyöt, azt a deli lovagot, kinél szebb és vitézebb hercegúrfiról még a tündérmesékben sincs említés! Bezzeg fognának távozásodon örvendezni a sok királyleányok, kik nem kaptak hozzájuk méltó jegyest, s kikhez a te mátkád hódító és nemes tulajdonainak híre messze földről elhatott.

Zsófia közbeszólt:

- György, ha engemet elveszt, nem fog soha megházasodni. Arról biztos vagyok.

- Miért hiszed, kisasszonykám, ezt?

- Mert rendkívül szeret.

- Hm, az ő irántadi hajlamát nem hozom kétségbe, de a fejedelmek keze és szíve fölött gyakran határoznak magas politikai tekintetek, melyeknek ellenszegülni lehetetlen. Pedig annyi csakugyan igaz, hogy György úrfi akaratát egyedül te tudnád tetszés szerint hajlítani. Más feleség rabnője volna, de neked ő lenne raboddá. A dacos, büszke és parancsoló ifjú most is minden szeszélyeidet teljesíti, s nem gondolhatsz, nem kívánhatsz oly csodálatost, melynek kész engedelmességgel alá ne vesse magát. Amely nap a fejedelmi székbe ülne, te büszkén fedezhetnéd föl nagy titkodat, s ő egy percre sem engedné többé, hogy magaddal és kötelességeiddel meg hasonlításban élj.

- Igaz, igaz, kedves Annám! De addig mit tegyek? Tudod, mily közel a karácsony, és Elemér, én Istenem! Elemér beteg.

- De hát ha te is beteggé lennél?

- Mint a múlt húsvétkor? Nem, arra rá nem fogok állni, inkább egyúttal meghalok.

- Ugyan miért vonakodol egy kevés ágyban fekvéstől?

- Kevés?... Hisz húsvétkor is csak másnap reggelig akartam fekünni, de Rákóczi néni az egész héten ágyban tartott. Örökké vánkossom előtt ült, s magához hozta a főudvarmesternőt, a vén Petneházinét is, kit én egyáltalában ki nem állhatok. Együtt nézték nyelvemet, üteremet, együtt töltötték számba a keserű orvosságot, s együtt imádkoztattak szüntelenül a Csulai uram által számomra készített könyörgésekből. Nem, Anna! Én eltökélettem, hogy életemben többé rosszul nem fogok lenni.

- Már úgy, angyalkám, csak egy módot tudok a zavartól megmentésedre.

- Ah, mondd hát hamar, akarom hallani - sürgeté hévvel Zsófia.
  - Van egy derék unokaöcsém, kit Gyulai Ferencnek hívnak.
  - Ki a „nemesi társaság” zászlója alatt szolgál - közbeszólt Zsófia.
  - Csak szolgált, kisasszonykám! Mert most már belső kamarási tisztet visz. Ferenc öcsém bátor jellemű, hallgató, leleményes eszű és gyors kezű ifjú. Nincs szemfényvesztő, ki az ezermesterséget jobban értené, mint ő; azonban indulatja nemességével Elemért is felülmúlja, s éretted kész volna tűzbe-vízbe rohanni. Hátha őt kevernők titkunkba. Hallgatására bizton támaszkodhatol.
  - Isten őrizzen! - kiáltá Zsófia - inkább beteg leszek.
  - De miért vonakodol, hercegnőm?
  - Már úgy is ketten vannak, kik uralkodhatnak rajtam azáltal, mert árulóimmá lehetnek: a magammal hozott áruhás pap, kit Rákóczi bácsi Erdélyből elűzött, és... és a jó Elemér, kitől mégsem tartok. Nem, benne kételkedni vétek volna. Azonban a te Ferenced, mint gyanítom, hiú és udvarlásokhoz szokott egyén, kit valamelyik szép palotahölgyünk fecsegésre csábíthatna.
  - Attól ne tarts, hercegnőm! Hisz ő egészen rám támaszkodik, még vagyoniilag is. Pedig az csak kétségtelen, hogy ha a titkot elárulná, te helyzetnedél fogva könnyen ki tudnád magadat menteni, de én börtön vagy hóhérpallos elé mennék.
- Zsófia gondolkozásra vonta össze homlokát, melyen annyi szeszély játszott.
- Ah - sóhajtá -, mily rémítő vadállat az ember! Egymást tépi és marcangolja. Rákóczi bácsi meg akarja zsoldosaival magyarországi hitsorsosaimat gyilkoltatni azért, hogy nem engedik az evangélikusokat eleget imádkozni; de szabad-e nekem csak bár egy fohászt küldeni vallásom szabályai szerint az égbe?
  - Ez azért van, hercegnőm, mert te áttértél.
  - De erőltetve anyám és leendő ipam által. Ki nem látta szememben a könnyeket?
  - Ne szóljunk erről többet, kedvesem - mondá a nevelőnő. - Azt határozd el, hogy tetszik-e neked Gyulai Ferenc öcsém segítése?
  - Tetszik - rebegé Zsófia. - De hátha jobb volna beteggé lennem? Ah! Az orvosság és Petneháziné arca kiállhatatlan... Beszélj, igazíts Ferencce.
  - Tehát ő fog a karácsonyi kommuniókor, mint szolgálattevő kamarás, hátad mögött állani. Te a szent kenyérszeletet, melyet Csulai uram nyújt az ajkad elé vont zsebkendőbe rejtéd, hogy hirtelen átadhasd Ferencnek, ki azt a tiszteletlenség és botrány elkerüléséért elégeti.¹
  - Igen, történjék meg... Ah, tizenegy óra, érkeznek kínzóim - sóhajtá Zsófia új aggodalmak közé vetve magát.

Gyorsan járt a teremben körül, míg az asztalióra kalapácsa elverte a tizenegyet.

Minden ütés idegeit rázta meg.

Midőn az óra alkalmatlankodni megszűnt, két palotahölgy nyitott a szobába.

Az egyiknek kötelessége volt a hercegkisasszony haját fonni be, a másikon a többi felöltöztetés terhe és felelőssége feküdt, mi Petneháziné szigorát tekintve, nem vala tréfa.

---

¹ Az egykorúak ezt egyezően állítják. (K. Zs.)

Az egész piperézet idejére egy teljes óra volt szabva, sem több, sem kevesebb. De hogy a hercegisasszony meg ne unatkozzék, a hajrendezés alatt az öltöztető, s az öltözés alatt pedig a fodrász-palotahölgy olvasott föl vallásos oktatásokat, melyeknek célja vala az áttértet új hitének szeretetéhez szoktatni.

Mi, mint illik, visszavonulunk a toilette-asztal és a szent leckék elől, s a fejedelmi lakban tovább folytatjuk vándorlásunkat.

A bástyaszárnyat, hol Báthory Zsófiát találtuk, egy kertté alakított mellvédfal - mely eredetileg Gyulafehérvár kerítéséhez tartozott, de később a fejedelmi udvarhoz lőn foglalva - kötö össze az öreg fejedelemmé palotájával.

Ez épület, mint már láttuk, régen szintén bástyaszárny vala, s most is magán hordja az egyszerűség azon jellegét, mely a puritán erkölcsű Lorántffy Zsuzsannának, Rákóczi György életpárjának, nemes, de költőietlen ízlésével teljesen összhangzék.

Itt nem akarunk senkivel találkozni, hogy hamar léphessünk az első udvarba, mely a királyi palota büszke címét hordja, s ha jól emlékszünk, még Zápolya Zsigmond által díszítettetett föl karcsú oszlopsorokkal, tág folyosókkal, rézkúpokkal, fényes elfogadótermekkel, s a termekben gyönyörű falfestményekkel.

A királyi palota tornyokkal és pavilonokkal ellátott ötszög, két emeletre.

Piacra nyíló kapuja, melyen a béke- s hadpártból vegyült tömeg berontott, egész pavilonostul a testőrség őrhelyéül szolgál.

Magában a főépületben a fejedelem és az udvari marsall lakásán kívül csak oly dísztermek vannak, melyekben tanácskozások tartatnak, s az idegen hatalmak követei vagy más magas vendégek számára van szállás rendelve.

Nem szükség tehát mondanom, hogy az „evangélikus rendek” nyilatkozványáról tanácskozni is ide gyűltek össze a főurak, mégpedig a fejedelem kisebb audienciás termébe, melynek ablakai, mint láttuk, az őrhely udvarára nyílnak.

S most figyeljünk az audienciás teremben történetekre.

5

Rákóczi György önagysága szabad vitatkozást enged, szokása szerint, visszatartóztatva saját véleményét.

A hatalmasabb urak, kik a sereg és kormány élén állanak, Dajka püspök egyházi beszédének bevégezésekor már mind a háborúra szavaztak.

Csak Haller Péter és Mikó Ferenc kívánták a béke fenntartását.

Hátra vala még a címnélküli kancellár: Kassai István, a gyűlölt és fukar kegyenc, ki hogy házat ne tartson, magát csupán ítélőmesternek hívatta; hogy szertelen vagyonszomját a zsákmányból kielégítse, folytonosan lázadásokat fedezett fel, s hogy gyávasága miatt befolyását ne kockáztassa, és az ügyek vezetését kezéből ki ne ejtse, szünetlenül béke mellett rajongott.

Kassai az évek, a gond s a sanyar által, melyre zsobráksága kárhoztatja, kiszikkasztott és csaknem vázzá aszott termettel bírt, de szemében van valami azon sivár erélyből, mely félénk természetével, és modorában van valami azon szelíd egyszerűségből, mely kedélytelen politikájával éles ellentétben áll. Hosszú fehér haját hátrasímítva hordja, s jól formált értelmes homloka tiszteletre csábíthatná azt, ki őt szomorú tapasztalatokból megvetni még nem tanulá.

Rákóczit mindig hűséggel szolgálta, Erdély iránt, melyet hazájának nem tekint, közönnyel viseltetik, a polgári rendet, melyhez születésénél fogva tartozik, még a kicsiny kérdésekben sem meri védelmezni, s az arisztokráciát, ha haszonlesésből nem is üldözhetné, gyűlölni fogná elvből.

A főurak, az ő halálos ellenei, az evangélikusok ügyében békére intő nyilatkozatot várnak most tőle, s előre készülnek a gúny minden dorongjával és a finom élcek mérgezett nyíl-vesszőjével megtámadni. Állhatatosan hiszik, hogy kislelkű és népszerűtlen tanácsai miatt ma Rákóczi szemében is nevetséges vagy legalább elviselt s használhatatlan államférfiúnak tűnik föl.

Bosszútervük élénk kíváncsisággal vegyülten lobbant arcaikra, midőn Kassainak vékony, száraz és monoton hangja megcsendült.

A teremben alig van negyven ember - oly szám, melyért inkább csak tanácskozni, mint szónokolni kell, s a címtelen kancellár az ékes beszéd adományával nincs kiválón megáldva.

S mégis most sűrű és szürke szemívei alatt élénken járnak szemei, ajkán kihívás ül, s hullatag termete fölegyenesedik, mintha levetett volna magáról néhány alkalmatlan évet.

Tán megtámadáshoz készül, tán ő dobja a viadalkesztyűt a főurak elé, tán a béke oltalmára bátor harchoz fog!

A békehőst gúnymosoly üdvözli, melyet még a fejedelem is észrevesz, de nem akar látni.

- Ütött az óra - szól Kassai -, s többé tétováznunk nem lehet. Kössük oldalunkra kardjainkat, én, az erőtlen agg, kiáltom: fegyverre! Most kell, vagy sohasem fogjuk a vallás és lelkiismeret szabadságát kivívni. Hadaink dereka szállja meg a védelmetlen magyarországi várakat és városokat, s mellékcsapataink kössék hirtelen össze magokat a svéd és német protestáns táborral. A tavasz első zöldje a mezőn lássa lobogóinkat. Addig zaj nélkül, de nagy szabályokban hajtassék végre minden előkészület. Könyörögjünk magas uralkodónknak, hogy személyesen vegye át a vezényletet, s ajánljuk föl életünket és összes vagyonunkat a sikerért. Én az eddigiekkel ellenkezőleg erélyes háborút óhajtok, melyet ne akasszanak meg a közbeszótt és céltalan alkudozások, ne hűtsön ki a lelkesedés első mozzanatában már a vérontástól való félelem, ne zsibbasszon el semmi álnok fegyvernyugvás, s ne fosszon meg a gyümölcseitől oly békekötés, melynek keletkezésében új háborúkra remény, pontjaiban új viszályokra anyag van letéve.

Midőn beszédében eddig haladott Kassai, ellenségei már érzik, hogy lábuk alól kisodortatik a föld, s tán némely főúr magában bánni is kezdé nyilatkozatát, melyet a had mérlegébe vetett.

- Várjuk még, mielőtt éljeneznénk, a *de* szócskát is, melyet most akar az ítélőmester uram kimondani - sugá eléggé hallhatóan Serédi István, kinek a fejedelem jelenlétében sem szokása az illemt szigorúan megtartani.

- Óhajtom - folytatá Kassai - a nagy háborút, mely már húsz év óta dúl Európában, az új hit győzedelmével mielőbb befejezve látni. Hadd kapjuk ki az apait és anyait egyszerre; különben folytassuk óriási osztályperünket az utolsó fillérig, az utolsó vércseppig. Nevünkre eddig sem hozott dicséretet, hogy szövetségeseinket, kikkel együtt küzdöttünk, a balszerencsében rögtön elhagyók azon különszerződéseikért, melyek semmit meg nem oldottak, s csak hitelünket és a becsültetést csorbíták.

- Ez vád Bocskai és Bethlen emléke ellen - közbeszól Kemény János.

- Tüstént el fogom mondani: kik ellen vád - említé kedélyes hangon az öreg Kassai, s arca vidám kifejezést nyert, mintha enyelegni akarna.

Észrevehető ingerültség támad, melyet a fejedelem komolyabbá vált tekintete csillapít le.

- Bocskai és Bethlen Gábor - folytatá Kassai -, amíg országukon kívül harcoltak, mindennap annak néztek eléje, hogy valamelyik hatalmas úr a portánál fejedelemséget, a rendek közt párthíveket keres és talál. Egy veszített csata lázadásra vagy tatárjárásra lehetett volna jelszó. Így igen nehéz győzni s győzve is hosszas háborút folytatni.

- Magam is úgy hiszem - közbeszólt szokása ellen Rákóczi.

E rendkívüli tény elnyomá a támadó cáfolatot. Ki-ki sejté, hogy felsőbb eszméket tolmácsol a ravasz parvenü, a porból cseperedett főúr.

- Mindent kifőzött már vele a fejedelem; és minket csak a föltálasra hívtak meg - sугá most halkan Serédi.

- Nem, barátom, a megkóstolásra is, és ínyünkön sokáig fog ízleni a trakta - felelé sугva Kemény János.

Kassai tovább halad szónoklatában: - Minthogy tehát én erélyes háborút akarok, követelem annak eszközeit is, tudniillik a szigorú rendet benn s a cselszövények megszüntetését a portánál.

- Tán a jus ligatum által? - kérdek most többen.

- Nem, egyelőre csak a honesta custodia útján - válaszolá szelíd mosollyal Kassai.

Hogy olvasóim e szavakat megérthessék, említenem kell, miként régi törvények szerint a rend felforgatóit országgyűlés ítélte élet- és birtokvesztésre. De a villongós időkben szokássá vált a büntetést előbb végrehajtani, s aztán terjeszteti jóváhagyásra a rendek elé. Ezt nevezték jus ligatumnak. Azonban Pécsi Simon, Bethlen Gábor kancellárja, midőn a törvényes eljárást mellőzni akarta, a gyanús urakat egyszerűen csak elzáratá, anélkül hogy valaha perbe fogatná; ez a honesta custodia volt.

- Öcsém! Amíg mi a magyarországi evangélikus rendek vallásszabadságáért harcolunk, elszedi uroldmainkat Kassai - sугá Serédi.

- Az még megjárna; de bezárat, mielőtt harcra mennénk - válaszolta nevetve Kemény János.

Kassai folytatá: - Urunk fejedelmünk szelíd jelleme és törvény iránti szeretete elég kezesség, hogy a közrend fenntartásának ürügye alatt nem fogja a kezében levő hatalmat elnyomásra, a szigort üldözésekre használni. De a börtönbe zárt Zólyomi párthívei még reményekkel vannak telve, s a háború viszontagságait céljaikra zsákmányolhatják ki. A szultán udvarának kapui előtt lézeng még egy-egy elbujdosott főúr, kit ellátnak fejedelmi süveg keresésére küldöttek cimborái pénzzel és árulkodásokkal. S valamint mi a nádorispán kormánya alá vetett részeken hitsorsosainkkal biztos egybeköttetéseket tartunk fenn, szintűgy természetes, hogy nálunk is lehetnek, kik a nádor és az érsek úr zsoldján és érdekében működnek, s mentől mélyebb titok leple mögött, annál veszélyesebb eszközökkel. Vajon nem kell-e ennyiféle zavargó elemet, mely a kormány gyöngeségéből nyer erélyt s új vágyakat, félelemben tartani?

- De e zavargó elemek csak az ítélőmester úr fejében vannak - közbeszólt Serédi.

- És a királyi ügyek direktorának papírján - válaszolá a fejedelem, a főurak nagy megütöztetésére.

Kassai folytatá: - Aztán eltűrhetjük-e hidegvérrel, összefogott kézzel, hogy míg idegen földön küzdendünk a hit és lelkiismeret szabadságáért, addig otthon a mi szent vallásunkból szekták szakadjanak ki, s titkos helyeken saját prédikátoraik által hirdessenek tévtanokat?

- De ki akarna ily gonosztságot eltűrni? Kit kíván kegyelmed közölünk e nagy váddal terhelni? Melyikünket gyanúsítja? - rivalgja több főúr.

- Én nem gyanúsítottam, csak a honesta custodia szükségét fejtegettem - mondá gyermeteg vidámsággal Kassai -, s miután e szabály célszerűségében nagyságtok és kegyelmetek sem kételkednek, további szószaporítás nélkül a másik feltételre térek át, melyet az elhatározandó háború erélyes folytatására és sikeres bevégzésére mellőzhetetlennek tartok. Értem a mi protektorunknak, a török császár őfelségének helybenhagyását.

Kassainak nagyobb hangnyomattal ejtett végszavát zúgás követé.

- Ez csak a háború halasztására van kigondolva - említé Serédi.

- Tavasz kezdetéig a fényes porta beleegyezését könnyű kieszközölni - válaszolt Kassai.

- De az adó tetemes növekedésével - szólt ismét Serédi.

- Birtokunk is öregbedést nyerezt az elfoglalandó megyék által - jegyzé meg Kassai.

- S tudja-e bizonyosan kegyelmed, hogy a vezénylete alatti sereg sok megyét fog meghódítani? - kérdé gúnyos nevetéssel Serédi.

- Kegyelmetek fognak a vezérek lenni, s éppen ezért támaszkodom a sikerre - szólt udvarias hangon Kassai.

- De honnan hiszi ön - közbevágott a vén Komis Zsigmond -, hogy a szultán a háborúban megegyezik?

- Remélem.

- S mi okon?

- Mert a szultán az adópótlékot s pasái az ajándékokat kedvelik - válaszolá Kassai.

- S ha mégis csalódnék ön?

- Akkor csalódtam - mondá vállvonítva.

- S mi lesz ez esetben a háborúra készülődésből?

- Béke.

- S a magyarországi evangélikus rendek sérelmei?

- Kedvezőbb időben fognak orvosoltatni - szólt Kassai.

- S a tervezett háború díjául nyerjük a honesta custodiát - jegyzé meg hidegen Kemény János.

Ekkor tódult a pavilon udvarába a tömeg, s kiabált a tanácskozó terem ablaka előtt békét és háborút.

- Micsoda zaj? - kérdé a fejedelem.

- Vélekednek künn is, fenséges uram, a benn vitatott dolgok felől - mondta száraz, de alázatos hangon Kassai, ki elhírhedt félénksége mellett sem látszék a népcsoportozatoktól tartani.

- Hogy merték az örök beereszteni e tolakodókat? - tudakolá ismét a fejedelem.

- Ha fenséged kegyes lesz megengedni, majd kiutasítom és lecsendesítem egy rendelet által a titkos izgatóktól felbujtott népet.

A hangnyomat, mellyel ezt Kassai mondá, a valónál nagyobb fontosságot adott az udvari zajongásnak.

- Ebből is vád kerül valamelyikünk ellen - sугá oly hangosan Serédi, hogy tán a fejedelem is értheté.

Többen megdöbbentek.

Rákóczi György őfensége pedig komoly arckifejezéssel mondá: - Kegyelmeteknek, hű országnagyjaim, meghallgattuk a magyarországi evangélikusok ügyében nézeteiket, s ha a körülmények javasolják, konstantinápolyi követünkhöz utasításokat fogunk küldeni, s ha szükséges leendő, a hadra készülésre is kiterjesztjük figyelmünket.

Ezzel az ülés feloszlott, s a fejedelem Kassaitól kísérve belső szobáiba vonult.

6

A szultán engedelmének megnyerése igen józan, s mindenesetre igen törvényes javaslatnak látszik, legalább a mi szemünk előtt, kik a napi érdekeken kívül foglalunk állást.

Hisz Erdély fejedelmei török hűbéreseket voltak, s hogy illethetné meg őket oly hadfolytatási jog, mely ha szerencsével használtatik, veszélyesen gyarapíthatja a hűbéres erejét, ha pedig szerencsétlenül, akkor a hűbért teszi ki elfoglalások- és földulásoknak?

És a főurak másként fogják föl a dolgot.

Ők Kassai tervében, melyet Rákóczi - bár általános szavakkal - magáévá tőn, a magyarországi evangélikus rendeknek üres ígérekkel kecsegtetését szemlélik.

Mert ismervén Rákóczi fukarságát, nem képzelik, hogy annyi áldozatra kész volna, mennyivel a telhetetlen pasákat kielégíteni és a szultántól háborúengedélyt nyerni lehessen.

Tudják, hogy a török a német császárral békességben, a szomszéd lengyelekkel pedig viszályban él. S igen valószínűtlen, miképp Rákóczi fölforgathassa a portának e helyzetét, melyet a svédek és a párizsi udvar minden törekvései évek alatt sem bírtak megintatni.

Aztán a főurak hagyományos politikája volt, hogy a pogány nemzet egyedül a szerencsére vigyáz, s a siker követője szokott lenni, még a neki nem kedvező dolgokban is. Ha az erdélyi fejedelem háborút indít és vesz, török erővel hajtatik ki országából; ha nyert, akárkit győzött le, Konstantinápolyból dicséretet kap. - Ez vala, szerintök, a gyakorlati nézet. Hitték, hogy ha uralkodójuk a fényes portánál sokat kérdezősködik, mielőtt a harcmezőn kockáztatna, akkor csak ürügyet keres tétlenségre.

Nem csoda tehát a népszerűtlen Kassai ellen szórt káromlás, mely a nagyurak hazatávozása alatt emelkedett s vált a tömeg közt mindig hangosabbá.

Ha Rákóczi vén kegyence az előudvarra nyíló ablakú szobában mulat, sok s igen szép címet hallhat, mindaddig, míg a kék darabontok takarodásra nem szólítják fel azon csoportozatot, melynek már a kíváncsiság sem szolgálhat többé ürüggyül a fejedelmi lakban ácsorgásra.

- A kapu előtt várjuk be a hit ellenségét. Hadd lássuk, emberi arca van-e az Istenét elárulónak.

- S midőn közöttünk hajtat el, teli torokkal fogjuk kiáltani: Éljenek a magyarországi evangélikus rendek! És éljen a vallásháború a török mufti jóváhagyása nélkül is!

- De lármájukkal kendtek célt nem érnek, mert Kassai uram vén gebéi nem egykönnyen forgatják fel a szánt - szólt ártatlannak látszó humorral Serédi.

- Segítünk hát nekik mi is - rivalgák többen.

- Azt nem tanácslom, mert a felfordulás által Kassai nyaka helyett az önöké törik ki - jegyzé meg szigorú hangon Kemény János, ki az ellenzést a termekben, nem a piacon szerette.

- Jobb is lesz, ha mindnyájan hazamegyünk.

- Meghaladta a tizenkettőt, s feleségeink zsémbeskedni fognak, ha a leves elfő - jegyzé most meg Serédi, izgatását helyreütni akarva.

Azonban a tömeg közül számosan rászánták magokat az elfőtt levesre, s inkább szerettek volna Kassai urammal perlekedni, mint kikerülni élettársaik zsémbjét.

Az egész piactér tehát meglehetősen telve maradt, s főleg a templom és régia környékén hemzseg a nép.

Eközben a „harmadik udvarból”, hol a katonai gyakorlatok majdnem megszakadás nélkül szoktak folyni, trombita rivalgása közt léptetett ki fél század huszár, s a piac közepén figyelmet ébresztő zaj- és tombolással foglalt helyet. Nyomában alabárdosoktól körülvéve egy vörös ruhába öltözött s óriás alakú hírnök jelent meg, az ácsorgókból nagy csődületet vonván maga után.

Midőn pedig a többi embertársai fölött végignéző góliát, vállán dobbal, kezében irattal és szívében a kitűnő egyének teljes önérzetével, a huszárokig ért, azok hosszú félkört formáltak körüle.

Látszott, hogy valami nevezetes határozat ünnepi kihirdetése céloztatik.

A tömeg, mely különben is ingerült volt, a gyanúra fogékony kedéllyel tódult az új jelenet színhelyére; de az anyák félénken viszik be a kapukból gyermekeiket, néhány kalmár a sátrakban kapkodva gyűjté össze kelméit, s a méhser- és halárus nők a ponyvarudakat kezdik leszedni, körülmények szerint vagy támadó- vagy védharcra készülvén. Mert hogy a vörös hírnök a népcsődület ellen akar tiltakozni, s a huszárokkal összekoccanás történhetik, azt általánosan hitték, kivált miután Kassai uram nevét nem a legszelídebb címek kíséretében emlegetik a vakmerőbb izgatók, s a katonákat is bosszantani nagy kedvet mutatnak.

- Halljuk! - dörgé a hírnök, háromszor ütve a rézdobra.

- Halljuk! - visszhangozá ingerkedve a csoportozat.

A rézdob ismét megbődült, hogy csendet vívjon ki.

De a nép folytatá a zajt, kiabálva: halljuk hát! - azonban legkevésbé sem tartva magát saját figyelmeztetéseihöz.

Végre a góliát, torkának erejében bízva, olvasni kezd:

„Értésünkre esvén, hogy a szombatosok - kik az igaz evangélikus hittől elszakadva, zsidó szokásokat, szertartásokat vettek be, a szentírás helyes magyarázatát maguknak arrogálják, és a vasárnap helyett a szombatot ünneplik - törvényeink és felsőbb rendeleteink dacára még mindig régi tévedéseikhez ragaszkodnak, s nemcsak titkos összejöveteleket és isteni tiszteletet tartanak, hanem még magok közül papot is választanak, s az evangélikus lelkészek helyett annak oktatásait hallgatják, sőt hihetetlen vakmerőségüket azon pontig vitték már, hogy különösen Udvarhelyszék némely helységeiben halottaikat külön temetőhelyre ássák, gyermekeiket más néven szólítják, mint amely evangélikus naptárainkban előfordul, és házaikban orgonát is tartanak, mely mellett általuk készített verseket énekelnek a Sion dicséretére: - ennél fogva rendeljük és parancsoljuk, hogy a megyei és székelyföldi fő- és illetőleg altisztek, valamint a szabad királyi városok magisztrátusai is, törvényhatóságukban a szombatosokat meg ne tűrjék, s azokat, kik e veszélyes szektának tagjai vagy titkos pártfogói, tüstént jelentsek fel nekünk, hogy fiskálszékünk által honárulási perbe idéztetvén, törvénytelen és Istent káromló merényleteikért fő- és jószágvesztéssel büntetessük.

Kelt Gyulafehérvárott, dec. 21-én 1638-ban.

A fejedelem parancsolatából kiadta Kassai István tanácsos és ítélmester.”

- Úgy látszik, az ítélőmester uram foga Pécsi Simon birtokaira vásik, s nem is csoda, mert kivált Radnót és Balázsfalva gyönyörű uradalom - szólt Serédi Kemény Jánoshoz, midőn a „harmadik udvar” kapujából a hírnök stentori hangját meghallák.
- Lehet, hogy Orbán Ferenc udvarhelyszéki jószággrészére is hunyorít - válaszolá ez.
- Hát Orbán is szombatos?
- Azzal gyanúsítják.
- Hm! tehát Kassai érettük melegítette föl a honesta custodiát? No, az nem volna nagy szerencsétlenség. Ki kérte a szombatos uraimékat, hogy újítgassanak a vallás dolgában? Miért nem tudnak úgy imádkozni, mint mi, s mint mindig szokás volt?
- Én sem akarom a hitvány rajongókat menteni; de végre is, ha Kassai uram elnyel egy darabot a szombatosok birtokából, utóbb étvágya támadhat valamely igazhitű jószágára is, például az urambátyáméra - szólt mosolyogva Kemény János.
- A lánchordtát! Azt nem tanácsolnám neki. Azonban nem ártana a vén róka céljairól előre értesítenünk az úribb rendű szombatosokat - sugá némi megütődéssel Serédi.
- Én még ma gyorspostát indítok Orbán Ferenchez.
- Én pedig tüstént látogatást teszek Pécsi Simonnál, bár szememet rég sérti e szűcsmester fiából faragott mágnás szertelen fényűzése. Bethlen Gábor fejedelem alatt oly büszke házat tartott, mintha a Báthoryak vagy Garák véréből származott volna, s most is kertjében káposzta helyett ananászt termeszt, s óntányér helyett ezüstitálakban hordatja föl a marcipánt. Nincs bosszantóbb, mint egy pazér sehonnai. Ha a koldusfaj pénzre tesz szert, legalább koplaljon aranyládái mellett, mint a fukar Kassai. E szerénységgel tartozik nekünk, kik becsületes ősoktól kaptuk vagyunkat.
- Ha a bátyám a vén Pécsi felől ily nézetben van, akkor jobb lesz védelmezését Kassai uram unokaöccsére, Elemérre bízni - mondá Kemény János.
- S mi köze Elemérnek Pécsi házához?
- Csak az, hogy szereti Deboráht, Pécsi egyetlen leányát, a gyönyörű teremtet, kit a szombatos atyafiak Sáron rózsájának neveznek, s tán azt hiszik, hogy számára készítette Salamon király az énekek énekét.
- Az átkozott istentagadók! Ej! de szeretnék legalább hat hétre kenyéren és vízen tartani minden ily bálványimádót.
- Pedig, bátyám! aki Deboráht csak egyszer is látja, könnyen kaphat kedvet a bálványzásra.
- S valóban szép?
- A legragyogóbb álomkép halvány mellette.
- Tehát szép, s mégis szűcsmester unokája! Nagy lábai lehetnek, vagy hegyes könyöke van. Nézd csak jól meg.
- Az irigység sem fedezhetne fel benne hiányt, ha nincs oly éles szeme, hogy a napban foltokat számlálgasson.
- S én őt nem ismerem! - sóhajtá Serédi.
- Csak most tért vissza Fehérvárra.
- S hol lakott eddig?

- Három év óta nagynénjénél Eperjesen; mert atyja nem akarta Kassai iránti gyűlölségből Elemérhez nőül adni, s eltávolítá, hogy feledje szerelmét.

- De ugye, Deborah kisasszony hú maradt, mint a szép leányok szokása? - kérdi tréfálva Serédi.

- Csak annyit tudok, hogy Elemér most is ábrándosan szereti.

- S az atyával a leány iránti hajlamból még saját kedves nagybátyjának meggyilkolására is szövetkezni fog, nemde?

- Elemér nemes indulatú ifjú.

- Az kár, fölötte kár! - sóhajtá Serédi. - Mily derék lenne - tevé hozzá -, ha a vén ravasz rókát a rókakölyök játszaná ki!

Ekkor a „harmadik udvarból” csendesén közelg egy festetlen deszkájú szán. A lovak alig ügetve mennek, mintha beteget vinnének, s a Szán üléséből a lábzsákon, farkasbőr bundán s prémes süvegen kívül, csak még egy hosszú rézszínű orr látszik ki.

A hírnök fölolvása más hatást gyakorolt a tömegre, mint Kemény Jánosra vagy Serédire.

Az első sorok, melyek a rendelmény célját már sejteni engedték, szikrázó örömsugárokat reszkettettek sok komor és befellegzett arcon, s e hatás fokonyként növekedett, úgyannyira, hogy midőn a hírnök elhallgatott, harsány „éljen!” szállott föl száz meg száz ajakról.

Góliátunk az „éljent”, megbocsátható büszkeségből, sajátjának tekinté, mint óriás hangjáért a közönségtől nyert tiszteletdíjt, s volt is valami igaza. Vígan döngetve a dobót s előre-hátra hányt lábakkal billegett a „harmadik udvar” felé, nem mulasztva el derekát egészen féloldalra tartani, mi régen deli és negédes testhordásnak tekinteték, s a cigányoknál néha még most is látható.

Azonban tagadhatatlan, hogy a szombatosok üldözését is illette egy kevés az éljenből. A nép gyűlölte e szektát, mint a tömegeknél divatozik, minden valódi ok nélkül. Ellenszenvét nem bírta többé magában tartani, midőn a templomok és középületek homlokára kiszégezve találá Kassai rendeletét.

- Vesszenek a szombatosok, vesszenek! - hangzék.

De miért? A köztársalgásból elleshetünk néhány okot.

- Ki kell pusztítani a szombatosokat, igaza van Kassai őnagyságának, írmagvat sem kell belőlük hagyni, mert mindnyájan gonosztevők. Ők uzsoráskodnak, ők csak a kóser húst eszik, ők hamisítják meg a mértékeket, ők feszítették fel Krisztus urunkat, és most is húsvétonként egy-egy ellopott gyermek vérével keresztelik meg rühös kisdedeiket - szólt Panna asszony.

- Hisz, angyalom, azok a zsidók - büntesse őket az Isten -, de nem a szombatosok - válaszolá az elővárosból egy iskolamester.

- De, lelkemadta, a szombatos is csak olyan, mint a zsidó.

- Hogy volna, angyalom! Sőt egészen más.

- Miért nem akar hát vasárnap imádkozni? Aki szombaton nem dolgozik sem a műhelyben, sem a boltokban, sem a mezőn, az zsidó.

- És hallotta-e kend - szólt Panna asszonyhoz Sára néni, ki akkor érkezett -, hallotta-e, hogy Kerekes uram leánya éjenként, ha holdvilág süt, a házak tetején jár?

- Nem csoda, galambom, mert Kerekas uram szomszédja Pécsi Simon önagyága. Hisz ne volna csak Pécsi nagy úr, eddig rég felgyújtattuk volna a házát. De bízzunk csak Kassai uramban, majd elbánik ő a szombatosokkal.
- Tavaly a jég hét falu határát rontotta meg - sóhajtá valaki a vidéki nemességből -, de a közbeeső Balázsfalván semmi kárt nem tett.
- Az természetes, mert Balázsfalva Pécsi Simon uram birtoka.
- Nem kell több, hogy a szombatosokat kuruzslóknak tartsuk.
- Kivált ha meggondoljuk, miként ugyancsak tavaly Pécsi kertét nem pusztították a hernyók, holott a fejedelem öfenségének legszebb csemetéit mind lekopasztották.
- Hej, barátom, a szombatos káldeai nyelven admoneálja a hernyókat, hogy az ő földjéről tüstént kitakarodjanak, s azok a megintésre oly gyorsan elmásznak, hogy a sietség miatt lábuk is elkopik. Magam találtam a kertemben két hernyót, melyeknek egészen levásott a lába. Pedig hány lába nincs a hernyónak? Mindjárt sejdítém, miként Pécsi uramtól menekültek hozzám. Szegény nyomorék állatok! Sajnáltam volna megölni.
- Az istentelen szombatosok! Még a hernyókat is megcsúfítják. S mit nem tennének az emberekkel, ha hivatalba raknák őket!
- Példa rá Pécsi Simon, ki a honesta custodiát kitalálta.
- S azóta gyakran jó divatba. De most rajta fogják szép találmányát megpróbálni.
- Ne higgye a nemzetes úr! A szombatosok oly könyvekből is olvasnak, melyeknek betűit mi, tudósok, sem ismerjük - szólt az elővárosi iskolamester.
- De nem használ az olvasás semmit a direktor levátája ellen.
- Téved a nemzetes úr! Aki titkos könyvekből tud olvasni, annak segítségére jó a sátán.
- S minden szombatos tud olvasni?
- Biz' a főbbek többnyire tudnak.
- Már ez nagy baj. Óvatosan kell tehát Kassai uramnak eljárni.
- Hogyne? Hisz Pécsi Simon még a millenniumban is hiszen.
- A gonosz ember! Azt gondoltam, hogy csak a sátánban; de ha a millenniumban is hiszen, akkor én nedves farakáson és lassú tűznél égetném meg.
- S micsoda bogár az a millennium?
- Hát valami tengeri szörny lehet - válaszoló Panna asszony, ki a megégetést indítványozta.
- Nem, angyalom! A millennium ezeréves országot jelent, melyben a babonás szombatosok hite szerint Krisztus Urunk fog uralkodni - szólt tudákos hévvel az elővárosi mester.
- Hisz az még nem volna rossz! - csattant fel Panna.
- De a szent könyv egy helyének félrefacsarásából ered.
- S ő a szent könyvet is facsargatja?
- Hogyne!
- Csavarja ki hát a hóhér a nyakát - átkozódék a buzgó Panna.
- És még Gyulafehérvárt is Jeruzsálemnek akarná nevezni - tódítá az elővárosi iskolamester.
- S tán zsidókkal betelepíteni! Hogy verné meg az Isten.

Ily hangulat közt tűnt a csoportozat szemébe a lassú szán, a két rossz gebe, a lábzsák, a farkasbőr bunda, a prémes süveg, a rézszerű hosszú orr, szóval Kassai uram minden látható és láthatatlan appertinenciáival.

Az első perc soknak eszébe juttatá a vén kancellár régi népszerűtlenségét s a fejedelmi tanács-teremben mondott véleményét.

A szánhoz tódultak tehát; de mindenütt helyet nyitva a továbbhaladásra.

Kassai mélyebben burkolá arcát a farkasbőr alá, s a rézsű orr eltűnt.

- Vesszenek a szombatosok! - kiálták ekkor többen - s éljen a vallásháború!

- Mi a szombatosok kiirtását akarjuk! - ordított mások - de akarjuk a vallás és lelkiismeret szabadságát is.

- Előbb meg kell büntetni a szektáriusokat, azután menjünk mindnyájan a magyarországi elnyomott evangélikus rendek segítségére - szólt az elővárosi iskolamester.

Ekkor kiűté magát a farkasbőr közül a rézsű orr, a kurtán nyírott fehér bajusz és még hozzá a széles nyerges áll is.

- Mindnyájan menjünk, fiaim - szólt szétterjesztett kezekkel, mintha áldaná a népet Kassai. A kocsis pedig megcsapta a lovakat, s a szán sebesen elment.

- Mégsem olyan rossz ember ez a Kassai uram - sóhajtott az elővárosi mester, a kiszabadult szán után nézve.

- Vannak ugyan gyöngeségei; de ki volna tökéletes.

- Szereti ugyan a pénzt, vágyik a más birtokára; de... miért is kell a szombatosoknak birtok?

- Igaz! Aztán a nagy urak többet mondanak róla, mint való.

- Talán irigykednek rá.

- És féltik befolyásukat.

- Most is elterjesztették, hogy nem akar háborúba menni.

- Pedig éppen most ő maga mondá, hogy „menjünk”, s „mindnyájan menjünk”.

- Úgy van! Menjünk mindnyájan... haza - szólt gúnnal Kemény János, ki a tömeg közé vegyült.

Eloszlának.

7

Közel a Kapisztrán-kápolnához, jobbra a Szent Mihály-kaputól,² egy alacsony, de tiszta kinézésű ház áll, hat rostélyos és törpe ablakkal az utcára tekintve. A kisebb gyermek is beláthatna az ablaküvegeken a szobákba, ha hófehér színű félfüggöny nem védné a szerény lak titkait, a családéletet, minden kíváncsi szem elől.

Kapu helyett csak ajtó vezet az épület udvarára, melyből emlékezet óta egy vén szakácsné járt ki a boltig vagy mészárszélig, sem tovább, sem közelebb. Voltak, kik néhanapján orvost és papot is találtak az ajtó előtt, miből aztán fényes eszmét nem formálhattak maguknak az

---

² Most Károly-kapu. (K. Zs.)

özvegy egészségi állapotáról, ki a törpe házat még Bethlen Gábor fejedelemsége alatt vásárolta meg, s beköltözvén, mostanig sem lépett ki abból, mintha kriptája volna, melyben mint halott fekszik.

Hogy kicsoda e nő, a világ nem tudja. Közönségesen csak a „beteg asszonynak” hívják, tartván magukat a vén szakácsné elnevezéséhez, ki a szatócstól és hentestől ez érzékeny címre hivatkozva kéri a szükségelt árukat olcsóbban vagy jobb minőségben. A szakácsné keveset vásárol, de készpénzzel. Volt idő, midőn neki mindent hitelre és rovásra akartak adni, hogy ürügyük lehessen a „beteg asszony” házába lépésre; azonban a jó cseléd megoldá kék zseb-kendőjén a göcsöt, kiszedte belőle fillérenként tartozását, a fönnyaradt összegre ismét bogot köte, s oly hidegen távozott, mintha sértve lett volna. Már ismerik szokásait, s nem bántják sem kérdéseikkel, sem kandiságukkal. Különben is egy visszavonuló csak úgy érdekel hosszasan, ha fájdalmával vagy közönyével kacérkodik, s ha a világról lemondásában követelés van.

A „beteg asszony” létezése évek óta már csak akkor jutott a szomszédoknak is eszébe, ha házából idegent láttak kimenni. Ez esetben megkérdeék nevét egymástól, s ha szerét teheték, a tőle jöttől, és a felvilágosítás, melyet nyertek, váltig csak az volt, hogy a szegény asszony ágyban fekszik, beteg, mindig beteg, mindig fekszik, s annálfogva ki-ki „beteg asszonynak” hívja, és neve tán a halotti prédikációban is az marad. Minek keresztelnék a koporsó számára másnak, mint ami az életben volt!

De az volt-e örökké? Szerencsétlensége-e, hogy beteg, vagy szerencséje? Hová menne, ha lábai bírnák! Ó, melyik ösvény vezet ki leghamarább az életből? A betegség. Erőtlen lábakkal, fekve haladunk azon a célhoz. Az öngyilkolás rögtön és rövid útját betorlaszolta a hit.

Fehér, tiszta vánkosokba temetve alszik a „beteg asszony”. Csak fejkötőjének csipkézete, átszűrt, vékony, viaszhalvány arcélének egy része, mellén keresztbe tett kézcsontjai, melyeknek vázáról a láz leszedett minden húst, s tán kiszáritott minden véreteret is, és a hihetetlenül keskeny, sovány testnek alig valami emelkedéssel bíró körvonalai tűnnek ki a puha ágyneműből, mintha az alabástrom emlékkövön egy már félig elenyészett domborművet látnál, mely régen a szenvedést ábrázolta, s most az ábra mulandóságával önt vigaszt a néző kedélyébe.

A „beteg asszony” minden fényűzési vágyát fekhelye körül összpontosítja. Neki igen sok volt már a szoba, mint másnak nem az a világ. Mit érdekelheték a távolibb tárgyak? Ő csak az ágyban élt még. Mellette a rózsafa-asztal, kristálypohárral, ezüstkannállal és gyógyszerekkel; az ágy lábánál damaszt karszék, egy kevéssé színvesztett, de ruganyos, s a rózsafa-asztaltól a karszékiig a padlózat szőnyeggel borítva. Kell-e többre gondolni neki, kinek élete ezen kis téren folyt le? Az ágyból a karszékiig vánszorogni s onnan vissza: ez volt a „beteg asszony” egészsége; s midőn önereje többé nem teheté, akkor monda a vén szakácsné, hogy a „beteg asszony” ma rosszul érzi magát, ma ismét beteg, ma nem is sétálhatott.

A szoba, melynek fénypontja, s hogy úgy szóljak, nappali terme az ágy környéke, három ablakos és tág, de majdnem üres. Néhány ódon s alig hasznavehető bútor hever benne itt-ott, s egy bőrrel bevont kerevet a gyakran virrasztó cseléd nyoszolyájául van szánva.

A többi szobák csak szellőztetéskor nyitvatnak meg, s egészen puszták. Bennük évekig tartózkodott néhány egércsalád: azonban végre e zsellérek száma is apadni kezd, s közülük az utolsót a szakácsné tavaly hallotta keservesen cincogni a küszöbfal szögletében. Tán éppen akkor búcsúzott el szállásától, melybe azután egy házi tücsök költözék, s monoton csicsérgésével adja tudtul, hogy még él, Isten tudná, miből és meddig?

A „beteg asszony”, kihez megint visszatérünk, most már legalább fél óra óta alszik. Egészen kimerítette s bágyadásba hoz az öröm. S micsoda? Ó, ég! A könnyező, panaszló s a létezésért megszágyenült öröm, melynek boldogságát s önvádjait évek óta nem érezte.

A „beteg asszony” aléltan pihen a puha hófehér vánkoston, s még nem háborgatják bőszt látványok, még nem hoz a lefolyt életből az álom vádképeket vissza, hogy a nyugalás percét átokká s kínszközzé változtassa.

A karszéken pedig az alvó halk lélegzésére figyelve egy gyönyörű hajadon ül, előrehajoltan s részvékeny arccal. Látszik, hogy azon pillanatok, melyeknek tanúi nem voltunk, rendkívül hatottak kedélyére, s hogy megindulása, melynek nyomai arcvonalain még rezgenek, a testi fájdalom martaléka iránti szánalomnál is mélyebb forrásból ered. Tán a beteg, kit ápolni jött, szíve sebét tárta föl, mert visszautasítani akará a gondot és gyöngeséget, mely neki úgysem hozhatna enyhülést. Vagy tán a lány maga önkényt észrevette, miként a kórágiban fekvő minden testi szenvedései egy, a vigasz által illetlen, az időtől csillapulást nem váró erkölcsi fájdalomnak, egy reményét és hitét vesztett életnek szomorú következményei.

A „beteg asszony” lélegzése most halkká lön, s elakad.

Viaszk arcán mintha megszűnt volna a vérkeringés.

A téli nap pedig a függöny fölött sugárt hint a szobába, s az ablakkarikákon áttört csillám éppen az ágyvánkossa szállván le, a nő sápadt és merev vonalait oly élesen emelé ki, hogy a karszéken ülő lány hideg borzadást érzett tagjain átszökellni. Úgy tetszék, mintha halottal volna, mintha holttestet őrizne.

Fölkelt, s a betegre félénk és aggódó tekintet vetve, előbb drága szövetű nyakkendőjével, melyet a felső üvegkarikák elé vont, elzárta a fényt, mely oly kísértetiesen világított, s azután az ágyhoz lépven, a vánkossokon, hogy időt nyerjen, egyengető, igazíta valamit, mígnem végre ajkaival érinté a halvány, hideg homlokot, az elfonnyadt arcot, a mélyen fekvő s félig nyílt szemeket, keresve szikráit a melegnek, az életnek. „Csak dermedten alszik, vagy elájult” - sóhajta, de mégsem bízva tapasztalataiban, mégsem adva teljes hitelt reményeinek, a beteg lélegzetét leste, ráborulva, ajkát ajkain tartva, s oly megható részvéttel, mintha a legszorosabb vérkötelékek csatolnák a szerencsétlenhez.

- Ah, ő él! - rebegé égre emelt szemekkel Deborah, a dúsgazdag Pécsi Simon egyetlen gyermeke.

A „beteg asszony” megmozdult; de zsibbadt testével az erőtlen öntudat, a halkan pislogó élet, az álmaiból kibontakozó lomha lélek siker nélkül küzdven, megint a tetszhalálhoz hasonló állapotba süllyedt, csak annyi különbséggel, hogy most már időközönként görcsös rángás lobbant át arcizmain, bár alig észrevehetően, s homlokát a tavaszi vékony ködpáránál finomabb, alig tapintható, majdnem láthatatlan veríték borítá.

- Istennek hála! Kedvező fordulat mutatkozik; a mai napot megnyerte. Azonban holnap... ah, ki tudja, hogy holnap?... S ha örökre behunyva maradnának szemei, ugyan mit vesztené? Szegény néném, én imádkozom halálodért. Legyen gyors kimúlásod. Ne ébredj, ne ébredj fel most, és aludjál mindig! De csendesen, érzés és mozdulat nélkül.

Deborah összefogta kezét s buzgón, egész bensőséggel imádkozott.

Amint pedig ismét a támlára ereszté karjait, fölindulása elcsillapult, s csak egy könny rezgett még szemében, melyet hirtelen letörölt, és elővévén a hurkoló tűket, szorgalmasan hozzálátott a csinos női munkához, melyet majdnem bevégezve hozott magával, hogy „a beteg asszonynál” emlékül hagyhassa.

A foglalkozás oly jól illett hozzá, mint a szoborszerű nyugalom vagy az élénk részvét, a kacér mosoly és hideg büszkeség.

Ismerősei csupán szépsége felől voltak egyező véleményben.

Karcsú s eléggé magas termete az idomok és kecs teljes összhangzásával bírt.

Bájosabb mozdulatokat s tökéletesebb formákat képzelni sem lehetett volna.

Egész lényén a kifejlett kor bevégeztsége és a serdület frissessége volt csodálatos varázssal összeolvasztva.

Deborah már huszonkét éven túl van; de magával hozott mindent, mi a világba lépésekor ígéző vala rajta, s megszerzé az érett szépségből azt, mi csak sajátságos, mi csak hódítani és ámulatba ringatni tud. Modorában tetszelgést vettek némelyek észre, mások kedélyt és gyermeteg ártatlanságot.

Sötétkéek szeme világossárga hajfürteivel és rendkívül finom, fehér, lágy, átlátszó, de egészséges, és az érzések játékait, a vér mozzanatait, a szeszély álmait, az akarat erélyét s az átengedés szendeségét hűn visszatükröző bőrszínével, sokkal erősebb fegyvereket adtak Deborah rendelkezése alá, mintsem azon vádat kikerülhetne volna, hogy hatalmával olykor visszaél, s mintsem a visszaélés gyanújától is, még többek által, mint ahányan megbotránkoztak, föl ne oldoztatnék.

Ha egyik kétkedett mély érzéseiben, a másik csak önuralkodást fedezte föl nyugalmában, s mindenik bámulta vagy hibáinak kellemeit, vagy szilárdabb tulajdonainak könnyű és ígézetes formák közé rejtését.

Deborah vonalai szabályosak voltak, anélkül hogy megszűnnének jellemzők lenni.

Arcélének az egy kissé meghajlott orr keleties kifejezést adott.

A szokottnál valamivel nyíltabb homlokán ész és büszkeség székel; de egész tekintete a kedves mosollyal, mely ajkain gyakran játszott, s a behatásokat hamar átvevő idegeivel együtt, inkább a kedély és szelídség eszményképét hozza szemünk elé.

Felindulásban sokan láták már őt, de a mély és tartós érzést azért kétlék benne, mert ez a szerelemben szokott leginkább nyilvánulni, és a huszonkét éves Deborah még eddig senkivel sem akarta sorsát összekötni.

Elemért, Kassai unokaöccsét tartotta a világ a szép leány választottjának.

De az apa nem győzhető le a fukar és cselszövő ítélőmester iránti ellenszenvét, s a már bizonyosnak hitt viszony szétbomlott.

Elemér szerencsétlen volt; Deborah komoly arcán nyomai látszottak a szenvedésnek, melynek ködfátyolán át szépsége még igézőbbben sugárzott.

Később Balázsfalváról, hol akkor Pécsi lakott, eltávozott Deborah, s három év múlva látták őt először Fehérvárott.

Mit érez most? Visszaemlékezésekben vagy új benyomások tündérvarázsa közt él: ezt ki tudná még; de hány ne vágnék, az első perc óta, midőn megjelent, kémlelni és megtudni?

Deborah, mint mondtam, a karszékbe ülve női munkához fogott, s oly iparral, oly figyelemmel, hogy amikor szemeit a rájáról felvette, már a „beteg asszony” ébren volt, s lankadt, kimerült tekintetét rája függesztve tartá.

A leány vidám, biztató mosollyal közelített hozzá.

Az asszony lassan, erőlködve emelte föl kezét, hogy a meghajlottnak, ki ajkával homlokát érinté, fejére tegye; de az áldás, mely a beteg gondolatában élt, nem talált kellő szavakra.

Ő úgy elszokott az áldástól.

Az átkot jól ismeré!

8

Deborah fehér finom, selyemlágy kezével a száraz, elfonnyadt és vértelen arcot, a „beteg asszony” viaszksárga arcát simogatta.

- Hogy pihentél, kedves néném, jó néném? Úgy tetszik, hogy most enyhébb álmod volt, mint régen.

- Csak a ketrecet láttam, Deborah! S a ketrecben senkit sem; tán más számára tisztogatják ki a sártól és szeméttől; ajtója nyitva volt, a csontok még benne.

A „beteg asszony” suttogva szólt, Deborah átborzadt.

- A csontok ott voltak, úgy amint előbb az ebek rágták le azokról a húst, s a maradékot ő... Mind ott voltak... egy, kettő, három, négy... mind ott. De ő nem vala jelen, nem jött ki sírjából; másé lett Fogaras piacán a tyúkkosár, a ronda ketrec. Rendre járja a világ. Nem engem fognak többé gúnyolni. Mást, mást! S hogy élhetek a gúnykacaj hangjai nélkül! Átkaimból szívott testem mindennapi táplálékot. És mi tartja már ébren szívemben a vérdobogást, ha nem a düh, a szégyen, a megvetés érzése és a megvetés azok iránt, kik csúfot üztek szenvedésből? Hogy élek csak egy hétig is bős álmaim nélkül? Mi marad akkor velem?... Szegény beteg asszony!

Deborah mély csodálkozással tekintett a beteg nőre, ki azért látszott vigasztalhatatlannak, hogy szendergése a szokottnál enyhébb volt. Mekkora örvénye nyílt föl előtte a szívnek, s benne az önkínzás minő rémalakjait szemlélheté.

A „beteg asszony” fuldokolva, s égett szemhéjai közül serkedő könnyekkel folytatá:

- Deborah! vajon mit jelent, hogy most álmomban erőtlenül feküdtem a fogarasi piacon, és mégis senki sem tapodott sarkával köntösömre, senki sem vert arcomra sárt, senki sem suhogtatott testem fölött ostort? Más iránt fog-e a világ kegyetlen lenni, mint a tigris, s undorító, mint a hiéna, mely a halottakat kaparja ki a vermekből, hogy szája rothadással teljék meg?

Deborah összeborzadt. Finom idegeit lázasan kezdték izgatni e bős szavak. - Ó, néném! - rimánkodott - adjon hálát az Istennek, hogy annyi kinteljes év után volt egy órája, melyben csendesen pihenhetett. Vegye, kérem, ezt a gyógyulás jelének. Higgyen, reméljen, feledjen.

- Ha-ha-ha! feledjek, Deborah! Izzó vassal égessék agyvelőmet az utolsó reszketésig, ha feledi kötelességét: az emlékezést. Mit nem tettek velem a vadállatok, melyeknek neve ember? Nem kiáltották-e dühösen, nevetve, fogukat vicsorgatva, mosolyogva; nem sugdosták-e álnok szánakozással és képmutató könnyekkel, hogy íme, ezen özvegy az, kinek férjét a kutyákkal együtt tartották a börtönben zabkenyéren s moslékon, kinek férjéről letépette a ruhát Baling János, hogy a fal penészes nedve s a padozat pora testéhez ragadjon, kinek férjét naponként dorongokkal verték és karókkal szurdalták, míg ajkai tajtékot túrtak; kinek férjét ketrecben vivék a bitófa elé, hogy bevárják, míg a koldusok, kóborlók s minden söpredék, melyet népnek hívnak, megunják szidni, átkozni, pökni, s hogy csak azután üssék el nyakát, tompa bárdal s bevégezhetetlen kínok közt?... Ha-ha-ha! Ne emlékezzem-e az iszonyú gúnykacajra, az állati ordításra, mely Fogaras piacán ezer torokból hangzott, s megölte bennem a

vallást, érzést és a test erejét? Inkább tíz körmeimmal ásnám ki keblemből szívemet, mintsem egy másodpercig tudja feledni a múltat... S miért nem jött vissza álmomban a múlt? Deborah! Miért nem éltem újra át a félhalál állapotjában azt a keserűt, azt a kétségbeesztőt, mit az élet nyújtott, s mit az ébrenlét mindig hűn vezet szemem elé? Nincs-e e csodának jelentősége? Deborah! Nem tudod-e az álmokat hüvelyezni? Miért van, hogy ma csak láthatatlan ajkak sugdos-ták a légből: Ez a nő, ez a nő az, kinek férje...! S nem bírták tovább mondani a történeteket.

- Kedves néném - zokogta Deborah -, önt oly mély ájulás lepte meg, hogy eszmélete egészen kialvók, s képzelődése nem kínozhatta az iszonyú emlékek felújításával.

A „beteg asszony” kétkedően rázta fejét.

- Nem, nem - szólt kísérteti hangon. - A világban valami nagynak kell történni, hogy a természet így kibillenhessen sarkaiból, s hogy velem fölhagyhassanak a szenvedések, mint elhasznált anyaggal! Deborah, oly fiatal voltam, mint te most, oly ünnepeztél és majdnem oly szép! Nézz arcomra!

Deborah ijedten tekintett a fonnyadt, kiszáradt arcra.

- Lásd! Mivé lettem, az iszonyú történet után - sűgá rémes hangon a beteg asszony.

Deborah szíve összeszorult, maga sem tudata, miért?

- Egyedül te nem áttalsz a megvetetthez jőni, bár titkon. S ha sejdítené az én bátyám, a te atyád, Pécsi Simon!

- Nem neheztelne ezért rám. Az én atyám nemes szívé férfiú - erősíté könnyekkel Deborah.

- Nem volt soha nálam.

- Mert minden ismeri - mentegetődzék Deborah -, s fölfedezték volna nevedet a kíváncsiak, kik az ő nyomát kísérik.

- Igaz, igaz. De hátha téged is meglátnak?

- Mindenki a templom és fejedelmi palota elé csődült, közel van szekerem, és sűrű fátyol véd.

- Igaz, igaz. De hát az éj nem sűrűbb fátyol-e, melyen, ha a csillagok alszanak, a szem nem hathat át?

Deborah mélyen érzé a vádat, mely e kímélő szavakban atyjára vonatkozott.

- Átok van a megbélyegzetten és családján; pedig a megbélyegzett néha ártatlan - sóhajtá a „beteg asszony”.

Deborah leverten állott a nyoszolya előtt.

- Férjem nem volt gyilkos, de elítélték. Régi történet s mindig új!

A beteg kimerülten hajtá vissza fejét a vánkosra, s mint a kioltott gyertya, oly hamar hunytak el szemei. S csak nehéz, azonban mindig csillapuló lélegzete tanúsítá, hogy egy pár percig még tán ébren van.

Deboráht babonás félelem lepte meg, aggódva tekintett körül a szobában, nem hagyhatá magára nénjét, s a szakácsnő még nem tért vissza. Ah, pedig ő most haza, atyjához vágyott, szorongón, igen nyugtalanul. Zavaros érzések zsibongtak keblében. Az idő is késő, már dél van, sűrű lépések hangzottak az utcán, az egész világ talpon volt, s oly rejtélyes, oly titkon gyötrő, oly megfoghatatlan hatást gyakoroltak rá a „beteg asszony” bősé eszméi.

Mintha égne lába alatt a föld, nem maradhatott, atyjához vágyék... s ah! A szakácsnő még késik!

Ekkor oszlott szét a tömeg, mely a vallás szabadságát és a szombatosok vesztét a piacon meg-éljenezte.

A Pécsi Simon ellen felgerjedt népből éppen a söpredék lakott azon a tájékon, hol most a város fekszik.

A békétlenek leghevesebbjeinek tehát a „beteg asszony” ablaka előtt kellett elhaladniuk, hogy a Szent Mihály-kapun át hazaérjenek.

A zajból csakhamar riadó hangok törtek ki, s Deborah atyja nevét hallá szidalmak közt említetteti.

- Irtsuk ki a szombatosokat, vesszen Pécsi Simon! - ezt ismételte egy erősebb s a többiek fölött uralkodó torok, és a törpe épület ablakainál helyeslő kiáltások emelkedtek.

A „beteg asszony”, kinek még nem eléggé mély álma a külső morajtól látszott titkos táplálékot nyerni, rívó és szagztatott nyöszörrel szól: - Hah, mint zúgnak, bongnak Fogaras piacán! Kiszabadult a pokol... itt van, itt... s látod-e a vicsorgó fogakat, a dühtől lihegő melleket, s a kárörvendő ezer szemet, mely babonáz, s megköti lépéseinket?... Hah! a ketrec! a ketrec! s mellette a szelíd bakó, ki csak öl... ah! a bakó legszelídebb embere a világnak; övé egyedül a mennyország, a többinek nincs joga hozzá... szent bakó, jó bakó, kérlek, ki van a ketrecben?

A „beteg asszony” alvó szemeiből könnyek serkedtek, s künn az utcán megint Pécsi nevét említé a hazavonuló csoport.

- Ártatlan bakó, kegyes bakó! férjem kuporg-e ott a ketrecben, reszketve a hideg miatt? Szegénynek nincs öltözete; levonták róla mostoha testvéreid, szelíd bakó!... De miért van neki fehér haja? A férjemé fekete volt. Deborah! Deborah! atyádnak milyen fürtjei vannak? Rég nem láttam; akkor csak szürke vala. S most?

Deborah nyárfalevélként reszkető kezekkel érinté a „beteg asszonyt”, hogy iszonyú álmából fölébressze; ah, de ujjai, mint hangszeren, táncoltak a fekvő vállain, anélkül hogy megmozdíthatnák.

Künn pedig ismét Pécsit említik.

A „beteg asszony” nyöszörgé: - Deborah, nézz a ketrecbe! Nem apád ül-e benn? Biz Isten! ő az. Szegény leány! Ah! Tagadd meg, ne ismerj reá, fuss, fuss hamar, hogy észre ne vegyenek, különben gúnykacajjal fogadnak! Deborah, Deborah fuss!

A kettős hatástól, mely az utcáról és a nyoszolyából rohanta meg fúriaként, az ijedt leány egészen elvesztve a magán uralkodást, a szobából kinyargalt, a folyosótól a kapuajtónak rohant, s föltárván azt, egy ugrással a szűk utca közepén termett.

A hideg szél, mely arcára sívított s rögtön átjárta egész testét, fölébreszté mámoros félelmeiből, s világosabb eszméletre hozta, s csak most vevé észre, hogy prémes palástját, fátyolát, nyakkendőjét mind otthagya, s hogy védelmetlenül van a sivár téli időnek s a durva tömegek szemeinek kitéve.

Visszafordult, határozatlanul és küzdve, az ajtó felé.

- Ni, ez a „beteg asszonyhoz” megy - kiáltá körüle valaki.

- Nem, onnan jó - válaszolá más a bejárat küszöbénél.

Deborah most, hogy a kíváncsiaktól menekedjék, a nem messze fekvő Mikó házhoz akart menni, hol kocsija várt rá, s néhány lépést tön előre, de vele szemben alig húsz ölről, egy közelgő csoport kiáltá: Vesszen Pécsi Simon!

A leány lábai a fagyhoz gyökereztek, nem tudott megmozdulni.

Panna asszony, ki a kiabáló tömb élén jött, midőn Deborah mellé ért, kíséretéhez visszafordulva mondá:

- Mégis vannak, kik a beteg nőt ismerik, ezen kisasszony az ő házából lépett ki.

Sára néni, ki szintén Pannához csatlakozott, szemtelen tekintettel mérte végig Deborahát, s a többi társaihoz fordult arccal s Deborah felé nyújtott kézzel mondá: - Ez a szombatos leánya, ez a fiatal boszorka, ki mindent megigéz, s kit ők a babona nyelvén Sáron rózsájának neveznek. Szép virág, gyönyörű mákvirág, a Pécsi Simon kertjéből.

- Csak talán nem önegysága kisasszonya? - kérdi egy kőműves, ki a szombatosok elleni kurjongatás közt sem vesztette el egészen eszét.

- De biz' ő az - rikácsolá Sára néni.

- Úgy eresszétek szabadon. Nem illik körüle csoportozni, mintha pórleány volna - szólt a kőműves.

- Nagy úr leánya, hm, igaz; de a nagy úr nyakához Kassai önegysága hóhért fog állítani, akár mint erősíti az iskolamester, hogy Pécsi a kuruzsló könyvből olvasva, segítségül tudja az ördögöket hívni. - E megjegyzéssel Panna, csípőjére támasztva karjait, Deborahhoz közelebb lépett.

Az iskolamester pedig, mihelyt saját kis személyére hivatkozás történt, tüstént megragadta az alkalmat, még inkább magára vonni a nép figyelmét. - Pécsi uram - szólt kegyes hangon - nagy vagyonú ember és főúr, s e két erő segítségével, noha szombatos, még a törvény körme közül is kimenekülhet. Ezzel semmi újságot nem beszéltem kendteknek. Ezt Panna asszony és Sára néni is tudja. De most már valami olyat mondok, mitől hajuk szála úgy fölborzad, mint a tüskedisznó tövise. Tudják-e...?

- Mit? Mondja hamar, mit? - közbeszólt Panna.

- Angyalom! Ha csodálkozásukban nagyon kitátnák szájokat, a kisasszonynak csak hült nyomát fogják találni.

Deborah e figyelmeztetéskor valóban kezdett már a gyülevész nép közül kibontakozni; de most ismét körülvették.

- Szóljon hát, mester uram, hamar! Rukkoljon ki azzal a titokkal, melyet Panna húgom sem hallott soha! Furcsa titok lehet az ilyen! Minek hordja oly hosszasan a begyében? Csak ne köntörfalazzon soká - nógatózott Sára néne.

- Tehát tudják-e kendtek, hogy honnan jött az utcára a szombatos leánya?

- A „beteg asszony” házából - kiálták többen.

- Hm! - folytatá az iskolamester - de vajon ki az a „beteg asszony”?

- Nincs annak, szívem, más neve - válaszolá Sára néne.

- Hm! De míg beteg nem volt, akkor is csak hitták valaminek - hánytorgatá az iskolamester.

- Mielőtt kitalálnók régi nevét, könnyen átfázhatnék a kisasszony; jobb lesz hát hazabocsátani. Hisz azzal talán nem vétkezett, hogy egy beteg nőt meglátogatott - mondá a kőműves.

- Attól függ, emberem, hogy kicsoda a beteg asszony - válaszolá lenézőleg az iskolamester.

- No! Kicsoda hát? - kérdezé nyugtalanul Panna asszony.

- Biz azt, angyalom, magam is szeretném tudni - szólt az iskolamester. Többen hahotázva nevettek.

- Ej, az ebszültét! Ha kend semmit sem tud, mit hánykodik? Mit ültet fel minket? S miért beszél oly garral, mintha kanállal enné a titkokat, melyekből más pománában sem kap egy harapásnyit is? - agyarkodék Panna.

- Én ne tudnék semmit? - szólt nehezteléssel az iskolamester. - Hát mondtam-e, hogy a „beteg asszony” felől egy titkot sem hallottam? Hát eltagadtam volna, vagy eltagadjam most, amit a tisztelendő úr, ki tegnap este a „beteg asszonynál” volt, mindjárt vacsora után a feleségének beszélt?

- S mit beszélt? - tudakolták egyszerre többen.

- Hogy a „beteg asszony” azt szokta álmodni, miként férjét a fogarasi piacon ketrecbe zárva őrzik, s a népnek mutogatják szintúgy, mint a talián medvéjét... tán pénzért; de ezt a tisztelendő úr nem mondta tisztán, hanem csak, hogy mutogatják. Mármost tehát csupán az a kérdés, vajon igaz álom-e a beteg asszonyé, vagy pedig csalárd álom, melynek semmi alapja? Mert ha valami nagy úrral így bántak Fogarason, akkor az a nagy úr a „beteg asszony” férje.

- Hát a szívemadta! még hírből sem hallá, hogy Géczy András uramon történt mindez? Meglátszik, hogy kívülről származott be hozzánk! - szólt egész lenézéssel a vén Sára.

A Géczy András neve végig hangzék az utcán, többeknél kíváncsiságot, némelyeknél pedig undort költve fel.

- S milyen bünt követett el Géczy András uram? - kérde az iskolamester.

- Hát meggyilkolta, másokkal együtt, Báthory Gábor fejedelmet, s ezen istentelenségéről maga küldött a megyesi országgyűléshez dicsekvő iratot, melyet a rendek az ő gyalázatjának örök emlékére szóról szóra törvénycikkbe iktattak, hogy a maradék soha el ne feledje Géczy András nevét.

E fölvilágosítást Sára asszonnyal egyszerre legalább tízen kiabálták az iskolamester fülébe.

A zaj alatt a szelídebb nézetű kőműves sem nyugvék. - Mind igaz, amit kendtek mondanak - szólt teli torokból -, magam is jelen voltam a hatalmas és gazdag úr kivégeztetésén. Még 1613-ban történt. Akkor csak mesterinas valék; huszonötödik éve már. Géczy András csakugyan dicsekedett, hogy a fejedelem megölésében Nadányinak segélyére lett volna; de akik őt ismerték, esküvel is állíták, miként csupán hiúságból fogta magára.

- Ha-ha-ha!... - röhögték körös-körül.

- A dolog, barátim, inkább sajnálkozást, mint kacajt érdemel - dorgálá ismerőseit a kőműves.

- De nem ettünk ám bolondgombát, hogy elhiggyük a kend meséjét - nyerte válaszul.

- Okosabbak is hiszik azt kendteknél. Géczy igen félénk úr volt. Nem merte volna senkinek egy hajszálát is kitépni; de minden módon óhajta nevezetessé válni, s remélé, hogy az országgyűlés és az új fejedelem meg fogják dicsérni. Senki sem ment oly nagy tollas és aranyos ruhában Meggyesre. Lovának takarója is bársony vala. Sokan éljenezték, csak felesége sírt a városkapitánynál, kinek éppen tornácát meszeltem, s kinél a szép és kegyes asszonyság éppen szállást tartott.

A hahota ismét megújult, bár gyérebben.

- Így tehát - szólt az iskolamester - a „beteg asszony” férje a gyilkos, a ketrecbe zárt és kutyákkal evő Géczy András, s ő senki sem más, mint özvegy Géczy Andrásné.

- Igen, özvegy Géczy Andrásné asszony - ismétlé Panna.

- Én ennél már többet is tudok - rikácsolta büszkén Sára néni.

- Mit, anyácskám, ugyan mit? - kérdi a mester.
- Hát hogy az özvegy a szombatos Pécsi Simon testvére.
- Az istentelen! - sopánkodék Panna.
- S tőle jött eme leányzó! - szólt a mester, ujjával Deborahra mutatva.
- A szombatos leánya!
- Sáron rózsája, ha-ha-ha!
- Bizonyosan boszorkányságot üztek együtt - jegyezte meg Panna asszony.
- Vagy a fejedelem megölésén tanakodtak - említé Sára néne.
- Ugyan, legyen eszük - csitított a kőműves. - Hisz részeg fővel sem kellene képzelni, hogy egy nyomorék nő és egy finom, gyöngye kisasszony kardot forgat, és gyilkolásra jár.
- Hát méreggel nem lehet-e ölni? - patvarkodott Sára néni.
- Gondolja meg, mit beszél kend! - fenyegetőzék a kőműves.
- Mit gondoljak meg? A szombatosoknak sem hitők, sem becsületök. A szombatosok zsidópogányok. Nem imádkoznak vasárnap, mert akkor keverik a mérget.
- És Sáron rózsája is szombatos, s a „beteg asszony” is az! - szólt Panna.
- Az egyik Pécsi Simon uram testvére, a másik leánya - okoskodék az iskolamester.
- S miért legyen jobb Pécsi Simon, mint Géczy András? - süté ki Sára néne.
- Holott Géczy még szombatos sem volt - mond Panna.
- Igaz, s ennél fogva talán sokkal rosszabb ember is lehet Pécsi Simon - kiabálák szanaszét.
- S leghelyesebb oly módon irtani ki a szombatosokat, mint Géczy Andrást - rikácsolta Sára néne.
- Helyes! - hangzék elég nagy zajjal.

Deborah mély megvetéssel tekintett a vad üldözőkre, kik őt körülfogva tarták; tagjai a hideg miatt reszkettek, de lelke sivár és elszánt lón. Nem kért, nem panaszkodott volna, ha Sára és a többi fúriák körmeikkel ízekre szagatnák is.

Az utcai kiabálás pedig szavanként behallatszott a törpe ablakú házba, ahol a „beteg asszony” fekvék.

A kórágó rémítő képeit legyőzte az utca, vad jeleneteivel.

Géczy Andrásné, kit már nevén szólíthatunk, előbb a nép zajgásait követé álmaiban, s a törpe ház ablakain behangzó gúnyszavak és ingerkedések szerint alkotott bösz történeteket Pécsi Simonról, kit a fogarasi piacon képzelt ugyanazon ketrecbe zárva, melyben férje szenvedett, s hasonló kínok közt. De midőn az iskolamester a „beteg asszonyt” annyiszor említé, s végre Géczy András neve és Deborahé is a rivalgásból élesen tört ki, az özvegy szemei fölpattantak, hogy ami egy borzasztó nap óta oly mérhetetlen fájdalom, akkora öngyötres, kedélykór és örültség anyagja volt, most ne csak az álom, hanem a zord élet által is megújíttassék.

A „beteg asszony” merően nézett a függönyre, mely nyoszolyájától átellenben fedte Deborah kendőjével együtt az ablakot s félhomályban tartá a szobát.

- Géczy András, Pécsi Simon - hangzék kívülről, s mindaz, amit az álom démonai hangoztattak a múlt percben, szintén, kaján és fertelmes módon.

A „beteg asszony” vázujjaival tapintgatá szemhéjait, hogy csakugyan nyitva vannak-e?

Künn folyt a rakoncátlan zaj és gúny.

A „beteg asszony” felült ágyában, arcát az ablakhoz fordítá, s kezét a vánkosra tevén, néha visszakacsintó tekintettel nézte, mérte a távolságot, mely feje és a párna közt van.

Géczy András és a szombatosok káromlása rohant, mint a gátat tört ár, az utcáról a szobába.

A „beteg asszony” az ágy előtti szőnyegre ereszté lábait, s főlegyenesedvén, egyenként számolta a bútorokat; úgy látszik, tanúkra volt szüksége, kik vallják be, hogy ébren van.

Végre Deborah fátyolára esett tekintete, megrázkódott, s ingatag léptekkel kezd ahhoz közeledni, ujjával akarván bizonytságot szerezni, vajon szőtt kelme-e, amit lát, vagy csak anyagtalan álomrajz?

- Sáron rózsája! Deborah! a szombatos leány! - kiálták gúnyosan künn.

A „beteg asszony” delejes vagy örült eréllyel hagyja oda a szobát, a folyosón van, megnyitja a kapuajtót, melyet annyi év óta nem érintett keze, mely eddig a koporsó födeléhez hasonló hűséggel zárta el tőle a világot.

Lábán nem volt papucs, köntöse a kórágóban viselt tiszta, könnyű pongyola.

Az ajtókövön állott meg... egy nappali kísértet, egy csodás látomány, melyet hiszünk és eltagadunk, mely test és puszta gép, halott és élő, agyunk játéka és a valóság maga.

Minden szem feléje fordult.

- Néném! - sikoltá Deborah.

A „beteg asszony” körülnézett.

- Ha-ha-ha! Mind itt vagytok Fogarásról. Hadd átkozzalak meg.

A „beteg asszony” fölemelte jobbját, kinyitá száját. Keresé az átokra a szavakat, melyeket ember még soha nem mondott el; ajkai mozogtak.

- Irgalmas Istenem! - e hang sivít a légben. A fölemelt kéz erőtlenül lehanyatlott. Egy mély légzés.

A „beteg asszony” az ajtó kövéről holtan esett az utcára.

Deborah a holttesthez rohant, de az iskolamester, kire egyedül nem volt hatással a jelenet, feltartóztatá.

- A szombatos kisasszony el akar szökni, ugye? - kérdezte mosolyogva, kezét a leány vállára tevén; de arcának vidor kifejezését villámgyorsan váltá fel ijedség és torz.

Valaki a kis ember nyakcsigáját szorítá át, s a jövő percben Deborah szabadon borulhatott szerencsétlen nénjének tetemére, míg üldözője a földre sújtva iszonyú jajgatás közt erősíté, hogy keze-lába megbénult, hogy oldalcsontjai eltörtek, szeme kifolyt, agyveleje veszélyes rázkódást kapott, s hogy ő nemes ember, kin potenciát követtek el, s hogy egyházi személy, ki soha többé hivatala folytatására alkalmas nem leend, s ennél fogva bizonytságra hívja fel a jelenlevőket, mert pert akar kezdeni még ma, s ha utolsó fillérét is a prókátoroknak lesz kénytelen adni, addig nem nyugszik, míg istentelen gyilkosát talión nem marasztatja, és míg annak

fogát fogért, kezét kézéért, lábát lábért, bordáját bordáért ki nem töreti; önként értetvén ezenkívül a fejeváltás letétele, a gyógyítási költségek, aztán minden szenvedett kár s elmaradt haszon megtérítése.

Az utcai csoportozat, mely böszültségében részint iszonyú kárörömmel, részint pedig hideg egykedvűséggel látta egy beteg nő szívrendítő halálát, s egy tündérszép leány könnyeit, most ingerültségre lobbant az iskolamesternek, kit betyár magaviseletéért semmi komoly baj nem ért, álnok jajveszékelésein.

Panna asszony és Sára néni megoldották nyelvüket, s nem a legválogatottabb szavakkal kezdték halmozni a „büszke” úrfit, ki egy „belső embert” goromba bántalmakkal illetett, s nyomorékká tön, oly ártatlan és jámbor életű férfiút, ki az egész világgal békességben élt, és soha senkinek még csak hajaszálát sem görbítette meg.

A nők nyelvharcai tüzelték azokat, kik szokva voltak a kocsmai táborozásokhoz.

Néhányan már hetykén közelítettek is az iskolamester megtámadójához, de ennek rövid szabású s hímes palástján észrevevék a „jegyet”, mely a „nemesi társaság” zászlója alá tartozását mutató. E tény fölhevülésüket hatalmasan csillapítja.

11

Most már, hogy a fejleményeket jobban érthessük, régiebb dolgokra kell visszatérnünk.

Olvasóim még emlékezni fognak Báthory Zsófia, a szép hercegasszony és fejedelmi mátká omló könnyeire.

Szegény, mennyit sírt és haragudott, hogy egy ifjú, kit ő a „jó Elemérnek” szokott nevezni, a párbajban sebet kapott.

Miután a sápadt, de leírhatatlan kellemű gyermek ébensötét fűrtjeit az egyik palotahölgy rendbe hozta, s a másik Csulai vallásos elmélkedéseinek felét mulattatás végett fölolvasta volna, az öltözés többi része is, Petneháziné utasítása szerint, hasonló élvezet közt telt el.

Zsófi százszor kapott kedvet ujjával összezilálni haját, mely körül fodrásznője remekelt, százszor érze, alig fékezhető vágyat ruhája csipkézetéről, a kendőzés alatt, nagy darabokat szaggatni le, és még többször tette föl magában, miként férjétől az eskü napján követelni fogja, hogy tisztelendő Csulai uramat legalább két évre küldje gályát vonni, s oly tengerpartra, hol minden hegyfokon valamely szerzetes rendnek zárdája van, s ahol a szünórákban a térítők az ő mulattatására folyvást vallásos értekezéseket olvashatnak.

Zsófia nemcsak ragyogó ötletnek, de méltányos és kivihető kíváнатnak is hívé Csulai gályarabságát.

Nem könnyen bírt e szép álomtól megválni.

- Ezt fogom nászajándéku kapni, ez legyen a gombostűpénz, mellyel a menyegző reggelén György meglep. Ah! de mikor lesz az összekelésünk? Hónapok, tán évek telnek el addig, s Istenem, addig legalább ezerszer kell felöltöznöm, és ezerszer végighallgatnom a gonosz udvari káplánnak számomra írt oktatásait. Hogy állom ki e kínzást? Azonban minden szabad percemben erőért fogok a Boldogságos Szűzhöz könyörögni. Nem felejttem el Szent Erzsébet és Szent Margit közbenjárását is imáimmal sürgetni, s így napról napra tán csak kigyözöm béketűréssel. Ó, én szerencsétlen leány! De majd Csulai uramra kerül a sor. Jól mondja Anna, az én kedves nevelőnőm, hogy György akaratját, mihelyt hitvesévé leszek, tetszésem szerint

hajthatom. Világos tehát, hogy Csulait az öltözés alatti oktatásokért kölcsönben az én szerzeteim fogják megleckézni; nem is említve a gályát, amelynek köteleit már vállain képzelem.

Zsófi a palotahölgyek távozása után ily kitörésekkel enyhített kedélyizgatottságán.

Képződése a szeszélyes anyagot, melyet a bosszúnak egy lenge mozzanata idézett elő, a legfurcsább ábrákká alakította. Csulai ezer különböző helyzet és arcfintorítás közt vonta a terhelt hajót. Csulai dúlt-fült mérgében, midőn a kapucinusok imádkoztatták, a domokos rendűek a hittanból vizsgálák, a pálosok bűnoldó cédulákat osztattak ki vele, és a jezsuiták szorgalmasan gyóntatták.

Zsófit a megtorlás eszméje egészen fölvidámítá.

Nevetett a kínzója számára kijelölt csodálatos szenvedéseken, melyek ha életben megvalósultak volna, talán éppen őt indítnak legelőbb könnyörré és könnyekre.

Jólesik szívének a visszafizetésről szőtt álom azon sok unalomért, melyet a káplán száraz oktatásai okoztak s azon lélekvádért, melybe a hitétől nem egészen önkéntes áttérése került.

De csakhamar új színezetet nyert szeszélye.

A karácsony kezdé gyötreni.

Eszébe vette, hogy menyegzőjének ideje a jövő háttérében, kék homály közt fekszik, míg a kommunióval élés az előszínen van, s nem tűr halasztást. Havak, sőt évek múlhatnak el Csulai megfenyítéséig, de csak néhány nap kell arra, hogy ő, a hercegisasszony, egy udvari szolga hűsége és hallgatagságától tegye földi szerencsájének nagy részét és a közbecsültetést függővé.

Ez a káplántól a „jó Elemérre” vonta haragját.

Fölfogadá, hogy sohasem fog a hálátlan ifjúnak megbocsátani, ki a párbajért egy szent és titkos kötelesség teljesíthetését könnyelműen kockáztatta; szilárdul elhatározá, hogy őt többé színe elé sem engedi jöni; de míg hideg és könyörtelen akart lenni, az ég tudja miként, azon eltökéléshez jutott, hogy Elemér egészségi állapota felől naponként értesülést szerez magának. Terve nem volt ugyan nehéz feladatú, mert Elemér a „nemes társaság” zászlója alá tartozván, a „harmadik udvaron” lakott; azonban a hercegisasszony kiváló helyzetében figyelmet és balmagyarázatokat támaszthata. Ezt Anna, kit az öltöztető palotahölgyek távozása megint Zsófi szobájába csábított, eléggé is igyekezett értésül adni, de a növendékleány vagy gyermeki ártatlanságból, vagy makacs szeszélyből kijelentett szándéka mellett maradt, s Annát csókokkal és könnyekkel a közbenjáró szerepére kényszeríté.

Ekkora megkülönböztetés bennünk is ébreszthet egy kis részvétet Elemér iránt.

Szenteljünk tehát számára elbeszélésünkben annyi helyet, amennyit tettei által maga szerzett.

Elemér a fukar Kassai István óriási vagyonának örököse volt. Szerencsáját nem annak köszöné, mintha a nőtlen nagyúrhoz legközelebbi vérviszonyban állana, mert két rokon mellőzése kellett arra, hogy fogadott fiúnak tekintessék.

Föláldoztatott egy erszénykötő Kassai, miután mesterségével, melyet Rimaszombaton szép sikerrel űzött, az arisztokráciát gyűlölő korlátnokot mégis igen gyakran emlékeztette volna atyjának foglalatosságára. Szintén mellőzve lőn a felvergődött férfiú unokahúga, ki a borosjenői alkapitány neje volt, s kitűnő tiszteltetésben élt, de asszonyi állat lévén, neménél fogva az új család emeléséhez nem járulhata.

Egyébiránt Elemér szerencsájének még eddiglen semmi gyakorlati értelme nem volt.

Pécsi Simon, ki darab ideig Bethlen Gábor fejedelem kegyence vala, eszközlé Elemérnek az apródok sorába fölvételét. Ebből aztán önként következett, hogy a csinos külsejű gyermek, mihelyt ifjúvá serdült, a „nemesi társaság” zászlaja alá vétetett, s így jövődje megalapítva lőn.

Saját erélyétől, műveltségétől és emelkedési becsszomjától függött, akár polgári, akár pedig katonai pályán kitűnő polcra lépni.

De Elemér lovagias jellemmel, mély érzéssel, vitézséggel és sok más szép tulajdonsággal bírt; azonban becsszomja oly parányi minőségben vala, hogy az éppen semmi említést sem érdemelt.

Szerénysége ólomsúllyal gátlá a magasra törekvés pályaterén. Kortársai közül némelyek már hírré kaptak, míg neki csak jó neve volt, míg őt csak azon vélemény emelte a sokaság fölé, hogy jellemének tükör tisztaságát az irigység lehelete sem meri elhomályosítani.

Kassai István nem is igen sietett Elemért rokonai közé még csak be is sorozni; azonban egy körülmény annyira fölkelté a rokonszenvet benne, hogy rögtön örökösévé fogadta, s ha pénzével nem is, jó tanácsával kezdé gyarapítani.

Pécsi Simon tudniillik mindinkább megkedvelé Elemért.

Nyílt és pazar fényűzéssel vezetett házában kevés vendéget fogadott több szívességgel, mint e fiatal testőrtisztet.

Pedig Pécsi, míg Bethlen Gábor korlátnoka volt, mellőztetésről éppen nem panaszkodhatott. A magas születésűek otthon és egymás közt eleget hánytorgaták ugyan, hogy ő tulajdonképp csak szűcsfiú, de eszének és jellemének befolyása alól nem tudták magukat kivonni, sűrűn látogatták, bár valódi rokonszenvvvel nem viseltettek iránta. Rangvágyának és vallásos nézeteinek éles gáncsolói voltak; azonban tudományát és a közdolgokban jártasságát tagadni nem merték, s még azok is, kik később a helyébe lépett Kassaira megvetéssel és bosszankodással tekintettek, ha őket Pécsi sok foglalkozásai miatt nem fogadhatá el, fölkeresték az alkalmat, midőn vele résök nyílt találkozhatni.

Pécsi bukása után sem szűnt meg hamar ezen ünnepeltetés, s ha az öregebbek, kiknek tőle remélni és félni nem volt többé okuk, barátságuk tanúsításában takarékosabbá is lettek, az ifjabb nemzedék az apa gazdag és szép leányaért észrevehetetlenné tette azt az úrt, mely a státusférfiú dísztermeiben az elenyészett politikai befolyás miatt különben mutatkozott volna.

Deborah szépelgők csoportjától volt körülvéve, kik szíve vagy pénze, szerelme vagy csak keze megnyerésére sóvárogtak.

A régi családok, melyeknek története a nemzet őshagyományain átszövődve, a népmesék és hitregéknek is anyagul szolgál, többnyire vonakodás nélkül fogadták volna maguk közé Deborah, az „új nemes” leányát, kinek ősei a műhely, a papi szószék, s az íródeáki szobák homályában oly hamar veszték el a kísérő szem elől, mint a róna homokján a vándor könnyű lábnyoma, s kinek leghíresebb élő rokonai, kik Pécs és Szekszárd környékén laknak, többre nem vitték dolgaikat, mint hogy remélhetőleg prédikációs halottak lesznek.

Deborah a társadalom felsőbb színéről is választhat vala magának férjet; de ő csak a vagyontalan és szintén homályos származású Elemér iránt érzett rokonszenvet.

S Pécsi nem látszott e viszonyt gátolni; sőt annyira ragaszkodott az ifjúhoz, és kivált midőn visszavonultabb életre határozta el magát, annyira nem tudott nélküle huszonnégy órát is tölteni, hogy némelyek e vonzalmat egészen misztikus okokra vezették vissza.

A XVII. század legtudósabb férfiai hittek a csillagióslatokban, s Pécsi még babonásabb volt kortársainál. Haragja és szeretete gyakran támadt megfejthetetlen módon, gyakran enyésze el

oly lendületek által, amelyekről maga sem tudott volna számolni. Az égitestek változó fénye, a bujdosóknak egymáshoz helyzete, s azon ábrák, mikkel az asztrológ kapcsolatba hozza a halandók tetteit és végzetét, a nagytudományú Pécsi kedélyére bizonyosan emelőleg vagy elborítólag hatottak. Ő - mint minden korban és minden műveltség mellett számosan - rabja lehetett az előérzetektől és elővéleményektől kezdve száz meg száz oly benyomásnak, melyek szívvilágunk fölött az értelem és szabad akarat leigázásával uralkodnak, s melyet mi, hogy még sötétebb titoklepel alá burkoljuk, a delejes erők működéséből igyekszünk megmagyarázni. Nem lehetetlen tehát, hogy Pécsinek Elemér iránti vonzalmát ábrándos sejtelmek fejtették ki, s hogy - mint a közhír mondja - ezen akkor még kevesektől ismert ifjat azért vette védszárny alá, azért pártolta és emelé, mert egy csillagjóslat szerint általa fog az ő családjáról valami fenyegető vész, valami véletlen csapás elháríthatni. De ha megengedjük is, miként rejtélyes hatások szíták föl s gerjeszték lobogásra Pécsi rokonszenvét, kétségtelenné marad, hogy Elemért a legtermészetesebb okokból sokkal inkább lehetett szeretni, mint a csillagjósok ajánlatára és bármi delejes folyam rokonszenvi ereje miatt.

Jól formált, daliás termetén az erély kellemmel párosult. S anélkül, hogy a kalandorok ígész és beszínlő csábhatalmával bírna, meg tudta nyerni, aki vele tartósb érintkezésbe jött. Vonásai, melyek szoros értelemben szabályosak nem voltak, a harcfi vitézségével egybeolvadt szívnemesség, a bátorságra támaszkodó szelídség, a férfias óvatossággal mérsékelt nyíltság és az önérzet magasabb nemét el nem fojtó szerénység legtisztább kinyomatát tükrözték vissza.

S mennyi költészet volt kedélyében, csak hogy nem a szavaké, hanem a tetteké!

Elemér, midőn ismertté lőn, közkedvességben állott, s Pécsi hajlamát inkább megmagyarázhatta volna a világ magának az ifjúnak a jelleméből, mint az égi jegyekből, melyekre rótt.

Azonban akárhogy történt, annyi bizonyos, hogy Deborahnak atyja forróbban semmit sem óhajtott, mint őt leánya kezével megajándékozni.

Szándéka, bár nem mondá, egész modorából elég világosan ragyogott ki.

Ha Deborahát barátnői játsziságból Elemérrel bosszanták, s az öreg megtudta, örvendett és nevetett; sőt néha a családkörben, midőn semmi félreértéstől nem volt oka tartani, maga is fagatá az ifjú nevéhez kötött finom célzatokkal, melyek egyébiránt soha olyan gyöngédtelenek nem voltak, hogy egy elfátyolozott hajnalpírnál többet vonnának a szemérmes leány arcára.

Az udvarlók még inkább kezdték reményeiket veszíteni az apa modora miatt, mint Deborah hidegsége miatt.

S a világ kétségtelennek hitte, hogy Pécsi a kedvelt Elemérrel fogja a lányát eljegyezni, mihelyt ez tizenhetedik évét betölti.

És még csak néhány hónap kellett a határidőig.

Ekkor jutott eszébe Kassai István önegyságának, hogy Elemér neki közeli rokona.

E tényt megelőzte már az erszénykötőnek, ki Rimaszombatról jött a nagybácsihoz tisztelgeni, goromba eltávolítása, s bizonyos hidegség a borosjenői alkapitány neje iránt, ki a nábob unokahúga volt. Minden előjel tehát azt gyaníttatá, hogy Kassai már korábban készült emlékezőtehetségét úgy felfrissíteni, hogy egy alkalmas percben a rokonság Elemérrel eszébe jusson. S minthogy az eljegyzés után gyanúsabb lett volna a vérszeretet föllobbanása, előbb kellett történnie.

Kassai István a hosszú számítás után gyors sikert szeretett.

Óvakodó és lassú volt a kigondolásban, de erélyes a végrehajtás körül.

Csakhamar tehát Elemért fiává fogadta, mi az örökössé kijelölést, mint kétségtelen záradékot - a közhit szerint - vonta maga után.

Látszott, hogy Kassai nagylelkűségére Deborah szerelme adott okot.

A cinikus fölvergődött a fényűző és költői kedélyű másik fölvergődöttnek, ki nálánál idősb és gyöngébb jellemű volt, vagyonára és befolyására számított.

Elemérnek a Pécsi leányávali házassága révén a dúsgazdag Kassai család majdnem fejedelmi birtokra tenne szert. Azután Bethlen Gábor megbukott korlátnokának egykori pártja még töredékeivel is tetemesen tudná erősíteni Rákóczi kegyencének hatalmát, mely a főuraktól szünetlenül megtámadva, kisebb vagy nagyobb ingásoknak máris gyakran volt kitéve.

Szóval Kassai elég eszesen számított; de a világon gyakran történik, hogy a mély okoskodás csakúgy sántít, mint akármely dőre ötlet.

Kevés idő kelle, hogy az élet meghazudtolja az ő bölcsességét.

Pécsi tudniillik nem bírt kibékülni a gyűlölt udvaronccal kötendő sógorság eszméjével. Nem képzelhette magát azon helyzetbe, hogy Kassai naponként házához járjon, s hogy Deborah valaha azon hajlék küszöbén lépjen át tisztelettel, melyben annyi aljasság s oly kisszerű bűnök műhelye van.

Ő Kassait mint kormányférfiút kárhoztatá, mint embert megveté.

Ellenszenvének oka jellemének alapján nyugvék, szilárdul, ledönthetetlenül.

Soha két porból emelkedettebb egyén szembetettebb álláspontot nem foglalhatott el, mint a megbukott korlátnok s a hatalomban álló, ámbár mindketten a kiindulópontnál találkoztak.

Pécsi is, mint Kassai, roppant nagy vagyont szerzett, s ha az utóbbi többnyire aljas módon, a másik sem mindig tiszta eszközökkel.

Pécsit sokan hatalmaskodással vádolták; míg Kassai arannyal telt erszéneyei a cselszövény és uzsora diadalemlékei voltak.

Pécsi is, hogy a befolyás lépcsőin haladhasson, főurakat lökött félre; de Kassai csekély haszonért sem mulasztotta el a magasabb születésűeket, kiknek hízelegni is tudott, ha lehetett, orvul megtámadni, s mihelyt veszély nélkül tehette, csupa irigységből ingerelni, kijátszani, lealázni.

E homályos oldalakon kívül, melyek a két államférfiút nem jellemökre, de tetteiknek vád alá esésére nézve némileg egy színvonalra helyezik, minden más tekintetben óriási különbség létezett köztök.

Pécsi bőkezű s adakozó volt, Kassai fukar és szívtelen.

Az mesés fénnel vette körül magát, s rendkívüli művelt ízléssel bírt, ez nemcsak fősvény, hanem ronda volt.

Pécsi nagy udvart tartott, melyet nemesi vérből származott apródok és számos cselédség a középkori bárókéhoz majdnem hasonlóvá emeltek; de Kassai Gyulafehérváron egypár piszkos szobába vonult, s költségkímélésből a tanuló ifjúság közül a szegényebbekkel hordatott magának étket, falusi nagy kastélyaiban pedig a kéményt füstölni hébe-hóba is alig látta valaki, s hogy mily asztalterítéke van, arról a papon és az iskolamesteren kívül kevés halandó adhatott biztos hírt.

Pécsi a tudományos műveltség mellett még költői hivatással is volt a rája nézve pazar kegyű természettől megajándékozva. A szent énekeket, melyeket szerzett, s melyek hitsorsosait elragadtatásba hozták, maga tevé zenére. Az építészethez értett, tündérszép kerteket rendezte,

gyönyörű olajfestményekkel díszíté termeit, s legbuzgóbb pártfogója volt a vándor hegedűstől és dalártól kezdve a szorgalmas szobatudósig mindenkinek, ki a szellemi élet emeléséhez járult. Ellenben Kassai lenézte a haszontalan ábrándokat, melyek a konyhára semmit sem hoznak. Kevésre becsülte a tudományt, a rabulán és bizonyos machiavelli ügyességeken kívül, melyek által a tömeget akaratunk eszközévé s a politikai hatalmat házi érdekeink ügynökévé, hiúságunk udvaroncává és szenvedélyeink bérszolgájává lehet tenni.

Pécsi eszményképei, melyek után lelkesült, egy Medici Cosimo vagy Lorenzo voltak; Kassai azon zsidót bámulhatta leginkább, ki pénzes ládáján ülve, megelégszik az egyiptomi hagyományával, melyből elődeit, ha a gúlák építésénél megéheztek, Fáraó király tápláltatá.

Pécsi szeretett a mágánásokhoz számíttatni, de a kitűnőséget rangkülönbség nélkül bámulta és kebléhez szorította. Kassai saját kézműves rokonait szégyenlé, a magas helyzetűeket inkább levonni vágyott, mint hozzájuk közelíteni, s a demagógok tulajdonaiból csak az irigységet sajátította el.

Ily ellentétek után könnyen beláthatjuk, hogy Deborah szerelmének nem kedvezett azon készség, mellyel Kassai rokonságát Elemérrel elismeré és hirdeté.

Pécsi nem szűnt meg ugyan az ifjú iránt mély vonzalommal viseltetni; de érezni kezdé, s naponként mindinkább, hogy saját szíve és a csillagióslat minden rábeszélő ereje soha annyi ígézetet nem gyakorolhat rá, mely mellett a Kassai sógorságára undor nélkül gondolhasson.

Szembetűnőleg hidegebben fogadta tehát Elemért.

Nem engedett alkalmat, hogy ez Deborahval hosszasan társaloghasson.

S midőn a lány, ki az apa zárkózottságát szeszélynek tulajdonította, a kacérság ártatlan nemeivel igyekezett oly bűvkörben tartani Elemért, hogy észre ne vehesse a fellegeket, melyek boldogsága égét fenyegetik, s hogy a férfiúi büszkeség miatt ne érezze magát visszavonulásra kényszerítve; midőn a lány annál átengedőbbé vált, minél feszebb modorúvá az apa, s midőn éjjel hullatott sűrű könnyei közt csak nagy küzdéssel szerezhetett elég lélekerőt nappal mosolyogni s el nem árulni a szenvedést, melyet kedvesének várt és félt jelenléte szívében okoz, midőn ennyire bonyolódott az előbb oly természetesnek látszó, oly kielégítő viszony, Pécsi szükségesnek tartotta mindent fölfedni Deborah előtt.

A hetvenéves férfiú összefogott kezekkel és esdekelve kéré leányát, hogy míg ő él, ne kösse egybe sorsát Elemérrel.

Ha nem tud szerelméről lemondani, várjon, tűrjön, míg az apa halála föloldja egyik kötelessége alól, hogy a másik számára élhessen.

Ekkor kívánta Deborah Eperjesre, a néniéhez távozást.

Ő gyöngédebb volt, mintsem Elemérnek a titkot fölfedezhesse.

Kassai éles tapintatával hamar észrevette, hogy hányat ütött az óra.

A viszonyokhoz szabta magát.

Helyzetét kitelhetőleg akarta hasznosítani, s azon körülményt, hogy drága idejét Pécsi házának szentelé, kizsákmányolni igyekezett.

Nem tűrhette, hogy valami fáradsága illő napibér nélkül maradjon.

Azután kedélyét egy kevéssé sértette a gőg, mellyel Pécsi az ő előzékenységeit fogadta.

Kassainál a gyűlölség is, mint minden indulat, nem az ablakon tört be, hanem mint művelt vendéghez illik, az ajtónál kopogtatott, s folytonos látogatások által lőn majdnem észrevétlenül házibaráttá, kenyérpajtássá és sátoztárssá.

Ő előbb csak ártani akart Pécsinek, s miután sokszor ártott, gyűlölni kezdé, mert eléggé megbántotta.

Azon havak alatt, melyekben Elemért Deborah vőlegényének képzelte, mesés pontossággal ismerkedett meg Pécsi birtokainak állapotával. Tudta, mily zálog lefizetése, mily örökváltsági bevallások erőltetése, mily határkijáratások és mily régi osztálypörök föllevenítése útján lehetne legtöbb kárt tenni a jelenlegi tulajdonosnak, anélkül hogy a megtámadó sok költséget veszélyeztetne, ragyogó kártérítés reménye nélkül.

Ily előkészület után könnyű volt neki a büszke Pécsit vérig bosszantani s tetemes veszteségekbe sodrani.

A politikai körülmények is kedveztek Kassainak.

Bethlen Istvánnak a fejedelmi szék elnyerésére tett kísérleteitől kezdve, Zólyomi merész terveig s e hatalmas pártfőnök bukását követő titkos és egészen soha be nem bizonyult összeesküvésekig csaknem szakadatlan rendületeket szenvedett Erdély belbékéje, s csaknem folytonos veszedelem fenyegette a török udvar által gyűlölt Rákóczi hatalmát és életét.

Kassai gyakran fődözhett fel igazi és költött lázadásokat, melyeket szerencsés volt éppen a lobbanás percében elfojtani.

Ily megelőzött kísérleteknél mindig számos egyénre esett gyanú, bizonyító tények nélkül.

S Kassai elég ügyes volt úgy intézni a nyomozatokat, hogy Pécsi, ki soha egy békétlennel sem állott összeköttetésben, mindig a terhes gyanú alatt levők közt első sorba esett, s a fejedelmnek kénytelen volt írott kötelezvényeket és zálogot adni jámbor magaviselete felől.

Kémektől vétetett körül. Vendéglátó szokásai veszélyeseknek tunktek föl. Ha távol fekvő jószágaira utazott, bizodalmatlanságot ébresztett. Ha a székvároshoz közel levő Balázsfalván, hol leginkább szeretett lakni, megharsant a zene, s tánc és családi ünnepek derítették föl a falusi élet hétköznapi egyformaságát, akkor Pécsit azon gyanú sújtá, miképp az ifjúságot akarja mulatság színe alatt fölforgató tervek végrehajtására összpontosítani.

A sok zaklatás utoljára arra bírta a büszke öreget, hogy Gyulafehérvár elővárosában, közel a Miklós-kapuhoz, s a fejedelmi palotával majdnem szemben, egy majorházát pompás villává építteté, s állandólag oda költözött; mert mint mondá, visszavonultan és mégis szem előtt akar élni.

Cifra épületét „remeteség”-nek nevezé, s oly magányban tölté napjait, mely más ember ízlése szerint, aránylag mégis elég fényesnek és elég zajosnak látszott volna.

E villában forrt gyűlölete Kassai ellen, ki bár nem tudta eddig őt vagyónától és külső kényelmeitől megfosztani, csakugyan csoportos faggatásoknak tette ki, s a lelki nyugalmat, a gond s aggodalom nélküli szellemi életet egy napig sem engedé élveznie.

Elemér a két öreg ellenségeskedését, anélkül hogy valódi okát tudná, elég világosan látta.

Kassai íránt semmi szeretettel nem viseltetvén, ennek házából önként maradozott ki, és óhajtott volt a rögtönzött fiúi szerepet a roppant örökség minden kilátásaival együtt nyakáról lerázni.

De a vén korlátnok, amennyire kiszáradt szíve engedé, ragaszkodott hozzá, s bár egy körülnyíratlan és teljes súlyú aranyat csak oly nehezen ajándékozott volna Elemérnek, mint a templomperselynek - noha vallásos volt -, végre is komolyan el volt tökéelve dáriusi kincsét az utolsó fillérig neki hagyományozni, miben azon kellemes tapasztalat is megszilárdítja, hogy Elemér az ő nagylelkűségét soha még igénybe nem vette, s alig kerülhetne elő idő és viszony, melyben a pénzesláda lakatjait miatta kellene megnyitnia.

Elemér a legolcsóbb fiú volt, ki a család díszét emelte, de egy garasba sem került.

Elemér nem látszott pazarnak, s mégis oly örökös vala, ki a gyanús Kassai hite szerint sem igen vágyott hamar jutni az örökséghez.

E tekintetek a vén úr kebelében bizonyos vonzalmat gerjesztettek s tartottak ébren az ifjú testőrtiszt iránt.

S most térjünk át az utcai jelenetre, melytől szemünket, hogy a múltba visszanézhessünk, elvontuk...

Midőn Elemér - ki Pécsi és Kassai nevének hangoztatásakor ágyából fölkel - a piacra sietett, hogy a zaj okát megtudhassa, a tömeg már oszlóban volt.

Természetes vala tehát, miként a legingerültebb csoportozatot követé, s midőn ez a mellékutcákon több sugárban bomlott szét, egyéb nem maradt hátra, mint nyomukban lenni azoknak, kik Pécsit hévvel szidalmazva, a Szent Mihály-kapun az előváros oly része felé látszottak tartani, melyhez közel feküdt a forrón szeretett Deborah atyjának háza.

Így volt a rendítő jelenetnek, melyet a „beteg asszony” halála előidézett, szemtanúja, s alkalma lőn Deboráht - kit három hosszú év után most látott először - egy dühittas, de erőtlen és gyáva izgatónak kezéből kimenteni.

A nép, melyet Elemér közbelépte megdöböntett, de az iskolamesternek Panna asszony és Sára néni szidalmaival elegyült jajveszéklése ismét böszültségbe kezdett hozni, néhány másodpercig határozatlan volt.

Mint két ellenkező hullám tolult össze indulata, s nem látszott, merre fogja a nyomás túlsúlya az özönt dőleszteni.

A hetykébbek is sokat hülepedtek, mihelyt a jegyről, melyet Elemér hordott, észrevevék, hogy akit meg akarnak támadni, testőrtiszt. És a kard, melynek vége a rövid palást alól kitűnt, szintén csillapító szer vala.

De ellenkezőleg nagy bátorításul szolgált azon tény, melynek hamar kellett szembeötleni, hogy tudniillik a harcfinak, kit húszan is körülfogtak, jobbjá föl van kötve, s csak bal kezét használhatja védelemre és támadásra.

E látvány merészségre sarkallta őket.

Fölemelt öklökkel, pálcákkal és még fölemeltebb hangon kezdenek agyarkodni, mindig szorosabb kört vonva.

Elemér, hogy a böszülteket visszatartsa, bal kézbe ragadott kardjával meg-megrezzenté, akik csak hozzá igen közel férkőztek. S egy vér nélküli és éppen ez okból semmi tragikai hatással nem bíró küzdés támadt, melyben az acél suhogása oly bűvös kört írt a támadók elé, hová lépni nem mertek, anélkül azonban, hogy a fenyegető mozdulatok- és készülődéssel fölhangyánának.

- Ugyan, Elemér, mit bajlódol azokkal a pimaszokkal? Még elhiszik magukat, ha ronda testöket nem ostorral szabdalod meg.

E szavakat deli arab paripáról kiáltá le egy csinosan öltözött fiatal úr, drága forgójú süveggel fején, bíbor hüvelyű, zománcos karddal oldalán, és büszke mosollyal ajkain.

Intését tett is követte.

- Elő az örökkel! - szólt parancsolón.

A Mihály-kapu felől, hol egy kis őrtanya volt, e fölhívásra fegyverzőreje hallatszott, míg az utca másik végén egyszerre megjelent néhány lovas hajdú s lassú léptekkel közelített a küzdés színhelyére. A nép, mely körülvéve látta magát, a nyitott kapukon, amint közelebb érheté, az udvarokra kezdett nyomulni.

Gyulai Ferenc, a csinos levente, lepattant nyergéből, éppen midőn az iskolamester, ki csonkabénaságáról óbégatott, hirtelen fölszedve magát a földről, illanáshoz fogott.

- Nem úgy, emberkém! - mondá Gyulai suhogó kis ostorával föltartóztatva az apró egyént. - Kend a lovamat fogja tartani. Nehogy ellopja, mert fölakasztatom: nehogy moccanjon további rendeletemig, mert kalodába veretem.

A mester minden szónoki s egyéb erejét is elvesztve, sompolygott az arabhoz, s reszkető kezekkel fogta meg a kantárt. Ezalatt a kőműves, ki az utcai rakoncátlanságoknál a mérséklő szerepét játszá, a népből kivált szelídebb elemekkel egyesülve, a „beteg asszony” holttestét a törpe ablakú házba vitte.

Gyulai az egész jelenetet mozdulatlanul, félelmes bámulattal tekintő Deboráhnak kart nyújtott, hogy a kapuajtó kölépcsőjéig vezesse, s ott mélyen meghajtva magát, visszafordult, s Elemérhez sietvén, végigvárta, míg a Mihály-kaputól érkezett örök s a velük szemben jövő lovas hajdúk közt a megrémült utcacsoport, minden veszekvési hajlamból kigyógyulva, rendre elosonik.

Csak az iskolamester maradt az arab mellett, míg egy jó leckét kapva, ő is útilaput köthetett talpára.

Semmi elfogatás nem történt.

Deborah mély, átható tekintetet, melyben köszönet és hála tükröződék, vetett Gyulaira, s a folyosón eltűnt.

Elemér a Mikó-házhoz indult, hogy a kocsit, mely a lányt hazavigye, magával hozza.

13

Tekintsünk Pécsi Simon „remeteségébe”.

A nagy étteremből csigalépcső visz szintén akkora könyvtárba, honnan ismét csigalépcső vezet az épület kúpjához, mely egyetlen kerek szobát alkot, s annyi ablakkal, hogy fala keskeny választéknál többnek alig nevezhető.

Ha az étteremben maradnánk, a háziúrbán dúsgazdag Epicurt keresnénk, ki a nélkülözésen túl nem is képzel szerencsétlenséget, a finom kényelmeken felül élvet; ha a könyvtárba érkezünk, szigorú tudósra vélünk találni, ki egész életét az ismeret kincseinek gyűjtésére szentelé, és csak azért hiszi, hogy létezik, mert gondolkodik; ha pedig a kúp titkáig hatoltunk - s ide nem mindennek nyílik bejárat -, akkor a koboz és hangjegyek zenészt, az állatkör s a vizsgálatra felállított látcsövek csillagjóst, számtalan más tárgy pedig egy ábrándos és előítéletes embert leplez föl előttünk.

S valóban, Pécsi Simon jellemében mindez egyesült.

Külseje azonban leginkább a nagy urat hozta szemünk elébe, ki százak között akkor is föltűnnék, ha elméje középszerű, s vagyona csekély volna.

Pécsi Simon magas és testes alak volt, szőke, piros arccal, gyér sárga fürtökkel, emelkedett és rendkívül értelmes homlokkal, nagy kék szemekkel, finom orral, húsos, eleven színű ajkakkal, melyeknek szögletein a bánat és mosoly görbületei a legrokonszenvesebb hatással bírtak.

A haladott kor, de alig hanyatlott testi és még egészen ép szellemi erő azon ősi természetek közé emelek őt, kiknek deli alakjára búcsúajándékkul a távozó évek a kegyelet dicssugarát vetik vissza.

Most könyvtárában találjuk. Testén finom szövetű pongyola, szájában hosszú törökös pipa, s fején Deborah által horgolt s igen választékos sipka.

A vele átelleni karszékekben egy angyal ül Thyatirából, kinek teljes neve: Jonathán-Dávid-Elázer-Júdás-Makkabeus.

Előre megjegyezzük, hogy itt semmit sem kell valódi értelmében venni.

Mert a karszéken ülő nem igazi angyal volt, hanem csak a szombatosok lelkésze, kik szent János *Mennyei jelenetei* nyomán a papot angyalnak hívták. Az ő hívei sajátlag nem is Thyatirában, hanem Udvarhelyen laktak, de a szombatos szerette főbb egyházait azon városokra átbérmálni, melyekhez szent János intő levelet küldött. Azután eredetileg nem is hívták őt Jonathán-Dávid-Elázer-Júdás-Makkabeusnak, hanem csak egyszerűen Jaskó Pálnak; de a szombatosok szokásához tartozott az ótestamentumból egész névkoszorúkat aggasztani magukra.

Különben az említett angyal kondorhajú, kis és élénk egyéniség volt. Vonalai, ha bennök pusztítást nem tesz a ragya, szabályosak, sőt szépek is lettek volna. Így csak tüzes fekete szemei, melyek delejes színben villogtak, és gyönyörű csengésű hangja ígérte meg a közönséget, s magát Pécsi Simont is, ki rendesen a ferde külső iránt ellenszenvvel viseltetett.

- Nagyságos uram! - szólt az angyal - híveink száma naponként szaporodik. Thyatirában a közelebbi szent szombaton nyolcvan kegyes ajak zengé a száztizedik zsoltárt, mely a Messiás eljövételéről szól, s utána mindjárt a kegyelmed gyönyörű versét, mely az ő második eljövételére készíti elő a fehér ruhában járókat.³ Szárdis városa (Kézdivásárhely) pedig az idén három taggal szaporítja az új Jeruzsálemnek, mely az idők betelésével egyenesen a mennyországból száll alá,⁴ leendő polgárait. Mindenütt hódításokat tesz igaz hitvallásunk, s ha a véres törvények nem rémítenék vissza a népet az áttérésektől, Székelyföld nagy része a szombatos üdvözítő tanát fogadná el.

- Magam is sajnosnak tartom - válaszolá Pécsi -, hogy a lelkiismeret jogát honunkban nem tisztelik. A hitesszmék fejlődése, a szabad vizsgálat és a szentírás magyarázata, uralkodó szekták által szoros korlátok közé van szorítva; de mégsem hihetem, hogy a szombatosokat üldöző törvények eddig nagy gátul szolgáltak volna az áttérésekre, miután azt behunyt szemmel nézte a fejedelem és az országtanács, s minthogy közületek senki sem mutathatja a békókat, melyeket hitéért hordott, s a bitófa forgácsát, melyet a kivégzett szombatos vére tönk ereklivé.

---

³ Az, aki győzedelmes lesz, fehér ruhába öltöztetik (Szent János: *Mennyei jelenetek* III. rész, 5. vers). (K. Zs.)

⁴ Az, ki győzedelmes lesz, azt mívelem, hogy az én Istenemnek templomában oszlop legyen. És ő reá felírom az én Istenemnek nevét és az én Istenem városának nevét, az új Jeruzsálemnek nevét, mely a mennyből száll alá az én Istenemtől és az én új nevemet is. (Mondja a megváltó Szent János *Mennyei jelenése* III. részének 12. versében.) (K. Zs.)

- De meddig tart e türelem? Van-e kezességünk, hogy a törvény vad betűi nem ébrednek fel szendergésökből, és a martalékra éhesebben nem rohannak, mintsem ha folyvást azzal táplálkoztak volna?

- Rákóczi, ki annyira, sürgeti Magyarországon a vallásszabadságot, a törvény örve alatt sem kezdhet Erdélyben hitüldözéshez. Azután mi... akarám mondani a szombatosok, külső szertartásokkal sem ingerelhetik magok ellen a többi felekezet vakbuzgóságát. Nekünk... akarám mondani nekik, még templomra sincs okvetlenül szükségök. Vagy nem mondja-e Szent János: Templomot sem láttam az új Jeruzsálemben, mert a mindenható Úristen és a bárány annak temploma?

A thyatirai angyal nyugtalanul mozgott székén. Látszott elégtelensége, látszott neheztelése a közöny miatt, melyet Pécsi Simon nyilatkozatában vélt találni.

- Nagyságos jó uram! - szólt hévvel - soha egy vallásnak sem volt oly kevés büszkesége, hogy azzal elégtelt legyen, ha létezését a hatalom kegyelmesen tűri. Nekünk jogra van szükségünk, nem irgalomra vagy lenéző kíméletre. Megengedem, hogy a fejedelem nem fogja kalodába veretni annak lábát, kinek ajka szombaton imádkozik. Lehet, hajlékainkból nem rugdosnak ki a poroszlók, mint gazdája a férges ebet. S talán nem süt a bakó szégyenjegyet homlokunkra azért, mert szigorúan hiszünk Szent János *Mennyei jelenéseiben*, melyről maga az evangélista mondja: „Boldog, ki olvassa, s boldogok, kik hallgatják e jövőmondásnak beszédét, és megtartják azokat, melyek megíratk az abban, mert az idő rövid”. Nagyságos uram! Valószínű, hogy holnap is lehet titkon várni az új megváltást, mint tegnap szabad volt, de mi nyíltan akarjuk hitünket vallani; mi nem tengeni... mi élni, terjeszkedni és jogokat szerezni akarunk.

- Úgy az Isten haragjának pohara fejetekre fog kitöltetni - szólt Pécsi Simon fájdalmas részvétellel. - Lesznek vértanúitok, de nem marad hívő, ki azok nevét a késő kegyelet számára följegyezze. És a maradék azt sem fogja tudni, zsidók voltak-e vagy a kereszténység oly felekezete, mely a legtisztább ígét hirdeté, bár süket füleknek.

- Boldogok a vértanúk! - kiáltá a thyatirai angyal ragyogó szemekkel, átszellemült arccal - boldogok, akiknek fejét vették Isten beszédéért, mert csak azok élednek föl az első föltámadáskor, s azok lesznek a Megváltó ezeréves birodalmának polgárai.⁵ Bizonyára minden igaz szombatos örömtől repeső szívvel fogja a pallost megcsókolni, mely őt a vértanúság dicsőségében részesíteti.

Pécsi Simonra e rajongás kedvetlenül hatott.

Ő „nem öltött még fehér köntöst”, de a szombatosok fő pártfogójának tartaték, s ily helyzetben természetes vala, hogy rettegett az új felekezet oly fontolatlan lépéseitől, melyek következményeiért valószínűleg őt terhelte volna legnagyobb felelősség.

- Ugyan hányan vagytok? - kérde gúnnyal. - Nem férnétek-e be Fehérvár székesegyházába apróstul, öregeستül mind? Nem gyilkoltathatna-e meg titeket egy új Heródes, anélkül hogy nem vagytok még képesek sem a vértanúság adójának megfizetésére, sem a vallásjog kivívására és megőrzésére.

- A vértanúság adója - válaszolt az angyal - mindig azt gazdagítja, kitől behajtatik. Egyébiránt, ha nem is vagyunk sokan, emlékszünk rá, hogy az unitáriusok sem számláltak sokkal több hívőt, midőn egy vagyontalan és idegen orvosnak⁶ erélye által az egész ország bevett vallásai közé emeltettek. S nagyságod, Pécsi Simon, jó uram, hazánkfia, dúsgazdag főúr, és az országgyűlés nagy befolyású tagja.

---

⁵ Szent János: *Menny. jel.* XX. rész 4. és 5. verse. (K. Zs.)

⁶ Blandrata. (K. Zs.)

- Mit? - hebegé Pécsi egészen kipirulva - ti rám számítottok? Azt hiszitek-e, hogy ily nyaktörő vállalat kolomposa leszek? Furcsa fogalmatok van egy férfiúról, ki kormányszolgálatban öszülve meg, annyit legalább kénytelen tudni, hol válik a vakmerőség örültségé.

- Nagyságos uram! Minden szombatos kegyelmedre fordítja szemét, s kegyelmedtől várja a föllépési jelszót. Én hasztalan mondanám: ettől a főúrtól ne várjatok semmit, mert csak akkor fáradna ügyetekért, midőn már fáradság nélkül is célt lehet érni. Ők engem soraikból ki-löknének. Én hasztalan mondanám: guggoljatok csendesen, mint a haris a fűben, mert még nem jött el a szólásnak ideje. Ők megköveznének engemet. Ha nagyságod veszélyesnek tartja a szombatosok föllépését, győzze meg őket arról.

- Igen, én ezt teendém, s ha nem sikerülne, később vagyok végképp szakítani velök, mintsem nevem és befolyásom által is bátoríttassanak az önmegsemmisítés badar munkájához fogni. A jövő március hó második szombatján balázsfalvi jószágomon leszek. Értesítsd a felekezet kitűnőbb egyéneit, s add nekik tudtul, hogy hitvallásuk ügyében kívánnék velök értekezni.

A thyatirai angyal Pécsi Simon e határozatával elégtelen távozik. - Minket vissza nem tartóztat, sőt mi fogjuk magunkkal ragadni őt - gondolá. - Mert mikor győzött a félénk és rémlátó ész tanácsa a szent lelkesedés rohanó árja ellenében? Pécsi a miénk. A szombatos kivívott jogainak diadalünnepére már készülhet, fölhúrozhatja a kobozt, fonhatja fürtei közé a koszorút, szabhatja vállaira a fehér öltönyt. Az igazság napvilága győz; a sötétség angyalai erejüket veszítve tűnnek el a vidám láthatárról.

A szent férfiú ily ábrándokkal érkezett a nagy piacra éppen akkor, midőn az óriás alakú herold büszkén lépdelt ki a fejedelmi palotából, hogy a szombatosok ellen hozott végzést fölolvassa.

14

A thyatirai angyalon kívül a szárdisit is a hitterjesztés ösztöne Fehérvárra csábította.

Ez a szombatosok szemefénye volt.

Erkölcseben a thyatirai papnál kevésbé vala ugyan szigorú, de elméje magasabb, modora kellemesebb és külseje oly megnyerő, hogy nemcsak községe, de a szombatosok egész felekezete által bálványoztaték.

A szerencse mindenütt követé.

Mint koldusgyerek lépett egy híres szombatos orvosnak házába. A kegyes és tudós ősz férfiú az alamizsna fillérje helyett ruhával látta el a rongyba takart, a hideg miatt reszkető fiút, s midőn megtudá, hogy a betűket ismeri, szolgálatba vevé, iskolába küldötte, s üres órái alatt maga is oktató.

A már tizenöt évet betöltött gyerek, ki még csak a nyomtatott betűket tudá megkülönböztetni, hamar haladott az ismeret gyűjtésében, s midőn pártfogója meghalt, az új hit a szenvedett veszteségért leginkább benne keresett kárpótlást, mert bár felső iskolákat nem hallgatott, s külföldi egyetemre utazni nem volt pénze, a hollandi híres tanintézetekben tudorrá avatott református papokat is a szentírás magyarázata fölött támadt vitákban gyakran szögletbe szorította.

Neve az egész környéken hamar lőn ismeretessé.

De a jó szerencse másképp is kedvezett neki.

Az orvos szép és egyetlen leánya tudniillik, a gyász kitöltével, hozzá ment nőül. Hasztalan igyekezett az anya lebeszélni, hasztalan botránkoztak meg fiútestvérei és a rokonok.

Nem tagadhatni, hogy e házasság kicsinyben esemény volt, s híre húsz mérföldig is elterjedhetett, mert Klára tősgyökeres székely családból származván, nemesi jogokkal bírt. Szép bútorokat, hat jármos ökröt, eresztő fejős teheneket, finom kamukát és fehérműt, sőt egész tucat ezüst kést, kanalat is vitt hozományul. Ami pedig mindennél több, keze után, egész az alkirálybíró fiáig, a székely úrfiak színe vágyott.

Klára nevelésénél és választékos ízlésénél fogva a nemes kisasszonyok sorába úgy be is illett, mint virágos kertbe a százlevelű rózsza.

A szombatos pár szerény laka csakhamar legyőzte a kálvinista pap házát, s vetélkedett, bár nem nagyságban, kényelemben, az egyházi gondnok cserepes épületével is, mert a férj derék gazda, a nő tűzről pattant gazdaasszony volt, és mindketten bírták a kevésből kijöhetés titkát s azon adományt, hogy rajtok és körülök minden szebbnek, díszesebbnek és kellemesb formájúnak tűnjék föl, mint máson és más helyt.

Miért vállalt a szorgalmas és családi körében boldog férfiú új hitsorsosai közt oly egyházi méltóságot, melynek létezése sem volt az ország által elismerve, s melynek foglalatossága sok, de jövedelme éppen semmi? E kérdésre csak annyit válaszolhatok, hogy így szokott az ember kedvenc eszméjéért áldozatot hozni, így lépünk át, ha a lelkesedés megragadott, csendéletünkől a veszélyes s néha még dicstelen tevékenységbe is.

Klára hozományának jelentékeny részét megemészté e változás, de férje naponként közelgeni látta az alkalmas percet új hitők országossá tételére, s mint paptársa, ő is Pécsi Simonnak tevékenységre nógatása végett jött Gyulafehérvárra.

A szárdisi angyal, derült arccal lépett egy szombatos pék ajtója elébe, midőn a harangok megkondulása nagy csoportozatokban kezdé vonni a népet a székesegyházba, hol Dajka püspök volt szónoklandó. - Mikor fogják szent elmélkedéseimet ennyien hallgatni? Mikor mondhatom el büszkén: Klárám! Te nem szégyellheted, hogy a pórfiút, hogy a szegény koldust választád férjül? Reméljünk! Az új Jeruzsálemnek alapja megvettetett, épületei hamar fognak emelkedni!

Ily gondolatokba merülve a szárdisi angyal észre se vette a kék darabont káplárt, ki a pékhez betérve, egy pohár méhsőr mellett róla tudakolt, szemét rajta tartá, s midőn több kérdezője nem volt, melléje simulva kezét vállára tévé.

- Nem tetszenék-e kegyelmednek - szólt durva nyájassággal - az én társaságomban egy rövid sétára rándulni?

- Talán valami ügye van kendnek velem? - kérdé látható nehezteléssel a szárdisi angyal.

- Van ám, mégpedig a javából - szólt a káplár.

- Mi tetszik hát, szóljon!

- Nekem ugyan semmi, de annál több Kassai uram önagyságának.

E névre a szárdisi angyal egészséges, életvidor arca sápadt lett.

- Kendet hozzá kell kísérem. Karabélyom töltve, kopjámat látja, tessék tehát csendesen előttem haladni.

A fogoly, mert helyzetéről többé kétségben nem lehetett, csodálkozásából alig bírt magához térni. Mi baja lehet vele Rákóczi miniszterének, gyanítani sem tudta? Visszatekintve múltjára, s tisztának találta, mint a tükröt. Bizonyosan új vallása foroghat szóban - gondolá. - De miért

kezdenék éppen ma s éppen rajta a szombatosok üldözését? Mit bizonyíthatnak be e percben ellene? S ha törvényes adatokat csak nyomozás útján szerezhettek, miért tévák őt fogollyá, mielőtt vádolhatnák? S miért vezetik mint rabot börtön helyett a fejedelmi palotába és az ország első hivatalnoka színe elébe?

A szárdisi angyal ezen komor kérdéseket forgatá elméjében. Kedélye befellegzett vala, s arca, ha nem is félelmet, megdöbbenést árult el.

- Most üt a kísértés órája! Légy hív mindhalálig, s neked adom az életnek koronáját, mondja a szentírás. Atyám! Ha lehet, maradjon el tőlem e keserű pohár! szól a Megváltó. Szegény Klára! Ó! az én kedves kis gyermekeim! Mitévő legyek?

Ily eszmék követék a szárdisi angyalt a fejedelmi irodába. A levéltárnokon s egypár diákon kívül a nagy termekben alig volt ember. Az egész szobasor oly csendes, mintha bezárt templom volna, s a szombatos saját lába kopogásától megdöbben.

Végre a fogoly és őre, hosszú, de aránytalanul keskeny kabinet küszöbéhez értek, honnan egy karszék vánkosai közül Kassai uram kis testének egyes részletei és egész kopasz nagy feje valának láthatók.

Az öreg úr előtt durva keresztkötésű irományok heverték. Csak kezét tartá rajtok, szemét a belépőn. - Hm! posztóruhája, nadrágja, csizmája és dupla süvege van! Négyszeres megsértése a törvényeknek. Hm! - E szavak hatottak a karszékből a szárdisi angyalig, kinek szívét e különös üdvözlésre remegés fogta el.

- Laczkó Istvánnak hívják kendet, hüm! És a másik neve?

A szárdisi angyal szótlantul állott, igézetes kényszerűséggel a karszéknek szegezve tekintetét.

- No! - hangzék Kassai lapos ajkairól - no! - hangzék ismét, és még ferdébb mosollyal.

- Ha a kormány - válaszolá a fogoly - bizonyos hitfelekezethez szításom iránt gyanút táplál és üldözni akar, van elég eszköze nevemet kinyomozni, s egészen felesleges, hogy saját vallo-másom által terheljem magamat, és önszántomból gyűjtsek fejemre parázst.

- Ez bátran van mondva: Ananiás-Azariás-Nisael-Szombaton-viaskodó uram! Ez a keresztre feszítést áhítók merészségével van mondva, de én tőled, álnevű Laczkó István, valóságos nevedet kértem.

A szárdisi angyal fejébe tódult minden vér, s erélye ismét megtört.

A korlátnok az irománycsomagra tevéen kezét, száraz gúnnyal mondá:

- Téged Szőke Pistának hívnak, s nagyrápolti féltelkes jobbágy vagy. Földesurad Döbrögi Péter uram volt. Tízéves korodban atyádat egy erdőfoglaláskor agyonütötték. Döbrögi Péter, hogy atyád érdeméért megkülönböztessen, saját konyhájában kuktává tett, de te a szakácsnak nem akarál engedelmeskedni. A hátadra mért husángokat, hum, zokul vetted. A serpenyő és nyárs mellől megszöktél, egy izmos, ép gyereket lopván el ezáltal jámbor földesuradtól. Anyád nemsokára kimúlt.

- Szegény anyám! - sóhajtá a szárdisi angyal.

- Nem arról van itt szó, Szőke Pista, hogy néhai anyád szegény-e vagy nem. A baj az, hogy te szökött jobbágy vagy, és örökséged tizenhat kerek év óta üres. Ennyi idő alatt senki sem tett róla robotot, senki sem adott tizedet, senki sem állított katonát, senki sem fizetett adót. A te fél telked többnyire hasznavehetetlen földekből állván, népesítlén maradt. Én tavaly megve-vém Döbrögi Péter uramtól a rápolti birtokrészt, mégpedig a jobbágyok minden restanciájával együtt. Érted-e?

Ekkor egy diák a korlátnokhoz valami iratot hozott ellenjegyzésre. Kassai hosszasan tudakolt tőle minden apróságot, hagyván azalatt a szárdisi angyalt a rémítő gondolattal küzdeni, hogy feleségestül, gyermekestül örökös jobbágy, mégpedig egy fukar, szívtelen földesúrnál.

- Szőke Pista! Én téged még ma Rápoltra indítalak - szólt a korlátnok vigyorogva.

- Holttestemet küldheti nagyságod oda, magam nem fogok menni.

- Hm! Tehát öngyilkosságra készülsz! Nem jut-e eszedbe, hogy feleséged vagyonából a tizenhat évi robot és tized hátralékját sem hajthatnám be. Boldogtalan! Meg akarsz-e károsítani? Porontyaidból hogy sajtolhatom ki pénzemet? Egyik gyermekedet pulyka-, a másikat sertéspásztornak fognám használni, de nőd nemes lány. Akaratja ellen tulajdonomnak nem tekinthetném. El kellene kölykeitől üznöm. S ha anyai szeretet ösztönéből a telken maradna is, igen gyöngé, igen kényes. A háromágú korbács sem szoktathatná hamar a kapához és sarlóhoz.

- Mennyei atyám! - kiáltá a szerencsétlen szombatos - hát csakugyan beteljesül az idő, midőn a sátán hatalmat nyer a világ feletti uralkodásra? Hát csakugyan néhány nap múlva azon év fog kezdődni, melyben az ötödik⁷ angyal trombitájának hangjára egy csillag hull a földre, s a megrendült égsarkakkal együtt az erkölcsi rend tengelye kisiklik helyéből? Szent atyám! Most kezdődnek-e ama szörnyű csapások, melyeknek nem szabad az embereket megölni, de gyötreniök kell éjjel-nappal oly iszonyúan, mint a skorpió marása miatti gyötrelem? Rajtam kezdődik-e előjele a jósolt időknek, mikről mondatik: keresik az emberek a halált, és nem találják meg; kívánnának meghalni, de a halál elmegyen előttük? Mit vétettem, hogy homlokomon nincs az Isten pecsétje,⁸ mely védelmezzon a sátán véres körmeitől? S ha bűnös is valék, miért választattam éppen én a legnagyobb büntetésre, hogy tudniillik saját élő szemeim fedezzék fel először az Antikrisztust? Kassai! Ha a bűn és elvetemültség eszményének meg kell testesülni, mint megtestesült a szeretet a Krisztusban, akkor te vagy az Antikrisztus!

Annyi fájdalom, annyi kétségbeesés és magasztaltság volt a szombatos arcán, hogy még Kassai is némi megütközéssel tekintett rá; de hidegvére hamar győzött a perc benyomásán.

- Szőke Pista! Nem költészetről van köztünk szó, hanem pénzről, robotról. Te öngyilkolással jogomtól akarsz megfosztani; azonban én sem estem fejem lágyára. Rajtam túl nem teszesz. Feleséged és gyermekeid bőrén kiveszem, amit benned vesztenék. Most pedig pórruhába öltöztetve tartalak három napig a börtönben. Melléd tétetek egy éles tört, mellyel minden percben kivégezheted magadat; ha három nap elteltével élve maradsz, Nagyrápoltra vitetlek azon roskadt kunyhóba, melyhez maradékostul tartozol. Nőd és gyereked utánad fognak jönni. Egy év alatt a deres oly munkás paraszttá alakítand, amilyen szájas pap vagy most. Ha a négy bevett vallás valamelyikének hívei közt mester, egyházfi vagy sekrestyés lettél volna, most jogom nem lenne téged a röghöz visszavitetni; de midőn szombatosoknál angyal vagy, rápolti hajdúm pálcája alá esel vissza. Hm! Nem disznó orrára való az arany perec! Nem parasztnak való az új vallás készítése. Három nap múlva ismét találkozunk.

Kassai száraz köhögések közt vonult ki egy falajtón.

---

⁷ *Mennyei jelenések* IX. rész. (K. Zs.)

⁸ Szent János: *Mennyei jelenés*. (K. Zs.)

Ha Szőke Pista e megaláztatást új hitéért szenvedte volna; ha Szőke Pista valami vakmerő bűnért vitetnék börtönbe: akkor tán emelt fővel lépne sorsa elébe, tán maga tépné le testéről az úri ruhát, hogy az utcaseprő durva és szennyes rongyait adhassák reá a poroszlók. De most visszaborzadt attól a gondolattól, hogy a fejedelmi iroda tanúja lehet átöltöztetésének, s hogy midőn majd az utcán hurcoltatik, midőn a bábémszok tudakolni fogják a hajdúktól: kit visztek a tömlőcbe, ezek vállvonva mondhatják: csak egy szőkevény jobbágyot, kit földesura megtalált.

Van olyan büszkeség s még a nemesebb természetekben is, mely inkább retteg a balhelyzet szegényétől, mint a bűn súlyától.

A kék darabontok beléptek, de kezökben condra, abaposztóból szabott nadrág és paraszt bocskor nélkül. Fegyver közé fogták a fegyencet, kinek lélegzete szabadabbá lőn, midőn a szelídebb bánásmódot látta.

Kassai irodájából a várfalak mellett, a közfigyelem magára vonása nélkül érték a kijelölt börtönhöz, mely a Kapisztrán-kápolna szomszédságában feküdt.

A porkoláb a letartóztatott nevét nem kérde. Redős vén arcának hideg vonásain, ha valami, úgy egy neme a tiszteletnek, egy árnya azon kedvező sejtelemnek csillámlott át, hogy úrral van dolga.

Kötött sipkáját tar homlokán kissé megmozdítá, s kezébe a bokorkulcs mellé vékony rövid lábvasat vett, mely karikástól együtt alig bírt három fontnyi súllyal.

Szőke Pista sötét, de tág pincébe vezetteték, mely egykor, mint az ászok rothadt maradványai mutaták, sok hordót, utóbb, mint a falbékók hosszú sorából gyanítani lehet, sok bűnöst, s köztök kétségkívül nem egy ártatlan üldözöttet is, rejtett penészszelep, nedves és dohos keblére.

A porkoláb Szőke Pista lábára zárta a vasat, a kísérő őr pedig a pinceszöglethez vezetvén őt, a falbékót szorítá jobb kezére. Csak balja maradt szabad, hol a szív dobog, mely az élet kerekeit forgatja, s melynek mozgását a legkisebb gyilok is, ha irányát elszánás vezeti, rögtön megszüntethetné.

De Kassai gúnyos ígérete ellenére, az ölöszer, szintűgy, mint a pórruha, sehol sem vala. Szánalomból-e vagy fondor terv miatt? - gyanítani is alig lehetne.

A falbékó Szőke Pistának szabad mozgásra csak fél öl széles és egy öl hosszú tért hagyott. Ez vala talán a világtól számára kiszakított azon rész, melyből szenvedésének története mélyebb és mélyebb süllyedések közt fog tovább ömleni, hasonlóan ama folyamhoz, mely a hitrege szerint, a föld színéről eltűnván, végre még a pokol üregéig is utat lel magának, hogy sötét hullámaiban a kárhozat szellemei fürödjenek!...

A rab tompán, fásultan hevert a nedves földön, hátát a penészbörítött falnak támasztva. Feje mélyen hajlott keblére. Arcának kifejezés és majdnem érzés nélküli vonalait a börtön félhomálya elől is rejtegetni látszott, mintha a tanútlan magánynak ezer szeme volna, mellyel néz, ítél és gúnyol.

Mennyi kinnak és őrvöngő eszmének kellett a kedélyben tombolni, az arcon átviharzani, míg egypár rövid óra alatt a túlizgatott idegek ily aléltsága bekövetkezhetett.

Szőke Pista nyelve majdnem szájpadrólásához tapadt a szomjúság miatt.

A vándor, ki rekkenő nyárban, szellőtlen rónán, csillogó, égő fővényben utazik, nem lehet tikkadtabb, nem sóvároghatná az ég harmatát, a forrás cseppét inkább, mint e szegény fogoly, kit tél közepén egy nedves üreg árnya vesz körül.

Testi aléltsága már a legfelsőbb fokra hágott, midőn az utcazaj, mely a beteg asszonyt ágyából ki és a halál karjaiba szólítja, az ő börtöne ablakain is besivalkodott, hogy a dermedt érzékeket bőszejével föloldja megkötöttségökből.

Szöke Pista figyelni kezdett, s amit hallott, amitől zengett az utca, a szombatosok káromlása, a szombatosok ellen szórt átok és fenyegetés volt. A népvéleménynek e felekezetet üldöző iránya megrendíté őt, s éppen váratlanságával nagy hatást gyakorolt kedélyére. Mert a Székelyföld azon vidékein, hol ő és társai az új ígét - bár titokban - hirdették, a bevett vallások követői irántok kirívó gyűlölséget nem tanúsítottak; Erdély többi részeiben pedig annyira ismeretlenek voltak a szombatosok, s babonáiknak oly kevés fontosság tulajdonított, hogy még e szekta létezése is ritkán jött szóba.

S éppen a türelem, a közöny félreértése nyújtott a hevesebb vérmérsékű szombatosoknak reményt a bevett vallások közé soroztatásra. Csekélységek bizonyítékában jövődjük kezességét vélték.

Mekkora csalódás!

Szöke Pista tehát most hallotta először hitsorsosai dühös szidalmazását.

Amennyire csak láncai engedék, közel vonult az ablaknyíláshoz.

Lázás figyelemmel kapott föl minden hangot, s hő képzelődése e töredékekből egészíté ki a künn történeteket.

Észrevéve, hogy a szombatosok elleni gyűlölet a tömeget megtámadásokra vezette. Gyanította, hogy valaki e dühnek áldozatul esett, sőt eshettek többen. Hallá különösen a Pécsi nevet szidalmak közé vegyíttetni, s a nép szétoszlásának folyama és a rögtön beállott csend sejteté, hogy katonaságnak kellett a szombatosok védelmére sietni.

- Ah! Tehát minket a kormánynak kell a széttépéstől oltalmazni? Nem a törvény, de a közvélemény kövez-e meg? Hát nem is a bakó lesz bakónk, hanem a gyöngye leány körmeivel, a reszkető agg átkával, az erőtlenségek az utcasárral? S csak azért prédikálok új hitet, hogy hahoták közt vettessék családom az utolsó ítéletig rabigába? Mivel érdemlem büntetésedet, Izrael és Jákob Istene, kiről mondják, hogy nemcsak bosszúálló, de igazságos és irgalmas is vagy? Ó, a börtön sötétsége elhomályosítja lelkemet! Jehova, oltalmaz a bűnös gondolatoktól!

Szöke Pistának sűrűn omlottak könnyei orcájára, a kézbilincsre s a különben is nedves földre.

A vértanúságot a hiú ember is gyakran hetykén fogadta el, midőn a máglyához vagy bárdhoz kísérté a nép rokonszenve, de a legszilárdabb jellem sem hallhatja megrázkódás nélkül a polgári hatalom és a közvélemény egyértelműleg hozott halálítéletét.

Új Jeruzsálem angyalai között pedig, ha nem is a leghiúbb, de a legcsekélyebb akaraterejű Szöke Pista volt.

MÁSODIK RÉSZ

1

Bár a nap leszállott, künn az alkony szürkülete alig kezdődik, de benn, a vad tekintetű pincebörtönben csak a fogoly sötéthez szokott szeme vehet észre a tárgyak körvonalait.

A vasajtó zára nyikorga.

Az éles hang Szőke Pista csontvelejéig hatott.

Halántéka úgy lüktetett, ütereit oly lázasan dobogtak, mintha a végítélet trombitája harsant volna meg.

A porkoláb lép be.

Ételt hozott a rabnak, kit már az éhség gyötört, és hozott egy kanna vizet, hogy szomját, mely miatt már nyelni és lélegzeni alig tud, enyhíthesse.

Szőke Pista mohón ragadta ajkaihoz az edényt, midőn meglátta a hajdút a börtönőr háta mögött, amint a szomszéd falbilincs horgára valami poggyászt akasztott.

- Mi az? - kérde gyanakvó félelemmel, szemét a hozott tárgyon, száját a kannán tartva, melyet erős kortyokkal ürített.

- A jobbágyruha - válaszolta a börtönőr, ujjával a hajdúnak távozást intvén.

- Büntessen Isten, ha magamra veszem.

- Nem is szükség, míg kegyelmed mostani ruhája testéről le nem rothad.

- Mit? Engem itt akartok tartani, míg megrothadok, míg a hús foszlányokban hull le csontomról, míg az éhes férgek lakomát ülnek az élőhalotton, s a sír pondrói elől fölemésztének minden táplálékot? Borzasztó!... Ha-ha! Kassai úr önagysága jámbor becsületes ember! Úgy áldja az Isten, mint én kívánom!... Lám, lám! Tehát három nap helyett három évtizedet fogok e dohos üregben heverni, ha-ha!... Ó, ég!

- E falak közé csak terhes bűnöst szokás csukni - szólt vállvonva a porkoláb.

- Szegény, szerencsétlen nőm, édes gyermekeim! S nyomorult, te a gyilkot nem hoztad el?

- Annyit teljesítek, amennyit kötelességemmé tesznek - mondá hidegen és harag nélkül a börtönőr.

- Hol a gyilkos? Sehol!... Előjelnek vegyem-e, hogy öngyilkos helyett gyilkossá szánt az ég!... Markolatig döföm bele a tört. De miért van a törtnek markolata, hogy sokkal mélyebben ne lehessen döfni?... Ó, szép tavasz! Te a földre ki fogod teríteni virághímes zöld szőnyegedet... előmbe a bakó terít fekete szőnyeget, s hulló vércseppjeim lesznek rajta az árva pipacsok! Látom a tökét... a bárdot! Börtönőr! Hisz én élni kívánok! Börtönőr! Tanúm az ég: én élni kívánok! Ki meri mondani, hogy a sarló alá megértem? Ki gázol az Úr aratásában? Nem hallottátok-e, hogy én nem kívánok meghalni?... Ó, Klára! ó, gyászruhás özvegyem, honnan vásárlod könnyeidet, hogy szemedben mindig új csepp van a régi helyett. Ha-ha! Neki köntöse sincs! Kassai poroszlói letépték gyöngé, finom, alabástromfehér tagjairól. Holla! Takarjátok be testét a buja szemek és ostor elől. Jobbágnővé lett ugyan, de még ma szemérmes... eddig nem volt megszeplősítve és megostorozva. Várjatok, várjatok! Majd szenved és sülyed... akkor lesz nektek való. Szent ég! Megörültem! Agyam fölolvadt, s

mint az égő láva fog kitörni rekeszein. Hány felé pattant koponyám?... Segítség! Segítség! Engem ne végezzetek ki. Hallod-e, börtönőr, engem ne tarts sokáig ezen ürgelyukban! Szántani, kaszálni, trágyázni akarunk. Én jobbágy vagyok. Elkésem a napszámtól. Barázdát akarok ekevasammal hasítani. Vagy ahelyett gyilkoljak-e más vassal?

Szőke Pista rázta bilincseit és dühöngött; de a börtönőr már rég rácsukta az ajtót, rég eltávozott.

Mécstelen éj borítá el a börtönt, annak nesztelen magányát még rémítőbbé alakítva.

Rákóczi első hivatalnoka, a hatalmas és gyűlölt Kassai egy szökevény jobbággyal szemben - mint látszik - nem hívé szükségesnek a kimondott szót megtartani.

Ott hevert ő piszkos börtönben, undorral telve a lég iránt, melyet beszív, a fal iránt, melyre hátát támasztja, a nedves föld iránt, melyet lába tapod, a ronda pokróc iránt, mely a koldusrongynál még épebb ugyan, de már förtelmesb és visszataszítóbb. Ott hevert ő elvégre önmagától is iszonyodva. S mily kecses, alakban lebegett most szeme előtt a durva, azonban tiszta pórköntös! Ez is rövid időn szennyyel fogna beboríttatni, ezen is penészfolt törne ki; de pár napig megmentené viselőjét az undor legélesebb, legközvetlenebb okától. Ha nem szégyellte volna, a börtönőrt most már figyelmeztetné, hogy öltöztesse őt más mezbe, habár a rabszolgáéba is. S miért nem tud meghalni? Hisz az öngyilkolásra a falbilincs horga vagy a nyakkendő, mellyel lélegzetét elfojthatná, szintúgy vezetne, mint a tör, mit Kassai megígért, de el nem küldött. Szőke Pista a halálnak ezer különös nemét forgatá eszében, s mindenikét áhítá, s mindeniktől visszaborzadt. Egykor, midőn magával leginkább küzdött, s midőn legnagyobb szüksége volt vagy egy kevés vigasztalásra, hogy elviselhesse az életet, vagy egy kevés csüggedésre, hogy a halált önkezével megtalálja - egykor, midőn hasonló hévvel akart imádkozni és átkozódni, s nem bírván a két indulat rohama közül választani, sötéten tekintett a parányi világosságra, mely a nap keltét vagy talán leáldozását jelentve, a börtön komor üregét fölkeresé - egykor, mondom, a falszögleten a fény élénk rezgése tűnt szemébe. Rég nem látott csoda a homály tanyáján! Ó, mily felhőtlennek kellett künn az égnek lenni, hogy a pazar sugárokból e vak helynek is jutott valami osztalékul! S a nedves fal vakolatján mily porondcsilla volt elég bátor fölfogni és visszaverni a sugárt; honnan származik a fény e megtörése, e parányi, de majdnem lángoló tükrő, mely a rab elébe kihívón, kacérul villog? Soká, soká nézett Szőke Pista, mígnem arcát tenyerével borítá, s ajkai szitkokkal teltek Kassai ellen.

Tőle elérhetetlen távolságban egy tört vett észre, melynek hüvelyén és markolatán gyémánt- és rubinkövek játszottak a börtönbe lopózó világgal. Mikor és hogy jutott oda e fegyver, gyanítani sem tudta.

A börtönőr még aznap föladá a fogolyra a jobbágyruhát; de egyszersmind nehéz vasat veretett kezére és lábaira. A falbékóhoz bilincselés megszűnteték. Szőke Pista már a közönséges rabok osztályába látszék soroztatva. Eddig az országra nézve veszélyes egyénnek tarthaták fölviányzóit; most csak valami csínyen vagy gonosztetten kapott bűnősként tűnt föl. A börtönőr nyersebb modorán eléggé észlelhető volt e változás. Nem is köszönt, midőn az ajtót rácsuká, s míg az öltöztetés folyt, a „kegyelmed” helyett megkísérté „tenek” szólítani; de a sötét és parancsoló tekintettől még egyszer s talán utoljára visszadöbbszent. Szőke Pista most valóban csekélynek tartá az életet, s a halál színletlen óhajával ragadta meg a tört; de a kimúlás küszöbén Klára képe visszacsábítón lépett elébe. Reszketeggé lőn keze, ingadozóvá akaratja. Nem tartá ugyan többé bűnnek eldobni magától oly életet, melynek tartalma csak két szóból áll: nyomor és megaláztatás; de gyávaságnak hívé annak egész terhét öngyilkolása által nejjének gyöngre, finom, törekeny alakjára vetni. A mellére szegzett tört szeméből egy keserű cseppel hullatá a földre, s a másik percben bösz haraggal ismét fölemelte. - Add nekem, Uram! - kiáltá, öklével görcsösen szorítva a markolatot - add a Makkabeusok bátor-

ságát, hogy tudjak ölni, és szemhunyorítás nélkül töröljem le házam ellenségének, kit földre verek, arcomra feccsent vérét.

A rab ezer esélyt gondolt ki Kassai meggyilkolására; de mit használt a bosszú ábrándja azon száraz tény ellenében, hogy a szökött jobbágy nejének gyalázatját és ínségét még tetézni fogná, ha orgyilkos és keréketört gonosztevő özvegyévé válik.

Mihelyt Kassai mint földesúr törvényes jogait igénybe veszi, vége szakad minden reménynek, akár bosszún, akár az Istenben helyezett bizodalmon épüljön: - ezt hitte a szerencsétlen szombatos, midőn a tört megint kihullatá kezéből.

De miért akarná éppen az én testi munkához nem szokott családomat jobbágyul Kassai? - sűgá ekkor a szenvedőnek mentőeszméül egy gonosz démon.

Ő fősvény - fűzé tovább a rab -, de nőm vagyonából teljes kárpótlást adhatunk neki. Miért ragaszkodnék tehát személyünkhöz? A fősvénységnek ellenkezőt kellene tanácsolni. Vagy tán gyűlöl engem? Hisz akkor látott először, midőn bilincsbe veretett. S miért említé, hogy ha bármelyik bevett vallás szolgálai közé tartoznám, most nem volna joga mint szökevényt fölkeresni? Ah! és hogy dühöngött a nép a szombatosok ellen! Igen, Kassai alkudni kíván velem, s a váltság ára hitvallásom... Ne említétek, hogy Eleazar a kegyetlen Fülöp porosz-lóira hidegvérrel tekintett! Szökött jobbágy volt-e ő? Fenyegette-e egyéb kín, mint amit a bakó eszközeivel lehet a testből kicsikarni? Jelent-e meg lelkének más látvány, mint a vértanúság dicsfényében ragyogó halál képe? De én azt a fájdalmat érzem, melyet nőm és gyermekeim fognak szenvedni, s idegeim nem bírhatják a terhet, melyet a szolgaság testökre, az elaljasodás lelkiismeretökre fog rakni. Térdet hajtok templomod bálványai előtt, Izrael zsarnoka, Fülöp, hogy szíveim bálványait oltalmazhassam. Atok legyen a napon, midőn a szombatosok közé fölvéttem magamat, s meggyőződésemet családomból szerencséséjéért áruba bocsátottam!...

2

Pár nappal ezen belküzdelmek után a szárdisi angyal a börtönőr által kihallgatást kért Kassaitól, s e főúrral hosszas értekezése volt, mely szabadon bocsáttatásán végződék.

A pék, kinek boltjában látjuk őt ismét, most sokkal több tisztelettel tekint rája, sokkal több készséggel rakja tányérjába a túróslapényt, rozspogácsát, sokkal frissebben töltöget poharába méhsert, s egész magatartásából sejthetjük, hogy e vendéget egy tucat más jobb torkúnál és nagyobb zsebünél többre becsüli.

Fehérvár érdemes polgárai közt is az élénkebb tudvágyúak nem minden részvét nélkül kísérik a megszabadult fogolyt, bár a derék péktől különböző modorban nyilvánítják iránta figyelmüket.

Egyik a szárdisi angyalt tetőtől talpig méri, mintha keresné azon helyet, hová legjobban lehetne egypár pálcavonást lerakni; a másik vidoran tekint szeme közé, mintha a fejedelem törpéjén vagy a fejedelemasszony bohócán kívül a legfurcsább alakkal most találkozónék. Vannak, kik előre az utca másik szélére térnek, s vannak, kik a másik szélről eljönnek, hogy párhuzamban lépdeljenek vele, sem gyorsabban, sem lassabban. A kufárnők pedig bódéikból kidugják fejüket, s kötekedve kérdik egymástól: nem kínálná-e meg húgom bőrös pecsenyével azt a szép magyar zsidót, az ebszültét? Zsidó, nem zsidó, mi tagadás, oly deli, mintha képíró festette volna, s nénemasszony se esnék kétségbe, ha kegyelmed töpörtyűje miatt vétkeznék a Mózes törvénye ellen.

A szárdisi angyal nyugodt kedéllyel tűrte az ingerkedéseket; de arcát láng, majd viaszsárga szín borította, keble küzdött a dühvel és szégyennel, midőn Kassait dicsértetni hallá azon kegyelmes eljárásért, hogy egy szombatost, kire halál várt, néhány heti börtön után a törvény kezéből kisurranni engedett.

- Hisz a rab tagadta szombatosságát - szólt az egyik polgár.

- Egy kevés tortúrával vallomásra lehetett volna bírni - jegyzé meg a másik.

- Ó, hogy nem dobhatom szemök közé: Kassai Erdély legalávalóbb embere; ti pedig fortélyos és hazug híreknek nyomorult terjesztői vagytok! - mormogá a szárdisi angyal, míg a róla pletykálok mellette elhaladtak. - Ó, hogy a számat feltörhetetlen lakattal zárta le a bűn! Miért is nem maradtam a börtönben! Miért váltam ki családomat szennyes áron a jobbagyság szennyéből! Mit használ a fehér ruha és a munkától föl nem tört kéz, sötét büntudat és megtört lélek mellett! Adjátok vissza a börtön békóit, s vegyétek le a bilincseket, melyek szellememet az öntudat pellengérére szegzik, hogy öröktől örökre magam legyek magam előtt megszégyenítve! Nőm tiszta tekintete az átok rajtam! Ki nem fogom állani kérdő kék szemeit, pedig érettök s gyermekeim ártatlan mosolyáért áldoztam föl a fölláldozhatatlan erényt! Késő vád, hasztalan vergődés! Hol van, aki küzdhet végzete ellen? A sátán rám tette körmét... illetésének nyoma lelkemen fog maradni!

Ily hangulatban kevéssé érdeklé a szárdisi angyalt a nép kíváncsisága, mely környezte, s a kandik élcei, melyek máskor az ő ingerlékeny idegeire erős hatást gyakoroltak volna.

Csak azt óhajtá, hogy mielőbb távozhassék Fehérvárról, s örvendett, midőn e város kapuin túl volt, s még inkább, midőn a magas tornyok körvonalait tekintete elől elzárták a közbelépő dombok.

Székelyföld némely vidékei sokkal kedvezőbb színben látták azon férfiúnak, kit Kassai Szőke Pistának, a tájék, hol lakott, Laczkó Istvánnak, a község pedig, melynek prédikált, a szárdisi angyalnak nevezett, viszontagságos élményeit, elfogatását és bebörtönöztetését.

Üldözöttnek tűnt föl, ki eszméjéért, hitéért szenvedett.

A kézdivásárhelyi szombatosok, kik, mint olvasóim tudják, magokat szárdisiaknak hívták, büszkén tekintettek versenytársaikra, az udvarhelyi (vagy szerintök thyatirai) község tagjaira. S hogy is ne? Hisz, soraikból támadt az első üldözött, az első vértanú.

A thyatirai angyalt ujjá hegyével sem érintette Fehérvárott senki; de az övéket nehéz bilincsre verték, s majdnem halálra kínozták. Igen, a köztiszteletű Laczkó István még eddig egyedül szenvedett az új Jeruzsálemért, az ő szent testéről tépték le a zsarnok poroszlói az öltözetet, az ő kezén és lábán mély rovatokat hagyott a vas. Meg is csókolták a vénebb nők a békó nyomait, s könnyeikkel mosták volna le a börtön minden szennyét; de a tisztaságot kedvelő papnál ily kegyeletes buzgóságra nem maradt semmi anyag.

Kézdivásárhelyen az országtanács tiltó rendelete és Kassai szigora után feltűnőleg gyarapodott a szombatosok száma, s titkos imahelyeiken a vidéki birtokosok közül is többen kezdtek megjelenni. Hasonló eredmény vala ezen új felekezet más gyűlpontjain is észrevehető.

A merészebbeket a veszély csábítgatá a keletkező valláshoz, a kíváncsiakat a titok leple, a szeszélyeseket a tilalom, a gyöngéket azon tapasztalat, hogy a kormány, mióta a szombatosok elleni hirdetményt kiadta, mintha tettét megbánta volna, nyugodtan nézi még a nyíltabb izgatásokat is.

A politika szintén szerepet kezdett ez ügyben játszani.

A katolikusok, tudván, hogy Kassai a felsőmagyarországi megyék sérelmei miatti nyílt fellépést azért ellenezte, mert Erdélyben még sok békétlen elem van, s mert különösen a szombatosok hitterjesztésüket rakoncátlanul űzik, nem késtek kéz alatt szítani e rajongók buzgóságát, mert csak úgy hitték Rákóczi fejedelemnek az európai vallásháborúba vegyülését hátráltatni.

Szóval, a titkos felekezeteknél elevenség, mozgás támadt.

A túlzóbbak közelgeni hitték az időt, midőn vallásuknak nyilvánosságot és jogokat követelhetnek.

Jaskó Pál, a thyatirai angyal, mély meggyőződése és ragyogó szónoki tehetsége az óvakodókat is kezdé magával ragadni.

Laczkó István, a szárdisi angyal, ki börtönöztetése előtt a mérséklésre néha oly szép védveket tudott találni, most nem szegült ellene semmi indítványnak.

Ő vontatva, a költői emelkedettségnek minden csilláma nélkül, komor arccal, a föld porát kereső szemekkel és páratlan ércű hangja bűbajos erejének igénybevétele nélkül, helyeslé versenytársa merészebb terveit, s kedélye annál levertebb volt, mennél döntőbb hatással bírtak nyilatkozatai.

Megfoghatatlan szomor fellegzett egész kifejezésén, midőn társai reménytől sugárzó tekintettel s a jövőben hívó lélek derült elszántságával jártak-keltek, erősítve az ingadozókat, védve eszméiket, hirdetve az igét.

Aki figyelemmel kísérte az ellentétet e férfiú szavai és kedélyhangulata közt, aki elleste a fájó benyomást, mely idegein átrezgett, midőn magasztalni hallá magát, aki látta, hogy máskor meleg, részvékeny és áradozó szíve mennyire elfeledte a hőbb dobogással együtt a lelkesülést és életörömet, aki fanyar mosolyát, sötét merengéseit, nyugtalan álmait és álmatlan éjeit aggódva követé szemeivel s gondjaival: az kénytelen volt valami mélyen ható, valami rejtélyes és bősztörténetben keresni e rögtöni átalakulás okát.

S van-e élesebb szem, mint a férjet szerető nőé?

Klára az első öleléskor, az első csóknál érzé, hogy minden ámító hasonlatossága mellett más természet és fogékonyság, más kedély és jellem lakik most ama külalakban, mely oltáreskünél és szerelem jogánál fogva az ő élettársáé vala. Ha a kecses ifjú nő a mesék világában, ha egy regényes és rémes korban élt volna, midőn jó és rossz nemtők közvetlenül vegyítették magukat szegény halandók ügyeibe, s örömet letek gyarló érzékeinknek varázslat általi ámításában: akkor a babonás elővéleményeknek hódolva, tán hinni tudná, hogy férje testéből valami démon kilopta a lelket, s egy egészen idegenével cserélte föl. Ha Klára évek óta nincs úgy értesülve, hogy férje egy kihalt családból egyedül maradt életben, akkor félve vonná el tőle karjait és keblét, nehogy tévedésből ikertestvérre árássa a kéjeket, s a nő édes kötelességeit teljesítve, hűtlenség bűnébe essék.

Valóban a régi Laczkó Istvánból semmi sem maradt meg, csak Klára iránti szerelme, s azt is a távollét rövid hat hete csodálatosan alakítá át.

Mohó, sóvár, kielégíthetetlen lőn e mostanig gyöngéd és költői színezetű indulat, s nemcsak anyagiassal alapízét nyert, hanem élve közé nyugtalan, rémes és idegenszerű elemek is vegyültek oly lélekállapotból, melynek titkai sejtetlen mélységben laktak.

Mintha hinné, hogy csak napokra, órákra van szorítva az időköz, mely alatt nejét szeretnie szabad; mintha a baljóslatok egész raját rezzentené föl e szerelem s mintha legártatlanabb és legédesebb kéjeiben keserű átok lappangana, vad bűn tombolna.

Képzelné, Klárának mennyi aggodalmat szerzett férje megfejtethetetlen hangulata.

Az éles szemű nő hamar belátta, hogy itt nem mulékony hatásokról, nem az idegek kór okozta túlzgatottságáról van szó, melyen ápolás és gyógyszer könnyen segíthetne; belátta, hogy valami szokatlannak kellett férjével történni, mely egész valóját földrengésként rázta meg, s annál mélyebb nyomokat hagyott hátra, mennél véletlenebb volt rombolása.

Klára szerelmének erélyével tudta csak szülei megegyezését a vagyon és helyzet nélküli Laczkó Istvánnal való házasságra kicsikarni, s a kézfogás után lefolyt nyolc év még bensőbbé, még áthatóbbá tette szenvedélyét.

Nem volt titkuk, osztoztak örömben és búban, sohasem kellett egyiknek is bizalomra szólítani föl a másikat, sohasem volt szükség esetlegességek közt találgatni az okot, mely valamelyik fél homlokára felleget vagy ajkára mosolyt vont. Lelkük egész láthatárát úgy besugározta a szerelem, hogy abban homályos zug nem maradt, hová a világosságtól rettegő legkisebb titok is bevonulhatna.

Legalább így hitte Klára.

S most férje egész magaviselete talányok szövédékből áll.

Nincs nehezebb, mint kölcsönös bizalomban átélt évek után az első titkot tudakolni, mert szigorú ítélet fekszik ebben vagy a kérdőre vagy a kérdezettre.

Klára érzé saját ártatlanságát, s hogy vádolhassa férjét, kit eddig csak tisztelni tanult?

Várt, hallgatott, túrt, s az óra minden ütésekör elérkezettnek hitte a percet, midőn hön szeretett élettársa szívének terhét vele meg fogja osztani.

Hasztalan!

Napok, hetek teltek, s férje mind sötétebbé, rejtélyesebbé lön.

A szárdisi angyal fizetése néhány hívő család szűk adományaiból állván, a kecses szombatos-né a drága időt nem áldozható föl merengésekre. Férje növekedő tétlensége új ösztönül szolgált neki, hogy takarékoság, erély és helyes számítás által házáat a süllyedéstől megóvjá, s örökségül nyert csekély hozományából annyi kényelmet varázsoljon elő, melyet az ügyetlen bőség sok eszköz igénybevételevel sem tud mindig.

Reggeltől estig dologhoz látott, s tevékenysége egészen kimeríté, s mégis lehetetlen volt észre nem vennie, hogy fáradozásain nincs a régi áldás. Most káros szórakozottságon, majd lényeges apróságok elfeledésén kapta magát rajta, majd ismét a találékonyság teljes hiányán és a körülmények felhasználásában elkövetett vétségeken. Az egész házvitel nem volt többé oly összevágó, mint eddig, s azon parányi tőkék, mikkel, hogy kamatozzanak, bevásárlásokat tön, most az egyszer nem elég biztosan látszottak forogni. Szóval minden egy kissé kibillent a szokott kerékvágásból, mert Klára kedélye sem volt többé helyén, s munka közt is gondolatai mindig azon iszonyú talány körül csapongtak, mely férje boldogságát ismeretlen örvényekbe sodra. Ha ez soká tart, a lelki elégteliséggel együtt a külső kényelem is eltűnik, s a csendes lakba a sötét merengés és önvád mellé vendégül bekopogtat a nyomor is.

Ily érzés, ily hangulat közt hallá férjétől, hogy az új hit ügyében ismét Fehérvárra készül.

Egy igen szerény jövedelmű családnál, hol a fillérnek kijelölt helye van, a hosszabb út tetemes költségei mindig válságot idéznek elő, melynek utóhatásától csak lemondások és apró megszorítások árán tudnak idejekorán menekülni. De Klárát most nemcsak e tény hangolta le, sokkal mélyebben hatott kedélyére férjének zavart tekintete s a majdnem reszketeg hang, mellyel távozási szándékát közlé.

Minket új veszély fenyeget! - gondolá Klára szorongó és sejtelmes szívvel. - Fehérvárról hozza ő átkot házunkra, s most megint azért megy, hogy hozzon. Mi történhetett vele, mit követhete el ő? Az orvnak, ki örömeinek gazdag kincstárát kirabolta, szerencsétlenség-e a neve vagy bűn?

- Mennybéli atyám! - kiáltá most Klára saját eszméjétől eliszonyodva.

Férjének lábai elébe borult, töredelmesen hajta fejét a padlózatra, s arany csillámú gazdag sárga haja szétbontakozva omlott alá, sűrű palástjával eltakarva a szem elől az egész ábrázatot, csak a vékony ivorfehér nyakat hagyván meztelenül, mintha bárdcsapásra váró elítélt volna.

Laczkó István szobormereven állott, s bámulata határtalan lőn.

3

- Taposs szét - rimánkodott a kétségbeesés hangján a nő -, tedd lábadat nyakamra, hogy haragod súlya zárja el rögtön lélegzetemet, s oltsa ki az életet testemből. Ó, én téged most gondolatomban bűnösnek neveztelek... férjem! Jóltevőm! Büntesd meg a hűtlen rágalmazót.

A férj tagjain hideg borzadály nyargalt át. Vértelen arccal, kék ajakkal, összezsapott kezekkel rebegé: - Ő látja homlokomon a Kain-bélyeget!

Gépileg vont a végig homlokán ujjait, mintha szennyet akarna letörölni; nője pedig főlemelé a padlózatról omló könnyekkel áztatott arcát, és tekintetét férjére fordítván, megható és sűrű zokogások közt szól: - Homlokodon, mint a márványlapon, melyet a művész szent oltárnak készített, csak az Isten előtt kedves gondolat és érzés lehet följegyezve. De az én gyanakvó képzelődésem, mely minden sötétben kísértetet lát, borult kedélyed szürkületén a bűn alakját hitte át- meg átsuhanni. Ó, iszonyú káprázolat! Ugye, Pistám, te csak szerencsétlen vagy, több nem, ... minket csak nyomor fenyeget... több nem? Ne szólj titkodról, mert a gyöngye nőnek nem szükség azon komoly dolgokat tudni, mik a férfiú ércakarátját és törhetetlen szilárdságát veszik igénybe; ne szellőztesd a bánatod s lélekküzdelmeid elébe vont fátyolt; hallgasd el - mert a bizalmas szó, ha vissza sem éltek vele, sokat ejtett már törbe -, hallgasd el, kérlek, hogy vallásunkat fenyegeti-e veszély, vagy családjunkat romlás, de megnyugtatósomra, de kínzó szeszélyeim lecsendesítésére mondd, hogy a te nézeted szerint is a legnagyobb szerencsétlenség a bűn. Nyilatkoztasd ezt ki!

Klára erős hangnyomatot adott a végszavaknak, míg enyhítéseül a sebnek, melyet ajkai ejtettek, férje kezét voná ajkaihoz.

Laczkó István indulatosan rántá el karját. - Távozz tőlem! - kiáltá vadul. - Távozz! - ismétlé a fájdalom leírhatatlanul mély, azonban szelíd kifejezésével. - Éretted... de ne szóljunk erről! Eredj, lépj azok sorába, kik mondani fogják: ha előbb ismertem volna jellemét, most nem kellene pirulnom! Ha nem lettem volna elfogult iránta, most nem panasználék a végzet ellen, s könny helyett öröm csillogna szememben! Távozz! Rég tudom én, mi a szerencsétlenség hatása! Még a fát is odahagyják levelei a hideg őszi szél leheletére!

- Mert elhervadtak! Mert meghaltak! - szólt Klára, csüggedt fővel s alig hallhatón.

- Édes nőm! Feledd kíméletlen bánásomat. Indulatom túlragadott. Jer keblemre!

Hőn szorítá magához a szenvedő alakot, és szeméből égő könny hullott ennek liliomarcára.

- Veled együtt érezném - zokogott Klára - a bűnvádat, ha ismeretlen volna is előttem oka; veled lépnék a gyalázat elébe, s egyenlő jogot követelnék a közmegvetésből. De ugye, erről nem lehet szó? Ugye, te is legnagyobb rossznak a bűnt tartod, s a szenvedés poharából az igazán keserű cseppnek azt, ha a kiürítést megérdemeltük?

- Mit tudja a te tapasztalatlan szíved, Klára, hogyan támad a bűn, s hogyan szívta táplálékát gyakran éppen azon nedvből, melytől a büszke erény virít? Engem még senki sem vádolhat, bízzuk a bölcsere a szabad akarat felőli hiú okoskodást.

- És mit tegyünk a Szentkönyvvel?

Oly megható és gyermeteg volt e kérdés, hogy a szárdisi angyal, ki maga is az ígét hirdeté, csak lesütött szemekkel s néma ajkkal tudott nőjének válaszolni.

Klára férje keblére borult, szeretettel és legkedvesebb kacérságával egy bűbajos nőnek, ki szépségét is az igazság védelmére fegyverül akarja használni.

- Ládd, mily rosszul tudod a kétkedő szerepét játszani? A büszke tudóst, ki nagynevű egyház-férfiakkal versenyez, most egy együgyű kis némbor szorította kelepcébe.

Klára csókjával zárta el a választ férje ajkán.

- Hát csakugyan annyira gyöngének képzelisz? - kérde hízolgón. - Két ép, egészséges gyermeket szültem neked, s ne bírnám-e el egy kis titok terhét vagy egy kis csapásnak fájdalmát, mely minket fenyeget? Miért nem nyílik meg kebled, hogy a közléssel könnyüljön? Ha eszemet gyöngének véled a tanácsadásra, úgy nincs hallgatásod ellen kifogásom; de ha lelke-met tartod erőtlennek a gondviseléstől ránk mért megpróbáltatásra, akkor soha igazán nem szeretnél, mert érdemesnek sem hívnéd keblemben mélyebben tekinteni.

- Mondhatnám neked, Klára - szólt Laczkó István -, hogy képzelődésed játéka a titok, melyet rejtegetek, s a bűn, melyet, hited szerint, tervelek; lenevethetném bohó aggodalmait vagy szenteskedő rémlátásodat: de nem akarom a hallgatás kötelességét a hazugság vétkével könnyűvé tenni. Bevallom tehát, hogy Fehérvárott igen nehéz napokat töltöttem, s hogy nehezebbek várnak rám. Bösz jóslatú fellegek gyűlnek össze a mi kicsiny kunyhónk felett, s ki tudja: nem volna-e jobb, ha magunk vetnénk még bele tüzet, mielőtt az ég nyila találná? Elgázolhatja vetéseinket az utolsó kalászig a jégeső, s ki tudja: nem volna-e jobb, előre ráhajtani a helység csordáját, hogy aztán a pusztító vihar nyom nélkül öntse ki dühét? Örvényeikbe sodorhatják magzatainkat a fellegszakadás áradalmai, s ki tudja: nem volna-e jobb egy kosárban előre a hullámoknak eresztetni őket, hogy teljesedjék az Úr akaratja, s a kaján végzet az előfélelmek kínjai nélkül zúzza szét szívünket? Néha kedvem volna átkokból készíteni imádságos könyvet, s egész hitfelekezetet szervezni a gyűlölet számára. De, Kláram, hagyjuk a titkot titoknak, s ülj mellém e kerevetre, hogy meséljünk fontos ügyekről, miket tán gyerekségeknek tartasz, és gyerekségekről, mik tán igenis fontosak. Jer, üljünk le... Így ni... Mármint, angyalom! Képzeld, hogy még ez a kerevet, melyen helyet foglaltunk, sem a miénk, s a széles világban hajléktalanul és vagyon nélkül tengünk. Érted, Kláram, hajléktalanul és vagyon nélkül.

- Csak ez, hála ég, csak ez volna, mit akkora aggállyal takartál előlem! - szólt a nő könnyült lélegzettel és sugárzó arccal.

- Hajlék- és vagyontalanul!... De halld, Klára, tovább. A madárnak az egész zöld mező és berek terített asztal. Szabad szárnyakkal röpköd, s míg örvendett, evék, s míg jóllakott, kiénekelte magát. S mit tennél te, ha számunkra az életből csak a nyomor maradna? Szólj, mit tennél? A nyomornak nincs éléskamrája, konyhája, asztala és terítéke. Rosszabb háztartó a fukarságnál. De azért, hogy tűzhelyéről füst nem emelkedik és keze mindig üres, apasztja-e

vendégeinek, kiket ő tart, étvágyát? Ó, ha ez így volna, boldogabb lenne az emberi nem, mint a könyörületről szóló erkölcstan által! Tudsz-e eleget dolgozni, Klárám?

- Tudok - válaszoló büszke önérzettel a derék szombatosnő.

- Ha-ha-ha! - föl kacagott a férj vad fájdalommal.

- Te kétkedel?

- Nekünk való, sorsunkhoz mért munkáról beszélj.

- Bízunk a gondviselésben és magunkban! - válaszoló Klára. - Érzem, hogy erélyemnek a szükség csak újabb meg újabb tért nyitna.

- S mily munkára szánnád büszke erélyedet?

- Ha nagy városba költözünk, skófiummal hímzek díszruhákat, bíbor palástra ezüst rózsát és keleti gyöngyből szeszélyes virágokat és arabeszkeket fűzők a hölgyek fűrtékeire s a leventék övére. A mennyezetek, zászlók, oltárszőnyegek és hadisátrak szegélyeire rojtokat fogok sodrani, s a delnők és lovagok pénze sok utat s ösvényt fog szerény lakunkhoz találni.

A férj gúnyos kétkedéssel mosolygott.

- Ha nem szereted városon, vonuljunk tehát falura - folytatá rábeszélőn a nő. - Falun még könnyebb lesz kenyeret szereznünk. Atyám a növényvilág csodaerejének ismeretére tanított. A sebet nemcsak bekötni, orvosolni is tudom. A lázak különböző nemei ellen ritka hatású szereim vannak. Eddig ingyen ápoltam és gyógyítottam a betegeket, ezentúl fáradságomért gabnát és más házi szükségekre valót szerzek. Te is vehetsz haszonbérbe korcsmát, bortizedet vagy néhány hold tanárokat.

- Az egész holdat, kedvesem, s még hozzá egy tucat csillagot - közbeszólt keserűen a férj. - Ha álmodni akarunk, Klára, ne elégedjünk meg csekéllyel. Ha az elérhetetlen vágyakra szorulunk, kívánjuk egyúttal az egész lehetetlenséget.

- S komolyan hiszed-e - tudakolá a szombatosnő, gyönyörű kék szemeit kérdőn fordítva a szárdisi angyal mélabús arcára -, hogy helyzetünk ily szerény tervekre sem jogosíthat föl?

- Micsoda munkához értesz még? - szólt ez kikerülőn.

- Elmondottam volna, hogy lehetek kulcsárnő, vihetem egy egész idegen háztartás terhét, taníthatnék gyermekeket olvasni és írni, s ha a várasszony elnéző volna, még növendék leányának oktatását is rám bízhatná; - de már nem merek ily magos igényekről előtted beszélni. Tekinteted a porba vezeti az én szemeimet is. Mit találjak ott az éhség és hideg ellen! Boldog Isten, mily tudatlan vagyok!... Ah, Pistám! Van egy hárfám, letörlöm róla a port, ismét felhúrozom és vállamra veszem. Visszajönnek elmémbe a régi dalok, ujjaim engednek az ihletésnek s a szép hangok hűn fognak ujjaimnak szolgálni. És elmegyünk várról várra. Te énekled a verseket, én kísérem. A tiszta holdas éjeken, midőn ligetekben és ezüst patakok mellett fogunk vándorolni, a költészet és zene tündérkéi még sohasem dalolt mesékre oktatnak, s amit sugallataik után versekbe szedve a függönnyel félig takart ablakok alatt és a fényesen kivilágított csarnokokban, a szerelem és hír számára eléneklünk, az édes könnyet fog csalni a merengés galambszeméből és harsány rivajt a lelkesedés férfiakairól. Úrhölgy és lovag meg fogja irigyelni szegénységünket, s mit ily érzés közt nyújtanak nekünk, az nem alamizsna többé, mert hódolat.

- S csak ezekből áll, amit tudsz?

- A lelékenységen kívül, mely éppen arra fog tanítani, amire legnagyobb szükségem lesz, s a megnyugváson kívül, mely nem engedi, hogy szükségeket teremtek magamnak.

- Kis pacsirta, ki a sírfára szállva énekelsz az életről, és a halál kertjében is keresel örömtanyát, te a ledér remény számára még meg tudnád nyitni szívemet, ha nem zárta volna be örökre a komor való! Ó, Klárám, mit használ az, amit a balgatag fejecskéd vigasztalásul kigondol!... Tudsz-e kontyodra tekert kendőn nehéz csöbröt vinni a mezőre? Tudsz-e forró rekkenőségben naphosszat aratni? Tudsz-e sárban, mezítláb és permeteg alatt állványokra téglát, meszet, hordani, s túrni pirulás nélkül, ha a rongyok által rosszul fődött szépségeden kőműves legények, uradalmi hajdúk s koldus léhűtők buja szeme nyugszik?

- Nézz rám... és felelj magad! - szepegé a nő, arcát férje keblére rejtve.

Klára gyöngéd, finom alak volt, s kiválólag ideges természetű.

- Tudsz-e kapálni és ásni? - tudakolá a szombatos.

- Ah! Ki venné hasznát az én ásásomnak? - kérde Klára mosollyal arcán, de egy könnyel pilláin.

- Az, aki meg is büntethetne, ha nem tudnál sokat ásni.

- Sokat? S ezzel a kézzel, ezzel a lábbal?

Parányi lábfejét s hófehér gyenge karját láttatá férjével.

- Nevetnem kell ötleteiden - szólt alig leplezhető megütközéssel. - Ugyan mi nem jut még eszedbe, hogy elvond figyelmemet a titkolt veszélytől, mely reánk vár.

- Hátha annak nagy részét már föl is fedezém?

Klára viaszsápadt lön.

- Hátha a titok kapuján már belől vagy, s a rémes épület egyes szobáiban vezetlek, a tárgyakat, mik előnkbe lépnek, magyarázván?

- Az lehetetlen! - kiáltá reszketve, dermedve.

- De miért?

- Mert képtelenség, hogy tőlem, ki sokféle munkával kereshetnék kenyeret, éppen oly foglalkozást kívánjanak, melyre testalkatomnál fogva képtelen vagyok, s mely semmi jövedelmet nem hozna. Ezt te nem akarhatod.

- Én nem.

- S ki volna oly dőre, hogy követelhetné?

- Talán a törvény, kedvesem!

- Ó, ég! Csakugyan komoly tekintettel mondod ezt?

- Még nem vagyok tisztában - szólt a férj -, hogy minő kinyomatot adjak arcomnak... De hallgasd tovább. Nagyobbik fiunk alig töltötte be hatodik évét, s már ismeri a betűket, tud számlálni, s játéku virágbokrokat és tarka pillangókat rajzol. Szellemi foglalkozásra látszik hivatva, s te hamar észrevéven hajlamát, aszerint is neveltéd. Most más iskolán kell őt átvinned. Tedd erős barommá, mely terhet bírjon hordani, állati ösztöneit vadul elégtse ki, s a szerelem epedése helyett csak a testiség nyers kitérőseit áhítsa. Tudod-e, Klára, ezt eszközölni?

A nő homlokán végigvonta kezét, hogy jól eszmélhessen.

- Nem értelek - mondá végre azon borongó színezetével kedélyének, melyen az iszony, mint a villanyos anyag a még nyugvó fellegeken, rossz idők jóslataként meg-megcsillámlott.

- Nem értesz? Mily kába egyszerűség! Hát nem tudsz képzelni helyzetet, melyben az emelkedtebb lélek átokká válik, s a mély kedély hullámaiba okvetlenül bele kell fúlni a boldog-

ságnak, egész tündér kíséretestül? Nem képzelsz-e körülményt, mely parancsolón követeli, hogy a durva testnek durva erkölcei legyenek, s az érzéketlen szív és szégyellni nem tudó arc a korlátolt elmében találja istápját?... Klára! Te zokogsz. Te már fölfogtad, hogy mire célzok.

- Inkább lássam gyermekeimet a terítőn! - kiáltá a nő.

- E szavaddal megmentéd őt és magadat. Ne félj, ne remegj! A vihar elvonult; egetek tiszta. Ó, de az enyém!?...

Mély sóhaj emelkedett a szombatos kebléből.

- Esküszöm - folytatá vad hévvel -, esküszöm Mojzes bölcsességére, Szent János evangélista jósszellemére, a Messiásra, kinek második eljövételét és ezeréves uralkodását várjuk, s az ő dicső székvárosára, az új Jeruzsálemre - esküszöm mindenre, amit a szombatosok hisznek, s ami előttem legszentebb, a te tiszta és boldogító szerelmedre, Klára, hogy ha végzetem bűnbe sodorna, az a kísértés, mely engem elejt, meg fogná tántorítani még azokat is, kik legszigorúbb bírái természetünk gyarlóságainak, s kiknek markában mindig van egy alkalomra váró kő, hogy vétkes felebarátjaikra dobják. Ne aggódjál, Kláram! Élénk képzelődésem túl élesen színezi a fenyegető veszélyeket... Holnap reggel indulok Fehérvárra. Legfőlebb két hét alatt ismét haza fogok térni, s akkor, Klára, arcom derült, jövődöd biztosított leend. S most, kedvesem, ne tudakolj semmit. A kíváncsiság szavait ajkadról tiltsa el e csókom.

Szöke Pista, vagyis - mert neje e nevet nem ismeré - Laczkó István hévvel ölelé át Klárát.

- Ó! Ő már nem szeret engem, mert szíve zárva maradt - sóhajtá a nő, midőn magányos kamrájába vonult.

Könnyei áztaták kendőjét, s most először feledé a házvitel száz apró gondjait, melyek egyedül enyhítették volna fájdalmát.

4

Másnap reggel az udvaron befogott lovak tüszköltek, s unalmokban rágták a zablát.

A szárdisi angyal mindig talált valami igazítani valót hívei közt, házában vagy szekeren. Poggyászokat raktak a szekérkasba, a láb elébe s hordottak onnan ismét vissza, mint fölöslegest vagy alkalmatlant. Midőn pedig már az idő szép messze haladott, s Klára a tornác küszöbéről várta az indulást, a férjnek a szekérlépcsőn eszébe jut, hogy zsebében nincs elég tapló, s hogy az esetlegességek számára nem árt még egy darabot magával vinni.

Leszállva a szobába siet tehát. Klára követé.

- Tudod, mit gondoltam, kedvesem? - szólt, midőn magukra voltak. - Már lanyhább téli napok kezdenek beállani, s ez a szekér csakoly könnyen vihetne el engem oda, hová Rákóczinak hatalma nem terjed ki, mint Fehérvárra. Itt hagynók házunkat csűröstül, bútorostul. Úgy nem ébresztene távozásunk semmi gyanút. Új életet kezdenénk a török császár vagy a magyar király földjén, s még nevünket is elhagynók a gyalázattal együtt, mely leselkedik utánunk, de többé föltalálni nem tudna. Jer, Klára! Feledjük itt vagyonunkat, különben Kassai azt mondhatná, hogy tőle loptuk el.

- S hát e bölcsővel mit csináljunk? - kérdé Klára a helyre mutatva, hol alig három hónapos csecsemője szendergett.

- Igaz, igaz, mi kötve vagyunk. A szegény beteg gyermeket miként tennők ki egy hosszú vándorlás viszontagságainak! Vad gondolat volt tőlem. Egyébiránt csak tréfából hoztam föl; de nem kellene veled éppen az elváláskor ily könnyelműen játszani. Jóságod, Kláram, maholnap engem kiállhatatlan szeszélyessé tesz. Isten veled!

Klára karjaival tartá vissza a férjet és kéréseivel, mert ha eddig aggódott, az újabb nyilatkozat után elrémült. Úgy tetszik neki, hogy a Kassai névben a rémítő titokhoz kulcsot nyert, s bár nem tudta miként, meg vala győződve, hogy ennek az embernek kell tulajdonítani szerencsétlenségek s a veszélyt, melynek ki vannak téve.

Rimánkodása nem használt. Laczkó ingerülten bontakozott ki karjai közül, s a szekérre fölpattanva gyorsan elhajtott.

Az utca végén, úgy kellett jobbra fordulnia, hogy a szombatos pap házának homloka ismét föltűnt.

Klára még a tornácon állott, szemére tartott kendővel.

A férj magasra emelt főveggel int búcsút, de viszonztatás nélkül.

- Egészen el van merülve a bánatban, s mintha hallanám zokogását. Igen sokat fedeztem fel neki, vagy igen keveset. Jobb lett volna hallgatni, ha nem lehettem nyílt... De vezekeljen - szövé tovább gondolatait a szárdisi angyal -, öltözzék zsákba, és hintsen hamvat a fejére az, ki a szabad akaratról tud a világ nagy szolgátságában álmodni. Szégyen e jámbor együgyűségre! Megvetés rá!... Minden cselekedetünk tükör, melyben a végzet mutatja meg képét. S jó-e a tükör, ha egy király, rossz-e, ha egy zsvány arcát tünteti elő! Ki koszorúzná meg vagy törné szét ezért? Az örült... Ah! Fejem kábul. Gondolatim örvényt szőttek, táncolnak a habok a mély tölcser körül, s belevonják bős erejökkel hitemet, reményemet, az emberméltóság érzetét s az erény ábraképeit. Minden, minden szellemi elmerül!... Hadd történjek meg! Vagy vesztettem-e vele? Szegényebb az ember, ha betegségeitől fosztatik meg? S miért volna szívem üres, holott benne van minden, mi az állaté?... Ó, gondviselés! Miért nem hirdethetem létedet a gonosz bukásában s az erény ünnepnapjain? Miért nem kell nevednek mindig eszünkbe jutni, ha a világra fordítjuk szemeinket? S miért fosztott meg uralkodó székedtől fattyútestvéred, a kényszerűség? Ő vak és érzéketlen, de rólad az írástudók komolyan mondák, hogy szemed van és szíved.

A szárdisi angyal kedélye kormányvesztett hajóként hányaték az ellenséges hullámokon, partot nem látva és a tájékozó csillagok útmutatásait nem követhetve többé.

Térjünk vissza az utazókocsitól az elhagyott nő szobájába.

Bármennyire szerette Klára azon ifjút, kit családja akaratának ellenére kezével ajándékozott meg, mégis házasságok alkalmasint meg nem köttetik, ha világosságra jön, hogy a leendő férj jobbágygyerek.

A XVII. században a legerősebb szenvedély is meghunyászkodott e korlát előtt. Az örökös jobbágy végtelenül alantabb állott helyzetre és szabadságra nézve úrbéréseinknél, kiknek költözködési jogok biztosítva, szolgálataik szabályozva voltak. S Klára szívkegyeltje sokkal többet tanult és tapasztalt, hogysen a szerelem fölállozási készségét a legiszonyúbb tűzpróbára ki merte volna tenni. Ő tehát több ügyességgel, mint őszinteséggel a kővárvidéki Laczkókkal kötö magát össze, kik a puskások közé tartoztak. Olvasóim számára megjegyzem, hogy a puskás oly jobbágy volt, kit a fejedelem minden szolgálattól fölmentett, azon kikötéssel, hogy a vadászatokban tartozzék részt venni. A puskás látszólag csak hajszálnyival állott a jobbágy fölött, s mégis végtelenül magasan, mert szabad volt. Őt senki sem kérte föl,

mint szökevény rabszolgát. Nem is vala szükség e rendszabályra, mert a puskássággal járó birtoknak két kézzel akadt mindig ura.

Klára rokoninak, midőn választottját legrosszabb színben akarták is föltüntetni, eszökbe nem jutott azt születésére nézve egy puskásnál alacsonyabbnak mondani. Már itt, szerintök, ki volt merítve minden, mit az osztálykülönbség lebeszélőt hozhat föl.

Hogy lehessen szökött jobbágy eléggé merész, művelt és tisztas állású leányt oldhatatlan kötelekkel csatolni a testi büntetések és személyes szolgaság sohasem évülhető igájához: erről Laczkó István ellenségei sem bírhattak sejtelemmel, miután a rágalmazók gyanúsítása is csak a hihetőségek korlátai közt szokott működni, különben hatását vesztené.

A közszellem ily irányából magyarázhatjuk ki, hogy Klárára elég mély benyomást nem tőn mindaz, amit férje a legdurvább nemeiről a napszámos munkának, s a legsértőbb lealáztatásairól a más akaratjától függésnek, előkészítésül és vallomásként megemlített.

A nő csak annyit hitt belőle, hogy minden vagyonuk veszélyben forog, de ezt, önerejében s férje műveltségében bízva, még nem tartá kétségbeejtő körülménynek.

Ha a fecske levert fészket ismét újra és újra tudja rakni, s legfőlebb az üldözésen okulva más ereszt alatt keres védelmet, rommá dőlt életterve vagy vesztett vagyona mellett miért csüggedne el éppen az ember, ki egyedül bír értelemmel, s egyedül hisz a gondviselésben? Klára nem becsülte oly csekélyre magát, hogy az első balesetre túladjon önérzetén, s az első megpróbáltatáskor féltse szívének erélyét.

De midőn férje Kassait említé, midőn ködbe takart szavain is átsugárzott, hogy a hatalmas és gyűlölt miniszter kezében van sorsuk, s hogy általa üldöztetnek, akkor Klára egészen átérzé a veszély nagyságát, bár azt megnevezni nem tudta.

Szorongását rémületté fokozta a magábanlét.

Most először nem bírt foglalkozni.

Bálványként állott a tornác előtt; merengett szobája sötét zugában.

Reggeli könnyű öltözkéiben nem érzé a hideget künn, a kialudt kandallónál ülve nem gyújtott késő este gyertyát, nagyobbik fia imádság nélkül aludt el. De midőn az utca egyik ablakából sem csillog már mécsvilág, midőn oly néma lön a különben oly élénk helység, mint a temető, melyben végződik: midőn minden ház és sírkő a kétféle álom egyenlő csendjét őrzé, s a lélekóra eltelte után kísértet és gondolat nem bolyg többé, a szombatos neje halk, azonban folytonos tevékenységben volt. A szekrények fiókjait nyitogatá, válogatott, összegyűjtött, írományokat tekintett meg, számolatokat nézett át, s csak ha mosolygó csecsemőjére, kivel tán álmában angyalok játszottak, veté tekintetét, látszék megindulva; különben nyugodt, gondolkodó, figyelmes és mindig elfoglaltabb volt.

Így találta a hajnal.

Ekkor kibontá hajfürteit, vetkezett, egybekulcsolt kezekkel állott egy percig ágya előtt, csak lelkében imádkozott, mozdulatlanul halvány arccal, néma ajkakkal, emelkedő kebellet s egyetlen félénk könnyel szemében, mely sokáig reszketett pilláin, míg eltűnt.

Most háló-fejkötőjét gondosan csokorba köté, néhány téveteg hajszalet visszaillesztett a csipke alá. Futó tekintetet vetett a tükörbe, parányi lábairól cipőjét s hímes szegélyű finom harisnyáját levonta, szabad mellét szűz óvatossággal kis nyakkendőjével befödé, ágyába csúszott, s gyorsan magára húzta a takarót.

A fölkelés szokott idejéig alig volt még fél óra.

Egyetlen cseléde akkor már ébren találta, mint miskor mindig.

Rendeleteket adott ki, s maga is dolgozott egész harangozásig.

Ó, az ő vallása híveit nem szólítá semmi harang imára! A tiltott hit titkon, kivételes időkben, erdők, sziklaüregek, romok közt vagy magányos hajlékokban és ritkán gyűlt össze. De nemcsak kőből épült templomok vannak; minden ember szíve az, s Klára megcsókolá, könnyeivel, szavaival megáldá csecsemőjét, s kiemelvén a bölcsőből, keblére vette. Fohászkodott, szoptatta, elragadtatással merült a kisded mosolygó tekintetébe, áhítattal fordítá szemét az égre, s míg az anyai szeretet édes kötelességét teljesíté, oly szűzies, ártatlan pír borítá arcát, és finom átlátszó vonalai oly szende - bár bánatos - kifejezésűek voltak, hogy aki most látta volna őt, többé el nem hihetné, hogy a kellemet és szépséget a dísztermekben és ünnepi alkalmakkor lehet föltalálni, s meggyőződött volna arról, mit a kéjenc sohasem fog érteni: hogy a test bűbájának legfőbb alkatrésze a lélek jósága, s egy nő egész lényé akkor van összhangzásban, midőn a külalak ígézetéből az első hatás nem az érzékekre esik.

Klára letörle szemeiből a könnyet, midőn ismét a leplet mellére összeilleszté, s meleg kelmékbe takart gyermekével az utcára lépett.

A helység népesebb részéből szegény és szétszórt kunyhók közé sietett.

5

- Atyám - szólt Klára -, e kisdedet a tejtől el akarom választani, és kérlek, kereszteld meg. Eddigi nevét a reformáltak templomából nyéré, s most még Barbarának hívtuk őt.

Az aggastyán, kihez a szombatosnő szavai intézve voltak, a lelkesültek sorába tartozék, kik az ihletéstől környezve, gyakran prédikáltak a hívek gyülekezetében az új Jeruzsálem szépségéről, az Antikrisztus arcáról, a végítélet rémes nagyszerűségéről s a kárhozottakra váró gyötrelmek minősége felől. Minthogy pedig a tisztos öreg férfiú szónoklatainál fogva az Isten szolgálói közé számíthatá magát, Laczkó István távolléte alatt a rendes papi kötelességeket teljesítette.

- Leányom, kívánságod könnyelműnek látszik. Barbara még gyöngye, alig tölté be hatodik hónapját, s ha kebledről ily korán szakítod el ajkait, meg fogja sínyleni.

Klára aggodalommal tekintett magzatára.

- Hiszed-e, atyám, hogy e hideg téli időkben nem lenne rája nézve még veszélyesebb, ha egész napokon át a szabadban tartanám, s a vihar elől is ritkán vihetném meleg hajlékba?

- Leányom! Kinek jutna eszébe egy csecsemőt a hóra tenni, midőn bölcsőben tarthatja, s dajkáló kéz helyett a zivatar által ringattatni?... A kosarat, melyben első nagy prófétánk mint gyermek aludt, a Nílus hullámai sodorták ugyan magukkal, de Izrael Istenének szeme ügyelt a kevély vízre, hogy lassan ringva haladjon, és tisztelje az erőtlen ártatlanságot, mely szilaj kényére volt bízva. Azonban nemzedékek halnak el, míg az Úr egyszer találja szükségesnek, a bölcsőtől kezdve csodás kísérettel védni azt, kit nagy küldetésre szánt. S a te magzatod, leányom, azért adatott neked ajándécul, hogy úgy takard be az élet viszontagságai ellen gondoskodásoddal, mint ahogy tested elzárva és oltalma alatt tartotta, míg a születésre megérlelődött. Az ember akkor hisz a gondviselésben igazán, ha kötelességéből semmit sem mulaszt.

- Isten bizonyágom, hogy kötelességből akarom gyermekemtől idő előtt megvonni az emlőt - szólt Klára könnyezve.

- Akkor is, leányom! Az újrakeresztelésnek ideje még nem érkezett el. Mi a hitbeiktatás vizét fejlettebb korúaknak szeretjük elosztani.

- Atyám! Meg kell válni magzatomtól, s tán hosszú időre. Ne kérdezd, mit érez szívem ekkora áldozatnál! Férjem egy kívánságát makacsságból tagadtam meg, s most belátom, hogy teljesíteni kellett volna. Az Isten a férjet bízta meg a parancsolás tisztével, s a szombatosnő első erénye engedelmesség.

Az agg szokott szertartások szerint iktatta a kis Barbarát a törvény üldözése alá eső felekezetbe, s ada neki igen cifra és hosszú nevet, melynek a világban nem sok hasznát lehetett venni, minthogy a polgári hatóság minden érintkezései közt csak álnévnek tekintetik.

A keresztelés után Klára kételkedően, magával küzdve tekintett a szent férfiúra. Látszott, hogy fél még be nem forrt sebeket érinteni, de mégsem gondolja azt kikerülhetőnek.

Az öreg előérzé a szombatosnő szándékát, mély árny vonult arcára, s tisztos hószakállá reszketni kezdett az indulat miatt, mely görcsös rángásokat idézett ajkaira.

- Ki ne mondd nevét! - szólt leírhatatlan keserűséggel. - Nekem nincs többé leányom. Ne tudakold a kárhozat edényét, melyből kiöntetett a mirha és tömjén, hogy mint az elrablott templomkincs a szentségtörés vad céljaira használtassák. Megtagadtam őt, mint ő megtagadta Istenét.

- Miért vagy oly szigorú iránta, hisz most veszté el egyetlen fiát, s az özvegyi gyászt még hordja.

- Az Úr ítéletei igazak! Elhagyja atyját, az erkölcsöt és a szent szombatot. Három főbűnért még csak két csapás érte. Nincs eléggé büntetve - szólt az öreg kegyetlen fájdalommal.

- Szerelme volt tévedéseinek oka, s eléggé lakolt szereteted elvesztésével. Szíve nincs megromolva.

- Nincs megromolva? - kiáltá indulatosan az agg. - Akkor fűszert lehel maga a rothadás is, és a tiszta ég sugaraiban repkedő angyalok rázzák le kis szárnyaikról a ragályt, hagymázt és azon dögvészt, mely földünk virágzó vidékeit egyszerre temetővé változtatja. Nincs megromolva?... Akkor az Istent káromlás által imádjuk, s Ábrahám úgy fogad ölébe, az égnek kapui úgy nyílnak fel számunkra, ha ördögöket idéztünk, a kígyóval földet ettünk, s ha a sötétség lelkeinek szolgálva csak akkor pirul el orcánk, midőn egy jó cselekedeten magunkat rajtakaptuk... Nincs megromolva?... Vagy tán az én vén fejem megfélemedezett a szavak értelméről, s azóta, hogy ő kéjhölgy lett, atyjától elszökött, s vallását csábítója kedvéért elhagyta, a bűnt erénynek hívják, és a tisztaságot szennynek nevezik?... Nincs megromolva?... Átkom reá azért, mivel lelke gyökeréig meg van romolva.

- Ó, atyám! Ekkora gyűlöleted gyermekemet teszi szerencsétlenné - zokogá Klára könnyekkel szemében.

Az öreg kérdően és ámulva tekintett reá.

- Még ma elutazom, s tán messzebb, mint képzelem, tán elhagyatottabb ösvényeken és több sanyarúságnak kitéve, mint egy nő gyöngye teste el tudná bírni. Higgyem-e, hogy csecsemőm nálamnál jobban fogja túrni a vándorlás alkalmatlanságait és az idő sanyarát? Ó! A tavasz még messze van! S nekem menni kell, sietve, tévovázás nélkül! És kinél hagyjam a kis Barbarát, ha leányod nem venné gondja alá?

- Hagyd egy barlang szája előtt, hol a nőtény farkas lakik. Majd beviszi odvába, s emlőin fogja szoptatni. Keresd meg e barlangot, de ne közelíts a hittagadó küszöbéhez, ki elég szemtelen magát még most is leányomnak nevezni. Legyen öröksége tőlem minden átok, melyet halálom órájáig agyam kigondolhat!

- Most már igazán szerencsétlen vagyok!

Oly csüggeteg hangon mondá ezt Klára, arcán úgy látszék az elhagyottság érzése, hogy az öreg a fájó benyomásnak ellen nem állhatott. Vigasztalni, bátorítani kezdé őt, orcáját, homlokát, redős, száraz, hideg kezeivel simítva.

- Nem kérdem, miért akarsz elutazni; te megfontoló nő vagy, s tettednek van bizonyosan elég oka; nem kérdem, miért hagyod el magadtól csecsemődet; te jó anya vagy, s ekkora öntagadásra kétségkívül nem csekély tekintet bírt rá. De gyógyszereid nem szerzették-e vissza sok szenvedő egészségét? Anyádnak nincsenek rokonai? S mit vétettek testvéreid, hogy éppen Jeftához - kinek nevét saját atyja undorral mondja ki - óhajtod vinni méhed legkedvesebb gyümölcsét, férjed szeretetének utolsó zálogát? Ily gondolatlanul kell-e bánni kincsünkkel? Ki adott valaha gyémántgyűrűt őrzés végett oly tolvajnak, ki szeme előtt rabolta el a koldus egyetlen fillérét? Helységünkben a hála, a becsülés, a rokoni indulat készen áll szolgálatodra, s te ahhoz folyamodnál, kit csak a bűn ismer, csak az elfajulás vezet, csak a hálátlanság táplál, csak az állati kéj ringat álomba, csak az istentagadás költ fel tevékenységre? Menj, leányom, akármelyik szombatos hajlékába, menj akármely felekezet házába, ahol csak asszony van, s meg fogod látni, mekkora örömmel fognak gyermekedről távolléted alatt gondoskodni.

- Nem hagyom e helységben őt, nem annál, kit ismerősömnek vallhatnék és semmi esetre sem egy szombatos hajlékában. Veszély vár rá. A gonoszok érdeke kívánhatja, hogy megtaláltassék. Kutatni fognak utána. Én minden iszonytól tartok, s tán jöhet oly gyászos idő is, midőn anyai kötelességem lesz: esküvel - bocsássa meg az Isten e bűnt! - más anya magzatának vallani őt. Jefta most temette el szerencsétlen vonzalmának egyetlen zálogát, még nedvesek szemei a könnyektől, szíve még nyitva van az idegen fájdalom előtt; ő nem utasíthat vissza. Együtt játszottunk mint gyerekek, s azóta nem láttuk egymást. Mi emlékezhetünk a múltra; a világ elfeledte azt: ez szükséges nekem.

- Meg vagy átkodva, Klára, s ismerem makacs természetedet. Ám vidd oda gyermekedet, hova szántad; de ha majd átkozni fogod leányomat, emlékezzél rá, hogy én nem tartottam őt leányomnak, én érdeme szerint megbélyegeztem őt előtted; én óva intettem minden közeledéstől e gonosz lélekhez. Én mosom kezeimet. Rám semmi vád ne háruljon.

- Atyám! Ne vond meg tőlem e lépésemért szeretetedet - rimázkodott Klára.

- Eredj, én nem akarok haragudni rád, s lesz erőm feledni, hogy megbántottál.

Szívélyesebb szót nem lehetett nyerni az öregtől, ki magát gyakran a Szentlélek által hive környezve, ki a szombatosok előtt nagy tiszteletben állott, s Klára néhai atyjának legjobb barátja volt.

Midőn az asszony távozott, Kádár - mert így hívták áhítatos aggastyánunkat -, Kádár, a szent férfiú, egész hosszú sorát nyitá meg az átkozódásnak, s ami csapást nem kért leánya fejére, az egyedül az emberi nyelv szegénységének s nem az ő indulatjának köszönhető.

Jefta valóban sokat is vétkezett; letért az erény útjáról, eltűnt az atyai háztól, s hogy csábítójának nője lehessen, hitéről mondott le, de szíve a boldogabb pillanatokban is az atyján elkövetett vétkek miatt vérzett, s midőn egyik bánat a másik után szállt rá, midőn egyik szerencsétlenség a másikat váltá föl, ha nem is legszaggatóbb, de legállandóbb keserve azon sötét órák emlékéből szivárgott, melyek atyja haragjára okot szolgáltatottak.

Félévi házasság után férjétől megfosztva, egyedül gyermekének élt, s még a gyászév kitelte előtt gyermekétől megfosztva, a bánatnak és jótékonyságnak áldozta óráit; de egyik áldozat sem volt kedves az ég előtt. Bánátja nem tisztult a könnyek által; fürgeteges és sötét maradt; jótékonysága nem szült kielégítetést kedélyének, s azokat, kikre hárult, nem lelkesíté hálára.

Jefta és az ég kegyelme közt ólomfelleggként terült szét az atyai átok, s fölfogott minden sugarat, hogy alászállani ne engedje.

Jefta már nem ismerte többé a reményt, s hogyan volna oly merész, hogy a boldogság nevét eszében tartani akarja!

Pusztta volt szíve és életkilátása.

De csak a bezárt koporsóba nem hathat egy csillám is a világosságból. A barlang, hova üldözőink elől menekszünk, s a börtön, hova üldözőink hurcolnak, bír oly nyílással, melyen a derűből valami parány áttévedhet.

S Jefta vétkezett, midőn remélni félt.

A kislelkűség legszelídebb, de mégis egyik neme az istentagadásnak.

Ezért megszégyenítettett.

A merengés sötét pillanatában lepte meg őt Klára.

Mily véletlen és kedves változás a komor egyhangúság közepette.

A másik percben már Jefta kebelén volt az idegen csecsemő; oly közel szívéhez, mintha szülöttje volna.

Ó, mint sírt ő örömeiben, és mint sírt Klára bánatában.

6

Kassai Elemér, midőn Gyulai Ferenc az utcai rakoncátlanságnak véget vetett, Pécsi Deboráht kocsin a Mikó-házba vitte.

A leány arca márványfehér és hideg, nyugodt volt; de ajkát élesebben szorítá össze, sötétkéek szemében mélyebb tűz égett.

Mozdulatlan vonalai vitázó és erős érzéseket lepleztek el.

Mielőtt Elemér kart nyújthatna, a kocsiból kilebbent, s mintegy kerülve az ifjút, gyorsan, igen gyorsan siette föl a tornáclépcsőn.

Az előszobákban aggódó, zajló s megfélemllett cselédekkel találkozék, bent pedig sápító nők, kik ijedségükből még kiocsúdni nem tudtak, vetek rá rémült tekintetöket.

Csak Mikóné, egy tisztos matróna, fekete főkötője alatt ősz fürtökkel s az évek, de nem a megindulás miatt reszkető kezekkel - csak a ház asszonya fogadá a szokott nyugalommal s ölelé meg azon szívélyes és vidám magatartással, melyből szeretet és bátorítás sugárzott.

- Férjem még a fejedeleemnél, s minthogy soká késheik, ha megengeded, Deboráhm, én vislek haza. Kísérőül nagyobbik fiam fog jőni, s hogy az utcanépet a vállszalag illő távolságban tartsa tőlünk, reménylem, szíves lesz Kassai Elemér öcsém is kocsink mellett lovagolni.

- A Kassai név - szólt felgyúlt szenvedéllyel Deborah - eddig sem szokott a gyűlölet lecsendesítésére használtatni, ma pedig a mi családunk kiirtására vészharang és lármadob volt. Vagy nem éltették-e Kassai Istvánt azok, kik Pécsi Simon fejét kérték?... Ó, Elemér, indulatom igazságtalanná tett ön iránt! - folytatá a leány a gúny mosolyáról fájdalmas rezgésre átmenő ajkszőglettel és kipirult arccal. - Bocsásson meg gyöngédtelenségemért! De Pécsi Simon leánya...

- Ne folytassa tovább, Deborah, akár bűnös, akár ártatlan nagybátyám a tömeg lázításában, én mélyen érzem, hogy jelenlétem a kegyed atyjára rossz benyomást okozhatna. Helyzetünk által gyakran elítéltetünk; helyzetünkben van sorsunk és bűnünk. Miért panaszkodjam! Egyébiránt engedje meg kegyed, Deborah, s engedje meg kedves asszonynéném, hogy magam helyett barátaim közül állíthassak más kíséretet. A nép már csendesnek látszik ugyan, de csak most dühöng, s egy részeg vagy örült megint föllázíthatná. Néhány perc alatt itt lesznek barátaim; addig, kérem, halasszák menetelőket.

Elemér szelíd, majdnem nyugodt hangon ejtette e szavakat. Csak arcvonalaiban látszék a bánatnak vagy szenvedésnek árnya - egy vékony ködfátyol, melyet a nem eléggé éles szemű észre sem vett, és a kételkedő szintű magyarázhatott volna a még be nem hegedt seb által okozott fájdalom nyomának, mint a végképp szétszakított viszony, az eloszlott utolsó családom és az eltemetett szerelem miatti szomorúságnak.

Deboráht ingerlő a lovagias ajánlat és a higgadt hang.

- Nénémnél maradok - mentegetőzék -, míg férje hazajöven, elégséges kíséretől fog gondoskodni. Tán egy országtanácsos házából nem hurcolhat egy másik országtanácsos az utcára, nem tépeti le ruháimat magas politikai célokért, s nem tesz ki közgúnyra, mert atyám pénze nem az övé. Szívemből sajnálom, Elemér, hogy midőn ön bántalmaktól oltalmazott, nagybátyját bánta meg, bűn volna tőlem, ismét hasonló áldozatot követelni. Sőt, visszautasítanám ezt, esküszöm, ha életem függne is e makacsságtól, visszautasítanám mint önre kározt, atyámra megalázót, rám nézve gyöngédtelent.

Majdnem sátáni göggel és gúnnal voltak e szavak ejtve.

Mikóné neheztelő bámulattal tekintett Deboráhra.

- Ne ütközzék meg - szólt Elemérhez fordulva -, ne ütközzék meg húgom ingerült kedélyén. A szegény leány ma annyi gyalázatos és rémítő dolgoknak volt tanúja; atyját annyi ármánytól látta fenyegetve, hogy alig lehet hibáztatni, ha az első benyomás közt csak Kassai István uram ellenséges indulatjára gondolt. De azért nem szűnik meg elismeréssel lenni ön nemes magaviseletéért, és sajnálni fogná, ha a pillanat hevében esett nyilatkozatai többnek vétetnének, mint amik valódilag.

- Néném - tiltakozék Deborah -, nem akarom sem magamat, sem mást abban a csalódásban ringatni, hogy a Pécsi és Kassai név közt örök sorompóként nem áll a mai nap emléke.

- Hisz ez emlék vegyes - válaszolá Mikóné. - Egyik Kassai ellenetek tört, a másik téged védelmezett.

- Nagyságos asszony - közbeszólt Elemér -, kétségtelen, hogy nagybátyám gyűlölettel viseltetik Deborah kisasszony atyja iránt. Azt sem merném tagadni, hogy bosszúra hajló ne volna. De alig hihetem, hogy képes lenne a nép söpredékét rakoncátlanságokra izgatni. Ha szíve ily eljárást áhítna is, elméje kárhozhatná, s nála az ész az úr. Én nem értek országos dolgokhoz, nem is kívánok azon titkokba avatni, mik a sötétségben keletkeznek s csak az okozott veszélyek által vezetnek létezésük nyomára. De bármennyi rosszat tegyek föl a hatalom embereiről, mégsem hihetem, hogy egyesek megrontásáért a nép dühét élesztenék, mert e düh az elnyomatottól az elnyomókra szokott visszafordulni. S nagybátyám, ha hírénel rosszabb jellemű volna is, csupa önzésből sem folyamodnék utcai lázadásokhoz. Azonban föltéve, hogy lázított, s hogy ő gyűjtött össze Pécsi Simon nagyuram szidalmazására egy csoport böszült nőt és részeg kézművest: akkor is hogyan tudhatta Deborah kisasszonynak egy beteg asszonynál mulatását? S ha tudta, hogyan vetemülhetett férfi és magasrangú létre egy úrhölgy bántalmazására? S ha bántalmazni is akarta őt, hogyan nem küldötte tehát bérenceit a beteg asszonyság házára, s hogyan bízta ördögi tervének sikerülését azon véletlenre, hogy

Deborah kisasszony a szobában maradás helyett az utcára fog kilépni? Ó, kérem, ezen kérdéseket méltóztassék nagysád saját belátása szerint eldönteni. Nincs kedvem Pécsi Simon leánya ellen egy kérdésben oly rokonomat védelmezni, kit százbán magamnak is kárhozthatni kell. Csak azt sajnálom, hogy midőn nagybátyám hihetőleg bűneinél erősebb vádakkal terheltek, én nagysád által oly elismerésben részesülök, melyre, fájdalom, érdemetlen vagyok. Bár védhettem volna sikerrel őt, kit nemtelenül támadtak meg; bár onthattam volna engesztelő áldozatul véretem azon család egyetlen ivadékaért, ki csak keserőséggel fog a névre emlékezni, melyet hordok; bár részesültem volna a gyöngéd szerencséiben, hogy most holttestem, nem pedig halló, látó érzékeim, nem fájó lelkem előtt hozzon ítéletet Deborah kisasszony rólam és nemzetségemről! De sebem miatt nem valék képes sikerrel oltalmazni nagyságod tisztelt rokonát, a megtámadók gyávasága pedig életemet semmi kockára nem állítja. S ha egy bajtársam erélyes, büszke magatartása varázst nem gyakorol a tömegre: akkor a felbőszült szenvedély rakoncátlanságai még tovább terjedtek volna. Deborah kisasszony egyedül Gyulai Ferencnek köszönheti szabadulását.

Mit érzett e nyilatkozat közben Deborah, nehéz volna a legmerészebb arcismerőnek is a gyorsan változó vonalokról leolvasni. Annyi igaz, hogy a végszavakra finom pír borította a büszke és hideg leány orcáját, s a szégyennek és önvádnak bizonyos vegyülete olvadt a neheztelésbe, mely rövid habozás után tekintetének állandó kifejezésévé lőn.

Elemér, kerülve minden további vitát, a távozásra kínálgató alkalmat megragadta, s mielőtt a csend félbeszakíthatának, rövid, száraz búcsúval távozik azon házból, melynek küszöbét átlépni tán sokáig nem leend alkalma, s azon bálványozott lénytől, kivel sorsát egykor összekötöttnek hitte, s kivel minden viszonya most már örökre megszakítva.

- Igazságtalan voltál iránta - szól Mikóné Deborahhoz.

- Atyám nem engedte volna meg életében házasságunkat, és sírjában is megfordulna, ha a mai nap után, halálát bevárva és a gyászruhát elviselve, kezemet nyújtanám neki. Polgárháborúk, pártok villongásai elégszer távolították egymástól messze a szíveket, kiket ígélet és hajlam egymáshoz kötöttek; de mióta történetírók vannak, s a múltat a jelen számára kiragadják az enyészet örvényéből, mint a bűvár az erőtlen gyermeket, ki el akar merülni; amidőn szerzetesek és az íródiákok papirosra teszik, ami a bűn és erény küzdelmeiből szemök előtt foly le, soha, néném, nem volt eset, melyben inkább lett volna kötelesség gyűlölni azt, kit egykor szerettünk, mint a mostani. Elemér szándékosan feledé, hogy nagybátyjáért atyám iszonyodik vele találkozni; értse meg tehát, hogy Pécsi Simon leánya előbbre becsüli atyjának jogos haragját, mint saját érzelmének dőre tévedéseit.

- Húgom! Báthory Zsigmond leköszönése óta napjainkig sok család-gyűlöletet láttam házasság által kiegyenlített. Egy jobb nemzetség sincs Erdélyben, mely a lefolyt ötven év alatt esküdt ellensége ne lett volna a másoknak; de a sebeket, melyeket az atyák meghasonlása metszett, többnyire az ivadékok szerelme hegeszté be. E balzsam által élünk mi, s nem lett még halottá hazánk. Nagyatyám Báthory Zsigmondért küzdött, férjem nagyatyja Kendinek és Báthory Boldizsárnak fogta pártját; apám a megvert Báthory Gáborral vonult Váradra, míg férjem atyja Bethlen Gábor kedvelt tanácsosa lőn. A két ház két nemzedéken át egymás rontását tervezé; de végre bennünk egyesültek a rég ellenségeskedő érdekek, s én és férjem a múlt ádáz gyűlöletéből csak a szeretetről vettünk okulást.

Deborah szemében könny csillogott, de mintha felindulását szégyellné vagy kárhozhatná, vállat vonva szól: - A Gesztiek, Kamutiak, Jósika István, Imrefi csak pártdühből vagy személyes bosszúból üldözték ellenfeleiket, ellenben Kassai István közönséges rabló, ki mindazon erszényt, melyet valaha atyja kötött, atyám aranyaival szeretné megtönni.

Deboráhnak majdnem igaza vala Kassai István jellemére nézve, s mégis maga érzé legjobban, hogy egész föllengésében önámítás, csalfaság és színlés volt.

Mikóné kifordult gazdasszonyi intézkedéseket tenni, Mikó még nem érkezik, s Pécsi leányának oly erős izgalma után, melyeken ma átment, úgy látszik fél vagy talán egész órát magában kell tölteni.

Ma hallá nénjének, a „beteg asszonynak,” hajmeresztő történetét;

ma látá e szerencsétlen teremtes iszonyú halálát;

ma rohanta meg őt, a büszke és arisztokratikus érzelmű leányt, a böszült nép, s neveté ki vad hahotával;

ma szegeztek ellene rongyokba takart kufárnők, piszkos kezű, bort lehelő banyák ferde szitkok közt ökleiket, és ma akarták letépni róla a ruhát, hogy szemérmes szűz keble, melynek igézetét csak a vakmerő képzelem rajzolta le magának, most az összezsúdlott utcanép fajtalan szeme és gúnyai számára feltárassék, úgy, amiként egy kéjhölgyé sem szokott;

ma szabadítá meg őt a gyalázattól és veszélytől két ifjú; egyik, ki határtalanul imádtá, másik, ki negédes modorával akarta figyelmét megnyerni, tán csak szeszélyből, tán csak kalandon szórakozásért;

ma szakított végképp azzal, kit egykor vőlegényének hitt s évek óta vélt szeretni;

ma támadtak szívében kétes küzdelmek, miknek természetére gondolni még nem volt ideje.

S most egyedül van!

Most Deborah gondolkodhatik!

Ó, Istenem, mily kín magányosan lenni, midőn vádak vagy emlékek nyomnak! Midőn álmokból, ferde benyomásokból és démoni érzésekből egy bösz sokadalom támad, fölvert rajként zsi bong körülünk, fullánkjaival fenyeget, s védve vagy elhagyva magunkat, egyaránt lehetünk bántalmaiknak kitéve! És százszor kín e magány, ha sejtjük, hogy idegeink izgatottsága oly tükröt tarthat előnkbe, mely által önbecsülésünk csökken; holott, ha nyugodtabb percekben lepne meg az egyedüllét, hidegvérünk és részrehajló eszünk oly vonásokban rajzolná le énünket, melyek letörölnék vagy szelídítnék lelkünk arcáról a sötét, a kísérteti árnyakat! Aki néhány percet úgy élt át, hogy magát nem becsülhette, s gyémántként, mely törést kap, sohasem fogja úgy összegyűjteni és visszaragyogtatni a sugarakat; sohasem képes úgy örvendeni, mint addig tévé. Nem minden bűnből vagy vádból támad azon mély szomor, mely a hang és arc derűjén mindig utat tud törni magának, s örök tiltakozásként vegyül a szerencse és boldogság közé. A belső meghasonlást csak az idézi elő, ha tetteinkben hiányzott a nemesség, s ha azok a jog színével bírván, helyeseltetnek a sokaságtól, de elítéltetnek egy egyén - önmagunk által.

Mint mondtam, Mikóné távozott.

Deborah a teremben egyedül maradt.

Körülnézett. Neszt hallott, szíve dobogása volt.

Lehajtá fejét könyökére, s könyökét, mely az asztalra támaszkodék, elfedte a pártájáról aláomló fátyol, mely hullámló fehér ködével arcát is beborítá.

De amint a világ elzárva lön előle, a világba ragadtaték be.

Elemér rég kiment a házból, s már lakására is megérkezheték, ha oda akart; azonban Deborah az elűzött ifjú lépéseit még hallá a tornáclépcső kövezetén. Oly lassú, oly kísérteti nesz volt ez, mintha a vékony főveny fölött őszi szél járna, s a súlytalan parányokat söprené tovább, tovább. Néha úgy rémlett, hogy Elemér visszafordul, s azért nincs több zaj, mert az ajtóra néz, melynek kilincset soha érinteni nem fogja, s mert előveszi a kis érmét, melyet három év óta keblén hord, fölpattintja rugóját, kitépi az aransárga tincset, mely benne az örökkévalóságot jelente, gyűrűvé tekerődzött. Ó, az a Deborah haja... egyetlen emlék szerelmők verőfényes, de már lehunynt napjából. És Elemér a porba dobja. Ah, előbb legdrágább kincse volt, most megvetésének tárgya.

Deborah indulatosan emelkedett föl az asztaltól, letépte kebléről a másik érmét, mely Elemér fűrtjét őrzé. Kis lábával dühösen tapodott a vékony aranylemeze, s megint felvevén, megnyitá az ablakot, s hirtelen aláereszté az érmét. A hideg szél forró arcára csapott, s kiémíté őt mámorából.

Az egyik ábránd volt, ami az ifjú tettét festé, a másik való, amit a leány tón.

Nem volt többé keblén az érme. Ott hever a havon, csak a fekete selyemzsinór, mely Deborah nyakán maradt, él tanúként a múltból.

S kivel bánt ő oly szívtelenül?... Megint előtte Elemér; pedig most nem hajtá fejét merengőn a könyökére, pedig most hátravetett fátyollal és büszkén jár a szobában. De körülé van az ifjú, nem úgy már, mint a lázas idegek ábrája, hanem mint az emlékezet hű rajza, melyet elménken látunk, nem a térben, s mely nem kísértet, de kísér, velünk van. Deborahnak eszébe jut Elemér, s hogy sebzett jobbával nem bírván a kardot, baljával védelmezi őt. A helyzet nem festői, a fordulatok nem művésziek, s általában kevés ígézet van oly jelenetben, midőn valakit védünk, holott magunkat sem tudjuk oltalmazni. Miért tenné vászonra a művész, mért vésné ki a szobrász? A bal kézzel folytatott vívásnak nincs elég kecsé. Életünkbe kerülhet, de a néző szemének nem tetszik. Azonban csak néző volt-e Deborah? Ó, a finom ízlésű leány gyöngédtelen lelkiismerete most valami olyasról is kezd beszélni, hogy Elemér kórágéból kelt fel, védelmére sietett, s ha az a kardot forgató bal kéz nincs az utcacsoportozat közepett, Pécsi Deborah igen művészietlen, sőt torz helyzetekbe juthat vala, mielőtt a Mihály-kaputól az őrizet elhívatott volna... Mivel fizettél feláldozásáért neki? - kérdezte ismét a finom leánytól a goromba lelkiismeret. - Ugye, szakítottál vele, mintha bűnös volna, családja nevét dobta szeme közé, s egy tisztas úrhölgy előtt kívántad lealázni őt! Hol volt a szíved, hogy ezt tehetted? Vagy a te szíved csak vértartó edény, csak vérforgató gép volna-e? Szeretném, ha kevesebbet tartana a világ rólad, Deborah, s te többet tarthatnál magadról!...

Ó, hiú gondolatok - tépelődék magában a leány egy puha kerevetre dőlve, melyen mégsem lelt nyugvóhelyet. Tekintetét véletlenül az átelleni tükörré veté, s a drága velencei üveg, melynek hűségéért annyi pénzt fizettek, nem akart neki hízelegni. Sápadt, dúlt, sötét vonásokat vert vissza.

Ki merné állítani, hogy annyi árulás, üldözés és ármány után, akkora családgyűlölet mellett kezem valaha Eleméré lehetett volna? S ha még csak gyűlölet forogna fönn! De atyám utálja, megveti a vén Kassait. Nem ülne oly székre, melyet az ő ruhája érint, s ha undorát pillanatig legyőzve egy hóhérral szorítana jobbot, csak megmosdanék, s azonnal tovább folytatná a munkáját; de ha Kassainak nyújtana kezét, örökre hinné, hogy maradt ujjain valami mocskok, melyet lemosni lehetetlen, és a lopott kincs rozsdáját, a hamis ítéletek tintafoltját s a legpiszkosabb üzletek szennyét bélyegként látná bőrbebe evődni. Hiba volt, hogy midőn atyám indulatját legelőször észrehevém, akkor nem viseltem határozottan magamat, akkor nem téptem szét Elemér minden reményét. S ha végre most teljesítem azt, mit eddig is bűn

halogatni, kinek van joga szemrehányásra, ki szólhat meg engemet? Elemérnek volt kötelessége visszavonulni, neki nem kellett volna engemet azon kényszerűségbe hozni, hogy tudtára adjam: mivel tartozik saját büszkeségének és atyja akaratjának egy önérző némben és egy engedelmes leány.

Így okoskodott Deborah, de a kíméletlen lelkiismeret a kereveten is vele volt, s rövid hallgatás után ezt mondá: - Esküszöm, Deborah, s csak én nem szoktam hamis esküt tenni, hitemre állítom, hogy te ma azt a szegény Elemért el nem taszítottad volna magadtól, ha Gyulait meg nem látod, ha az ő lovagiassága, merészsége, gőgje, úrias magatartása nem bilincseli le szívedet. Jólesett sebzett kedélyednek a gőg, mellyel a népsöpredékre tekintett, s hogy selyem ostorral fékezé a ronda vadállatokat, és azok reszkettek szeme élétől, míg az Elemér kardja élet fitymálák. Ez tetszett neked, s most ledérségedet takarod elvekkel. De honnan tudod, hogy ő vágyne a te szerelmedre? Hiszed-e, hogy csak egy szikra is lesz keblében azon hűségéből, mely a megvetett másik ifjában évekig égett egyenlő lánggal, és semmi hamu sem mutatá fogyását? Mit bírsz Gyulaitól egy nyájas mosolyon kívül? S te azért a szíved táján sokáig hordott érmét dobtad az utcára? Ugye, most fölvennéd a hóról, honnan, ha az ablakon kinépsz, még vádlólag fog szemedbe csillogni? S végtére is miért ne vennéd föl?

- Soha, soha! - zokogá Deborah. - Inkább törjék el kezem.

Sűrűn omló könnyek közt találta őt a belépő Mikóné.

- Atyádat értesítettem a történetek felől, s most már minden aggodalom nélkül maradhatsz nálam. Holnap reggel, vagy ha tetszik ma este magam viszlek haza. Géczyné halálát is megírtam, csak Elemérről hallgaték... de te sírsz, képedből ki vagy kelve, szemeid veresek, ajkad reszket... édes Deborahm, mi lelt?

- Igen rosszul érzem magamat, néném - szólt a leány.

Mikóné Deborah homlokát tapintá, kezét megfogta, üterét érinté ujjaival.

- Egy kevés lázad van, húgom! Ágyat vettetek, pihenj ki, hogy hamar visszanyerhesd nyugalmadat. Feküdjél le, kedvesem! Ne vonakodjál... Deborah, csak egypár órát ülj ágyban. Meglásd, megint jobban fogsz lenni. Halántékd dobog. Deborah, jer hálósobámba.

Valóban beteg volt ő, egész nap beteg, nyugtalanul gyűrte össze vánkosait, arca rózsapiros volt, szemében idegen láng égett, s összefüggés nélküli éber álmok s álmodó éberlét közt beszélt egy érméről is, mely villog, égeti a havat... s ha még csak ez volna! De az ő szemét is égeti, lelkéig süt tikkasztón, hervasztón.

- Szegény félrebeszél - mondá nejének Mikó.

- Mindjárt itt lesz az orvos - válaszolta halkán a háziasszony.

- Túlizgatottság miatt támadt baj, holnaputánig bizonyosan el fog múlni - szólt az orvos, rövid vizsgálatot tartva a betegen, s hosszú receptet írván számára.

Pécsi Simont a történetekről értesülés kiragadta magányából.

Meg akarta mutatni, hogy ki ő; látni akarta, hogy mit tartanak felőle.

Daccal tölt el keserűség helyett. A szerény visszavonulást gazdagságának és tekintélyének fitogtatásával szakítá félbe.

Kedvező alkalmat nyújtott erre Géczyné gyászesete.

Szégelylte az élő rokont ismerni; a holtat büszkén vallá magáénak.

A „beteg asszony” nem volt egy főúr társaságába való, mert férjét a gúnyoló népnek ketrecben mutogatták; de a „beteg asszony” hulláját a családi sírboltba fejedelmi dísszel kelle eltakarítani, mert a nép hasonló gúnnyal illette Pécsi Simont, mint egykor Géczyt, s e silány tömegnek nyomorult véleményét kislelkűség volna tekintetbe venni.

S mint fogja bosszantani Kassait, ha üldözöttje, aggodalom köde helyett, homlokán a magas rang és szertelen vagyon dicsőrével jelen meg, s ha a nép, mely tegnap dühös szelindek volt, ma szelíd és alázatos uszkárrá válik!

S mitől félne Pécsi?

Talán a szombatosok elleni törvény fölélesztésétől?

Hisz nyíltan nem állott még e felekezethez.

S hát Kassainak nincs-e oka tőle félni?

Nem volt-e Pécsi egykor mindenható korlátnok, nincs-e most is erős pártja az arisztokráciában, s nem üríthet-e ki arannyal tömött zsákokat, akár a bosszúért, akár becsszomjából, míg a fukar Kassai a halált sem váltaná meg a rája nézve még iszonyúbb halál - a pénzétől megválás által?

Volt-e csalokoskodás e nézetekben? Vizsgálni nem akarjuk, csak följegyeztük.

A „beteg asszony” hullája díszes terítőn, drága kelmékben hevert, mígnem hármaskoporsóba záraték, s fölemeltetett a halottas szekérbe, melyet gyászfátyollal takart hat paripa vitt a székesegyházig, hogy ott nagyhirű papok szónoklata s a püspök búcsúztatója avassa a Pécsi Simon balázsfalvi sírboltjának méltó lakosává.

A szónoklatok ki is tűntek, s a nép figyelemmel hallgatta, míg a főurak, kik majdnem teljes számmal voltak jelen, gyakran feledék szemeiket az ismeretlen címereken, melyek az egyház falait belepték, s tanakodni látszottak: melyik a Pécsieké, melyik a Géczyeké?

A fejedelem a szertartáson nem volt jelen; de György úrfi tartván magát a „tegnapi dinasztia” azon arany szabályához, hogy a trónörökösnek az ellenzékhez kell szítni, egész udvari személyzetével ott vala.

Némelyek nagy fontosságúnak rebesgetek a tényt, mert híre járt, hogy a fejedelem még életében utóddá fogja választani György úrfit; de Pécsi bölcsebb államférfiú volt, mintsem a fiatal hercegnek, ki iskoláját most végzé, elégtelenségét csak félig megtanult leckénél többnek vegye, s ha büszkén tekintett a díszruhás halotti vendégekre, nem a jövőre számíta, hanem jelen helyzetének súlyát méregeté, s elégnék találta azt, még Kassaival szemben is.

Ez adott szép és kifejezédús arcának akkora méltóságot, mintha római patrícus volna, mégpedig a köztársaság aranykorából.

Az isteni tisztelet végével a koporsót megint halotti szekérre tévék, s eljött a döntő pillanat, mely Kassai és a népzavargás ellen volt kiszámítva.

A holttestet Balázsfalvára a Mihály-kapun kellett volna vinni, de Pécsi a Miklós-kapu felé indítá, hogy Kassai háza előtt vonassék halkan tovább. Értésülve volt a vén korlátnok gyöngéledő állapotáról, mely őt szobájában tartá, s tudta gyermekies kíváncsiságát, hogy lopvást mindig az ablakon tekinget ki, s ha fontosabb látvány nincs, az utcagyerekek veszekedéseit élvezi.

A nagy és kicsiny harangok megkondultak.

A tanoda minden énekelni tudó növendéke zengé a gyászdalokat.

Néhány pap is a tetem előtt járdalt, zsoltárral kezében, áhítattal arcán.

De a kíséret, mely a koporsó után ment, volt hivatva, nagy benyomást tenni az összecsiszódott tömegre.

E kíséret létesítése a porból emelkedett főúr sok fáradságába került.

Nem alázhatá le magát unszolásokig, s a Kassai elleni dac egy félig elhangzott név körül dicskört vonni nem volt elég erejű.

Mikó, ki Pécsi régi barátja vala, címeres kocsija elé hat lovat fogatott, s fekete bársonyba öltözött nején ragyogtak az ékszerek, három özanya takarékosága és fényvágya csillogó emlékei.

Szeredi a vén Kassai ingerlésére megjelent díszhintójával, s ezt azért sem mulasztá el, mert alkalmat lelhetett a másik fölvergődött főúrnak, kit most pártol, nevetséges gyöngeségeit kímélni, és élcekre használni.

A Mikó és Szeredi rokonságaiból jelentékeny számú dandár telt ki, nyalka öltözetben, szilaj méneken; György úrfi kamarásai közül is egypár csatlakozott hozzájuk, s Pécsi a Fehérvárhoz közel fekvő jószágaiból tudott annyi védencet és uradalmi tisztet előállítani, hogy a testet követő tömeg számára és fényére nézve az emlékeztetések közé vala sorozható.

A „beteg asszonyt” e csoportozatból talán senki sem ismerte, csak azt tudták, hogy a népsöpredék bántalmai okozák halálát, s hogy Pécsi Simon rokona volt.

A gyászmenet erős tiltakozásnak látszott azokra nézve, kik Bethlen Gábor fejedelem megbukott miniszterének befolyását tagadták, s kik többé veszélyesnek sem hívék a haldokló oroszlánt, egy régi mesében említett állatként, megrúgni. Azonban ami az idegennek és a sokaságnak imponál, a részleteket vizsgáló és a viszonyokat ismerő előtt gyakran veszt el komolyságát, s az erő öltözékében a gyöngeség alakját gyaníttatja, vaspáncélban az izmatlan testet, melynek csak tehetetlenségét növeli az, mit védelműl vett magára.

A gazdagság varázsával inkább hatott Pécsi, mint az arisztokratikus összeköttetések dicskörével.

A hintó, melyben ült, Brandenburgi Katalin menyegzője óta párjára nem talált, mert Rákóczi az aranyat nem kerékpántokra szerette veretni, hanem szekrényébe zárta el, s példája hatással volt a fiatalabb korú országnagyokra, kik a pazar Báthori Gábor és a fényűző Bethlen udvarában nem tehetik még hosszas megszokás által második természetökké a csínt, választékoságot és ragyogást.

S ha Pécsi hintójának díszítményei a dúsgazdagot vezették a bábész nép képzelődése elébe, kecses alakja a szép ízléssel bírót elégté ki. Nagy volt anélkül, hogy a nehézség eszméjét költené föl. Nemcsak külsőjének és borítékának színe, de minden, a legkisebb szegtől a legizmosabb ízekig, oly összhangzású, mintha nem egyberakva, hanem egyszerre lett volna alkotva, s a választás, rendezés és széparányúság nehézségeit nem is kellett volna leküzdeni, mert azok önkényt oldattak meg.

Azúrkék szövetű s áttört aranytól csillogó hálóval borított hat andalúzi szürke vont a pompás járművet, büszkén hordozva nyakát, s oly iskolázattal, melynek főadata volt sok mozgékonyág mellett keveset haladni s az idomok szépségét, a vér tüztét, a meghajlások kecsét tüntetni fel. Mindenik ló mellett, vezetéket tartva kezében, díszruhás csatlós léptet. A fogat előtt a kengyelfutó halad, mintegy utat törve, a hintó háta mögött pedig a szolgálak sűrű csoportozata.

Pécsi Simon egyedül ült a bíbor vánkosocon, betegsége miatt Deborah jelen nem lehetvén.

Az agg országlár tekintélyes alakjával, az esteledő kor minden sajátos szépségét és méltóságát kifejező arcával, tar homlokával, nagy kék szemeivel, hideg s mégis szívélyes magatartásával, melybe jellemének s a gyászszertartásnak kellő komolysága vegyült, nem téveszthetné el hatását a tömegre, még akkor sem, ha a vagyon, rang és hatalom számos jelvényeivel nincs körülvéve.

Amerre hintója haladt, emelkedtek a fővegek, mintha a harmadik nap, mely a nép rakoncátlansága után telőben van, ugyanannyi év távolságát ékelné a jelen hangulat és a régi közé.

De a tisztos férfiú egészségpiros vonalai most a szokottnál jóval halványabbak voltak, s ki tudná: e csekély elhajlás hányféle indulatot s mekkora szenvedélyt jelezett!

Mi nem jutott Pécsi eszébe, míg nézellete csendesen nyugodott az egyéneken, kiket most bámész kíváncsiság csődített össze, s egykor vak düh?

A hintó ajtóinál jobbról és balról egy-egy udvari tiszt lovagolt, bogláros övében rakott mívű vadász késsel s hosszú török pisztolyokkal. Mindkettőnek nyeregkapájáról zömök vidrabőr zacskó függött. Ahogy a menet a templom körét áthaladta, az udvari tisztok marokkal kezdték szórni a pénzt.

A közszokás ellenére ezért zárta be Pécsinek, a legközelebbi rokonnak hintója a gyászkíséretet.

A jelenet, mely bekövetkezik, vadabb volt, mint amennyit mélyebb érzésű kedély mellett rendezni vagy csak eltérni is lehetett volna; de a gazdag fölvergődöttet hiúsága és sértett gőgje ragadá a temetéskor divatozó alamizsnaosztás e badar gyakorlására.

Kapzsi öröm zaja vegyült a gyászenekbe, tolongás háborította meg az ünnepi menetet, a mulandóság rendítő eszméje mellé az élet alávalóságának érzése társult, s a halottat a rothadt élők csődülete látszott nyomról nyomra üldözni.

Hullott a réz és ezüst pénzdarab göröngyökre, hóra, a feltartott süvegekbe, a nép fejére, egy érceső, melynek minden cseppje a szegénypiért kellett volna a tömeg arcán föllobbantani, de csak örömét gyújtá meg.

Pécsi komolyan nézett ki a hintóüvegen. Észrevett minden mozdulatot. Látta azt, ki görcsösebben szorítja tenyerébe a dénárokat, kinek szeme hírvággal villog a szerencsésebbek szerzeményére, ki dacos vonalait mosolyra torzítja az ezüst hetesre vagy lengyel forintra, mely ölébe hull, ki a kövér alamizsnán hálálkodva fogja össze kezét, s ki a pénzosztók lovainak zablafékéhez kapkod, mintha az ajándékot rablással akarná bővíteni.

- E nyomorultak támadták meg leányomat, s fenyegettek engemet. Hadd veszítsék el eszöket ma pénzemen, mint tegnapelőtt Kassai üres szavain. Hadd legyenek most ittasok a bortól, mint akkor a dühtől. Melyik volna közölök, ki harmincegy kispénzért ne adná el magát a megváltót is? Íme, az iskolamester most már nem félne a kis Gyulai selyem ostorától! Mindig lovaim előtt lábatlankodik, csatlósomnak kell az útból félrelökni őt, s ismét itt van. Ilyen a nép! S hát az a vastag asszony vajon nem Panna-e, ki tigris körmeivel Deborah arcának rohant? Ah, leányom - sóhajta ekkor Pécsi, látván, miként a kövér nő ökleit szorította össze ahelyett, hogy kinyitná. - Szegény gyermekem! Életed csakugyan nagy veszélyben lehetett... De mi az?...

Pécsi e kérdésre, mely a fölillant gondolattal egyszerre szavakban is kitört, sápadt lőn.

Valaki tudniillik ezüst féltallért fogott ki, s egy vén koldusnőnek adá át, ki évei miatt a földre nem görnyedhetett, a légbe nem kapkodhatott, s a pazarlás nagy napján üres kézzel maradt.

Pécsi hirtelen feltárta a kocsiajtót, s néhány körmöcöt dobott az ajándékozóhoz. A csillogó aranydarabok éppen ennek lába elé hullottak. Rá se tekintett e csábkinsre, pedig avult ruhája volt, de ahelyett gúnyos mosollyal fordítá szemeit Pécsire.

Ismeretes arc!

Pécsi merengett, fölkutatta emlékezetét, hasztalan!

Pedig bizonyosan többször látta ezt az embert.

Ki lehet ő?

A főúr homlokára sötét felleg vonult.

- Rajongónak kell lennie! Gyilkosommá is lehet! Bizonyosan a szombatosok gyűlölője!

Pécsi visszább vonult hintójába, és sokáig, sokáig nem látta, mi történik körülé.

Őt lehangolá az önérzet első nyilatkozása; mert zaklatott kedélye veszélyesnek vélte azt, kit nem vethetett meg.

Pedig az önérző férfiú a jámbor kőműves volt, ki a szombatosok elleni kitörés alkalmával mindent tőn a Pécsi Simonra és Deboráhra fölingerült tömeg csillapítása végett.

A temetési kíséret a Miklós-kapun túl volt már, midőn Pécsi észrevéve, hogy merengése megfosztá őt a legérdekesebb látványtól, melyre sóvárgott, tudniillik a hatás szemléletétől, mit a kíváncsi Kassaira a nép hódolata, a számos gyászkíséret, a pazar fényűzés gyakorolt.

A pimasz tollrágó - gondolá magában -, ha nem fél a megismertetéstől, kétségkívül a koldusok és csavargók közé lopódzott volna, hogy néhány fillért az éhező gyomrok és meztelen testek előtt elkaparinthasson. S én nem láthatám arcán az irigy dühöt, a szomjú bírvágyat! S Kassai nem nézhetett szemem közé, hogy érezhesse, mennyire képtelen vagyok őt gyűlölni, mennyire lefegyverzi aljasságával még haragomat is!

Midőn a gyászmenet az Ompoly partjához ért, s a külvárost háta mögött hagyta, szekerek vártak azokra, kik a gyalogok közül Balázsfalvára akarják a hullát kísérni. A nagy tor és az ajándékok reménye annyi csáberővel hatott, hogy miután a járművekre több föl nem kapaszkodhaték, sűrű falka lepte el az utat és tarlókat, hogy a legalább három órára fekvő helységbe barangoljanak télnek idején, s azon lehangoló kilátás dacára, hogy hihetőleg késő estig kell a Maros-parton vesztegelniök, míg a repülő hidak átszállíthatnák.

E csoportozatot azonban meggyéríté egy terjengeni kezdő hír a fehérvári tor iránt, mely szintén sokat ígérő korrajzokban festeték a falánk képzelődés elébe. A vállalkozóbb szelleműek tehát tovább haladtak, míg akik a hideget csípősnek, az utat hosszúnak s ruháikat vékonynak találták, vissza kezdenek szivárogni, s még korán érkeztek meg ama fontos percre, midőn a külvárosban Pécsi egyik nagy pusztatelkén rögtönzött tűzhelyek és ernyős sátrak alatt a hízott ökör részletei fölött dulakodott a nép, s a második hordó csapját kiverték, hogy a hatalmasok asztalán is kedvelt sárdi bor öblös cserépedényekben osztassék ki azoknak, akik még nem töltek torkig a dáridóval.

Pécsi elégült vala, midőn meggondolta, hogy valószínűleg egyen kívül, minden, aki csak őt szidalmazá, ki a „beteg asszonyt” vad zajongással örökre elnémítá, s ki Deboráht mocskos kezeivel, szemtelen szemével és nyelvével sértette, a mai napon jóllakott, egészen leitta eszt, és lapos zsebeit pénzzel tömé meg az ő nagylelkűségéből.

Ez vala bosszúja.

Midőn Elemér a Mikó-házból távozik, a csapásnak, mely őt érte, egész súlyát éppen temérdeksége miatt nem érezé.

Keble fásult volt inkább, mint izgatott, s önérzete, ha nem is bírt fájdalmán uralkodni, annak küljeleit letiltá az arcról, s hevesebb rohamait óvatosan mérséklé.

A fejedelmi udvar III. osztályához közeledvén, bajtársai éppen őrt váltottak. A künn és foglalatosság nélkül levők nevetve és baráti szívességgel üdvözölték, tréfáltak gyors fölgöygyülésén, tudakozódtak a történeteikről, s volt ki dévajon - mint ifjagnál szokás - célza a szerelemre és Deborahra, volt ki megbocsátható gyöngédtelenséggel a nagybátya magaviseletéről ejtett kellemetlen szavakat.

Úgy szerették Elemért, mint testvéröket, és mégis ellenséggé sem érinthettek volna kedélyében fájóbb húrokra.

A velök töltött perc jobban fárasztá, mint a küzdés, mellyel a Mikó-házban annyi arany álomtól és boldogságtól vált meg. Míg csak a viszonyok kedvezése fordult el tőle, de Deborah hidegségét nem a szív kihülésének vélte, míg csak Pécsi háza volt zárva a gyűlölt nagybátyának unokaöccse elől s nem a lány hajlama, míg egymásé nem lehettek, de anélkül, hogy lemondásuk a közöny jelmezét hordaná: ő, addig Elemér még áldá a gondviselést, s az élet fáradozmai s hétköznapi örömei közül oly szívesen menekült a reménytelen szerelem ábrándvilágába, mintha a bánatnak is saját édené volna, melynek sötét, regényes árnyaiból s könnyharmattól áztatott virányairól csak a ledér szív vágyhatnék többé vissza a boldogság verőfényes tájékaira. De most... most, miután Deborah, kit istennőként imádott, maga rombolta le az oltárt, melyet számára az ifjú rajongó emelt; most, miután nemcsak szerelmét vonta el tőle, hanem nemesebb, fensőbb természete iránti hitét is néhány kedélytelen szavával meggyilkolá; most, e sivár elhagyatottságban úgy rémlik Elemérnek, hogy az ő árva szívétől kezdve minden tárgy elvesztette életjelentőségét, s valamint keblében nincs meg többé a drága eszménykép, mely a helyet, hol őrizé, szentté tette, úgy az egész érzéki világ is e perctől kezdve valamit sirat, mi belőle elraboltaték, mi soha vissza nem kerül, s mi azt a kellem igézetétől és a vidámság mosolyától örökre megfosztá. Szemünkben egy könny elég arra, hogy elfátyolozza a csillagok fényét. S ki örömeit eltemette, a tavasz virágos kertjeiben is csak temetőben járkal, minden kő a keresztet, minden fa a fejfát hozza emlékezetébe, s a porszem, mely a verőfényben játszik, a port, melyet a koporsó zárva tart, míg a deszkák elrothadnak.

Szerencséjére Elemérnek a párbajban nyert seb a mozgás, belizgatottság és súrlódások miatt ingerülve, mindinkább kezdett sajgani, külfájdalmakkal súlygyengzé a lelkieket, s lázat idézve elő, nem engedte a gondolatoknak egy tárgy körüli összpontosulását.

Tompa, mély és tartós álom követé a kimerültséget, s már a reggel szürkülete félig földerítette a beteg szobáját, midőn az csendesén kinyitá szemeit, s előbb jobb karjára, mely, mint látszik, még túlérzékeny vala, tekintett, s aztán figyelőn, kémlőn a vánkosoakra, gyógyszeres üvegekre, a kerevetre, a fogasra, hol handzsárok, lándzsák, kardok, pisztolyok és egy idomtalan torkú kerek puska függöttek.

- Lám, lám! Otthon vagyok, s csakugyan az én saját szobám! - mondá érthetőn, hogy maga is hallja szavát, abban keresve mintegy tanút ébrenléte iránt. - Magyarországra vagy pokolba ragadtak-e szilaj álmaim, mit tudom én? Élet és halál ölelkezett körülöm. Különös vegyülete volt a kéjnek és kínak, mely ereimben pezsgett, zibongott.

Elemér a történetek és lázálmok zűrzavaros tüneményei közül, melyek egymást félre- és előtölva lebegtek lelke előtt, rendre különválasztá s összefűzé a valóságot, s midőn a téli nap hajnalsugarai ablakára sütöttek, már elméjében is minden világossá lőn.

Ah, hogy kedves csalódásainkkal egyszerre nem szűnik meg életünk!

- El, el innen! De lesz-e a széles világon hely, melynek minden fűszála, minden zsendülő virága és hervadt levele ne kiáltssa nekem: el, el tőlünk! - Elemér e sóhajjal a vánkossa visszahajtá fejét.

Legelső látogatója Gyulai Ferenc volt.

- Hát megint ágyba húzódtál? - szólt szeles és dévaj modorával. - Miért nem ültél tegnap itthon, vagy miért fekszel most? Kijárással mindenkit figyelmeztetted, hogy párbajod volt; bennülésseddel elhitetted velők, hogy veszélyben forog életed. Nem rajtad múlik, pajtás, ha a „nemes társaság” tagjai sorából trombita- és dobszó mellett kicsapnak, s csak ne kellene még fekete palástot tartani nyakadon a ceremónia alatt, s ne volna a bakó kötelessége azt az ünnepi szertartás végével sajátkezűleg lekapcsolni rólad! Megköszönném ökelmének e furcsa szolgálatot.

Elemér leírhatatlan közönnyel hallgatá Gyulai szavait.

- S te meg sem ütközöl? Arcodon a szemérem vércseppéből egy parány sem jelentkezik? Hát miért szabadítottalak meg a bajból, ha haltermészeted miatt áldozati készségemért még hálára sem számíthatok? Pedig nem hullott-e ki majdnem zsebemből azon kamarási kulcs, mellyel az elfogadási termeket a szolgáló apródok- és a könyörgő nagy uraknak megnyitom? A testőrkapitány már az udvarmesternek közlé ama gyanúját, hogy alkalmasint füllentek. Szerencsémre az a buta Kőszegi, kivel vívtál, egyszerre éleseszűvé vált, kitalálta még gondolataimat is, s velem mindenben egyenlőn vallott. Megérdemli, hogy druszámnak hívjam, bár nem Ferencnek, de Tamásnak keresztelték, azonban ily csekély tévedés a névben nem bír jelentőséggel. Elég az hozzá, Kőszegi az eget veri fejével, hogy oly jeles családból, minő az enyém, druszája akadt.

Míg Elemér fásult nyugalommal hallgatá a párbaj iránt tett előleges nyomozatot, melynek kimenetele katonai rangjába kerülhetett volna, Gyulai elbeszélé a további vizsgálatoknak véget vető csínyt.

Ő tudniillik magára fogta Elemér megsebzését, s tanúul Kőszegire, a párbajvívóra hivatkozott. A történetet úgy adta elő, hogy kardhordozási ügyességről vitatkozott Elemérrel, s a próbán tőle egy vak ütést kapott, melynek sárga foltját mutogatá is, míg viszont a hévtől elragadtatva, ő a kard élével sérté meg diadalmas versenytársát, de tüstént bocsánatot kért ügyetlenségéért, mit sebzett barátja, ha megkérdik, bizonyosan nem fog eltagadni.

- Így hát, cimborám - szólt Gyulai mindent körülményesen előadva -, neked más tennivalód nincs, mint kapitányunk és az udvarmester előtt kinyilatkoztatni, hogy nem kívánsz semmi elégtételt és szívedből megbocsátasz nekem.

Elemér, bár alig figyel a történetek elbeszélésére, annyit mégis sejt, hogy Gyulainak köszönettel tartozik, s a jelenleg használatban nem levő jobbja helyett balját nyújtá neki.

- Mármost cimborám - szólt Gyulai a kerevetről felpattanva -, sietnem kell Anna nénihez, ki a beharangozáskor rám vár; de ne hidd, hogy pénzzel, nem vagyok oly adósságcsináló, mint a világ hiszi, s azt se hidd, hogy templombamenetel végett, nagynéném korántsem oly vallásos, minőnek ki van kiáltva, ha-ha, ne hidd! Tudnék én szépeket beszélni asszonyonéném kegyességéről, ha, ha! Tegnap este is nagyon furcsa kötelességet tukmált rám a hercegisasszony nál. Nevetnem kell, ha meggondolom, hogy fejedelmünk, kivel a belátásban bölcs Salamonon és a

svékus királyon kívül senki sem versenyezhet, még saját háznépét sem ismeri. Hüüm, Pajtás, szeszélyes fejcskése van Zsófia hercegisasszonynak! Ha te, Elemér, tudnád, amit én tegnap óta tudok.

- S mit tudsz? - kérde most a beteg összpontosított figyelemmel.

- Azt, hogy a nők a ravaszság testvérhúgai - válaszolta kikerülőn Gyulai.

- A hercegisasszonyról akartál nekem beszélni.

- Csak azért, hogy róla Pécsi Deboráhra térjek át.

Elemér arca halvány színt váltott.

- Deborah - szólt Gyulai - Erdélynek alkalmasint legszebb leánya, s csak azt akarnám tőled, de megbántás nélkül, kérdeni, hogy hasonlíthatlan varázsú szemei szívének szolgálatjában állanak-e, vagy csak mint szabadcsapatok folytatják a háborút eszünk ellen. Isten látja, hogy nekünk férfiaknak, eszünk nincs jól vértézve oly szemsugarak ellen, melyek élőkkel a numidák nyilait is megszegyenítnék. Elemér, téged Deborah lovagjának tartanak; te, mint a tornákon mondani szokás, évek óta az ő színét hordod jelül, szólj igazán, nagyon hiúnak tartasz-e?

- Egy kevésbé az vagy, Ferenc - válaszolá a beteg.

- S Deborah, de ne haragudjál, ne volna-e egy kevésbé tetszelgős?

Elemér mellét visszafojtott sóhaj emelé.

- Deboráhról - szólt - csak azt mondhatnám, amit a személyesített erény sem vehetne ócsárlásnak, ha mi gyarló halandók az ő halhatatlan tulajdonai felől beszélgetnénk.

- Te imádod Deboráht, s igazad van, ha engem nevetségig hiúnak tartasz. Másnál lehet tetszelgés, ami Deboráhnál csak az elfogulatlan és élénk kedélynek mozzanata. A szeleverdi úrfiak önhittsége gyakran tulajdonított mély jelentőséget még annak is, ha egy szép leány összevonta szempilláit, midőn a szellő vagy sugár kellemetlenül érinté. De már eleget fecsegtünk, s Anna néném lehord késedelmezésemért. Isten veled, Elemér! Feledd el, hogy Zsófia hercegisasszony nevét említettem. Ha-ha, csak azt szeretném tudni, ki volt még oly vakmerő levente, mint amilyenné Anna akar engemet tenni? Nincs furcsább teremtese az Istennek a szeszélyes némbereknél.

- És vétkesebb a hallgatni nem tudó férfiaknál - tevő hozzá Elemér.

Gyulai arcára vér szökellt.

- E megjegyzésedet nem fogom soha feledni. Kérlek, ha sejtess valamit, ne ítéld balul. Legjobb barátom vagy, s tudom, hogy minden gondatlanul ejtett szavam kebledben mélyen el lesz temetve.

Ezzel Gyulai távozik.

Elemér marcangoló gondolatok zsákmányává lőn.

Változatos s egymással veszekvő érzések küzdöttek keblében.

Gyulai a párbajra szabott szigorú büntetéstől mentette meg őt, de mit használ a büntetést az önvád magasabbra fokozásával kerülni ki!

Vagy nem volt-e annak, ki Zsófia hercegisasszony titkába avattaték, lovagi kötelessége, az úr asztalához járulást megelőző hetekben minden párbajt kerülni? Nem volt-e Elemérre nézve becsületi tartozás saját testének épségét védeni, hogy e delnő lelkiismeretét oltalmazhassa, s ne adjon alkalmat veszélyes fölfedezésekre? Nem kell-e tudnia, hogy bajvívásban ő csakúgy kaphat sebet, mint ellenfele, s hogy a vér, mely ereiből kiömlik, a lankadás, mely kórággyba szegzi, a fejedelmi család közé örökéletű botrányt és meghasonlást vethet?

Elemér élénk színekben rajzoló maga elébe a helyzetet, melybe a katolika hitvallású herceglányt taszította.

Borzadva gondolt arra, mily közel már a karácsony, s e rövid idő alatt betegsége enyhülés helyett akkora erősbülést nyerhet, mely a válságos percben a kamarási szolgálatra egészen képtelenné teszi.

S mi fog ekkor történni?

- Ah! - sóhajtá Elemér - Gyulai szavaiból azon keserű vigasztalást vonhatom, hogy mások nálamnál előrelátóbbak voltak, a baj kikerülve s helyem betöltve van. Úgy látszik, Gyulai utódom, s mily rossz véleményt kell jellememről a hercegleánynak táplálnia! Személyes ügyemet előbbre tevém érdekeinél. Szégyenbélyeg rajtam a becsületi vitában nyert seb, mert bizonyosága a becsületről való magasabb fogalmak hiányának. Nem érdemem, hogy György herceg jegyese nem volt elébe dobva a hazaküldetés gyalázatának. S most mentve-e a titok föllepleztetésének veszélyétől? Ó, ég! - töprenkedék Elemér - Gyulai ügyes, lovagias, bátor; de könnyelmű, és a túlságig közlékeny természetű. S nem tőn-e nálam is rosszul leplezett célzatokat, s hány ember nincs, kiben még inkább bízik, mint bennem?

Elemér gyöngé szívét, mint a galambot az ölyv, éles körmökkel ragadta meg az önvád.

Eszméi nyomonként rémítőbb lehetőségekbe barangoltak.

Ha világra lépne a titok, nem volna-e ő is saját hitsorsosai előtt bemocskolva? Nem tartatnék-e vallása kigúnyolásában silány eszköznek vagy gonosz bűntársnak? S a fejedelem szabhatna-e oly szigorú büntetést rá, mely a közvélemény méltó ingerültségével versenyezhetne?

E kérdések mindenike fáklyafény volt, mely sötét ösvényeken vezette sejtelmes mélységek fölött.

Elemér izgékony figyelmét már többé nem kerülheté ki azon eddig általa kellőleg nem méltatott tény, hogy Rákóczi fejedelem ellen terhes bünt követett el, midőn a ravasz Anna kéréseinek engedvén, csalás és kijátszások eszközéül vállalkozott. Elragadta a költői s leveletí látszat. Csillogó fényben tűnt föl előtte, hogy ő, az igénytelen ifjú, a legmagasabb rangú hölgy lelkiismeret-szabadságának őre, s nem vevé észre, hogy e ragyogó álerény leple alatt végre is egy hűtlen udvari szolgáló fenytést érdemlő csínyje lappang.

- És nem áll-e ily ballépések sorozatából egész életem! - sóhajtá Elemér. - Pécsi kész volt hozzám, a vagyontalan testörhöz, kinek kardján kívül semmije, még kilátása sem volt, nőül adni Deboráht. S ekkor Isten büntetéseként veti magát nyakamra egy nagybátya. Jellemétől idegenkedtem, kincsére nem vágytam, s bár hallám, hogy Pécsinek halálos ellensége, nem volt szívem visszautasítani a gyűlölt öreget, kit annyian üldöznek és vetnek meg, s ki lelki elhagyottságában s egy örömtelen élet alkonyán, a közös eredetre hivatkozva, követelé tőlem a szeretet kötelességét és a családi kötelékek becsülését. Szeretni nem tudtam őt; becsülni tisztelnem tartám. De éppen e becsülés egyenlőnek mutatkozott Pécsi kárhoztatásával. Vagy ipam vagy nagybátyám nem élhet emlékezetemben: ezt sejteté minden jel. A két ellenkező földszark közelebb fekszik egymáshoz, mint szívök, s tudtam, hogy ragaszkodásomban soha osztozni nem fognak. Inkább, mindketten, használatlanul dobják el azt. S mégis nem mondék le nagybátyámról, mert vérarulásnak festé gyöngeségem a szerelemnek hozandó áldozatot, s

nem mondék le Deborahról, mert a szerelmet hittem az élet legdrágább kincsének, melyet elalkudni, felcserélni s mint az aranyat, silányabb ércekkel beváltani nem lehet... Ó, gyöngeség, neked mennyi neved van! Jóságnak mond a bamba, gyávaságnak a szilárd jellemű, hiúságnak a bölcs, eszelősségnek az önző, s Kassai Elemérnek mondalak én... S mily szemtelen voltam - folytatá a beteg ifjú kéjelgő hévvel az önkínzást -, mily igazságtalan és nemtelen voltam én, midőn tegnap Deborah fölött törtem el szívemben a pálcát. Mit vétett ő, ha velem szakított? S ha midőn én őt határozatlanságommal évek óta megtagadám, végre tudatá velem, hogy atyját nem tagadhatja meg oly ifjúért, ki egy rögtönzött nagybátyáról nem tud érte lemondani.

Elemér ágyvánkosaiba szorítá arcát, hogy könnyeit saját maga elől fedje.

A szegény ifjú csak egy körülményt feledett ki okoskodásából; azt a kacér tekintetet, melyet Deborah Gyulaira vetett, s mely a lány magaviseletét egészen más világításba állította volna. Csak imént Gyulai észrevehetően célzott erre; de a leghatározottabb szavak sem bírtak volna elég erővel bármi gyanút csempészni Elemér szívébe oly gyarlóságok iránt, melyek az imádott lányt a közönséges némberek, a hétköznapi lények színvonalára süllyeszthetnék.

Nincs is lehangolóbb kiábrándulás, mint ha kénytelenek vagyunk azt, kit imádtunk, midőn angyalnak többé nem hisszük, démonnak nem képzelni. A csalódott szív utolsó hiúsága: nagyszerű csalódáson könnyezhetni.

Elemér sokáig könnyezett haragudva e gyöngeségért, s haragvék, hogy nem tudja szeméből az utolsó cséppel szívében az utolsó dobbanást előidézni, és bevégezni az élet színpadán azon elhibázott szerepet, mely a játszót nem lelkesítheti, a nézőt pedig részvét helyett közönnyel tölti be.

Tartós és méregkeserű hevélyek után a lélek túlizgatottságának a test lankadása vetett véget, s e visszahatás annyira makacs volt, hogy Elemér néhány órát töltött oly kimerültségben, mely ájuláshoz hasonlított s oly féléber állapotban, mely az alvás majd minden jelenségeit egyesíti.

Midőn kábultsága - mint a nehéz felhő a láthatárról, melyet ólomlemezszel látszott befedni - végtére eltűnt, Elemér csak egyetlen érzés lidércnyomása alatt szenvedett. Üldözé Gyulafehérvár háza, utcája, mezeje, ege. Unta e tájat körülvéve levegőt szívni, gyűlölte a vidám sugárt, melyet ablakrostélyához küld a nap, gyűlölte az utolsó csillám elhalásával bekandikáló alkonyt, a szomorú sötétséget, mely ezt követé, a kedélyes gyertyafényt, mely a homályt, és az élénken pattogó kandalló tüzet, mely a hideget tiltotta ki. Szerencsétlennek érzé magát, ha a közelfekvő székesegyház toronyórája mély és átható ércével figyelmezteté az időre, s még inkább neheztelt a hosszas közök miatt, melyek alatt a harang néma volt, s a gyűlölt időparányokat, a perceket és másodperceket - figyelem nélkül hagyá tovább osonni. A palota kapuinál őrt váltottak, s a parancsszó és fegyver megcsattant; de megint sokáig, igen sokáig hallatszott mind a parancsszó, mind a fegyver. Hogy melyik volt alkalmatlanabb Elemérnek, kartársai zaja-e vagy csendje? - nehéz volna meghatározni. Iszonyú éjt töltött, s virrasztásai és bőszen álmai benne csak azon meggyőződést erősíték meg, hogy mielőbb el kell e várost hagyni, mielőbb menekülni kell e helytől és tárgytól, melyek szomorú emlékekkel vannak összekötve, ha kedélybetegségéből gyógyulni és férfihoz illő lélekerővel akar bírni.

Ezt súgta az első benyomás is; ebben szilárdítá meg a későbbi fájdalmak tömött csoportja.

De a terv és kivitel nem áll mindig oly közel, mint a küszöbtől a szoba.

A nemesi társaság zászlójának hír és engedelem nélküli elhagyása a legszigorúbb büntetéssel fenyezteték.

Az ifjak bizonyos szolgálati év elteltével, s némely esetben még az előtt is, kilépési kérelmeket benyújthattak ugyan, de a fejedelmi udvarra mindig rossz hatást gyakorolt, midőn az

nem volt ismeretes és kielégítő okokkal támogatva. S ha lettek volna is Elemérnek ily okai: vagyontalan lévén, hová forduljon? Hol nyílik pálya számára? Hol van a foglalkozásra tér, hol a visszavonulásra nyughely?... Sehol, éppen sehol.

Józanon tehát csak áttételről lehetett szó.

De hova, a közszolgálat mely terére?

Elemér tisztársai, ha megunták a dísztermekben és a palota bejáratai előtti örökösödést, azon voltak, hogy küldetésekkel bízassanak meg, s rezidensek vagy rendkívüli követek mellett alkalmaztatást nyerjenek. Ilyesmit Elemér szerénysége, midőn ajánlatnák is, visszautasított volna; mert nem hitte, hogy a hozzá hasonló műveltségű egyén a diplomáciai nehéz pályán alárendelt helyzetet is kellőleg be tudjon tölteni.

Ő csak a kardot bírta forgatni; a tollnak - képzelete szerint - sokkal nehezebb forgatását a gondviseléstől kegyeltebbekre bízta.

Nem vala tehát más választása, mint a mezei hadakhoz tétetni át magát.

De itt is mennyi akadály nem tolt eléd!

A testőrségtől a mezei hadakhoz előléptetés nélkül csak az küldeték, ki csínyei vagy ügyetlensége miatt a fejedelmi udvarban maradásra nem volt méltó.

Elemérnek tehát, ki eddig mindig hátrahúzódott, most a hiú és becsvágyó úrfiak nyugtalanságával kellene az előjárók pártfogásáért cseleket szőni s a fejedelem kegyeltjeit esdeklésekkel ostromolni, hízgelésekkel megnyerni. E szerep jelleméhez nem férhetett. Hogy jusson más-képp az előléptetéshez, mely egyedül teszi lehetségessé szerencsétlen szerelmének tanyájától hosszas időre, tán örökre elszakadni?

Könnyű annak boldogulni, kinek Krisztus a barátja: mondaná Gyulai Ferenc, ha most betegünk ágya mellett ülne, s lélekküzdelmeinek tanúja volna. Aki a hatalmas Kassai unokaöccse, az játszódba juthat célhoz: tenné hozzá ugyancsak Gyulai, a fürge s minden ajtónál szívesen kopogtató kamarás.

Elemér legutoljára gondolt nagybátyja segélyére, s akkor is kényelmetlen rezgést érzett idegein átrohanni, mintha egy jó nemtő, egy messzelátó sejtelem, egy felette könnyezve örökös szem vagy az aggodalom mezében lappangó önérzet óva intené, hogy hagyja inkább szívét a fájdalom éles körmeitől szünetlen marcangoltatni, tűrje inkább, hogy minden körül, melyre lép, minden alakból, melyre néz, minden zugból, hová vonul, a kínzó emlékek egész raja rohanja meg, mintsem Fehérvárról való menekülésre Kassai István közbenjárását vegye igénybe, mintsem tőle fogadjon el oly pártfogást, melyet a többi nagybátyáktól az unoka-öccsök méltán kérhetnek, s minden nehézség nélkül meg szoktak nyerni.

Eddig Elemér függetlensége azon épült, hogy szegénysége mellett sem szorult jobban a dúsgazdag rokonra, mint ez rá.

Most az első kérés az alárendeltség első láncszemét verné az ő szabad szellemére.

Tudta azt is, hogy az öreg Kassai, ki senkit becsülni nem szokott, iránta bizonyos tartózkodást érez, éppen azért, mert valamint szükségai nincsenek, úgy becsszomja sincs, s valamint a nagybátya pénzesládáját, úgy befolyását sem veszi igénybe.

- S most nem fogja-e ő gondolni - sóhajtá Elemér -, hogy a hiúság tört útján akarok én is járni, s nem várva be a sort, előre tolakodom, csak azon érdemre támaszkodva, mit nagybátyám a fejedelemnél hosszas szolgálatokkal szerzett. S mivel indokolhatom kívánságomat, midőn a valódi okról hallgatnom illik? És nem tudom-e szintoly jól, mint ellenségei, hogy ő a leg-önzőbb emberek közé tartozik, ki semmi szolgálatot ingyen nem tesz, s mindenért túlságos árt

követel pénzben, alávetésben, sőt a közhír szerint, ha kell, még bűnben is? Én volnék-e egyetlen, kit Kassai István melléktekintetek nélkül segítene? Ó, ég! Mitévő legyek?

Elemér nyugtalanul hánykódott ágyában.

Aggodalmaihoz járult még Deborah vádja is.

Nem hitte ugyan, hogy nagybátyja Pécsi ellen utcai lázadást támasztott volna, s annál kevésbé, hogy a Deborahra szórt durva bántalmak előidézését rája lehetne róni; de mégsem vívhatta le azon gyanúját, miképp a szombatosok ügyét Kassai csakugyan Pécsi megrontására hozta szőnyegre. Ezért félelmes undorral kezdett az öreg úrra gondolni, s majdnem iszonyodott azon küszöbre lépni, melyen belül egy általa becsült család ellen annyi gyűlölet él.

De bármennyi okot hozhatott föl elméje a nagybátyjához folyamodás gátlására, egy levívhatlan indulat, mely távozásra ösztönzé, uralkodott Eleméren, s ha nem győzött is le, legalább háttérbe szorított minden mást.

Mihelyt orvosa, ki a szokott reggeli órán megjelent, sebét beköté, s nyugalmat ajánlva távozik, Elemér legott öltözködni kezdett, s katonaköpenyét fülig vonva, a palota mellékkapuján kiosont. Sápadt arccal, élénken verő szívvel haladott a Miklós-kapu felé. Sietett, de visszavisszatartózkodva, meg-megállva és ismét gyors léptekkel előnyomulva, sietett a „beteg asszony” temetésére gyűlöngő nép közt magának rést nyitva, a hatalmas nagybátya, Kassai István szerény hajlékához.

Midőn a kilincsre tevé kezét, azt hívé, hogy meleg és nyugtalan szívét egy jéghideg kéz megszorítja.

11

Kassai István köszvénye és rokkantsága miatt magas épületben nem lakhatik.

Fukarsága minél olcsóbb szállást követel.

A személyzet, mely körülveszi, csekély térben nem fér meg.

Rangjának mellőzhetetlen igényei vannak.

Mi magát illeti, még inkább szeretne egy csigahéjba, mely hátához ragad, bújhatni, mint Diogenes hordójába; de Erdély első hivatalnoka s egyik leggazdagabb földesura lévén, kénytelen a fényűzés és kényelem ördögének is néhány szemernyi töményt égetni, s valamivel tekintélyesebb lakásra volt szüksége, mint apjának, a becsületes erszénykötőnek.

E céloknak együttvéve kitelhetőleg megfelel a Miklós-kapu melletti ház, mely nem sajátja, de annyiban mégis sajátjának mondhatja, mert a községi tanács egy tagjától kamat fejében bérelte ki, s ha akarja, a kölcsönzött tőkéért minden percben elfoglalhatná.

Az említett épület, a vár töltéséről tekintve, emeletes, s bár kicsiny, de számos ablakkal pislog alá az árkokba; míg ellenben az utcáról nézve földszintesnek látszik, lépcső nélkül vezet a felső osztályba, s az alsóba a cselédeknek töredezett kövű s vékony karfával ellátott hágcson kell alászállani, mintha pincébe mennének.

Meg kell vallanunk, hogy a vastag bolthajtású, tág, de sötét kazamatákban számra elég szolgáló lélek van összezsúfolva.

Kevés költségbe kerülnek. S miért ne tartaná őket, ha rangja s foglalkozásai nem engedik a vakondok elhagyatottságát példányképpül választani?

Az alsó sor szögletszobáját kizárólag titkársa bírja, egyik könyvvivő a fejedelmi irodában, ki az egyiptomi hét sovány esztendő napjait éli most; de reménye van, hogy a kövér évek beálltaig fogai még mind ki nem hullanak, nyelve nem ragad szájpadról, s vékony tíz ujjával előbb-utóbb a közönségesnél nagyobb hulladékokat kaparhat el a kegyelem asztaláról. Titkári fizetése a levéltárnoki hivatalra nyújtott kilátás. Ez a honorárium, mely Kassai őnagysága pénzládáját a maga teljes épségében hagyja, jámbor papírfogyasztónkat teljesen kielégíti. Hasonló tartásban részesül négy táblai írnok is, kik egy magtárhoz hasonló teremben laknak, szemök nem csekély erőltetésével régi okmányokat másolnak, őnagysága olvashatatlan betűit tisztázzák le, s pihenés kedvéért a számtartói, kulcsári s házmesteri kötelességekben osztoznak, legény helyett a nagy úr bakjára ülnek fel, csínján kefélgetik a prémes dolmányokat, gyorsan postáskodnak a város egyik szögletétől a másikig. Álmuk a jól végzett munka után édes, s ez a fáradt emberek számára fenntartott oly áldás, melyet tőlük, ha lehetne, drága pénzen vásárolnának meg a henye gazdagok, s melyet ők badar együgyűsögekben, ha lehetne, készek is volnának eladni. Van még Kassainak egypár úrfi apródja, kiket hazulról tartanak, s egypár szegény tanulója, kiknek számára alumneumot szerzett, kik úgy vétetnek, mintha a tanodában lagnának, s kik nem mulasztják el név- és ünnepnapokon szép latin versekben magasztalni hatalmas pártfogójuk minden erényét s különösen bőkezűségét.

Ennyi nép elég zajossá tehetné az alsó sort, ha Kassai uram házában fő törvény nem volna a csend.

A korlátnok sovány lovai a szomszéd udvar telkén vannak elhelyezve azon becsületes gyertyamártónál, ki e szívességért előjogot nyert: a fejedelmi udvart a világítás minden anyagszerivel ellátni, a szerény mécsstől kezdve a csillárok és kandeláberek büszke viaszgyertyájáig.

A korlátnok konyháján takarékos tűz ég, s a szakácsnő, a szolgáló, a nyársforgató cigány és Demeter, az öreg étékfogó, János pap országa boldogságának felét, a henyélést, elég bő mértékben élvezik; a másik felét, tudniillik a sült galambokat, a patakkal folyó bort, a kolbászból font kerítést őnagysága sem kívánja - s mi okon lehetnének ők magas rangú gazdájoknál követelőbbek?

Elemér, kit Kassai házáig kísértünk, nem az alsó sorba nyit be, s nekünk, ahova csak megy, nyomban kell követnünk.

Az előszoba belső ajtajánál két írnok áll, Cerberusként őrizve a bejáratot; mert őnagyságának sok a dolga, s most senkit sem fogadhat.

Elemér már készült visszavonulni, midőn a titkár nagy csomag irattal hónalja alatt, pápaszemmel orrán, jobb füle mögé szúrta s még tintanedves tollal, megjelen.

Élénk, vidám, mindig mosolygó emberke ez. S ha meggondoljuk, hogy rég szolgálja Kassait, áldott humorára csak azon borból üríthetnének méltán poharat, mely silány dongájú átalagban a hajófenékre dobva, át- és visszautazik az egyenlítőn, anélkül, hogy legkisebb törést szenvedne, noha bízást meg is ecetesedhetett volna.

- Vidd, Gabi öcsém - súgja a titkár -, az alsó csomagot a direktor ő kegyelméhez... Alázatos szegény szolgálja, Elemér úrfi! Hogy s mint vagyok gráciájában?... A másik köteggel pedig Gazsi öcsém tüstént lódítsa valamelyik diákot a nagytiszteletű püspök úrhoz... Elemér úrfi után már másodszor tudakolt őnagysága... Siessenek öcsém az iratnyalábokkal!... Nem emlékszem, hogy Kassai uram őnagysága huszonnégy óra alatt kétszer kérdezősködött volna aziránt, kire nem haragszik. Egyedül ma történt kivétel. Mert ha principálisom vonalaiból hibátlanul tudok olvasni, neheztelés helyett csak csodálkozni látszott, hogy az ifjú úr oly régóta nem mutatá magát nála.

- Sietek jóvátenni hibámat.

Ezzel Elemér az étterembe lépett.

- Ne vegye rossz néven az úrfi - szólt a titkár -, ha most előbb be kell jelentenem. Rohanok, tüstént itt leszek.

Elemér Bethlen Gábor s a Rákóczi-család olajfestésű s életnagyságú képein nyugtatá szemét, azon egyedüli tárgyakon, melyek nem zsibvásárról kerültek Erdély legfőbb hivatalnokához, s melyek a többi bútorok által hagyák Kassai fősvénységét hirdetni, hogy magok annál többet beszélhessenek alattvalói hűségéről, mi egyébiránt éppen nem volt minden kétségen kívül, minden rágalmon felül.

- Tessék belépni! - szólt a titkár az ajtó szárnyait megnyitva.

Elemér ezüst rojtú és tengerzöld bársonyú karszéket látott a háttérben, ugyanazt, melyet Csáki szökésekor Bethlen István gróf garázda zsoldosai széthasogattak s az utcára dobtak, de amelyet Bogdán, egy bosnyák kereskedő, potom árért sajátjává tevén, szépen kitatarozott, s kamatpótlékul bátorkodott alázatos bókok közt a nagy úr dísztermében elhelyezni, a hozzá tartozó lábszékkal és gyöngyszín szőnyeggel egyetemben.

E karszék mély ülésének kell tulajdonítani, hogy egy nagy és tar fejen kívül alig volt valami kivehető Kassai István parányi alakjából; de az arc szürke tömött szemívekkel, éles, majdnem szűrös személlel, redőtakart, azonban még mindig erélyes és kifejezésdús vonalakkal, mindent magában foglalt, ami Rákóczi hatalmas tanácsnokán jelentékenységgel bírt. Összeaszott s a szánelomig gyöngye természetéről csak azon egyénre ismernénk, ki az öleb ugatásától is megszeppen, s a löfegyver hangját kiállani nem képes; míg arca a bátor, majdnem vakmerő államférfiút hozza szemünk elébe, ki az ellene törő pártok dühét megmosolyogja, s a politikai bátorságot a rablóéval egyesítvén, oly kevéssé döbben vissza a szigorú szabályoktól, mint az aljas bűnöktől, s bár a vérontástól retteg, egész családoknak akár bírvágyból, akár állami érdekek tekintetéből, semmivé tételét oly ingerdús játéknak tartja, mint a lovag a tornát, s lovagtársának egy lándzsalökés által a nyeregből kiemelését.

Elemér pár szobán át a karosszékhez közelítvén, nagybátyja jelleme felől semmi általános szemlélődésekbe nem merült. Csak saját ügye foglalkoztatá, s meghányván a lehetőségeket, célszerűnek hitte, hosszas kerülgetés helyett, kérésével - mint mondani szokás - az ajtóval együtt hullani a ház közepébe. Mihelyt tehát a nagybátya alig észrevehető főingással viszonozta bókját, s mihelyt mutató ujjával egy szék felé intett, mi annyit jelente, hogy Elemér leülhet, s nagyúri kegy helyett rokoni szívességgel van látva; az unokaöcs határozott és nyugodt hangon mondá: - Egy rám nézve nagyfontosságú kéréssel jöttem urambátyámhoz.

Kassai főlebb húzta térdén a lábsákot s ajkszögletével gyér bajuszát némi mozgásba hozta. Úgy látszott, meg volt lepetve, s nem kedvezőleg.

- Hm, amennyire e szűk időben, hm, amennyire mostoha körülményeim közt lehet (mert az ember csak addig nyújtózzék, ameddig a pokróc ér) örömmel szolgállok, öcsém. Hm, pénz kell? Most drága a pénz, a gabnának semmi ára, nagy a luxus, a parasztok is kucsma helyett forintos süveget hordanak. Hm! Lóra kell a pénz? Adósságra? Van egy fiatal nyerges paripám, elhozatom számodra, hm! Talán csak nem csináltál sok adósságot? Eddig nem voltál szeleverdi, mint a főnemesek fiai, kik ha dénárjok nincs, jobbágytelkeket vetnek kockára, ha vadászebők nincs, őseik díszkardján cserélnek egyet, ha lovuk megsántul, címeres levelőket adják a kupecnek zálogba, s ha egy ledér pórlány szemökbe mosolyog, lovagi sarkantyújokon vásárolnak a szatócstól piros szalagot. Hm! Te nem tartozol e csürhe, de gögös néphez. Egyszerű, rangtalan házból származtál. A porból fölcseperedettek hiúságával sem bírsz. E szemétdombon termő ostoba gombák, még rosszabbak a kétszersült úrfiaknál is. Hm! Adósságod van? Remélem, nem sok és nem könnyelmű. Száz forintot talán még nélkülözhetnék. Szép összeg! Rendelkezésed alatt áll, öcsém, hm!

- Nagy hálára kötelez urambátyám kegye, de pénzem van.
- Van? Hm! Kevés ifjú beszél így. Kedves öcsém, terjeszd elé kívánságodat.
- Szeretnék a mezei hadakhoz rögtön áttétetni; ez csak urambátyám közbenjárása mellett lehet.

Kassai arca pergament-sárga lőn, és sűrű pici redői hemzsegték, mint a megmozdult hangyaboly.

- Hm! - szólt szárazan és epésen.
- Nem hittem, hogy kéresemmel urambátyámnak keserűséget okozhassak.

Most az összevont szemívek alól ki-kivillant Kassai égető tekintete, míg homloka gondolatokba látszék merülni, gúnyos ajkszögletei pedig szilárd állának vadállati, majdnem a marcangolás dühébe borult kifejezést szereztek.

- Ezt is Pécsinek köszönöm! - sóhajtá az öreg nagybátya harag és bosszú közé vegyített bánattal. - Veled akar ellenem demonstráltatni. Az unokaöccs nem szeret nagybátyjával egy városban lakni, egy leget szívni, és sajnálja, hogy vele együtt kell látnia éjjel a csillagokat, reggel a kelő, este a leáldozó napot. Hm! Balog nézése van a sátán leányának, kit a minap a nép dűhe ellen védelmeztél. Ismét megbűvölt ámitó tekintetével. Lázadásra bírt a vérségi kötelékek ellen, parázna vágyakba meríté lelkedet. Hm! Itt fogsz hagyni, nemde? S ez jelentse azt, nemde, hogy Kassai Istvánt elítéli maga az unokaöccs? Hogy Kassai Elemér Pécsi kedvéért szégyenli családnevét, s pirul a vagyonon, melyet vén gonosztevő rokona örökségül hagyományozott? Erre tanított, ugye, Deborah kacér szeme, álnok sóhaja, hitegető ajka? Megint szerelmet ígért, hogy megint megcsaljon.

- Esküszöm, hogy soha méltatlanabban nem vádoltatott Deborah, soha szíve nem volt tőlem távolabb, mint most, és soha ajka őszintébben nem fejezte ki, amit keblében hord. Mi a távozási vágyat bennem fölébreszté, nincs a boldogság reményével, nincs a szerelem álmaival összefüggésben. S ha urambátyám tetteit kárhoztatnám is, nézeteim alapjául nem fogadnám el sem a tömeg rágalmazásait, sem a versenytársak gyanúsításait, sem az ellenség gyűlöletét. Ítélnék és cselekedném saját eszem szerint.

Kassai kételkedően nógatta fejét. - Miért akarsz - szólt metsző hangon -, éppen azon jelenet után távozni Fehérvárról, melyben az utcacsoportozat Pécsi Simon ellen dühöngött, s éppen azon jelenet előtt, melyben Pécsi azt készül bebizonyítani, hogy az én bujtogatásom nélkül a nép ragaszkodnék hozzá? Vagy talán semmit sem tudtál arról, hogy Géczyné temetése ellenem használtatik bizonyítékul?

- Legkevesebbet sem - válaszolá Elemér. - Ami pedig - folytatta rövid szünet után - az utcacsoportok lázítását illeti, e részben én urambátyámat vétkesnek azért sem hihetem, mert nincs okom rövidlátónak tartani.

- Köszönöm, Elemér! - szólt félgúnnnyal és félbókkal Kassai. - Igen le vagyok kötelezve, Elemér, a te gyöngéd, a te kíméletes, a te engedelkeny nézetedért. Hm! Tehát oly bűnt nem követnék el, mely még inkább volna ostobaság. Ezt mondád, hm! Igazad van! S hová vágnál áttétetni? A fejedelemnek mezei hada szétszórva fekszik. A véghelyeken kívül Déván és Kőváron van derekasabb csapatunk. De az elégtelennek szükségessé tévék, kivált a Küküllő torkából Marosvásárhelyig, ahol csak nagy áldozat nélkül lehet, őrséget tartani. Hol óhajtanál mezei kapitányságot? Hm! Legmessedbb Fehérvártól, legmessedbb tőlem, nemde?... Gyűlölöm Pécsi Simont - tört ki most megint a nagybátya. - Ha miattam nem tagadta volna meg leánya kezét tőled, s ha soha ellenem semmi bűnt nem követ el, akkor is hasonló erővel gyűlölném. Ha elégetné házamat, elrablaná vagyonomat, nem növekednék gyűlöletem iránta,

s ha megmentené életemet, nem apadna. Állandó és teljes leend e gyűlölet koporsóm zártáig. Te tudod, s mégis az ő részén vagy. Ne szólj, Elemér, ne válaszolj - intett kezével az öreg. - Hallgasd végig, amit mondani akarok. Ha én Pécsit úgy szeretném is, amint gyűlölöm, a fejedelem és ország érdekében óhajtanom kellene, hogy vagy életének világa aludjék ki, vagy befolyásának minden eszközei, a vagyontól a becsültetésig, széttöressenek.

- Szörnyű, szörnyű - kiáltá Elemér, nem fékezhetve magát.

- Szörnyű lehet, de igaz. Kétkedél? Lám, mily bölcs a fiatal kor, midőn csak érzései után indul! Pécsi fényes elméjű, kellemes modorú és nem rossz szívű férfiú, mondod. Megengedem. De mi hasznát vettük elhíresztelt elméjének? Ő egy tébolydai vallás élén áll. S modora? Simaság, aljas hízeltetés a főurak irányában; finom, de annál sértőbb gőg, a nép ellenében. Csekély sorsú szüléktől származott, hogy megvesse eredetét, s a nagyok közé tolakodik, hogy visszataszíttassék általok. Magasztalod szívét? Hm! Tőlem a szívet vitatják el. S miért? Mert egy csoport háborgó elem ellenében és a kivételes körülmények nyomása alatt használni vagyok kénytelen azon fegyvereket, melyeket a hatalom számára és igen békés időkben Pécsi kovácsolt. S micsoda jelleme van neki mint államférfiúnak? Midőn Bethlen Gábor első hivatalnoka volt, a némettel cimborált, s félig világosságra derített hitszegésének börtön lett a díja. S bár most hűséget színlel Rákóczi öfensége iránt, a közvádoló lajstromában neve mindig a gyanúsok közt áll. Zólyomi lázadásában aligha nem vőn részt, és Székely Mózes együgyű fiának sem szégyenlenc zászlója alá állani, ha nem tudná, hogy szemem mindig rajta függ.

- Kit ne ítélne el a törvényszék és az utókor, ha ellensége volna előbb bírāja s aztán történetírója? - sóhajtá Elemér, mély megilletődéssel.

- Minő badar beszéd! - dörmögte Kassai.

- Én bölcsnek vélem. Hisz urambátyám mondá egy igen nevezetes alkalomkor.

- Én?

- Igen. Saját védelmére.

Az öreg úr ajkai fanyar mosolyra húzódtak félre. - Ellensége vagyok Pécsinek, de a szombatosok országtörvény szerint honáruolók, s fejük a pallosé. Azonban nem lélegzik-e még Pécsi? Nem hordja-e dölyfös nyakát ezrek fölött? Nem néz-e megvetéssel reám és reád? Jogaink nyújtottak nekem mint ellenségnek elég eszközt, hogy vérét onthassam. De, hm! Halott-e ő? Miért, he? Miért nem az? Mert a kormány engedékenysége alunni hagyta a törvényt, s ha Kassai István Pécsi számára éleszti fel, azt mondták volna, hogy gyűlöletének áldozta e férfiút. Most a közkiáltó hirdeté ki, s hírnökök hordották szét minden hatóságban az ország-tanács azon határozatát, mely a szombatosok ellen a régi törvény szigorú alkalmazását parancsolja, s ha Pécsi mégis babonája mellett maradna, akkor, ugye, meg kellene büntetnem őt, bár ellenség vagyok, szintúgy, mintha barátja volnék? Ugye, van eset, midőn a gyűlöletnek és szeretetnek egy úton kell járni, s midőn te is azon halált mondanád ki Pécsire, melyet én.

- Pécsi nem fog a szombatosokkal cimborálni - jegyzé meg Elemér.

- De fog - erősítette Kassai.

- Jó nemtője megőrzi őt e vakmerőségtől.

- Rossz szenvedélyei belesodorják.

- Lehetetlen.

- S ha megtörténne - folytatá Kassai -, akkor hinni fogod-e, hogy csak gyűlölet vezeti tetteimet? Ha te, mint egy század kapitánya, kénytelen volnál őt, kötelességednek engedve, fogollyá tenni, akkor nem hozod-e többé kétségbe, hogy nekem is kötelességem mindazt teljesíteni ellene, amit hivatali állásom parancsol?

Elemér gerincén hideg nyargalt át. - Nem, nem - szólt -, Pécsit rajongása a nyílt lázadásig sohasem fogja vinni.

- Egyikünk sem jós, Elemér! Ejtsük el e kérdést. Sűrű kárpit fedi a jövődöt. Homályán sem az én vén, sem a te ifjú szemed nem tör át... A harangok zúgnak. Minő zaj az utcán! Hej! Gördítések székemet az ablak elébe. Géczynét temetik. Talán én is láthatok valamit a nagy komédiából. Maradj nálam, Elemér, míg lezúg e vihar. Hátha mennykő csap tar fejemre, he-he!... Hol vannak a diákok, hol a táblai jegyzők, hol cselédeim? Csődítse kend őket össze, titkár uram! Arról értesültem, hm, hogy Pécsi Simon, a szombatos, pénzt fog a nép közé szórani. Nem minden nap akad ily bolond. Használni kell az alkalmat. Menjenek ki embereim. Erős fiak, sokat gyűjthetnek össze a pénzből, ellökhetik a kapzsikat. Nosza! Vegyétek hasznát a szombatos örökségének. Rajta! Fiam, Elemér, korodhoz és a hivalkodó pajtasokhoz képest takarékos voltál. Mint mondod, van is pénzed; de a vér nem válik vízzé, s nagybátyád, kitől te eddig egy fillér segílyt sem kértél, tudja becsülni az atyafiság kötelékeit. Szegény legény vagyok, s minden dénárt verítékkal szereztem, módom és kedvem sem volt a zavarosban halászni, mint Pécsinek! Azonban a mostoha termés mellett is talán lesz, min tengjek napról napra. Emlékeztetek tehát, hogy éppen most ígértem neked háromszáz tallért, hm! Szép összeg.

- Csak százat, urambátyám! - közbeszólt Elemér -, s én forró köszönetem mellett bátor voltam megjegyezni, hogy saját vagyonomból is hordozhatom az új helyzettel járó kiadásokat.

- Semmi köszönet, Elemér. Úgy emlékszem, kerek számmal ötszázat ígértem. Még ma meg fogod kapni. Hm! De nem mondtam-e azt is, hogy egy derék paripa is készen áll számodra, skófiummal áttört vörös takaróval? Mondtam, hm! Valósággal mondtam, öcsém! Négy hét alatt kapitány leszesz a mezei hadaknál, s ha nem is szeretsz Gyulafehérvárott lakni, remélem, közel kaphatok helyet számodra. Semmi köszönet, Elemér, a vér vízzé nem válik. Fukarnak mondanak, mert tudom, hogy egyszerű polgára vagyok a hazának, s a mesterember fia nem pöffeszkedik, mintha bársonyban született volna, s már bölcsőjében a nagymogultól kapott volna névnapi ajándékot. Bár tudná ezt Pécsi is. Ő szintén csak mesterember gyermeke, de carrarai márványból szeretné sertésólaait építtetni, mintha fölfedezte volna a bölcsek követ, az aranycsinálás titkát. Leánya számára a Báthoryakból is csekélylené a vőlegényt. Hm! A gögös paraszt! Feledd, Elemér, Deboráht! Ne gondolj rá! E hajadont a természet bűbájával ajándékozta meg, döllyfel és érzéketlen szívvel; apja vére és példája. Hódítani tud, boldogítani nem... Mily éktelen zajt üt a nép! Ma minden naplopó részeg lesz! A nép közül kicsoda köszöni Pécsinek műveltségét vagy szerencsáját? Úri szülék apródjait hizlalja, a koldus gyermekétől undorodik. Hm! A pórruhában Apollót is faragatlan suhancnak nézné, de a nyomorék gróf úrfi gyors futónak, a ragyás herceget Adonisznak, s egy szüette trón örökösét citerázó szent Dávidnak képzelné. Pécsi hiú, gögös, döllyfös, erőszakos, rabló, vallástalan, tébolyodott... pazar. Hm! Ordít a nép! Marakodik a haragszott pénzen... mindig közelebb, mindig ferdebb a zaj. He-he! Embereim nem utolsók lesznek a kapkodásban, még tolakodásaikkal elvadítják Pécsi uram lovait, még szerencsétlenség történhetik, hm!

Kassai szeme kárörömmel villogott, ujjai összehúzódtak, mintha pénzt akarna kaparni vagy körmét ellensége arcába vésni.

- A cudar megtagadta tőled Deborah kezét! Elemér, négy hét alatt kapitány fogsz lenni. A gondviselés útjai csodálatosak! Ki mondhatná meg előre, mivé szánt téged a végzet... Elemér, a katona engedelmeskedik, nem okoskodik... Ha az ötszáz tallér elfogy, jusson eszedbe, hogy néhány vén, de körülnyíratlan arany van vasasládámban.

Kassai nagy erőlködés közt mozdult meg karszékében, s míg száraz ujjával reszketve mutatott a vasrúddal és lakatokkal elzárt láda felé, mely a szomszéd szobából kacsintott ki, kettős láрма csapta meg füleit, s izgatott idegekkel, rézsárga arccal, foga közé vont al-ajakkal, és reszketeg vonalain démoni kifejezéssel fészkelődék ismét az ablakhoz.

Most a karika-üvegekig nyoma orrát, szemei üregeikből elődülledni látszottak, de már csak egy fényes hintó hátát vehetné ki.

A Pécsi hintója volt.

12

Ha van helyzet, melyben kívánságunk betöltése fájóbban hat reánk, mint a visszautasítás; ha van modor, mely elért vágyainkat örömetlenné, a nyert kegyet gyanússá s a szemünk előtt lebegő célt a törekvésre már többé nem is érdemessé teszi, akkor a nagybátyától távozó Elemérnek mindezt együtt kellett átérezni.

Megdöbbenté a fukar rokon rendkívüli bőkezűsége.

Csodálatosnak találta, hogy az öreg úr, ki egész cinizmussal szokta szándékait foganatosítani, most egy fiatal unokaöccs véleményére nagyobb súlyt vet, mint máskor az országéra, s igazolni akarja Pécsi elleni eljárását, ő, ki közönyös volt az ócsárlások és vádak ellen.

E kopár szív érzi-e a ragaszkodás szükségét, s ezektől kárhoztatva, vágyik-e legalább egy által becsültetni?

Elemér, midőn nagybátyja némely nyilatkozatára gondolt, kénytelen volt hinni, hogy igen, és hogy az öreg úr szeretett volna előtte szebb színben tűnni fel, mint aminő világításba helyezték cselekedetei.

De ha ilyen gyanítás hízelgett is Elemér becsszomjának, sokkal szerényebb volt, mintsem azzal ámíthatná magát, hogy érette akkora erély s akkora bosszú, mint a Kassaié, levetkőzhetné természetét, eldobhatná fegyvereit, s lemondhatna rég táplált vágyairól.

Nagybátyjának Pécsi ellen emelt vádjai meggyőzték arról, hogy nemcsak személyes, de országos kérdés is rejlik a két hatalmas férfiú torzsalkodásaiban, s hogy a rideg gyűlöleten kívül vannak még más és kevésbé kárhoztató okok, melyek Kassait erőszakos eljárásra ingerlik. Mennél inkább mélyedt Elemér taglalásokba, mennél többször frissíté föl a hallottakat, annál inkább súgá előérzete, hogy válságos perc közelít. Egész lénye attól volt áthatva, hogy az öreg urat már semmi tekintet vissza nem tartóztathatja Pécsi Simon megbuktatásától, és a legaljasabb útra térni, a leggyalázatosb eszközökhöz nyúlni sem fog vonakodni, mihelyt tetteire a törvényesség palástját vetheti.

- Csak a külszínre van szüksége, csak a látszatot keresi! - sóhajtá Elemér. - De miért akarja a bírák mellett még az én véleményem által is elítéltetni Pécsit, s a fejedelem aláírásán túl mi szüksége van az én helyeslésemre is? Fél-e, hogy mennél kevésbé kárhoztatom Deborah atyját, annál inkább fogok gyilkosától idegenkedni? De hát az istenért! Oly közel áll e vég? Előkészítettem-e rá, mint barátaink vonaglásakor szokás óvatosan megemlíteni, hogy a beteg nyavalyája még rossz fordulatot is vehet? Nem, nem! Pécsi most félrevonultan él, ha hitújítási

viszketegségéért gyanú alatt is van, mikor nem vádoltatott szintűgy, mint most!... Még derült az ég, s a cserfa nem dől le bösz vihar nélkül. A közönséges embert észrevétlenül tehetik el láb alól; a nagyok bukását a világ látja, előneszt ezek érzik. Korán aggódtam! S mégis, mintha jósszó mondaná: Pécsi ellen nagy csapás készül, s az én szerelmem, az én visszautasíttatásom adta a végső és legerősb indokot e tervre. S ha még nagybátyám, midőn a gyűlölet fokozására befolytam, a bosszú végrehajtására is bennem keresne eszközt, s ha azt akarná, hogy a szerencsétlen áldozat véréből az én kezemre is ragadjon egy csepp, az én lelkemre is essék egy bűnfolt! Ah, ez iszonyú ötlet!... De hová tévedtem?... Bizonyosan rossz hatással volt sebemre a szobából kijárás, az izgatottság, a hideg idő. Megint seblázam van, s azért teremti beteg képzelődésem e bösz eszméket, e torz ábrákat, azért ijesztget szívszorító sejtelmekkel, azért festi nagybátyám komor jellemére az éjszakánál is sötétebb színeket, melyek mégsem oda valók. Hisz ő nem maga a sátán. Kormányzása alatt sok panasz támadt ellene, de a bakó ritkábban volt a piacokon látható, mint a kedvelt korlátnokok idejében. Tagadhatatlanul seblázam van.

Elemér egész komolysággal tulajdonítá pesszimizmusát seblázának.

Igyekezék vissza sem gondolni nagybátyja nyilatkozataira.

De hasztalan.

Minden szó fülében hangzott, lelkében élt. Vele volt a magányban, meglepte a társalgás közt, kíséré nyoszolyájába, fölébreszté álmából.

Különösen gyanúsnak látszott előtte, hogy az öreg úr mennél keserűbben kelt ki Pécsi ellen, annál inkább feledé fukarságát, annál több pénzt ígért neki, annál határozottabban biztosítá a mezei kapitányságra előléptetést. Igaz, volt ilyenkor Kassai hangjában valami kedélyes is, de volt még több visszadöbbentő. Egyaránt lehetett hinni, hogy Elemért, ki miatta esett el Deborah kezétől, sajnálja, mint azt, hogy a Pécsi ellen való ármányba szándékozik sodorni. Egyaránt lehetett a fukar táglelkűséget szeretetnek vagy ravasz számításnak magyarázni. Elemér majd az egyik, majd a másik magyarázathoz hajlott. Folytonos küzdelem volt kedélye. Elrettenve az előjelektől, most a Fehérváron maradást a visszaemlékezések bánatos tárgyaival együtt inkább óhajtá, mint a távozást; majd pedig lesújtva a vesztett boldogság annyi tanújeleinek szemléletétől, nyugtalanul várta a percet, midőn nagybátyja közbenjárásával búcsút mondhat a városnak, hol Deborah varázskörében a feledésre iszonyú csalódásai sem taníthatják meg.

Kassai az unokaöccs távozása után csakhamar hívatta titkárát.

- Állítsa össze kegyelmed pontosan a mezei hadak fekvésére vonatkozó adatokat s a különböző helyeken szállásolók létszámát, megemlítve mindenütt a kapitányok nevét s az ürességben levő tiszti állomásokat.

- Kornis Zsigmond önagyságától - válaszolá a titkár -, tán még holnap estig teljes fölvilágosítást nyerhetek mindenről.

- Hm! - szólott Kassai mogorván - kend restelli a fáradságot, szeretné, hogy a sült galamb a szájába repüljön.

- Isten őrizzen! - válaszolá sápadozva a szerencsétlen hivatalnok. - Szívemből óhajtanám, hogy minden nap negyvennyolc órából álljon, s így alkalmam legyen kétannyi időt szentelni nagyságod parancsainak teljesítésére. A főtábornok nevét csak azért hoztam fel, hogy az ő segítségével gyorsabban reménylettem sikerhez jutni.

- Nincs kedvem Kornis Zsigmond uramat ügyeimbe avatni.

- Úgy a fejedelem őfensége levéltárnokához fordulok.

- Helyesen cselekszi, s amennyiben még kétségei volnának, a nemes társaság kapitánya és az udvarmester őkegyelme fölvilágosítást fog adni. Csak nem kell dobra ütni a dolgot.

- Értem, nagyságos uram!

Néhány nap múlva a fürge, szorgalmas titkár jobban tudta magánál a fejedelemnél és Kornis Zsigmond uramnál is a mezei hadak állapotját.

Írásba foglalta a főbb dolgokat, de emlékezetének roppant archívumába a legkisebb részleteket is oly jól elhelyezé és őrizte, hogy a sereg számáról és szalmazsúpokról is számot adhatott volna, annál inkább az élő emberekről, annál inkább különösen a tisztikarról, a betöltött és még rendelkezés alatti állomásokról.

A szigorú Kassait is meglepte s majdnem kedélyesre hangolta e pontosság.

Redőtlen homlokkal hallgatta végig s vizsgálta meg a papírra tett értesítéseket, tudakolt, számíttatott, latolt, tanácskozott.

- Hm! Kőváron s Gyaluban egy-egy állomás üres, de nem vehetem hasznát. A hódoltságban három fölött rendelkezhetik őfensége, de mit érek vele?

- Ecseden a kapitányt agg kora, Sólymoson garázda élete miatt el lehet mozdítani.

- Miattam ott maradhatnak, hol vannak - szólt Kassai.

- A görgényi Déván egy özvegybe szerelmes; a dévai tavaly kérte az oláhországi csapatokhoz küldetését, s ha nagyságod akarja, akármelyiket át lehet tenni, hogy rést nyisson.

- Görgény s Déva igen messze fekszik Fehérvártól.

- Gaudi őkegyelme idegen csapata naponként gyarapodik, s ott szükség van jó tisztre. Közülök két század Fehérvár környékén szétszórva tanyáz.

- Jöttment emberek közt nem lehet helye Elemérnek - jegyzé meg Kassai.

A titkár egészen kipirult, úgy szégyenlé baklövését, pedig szegény nem is sejtette, hogy kegyelmes jöltevője és főnöke unokaöccse forog kérdésben.

- Még csak Háromszéken van fél zászlóalj a Zólyomi által gerjesztett nyugtalanságok miatt ideiglenesen beszállásolva, miért is a székely urak nagyon haragusznak, és szabadságaik sérelmét panaszolják. Itt az öreg Zöld Mihály szeretne a kapitányságról lemondani, mert születésére nézve székely puskás lévén, több bosszantásoknak van kitéve, mintha helyében más volna.

- Hm! Ott a szombatosok fészke! - szólt gondolatokba merülve Kassai; - de... mégsem célszerű.

A titkár se nem értette, se nem vizsgálta a korlátnok önagysága e megjegyzését, s különben is szokva volt találgatás helyett kész kérdésekre felelni.

- Hm! Radnóttól csaknem Balázsfalváig szintén hevernek téli szálláson mezei hadak.

- Két század, nagyságos uram!

- S kapitányuk?

- Vincze Péter! - válaszolá a titkár.

- S mily ember?

- Vitéz katona, nagy ivó és kevés pénzü.

- Szeretik-e a vidéki földesurak?
- Velök vadász, lakomáz, kockáz.
- Úgy tehát mostani állomását nem cserélné föl örömet a háromszékivel, melytől Zöld Mihály uram menekülni akar?
- Életének legkeserűbb napja volna az.
- S elöljárói nem panaszkodnak ellene?
- Nem, nagyságos uram.
- Csupa elnézésből, ugye?
- Semmi panasz vagy föladás nem terheli.
- S oly bűnt vagy kihágást nem követett el, mely veszélyére fordulhatna?
- Egy leányzót közbenjárásával megmentett a templomkövetéstől, s ezért az esperes leszidta az illető papot.
- Hm! Alkalmasint e leányzót Vincze Péter maga csábította el.
- Közönségesen azt hiszik, nagyságos uram!
- Úgy a semmirekellő még megköszönheti, ha Háromszékre Zöld Mihály uram helyébe küldik. A fejedelemné, Lorántffy Zsuzsanna, a mi kegyelmes nagyasszonyunk, a bestének letétetését, sőt gyalázatos elűzetését követelné, mihelyt a csábítás tudomására esnék. S kegyelmed, édes fiam, hiteles és megnevezhető helyről hallá e hírt?
- A palotadámák rebesgették, a hopmester szintén orrantá, s a leányzó egy rokona fenyegetőzve említette az ötvösök céhmesterének a *Három ruca* vendéglőben.
- Kegyelmed most már elmehet - szólt a korlátnok derült arccal.

A jókedv sokáig mulatott a máskor szigorú, komor és hideg vonalakon. S mi különös! Kassai örömeiben a bős kinyomat mellett volt valami kedélyes szín is, s volt a merengésnek egy szelíd, majdnem lágy árnyalata is. Fehér, aszkétailag fehér ajkain a támadt és elhervadó mosoly engesztelő és éles jellemmel bírt egyszersmind. Vegyült bele sok a gyűlöletből s némi csillám a szeretetből is.

- Nem akarnám, hogy Elemér még tiszta lelkiismerete foltot kapjon. Nem az a nagy ész ő, ki a dicsőség babér lombjaival befedhetné az üreget, mely jóhiszeműségében támad. Nem politikai ő, kinek kevesebb szüksége volna a vád nélküli névre, mint a hajadonnak a szeméremre. A kormányzat gépe nincs kristályból készítve: mert erősnek kell lennie. Alkotásában kevesebb tekintet van az anyag átlátszó tisztaságára, mint szilárd célszerűségére. Ily eszközökhöz egészen hasonló természetű emberekre van szükség. Én Rákóczi első tanácsosa vagyok; Elemérnek semmi viszonya a közélettel. Ő egyszerű katona, minden becszomja nélkül még a katonai hivatásnak is. Kedélye lágy, költői; külseje igénytelen, és modora csak a nemes szív által nyer, s nem a forma kecseivel hódít. Semmisem maradna rajta, ha megromlanék. A gyémánttól a legkisebb repedés becsének nagyobb részét veszi el ugyan, de a gyémánt, csorbája mellett is drágakő marad. A keleti gyöngy olcsóbb, ha hólyagai vannak, s nem foglalják a királyné koronájába; de elég nő van, ki boldog, ha pártájában látja, s nyaka körül fűzheti. Aki pusztán csak mint jó ember részesül megkülönböztetésben, egy bűn által egész értékét elveszti, s nem számíthat a világ azon kegyelésére, mellyel a hibás gyémánt és drágagyöngy aljas minőségben is bír. Nem csődülnek hozzá az alkuszok, nem ígérnek érte semmit. A nagy szellemű férfiú silány erkölccsel is gyémánt és gyöngy. Az egyenes útról letévedt

középszerűség minden becsét lehullatja magáról. Hm! Elemérnek állandó szüksége van a tiszta lelkiismeretre. Ő örökösöm, s a Kassai név fönntartója.

Így okoskodék a nagybátya. Meg-megmozdult karszékében, ujjaival dobolt az asztalon, s megint okoskodék.

- Deborah kezét Pécsi csak irántam való gyűlöletből tagadta meg Elemértől. Mekkora vagy on esett el ezzel tőlünk! Hetven falu, termékeny földű jószágok! S mennyi befolyás csatlakozott volna e házassággal hozzám! De hisz az övé volt a vagyon. Egy hóbortos, egy pazar, egy döllyfős emberé; de végre is az övé. Hm, hm! S ki mondhatná, hogy Kassai Istvánt megbántja Pécsi Simon azzal, ha vagyona számára más családból keres birtokost, másból leányának férjet? Sérelmem, hogy miattam teszi azt. De mivé törpül e bántalom, az Eleméren elkövetett-hez képest! Magához kecsegteti a szerény, a bátortalan ifjút, leányával hagyja, örvend a fejlődő vonzalmon, lesi, mint növekedik ez indulat szerelemmé, mint ér a bálványozás határáig, az őrjöngés fölmagasztaltságáig, s midőn az ifjú hozzászokott a szép boszorkányt sajátjának tekinteni, midőn képzelődése Deborah nevét a boldogsággal kötötte össze: akkor előáll a hóbortos és gonosz apa, s így szól: Deboráht másnak szántam, Deboráht nem szabad szeretned többé, Deboráht inkább adom akármelyik címeres és ős családú bitangnak, mint neked. S miért? Tán rosszabb lettél, mint akkor, midőn Deboráht elődbe vezettem, hogy fogadd el? Nem. Tán címertelenebb volt családod, mint akkor? Nem. Tán elvesztetted vagy onodat? Nem. Sőt most vagy gazdag. Miért tehát? Mert nagybátyád van. Én gyűlölöm őt, és te nem akarod megtagadni és velem együtt gyűlölni. S most nekem jólesik a te szerencsétlenségedben az ő bosszankodását élvezni... Így bánik Elemérrel Pécsi. Kit illet tehát inkább a bosszú joga: engem-e vagy Elemért?... Mily dicső elégtétel volna, ha Elemér tenné kezét Pécsi Simonra, s ha az ő kezén, mint csatornán, a hitvány szombatos vagyona idegen és jobb kezekbe foly na át! De fájdalom, Elemér csak becsületes ember, egyéb semmi. Én térítsem-e a bűn ösvényére?... Ragaszkodik hozzám, nagybátyja vagyok, hm! Családomnak, mely alig kezdett még élni, végreménye! S én térítsem-e a bűn ösvényére?

Kassai gondolkozott, s hévvel, mintegy szemrehányón kérde magától: - Micsoda bűn? Hol van itt a bűn? Pécsi a megújított tilalom dacára sem fogja megállani, hogy a szombatosokkal titkos gyűlést ne tartson. Kényelemvágya eddig sem engedte tanácskozásokra a székely barlangokat és rengetegeket fölkeresni. Két év óta negyedszer tettek nála látogatást Balázsfalván az új Jeruzsálem hívei, s ötödször is bizonyosan ott fognak értekezni. Ha tehát Zöld Mihály helyére Vincze Pétert küldöm, hogy Elemér számára maradj on a radnóti kapitányság, akkor hozzá mint e vidéken legfőbb tiszthez utasíttatik a befogatási parancs, mihelyt tudniillik Pécsi tilos összejövetelt tart. Ő a fejedelem egyenes akaratját fogja végrehajtani; köteles, s katonai törvényszék elébe állíttatnék, ha elmulasztaná. Ártatlan marad, ha Pécsit elfogja; bűnössé lesz, ha nem. Csak Zöld Mihály elmozdítására kell tehát törekednem; a többi önkényt megy.

Kassai összehajtá hasán kezét, mint a fáradt munkás, ha erőfeszítései után pihenésre nyer időt és árnyat; de pár perc múlva megint új aggály kezdé nyugtalan lelkét izgatni.

Hátha Pécsi nem tart gyűlést? - gondolá. - Hátha hisz a szombatosokra mért szigorú büntetés végrehajtásában? Csökkenteni szükség ezen aggályát, és szítani bátorságát, hm!

Csengetett.

- A börtönőrrel akarok beszélni - szól t egy belépő ír nokhoz.

Kevés idő múlva a tömlöctartó a korlátnokhoz bevezettetett.

- Hogy viseli magát a falhoz láncolt rab?

- Hol dühös, nagyságos uram, mint a fenevad, hol csüggeteg, mint a pártában maradt leány.

- Ezentúl naponként hozzám jössz, hogy a rab iránt utasítsalak.

- Értem, nagyságos uram!

Mihelyt Kassai megint egyedül maradt, szelíd mosoly vonult arcára. - Hamar fog megtörni a szombatos pap, s ha az Isten ő szent felsége is úgy akarja, jó eszközömmé válik Pécsi ellen.

Olvasóim tudják már, mert előre elbeszéltem, hogy Laczkó István, a kézdivásárhelyi szombatosok lelkésze, a kedves, a szeretetreméltó Klára férje, nemigen hosszú ideig tartó szenvedés után a börtönt szabadsággal cserélte föl, s oly helyzetbe jött, mely előtte nyugtalanítónak látszott, és rejtelmessége miatt hitvesének tündérszép szeméből sok könnyet, angyaltisza kebeléből sok sóhajt facsart ki.

Kísérjük most Klárát, ki, mint tudjuk, bölcsőben ringó gyermekét az öreg Kádár leányához, Jeftához elhelyeztetve, útnak indult Fehérvár felé, s onnan akármerre a széles világba, csak-hogy férjét árnyékként ne kövesse a titkos és sötét bú, bűn, veszély vagy rémület. Mit tudja ő, melyik? De retteg, hogy a bűn!

13

Ötödik napja utazik a szombatos nő.

Az idő derült és hideg volt. Szikrázott a nap a havon, hollók és varjak tömött falkában repültek a mezőkről az egyházakra, s a torony gombjától az ablakok kökeresztjének párkányáig, mindenütt állást foglaltak a fekete mezű vendégek, ki bölcs nyugalommal szárnya alá dugva fejét, ki élénk civakodási vággyal riasztá tovább szomszédját, a nyert győzedelmen nagyot káromva. Ahol a templom mellett cinterem volt, a sötét madárraj hosszasan ringatta magát a csendes légből, finnyás ízléssel, mintegy kémlelve választott helyet a fejfák tetején, a sírdomb tövében, a halál lakának kapuján s kerítésén. A varjak az új hantokat látszottak inkább kegyelni, s békétlenül néztek alá, mintha szaglászuk ingerelné; a hollók inkább a besüppedt köveken, melyeknek betűit, mintegy haragúvá a kegyelet s visszaemlékezés megszűnésén a moh és idő olvashatatlaná tette, kerestek maguknak tanyát. Egyenként és világunalommal ültek ott. Hosszas életök csökkenté kíváncsiságukat, hűté társalgási vágyaikat, s azon komoly hangulatban tartá, mely helyét cserélni, benyomásokat fogadni el lusta. Ha néha meg-megszólaltak, vagy szomorú jóslat lehetett a falu vénei számára, vagy rejtelmes beszéd a halottakkal.

Hideg nappalok voltak, csípős szél és fehér fellegek nélkül.

Klára nagyobbik gyermeke, kit magával hozott, fázott és panaszkodott. Az anya saját kendőivel is takarta, s kék ajakkal magyarázta, hogy ne dugja ki kezét, ne mozduljon, a másik faluban meleg szoba, meleg leves lesz, szép ragyogó tűz, mely mellett hosszú mesét fog mondani az utazó királyfiról, a nagy bundájú térről és az okos hollóról, ki a királyleányt aranyhajú vőlegényének közelségéről szerzett hírekkel vigasztalja. Szép mesét fog majd mondani... Hideg volt, a gyerek fázott, az anya fázott, s előre kezdett a fázó figyelő gyereknek mesélni.

Még csak egy óra kell, s akkor talán Balázsfalvára érnek, hol az éjet töltik. Hisz már alkonyodik.

A nap búcsút vőn.

A hold világított, télies arccal, hidegen.

Klára ölébe vette gyermekét, hogy még jobban védje.

Ez behunyta szemét. A hidegnek álmosító ereje van.

Az anya aggódni kezdett gyermekén, bebonyolítá mindennel, mi őt magát még oltalmazhatta volna a mély átfázástól.

Jó még, hogy nem kell már mesélni; reszkető hangon hogy fejezhetné be szépen és érthetőn a királyúrfi és a nagy bundájú tél történetét.

Balázsfalvára értek.

Csak az anya dermedezett; a gyerek már édesen alvók, meleg, erős lélegzete megnyugtatta a női szívet, mely magáról úgy el tud feledkezni, mihelyt van, kiről gondoskodják!

A fogadó, melynek udvarára hajtott a szekér, a földesúri kastély átellenében feküdt. Tág, csinos és sok kényelmet ígérő épület volt. Külsőjét tekintve egész Küküllőmentén ritkította párját, s belseje is elég megnyerő vala, csak hogy a célnak legkevésbé sem látszott megfelelni.

Vendégszobái tükörtiszták s jól bútoroztak; de bennök két nevezetes hiány tapasztalható: asztal és ágy tudniillik sehol sem tekintett az éhes s kifáradt elébe.

A fogadós Klárát két egymásba nyíló terembe vezeté, és szolgálati készségét bemutatandó, a hatalmas fúvóval maga kezdé a kandalló tüzét szítani.

- Igen nagy szállás ez számomra: fiammal a legkisebb szobában is megférek - szólt Klára, az árjegyzékre gondolva.

A gazda kettőzött iparkodással folytatá a tűzszítást.

- Mi nem vagyunk gazdagok, nyisson kegyelmed a hátulsó szobákból egyet.

- Kérem alásan! A nemzetes asszonyt megilleti két csinos terem.

A fúvó megint szorgalmasan működött, a száraz hasábok lobbot vetettek, festvényileg terjedt a láng, kedélyesen a meleg.

Klára gyermeke nagy fekete szemait egészen kinyitá, nem volt többé álmos, majd mosolyogva csimpolykozott anyjára, majd a kandalló elébe ment, kezecskéjét melengeté, gyönyörködött a pattogó szenen.

Mit volt tenni! Klára nem sürgeté többé a kiköltözést.

- Kaphatok-e hamar vacsorát?

- Mindenesetre, nemzetes asszonyom! - szól a kocsmáros udvarias mosollyal.

- Egy kis csirkebecsináltat készíttessen, mielőbb.

- Követem alásan, éppen csirkebecsinálttal nem szolgálhatok; de azért lesz vacsora.

- Sült csirkét hozzon hát.

- Részemről azzal sem kedveskedhetem; de azért lesz vacsora.

- Úgy libát.

- Nincs, de azért lesz vacsora.

- Rucát.

- Nem szolgálhatok vele; de lesz vacsora.

- Legalább hát egy kevés köménymaglevest.

- Alásan engedelmet kérek, nem tehetem.

- De hát korpaciberéje a legszegényebb parasztnak is van. Hozzon azt.

- Lesz vacsora, nemzetes asszonyom! - jó vacsora lesz.

Klára látván, hogy hasztalan rendel étkeket, megnyugvók azon gondolatban, hogy ma cél-szerűbb lesz fiacskáját hamar elaltatni.

- Hozasson a kisebbik szobába ágyat.
- Éppen azzal nem szolgálhatok, nemzeti asszonyom! - válaszolá a fogadó.
- De legalább ágyneműje van?
- Instálom alásan, azt sem lehet adnom.
- Terítessen szénát a földre.
- Lehetetlen, nemzeti asszonyom.
- Hozasson hát szalmazúpot.
- Szalmazúp nincs evégre.
- S talán a lovak számára sincs e vendéglőben se széna, se szalma? - kérdé Klára meghökkenve.
- Nincs, nemzeti asszonyom!
- Az istenért, hát hogy alszunk s mit esznek a lovak?
- Ha ő szent felségének is úgy tetszik, jól fog a nemzeti asszony és a kedves szép úrfi is alunni. Majd a lovak sem koplalnak.

Klára hinni kezdé, hogy feleszű emberrel van dolga.

- Nincs-e - tudakolá - közel oly fogadó, mely ha nem is cifra, mint ez, de legalább ágyfája és asztala van?
- Kujakomnyi sincs.

Klára meglepetését tetézte a korcsmáros víg, alázatos és elégtelt tekintete.

- Mindennel elégtelt fog lenni a nemzeti asszony - biztatá emberünk.
- Istenem, de mi lehet az a minden semmiből... Legjobb, ha rögtön fogatok! De hová forduljak késő éjjel! Hogy megyek át a Maros jegén! S ha itt maradok, kiéhezett lovaim holnap miként vihetnek tovább?

E szavakat Klára szükségtelennek tartá a korcsmároshoz intézni. Csak aggodalomként jelentek meg ajkaira s lebbentek el azon.

Eközben a folyosón lábkopogás hallszék, az ajtó előtt lábsurlás. Valaki zsebkendőjét vette igénybe, köhögött is, s midőn orrával és torkával rendben volt, feleslegül még csizmatalpát törle a küszöbhez, hogy semmi havat be ne cipeljen - s végre kopogtatott.

Klára helyett a fogadós kiáltá: szabad!

Piros, gömbölyded férfi lépett be, széles arccal, és víg, de udvarias kifejezéssel.

A bók után széjjelnézett a szobában, mintha keresne szemeivel tárgyat vagy embert.

- A tisztelt kisasszonyt keresem, ki látogatásával szerencsételte szegény helységünket.

A korcsmáros Klárára mutatott.

A gömbölyű úr ezerszer kért bocsánatot, hogy Klárát kisasszonynak gondolta, hisz oly fiatal, s jobban beillenek a kis úrfi néjének. - A szállás - szólt végre bókjaiból és a zavarból, mely arcát is színezni kezdé, kibontakozva -, a szállás kegyed parancsolatjára készen áll, a lovakat is elhelyeztettem, a hintó a vendéglő kapuja előtt, a kis úrfit a nemzeti asszony engedelmeivel ölembe veszem, s ha úgy tetszik, indulhatunk.

Ezzel feleletet sem várva, karjára ragadta Klára gyermekét, ki a nyájas úr szolgálatkészségét balra magyarázván, lábával kapálni, körmeivel pedig az idegen torzonborz bajuszához kezdett kapkodni.

- Viseld szépen magadat, Endre - inté magzatát az anya.

- A kedves, ürge úrfi, mily eleven, mily jó kedvű, mint szeret tréfálni! - szólt a magát meg nem nevezett egyén. - Szakasztott mása unokámnak. Nincs az Istennek nagyobb áldása a vidám gyerekeknél. Bezzeg az én unokám néha olyat rándít üstökömön, hogy örömben könnyezek. Ham!

Endre ijedten kapta vissza a bajuszlól körmeit, de annál erélyesebben csimpalykozott, az unoka példáján tanulva, a nyájas úr üstökébe.

- Lám, lám! Mily szerencse, hogy nem vagyok török! Unokámat, mihelyt sír, mindig azzal ijesztgetem: ha Gabi rosszul viseli magát, a nagypapa tüstént leberetváltatja a haját, s akkor nem lesz mit tépni. Menjünk, kis úrfi, menjünk a nagy fa-lóhoz, melynek aranyos nyerge van, akkora, mint egy agár, s úgy nyargal, mintha élne. Tizenkét katonát is adok magának. Hát még mennyi fényes tollú madarat! Aztán eszünk édes pogácsát, marcipánt és kürtöskalácsot.

- Igazán? - kérdi az úrfi.

- Biz, igazán. Hát a sok füge, mazsola és rózsaméz! Aztán mutatok egy kis majmot karmazsin köntösben. Úgy ám! Látunk pávákat és struccotját.

Endre előbb nagy fekete szemeivel bámult, s aztán a beszédes bácsi nyakába csimpalykozott.

- Pécsi Simon önegysága számtartója vagyok - szólt most a kövér úr Klarához -, s uramtól szoros kötelességemmé van téve, hogy a fogadóból minden vendéget a várba vezessek, nem kérdeve nevét, járatát, s kényelméről úgy gondoskodjam, mintha földesuramat vagy Deborah kisasszonyt fogadnám.

- Fáradt vagyok - mentegetődzék Klára a szívességet megköszönve.

- Az ágyak már vetve vannak - szólt a számtartó.

- Nem akarnék senkivel találkozni.

- Parancsolja szobájába a vacsorát?

- Holnap korán óhajtanék indulni.

- A rendelt percre befogatom lovait.

- Köszönöm! De mégis inkább szeretnék itt maradni, ha a korcsmáros ágyról gondoskodnék.

- Csak azt nem tehetem - közbeszólt most a korcsmáros, ki a kandalló mellé húzódva, tanúja volt az egész jelenetnek. - E vendéglőben, nemzeti asszonyom, bőven van minden, kivéven az ágyat, az asztalt, az eledelt, az ágyneműt és a lovak ellátását meg a szekérszint.

- De hát miért építették e vendéglőt, ha se enni, se aludni nem lehet benne?

- Két fontos okból - szólt most a számtartó -, először, hogy azok, kik nem lévén önegyságával ismereteseek, különben tovább utaznának, a függő cégér által becsábítva, kijátszva, szándékok ellenére is, kénytetve legyenek a várúr vendégszeretetét élvezni; másodszor, hogy a jobbágyok ünnepnapokon és lakodalmakon tiszta, nagy teremben táncolhassanak, s jó bort ingyen kaphassanak.

Klára értesülvén a balázsfalvi szokásokról, vonakodás nélkül ült az udvari kocsiba.

A várkastély, hová a vendég beszállásolva lőn, azon épületek közé tartozék, melyek a vár nevére is számot tarthattak.

Dombon feküdt, széles, de rongált árkokkal volt körülvéve.

Kapujához fölvonóhíd vezetett.

Emeletes, tornyokkal, bástyákkal erősített mű volt, s míg Pécsi birtokába nem jutott, Küküllő-várnál és Radnótnál inkább védheté magát az ellenség támadásaitól. Rendszeres ostromot akkor sem állhatott volna ki, de a fellázadt nép dühét, a martalócok zsákmányvágyát, a harámbasák leshányásait, sőt a csatangoló tatár és török csapatok rohamait is többször visszautasítá, anélkül, hogy valaha a megaláztatástól komolyan rettegni s kulcsait féltetni oka lett volna.

Most már az érdekes és tömör műnek e részben kevesebb oka van a dicsekvésre.

Erejének gazdája hajlamai sokat ártottak.

Büszkesége is meg van alázva.

Környezete fölött bír ugyan még a pallosjoggal, de kaszatömlőcei már beomladoznak, börtönei veteménypincékké váltak, s a híres szobák, hol a kínpad előtt a várúr a váltságdíj fölött néha a török rabokkal, néha saját rokonaival alkudott, most vagy elhagyatva, megrongálva és lakatlanul tengnek, vagy oly derült és ragyogó kinézést nyertek, mintha zavarai sohasem csukódtak volna szerencsétlenekre, ablakrostélyaikon át sohasem tekintett volna a kétségbeesés a fekete éjbe, a könnyörtelen égre, s mintha falaikra sohasem feccsent volna vér, nem gördült volna padlataikra könny, nem térdelt volna zúzott kebellet, rimánkodva a porban az egyik lény, s nem állott volna egyenesen, szívében irgalom nélkül a másik.

Szóval a balázsfalvi vár egy része szabad martalékul vetteték az idő foga elébe; míg a más részét Pécsi Simon cifra és egészen új ízlésű kéjlakká alakította.

Klára a holdvilágított épületnek csak nagy körvonalait veheté ki.

A bejárat előtt fürge cselédség fogta körül.

Egyszerre több kéz kapott málhái után. Igyekeztek szolgálni neki, s majdnem az alkalmatlanságig. Úgy látszott, a ház szokásai közé inkább tartozott az előzékenység, mint a rend, inkább a vendégszeretet, mint a zajtalan pontosság.

A cselédeknek fáklyával kelle vezetniök Klárát a sötétebb lépcsőkön, míg a főbb folyosónak falfestményeit, érc- és márványszobrait a színes lámpák, melyek hosszú zsinórokon himbáltak, csodásan, rémesen világíták meg. S vezették népes szobák előtt s óriási termeken keresztül, elhagyatott részekbe, hol a tört ablakokon egész arccal nézett be a hold és kísérteti neszt támasztott a legkisebb szellő is. Végre egy kis pavilonba érkeztek a vár keleti oldalán. Három gazdagon bútorozott szobából állott ez. A török ízlésre készült elfogadóterem, melyben csak dívánok és nagy tükrök voltak, gondosan rejtett falajtóval nyílt a hálószobába. Itt a mennyezetes ágyat fafaragványok, elefántcsont alakok s mozaik virágok ékíték. Lábszőnyegek, habzó bársonykárpitjai és a csipkés vánkossok fejedelmi díszet fitogtattak, megközelíthetetlen kényelmet ígértek. A szomszéd kabinban pedig az ezüst- és kristályedényekkel ellátott öltözőasztal a legkényesebb palotahölgy szeszélyeit is teljesen kielégíthette.

- Én csak egy szegény szombatos nő vagyok - szólt Klára, azt gyanítván, hogy főrangú néembernek vélik, s azért nyitottak számára olyan pazar fényű lakást.

- Örvendek - válaszolá a számtartó, még mélyebben meghajtva magát. - Nálunk minden úrhölgyet úgy szokás fogadni, mintha Deborah kisasszony, a mi földesurunk egyetlen leánya érkezett volna meg. Ez szoros kötelességünk is van téve. De a nemzetes asszony iránt, miután a jáspis és gyémánt kövekből épült új Jeruzsálem leendő birtokosai közé tartozik, kettős figyelemmel kell viseltetnünk. Minő csekély az emberkéz alkotta művek pompája és kényelme az ezeréves városéhoz képest! Ez a nyoszolya, melynek lágy vánkosaira fogja fáradt fejét kegyed lehajtani, éles tüskékkel behintett kőpad a fehér ruhás hívek pihenésére készült ágyakkal összehasonlítva. Az ezeréves városban nekem sem kell többé a nehéz kamara- és pincekulcsokat hordani. Áldassék a Messiás! Én is fehér ruhás vagyok, s azok közé tartozom, kiknek homlokáról csillag fog ragyogni.

Klára sokkal szellemibb lény volt, mintsem vallásának a túlvilágra vonatkozó ígéreteit ily anyagi értelemben vegye. Nem képzelte, hogy szent János a *Mennyei jelenések*ben statisztikai leírását közölte volna az új Jeruzsálemnek. Jelképes értelmet keresett az anyagiakra célzó ígékben. Neveltetésére nézve egészen szombatos, de szívében főleg keresztyén volt. Tartá magát a vallásnak, melyben született, külső szertartásaihoz; azonban keble mélyéből a szeretet Istenéhez szállottak imái, mégpedig oly bensőséggel, oly feltétlen átengedéssel, oly gyermeg megnyugvással, minőre csak a kivételes természetűek tudnak fölemelkedni az élet nagy iskolájának keserű leckéi, a tévedések, törődés és bűnbánat tisztító szenvedései nélkül. Klára a síron túl nem anyagi élvezeteket várt erényeiért, s bár művelt volt, voltaképp azt sem tudta, hogy vannak-e erényei, csak a bűntől irtózott, azért is, mert rossz, azért is, mert csúf, s mert elkövetve, nemcsak büntetést von maga után, de a lélekben magában is undort ébreszt, alább szállítja lényünket és közelebb vonja az Isten haragjához.

Azonban bármi nézetei voltak Klárának, nem tartá szükségesnek a számtartóval elvi vitákba elegyedni. Egyszerűen csak azt kérde tehát, van-e Balázsfalván több szombatos?

- Amint vesszük, nemzetes asszonyom! - válaszolá ez. - Mi alsóbb helyzetűek, még az üdvösségre vonatkozó dolgokban is követjük urunkat. Van aki gondolkozzék helyettünk. Hál' Isten! Pécsi Simon önagysága esze legalább féltucat tanácsos számára való. Csodálom, hogy fér meg egy főben. Osztozhatnék másokkal, adhatna kölcsön a híres Kassai uramnak is, s mégsem fogatkoznék meg, volna elege, nem válnék a maradvánnyal is bambává. Salamon király óta, ki a frigyládanak állandó templomot épített, s a mágiát könyv nélkül tudta, mint mi a Miatyánkot, nálánál talán tíz bölcsőbb férfiú sem született. Kanállal nyeli a tudományt, hallja a fű növést is, s a káldeusok titkos mesterségébe hajszálig be van avatva. Hát még mily szépen énekel! Hát még mennyi verset ír! Maga tart nekünk prédikációt azon szombatokon, midőn testünk pihen, lelkünk az áhítat ígését szomjúhozza, és az oktatás malasztjával óhajt táplálkozni. A várban elég föl hagyott terem, elég földalatti üreg van e célra. Mert Pécsi önagysága bölcsen belátja, hogy hitünket nem kell dobra verni, kegyességünkkel nem kell az utcán kérkedni. Mi titkos szombatosok vagyunk. Két ruhánk van, egyik a parádéköntös, a másik a házi. A parádé-ruhát, melyet fitogtatunk, a reformált hitnek nevezik; a fehér mezét, melyben magunk közt járunk-kelünk, szombatosságnak. Így bú-gond nélkül éljük napjainkat, köpenyünk gallérját senki sem ragadhatja meg, s orrunk alá nem packázhatnak. Nevetjük a véres betűkkel írt törvényt, Kassai uram fenyegetéseit és bitang üldözőinknek dühét. Vád van ellenünk elég; de bizonyosság és adat semmi.

- Nálunk - szólt Klára - volnának, kik meggyőződésökért örömmel mennének a bárd alá.

- Ahány ház, annyi szokás - jegyzé meg a számtartó vállvonva. - S ha szabad kérdeni, hol lakik a nemzetes asszony?

- Kézdivásárhelyt. A férjem pap, s most Fehérváron mulat.

- Úgy bizonyosan Pécsi Simon önagyságánál van szállva.

- Alig hiszem. Legalább nekem nem említé. Látogatására jöttem, s attól tartok, hogy sokáig kell keresnem, míg lakására találhatnék.

- Nincs oly szombatos, ki a mi urunknál ne fordulna meg. Ha kegyed hamar akar férjére akadni, menjen egyenesen őnagysága palotájába. Dombról tekint az elővárosra alá, s föl a fejedelmi udvarra. Kúpjai messze ragyognak, oszlopos tornáca homlokán címert hord. A nép megáll és nézi szépségeit, s ha százszor látta, megint nézi. Nincs barátságosabb hajlék a mi urunkénál és nincs fényesebb. Hajtasson a nemzetes asszony egyenesen oda. De tán igen hosszasan is fecsegek. Az asztal terítve. Jó étvágyat és jó éjt! Csak hajtasson kegyed urunk palotájába. Deborah kisasszonynak nagy örömet okoz vele. Rákóczi fejedelem országában nincs szebb hajadon Deborah kisasszonynál. Büszke, ha az urak oltároznak körüle, de irántunk nyájas és leereszkedő. Apja Sáron rózsájának hívja. Bár volna hitsorsosaink közt hozzá méltó ifjú. De már igen bőbeszédű lettem. Jó éjszakát!

Az út elfárasztá Klárát, de mégsem ajándékozta meg csendes álommal.

Tudta, hogy másnap forduloponthoz jut élete és háznépének sorsa.

Ha férjével bujdosásnak indul, hol fognak tanyát verni a széles világon?

S ha férje nem akar távozni, mikor fognak nyugalmat lelteni az életben, mellyel sorsuk vagy szívök meghasonlott?

Ott a sivatag láthatár nyugpont nélkül; itt a mélység a sodró örvénnyel.

Ott nyomor várhat rájuk; itt süllyedés!

Mennyi ok, hogy a nő szemei be ne csukódjanak!

A meglegedésnek szép álmai vannak, a kétségbeesésnek tompa nyugalma. Klára ébren tölté az éjet. Gyermekeinek lélegzetére figyelt, be-betakará kis kezeit, s ha fia csendesen pihent, akkor aggodalma, szeretete, félelme az ágytól a bölcsőhöz ment vissza, az idegen kéznél hagyott csecsemőhöz, kitől a nőért az anyának meg kellett válni, s kit évek múlva vagy talán sohasem szoríthat kebléhez.

A hold nyájasan sütött be az ablakon, s oly csendes volt az éjhomály, hogy Klára saját szíve dobogásától meg-megrettent.

15

Gyulai Ferenc az előnyt, melyet a Pécsi-ház rokonszenvének megnyerésére a véletlen nyújtott, nem hagyta használatlan.

Szeretett mulatni, társalogni, könnyű és nehéz hódításokat tenni. Oltározott a szép nőknek, kellemesen tölté a percek azokkal is, kik nem állottak a szépség hírében, s maguk az éltes matrónák sem említék őt másként, mint hiúságának teljesen hízelgő dicséretekkel.

Minden tekintélyes házhoz járt, csak Deborah visszajövele óta Pécsiékhez nem, s most általok fogadtatott legszívesebben.

Az öreg úrral vitakozott azon elmés, könnyű és gyermeteg felszínűséggel, mely semmi kérdés mélységeit nem sejtí, s mely az ellentét bűbája által oly könnyen tudja a kellemes tudatlanságot a komoly tudósokkal megkedveltetni. Pécsi sokszor mulatta magát az ifjú sajátságos ötletein, merészségeit hajlandó volt eredetiségnek venni, s ha be is látta, hogy Gyulai annyi műveltséggel sem bír, amennyivel a jó nevelésű úrfiak, kezdé hinni, miképp eszével min-

deniket túlhaladja, s mint a nyers gyémántnak csak pallérozásra van szüksége, hogy ragyogjon, s nagy értékét a világ szó nélkül ismerje el.

Sokszor említé ezt Deborahnak, ki mindig tudott - s néha ingerült hangon, néha hideg közönnyel - Gyulai ellen valamit fölhozni, mi az apának nem tetszett.

- Te nem akarsz igazságos lenni iránta - szólt ilyenkor az öreg.

- Te pedig, atyám, az ő részére vagy elfogult.

- Te hibáit nagyítod.

- Te jó tulajdonait fölpiperézed képzelődéseddel.

- Mivel bánthatott meg, leányom?

- Mivel babonázott meg, atyám?

- Szeszélyed lehangolja.

- Hiúságát nevelik dicséreteid.

- Csak nem tagadhatod, Deborah, nemes modorát és könnyed társalgását.

- Az önhitt ritkán jön zavarba. Kinek nincsenek mély érzései, minden tárgyra hamar megtalálja az illő szót. S az oly egyén magatartása könnyen lehet szabályos, kinek nem kell sem eszméssel, sem szenvedéllyel küzdeni. És állítottam-e valaha, hogy Gyulai visszavonultan él, nem keresi fel a társaságokat, nem udvarol a nőknek, nem képzei megjelenését kellemes hatásúnak? S kell-e ennél több a biztos, a sima modorra?

- Leányom! A társaság még senkinek szellemet nem adott.

- De a szellem hiánya mellett még lehetnek furcsa ötleteink, s akinek csak szelleme van, egy egész társaságot mulattathat, anélkül hogy valakit meg tudjon nyerni.

- S azt hiszed, Gyulait a nők nem találják érdekesnek? - szólt az apa.

- Még csak arra gondoltam, hogy én nem tudnám - válaszolá Deborah sötét daccal.

A tetszelgést közönyünk szerelemre, szerelmünk közönyre ingerli. Deborah nem volt egészen a szívtelenségig kacér, de hiúságánál fogva nem lehetett ment a hódítási vágytól, és élénk képzelődésénél fogva magát s mást ámítani egyaránt képes volt. Érzéseit szeszélye gyakran elvitatta, büszkesége legyőzte, de e szeszély és e büszkeség, álérzéseket is hamar iktatott a valódiak helyébe, és a szívet, midőn kifosztotta, gazdagítani látszott.

Gyulai, bár minden számítás nélkül, úgy viselte magát a szép és büszke szombatos lány irányában, mintha a legkiképzettebb terve volna a hódításra.

Gyakran megfordult Pécsiéknél, de érettük semmi társaságból nem maradt ki, semmi örömről nem mondott le, semmi viszonyaiban nem korlátozó magát.

Az atyával még többet szeretett időzni, mint a leánnyal, s noha Deborah mindig hallott tőle valami lekötelezőt, a napok úgy teltek el, hogy a legfigyelmesebb szem sem vehette észre a finom udvarlón a kecses hölgy rendkívüli szépségének újabb meg újabb hatását. Hangja, modora, nyájassága változatlan maradt. Nem közelített, nem vonult hátrább, ugyanazon távolságot őrzé Deborah ellenében. A deli és büszke alak, szelleme és bűbája varázsával nem látszott ígézetet gyakorolni az ifjúra, s nem látszott szeszélyeivel, hideg modorával és hatásra számított mellőzéseivel ennek kedélyére ingerlőn hatni.

Gyulai néha fölmelegült az öreg Pécsivel folyt viták alatt, de midőn Deborahval társalga, a művelt és udvarias lovag szerepét folytatá, pontosan, egyformán s gyöngéd, de vissz tartózkodó modorban. Kalandori ötletei, humora, szeles és könnyelmű viselete, mint a fátyol

alá rejtett háttér, néha elő látszottak ugyan lépni, hogy észrevétenessnek, de semmi oly érzéssel vagy hangulattal nem fordult elő ezen eset, melyből Deborah magának diadalt jósolhatna.

Hiúságát ez határtalanul sérté.

16

Az idő, bár nem a küklopszok erejével, de serény napszámosi kézzel mindig hordott fővényt és követ azon épület alapjához, melyet Gyulai a hercegleány kegyének nevezett, s a dicsőség és hatalom fellegvárának hitt.

Zsófia kellemes ifjúnak kezdé tartani, s az első benyomás ellenére bizodalmat nyert jelleme iránt is. Azonban e ponton túl nem haladt. Kevés barátságot mutatott iránta, még szeszélyeinek sajátságosabb nemeivel sem üldözte. Míg Elemér volt körül, a felügyelet ellenére és az udvari illem mellőzésével, tudott alkalmat lel, hogy félig komoly, félig enyelgő modorban őt korholja mulasztásaiért, mik tulajdonképp nem voltak mulasztások, s halmozza el oly teendőkkal, miknek néha tizedrészét sem lehetett teljesíteni, s miket csak egy makacs, egy képzelmeiben élő gyermek semmi akadályt nem tűrő, és semmit nehéznek nem hívó elméje gondolhatott ki. Most, midőn Gyulai volt az, ki az udvari felsőbb személyzet közül legtöbbször jelenhetett meg nála, Zsófia, hacsak Anna volt is körül, s ha szeszélyeinek szabad tért is nyerhetett, sohasem látszott elfeledni, hogy nagybátyja Báthory Gábor volt, és hogy nagybátyjának nagybátyja a lengyel trónon ült.

E lassú haladás s e minden erélyt igénybe vevő küzdés Gyulainál nem sok kedvet hagyott fenn új kalandokra, vonatkozzanak bár azok becsszomj vagy szerelem álmaira.

Pécsiékhez szórakozás végett járt.

Nem izgalmakat, pihenést keresett ott.

Az öregúr társaságát mulatságosnak találta, a Deboráhét érdekesnek.

Ennyinél többet ez alkalommal nem óhajtott.

Utógondolata mi volt? Oly kérdés, melyről saját magával sem akart tisztába jöni.

Lehet, hogy ha tervei megghiúsulnak, ha az előmenetel újra elzáródik előle, ha dicsvágya szirthez vagy örvénybe vezeti, akkor mentődeszkaként ragadja meg Deborah kincsét, hogy a viszontagságok és szükséggel küzdés hullámai közül a kényelem révpartjára juthasson, s hetven falu nevető tekintetével kárpótolja magát, ugyanannyi rokon és jó barát gúnymosolyáért.

Természetesen Deboráhnak sejtelve sincs a sok tényezőről, mely Gyulai közönyére befoly.

Csak azt érzi, csak azáltal van megalázva, hogy most először talált oly ifjúra, kire szépsége és szelleme nem hat, s ki iránt hideg nem tud lenni. Mily csodás bűvölet! Deborah mentől inkább hiszi keblét fájdalommal telve és szeretettel, annál kevesebb érzés sugárzik Gyulai szeméből, annál kimértebb modora, annál higgadtabb - az unalomig, a kétségbeesésig az - minden szó, melyet e megfoghatatlan ifjú ajkairól hall. A pandar inkább visszhangozhatja egy pásztortal méla rímét, a fővény, melyet a szél kerget, inkább őrizheti a vándor lábnyomait, a folyam tükre inkább viheti tova az árnyat, melyet a partról a virág emlékül vetett rá, mint ahogy képes a Gyulai szíve Deborah érzéseinek felelni, a Gyulai kedélye Deborah kecskének igézete alá esni, a Gyulai szeme Deborah tekintetének delejes erejét észrevenni, a Gyulai szelleme Deborah szellemének varázsától át meg áthatva lenni. S Pécsi leánya, a büszke hölgy, mégis bizonyos felsőséget látott ez arisztokratikus ifjún, kit Zsófia, a fejedelmi ház

sarja csak sima, engedelmes és bohóc szolgának képzelt. Deborah talán Kassai Elemér kevésbé úrias külseje miatt hajlott Gyulai felé, Zsófia talán éppen e külsőnek férfias és komolyabb jelleme miatt lőn kedvezőtlen elővéleménnyel Gyulai iránt. Melyiknek volt igaza? - nem ide tartozik. Mindketten helyzetök szempontjáról néztek Gyulaira és Elemérre. A szűcs gazdag és művelt unokája a születés varázsa iránt volt - bár öntudatlanul - Gyulai külsőjében fogékony, míg a magasan álló Zsófia előtt a mélyből, hová alánézett, csak az egyéni sajátosságok emelkedhettek ki. Zsófia Elemér iránti ragaszkodása a fejedelmi vér érzetében soha szerelemmé nem válhatott volna; míg a büszke Deborah szívében, bár álnév alatt, az első hajlamot Gyulai iránt a születés ígérete adta. Amit a hiúság megkezdett, folytatá a hiúság. Érzéketlen volt Gyulai, érzékennyé kellett tenni; nem bókolt a szépség bálványképeinek, hódolatra kellett szoktatni: ez a női hiúság észjárása, s ez volt Deborahé. Mind hasztalan! Gyulai a régi maradt, s a szép szombatos nő arca halaványabb, szeme merengőbb, szíve sebzettebb lőn. Néha felébredt gögje, s Gyulai hidegségét mellőzéssel viszonzá; néha gunyora meg-meglobbant, és e démoni világításban a jégkeblű ifjú minden szava, tette, mozdulata nevetséges színezetűnek látszott; néha hidegvérrel, ítészi nyugalommal hitte Deborah Gyulai jellemét felfogni, s az öreg Pécsi elébe hosszú lajstromot tárt ezen ifjú korlátolt eszéről, ízetlen élceiről, kedélytelen és minden magasabb ábránd, minden nemesebb lendület nélküli szelleméről; de mindez csak oly zivatar kitöréséhez hasonlított, mely hirtelen átvonul a láthatáron, hogy távozásával még rekkenőbbé tegye a levegőt. Deborah, ahányszor föllázadt növekedő szerelme ellen, annál nagyobb erőt adott e parancsoló szenvedélynek, mely semmi jogos alappal nem bírt, semmi közösségből az érzéseknek, semmi összhangzásából a gondolkodásnak nem támadt, s mégis zsarnokává vált.

17

Amennyire csak föl lehet egy fiatalemberről tenni, hogy érzéketlen maradhat az elismert szépségű és műveltségű leányok ígézetével szemben, amennyire csak képzelhető, hogy a gazdag házasság nem bír ingerrel egy vagyontalan, de nagy igényű világfinál, azon határát a közönynek Gyulai a legszélsőbb vonalig elérni látszott.

Sok ok vértézé szívé a szerelem nyilai ellen, sok tekintet ösztönzé különösen Deborah iránt elfogulatlan nyugalomra, s mindannak kikerülésére, mi célzatos szépelgésnek, mi hódítási vágnak tűnhetnék föl.

Csalhatatlanul meglepte őt, kivált eleinte, Deborah junói alakja, fejedelmi szépsége; de ízlése, mely inkább hajlott a kecses kis tündérek, mint a félelmes istennők felé, és könnyelműsége, mely a leigáztatást, habár a járompálca a legtisztább szerelem termésaranyából kovácsoltatott is, nem örömet tűre, hamar vissza tudták állítani kedélyének egyensúlyát.

Aztán Gyulai nem volt ugyan oly hű barátja Elemérnek, hogy érette nagy áldozatra is kész lenne - általában erős öntagadást tőle még testvére, atyja, fejedelme sem kívánhatna -, de az áldozattól, de az öntagadástól még igen távol van azon illedelmi szabály szem előtt tartása, hogy ha nem vonz szívünk egy nőhöz, s ha önzésünk körébe nem esik e nő lefoglalása, akkor ne álljunk csupa hiúságból másnak útjába, kivált ha e más barátaink sorába tartozik. Gyulai sejté Deborah régi szerelmének elévülését, tudta Pécsi ellenszenvét az öreg Kassai iránt, és egyre százat mert volna föltenni, hogy Elemér házassága dugába dül, de következik-e ebből, hogy ő is befolyjon a válság siettetésére? S mi hasznát venné Deborah rokonszenvének az oltári szertartások nélkül? Vétkes viszonyra gondolnia sem lehetett. Deborah nem sülydhetett volna oly alá, s ő egy kitűnő helyzetű leány elcsábításával saját jövődjét tette volna semmivé. A vallásos és szigorú erkölcsű fejedelmi udvarban kellett Gyulai minden becs-

szomjának kielégítést nyerni, s bár sok bűn volt, melytől inkább csak a nyilvánosság miatt rettegett, titkon sem akart szertelen élvezet nélkül nagy szerencsétlenség okozója lenni, s Deborah szépsége benne inkább bámulatot, mint ingert gerjesztett.

Pécsi roppant vagyona foglalkoztatá még leginkább a fiatal úr képzelődését. Annyi kincset, annyi falut egy szép kézzel, minden fáradság, minden ellenszenv legyőzése nélkül nyerni, nem volt tréfa.

Gyulai aránylag csekély zsoldért félnapokig állott gyertyaegyenesen a palotaaajtók előtt, s e mulatságnál valóban kellemesb lett volna palotákkal bírni s egy szép, egy irigylett kebelre hajolni. De valamint a nemes érc a föld gyomrában sok nemtelen anyaggal vegyülten él, szintúgy midőn kitisztítva forgásba hozatik, ritkán jön együvé, ritkán csoportosodik kinccsé anélkül, hogy ne szövetkezzék oly elemekhez, melyektől különválasztani kívánnók, hogy igazán hasznát vehessük.

Így volt Gyulai is Deborah gazdagságával. A szombatosság nem tetszhetett neki, mert gúny tárgya volt. Pécsi múltja s jelen állása alkalmatlanul hatott rá, mert az udvar gyanúja és neheztelese nem könnyen látszott csillapíthatónak.

Gyulai büszke volt családjá régiségére, s igen sérté fülét, hogy széles rokonsága s a főurak majdnem kivétel nélkül egymás közt Pécsit „szücs”-nek hívták. Volt ugyan a hatalmasok sorában, főleg Kassai iránti gyűlöletből, Pécsinek nem egy párthíve, de akik hozzá szították is, a porból fölcseperedett nagyúr fényelgését csípős észrevételekkel kísérni, jellemét kétes világításba helyezni s hivataloskodása idejét, amennyire csak lehetett, megbélyegezni, nem mulaszták el. S Gyulai, ki a vélemények rabja volt, fősúlyt arra fektetett, hogy valaki sokaktól és sokszor vádoltatik, s nem pedig arra, vajon igazságosan-e? Vajon irigység, bosszú és elővélemény nélkül-e? Deborah kivételes helyzetben volt, főleg a nővilágban. Ritka szépségét a férfiak annyira magasztalták, hogy egyéb tulajdonait kiemelni idejük sem volt. Tán ebből következett, hogy a nők gyöngeségeinek kilesésére, s erényeinek alábbszállítására szereztek maguknak sok időt. Botrányt nem hozhattak fel ellene, de a finom rágalmakból mindig ragad a kiszemelt áldozatra elég, s ha a jelent nem is mocskolhatja be határozott váddal, megrendíti a hitet a jövő évek tisztasága felől. Deborah leendő férjét egy úrhölgy sem képzelhette boldognak, s Gyulait megdöbbené annyi szép ajk kétes mosolya, annyi bölcs néne jövődölgötése. Előtte az is föltűnt, hogy voltak családok, kiknél Deborah meg sem jelenhetett, noha a férfiak többször mulattak Pécsinél. A nők ezen ellenszegülése, mely vagy a rangra vagy a személyre vonatkozott, s így vagy büszkeség vagy szemrehányás volt, Gyulait csak magára is megdöbbenetette volna, ha a többi tekintetek lehangoló befolyását számításba sem venné.

A roppant aráhozomány vakító csillámából ennyi ködön és porfellegen át kevés fény hatott a fiatal udvaroncig, kevés csáb ingerlé képzelődését, melegíté ábrándokra szívét.

Az ő szenvedély nélküli jelleme, mely mélyebb szerelemre nem látszék hivatva, az önzés finomabb nemeire fordítá a rendelkezése alatt álló erélyt.

Inkább óhajtott előhaladni, mint gazdagodni; inkább kitűnni, mint élvezni.

Mióta Zsófia hercegkisasszony veszélyes titkába volt avatva, mióta a karácsonyi kommuniókor a leendő fejedelemnő kedvéért az öreg fejedelem és neje vallásos buzgóságát segíti kijátszani, mióta egy titok fölleplezésétől függött bukása s eltakarításától gyors emelkedése, ő, azóta Gyulai az emberi természet azon sajátságánál fogva, mely a veszélyeztetett jót értéke-sebbnek tartja, mint midőn semmi válság nem fenyegeté, majdnem mindennek tekinti az udvar kegyét, s ha szíve szerelemre képes lett volna, még e szerelmet is föláldozná a befolyásért, az emelkedésért.

Elemér csak száanalomból, csak Zsófia leigázott lelkiismeretének védelmére, követé el a botrányt, de Gyulai könnyelműségbe takart önzésből.

Elemér jutalmat nem óhajtott, s a büntetést elszántan várta; ellenben Gyulai fellegrákokat épített a sikerre, borzadt a veszélytől, s hasznosítani akarta vakmerőségét. Vágyott a hercegisasszony egész kedélyét elfoglalni, csüggött a szeszélyes leány minden pillantásán, szolgailag engedelmeskedett változó ötleteinek, ellesé gondolatait, hogy teljesíthesse. Hisz e növendék-leány alig félév múlva neje lesz György úrfinak s György úrfi egy vagy legfőlebb két év leforgásával a rendek által fejedelemmé fog választatni, hogy még az apa életében ő az uralkodáshoz, a nép iránta hódolathoz szoktathassék, s hogy a Rákóczi család, a szultán vagy a német császár védelme alatt, az örökösödési jogot felöltő erőszakolás és makacs visszahatás nélkül kivívhasssa. Mekkora szerep nem vár egy kegyenc számára e távoli, de regényes körvonalaival már derengő háttérben! Gyulai szertelen reményeket csatolt a szép hercegleány rokonszenvéhez; azonban fájdalom! éppen e rokonszenv sehogysem akart mutatkozni.

Anna néne, az ügyes cselszövő, elég sok jártassággal képviseli öccse érdekeit, de Zsófi, ha Gyulairól volt szó, mindig Elemért dicsérte. Haragudott, hacsak azon lehetőséget is föltették, hogy találkozott a világon oly tündér, oly királyleány vagy hercegisasszony, akinek hübb szolgálja volt a szelíd, a jó Elemérnél. Anna néne ilyenkor az unokaöccs ügyét egy kevés befektetés és rágalom által sem irtózott elősegélni. Elpletykálá, hogy Elemér ugyanakkor, midőn sebe miatt a hercegisasszonyt nem szolgálhatá, bezzeg, elég időt kapott Pécsi Deborahnál mulatni, bezzeg vívott, mint az óriás, ki mind a két kezében bárdot hord, azok ellen, kik Deborahát bántalmazták. Zsófia az első percben zokul vette e hírt; de utóbb azzal biztatgatá Annát, hogy magához fogja parancsolni Elemért, jól leszidja, s büntetésül egy hétig vele őrizteti az öltözőszoba ajtóját. Anna sokkal jobban ismeré növeltjét, hogysem képesnek ne hihesse mindenre, mit csak a korlátlan szeszély kigondolni tud és követelni mer; ennél-fogva soha többé szájába sem vette Elemér nevét, nehogy furcsa tervekre és vadregényes ötletekre adjon alkalmat. Hallgatása használt is. Zsófi kezdett szokni Gyulaihoz; Gyulai pedig azon mértékben kezdett Pécsi Simon házából elszokni.

Deborah az ifjú gyér látogatásai megalázták.

Büszkesége, mely szerelmének előbb szószólója volt, most a gyűlölet tolmácsává akart szegődni.

A szombatos leány, midőn a boldogságról álmodozott, mindig csak egy jelenetet látott maga előtt. Lábainál térdelve képzelte Gyulait, s hallá saját hangját, midőn az ifjút nevetve utasítja vissza.

S mennyi gúnyt foglalt volna magában e nevetés! Mennyi elégtételt, mennyi kéjt ébresztének föl a diadalán dobogó szívben a kikoszorózott udvarló zavart, hűledező vonalai.

- Bár lenne atyám jelen, midőn szememmel eltaszítom, midőn ajkam hideg mosolyával megsebzem őt!

Deborah sívár ábrándjai egész lelkét elborították; de szerencséjére közbejött egy más inger, mely szintén gögjét ostromlá, mely szintén a lealáztatás szégyenével hatott rá, s kedélyét megosztva, gondolatainak új irányt adva, nem engedé, hogy mindig makacs szeszélyén csüngjön.

Pécsi Simon tudniillik, bár a szombatosok pártfogója volt, térítési erélyét leányánál nem nagyon vette igénybe. Az apa előrelátása győzött a hitlejtő buzgóságán. Minthogy nem hitetheté el magával, hogy a szombatoságot hamar sikerülhessen országosan bevett vallássá emelni, nem akarta egyetlen leánya szerencsését rögeszméjével korlátozni, és szabadon kívánta hagyni azt a kérdést: hogy Deborah leendő férjének kövesse-e hitét, vagy pedig atyjának?

Az öregúr ily óvakodó eljárásából következett, hogy a szombatos leánynak a tiltott hitről homályos, határozatlan ismeretei voltak. Elméjének iránya nem is szólítá föl enemű vizsgálatokra. Apja énekei, melyeket néha orgonajáték mellett hallott, kedvesek voltak előtte, de csak mint költői művek, s mint egy általa forrón szeretett egyén szerzeményei. Egyébként a szombatosok iránt inkább kedvezőtlen elővéleménnyel viseltetik; mert úgy tapasztalá, hogy nagyrészen rongyos öltözékű és műveletlen emberek. De akik e felekezetből atyjánál tevék udvarlásait, méltó elragadtatással említhették a ház kisasszonya nyájas és leereszkedő bánását, mert Deborah a nyílt háztartás kötelességei közé számította a nyílt arcot, szívélyes modort, finom tapintatot, s e kötelességnek örömet alávetette személyes érzéseit. A Pécsi házában a családélet fűszerei közé számították a fény és illem mellett bizonyos fesztelenség, mely kényelmes mozgást enged mindenkinek, s a szükségtelen beavatkozásoktól tartózkodik. Pécsi sokkal szabadabban nevelte Deborahát, mint akkor szokás volt, s nem korlátozó a kényeztetett gyermek felőtlőbb szeszélyeit sem. Hagyá, hogy kedve szerint ossza el idejét. Nem tudakolt tettei s kedvtelése után, ha azok komoly aggodalomra nem adtak okot. Az öregúr szokása Deborahra is átszállott. Alig fordult elő oly eset, midőn Deborah szabadságot vett volna magának atyja eljárásaiba vegyülni s tanácsadoul lépven föl, őt valamire rá, vagy valamiről lebeszélni. E gyöngéd tartózkodás mellett igen természetes volt, hogy az öreg Pécsi naponként tarthatott volna egyházi zsinatokat, s egész hosszú téli estéket tölthetett volna pórias vagy gyanús kinézésű egyénnel, anélkül, hogy Deborah egy szóval vagy egy tekintettel is legcsekélyebb aggodalmát vagy visszatetszését fejezze ki.

De a „beteg asszony” küszöbe előtt történt jelenetek fölnyiták Deborah szemét. Lehetetlen volt észre nem vennie, hogy atyja oly tűzzel játszik, mely lángba boríthatja az egész házat, mely hamuvá égetheti a család vagyonával együtt a család becsületét és boldogságát is. Nagy távolságot kezdett sejteni atyja többi különbségei és a szombatosság közt. A különös nyelvű és iratú könyvek, az ég képlete, az állatkör és bujdosó csillagok házai minden rejtélyes jóslatokkal együtt most egészen más horderejű dolgoknak tündek föl előtte, mint az új vallás hirdetése, mint a második Jeruzsálem szépségeiről írt csinos versek. Hallá Mikóéknál az országtanács tilalmát, a hírnök kikiáltásait, a falragaszok tartalmát; hallá az álmodó Géczyné szájából a vérfagylaló jóslatokat, s az iszony és óvatosság kölcsönös hatásai eléggé meggyőzőek arról, hogy tudós és mély felfogású atyja, a tisztos ősz, bizonyos tekintetben végre is gyermek, ki az ő vezetésére szorul, s ki, ha magára hagyatják, az alvajáróként veszélyes mélységek fölött behunyt szemmel fog bolyongani.

Deborah szíve vérzett, midőn ábrándja, mely atyját a legtökéleteseb halandó dicskörében tünteté föl, szét akart oszlani; de szeretetét nem gyöngítette, sőt erősíté új tapasztalata. Ő, ki atyjára büszke volt érdemeiért, büszke lett volna rá az elhagyatás- és megaláztatásban is. E szilaj természet, e fönnhéjázó szellem tudta tisztelni a világtól megbélyegzett Géczynében a vér kötelékeit, s ha Pécsit, a szombatost, a törvény szigora földönfutóvá tette volna, Deborah, az arisztokratikus ízlésű leány, ki a dísztelentől csakúgy undorodott, mint a vétkestől, egy koldus ronda öltözkéiben is követné atyját a nyomor, az elhagyatás ösvényein. De bár sorsát soha külön nem választaná emezétől, érzé, hogy, ha bukniok kellene, az ő szeme előtt nem a legnagyobb mélységbe esés volna a legiszonyúbb látvány, hanem az, melyben az esést nevetséges botlás előzné meg. S ilyennek gyanítá a szombatosságot.

Az első benyomások alatt mindjárt eltökélé tehát, hogy kitelhetőleg fogja atyját minden gyanús egyén befolyásától oltalmazni.

De erre alkalom nem mutatkozék.

Pécsi a fényes és lármás temetéssel megvetését, haragját és dolyfét kielégítvén, csendesén ült „remeteségében”, s Gyulain kívül alig társalgott valakivel.

Könyvek és asztrológiai észlelések közt tölté ideje nagy részét, s midőn Deborahval volt, oly vidám és gond nélküli arccal beszélt ezer apró, de érdekes tárgyról, annyira mellőzve mindent, mi a fantasztikus új hitre legkisebb vonatkozással bírt, hogy leánya teljesen megnyugodott, sőt néha magában szégyenlő is azon vakmerő perccel, melyben képzelni merészlé, hogy még ő fog atyja oltalmazója, tanácsadója és gyöngeségének elleplezője lenni.

Azonban a csendes heteket egyszerre aggodalmas napok válták föl.

Pécsi Simon a téli estéken megint orgonája mellé ült. És a szent énekek a „remeteségből” a fegyverzőrej és utcazaj elhalása után talán a fejedelmi palotáig is elhatottak.

Deborah annyira el volt foglalva saját beléletével, hogy eleinte eszébe sem jutott, miként a szelíd és áhítatos dalok, melyek ellen józan kifogást tenni nem lehet, még a csavargó népnek és az ármányos udvaroncoknak alkalmat nyújthatnak a szombatosokról költött mendemondák fölélesztésére, s őt és forrón szeretett atyját új botrányoknak tehetik ki.

Később lehetetlen volt észre nem vennie, hogy oly egyének járnak a házhoz, kiket apja sohasem vezet a társalgási szobákba, kik - hihetőleg tanácskozás végett - a könyvtárba vagy a kis bástyába zárkoznak, s kik besötétedés után mennek föl a csigalépcsőkön és igen későn távoznak.

Deborah óvakodva, a legkíméletesebb modorban célzott egypárszor ez ismeretlenekre, de Pécsi Simon homlokára mindig köd borult, s különben szelíd vonalairól neheztelő visszautasítás volt olvasható.

- Bizonyosan szombatosok környezik őt! - sóhajtá a nyugtalan kedélyű leány.

A rejtélyes vendégek csakhamar kimaradoztak, s az öregúr nem háborgatá az orgonát, más kedvenc foglalatosságokba merült, de Deborah észrevéve, hogy többé jó atyja ajkain elvértve sem ül vidám mosoly, s azok a nagy, jelentékeny kék szemek, melyek annyi érzéstől voltak lelkesedve, annyi eszme fényében égtek, most már többnyire a csendes szomorúság kifejezését tükrözik vissza.

- Valamin aggódik, valami nyomja szívét, ó! Bár lenne bizalommal hozzám! Bár házunk szokása ne az volna, hogy magunkra, hanem hogy egymásra támaszkodjunk! Ha szegény anyám élne, nem választaná el bizodalmunkat láthatatlan, de át nem törhető sorompók, s annyi szeretet mellett nem volna az apa és leány egymás iránt némileg idegen!

Míg Deborah ily tűnődések közt élt, megint elkezdődtek a vallásos énekek.

Az orgona zengett majdnem éjfélig, s a kenetes zsolozsmák a felső emeletből a hálósobáig lehatottak, s ijedelemmel tölték el őt. Annál is inkább, mert egy terjedelmes és gyönyörű hang vegyült a Pécsi Simonéhoz, hogy a szorongó leány pilláiról az álmot váltig elűzze.

Deborah az énekes férfiút nem látta a kapun bejönni. Titkon és későn kellett házokba lopóznia; de a dallamok szövege s némely hangosabban folytatott vita, melynek töredékét lehetetlen volt meg nem hallania, azon gyanúra vezeték, hogy a rejtélyes idegen alkalmasint szombatos pap.

Eszébe jutott minden veszély, szeme előtt lebegett a haldokló néne rémalakja, fülében zúgtak a jósszavak, s kimondhatatlanul szerencsétlen volt.

Reggel beszélni akart atyjával, térdre borulva akará kérni óvakodásra; de az öregúr szokatlanul sötét tekintete még visszadöbbsenté.

- Ez legyen utolsó gyöngeségem! - sóhajtott Deborah, midőn atyja, sejtven, hogy leánya szívét valami nyomja, gyöngéd tudakozódás helyett visszatartózkodó modorban tőn némely házi intézkedéseket, s aztán könyvei és az asztrológiai képletek közé távozott.

A nemzeti hadak főgenerálisa nagy meglepetéseknek lőn kitéve.

Zöld Mihály, a Háromszéken fekvő zászlóalj kapitánya, kitől a Zólyomi Dávid szétvert és üldözött pártjának maradványai leginkább rettegtek, a fejedelem parancsára nyugalomra bocsáttatott. Senki sem kérdezte a tábornokot e tárgyban. Ő csak rendeletet kapott, melyet tüstént végre kelle hajtania. Rákóczinak nem volt szokása az ily rövid és indokolatlan eljárás, és nem csoda, hogy elég széles körben gerjesztett figyelmet, és sok politikai hozzászólásoknak szolgált támpontul. Növekedett az öreg Kornis Zsigmond ámulata, midőn Vincze Péter, a radnóti kapitány, ki a vitézségen kívül semmi ajánlatos tulajdonnal nem bírt, kénye és kedve ellen, a Zöld Mihály nehéz és sok felelősséggel járó állomására szállíttatott át. Rebesgették, hogy a fejedelemasszony kívánságára történt. Mi annál felőtlőbb volt, mert ez az erélyes és mély belátású úrhölgy a befolyást, melyet férje fölött gyakorolt, igen ritkán használta az állam ügyeire vonatkozó célokra.

Olvasóim képzelhetik, hogy a harmadik meglepetés Kassai Elemérnek a Radnót körébe vont mezei hadak kapitányává kineveztetése volt. Erre a különben neheztelő Kornis is örömmel adá beleegyezését; de az látszott megfoghatatlannak, az nyújtott a találgatásokra különféle anyagot, hogy az öreg Kassai mi okból kívánhatta eltávolítását annak, kit annyi fitogtatással vallott rokonának, s kit a világ az ő általános örököséül tekintett. Sokan elidegenedést véltek e lépésben, némelyek lappangó célokat. S ha Elemér jelleméhez homály férhetne, az utóbbiak gyanúja nyert volna alakot; de az ifjú szelíd magaviselete, önzéstelen múltja a rágalom nyelvét is lekötötte, a sötétebb képzelődésűek találgatásait is keletkezésökben elnyomá.

István úr saját kezével szedett ki a pohárszékekből és fülkékből ezüstdíjakat, arannyal befuttatott serlegeket. Ügyelt, hogy idegen címerűek és olyanok, melyeknek zálogideje nem régen járt le, ne vegyíttessenek a választottak közé. Ibrikeket, kannákat is tett ki. Némi tusakodás után előhozatta a Katalin fejedelemnőtől Csákihoz került, és tőle a szabadcsapatok által elrabolt óriási tálcát is, melyre egy egész özet lehetett volna fektetni, s mely csak nagy ünnepélyeken játszott szerepet. Megvizsgálta a drága ezüstműk jelen állapotját, s fájdalommal tapasztalván, hogy tisztításra szorultak, útmutatásokat adott az írnokoknak és legényeknek, fűszerezve száraz oktatásait hatásos fenyegetésekkel a történhető sértések, kártételek esetére. Csakhamar a korlátnok mellékszobái ezüstműves boltjához hasonlítottak, s lőn elég sürgős, mozgás.

Kassai az unokaöcs távozása előnapján roppant búcsúlakomát rendezett. Azon egészséges elvből indult ki, hogy ily nagy alkalmakkor célszerűbb az ételek halmaza és finomsága helyett a terítékek és evőeszközök drágaságát, mennyiségét tüntetni föl, s inkább a cinizmus, mint a takarékoság szabályai ellen véteni. Hadd gondolják, ha már lehetetlen a félreértést kikerülni, őt, az egyszerű erszénykötő fiát, inkább dölyfös arisztokratának, mintsem hígeszű pazarnak, ki torkosságba merült és e rossz korban rossz példával akar előljárni!

Kassai gyöngye lába dacára a kamarába és konyhába is betekintett. Szakácsnője, ki a kis adagokhoz volt szoktatva, nagyszerűnek hitte a készülő ebédet, s ezen nézetben osztozni kezdének az éhes szubalternusok is, kik biztos reményben voltak, hogy az asztal végén lesz hely számukra tartva, mert a hivatalos vendégek közül többen a meg nem jelenhetésért ki fogják magokat menteni.

A korlátnok most kezébe fogta félmankóját, s lábzsákosan cammogott le a lépcsőn. Nyomban kísérté titkára, a rózsaszín kedélyű férfiú, lopótököt, pinceskulcsot és gyertyát hozva. Az inasok pedig karafinokkal és kannákkal zárták be a menetet.

István úr, a gazdag földbirtokos, híres boraiból keveset szánt háztartásra. Nála inkább csak átalagokat, mint hordókat lehetett látni. A pincében gondolkodva nézett körül; látszott, hogy szándékát új vizsgálat alá veti.

- Celnaim igen erős - szólt.

- Olyan, mint a tűz - jegyzé meg a titkár.

- Kegyelmed is tehát amellet van, hogy a tavalyi sárdiból húzassak?

- Meg a tízéves celnaiból, nagyságos uram, azon ünnepélyes perc számára, midőn a magas vendégek Elemér úrfi egészségéért ürítenek poharat.

Kassai megütközött a titkár ellenzéki vakmerőségén, de csodálatos módon az ő keble is most tágabb volt, s nemcsak jobban tudott köhinteni, lélegzeni, de érezni is.

- Ha kend szükségesnek hiszi, tehát bontsa föl az átalag pecsétjét.

A titkár levakarta a szurkot, kivette a dugaszt, kezével szépen megtörlé a nyílás széleit, s oly hatalmasan kezdett szivattyúzni, hogy orcáján a bazsarózsa pírja virított föl. Néhányszor ismétlé erélyes működéseit s egy öreg kanna már félig megtelt az arannyal vetekedő borral, midőn Kassai pihenési jelt adott.

Most már a csekélyebb értékű sárdira került a sor, s miután az igényelt mennyiség ki lőn szíva, a titkár az átalagoknak visszaadta a szükséges táplálékot, s ismét lepecsétlé a dugaszokat.

Kassai önagysága alkalmat vett időközben megkopogtatni a hordókat, hogy vajon nem lopnak-e cselédei? Szemügyre vette az abroncsokat, hogy vajon nem tolták-e egyiket is félre, s nem fúrták-e meg a tolvajnád és szalma végett a dongát? De mindent rendben talált és nyugodtan cammogott vissza.

A vendégek, kikért ennyi mozgás történt, néhány hivatalnokból, a kollégium tanáraiból s a „nemesi társaság” Elemérrel közelebbi viszonyban álló tagjaiból állottak. Jelent meg egypár félig tönkre jutott főúr is, azon sanyargatott arisztokraták közül, kiknek ingóságai Kassai szekrényeibe voltak zárva, s fekvőbirtokaik fölött is a szigorú hitelezőnek damokleszi kardja lebegett.

A ravasz írnokok jól számítottak, hogy csakugyan marad a hosszú asztal körül üres szék; mert Dajka püspök, mint vén ember, otthon szeretett ebédelni, és volt vagy két adós, ki nagy szerencséjének tartá önagysága szíves megemlékezését, de rögtöni betegség vagy véletlen akadály miatt éppen a végpercekben kénytelen volt meg nem jelenhetését levélben kimenteni.

Kassai Pécsi Simontól egészen különböző hiúságokkal bírván, nem sokat bánta, ha valaki nem az ő kanálával akar enni, s amennyiben új költséget nem okoznak, örömmel bocsátotta asztalához legkopottabb külsejű írnokait is.

Ami a takarékos ebédet illeti, az a drága terítékekhez képest tekintet alá sem jöhetett ugyan, de aki a költséges fűszerek helyett a víg társalgást a szájíz ingeréül elfogadta, nem állíthatta sem azt, hogy élvezetre nem talált, sem azt, hogy éhesen és szomjasan kelt föl az asztaltól.

A fukar, mogorva Kassai a komoly és tudományos csevegést, ha rászánta magát, oly ügyesen tudta vezetni, mint akárki, s a tanárok hízelkedés nélkül csodálhatták éles elméjét és belátását. Gyulai Ferenc pedig, miután Elemérért rokonainak élceire ki merte magát tenni, s az ebédre megjelent, víg ötleteivel földerítette a legridegebb kedélyűeket is.

Kassai maga ürített pohárt nyájas vendégei egészségére, és szíve, mely elszáradt és összezsugorodott izmok szövetéből állott, végtére az eddig ismeretlen megilletődések varázsával tágulni, vérrel megtelni, élni és éledni látszott. Forgószerűként ragadta magával a szigorú,

örömtelen öreget a vendégöröm, mely a sötét hajlékokban jelen lenni és zajongni nem tartotta eddig illendőnek. Lapos, hideg ajkairól eltűnt a gúny és mogorvaság, kedélyes tekintetet vetett Elemérre, elmondá, hogy büszke ez ifjúra, s midőn észrevevé, hogy a celnai fogytékán van, intett a titkárnak, fülébe súgta, hogy a fülkében négy palack tokaji van, s tüstént hozza föl az egyiket. A gyér diplomatikusan ebédeken kívül ez még sohasem történt.

Midőn pedig az asztaltól fölkeltek, megölelte Elemért; a vendégek előtt adott neki egy díszkardot, s atyai szeretettel mondá: - Kedves öcsém, délután és este útikészületekkel léssz elfoglalva, de nyolc óra körül tekints be hozzám, mert számodra még egy egész üres órát gazdálkodtam meg, és sokat akarok veled dolgainkról beszélni.

A fürge kis titkár úszkált az örömben, mint a hal a vízben. Elemér javát senki sem hordozta inkább szívében, senki sem hitte makacsabb őszinteséggel, hogy Kassai unokaöccse most már a szerencse kegyeltjévé lőn, s hogy boldogságának - e nagy épületnek, melynek alapja le van téve - betetőzéséhez és megkoronázásához még csak az évek hiányzanak. Maga előtt szemlélte leendő pártfogóját, ki azt is, ami a korlátnak ígéreteiből el találna maradni, utánpótolja. Helyzetem most ugyancsak biztos - gondolá kiapadhatatlan optimizmusával. - Ha önagysága, az én tisztelt principálisom, sok gondja és foglalatosságai közt, előléptetésemről meg is feledkeznek, nem alkalmatlankodom neki célzásokkal, kérelmekkel. Minek a sürgés, nyugtalankodás? Hála Istennek! Ép, egészséges ember vagyok. Igen messze se haladtam az években. Várhatok. Nincs rosszabb a tolakodónál, ki parányi egyéniségét mindenüvé beékeli, és szüntelen lábatlankodik, hogy észrevétesse. Ismeri Kassai önagysága csekély érdemeimet, s ha a megjutalmazásban valahogy elkésnék, minek duzzogjak? Hisz itt van Elemér úrfi, s ha ő - miben semmi kétség - magas polcra emelkedik, meg fog emlékezni szolgálataimról. Jövendőm markomban, az előléptetés úgyszólván zsebemben van, csak idő kell hozzá és béketűrés. S mi könnyebb a béketűrésnél? Szeretném tudni, hogy Rákóczi őfensége egész irodájában ki lehetne szebb és biztosabb kilátásokkal ellátva, mint én? Hohó? Senki! Vagy volna-e valaki! Haha! Senki sincs! Becsületszavamra, senki.

A titkár éppen föl kacagott örömeiben, midőn a távozó Elemér hozzá benyitott.

- Ezer bocsánat, édes úrfim - mentegetődzék a titkár -, hogy magamban egy kissé hangosan mertem nevetni. Ferde szokásaim vannak. Aztán ez a pompás, dicső nap még a halat is melegvérű állattá képes varázsolni. Ittas vagyok, nem a bortul, az úrfi szerencsésjétől.

- Engem - szólta Elemér, a titkár mindkét kezét kezébe fogva -, engem csak az a szerencse ért, hogy kegyelmed szívért megtanultam még többre becsülni. De minek mondanék bókot a szerénységnek, mely saját nevét is pirulva hallja, s nagyobb zavarba jön a dicséret, mint a kárhoztatás miatt!... Holnap korán távozom; de egyet szeretnék tudni, hogy nyugodt lehessenek, s ezért kerestem fel kegyelmedet. Óhajtanék fölvilágosodni azon ok iránt, mi nagybátyámat előléptetésem sürgetésére bírta.

A titkár nagy szemeket vetett Elemérre. Minden vonalán, egész lényén, arcától a kis ujjáig, látszott a csodálkozás. - Hát már elfeledte, édes úrfim, hogy saját maga kérte az áttétetést. Önagysága sokáig tanakodott a legjobb állomás ügyében, s végre azt választá, mely közel esik Fehérvárhoz. Csak most volt alkalmam tapasztalni, mennyire szereti az úrfit. Véghagyományát is elővétel, hogy még egyszer átvizsgálva, letétesse a kolosmonostori levéltárba. Ma reggel, midőn hívatott, el volt érzékenyedve. Úgy hiszem, nehezebbre esik az úrfi távozása. Hiába! Vén ember, s holnap már egészen magára lesz hagyva.

A titkár szavai, anélkül hogy valami tartalommal bírtak volna, kielégíteni látszottak Elemért. Titkos aggodalma oszlott. Ama sötét sejtést, mely betegsége alatt ezer rémalakot idézett lelke elébe, visszarezzenté a nagybátyja ügyeibe mélyen avatott férfiú hangja és egész viselete.

- Sokáig kerestünk az úrfi számára helyet - folytatá a titkár. - A be nem töltöttek nem tetszének önagyságának. S mennyi fáradságba került, míg végre sikerült a küküllővári kapitány fejébe verni, hogy számára egészségesebb valamit alig lehetne kigondolni, mint a lak- és lég-változtatást. Sokáig tüszkölt, vonakodott; de utoljára mégis fölszedte a sátorfát.

- Tehát érettem egy érdemes és tapasztalt katona mozdított el? - kérdé leírhatatlan megütközéssel Elemér.

- Isten őrizzen! - szólt a titkár, szokás elleni fecsegésének lehető következményei miatt sápadozva. - A kapitány sokkal fontosabb állásba helyeztetett. Legfőlegbe annyi áldozatot hozott, hogy most más urakkal kell poharaznia. Talán ez nem tetszett neki, de szép hadsereg válnék abból, melyet ily tekintetek szerint látnának el tisztekkel.

- De rám nézve minden állomás egyenlő. A legszélső végvárba csakoly örömet mennék, mint oda, hova most küldenek.

- Kassai István önagysága másként gondolkozik. Neki éppen ez a kapitányság volt ízlése szerint. Magához közel akarja Elemér úrfit tartani.

Kielégítő magyarázat ez, s mégis Elemér szívében alaptalan gyanúk ébredtek.

- Tán nagybátyám személyes ellenségei laknak ott?

- Mi gondja volna azokra az úrfinak? Önagysága hatalmas úr, nem ijed meg árnyékától. És ha találkozni fognak, kik úrfit nagybátyja miatt hidegen fogadnák, lesznek mások, kik megkettőztetik előzékenységüket. Csak a szombatosok társaságától tartózkodjék vissza. De hisz azok a Küküllő mentén kevés számmal vannak Közöttök csak a gonosz Pécsi Simon fűjja a kígyókövet. Bocsásson meg Elemér úrfi, hogy ily illetlen kifejezéssel találtam róla szólni. Hiába! Aki a Kassai-család ellensége, az megoldja az én nyelvemet is, az előtt én szellőztetés helyett még mélyebben nyomom fejembe a süveget.

A titkár saját furcsa ötletén nevet, s élénken dörzsöli kezeit.

Elemérnek nem volt kedve a társalgást tovább fűzni.

Szárazabban búcsúzott, mint akará, s mint egy iránta annyi részvétet tanúsító egyén érdemelte: de a titkár nem volt követelő. Önérzete a taránd gyomrához hasonlít, melyet a legsilányabb eledel is ki tud elégíteni. Színletlen megindulás és ezer szerencsekívárat közt követé Elemért a keskeny folyosón a lépcsőig. Itt tusakodva állott meg, s kezével visszainté ifjú pártfogóját. Midőn megint szobájában voltak, körülnézett, mintha félne, hogy a pohárszékekben, az ágy alatt vagy talán éppen a hátok mögött láthatatlan lények hallgatóznak. Aztán közel vivé száját Elemér füléhez, s a félénk szerelmesek sottogásánál alig emeltebb hangon mondá: - Cudar fickónak tartom azt, aki a nyert bizodalommal visszaél, s kifecsegi, amit előljáróitól hallott, vagy amit hivatalánál fogva titokban tartani köteles. Megérdemlené, hogy kerékbe törjék, igazán mondom, megérdemlené, ha szintén magam volnék is az. De néha a vak tyúk is kapar ki a szemétből gyöngyöt, s a legcsekélyebb sorsú ember is juthat saját ügyességéből oly dolgok nyomára, melyek által felebarátjának használhat. Úgy hiszem, ért engem, Elemér úrfi. Csak azt akartam megsűgni, hogy a mezei kapitánynak gyakran vannak fontos teendői, melyeket csak azért is jó előre tudnia, mert különben pontosan nem teljesítheti, vagy túlságos hévvel hajtja végre. Ért engem, Elemér úrfi, nemde? Biz' Isten ért! Csak annak vagyok tehát mondója, hogy nem szokásom a papír és tenta fogyasztása, s midőn leveleket veendi, a fősvény szavakban aranynál drágább titok fog rejleni. S most kísérje az Isten áldása!

Kezet szorítottak, örömtől szikrázó arccal a titkár s nem megdöbbenés nélkül az ifjú.

- Micsoda tömkelegben vagyok? Micsoda rejtély vesz körül, mint a lég? Pórusaimba hatol, fölszívom, vele járok, lélegzetem beléje olvad, sehol ki nem kerülhető, mindenütt ott van! Nagybátyám törí valamin fejét. Tervét a titkár sejtí. Eszközül választottak... s ha a cél, melyre törnek, bűnös volna, akkor az csak Pécsi megrontása. Csalódtak, uraim!... S én legyen-e eszköz?... Mivel?... Kezemmel? Inkább levágom. Szememmel? Inkább kiszúrom. Fülemmel? Siket leszek. Eszemmel? Megőrülök, Deboráht szeretem, Pécsit tisztetem, magam becsülöm: három ok ellenetek... De tán igazságtalan vagyok gyanúimmal? Ma este... igen, ma este szólni fogok bátyámmal, nyíltan - történjék bármi - nyíltan és határozottan.

E gondolatok közt Elemér a harmadik számú fejedelmi udvar kapujához ért.

Restellt szobájába nyitni.

Félt a magánytól, mely termékeny volna képekkel, szorongással, bánattal.

Hová vonuljon?

Gyulaihoz ment cél és szándék nélkül. Csak az időt akarta lopni, hogy az neki ne alkalmatlankodjék a fölösleges és hosszú percekkel.

A nap még teljes arccal függött a láthatár szélén, s bár a tél végéhez közelített, és az éjek rövidültek, mégis az alkony kezdetétől nyolc óráig, midőn nagybátyjával volt találkozandó, igen sok időköz volt arra, hogy kedélyét a magány el ne mérgezze.

Gyulai éppen öltözködött.

Anna nénéhez kell mennie.

- Ha asszonyok nem volnának - szólt haját nagy gonddal rendezve -, paradicsomnak mondanám az életet. S ha te egy tücskös vén nő és egy átkozottul szép, de szeszélyes fiatal hölgy rabszolgája lennél, akkor, pajtás, megérdemlenéd, hogy a béketűrés királyává kenjenek föl, mihelyt három nap alatt magából az édenkertből ki nem szöknél. És én még a fejedelmi palotában szolgállok, s pedig az nem is paradicsom. Mióta kellett volna menekülnöm! S íme vándorbot helyett fésűt tartok kezemben, s mint a kacér leány, kendőzködöm. Furcsa bogara az Istennek az ember. Csak a lepke győz le minket az ostobaságban, midőn pörzsölt szárnnal megint a gyertyafénynek rohan.

Gyulai most hímzett mellényei között válogatott.

Elemér sejté, hogy Zsófia hercegisasszonyra történik célzás; de óvakodott alkalmat nyújtani a továbbfűzésekre.

- Éppen rossz percben találtam jönni, ha a szeszélyek ellen úgy kikelsz; mert nekem is egy igen szeszélyes kérésem van hozzád. Lelkedre akartam kötni, hogy látogasd meg gyakran Deboráht.

- És legyen távolléted alatt érdekeid képviselője, nemde? - szólt Gyulai mosollyal ajkán, mely önkéntelen és őszinte volt, azonban arcán a megütközés hamar eltörölt kinyomatával némi ellenkezésbe látszott jönni.

- Nincs semmi érdekem, mely képviselés nélkül is veszélyeztetnék - válaszolá Elemér. - A tenger közepén elsüllyedt kincses hajóból, midőn a mérőólmom sehol fenékre nem talál, akarjunk-e könnyű hálóinkkal kihalászni csak egyetlen emlékpénzt is? Istenemre! Ok nélkül fáradnánk!... De látogasd meg gyakran Deboráht.

Gyulai kérdő tekintete hosszasan pihent Elemér komoly vonalain.

- Látogasd meg gyakran Deboráht; mert e lány szépsége rokonszenvet fog benned atyja iránt ébreszteni. A bűvös szem, a tündéri tagok fiatal varázsa, az agg apa gyöngeségeit is kedvessé

teszi, s kénytelen léssz tisztelni Pécsit, oltalmazni ellenségeitől és magától. Ki áll magasabban, mint e férfiú? S csoda-e, hogy szédeleg, midőn a mélység alatta oly nagy?... Látogasd meg gyakran Deborahát. Atyja híres csillagjós, számára az ég egy kigöngyölített pergamentekercs, melyből olvassa a végzet gondolatait, s értesül annak a világteremtésekor már bejegyzett szándékai felől. De a betűk álnokok-e, vagy talán a lélek, mely a csillagirat titkait fürkészi, tehetetlen, mit tudom én? Csak azt sejtem, hogy míg Pécsi az égbe tekint, lába oly kövön fog megbotlani, melyet a vak koldus is kikerült volna, ha kezében mankó van... Kérlek, látogasd meg gyakran Deborahát... deli alak, kápráztató szépségű arc, istennői termet, s minő kár volna, ha atyja a szombatosságért hurcoltatnék vérpadra! Hallottam, hogy régen a lovagok még egy ismeretlen némben védelméért is szívesen ontották véréket. Most erkölcsünk sokat változtak; de te úgy-e jól ismered már Deborahát? Oltalmazd Pécsit, ha egy keveset vesztenél is az udvar kegyéből. Őt a szombatosság miatt veszély fenyegetheti. Holnap reggel már eltávoztam Fehérvárról. Találkozunk-e többé az életben? Szeretném, ha hinnéd, hogy nem. Szeretném, ha egy haldokló barátod végkívánatának tekintenéd kérésemet; mert akkor egészen meg volnék nyugodva teljesítése felől.

Elemér egyszerű szavai oly szívreható erővel bírtak, hogy Gyulai is komollyá lőn.

- Régóta nem voltam Pécsiéknél; de már ezentúl szorgalmas vendégek leszek. Még ma helyrehoznám mulasztásaimat, ha Anna néni magához nem rendelt volna. Mihelyt tőle menekedhetem, fájdalom, Szeredit kell sétájára kísérem. Tudod, a fejedelemné rokona. Orvosa fejébe verte, hogy egészsége fönntartására nemcsak lovon ülni, de gyalogolnia is kell, éppen annyit, mint a parasztnak. Ő a fejedelemné rokona, s mi, udvari cselédek, ne hallottuk volna-e a közmondást, hogy kéz kezét mos? Egyébiránt mielőbb és azután gyakran elmegyek Pécsi Simonhoz. Szavamra, elmegyek. S te végképp lemondtal Deboraháról? De ne is válaszolj badar kérdésekre. Deborah kisasszony nemének ritkább példányai közé tartozik. Azonban a rendkívüli-e az, ami boldogít?... Nézd újabb szabású dolmányomat. Szorosabban simul a testre, mint szokás, s akkora redőt sem vet, mint egy hajszál. Ma hordom először. S tetszik-e színe? Ó, barátom, sokat kell a nők miatt fáradnunk, szenvednünk... s hát még az adósságok! Szabóm türelmes természetű; mindig hiszen Anna néni bőkezűségében. Csak ne válnék előbb-utóbb hitetlenné. Pécsi szombatossága miatt ne aggódjál. Nála ez csak olyan szeszély, mint Mátyás király álneve és álruhája, melyet azért vett föl, hogy Cinkotán vagy Soroksáron a parasztnenyecskék és iskolamesterek bohóságain egy kevéssé mulassa magát. E tréfa sohasem tartott sokáig. A királynak hamar eszébe jutta, hogy van bíborpalástja, trónja, palotája, Pécsi is büszkébb, mintsem évekig elfeledhesse, hogy ki ő és micsodák a szombatosok? Ahol a nyomor lakik, ott nem választ éjjeli szállást a mi jó öregünk. Ne féltsd őt. S ha végre is a szombatosságba bonyolódna, mitől tartson? Hát bevett vallás-e nálunk a görög? S mégis kit üldöznek érette komolyan? Nem tűrik-e Fehérvár elővárosában a zsidókat? Nem laknak-e Vincén oly morvák, kik titkon újra keresztelkednek? S befogatja-e őket a direktor?... Nem azért mondom ezt, Elemér, hogy ne teljesítem kívánságodat. Még ma inkább szeretnék Pécsihez menni, mint holnap. Szorgalmas vendég leszek házuknál. S említsem-e nevedet, ha Deborahával vagyok? Tán kétled óvatosságomat?

- Lovagi szavamra, egyetlen halandó van, kivel a véletlen leggazdagabb változatossága közt is soha össze nem köthetném sorsomat, s ez Deborah.

Annyi meggyőző erő sugárzék Elemér nyílt, de komor tekintetéből, hogy Gyulai nem kételkedett többé.

Keblen kéj rezgett át, pedig érzé, hogy nem szereti Pécsi leányát, és szeretve sem venné nőül.

- Meg fogsz elégedni velem - szolt, midőn a fejedelmi palota kapujánál Elemértől elvált.

A nap még nem hunyt el egészen, s már a hold mosolygott, fénylett, hódított és andalgott. Nézte a komoly székesegyházat, bekacsintott a dévaj hercegkisasszony ablakain, sugarainak bűbájával rábeszélte a vén Dajka püspököt, hogy rókaprémestógáját felöltve, a tornác elébe üljön, s mellén összefogva karjait, a csillagos égre tekintsen és a földi lét rövidségéről elmélkedjék. Perc az élet, de e percbe mennyi öröm, csalódás és bánat nincs összpontosítva! Örökkévalóság vár reánk, s a koporsó azon szekrény, melybe minden terhet, mit magunkon hordánk, letesszünk és elzárunk; de hány ember van, ki tántorgó léptekkel is ne ajánlkoznék a sír párkányától visszafordulni, hogy tovább hordhassa a teher, mely alatt már alig tud lélegzeni? Csak oly nehezen válik meg az egyik a koldusmankótól és a vándorbottól, mint a másik a királyi pálcától és az aranyrudaktól, melyeket várának legelrejtettebb boltja alatt őriz. Miért tapadunk annyira a végeshez, midőn a végtelent hitünk biztosította?... A hold ezüst arcának sugarait reszketteté a temető emlékkövein is; végigtekintett a Maros rónáján, megvilágítja Elemér számára a tájékat, melyet holnap el fog hagyni, s homályos körvonalait megmutatá azon hegyeknek is, melyek új lakhelye felé vezetnek.

Még legalább két óra kellett, míg nagybátyjával találkozhatnak.

Szíve a kiáradásig telt meg.

Ami keserű volt a múltban, csak alig sejthető vonalokkal lebegett körül; míg minden örömek, boldogságnak és elragadtatásnak emléke elébe lépett, hogy az elválás percében mélyen éreztesse vele mindazon kéjt, melyet odahagy, és többé nem fog föltalálni.

Elemér egészen feledé, amiért neki elviselhetetlenné vált Fehérvár; csak az forgott elméjében, amiért minden köve és pora drága volt.

Vagy nem lakik-e itt Deborah?

Csillárfény ragyogott Pécsi termeiből.

Az ablakok kivétel nélkül dús világot árasztottak, mintha lakoma és lakodalom volna; pedig a család hihetőleg csak egyedül van.

S egyik szobából vörösebb láng lobog.

Ah! A bolygó csillagok házait kémleli Pécsi.

Perc múlik perc után.

Mit tud Elemér, ki távolról tekint az egykor oly kedves s most megint azzá varázsolt lakra - mit tud az álmodó ifjú a mellette elhaladó emberekről, a fegyvercsörrenésről, lódobogásról, a mindig csendesedő zajról, az előváros bezárt házkapuiról?

Mintha a remeteség egyik fénylő ablakán belől árny vonult volna el.

Deboráhé lehet!

- Isten hozzád kedvesem! örökre... örökre.

Elemér távozni akart, s észrevétlenül közeledett Pécsi házához.

Háromszor ismételt kopogás hangzott a csillagióslat rejtelseit őrző terem ajtaján.

Merkur a Skorpió-jegyben baljóslatú fénnel lobogott s megzavará az egész konstellációt, mely sikert, dicsőséget és nagyságot ígért.

Pécsi Simon keresztbe veté kezét, és mind nézte a bujdosó csillagok képleteit.

Szép, nagy, értelmes homlokán összegyűltek a redők, s közülök gond és aggály tekintett ki.

- Egy hozzám ragaszkodó veszélyeztesse-e életét érettem?... S miért? Hogy eláruljon, eladjon, mint Júdás Iscariotes a Megváltót?

Míg Pécsi e szavakat mormogá, tisztos arcának vonalai mélabús kinyomatot váltottak.

- Hogy is van szentkönyvben e különös, e borzasztó eset följegyezve? Júdás mondá a papi fejedelmeknek: „Mit adtok énnékem, és én ötöt nektek kezetekbe adom. Ők pedig rendelének neki harminc ezüstpénzt. Az időtől fogva keres vala alkalmatosságot Júdás, hogy az ember fiát elárulja.” Szörnyű, szörnyű!

Az ajtón megint három kopogás történt.

- Mint megváltozott Kassai Elemér horoszkópja, amióta Deborah kezét tőle megtagadám! Az ő csillagháza most fenyegető állást foglal ellenem, s mégis sugarai oly barátságosan vegyülnek össze a sorsomat hordozó égitest világával! Ki hüvelyezhetné le e bőszt talányt?...

Pécsit merengéséből erélyes kopogtatás rázta föl.

Az ismert jelre hátra vonta a závárt.

Laczkó István, a Klára férje, lépett be.

- Nagyságod parancsa szerint mindent elrendeztem. A thyatirai anglyalt biztosítám, hogy nagyságod a kikelet első szombatján, régi ígérethez tartván magát, Balázsfalvára összegyűjti a fehér köntösben járókat.

- De csak azért, mert meg akarom győzni tervök vakmerőségéről.

- E záradékot nem feledtem ki. Szintén dorgáló levelet küldöttem Kádárhoz, az új Jeruzsálem leghevesebb hitlestestőjéhez. A szent férfiú dühössé lön az a rágalom miatt, melyet az Antikrisztus bérence, Kassai István terjeszt, hogy tudniillik a mi hitünket egy székely kocsis gyártotta, midőn Lengyelországból zsidó leányt hozott nőül. Lépjen föl vádlóul az utolsó ítéletkor Kassai ellen maga a szent könyv! Mondjanak fejére átkot Szent Pál és Szent János, s eméssze meg őt az Úr, az ő szájának lelkével.

Laczkó István átkát a legőszintébb gyűlölet kifejezése kísérte az arcon és minden mozdulatán.

- Megírtad-e Kádárnak, hogy semmi közöm velök, mihelyt a szombatosságot a bevett vallások közé akarják emelni? Bárgyúság volna oly gyöngye felekezetnek, mint a tiétek, most a csendes visszavonultságból kilépni.

- Többen vagyunk, nagyságos uram, mint gondolná. Titkos híveink száma naponként szaporodik. De azért én mégis teljesítem az adott parancsot.

- Még annyian sem vagytok, ahány hóhérja van Kassainak. Semmi közöm az örültekhez, kik a palloshoz rohannak, mint a menyasszony a vőlegény karjaiba. Az idő előtti izgatásoknak véget akarok vetni, s csak ezen okból egyeztem a balázsfalvi összejövetelbe.

- Ki határozhatja meg az izgatásra alkalmas időt? A mustármagból néha a vihar közt is egészséges fa nő ki, míg a büszke csert ledönti a szélvész. A tizenkét apostol, midőn az ígét hirdetni indult, nem várt a bujdosó csillagoktól jelt a cselekvésre; csak azt tudta, hogy a Szentlélektől van megszállva, hogy hivatás ruháztaték reá, hogy kötelességét teljesítenie kell... és ez elég volt.

Pécsi Simon merőn szegezte nagy kék szemeit Laczkó Istvánra. Volt valami kérdő és vizsgáló, valami szigorú és visszautasító e tekintetben.

A szombatos pap érezte, hogy vére arcára gyűlt. Nyugtalan mozdulatot tőn fejével, mintha bűverő ellen védné magát, s midőn szeme még egyszer találkozott a Pécsiével, vérerein hideg nyargalt át.

- S te nem tartasz semmit a csillagjóslatról? - kérde majdnem gúnyos hangon Pécsi.

Laczkó szabadabban lélegzett.

- Nézz e jelekre!

Pécsi az állatkörre mutatott és a bujdosókra.

A csillagjós kémterme reánk nem tenné sem azt a hatást, melyet a tudomány emberének a vizsgálódásokra szükséges eszköztára tesz, sem azt, melyet egy delejező misztikus szobája, hol a tisztánlátók és nyílt szemmel alvók kérdeztetnek ki.

De Laczkó István megdöbbenéssel tekintett a vörös, a halvány és rézsárga színben világoló bujdosókra. S ha tagadni merészné is a malefikus befolyást, melyet az állatkör képleteinek viszonya gyakorol a halandók szerencsecsillagára, idegeit izgatná, kábítaná a csillagjóslat, s képzelődésére a titokszerű, a megfoghatatlan, de mégis félelmes dolgok bűverejével hatna.

- Nézzen kegyelmed - ismétlé Pécsi - a vészteljes konstellációra, mely Jupitert fenyegeti. E csillag az enyém, s arcára van fölírva végzetem. Kegyelmed szerencsés, hogy a szörnyű betűket nem ismeri. Én tudok az égről olvasni.

- És mit olvasott nagyságod?

- Hogy Judas Iscariotes elárulta fejemet - szólt merengőn Pécsi.

Laczkó István tenyerével takarta el arcát, és térdei reszkettek.

Pécsi e megindulásban csak a becsületes embernek a bűn iránti való természetes iszonyát látta.

- Pedig szerettem őt, s ha egy utálatos, egy gyűlölt férfiú nem vetette volna magát közénkbe, akkor ő az én szerencsémét s én az övét biztosítottuk volna.

- Szent Isten! - rebegte Laczkó István.

- Iszonyodol, ugy-e? Ó, bár győznél meg, hogy hazugság a csillagjóslat!... De ne szóljunk erről többet.

Pécsi hallgatva sétált a termen végig, s onnan a szögleterkélybe lépett, hol orgonaasztala áll.

A szombatos pap gépileg követte.

- Barátaimból támadnak gyilkosaim! - sóhajtá Pécsi.

Ujjai az orgonát pengeték lassan, mélán, gondolat nélkül, de egyszerre összeszedvén magát, harsány hangon kezdé énekelni:

Én Istenem, én erős Istenem,
Miért hagytál el ennyire engem?
Kiáltásomtól az segedelem
Nagy távol vagyon.
Én kiáltok tehozzád egész napon,
De mégsem felelsz meg:
Nincs ki megtartson!⁹

---

⁹ XXII-ik zsoltár. (K. Zs.)

- Atyám, atyám! - zokogá Deborah a nagyteremből, a bujdosó csillagok által világított arccal, összefogott kezekkel, büszke és megtört, kérő és feddő tekintettel. - Jer le! Miért hagysz a hosszú estén magamra? S miért teremtesz rémeket, hogy magányodat háborgassák?... De te nem vagy egyedül. Ki ez az idegen? Hogy jött hozzád? Mit akar veled? Atyám, atyám! Ki ez az idegen? Miért tartja szükségesnek titkon jöni fel a csigalépcsőn és észrevétlenül távozni? Mivel hiteget? Nézz szeme közé! De nem tartja-e lesütve? Nézz arcára! De nem fehérebb-e az a falnál? Ugyan ki ő?

Deborah főtől talpig jártatta tekintetét a szombatos papon.

- Távozzál! - szólt az apa indulatosan. - Most viselted magadat először illetlenül. El e szobából!

- Engedd könnyekkel öntözni kezedet, atyám, s kérdeni ettől az idegentől, hogy mit keres itt?

- Ne több gorombaságot, Deborah! - fenyegetődzék Pécsi a leányt karon ragadva. - El! El!

- Ez a szombatos tudja, hogy hitsorsosait halállal és jószágvesztéssel fenyegetik. Vannak-e ellenségei, kik romlására törnek? Mert neked, atyám, vannak. Van-e birtoka, melyet kockáztasson? Mert neked sok van. Szóljon ő maga. S ha veled egyenlő veszélyben forog, akkor tüstént elhallgatok és távozem.

Pécsi vezetni kezdé Debraht, de ez visszafordult az idegen felé.

- Van-e kegyelmednek leánya, kit a felbőszült nép az utcán végighurcoljon, s kiről a ruhát piszkos kezek tépjék?

- Van nőm - válaszolá tompa, fojtott hangon Laczkó István.

- Ha e nő ismeri a szemérmet és erényt, s mégsem fél a kegyelmed eljárásától, akkor én vád és panasz nélkül távozem. Mer-e neje fejére esküdni? Emelje föl ujjait, s midőn elmondotta az esküt, házunk szívesen látott vendégének tekintem... nem fogom még nevét is kérdezni.

- Most már én könyörgök kegyelmednek a távozásáért - mondá a háziúr mély megindulással. - Ne legyen tanúja, mint bünteti Izrael Istene az atyát magzatában. Jó nevelést kaptál Deborah, s mégis... kérem, édes barátom, távozzék és hallgassa el, titkolja a történeteket. Én vén ember vagyok, s nagyon fájna, ha az utcán szemem közé nevetnének.

Deborah összeszedte lelkének minden erélyét, s az apa vérmérséklete fölött uralkodó nyugalommal mondá: - Meg fogsz győződni, édes atyám, hogy amit vakmerően tettem, helyesen történt, s hogy engedetlenségem minden hízelgő szavaknál és szép kifejezéseknél hűbben beszélt el az én szeretetemet. Ó, csak későn ne látnád be, hogy a szegény Deborah, midőn megbántott, oltalmazott téged.

Laczkó István, mintha az üldöző angyal kergetné, rohant a csigalépcsőn, le az udvarba.

Csak a szabad lég oszlatá kábultságát, zavarát.

Megállott, körütekintett, mintha a kopasz fák, a szobrok és a vízmedencék ármorkáitól is tartana.

Cselédek jöttek, mentek az udvarkertben, és Laczkó kiegyenesült, fontolva, lassan lépett, nehogy magát gyanúba hozza.

Csak ne volna oly hosszú az út a palota tornácától a címeres kertkapuig.

Elemér, midőn háta mögött Szeredi és Gyulai hangját meghallotta, kedvetlenül tekintett vissza.

Álmai szétoszlottak.

- Öcsém, már nem tartóztatlak. Itt van a mi barátunk: Elemér. Szíves lesz hazakísérni. Aztán ugye, Elemér, nálam fogod az estét tölteni? Gyulait nem is hívom, mert ha nagynénje nem parancsolta magához, akkor Pécsiéknél marad. Igen kezd szívéhez ragadni a szép szűcsleány. Nem is csoda! Volnék csak fiatal!... Tehát, Elemér, mi együtt vacsorálunk.

- Nagybátyámhoz vagyok híva.

- Talán búcsúlakoma? Még megérem, hogy az ítélőmester úr ökegyelme a pazarok hírébe jön.

- Ma nagy ebéd volt nála - szólt Gyulai.

- Ebéd is?

- Igen kitűnő.

- De mit hallok? - kiáltott föl Szeredi. - Pécsi most tartja az isteni tiszteletet. Orgonál, imádkozik, énekel. Valóban, a XXII-ik zsoltárt dúdolja. Csak azt szeretném tudni, öcsém, hogy melyiteknek lesz ipjává a vén orgonás?

Gyulai mosolygó arcba temeté bosszankodását; Elemér száraz és komoly választ adott.

- Veled, öcsém, jóízűn tréfálni sem lehet. Gyulai derült, mintha már megkapta volna a kosarat, s csak el kellene rejteni... De a Pécsi kertje előtt vagyunk. Tudjátok, mit gondoltam? Lepjük meg őt az orgonázásnál.

- Már késő lenne... elhallgatott az ének és zene - szólt Gyulai.

Apró vitatások közt jöttek mindig közelebb a kertkapuhoz.

Elöl ment Szeredi egyedül.

Amint az illem követelte, egy kurta lépéssel hátrább a két ifjú, kikkel Szeredi meg-megállva és félig visszafordított fővel beszélt.

Utánok a komornyik, fölpoggyászolva minden hideg, meleg és véletlen elleni óvszerekkel.

A háttért csatlósok foglalták el.

A főúr kíséretestül a kapuhoz ért.

Ekkor közeledett a palota felől Laczkó István.

Lassú, kimért lépése magára vonta a gúnyos Szeredi figyelmét.

- Ez az úr Pécsi barátunk névtelen öcséi közé tartozhatik, kik a faluról jönnek be nagy rokonukhoz egy napra, hogy tíz évre való gőgöt vigyenek ki magukkal.

- Úgy gondolom - szólt Gyulai -, Fridrik péknél lakik. Legalább többször láttam ott.

Laczkó már alig volt tíz öltre a sétálóktól, kik éppen a kertkapunál haladtak el.

- Fridrik péknél? - kérde Szeredi.

- Igen, nagyságos uram - válaszolta Gyulai.

- Fridrik a fejedelemnő ömagasságának asztalára süteményeket és nekem friss botrányokat szállít. S tudod, Elemér öcsém, mit mond ő a komáról? Azt fecsegi, hogy nagybátyád kémje.

- Lehetetlen - szólt borzadva Elemér.

Laczkó most éppen mellettök haladt el.

- Mit, lehetetlen. Én erősen meg vagyok győződve, hogy ez az ember Kassai István cím nélküli korlátnok, országtanácsos és ítélőmester önagyságának igen kitűnő és tevékeny kémje.

Szeredi hangosan ejté e szavakat.

Laczkó István térdhajlása összeroskadt.

Látszék, hogy mindent hallott.

Összeszedte magát és gyorsan tett előre néhány lépést

E percben az utca szélén egy beburkolt nőalak jelent meg, félénken vonulva a csatlósok mellől Elemér felé, hogy tovább haladhasson.

Laczkó, mintha lélekküzdelme új fordulponthoz ért volna, megállott, de egész testében reszketve.

- Itt várom be őket! - mormogá.

- Én, Szeredi, mondom, hogy kém.

Laczkó szívéhez kapott, mintha golyó találta volna, s megfordulván, vad dühvel rohant gyalázója ellen.

- Előre, csatlósok! - kiáltá most Szeredi.

Éles sikoltás hangzott, s a női alak eszméletlenül hullott a földre, testével mintegy az utat zárva el, Szeredi és Laczkó István közt.

- Klára! Klára! - e dermesztő, vérfagyasztó hörgés tört ki a szombatos pap összehúzódtott torkán.

Elemér az ájult néember segítségére sietett.

Ki-ki csodálkozással várta a további fejlődést.

De nem történt semmi különös, semmi iszonyú.

Laczkó levette fövegét, kezében tartá, mélyen meghajolva és rendkívül alázatos hangon szólt:
- Kegyelmes uraim! Csókolom nagysádtok kezét, lábát! Én vétségéből a Miklós-kapu helyett a Szent György-kapu felé indultam, s most észrevéve tévedésemet, vissza kellett fordulnom. Könyörgök egy szökött jobbágyhoz, egy ágról szakadt koldushoz illő alázatossággal, kegyeskedjenek nagysádtok megengedni, hogy csatlósaik közt csendesen továbbhaladhassak.

Laczkó mindig kezében tartá a föveget. Az utolsó csatlós előtt is mélyen hajladozott. S ameddig csak a holdvilág a szemet vezette, Szeredi bámuló szolgálai őt föveg nélkül látták a Miklós-kapu felé haladni.

Élénken pattogott a tűz a kandallóban.

Kassai István a karszéket közel vonatta a kedélyes lánghoz.

Köszvénye, a szigorú ellenség, mintha meg lett volna hatva a melegebb vér és a vidám tűzhely varázsától, rendre oldozá a dermedt tagokat bilincseik alól, s a korlátnok a zsámolyra kényelmesen nyújtá ki lábait.

Szíve is tágult.

A pénzen kívül kezdett beléje férni egy kevés szeretet és lélekvád.

Tán az aránylag bőkezű ebéd, tán unokaöccse távozása hatott a vén és roncsolt testre, a kopár és összezsugorodott lélekre.

Kassai éppen most számította föl pénzét, kötelezvényeit és a zálogban tartott drágaságok értékét.

- Örökösöm lesz Elemér; hagyományosaim az iskolák és közintézetek - gondolá, s érzékeny tekintetet vetett a frissen lobogó hasábokra. - Elemérnek még ma tudtára adom szándékomat... ő nem fog ezért pénzt kizsarolni, nem él vissza helyzetével. A többi rokonaim nadályok, vérszopó, élődsi férgek.

Kassai megdörzsölé ujjaival a lábát, mintha valamelyik azon állatok közül csípné, melyekre atyafiai vezették képzelődését.

- Magát jól bíró földesúr fog unokaöccséből válni. Tán nem óhajtja halálomat, ha jövője felől értesül?... Hm! Az emberek gyarlók! Egyiket a szerencsétlenség, másikat a szerencse rontja el. Ugyan kibe bízhatunk igazán? Amit szereztem, ha mind kiraknám az utcára, tolvajjá tenném magát az ártatlanságot... s ezért szükséges a zár, a lakat és a titkolás. Erényre a bűn elkövetésének nehézségei tanítanak. Csak sejtetni fogom Elemérrel szándékomat. Sok jószágom van. A falvak névsora lázadóvá teheti ellenem utódomat. Reszkessen minden öreg ember a rokonoktól, ha Tacitust és Svetoniust olvasta. Rómában a földadók és méregkeverők többnyire a fiak és unokaöccsök voltak. Hm!... De mégis Elemér kivétel. Minek gyanúsítanám őt?... A szegény ifjú! Sokáig nem fogom látni. S mily békén tűri, hogy miattam Pécsi leányáról és vagyonáról kellett lemondania! Örökösömmé nevezem. Ma mondom meg neki, hogy rája száll vagyonom... He-he! Pécsinek bukni kell. Megérem, hogy Deborah parasztszoknyát fog derekán hordani... Kapzsisággal, gonosztsággal vádolnak. S miért? Rendes törvényszék ítélt pereimben. Ősei birtokából fegyveres erővel nem dobtam ki senkit. Hamis tanúkkal nem tettem esküt. Hozattak-e föl csalfa okmányok, költött aláírások énellenem? S mi nyugtalanít? Miért teltek oly örömtelenül éveim? Miért tartanak rossznak? Az emberek tőlem miért húzódnak tovább? Miért nem kényeztetett el úgy a világ, hogy Elemér figyelmét és gyöngédségét könnyen észre ne vegyem? Gyűlölnek, kiknek elébe léptem, kik nyomomban haladnak, kiket megaláztam, kiket fölemelek... gyűlöl, aki hálával adós, és aki a bántalmakat akarja visszafizetni. S vajon miért? Van-e vérfolt kezemen? Pécsi halálos ellenségem, s nem kívánok-e előbb teljes bizonyítékot bűneiről, s csak azután megtorlást? Vagy talán hiba, hogy tetteit lesem, szándékairól értesülni akarok? Mondtam-e kémemnek, hogy hazudjon róla, ingerelje őt bűnre, tegyen hamis vallomást felőle? Nem, ezerszer nem... De hol késik Elemér?... Miért nyugtalankodom? Hisz még fél nyolcra sincs. Várjunk, várjunk!... Örökössé teszem őt. A természet rendje, hogy tovább éljen ő, mint én, ki agg vagyok. Megvénültem... s köszönje meg a sír felé tántorgó, ha hagyják utódai, hogy magától hulljon a sírverembe. Elemér nem taszít be, sőt pénzemre minden illendőséggel várakozik... De miért nem jön már?

Az öreg elmélkedéseit gyors lépések nesze zavarta meg.

Igyekezett karszékét a kandallóhoz visszafordítani, hogy az ajtó felé nézhessen, de hasztalan.

Az érkező csizmája élesen kopogott a szomszéd szobában.

- Bejelentés nélkül jön! Ki meri ezt? Csak Szőke Pista lehet. Mily szemtelenül dörömböl!

Míg Kassai így mormogott, megjelent Klára férje.

Az öreg korlátnak gyűjtött már annyi erőt, hogy karszékéből felemelkedjék.

- Mit rontasz a szobába, he? Nem utasítottalak-e a kisebb dolgomban titkáromhoz? Mi történt?

- A föld nem billent ki tengelyéből, nagyságos uram; a csillagokból egy sem hiányzik, a holdat sem lopták el, magam láttam az égen. Valóban csak egy gazemberrel van több, de egy elszánttal is. És az én vagyok.

Laczkó István izmos karját fölemelve közelített a gyöngö, a köszvényes, a csodálkozás miatt mozdulatlan öreghez.

- Hej, segítség! - hörgé ez.

- Miért, nagyságos úr? Aki ölhet, nem öl mindig. Hány férget kímélünk, nem tapodunk el, pedig lábunk előtt hentereg? Ne féljen tőlem, tanácsnok úr! Az a szerencsétlen, kit maga előtt lát, nem bűneit tetézni, de az Istent kiengesztelni jött ide. Tessék nagyságodnak a karszékre ülni... ne nézzen az ajtó felé... ne mozdítsa kezét csengettyűjéhez... tessék leülni és hallgatni: majd szólok én.

Kassai Laczkó István szavainál még merészebbnek találta arckifejezését és mozdulatát.

- Beszélj, hadd halljalak! No, mi a kívánságod? Emlékezzél rá, hogy én az ország első hivatalnoka és saját házamban vagyok. Jeladásomra betódulnak cselédim.

- Csődítse össze őket nagyságod, ha saját gyalázatjának tanúkat akar szerezni.

- De mit akarsz te? - kiáltá Kassai indulatosan.

- Becsületes nevet.

- Az oly kevésbé függ tőlem, mint tőled.

- Akarom, nagyságos úr, hogy e percen túl ne Laczkó István, hanem Szőke Pista legyek. A kém meghalt, a szökött jobbágy áll előtted. Ó, hogy a megaláztatást és testi szenvedéseket a bűn árán kívántam kikerülni! Hová süllyedék! Veresd lábomra bilincseidet, nagy úr, s kísértess Rápoltra poroszlóiddal. De követelem, hogy tüstént. Engedelmeskedjél, vagy mielőtt lélegzenél, kezemmel fojtalak meg.

- Ha csak ez a kívánságod, Szőke Pista, ne félj, rögtön teljesíttetni fog.

Kassai az asztalhoz sietett, hogy csengessen.

- Uram, midőn a csengettyűt érinted kezeddél, már reád csuktam az ajtó reteszét, s míg betörhetnének cselédeid, halott leszesz.

Szilaj eltökélést hirdetnek a szombatos vonalai.

- Furcsa fickó vagy, Pista - szólt Kassai sötét hamuszínű arccal, de elég csengő hangon, s majdnem gúnyos ajkrángással. - Követelsz, s ha kész vagyok teljesíteni, fenyegetsz. Hol az eszed? Eredj, fiam, aludd ki magad, s jöjj holnap. A vén, a tapasztalt Kassai mondja, keserves a jobbágy kenyere. Álmodjál szebb kilátásokról, mint a füstölgő viskó, a koplalás és a deres. Valami megszurta az orrod, fiam, s minthogy mindig hóbotos valál, belebolondultál az erénybe és a koldustáskába. Ül le, Pista, hisz még úr vagy. Ide mellém ül le. Beszélj el, mi történt veled. Hátha jobb tanácsot adhatok, mint te magadnak tudsz.

- Verje az Isten magzataimat az utolsó ízig némasággal, ha most hallgatni nem fogok, s ha midőn szólásra nyitom számat, ajkaim gyalázatodat nem hirdetik ki, kezem véredet nem ontja! Lélekgyilkos! Erkölcsfosztogató! Hurcoltasd a szökött jobbágyot rögtön a röghöz, hogy vonja a szolgaság jármát, s midőn fáradtan dül a barázdára, pattogjon hátán a korbács és kacagjanak hajdúid a leírhatatlan kínok fölött. Kérdemtelm a szenvedést. Hadd lakoljak, de csak én. Ha nőm megtudja, hogy hol vagyok és mivé lettem, esküszöm, a fejedelem és az egész ország hallani fogja, mily eszközökkel kényszerítettél Pécsi vesztésére munkálni. Ha pedig nőmet Rápoltra mered vitetni, hogy velem osztozzék a nyomorban és gyalázatban,

esküszöm, meg foglak gyilkolni az utcán, a tanácsteremben, az Isten házában, kórógyadon, haldoklásod percében, ott és akkor, hol módját ejthetem. Nagyságos úr, már szólíthatod embereidet. Számat több szóra ki nem nyitom.

Szőke Pista keresztbe fonta karjait, és merően állott Kassai előtt.

Mit csináljak ezzel az eszeveszettel? - töprenkedék a háziúr. - Takarodjál innen (de a fejedelemhez megy: gondolá). Megállj, ne moccanj! (Hisz szemet sem hunyorít a nyomorult.) Még itt vagy? (Mintha lábát a padimentumhoz szegezték volna.) Cselédeimmel kidobatlak. (Hallgat az akasztófavirág.) No, Pista, többet ne tréfálj velem. (El kell, hogy láb alól tegyem.)

Léptek hangzának.

- Mégis itt vagy? (Bizonyosan Elemér jön.)

Kassai redős homlokán gyöngyözött a veríték.

Nem az unokaöcs jelent meg, de Demeter, a vén szolga.

Laczkó István még mindig összefont karral, fenyegetően és dacosan állott a főúr előtt.

Nem tűrheté Kassai a megaláztatást, és cselédje bámuló tekintetét.

- Demeter! Ezt az embert ki nem kell innen bocsátani, míg rendeletemet nem veszed.

- Értem, nagyságos úr.

Kassai más szobába távozik.

Egy legényt a tornácra küldött, hogy ha Elemér jőne, ne bocsássa be. - Mondd neki, beteg vagyok, lefeküdtem.

Ekkor hívatá a titkárt.

Elbeszélte, hogy egy szökött jobbágyot akar Rápoltra küldeni. Megparancsolá, induljon vele tüstént útra, s tartson mindent titokban.

- Csak Demeter fog társad lenni. Vigyetek magatokkal töltött fegyvert. Lőjétek le, ha moccani mer. Demetert Rápolton kulcsárrá teszed. Ott mondd meg neki akaratomat. Podgyászeit, vagyonát később indítod utána.

HARMADIK RÉSZ

1

Különös álom volt, valóban különös és rendkívüli!

Klára, midőn fölnyitá szemeit, nem látott csatlósokat villogó csákányokkal, nem látott gögös főurat megvető tekintettel, de hallá a légben e szót: kém, suttogva, sívítva a démonok nevével, az angyalok sóhajával vegyülve. A hallgatag est a néma éjnek akarta átadni az átkos szót, és visszhangozá az egész láthatár, hogy soha feledve ne legyen.

Szegény Klára!...

Elemér emelte fel a hideg földről, s tartá karjaiban.

A halvány nő körültekintett... keresett valakit, s nem talált reá.

Ki fejti meg e csodálatos eltűnést?

S íme vele egy idegen van, egészen ismeretlen arcú, s az arcon azon részvéttel és fájdalommal, melyet régi barátainknál keresünk.

De mi történt? Mi vetett véget a fenyegető helyzetnek a férj és a fegyveres kíséret közt?

Tán vér ontaték?

Nagy ég! Könyörülő Isten! Mi történt?

Nehezen találta meg Klára a szót, s oly fuldoklón mondá ki.

- Hol van... ő?

- A Miklós-kapu felé ment - válaszolá Elemér -, s úgy hiszem, már szállásán lehet.

Klára fölemelte fejét, s az ifjú a halvány holdvilág mellett is észrevéve, hogy a bánat és szépség vonalait küzdő benyomások rezgetik, s hogy a két könnyező szem olyat kér, mit az ajk nem tud, vagy nem mer említeni.

Mily örömmel mondaná Elemér, hogy ő tudja, Laczkó István lakását, de nem volna-e gyöngédtelenség? Hátha a nőt e tolakodás megszegyeníti?

- Kérem, vezessen szállásomra! - sóhajta Klára, vigasztalhatatlan és mély fájdalommal.

Amint az ifjú karjára támaszkodott, amint lassan menve haladtak a kijelölt vendéglőhöz, minden perc új meg új sebet vert Klára vérző szívébe, míg az iszonyú helyzet, melybe férje sodortatott, a bösz esetlegek egész kíséretével együtt lelke elébe lépett, hogy a szenvedőt összezúzza... vagy fölemelje.

Szóváltás nélkül érkeztek a vendéglő utcaajtájához, mely a közterembe nyílt.

Klára megköszönte vezetője szívességét, hirtelen fölnyitá az üvegajtót s eltűnt.

Elemér határozatlanul állott egy hosszú percre az utcán, mintha küzdött volna magával.

- Tisztába kell jönnöm - gondolá -, s még mielőtt nagybátyámmal találkozom.

Fridrik, a pék és méhsör-árus lakása felé irányzá lépteit.

Tárogató és síp hangzott a késő estig zajos boltból vagy igazabban csapszékből, hol Fridrik süteménnyel, kaláccsal, túrós lepénnyel, pogácsával, méhsérrel, s ha éppen szükség volt:

finomabb ételekkel és a fejedelmi pincéből csodálatos utakon hozzá került rózsamáli borral is szokta érdemes vendégeit traktálni, kik közé néha még a felsőbb körökhöz tartozó uracsok is vegyültek.

Most javában folyt a mulatság. Egy kisdéd nő, pergő nyelvvel, fürge kézzel, és arcán némi maradványával azon szépségnek, melyet egykor talán többen is bámultak, mint a férj óhajtott, s jogaival megférhetőnek találta - szóval, Fridrik pék tűzről pattant hitestársa üvegek és tálak közt trónolva, gyors rendeleteket oszta a fiatalabb pékinasoknak, kik esténként a pincér szerepét játszották, míg az idősebbek az épület hátulsó osztályában a teknő és sütőkemencék mellett fáradoztak.

Elemér ezeknél talált Fridrikre, ki éppen akkor a híven teljesített kötelesség önérzetével guggolt a lisztes hombáron, áloműzőül égett bort szörpölgetve, és hanyagabb cselédeit dorgálva.

A pék sütőkemencéjéből kevés fánk vagy lepény kelt el oly melegen, mint amily frissiben jutott ő minden városi hír és pletyka birtokába. Hogyne tudta volna tehát, hogy Elemér mezei kapitánnyá neveztetett ki, és már csak ez okbul is fontos személy? Hát még, ha a hatalmas rokont, Kassai Istvánt, tekintjük? S ha a repeső hír valósulna, hogy véghagyományilag roppant örökség néz rá?

Fridrik gyorsan ugrott le a hombárról, csupa alázatosság volt, s alig lelt szavakat a ritka szerencsének, melyben a látogatás által részesül, méltó kifejezésére.

- Vezessen kegyelmed oly helyre, hol magunk lehetünk. A pék a szomszéd kamarába nyitott.
- Itthon van-e az idegen, ki kegyelmednél pár hét óta lakik?
- Laczkó Istvánt érti a nemzeti és vitézlő kapitány úr?... Gyertyavilágot látok ablakán. Bizonyosan honn van, s ha a kapitány úr parancsolja, tüstént ide hívom.
- Nem szükség. Előbb kegyelmedtől akarok valamit tudakolni.
- Szolgálatára állok - szólt a pék, magát hajtogatva.
- Honnan tudja, hogy Laczkó István az én nagybátyám kémje?

A pék ijedtében elsárgult.

- Kémje, vitézlő uram? Önagyságának kémje volna? Vesszek el, ha tudom! Nem is mondtam soha. Ki vádolhatott engem oly igazságtalanul?
- Kegyelmed Szeredi önagyságának mondta.
- Én? De már, hogy mondhattam volna? Ne méltóztassék hinni! Senki sem tiszteli nálamnál inkább Kassai István méltóságos és nagyságos személyét. Hogy mernék én, az alacsony helyzetű ember, a főrangúak dolgába elegyedni? Csókolom kezét az úrfinak... hogy mernék?
- Tehát hazugságban hagyja Szeredi önagyságát?
- A mennybéli szent Istenért! Hogy tenném én azt? Még az volna csak tőlem gyalázatos s pofoncsapásra méltó gaztett, ha az én kegyes patrónusomat, ki egyedül tartja bennem a lelket, ily gorombán megbántanám.
- Úgy hát csakugyan mondta Szeredi uramnak, hogy Laczkó István a nagybátyám kémje?
- Égesse meg az istennyila a lelkemet, omoljon össze minden sütőkemencém, és süllyedjen házam a föld alá, ha valaha mondtam! Hogy is merném én Kassai István önagyságát rossz hírbe keverni! Inkább tövestül kitépetném nyelvemet.

- Fridrik uram! Kend azt hiszi, hogy velem lehet tréfálni; tán azért, hogy nem szeretek senkit megkardlapozni. De a tudósok azt állítják, hogy minden szabálynak van kivétele. Ért-e kend engemet?

- Hogyne, midőn a nagyságos úrfi világosabban szól, mint a nyílt parancsolat! Igenis, én látom, hogy meg akarnak ölni, s jobb is lett volna nem születnem, vagy némán vagy vakon vagy néma-vakon és siket-némán!

Fridrik törölgette tenyerével a homlokát, melyről serkedezett a veríték, s tenyerét kendőjével, mely tüstént megnedvesedett.

- Úgy hiszem - szólt Elemér -, elfeledtem valamit kendnek előre megmondani, mit tudatnom szükséges volt. Most utánpótolom. Én Fridrik mester vallomásával nem akarok visszaélni. Nem közlöm Szeredi őnagyságával, sem nagybátyámmal. Egészen magamnak tartom, mint elidegeníthetetlen titkot. Sőt kész vagyok érette két egész súly flórenci aranyat adni, mit Fridrik mester kezébe ezennel le is teszek. Ihol a pénz. De ha nem találna igazat mondani, akkor éppen azt mívelem kenddel, mit a török szokott a csalárd pékekkel. Tudja-e?

- Igenis. A fületem az ajtóra szegezi.

- Csalhatatlanul. Tehát mit beszélt kend Laczkó Istvánról Szeredi őnagyságának?

Fridrik vakarta nyakacsigáját.

- Csakugyan nem árul el a kapitány úr?

- Biztosíthatom.

- A történet hosszú.

- Van elég időm.

- De kegyes engedelmével, hozok előbb egy pohár finom rozsólist. Készítését csak én tudom, becsületemre, egész Erdélyben csak én. Szabad szolgálnom meleg herkentyűvel? Most vették ki a tepsiből. Vagy talán inkább tetszenék marcipán? Van töpörtyűs lángosom is és egy tésztábasült derék sonkám!

- Nem szükség semmit hozni, Fridrik mester!

- De bizony szükség. Tudom én, mi a becsület.

Ezzel a pék a szobából kiperdült.

- Még elszökik hazunnan! - gondola Elemér, s nyomába indult, de aggodalma fölösleges volt, mert a pék összelármázta cselédségét, s azok egyszerre telerakták a kamara egyik hombárát frissítőkkal és csemegékkel.

- Fogjunk hát a lakomához, azonban mindennek előtt a beszélgetéshez. Mit mondott kend Szeredinek Laczkó Istvánról?

- Követem alásan! Messze kell kezdenem.

- Csak rajta.

- Az én vendégem, nagyságos úrfi, derék férfiú, de a fejébe tücsök van. Néha órákig néz a fehér falra, hol semmi látnivaló nincs. Máskor bezárkózik szobájába, és öklével fenyegeti a levegőt. Megtörténik, hogy nekimegy az asztalnak s földönti, mintha vak lenne... a minap is hat üvegemet törte el, és csak a nagy zajra vette észre, hogy mit cselekedett. De ezelőtt két hónappal egészen más természete volt. Dalolt, nevetett, mulattatá vendégeimet. Azonban alig volt két hétig börtönbe, s azzal úgy megváltozott, mintha kicserélték volna. Ugye, csodálatos?

- S miért vitték börtönbe?

- A szombatosságért. Ugye, csodálatos?
- Nem tartom annak. De kend nem iszik, csak engem kínál.
- Iszom, nagyságos úrfi, mint a csap. Az is furcsa, hogy Laczkó István nálam lakik. Pedig otthon szép felesége van, kit örökké dicsér, gyermekei, kikre könnyek közt emlékezik, s háztartása, melyre, mint látszik, nem akar gondolni.
- Talán itt igazítani való dologra talált.
- Ezt gondoltam, kapitány úr, én is; de senki sem tudja, miben jár. Többnyire szobájába zárkózik. Csak esténként megy ki. Ha pere volna, nappal zörgetne - mint szokás - a bíráknál és prókátoroknál. Ha állomást keresne, azután, remélem, nem kell esténként leskődni. Ha szombatos, rossz helyt ül itt a törvény szeme előtt. Ha meg akar térni, a főtisztelendő püspöktől nappal sietne oktatást venni. S miért dicséri nejét, ha szeretője van? S pedig estve kihez járna máshoz? Nem igaz-e, kapitány uram?
- Igaz lehet, de mindez nem tartozik ahhoz, miről mi akarunk beszélni.
- Sőt semmi sem tartozik inkább, mert fölgerjesztette kíváncsiságomat, elvette étvágyamat és álmomat. Mindig azt kérdeztem magamtól: vajon mit csinál ő? Miért mulat Fehérváron, s nem Kolozsvárott, Besztercén vagy Segesvárt? És ha itt van, miért nem megy ki tíz órakor, délben, délután háromkor, félőtre vagy egynegyed hatkor? Miért szereti a bagollyal a homályt, s nem velem vagy a kapitány úrral és más felebarátunkkal együtt a napfényt? Gyötrött, kínozott az újságvágy. De tán a kíváncsiság nem bűn! Jól mondom?
- Erény sem, Fridrik mester. Azonban folytassa előadását.
- Csak innék az úrfi legalább egy pohár rozsólist; mert így mindig azt hiszem, hogy magamnak szárad ki a torkom. Hol is hagytam el? Kíváncsiságom nőtt, s akkora bögye lett, mint a gödénynek. Elnyelte minden örömemet, nyugalمامat. Látván pedig, hogy ha még nagyobbra hagyom növekedni, akkor ezen egy indulat miatt soványabbá leszek a pácolt heringnél, végre eltökéltem, hogy Laczkó Istvánnak - persze illendőleg és minden rossz szándék nélkül - utána fogok lesni. Nálam a gondolatra nyomban jön a tett. De kegyelmed, kapitány úr, abból a gyöngéd herkentyűből nem eszik. Mi tagadás, én bizony... de kegyes engedelmével egy kevés égett bort szürcsölök előbb.
- Tessék, Fridrik mester. S mi sikere volt kémkedésének? Mert sejtem már, hogy Laczkó Istvánt nyomról nyomra kísérte.
- Igenis, Pécsi Simon őnagyságáig. Oda ment esténként a jámbor orgonálni és dalolni.
- És onnan?
- Többnyire hazajött lefekünni.
- S mikor kivételként nem jött?
- Éppen az a bökkenő, hogy magam se tudom, hová ment. Szent igaz... egyszer, de ne haragudjék Elemér úrfi, egyszer Kassai őnagysága háza előtt láttam. Bement-e, vagy kijött, vagy pedig se be nem ment, se ki nem jött, csak a jó Isten tudja. Azonban, midőn Szeredi őnagyságának ezt elbeszéltem, hát rögtön erősíté, hogy Laczkó István alkalmasint híreket hord Pécsi Simon őnagyságától Kassai István őnagyságának, s hogy eszerint valóságos kém.
- És kegyelmed, Fridrik mester, mit felelt rá?
- Ki emlékeznék, kapitány úr, minden szóra? Magam is mondtam valamit. De süllyedjek el, ha nem ostobaságot.
- S minő ostobaságot?

- Hát olyanformát, hogy a mai világban vannak kémek, és nem-kémek, s hogy bár az utóbbiak száma sokkal nagyobb, én nem merném a kezemet saját testvérem becsületéért is a tűzre tenni. Nincs-e igazam? Ki-ki feleljen csak magáról. Én például Fridrik mestert nem tartom kémnek, és nincs okom neheztelni, ha Laczkó István sem tartja magát annak. De végtére is, aki nem beszéli el titkait, ne csodálja, ha a világ azt, amit elrejtett, rossznak tartja.

- S mer-e megesküdni, hogy nem tud többet Laczkó Istvánról?

- Szegezze az úrfi fülemet az ajtóhoz, ha mindent el nem mondtam. Szeredi önagysága gyűlöletből, vagy mert félreértette, szavaimból többet magyarázott ki. Isten őrizzen, hogy hazugsággal vádoljam, sőt inkább magamra vallok mindent, ha másként nem lehet, de szegezze az úrfi fülemet az ajtóhoz, mielőtt kiszül, hogy kegyelmed előtt valamit elhallgattam.

Elemér egészen meg volt nyugtatva. Ez is tehát csak oly pletyka - gondolá -, melyet nagybátyjáról torzítva vagy néha minden alap nélkül hoznak forgalomba.

- Most Laczkó István urammal akarnék szólni. Vezessen hozzá!

- Tán jobb lesz, ha idehívom. Lehet, hogy már lefeküdt, s átallaná, ha meglepnék.

Fridrik mester szapora léptekkel tartott a kisdud szobához, zörgetett, s midőn semmi választ nem nyert, az ablakhoz sietett, hogy bekukkantson.

- Nincs benn. Hová lehetett? Ni, ni! A gyertya félre ég; bele egészen lekonyult. Még meggyullad a házam. A gondatlan ember!

E félelem és panasz közt Fridrik mester az ajtóhoz siet, sarkából egy kevésbé kiemeli azt, mire a faretész rovatból kibillen, s a szoba föltáru.

Papírok voltak a gyertya körül, s a lehulló hamu által könnyen meg is gyulladhatának.

- A szeleverdi még koldussá tesz!

Ekkor a világot ki akarta oltani; de a szeme véletlenül saját, kövér betűkkel leírt nevére tévedt.

„Kérem Fridrik mester ökegyelmét, ne nehezteljen távozásomért, s holnap reggel szolgáltatassa az asztalon fekvő levelet nemzeti és vitézlő Kassai Elemér uram kezébe.”

Pékünk alig tagozta ki a cédula tartalmát, midőn némely apró költség, mely Laczkó számlájához tartozott eszébe ötlék..

- Vendégem a nagyharangra bízta három forint és tizenkét dénár visszafizetését! - sóhajtá, és a levél után nyúlt, hogy a kapitányhoz vigye; azonban nagy öröme, éppen annyi pénzt fedez föl a levél mögött.

- Ki gondolt volna ekkora pontosságot! De hogyan feledte el meggybárony süvegét és mentéjét? Hisz ott lógnak a szegen!

A pék kíváncsisága fölébredt.

Fürge kézzel nyitá ki az asztalfiókot.

Ott vala a biblia.

Egy útládát emelintett meg, és súlyosabbnak találá, mintsem hogy üres lehessen.

- Csak azon ruhával ment el, mely hátán vala. Hm! Visszajön holnap, legfőlebb holnapután. Nincs miért lármát üssek.

Ezzel eloltá a gyertyát, és Elemérhez sietett.

- Jelentenem kell a kapitány úrnak, hogy Laczkó István rövid időre eltávozott Fehérvárról. Íme levele.

- Hozzám?

- Igenis.

Elemér csodálkozással bontá fel.

„Egy ismeretlen, aki kegyelmedet nemcsak külsőleg, de nemes indulatjáról is jól ismeri, e lepecsételt soroknak azon nő kezébe szolgáltatásáért esdeklik, kit kegyelmed közel a Pécsi Simon udvarához ájultan talált, a földről fölemelt, s mint lovagiassága után hinnem szabad, hazakísért.”

Az Elemér levelébe zárt irat nem volt címezve.

Más tán szép alkalmat látott volna kalandokra; de Elemér megborzadt.

Eszébe jutott Laczkó István alázatossága, mellyel egy mélyen sértő bántalomra válaszolt, s eszébe a düh, mely a rabszolgai csúszást megelőzte. S bár fölfogni alig tudá a roppant változást, melyen e férfiú másodperc alatt átment, érzé, hogy ily végletekre kész jellem, a szenvedély pillanataiban semmitől sem retten vissza, és eljárása mentől talányosabb, annál rémítőbb lehet.

Elemér abban meg nem ütközött, hogy Laczkó István őt ismeri, mert Gyulafehérvár nem volt oly nagy város, melyben az egyén egészen elenyésszék, s kilétét csak egy baráti köröcske tudja a kérdezőnek megmondani. A polgárok itt majd minden urat ismertek, s az ország legfőbb hivatalnokának unokaöccse minden szerénység mellett sem hiheté, hogy az, kinek ő bármi okból a szemébe tűnt, a nevét hamar meg ne tudhassa. De éppen ebben rejlik Elemér aggodalmára új ok; mert valószínűnek látszott, hogy Laczkó Kassai Istvánért lön figyelmessé az unokaöccsre.

- S ha csakugyan bátyám kémje volna? - gondolá az ifjú, s visszaborzadt, hogy eszméi megint azon ösvényen száguldanak tovább, melyről éppen a múlt pillanatban annyi helyes ok, annyi meggyőző érv terelte le.

Legmegfoghatatlanabb, legszívrendítőbb volt pedig az a tény, hogy Laczkó egy némbert, ki érette ájultan rogyott össze, a segédére érkező idegen karjai közt tudott hagyni, s ahelyett, hogy most fölkeresné, szintén idegen kézre bízott levélben értesít... s vajon miről?

Elemér sejté, hogy valami gyászos, valami remény-ölő és vérfagylaló rejlik a pecsét alatt.

Lelke elébe idézte a némbert, kinek bájos körvonalait az est félhomálya sem rejthette el egészen. Mily fiatal! Igéző, alak!

- Neje lehet, kit csak most vezetett az oltár elé... hisz oly viruló még! Vagy talán szeretője? De nem mondá-e Fridrik mester, hogy Laczkó el van ragadtatva hitvese szépségétől... A vadállat bánhatik csak így; vagy akit a fájdalom tön örültté!... Tán meggyilkolta magát!

Ezen iszonyú eszme űzé az utcára Elemért, hogy siessen Klárához.

A toronyóra éppen kétnegyedet ütött kilencre.

- Bátyám vár! S holnap korán kell állomásomra indulnom! - sóhajta. - Tán jobb, ha nem találkozom vele. Lelkem tele gyanúval, és e gyanúk igazságtalanok... lehetnek. Ó, átok, hogy csak lehetnek!

Klára ölébe ragadta gyermekét, s csókjaival hinté el a haragos kis arcot, mely tele volt nehezteléssel és daccal.

- Alig tudtam már tartóztatni, ki akart menni, hogy fölkeresse mamáját - szólt a szobából kitipegve egy vénasszony, a fogadósné öreg cselédje.

- Miért nem hoztad el apámat? Megígérted. Miért nincs itt apám? - tudakolá duzzogva és fenyegetve Endre.

- Feküdjél le, kisfiam, fekdjél le, majd elmesélem, mit izent neked, és mesélek az aranyhajú angyalról is, ki álmodban akar veled találkozni. Siess, kedvesem, hunyd be szemedet, különben nem lel otthon szép vendéged, és aztán elrepül a jó gyermekekhez, kik őt alúva várják... Fogd össze kacsóidat, imádkozzunk. Én elkezdem, te utánam mondd... Úgy, kedvesem, fekdjél már le.

- De hát miért sírsz, anyám?

- Miért nem akarod behunyni szemeidet?

Ujját szemére tette Endre, hogy fedve tartsa, s míg Klára egy lassú dallamot zongott, élénkebb pír terjed a gyermek arcán, lélegzete valamivel erősebb, gyorsabb lön, és elszenderült.

Az anya pedig inkább átengedhette magát a gyötrő kínoknak, melyek annál mélyebben égtek, marcangolták belsejét, mentől szigorúbb fék alatt tartá.

Férje bűnét tudta már, de indokait nem, nem az iszonyú kísértést, nem a sötét jövődőt, nem azon megfeythetetlen módot, mellyel egy nemes, egy kiváló természetn oly hamar bírt a gonosz szellem diadalmaskodni.

- Ő visszarettent tőlem! Magamra hagyott, midőn eszméletemet vesztém! - sóhajtá.

Ha az erény rendes hiúságát ismerte volna Klára, akkor vérző sebére balzsamcseppet ejtene azon sejtelem, hogy férje nem mert a vétekek egyútt hozzá közelíteni, s hogy a világ kárhoztatását inkább képes elviselni, mint az ő vád nélküli tekintetét, mint ajkainak, melyek egykor óva intették, gyöngéd és könyörölő hallgatását.

Kételkedik-e szerelmében? - e kérdésre, melyet remegve intézett magához, sűrűn omló könnyek vették át a gondolat helyét, s néhány hosszú percet töltött Klára, anélkül hogy fájdalma kitörésének határt szabni akarna. De jelleme erélyesebb, cselekvényre hajlóbb volt, mintsem az első roham lefolytával ne összpontosítsa elméje minden tevékenységét.

- Meg kell mentenem őt - ismédé újra és újra, mintha a határozott szavakban keresne segílyt kedélyének ellágyulása ellen.

Arca sötét, gondolkodó, de nyugodt kifejezést nyert.

Nem akart könnyezni, sóhajtani, nem akart saját szerencsétlenségére emlékezni, csak férje megszabadítása forgott elméjében.

S mitől szabadítsa meg?

A bűnből kellett férjét kiragadnia.

Ah, de ha szabaddá tette... megmentheti-e a lélekvádtól?

Klára visszaborzadt a komor, a válságos órák előérzetében.

Mit tegyen, ha férje elveszti önbecsülését, vagy ha a szégyent nem tudva hordozni, a tisztító bánat helyett a vad kétségbeesés örvényébe süllyed?

Az előzmények után lehetetlen volt Klárának nem hinni, hogy férje valami titkos és nagy kísértés miatt letért az erény útjáról, meghasonlott az Istennel, s földi érdekekért örökkévalókat kockáztatott.

Azzal sem ámíthatta magát, hogy az elkövetett bűn inkább csak tévedéshez hasonlít. Hisz hallá megneveztetni, s ismeré, egész szörnyű jelentőségében.

S vajon nincsenek-e kimaradhatatlan következményei, melyeken a megtérés sem változtathat többé? Nincs-e már családok becsülete, vagyona, élete visszafordíthatatlan válság elébe vive?

Klára csak a „kém” szót hallotta. De kinek részére s ki ellen? Erről semmi tudomása nem volt.

Azonban amint mélyebben kezdett gondolkozni, amint fölidézett emlékében minden szót, melyet férje a börtön után, a Fehérvárra indulást megelőző napokon és a búcsúzás alatt ejtett, amint lelke elébe vonult a keserűség és düh, mellyel akkor Kassai István neve egy csoport homályos céllal összekötve említették, amint Klára a múlt rémítő töredékeit egybeillesztette, hogy belőle a jelenről fölvilágosítást nyerjen, mindinkább át volt azon sejtelemről hatva, mely Kassaiban kereste a csábítás ördögét, a kísértő lelket.

Tehát az ország legmagasabb hivatalnokával kellett egy erőtlen nőnek küzdeni.

S minő fegyverrel tegye ezt?

Hol van kilátás a sikerre?

Kit ismer ő, az elhagyatott nő, Fehérvárott?

Hisz még azt sem tudja, hogy férje hol lakik!

Még az utcákat sem ismeri, nemhogy a palotákat és azokat, kik benne laknak, ismerné!

Csüggedten hajtá le fejét, s amint gyermeke ágya előtt ült sápadtan, merengő és levert tekintettel, nem véve észre az ajtó megnyílását, a közelgő lépteket, s ijedten rezzent össze, midőn a korcsmáros cselédje, hogy jelenlétét értesül adja, köhögni és lábával zsúrolni kezdett.

- Egy úr akar még ma este az asszonnyal beszélni.

Klára szíve hön dobogott, arca kipirult.

- Mégis fölkeresett! - rebegte.

Férjét képzelé. S milyen természetes volt, hogy őt várja az érkezőben! Hisz órák teltek el a rémítő történet után, órák, mióta a férj tudhatta, hogy hitvese itt van. S mily kicsiny Fehérvár! Mily könnyen lehet a városban ismeretesnek a megérkezőre találni, ha keresi, ha szereti, ha félti, ha életét veszélyben hiszi, ha bánatban hagyta, és vigasztalásért kell fölkeresnie.

- Ő az! Ő az!

Klára e gondolattal sietett elébe.

S midőn könnyű alakja az ajtón kilebbent, midőn szerető és remegő karjait ölelésre akarta terjesztetni, ő, akkor azon idegent látta maga előtt, ki hazavezette, s ki bár részvéteért köszönetet érdemelt, jelenlétével keserű érzéseknél egyebet nem ébreszthetett, miután a megaláztatás tanúja volt, és tudta az iszonyú szót, mely férjét megbélyegzé!

Mintha Klára lábai a földhöz gyökereztek volna, mintha meleg tagjai egyenkint szobor-darabokká akartak volna merevedni, mintha minden élet az arcára tódult volna, hogy egy fájó csodálkozásban hagyja ott az utolsó kinyomatot, s aztán eltűnjék!

Az ellentétes érzések ezen hatása rendkívüli lehetett, mert Elemér is leírhatatlan zavarba jött.

Mi volt e gyönyörű nő szépsége azon szédítő varázshoz képest, melyet az öröm és csalatkozás gyors változása az arcvonalakon és az egész alakon előidézett!

Elemér értette mindazt, ami a nő lelkében történt. Nem kellett ahhoz szó. Egy tekintet mindent elbeszített.

- Asszonyom! - mondá az ifjú -, csak azon ok, mely sürgető kötelességemmé tette az idejötvetelt, mentheti látogatásom szokatlan óráját.

Itt Elemér elakadt.

Min kezdje?

A történet egyszerű volt, s mégis teli kényes pontokkal.

Vagy nem áthatja-e Klára, hogy a férjére ruházott gúnyos névnek vannak tanúi? Nem kerül-e mindent, mi ide vonatkozik? S vegyülhet-e ő, az idegen, oly család ügyébe, melyhez nem tartozik sem a vérség kötelékei, sem az ajándékozott bizodalomnál fogva? Mit mondjon? Átnyújtsa-e a levelet minden fölvilágosítás és magyarázat nélkül? De akkor hogy jutott hozzá? Nem fog-e titkolózása szokatlannak látszani? Vagy elbeszélje-e, miért és miként ment Fridrikhez? Megmondja-e, hogy ő azon Kassai Elemér, ki saját nagybátyját, Kassai Istvánt, gyanú alá vétén, elment a pékhez nyomozni, de nem talált a vádra elégséges adatokat? Mily nyomorultnak fogná a férje iránt oly gyöngéd nő a nagybátya iránt gyöngédtelen unokaöccsét találni? Hosszú történetek, sajátságos viszonyok, kivételes kedélyállapot s egy egész múlt élményeinek és szenvedéseinek elbeszélésére volna szükség, hogy jobb színezetben tűnjék föl az, ami csak könnyedén odavetve legalábbis visszataszító cinizmusnak látszanék. És azért jött-e Elemér, hogy egy nőt, ki saját szerencsétlenségével van elfoglalva, idegen ügyekkel untasson?

Klára figyelemmel tekintett az ifjúra, s várta, amit ez mondandó leszen.

- Asszonyom! Egy levelet kell önnek átadnom. Ne kérdje, miként jutottam birtokába.

Klára föltöri a pecsétet. S amint olvas, arcáról eltávozik minden vér. Inkább halotthoz hasonlít, mint élőhöz; inkább a halott sírjára tett fehér márvány emlékhöz, mint a halotthoz. Kezei nem reszketnek, szempilláin nem csillog könny, s midőn olvasni megszűnik, hideg nyugalommal fogja össze a levelet és köténye zsebébe rejti.

Mennyi belküzdelmet takart e csend!

- Az imént nem fejezhettem ki - mondá Klára - köszönetemet a kegyelmed nemeslelkűségéért, s most, midőn másodszor kötelez hálára, érzem, mily szegény vagyok a szavakban.

- Bár tudtam volna - válaszolá Elemér - óhajtásom szerint folyni be kegyed megnyugtatóására; de félek, hogy készségem csak növelte az aggodalmakat, ahelyett hogy oszlatná.

- Abban is van valami megnyugtató, ha a szerencsétlenséget egész terjedelmében látjuk.

Klára oly szilárd, de bánatos hangon ejtette e szavakat, hogy Elemér túlragadtatva az illem és gyöngédség határain, egész hévvel mondá: - Meg vagyok győződve férjének ártatlansága felől.

A nő arcát leheletkönnyű pír futotta el, de a vonalak továbbra is megtarták a bú és merengés kifejezését.

- Én állhatatosan hiszem, hogy ő rágalmaztaték - folytatá Elemér mindinkább túlragadtatva.

- Az Isten színe előtt nem mindig az a valódi bűnös, ki megbotlott - szólt Klára. - A nyíl öl-e, vagy az a kéz, mely célzott? Ah, hisz az embernek szabad akarata van!

Két nagy könnycsepp gördült a nő arcára, de mintha szégyellné a fájdalom e jeleit, félíg elfordulva, kezét nyújtott az ifjúnak, s hirtelen távozott.

- Talán ő is nagybátyámra gyanakszik! - sóhajtá Elemér, míg hazaindult. - Ó, én gyáva, ó, én nyomorult! Örökös kétség közt hányatom, s nincs szívemben erő merészebb elhatározásokra. Átallom rokonomat, és nem tudok szakítani vele. Nem hiszem a vádat azon alakban, amint ellene fölhozatnak, nem hiszem teljes ártatlanságát, akkor is, ha nem vádoltatik. Más vagy széttépné a vér kötelékeit, vagy védné a megbántott rokon becsületét, szóval és karddal. Ez oly természetes! S én, ki csekélységért vívtam párba, vizsgálok, hallgatok, kétkezem, hiszek és hánykódom a végletek közt. Mi zibbasztja el kezemet, mi hályogozza be szememet, mi bilincseli le akaratomat? Szeredit kellett volna feleletre vonnom. De számat bezárta egy balsejtelem bátyám bűnössége fölől. Fridrik mester vallomásai elháríták gyanúm okait, s íme, a szerencsétlen nő ajkain ellebbent homályos célzat ismét a kétkezés örvényébe sodort. Ó, én nyomorult, ó, én gyáva! Bár telt volna el már az éj! Bár lenne már hátam mögött Fehérvár, minden emlékével, minden viszonyával! Legyen ártatlan, legyen bűnös, nem akarok többé semmi kapcsolatot nagybátyám és én között!

3

Klára sohasem volt Fehérvárott.

Midőn megérkezett, gyermekét elhelyezé, s a vén cseléd gondoskodása alá bízta, első gondja volt férje szállása után tudakolni.

Egy lelket sem ismert az egész városban.

Kérdezősködött utcáról utcára menve, de Laczkó István nevű idegenről fölvilágosítást nyerni igen nehéz föladat volt.

E név senki előtt nem volt ismert.

A szép nő sokak figyelmét vonta magára, s kivált a fiatalabb lovagok szívesen adtak volna minden kitelhető utasítást, de tudakolásaikra Klára mit felelhetett? Elmondja-e, hogy egy szombatos papot keres? Kétségkívül így könnyebben rátalál. Azonban nem ejti-e veszélybe? Nem üldöztetnek-e a szombatosok? Nem volt-e férje éppen e gyanú miatt bezárva? Klára tovább nem mehetett kérdezősködéseiben, mint hogy kézdivásárhelyi embert keres, kit Laczkónak hívnak. Senki sem utasíthatá nyomára.

Mit tegyen? Merre forduljon?

Férje finom ízlését ismerve, a várban, takarékoságát tudva, az elővárosokban vélte fölthalhatni őt.

Elfáradott és siker nélkül.

Aggodalmai közt maga is neveté bohóságát, hogy lehetségesnek hiszi az eredményt.

De a jószerecsse, a lélek vonatása a lélekhez, az a véletlen, mely néha egy perc alatt kibontakoztatlan nehézségeket oldoz föl, az a kegyes gondviselés, mely a híveket akkor vezeti össze, midőn magukat legtávolabb vélték egymástól, mindezen vezérei sorsunknak kimaradjanak-e a játékból? Egyik se nyújtsa-e karját a keresőnek? Egyik se vigasztalja-e a bánkódót? Egyik se nyisson-e alkalmat a gyöngé némbereknek, ki a megpróbáltatástól visszaborzadt, hogy hamar mondhasa el: Uram! férjem! rettegtem az elválás percében a te lélekcsöndedért elvállalni minden nyomort és megaláztatást. Magzataimat féltém a zord elemektől, a tudatlanságtól, az elvadulástól s a kaján élet ezer üldözéseitől. Ez volt oka, hogy én otthon maradtam, és te,

kétségbeejtő gondolatok közt, távoztál. Hála, hála, a szent Isten hamar fölvilágosította elmémet. Most tudom, hogy a nőnek mindenekelőtt engedelmeskedni kell, föltétlenül követve férjét és a férj akaratát. Itt vagyok tehát. Egyik gyermekemet elszakítottam keblemről, a másikat kivettem a zord időnek, a nyomornak, az örök bujdosásnak. Parancsolj velünk. Menjünk a sivatag világba! Tévedezzünk ösvénytelen utakon! Aludjék ki előttünk melege a hívogató tűznek, távoli mécsvilága a csendes kunyhónak és végcsilláma az elhamvadt reménynek! Legyen körülünk sötét, fenyegető és vigasztalatlan sötét! Csak az egymás kezére, arcára hullatott könnyek által tudjuk meg, hogy ki él még közülünk és ki hiányzik örökre, mert már nem sír! Essünk minden csapáson át, amit az ész kitalálhat, de a nyelv elbeszélni képtelen. Férjem! Itt van nőd, itt van gyermeked. Eljöttek kötelességök szerint föláldozni magokat, csak azt kérik, válaszd bátran a szerencsétlenséget minden kigondolható alakban, de a bűnt taszítsd el magadtól, ha pénznek, kényelemnek, tekintélynek hívják is, taszítsd el, ha észrevétlenül született, név nélkül él és titokban hal is meg!

Ah, hát nincsen nemtő, nincsen légi hang, nincsen intő jel, titkos kém és vigyázó szem, mely a nőt, midőn ily szándékkal jár, összehozza férjével, kit oly hosszasan és oly hasztalan keres?

Klára fantasztikus képzelődése minden utcaszögleten férjét vélte megjelenni. Ha a piacon nem talált rá, bizonyosan egy sikátorból fog kilépni. Ha a paloták címeres kapuiból cifra urak jönnek, amott a tőszomszédban egy szerény polgári ház, s annak utcaajtóját talán Laczkó István, az ő férje, nyitja ki?

Mily bohó vagyok - gondolá Klára mosollyal, s a szempilláira szivárgó könnyel -, mily együgyű vagyok, hogy a véletlenre támaszkodom! Istenem, már alkonyodik és mennyi drága időt vesztegettem el!

Aztán vádolni kezdé magát. S hogyan? Hiszen mily természetes okból történt minden fáradozásainak sikertelensége! Legalább tizenötezer ember lakik Fehérvárott, s hogy kívánhatja, hogy oly sok közül éppen azon egy jöjjön elébe, kit ő keres! Végre is, nem a falusi némbér félénksége hozta-e őt zavarba? Nem mondták-e még Balázsfalván, hogy menjen egyenesen Pécsi Simon önágyaságához, mert ott rögtön útba fogják igazítani? Ha nem átvállja e magas helyzetű úr pompás termeibe lépni, már rég rendben lett volna minden, már rég tudná férje szállását, már rég tisztában lennének szándékukkal, már rég lehullott volna lelkéről az a súly, melyet alig bír hordani. S mily megbocsáthatatlan könnyelműség volt oly fontos ügyben csupa átvállás miatt ennyi időt veszteni.

Klára helyre akarta hozni hibáját.

Hazasietett. Fölvette a legszebb ruháját, mint a magasrangúakhoz menőtől az illem követelése. S bár a kelmét, melyet tündéri termetén horda, a fejedelmi városban igen egyszerűnek tarthaták, annyi legalább valószínű, hogy a büszke Pécsi Deborah is, mi a csínt és ízlést illeti, meg lett volna lepve a gyönyörű falusi nő öltözködésétől.

A dúsgazdag Pécsit ki ne ismerte volna?

A legelső, kivel Klára találkozott, tudott utasítást adni.

Nem is volt messze a pompás „remeteség”.

S midőn a szombatosnő majdnem a kapuig érkezett, akkor látja Szeredi kíséretétől és csatlósaitól az utat elállva, akkor hallja az iszonyú szót, akkor ismer a meggyalázottban férjére, akkor rogyik össze, és akkor történt mindaz, amit már tudnak olvasóim.

Elemér távozása után Klára még egyszer elővette férje levelét.

Nyugodtan akarta elolvasni. Ah, abban semmi sem volt világos, és minden oly rémítő, mint a sötét éj, mely a vándor előtt befödi a mélységeket, s csak villámlások által leplezi föl néha.

Laczkó István rejtélyes sorai a következők valának:

„Szerencsétlenség gyermeke. Nyomor jegyese, ó, Klárám, miért jöttél ide!

Neved hangzott ajkaimról, midőn rád ismertem, s te eszméletedtől megfosztva rogytál össze. Ó, hogy kimondtam e drága nevet, s veszélybe ejtettelek, fölfedeztelek, elárultalak általa!

Fuss az átok városából, fuss az üldözés helyéről.

Ne tekint többé vissza gondolatodban is! Feledd el, hogy fekvését soha meg ne magyarázhasd gyermekeidnek!

Ó, én szegény kisdedeim!

Szórd el őket magadtól, hogy ne találják meg a poroszlók veled együtt.

Vedd le rólok nevemet, e hazug nevet, melyet különben is úgy le fog tépni a törvény, mint a ruhát szokta a bakó a tolvajról, mikor meztelen testére bélyeget akar sütni.

Ne sirasd őket, ha a halál elviszi, mert veszélyesebb, ha az élet magának rabul megtartja.

Fuss, Klára, fuss innen!

De, az Istenért, csak haza ne!

Ott kelepcebén vagy.

Onnan tetszésök szerint hurcolhatnak a szennyhez, az éhséghez, a korbácshoz, a fertőzethez.

Bár volna már hátad mögött ez az egész ország, s előtted a szabadság, akármennyi nélkülözéssel!

Feledj engem!

Bűnös vagyok, s noha undorodom saját lélegzetemtől is, mégsem bánom, hacsak te mentve léssz, hogy tanácsodat nem követtem.

Lakolni fogok érdemem szerint.

Imádkozzál érettem, élő férj özvegye!”

Az iszony hieroglifjeit óra hosszáig vizsgálta, találgatá Klára.

Eszébe jutott minden, mit férje a Kézdivásárhelyről távozást megelőzőtt napokon beszélt.

Nemde azt mondá - fűzé össze gondolatait -, hogy a kontyomra tekert kendőn nehéz csöbröt fogok a mezőre vinni, forró rekkenőségben naphosszat aratok; sárban, mezítláb és permeteg alatt az állványokra téglát, meszet hordok, s kénytelen leszek eltűnni, hogy a rongyoktól rosszul földött testemen kőműves legények, uradalmi hajdúk s koldus léhűtők buja szeme nyugodjék?

Klára megborzadt, mintha e buja szemek máris tetemeit néznék. Fölkelt az ágy mellől, megcsókolta alvó gyermeke homlokát, s helyreigazítá a takarót.

- S miért kell a pór nép munkáját teljesítenem? Miért kell a legvadabb önkény alá védelem nélkül vetni magamat? Azért-e, mert nem volnánk képesek a mindennapi kenyeret más módon megkeresni? Ah! Már emlékszem, ő ezt mondá: mert a törvény követeli. Istenem! Hiszen azt tenné, mintha jobbágnő volnék! S gyermekeim? Tedd, mondá férjem, erős

barommá őket, mely terhet bírjon hordani, állati ösztöneit vadul elégítse ki, s a szerelem epedései helyett csak a testiség nyers kitöréseit áhítsa. Hisz ez annyit jelent, hogy az én gyermekeim jobbágyfiak! Irgalmas Istenem!

Klára térdre borult és hosszan imádkozott az alvó gyermekért és ama távollevőért, kit emlőjéről szakított le, hogy férjét, mielőtt késő volna, a bűn elől a rengeteg világba kísérje, elrejtőzni, elenyészni, meghalni.

- Ah! - zokogá - mit írt? Nem azt-e, hogy vegyem le gyermekeimről a nevet, szórjam szét őket, hogy ne találják meg a poroszlók? Boldog Isten! Mintha szökött jobbágyok volnának! És ki tart testökre, lelkökre jogot? Most is fülemben csendül egy iszonyú név. Vagy nem mondá férjem, midőn kivándorlásra ösztönzött: Jer, Klára, feledjük itt vagyonunkat, különben Kassai azt állítaná, hogy tőle loptuk el? Ah, minden világos. A legmagasabb állású és a legiszonyúbb nevű férfiú férjemre tette kezét. Az ő börtönébe hurcoltatott, örökre elzárva a világtól és tőlem. Ezért vagyok én élő férj özvegye! De miért zárták tömlöcbe? Világos, világos! Ah, fejem fáj és kábul az égető fény miatt! Esküszöm - mondotta a férj, a két gyermek apja -, ha végzetem bűnbe sodorna, az a kísértés, mely engem elejt, meg fogná tántorítani még azokat is, kik legszigorúbb bírái természetünk gyalóságainak, s kiknek markában mindig van egy alkalomra váró kő, hogy vétkes felebarátjaikra dobják! Világos! Világos! Ő a bűnt választá, hogy minket megmentsen. Kassai kémjévé ígérkezett, de nem tudott azzá lenni. És most ő fogoly, s ránk nyomor, elaljasodás és szolgaság vár! Megfoghatatlan s mégis igaz!

Klára maga előtt látta az egész történetet, minden fejleményeivel együtt.

Szeretete nem engedte, hogy férjét határozottan bűnösnek tartsa.

Elemér nyilatkozata is e véleményben erősíté meg őt.

Hitte, hogy Laczkó István elvállalta családjá megmentésére a lealacsonyító szerepet, de minthogy a válság percében lelkiismerete ellenállott, nem tudá ígérését teljesíteni, s ezért vonta magára Kassai bosszúját.

Nem kétkedett, hogy szökött jobbágyoknak tekintetnek, s hogy Kassai vagy mint földesúr vagy mint hivatalnok rendelkezhetik sorsuk fölött. De miért taszítatának egyszerre a szabadságból a szolgaság bilincsei közé? Megfoghatatlan! Hát nem volna-e Klára nemes családból való? S férje nem fejedelmi puskás ivadéka-e? Ki merné tagadni?

A szegény nő sokkal inkább bálványozta Pistát, hogysem odatévedjen gondolataival, hogy ez idegen nevet vett föl, s hat évnél tovább tartá őt folytonos álmításban?

Azon kérdésre nézve, hogy kit akart Kassai Laczkó által kémleltetni, Klára tökéletesen homályban volt. Legszebb csalálmait oszlatná el s legpusztábbá tenné keblét az, ha férje saját hitfelekezetét vagy annak főbb egyéneit lesni és szerencsétlenségbe sodrani ígérkezett volna. Azonban ily eset föltevésére Klára élénk, de tiszta képzelődése sohasem tévedhetne.

Midőn a nő egész nagyságában látta a veszélyt, aggodalmai az idegesség azon magas fokára emelkedtek, mely a finom lélegzést és a szellő halk mozzanatait is lázas szívdobogással kíséri, s melyre a legcsekélyebb zörrenés már elviselhetetlen hatást gyakorol.

Nyugtalanul bolygott a szobában.

Ha az őrjárat a várkapu előtt vonult el, a jelentékeny távolság ellenére, meghallá a kardcsörgést s remegett férje életéért, kit talán éppen most hurcolnak magokkal a vad katonák. Ha az udvaron a komondor morgott és vonított, Klára Kassai poroszlóit megjöttneknek hitte, kik gyermekét akarják tőle elszakítani.

S mily csendesen pihent Endre! Álmához bizonyosan vendégül jött az anya által ígért szép angyal. A hajnal nyílásaként mosolygottak ajkai.

Arca egészen öröm és boldogság volt.

Odatekintett Klára.

- Ah, gyermekem - sikoltá -, téged akarnak elhurcolni!

Az ágyhoz rohant. Védőleg terjeszté ki kezeit az ártatlan fölött, mintha már érkeznének a poroszlók.

Endre a sikoltásra megmozdult, félig kinyíltak szemhéjai s megint bezárultak.

Az anya szorongása növekedett.

„Fuss az átok városából”: a férj levelének e szavait, mintha szellemek sugdosnák füleibe, mintha a székesegyház órája, mely tizenkettőt ütött, harsogtatná, s a csendes, halvány és méla éj könnyörülő lelke tanácsolná.

„Mentsd meg gyermekedet” - mondák a lég parányai, s a rezgő holdsugarak, melyek egy ablakkarikán összegyűltek, és az árnyékba rejtett mécs helyett Endre vonalaira világítanak.

Minő zúgás, bongás Klára szívében és fejében!

Gyermeke vállára tette kezét, hogy fölébressze; meleg, égető ajkaival csókolta homlokát. Nyisd ki szemeidet, kisdedem! Ébredj, serkenj, Endre!

Ah, a fiú édesen, mélyen alvók.

- Istenem! eljön a hajnal s késő lesz a szabadulás. - sóhajtá. - Ó, hová vigyem az apátlant, a szegény árvát, és a másikkal, a csecsemővel, mi történik?

„Vedd le róluk nevemet! Szórd el őket magadtól! Ne sirasd, ha a halál elviszi...”

- Nagy Isten! Kit? Endrét és Barbarát? - kiálta Klára a férj levelére emlékezve és attól visszaborzadva... - Lehetetlen, hogy e kegyetlen tanács az Isten ujjsmutatása volna!... Ó, én kicsinyhitű!

„Az Úr énnékem őriző pásztorom!

Azért semmiben meg nem fogyatkozom”... Higgy, Klára, és remélj!

Midőn a nő a vigasztalás forrását föllelte, megeredtek szemének könnyei, s a kegyes ég e jótékony harmatjától kedélye mindinkább üdült, éledt, megkönnyült.

Szabaddá kell tennem férjemet, s azáltal az egész családot - ezen merész határozat szilárdult meg benne. - Vesszünk vagy éljünk együtt!

Klára gyöngéd, finom vonalai acélzott kifejezést nyertek a nagy szándékkal.

A csüggedést ismét tevékenységi vágy és önérzet váltá föl.

- Csak már vége volna az éjnek! - sóhajtá.

Homloka gondolkodóvá lőn. Tervet forralt.

Valóban különösek lehettek egy nő tervei, ki idegen városban van, s ismerős nélkül, ki vallásánál fogva részvétre nem hivatkozhatik, ki nem ismeri a világot és az eszközöket, melyek befolyásra vezetnek, s ki gyöngé létére az ország leghatalmasabb emberén akar diadalmaskodni, anélkül hogy egyetlen fegyverét, a szépséget használni, és egyetlen vagyonát, becsületes nevét, kockáztatni akarná.

- Erőtlen nő vagyok; illő tehát, hogy igazamban a legerősebb nő védjen.

Ily ötlettel hajtá vánkossaira fejét, hogy még a hajnalszürkület előtt elszenderülhessen.

Laczkó István nem hunyta be szemeit, nem hajtá álomra fejét.

Kassai titkárja, míg az elutazásról intézkedni és urától rendeleteket fog venni, siettében saját szobájába csukta a letartóztatott egyént, kinek körülményei felől hivatalos állása dacára sem volt még fölvilágosítva.

Órák teltek eredmény nélkül.

Az udvar csendes.

A kulcs nem nyikorog az ajtózárbán, s a közelgő lépések semmi nesze nem alkalmatlankodik.

Rejtelmes félelem környezi a szombatos papot.

Nem a bilincs, nem a börtön, nem Kassai, nem a hóhér, nem a mindennapi élet kínpadja, melyen cseppenként fog elvérzeni, nem a lelkiismeret ijesztgeti őt.

Más baja van.

A megfoghatatlan, a csodálatos, a borzasztó, melyet ember nem érthet, melytől a gondolkozónak agya meggyullad és vére hagymázos gyorsasággal kering... a titokszerű, a megfejtethetlen zsi bongta őt körül, ijesztgeté félhomályos, a légben elmosódott s megint összeálló alakjaival.

- Hogy van az, hogy Pécsinek a csillagok beszélték el bűnömet? A zodiákus megszólalt figyelmeztetni őt az álbarátra, ki körüle forgolódik, hogy kelepécét vessen lába elé, ki karjába borul, hogy ölelés közt a szívbe döfje törét. A tisztos ősz, jól tudta: mi a célom, miért színlelek, miért ámitok, miért férközöm oldala mellé. Mindent látnokilag tudott. Avagy nem hozták-e szobájába mérhetetlen távolból a bolygók sugarai azt a hírt: hogy Júdás Iscariotes már elárulta őt? Igen, én Júdás Iscariotes vagyok. Nevemet és célomat az ég jelentette meg neki. Ez a bűn átka! Nincs számára sötétség, hová rejtőzhetnék! Midőn őt kutatják, világossá lesz az éj, s ha más tanú nincs ellene, beszél maga „a kiterjesztett erősség”, s elmondja, amit a fül soha meg nem hallott volna, a szem soha meg nem látta... Ej, ej, jobbágy vagyok! Mi közöm az Istennel! A földesuram Kassai. Mi közöm mással... Hajh, de mégis különös, hogy arcomra az Isten ezt írta: kém. A szó arcomon van, tagadhatatlanul ott. Különben honnan tudta volna kilétemet Deborah kisasszony és... ha-ha-ha-ha, a nőm?

Laczkó István e kacaja a fájdalom nyöszörgésének és az őrjöngés ujjongatásának különös vegyülete volt.

A nőm - folytatá rémes gondolatait -, a nőm mikor tanulta olvasni a titkos betűket? Szorgalmas Klárám! Mikor virrasztottál Salamon gyűrűjével ujjadon a láthatatlan rejtélyek fölött? Mikor nézted galambszemeiddel azt a kegyetlen festéket, melyet, midőn agyamban a bűn fogamzott, homlokomra mázolt az észrevehetetlen kéz? Miért nem mostad le mindjárt azt a te tiszta könnyeiddel, szánakozó Klára? Hisz te hatalmas vagy ártatlanságodban; neked sokat szabad elfedezni és kiengesztelni. Könyörögi a jobbágyért, magas hölgy! A jobbágy... a jobbágy még megjárna; de a bűnös! Ebben áll a nehézség. Ezen kellene most törnöm a fejemet, ez nagy talány... szükséges, hogy a bölcsek is szóljanak hozzá. Nem lehet amúgy könnyedén venni az ily fontos kérdést. Most álljanak elő a különböző iskolák, jöjjenek el a hittudósok, hadd halljuk a véleményt, de az előítélet nélkül, no!... mi a bűn? Ami arcomra van írva, Szőke Pista. Ó, ha én tudnám, hogy honnan tudják ők, ami arcomon van! De hát csak számomra van bezárva, lelakatolva az a sokaktól olvasott könyv? Lássuk a könyvet.

Laczkó István szembeállott egy kis acéltükörrel, mely a titkár asztalára volt helyezve. A halvány gyertyafény alig vetett valami világot a sima ércre, de a beletekintő annál többet vön észre.

- Itt is jegy, ott is jegy! - sóhajtá.

Nézett merőn, nézett vadul. Összebonyolódtak vonalai, elveszték arányaikat, torz kinyomatot nyertek.

- Millió betű! A sátán teleírta képemet. Már ismerem a sátán kézírását. Elfáradhatott a sok munkában, de jól is használta ám az idejét. Csúffá tőn engemet, amint csak illett. Nosza, Szőke Pista, kérd el az első kuvasztól, mely rád ugat: a ketrecét, s bújj helyette bele; ott szépen rejtőzhetel.

A szerencsétlen szombatos a szoba szögletébe vonult, lekuporodott, előnyújtá nyakát, s egy örült ember ravasz figyelésével leste, hogy mikor mozdul meg az ajtókilincs. Mikor nyílik a retesz? Mikor jönnek?

Ily helyzetben találta Demeter és a titkár.

Kassai csak azután tudott elalunni, hogy a kocsi távozását meghallá.

Reggel tudakolt öccse után, s ő, ki végtelenül haragudott volna, ha Elemér meglepi, neheztelni kezdett, midőn hallá, hogy a kitűzött órán nem jött hozzá.

Tetézte rosszkedvét Elemér búcsú nélküli távozása is.

Tudta, hogy korán reggel el kelle mennie. Érzé, hogy még az unokaöccsétől sem tűrte volna a csendes hajnali álomból felköltetést, de mégis az egész úgy, amint előtte állott, bizonyos idegen és szokatlan színt hordott magán.

A gyanú, éleslátásának és romlott kedélyének szülöttje, megint föléledt keblében.

Bizonyosan Pécsiék iránti rokonszenve nyert valami új anyagot - gondolá. - Ezért kerül engem: ezért sérte meg figyelmetlenségével. A háládatlan! Mily jóindulattal voltam iránta! S nem jött el. Utána kell járnom, hol tölté az estét. Addig mindig távol lesz Elemér szíve tőlem, míg karját nem kénytelen Pécsi ellen fölemelni. Erre kell hatnom. De hol tölté az estét?

Kassai elégtelen, zsémbes volt, mert titkára távolléte miatt, néhány napig aligha jöhet azon titok nyomára, hogy az unokaöcs miért nem látogatta meg.

5

Dajka János, az érdemes püspök, rossz hangulatban vala.

Sehogy sem haladott tovább az általa képviselt ügy.

Éppen most vett levelet Sztambulból, magától Zülkifártól, vagy más néven Bene Antaltól, a nagy befolyású csausztól, ki panaszként említé, hogy őfensége még nem méltóztatott kegyelmesen elküldeni a vidraprémes új szabású bundát, fekete gránát boglárokkal, melyet nekie megígért vala; holott oly havas és zivataros idő van a hatalmas szultán fővárosában, hogy a kutyát sem kellene a szobából kiűzni, és annál kevésbé mehet a vidrabundátlan állapotjában a fővezér- és más méltóságokhoz naponként informálni, kivált miután az erdélyi rezidens ökegyelme sem hajlandó a havi pénzt pontosan kezébe szolgáltatni. Bezzeg kínálják arannyal, ezüsttel a katolikus hatalmak követei, mert orrontják, hogy Rákóczi őfensége a fényes kapunál engedélyt sollicitál a magyar király ellen háború indítására, bezzeg ajándékoznának kék vidraprémes téli ruhát is, de ő ámbár az izlámra tért át, szívében hű evangélikus maradt, s csak ne volna a rezidens fősvény, és a nagyságos fejedelem emlékeznék meg becsületes szolgálójáról, akkor, úgy segéljen, még a kikelet megnyílásáig lehetne a padisahnál oly határozatot

eszközölni - kivált ha Sárospatakról az öreg tallérok útba indíttatnának -, melyektől a magyar király és a katolikus német rendek füle megcsendülne. Ezt ő, Zülkifár, a püspök úrnak csak azért írja, hogy szerény soraiban is régi jó indulatja elucscáljon. Ő, ha akarna, írhatna Pázmány érsek uramnak sokféle dolgokról; azonban nem teszi. Tudja, hogy megköszönné az érsek, és személyét a magyar király figyelmébe ajánlani nem múlatná el; de a nagyságos fejedelemtől ígért bundát és vékony hópénzt jobban tiszteli a skófiomos bársonypalástnál s a gazdag remunerációknál, mikkel már untig ostromoltatott hűsége. Jelszava ezentúlra is Gyulafehérvár és nem Pozsony, csakhogy...

Dajka püspök igen búslakodott a csausz levelén.

Elgondolá, hogy életének napjai már meg vannak számlálva.

Az Isten magához szólíthatja őt, még mielőtt a felső megyék sérelmei fegyveres kézzel orvosoltatnának.

Maholnap elköltözhetik ez árnyékvilágból, anélkül hogy az Úr szőlőjében tett munkálkodásainak sikerét láthatná.

S ki az oka ennek?

Kassai István.

És miért nem akar Kassai István háborút?

Mert nem tud lóra ülni, mert félénk, s mert akik lóra tudnak ülni és bátrak, könnyen kicsikarhatnák kezéből a hatalmat.

Serédi, Kornis, Kemény János, Szeredi és más régi családú igazi uraké volna akkor a világ.

Dajka püspök, könyvei közt ülve és a vasárnapi prédikációról gondolkodva, így elmélkedett, midőn a tanulószoba ajtaján gyöngye kopogást hallott.

Nem volt ínyére ugyan a megzavartatás, de azért lelkipásztori nyájassággal monda, hogy szabad.

Fiatal némberek léptek be, gyöngéd, finom alakú, szelíd kifejezésű és ígéző szépségű némberek.

Aranycsillámos gazdag sárga haját fejkötő szorította le, de arca, az ifjúkor üde és hótiszta színezetével, a szende leányéhoz hasonlított, ki még a pártát hordja, anyai gond alatt virít, és az életet inkább tavasz-álmok, mint küzdelmek után ismeri.

Volt ugyan halványdad vonalain némi izgatottság és volt szenvedés jele; volt sötétkék szemében merengés és bú. De ki mondhatná meg, hogy e könnyű nyomait a szív viharának, nem egy hamar áthaladt csalódás, nem egyike a szép létesíthetetlen ábrándoknak okozta, melyet a boldogság szokott egyhangúsága közt a hajadon oly örömet teremt magának, hogy legyen, mit ő is megkönnyezhessen? Hisz annyi ingerrel bír a könny, míg nincs, mit igazán sirassunk!

A némberek csinos, azonban pipere nélküli öltözéke a vén Dajka szemében is föltűnt.

A püspök vendége szép szavakkal említé azt a bizalmat, mellyel ismeretlen létére iránta, a tiszta korú, helyzetű és valódi keresztyén férfú iránt viseltetik.

Dicséretében nem volt semmi túlzó és behízlgő, de Dajka püspök mégis azt hitte, hogy lekötözőbb modorban ritkán beszéltek vele.

Csak akkor hökkent meg egy kevéssé, midőn a vendégnek, ki magát Bodó Klárának nevezé, kívánságát meghallá.

- A kegyelmes nagyasszony - szól, e cím alatt a fejedelemnét értve - nem szereti, ha az udvar-mesternőn kívül más akar az ő magas személyéhez valaki részére bejáratot eszközölni. A

palota szabályai most szigorúbbak, mint Bethlen Gábor őfelsége uralkodása alatt. Nem azért, mintha dicső fejedelemnének gőgös, fényelő és a külsőségekhez túlságosan ragaszkodó volna, mint a brandenburgi nő. Isten mentsen! Fenséges asszonyunknál nincs alázatosabb szolgálja egyházunknak. Azonban részszerint már sokan éltek vissza jószívűségével; részszerint pedig azzal gyanúsítják, hogy férjére még országos dolgokban is szeret befolyást gyakorolni. Ezért tartja szükségesnek, hogy aki valami ügyben kíván kihallgatást nyerni, evégett Petneháziné asszonyhoz folyamodjék.

- Amely dologban a fejedelemné lába elébe akarok borulni, arról én egy szóval sem adhatnék Petneházinének fölvilágosítást. Kegyelmed, nagytiszteletű püspök uram, a közönséges kíváncsiság behatásain kívül áll, helyzete és évei fölül emelik a világ gyarlóságain, s a szent sátor alatt és az erős Sión templomában nem őrizteték inkább a frigyláda, mint adott szavát meg tudná kegyelmed tartani és a titkot keblébe elzárni. S mégis nem bírok erővel magának a püspök úrnak is megvallani az okot, melyért a fejedelemné színe elébe kell lépnem. Szabadon csak annak nyílna meg szívem, ki oly szent, mint kegyelmed: de nő. Csak Lorántffy Zsuzsanna, Erdély fejedelemnéje, ki a női szív minden gyöngéivel és erényeivel bír, s ki a hatalom eszközeivel is tudja támogatni, amit igaznak hisz, csak az asszonyok asszonya hallhatja meg panaszaimat. Előtte tárom föl keblemet. Csak ő menthet vagy semmisíthet meg. Petneháziné, kétségtelenül derék és szeretetre méltó asszonyság; de fog-e, anélkül hogy kérdezne, s anélkül hogy neki valamit elbeszéljek, a fejedelemné színe elébe vezetni? Aki egy csoport panaszlót naponként elutasít és bebocsát, az előtt a könnyecsepp nem jelent annyit, mint másoknál. Aki kötelességet teljesít, midőn reményeket tör szét, a fájdalom éles színezéséhez szokott, s hogy meg lehessen hatva, többet kíván, mint amit én mondhatnék.

Íme, megint egy elcsábított, megint korunk kicsapongásainak egy áldozatja! - gondolá a püspök. - Hiába, ha az egyházi fenyték tágul, veszve van az erkölcs!

- Leányom - szólt atyai szemrehányással -, a fejedelemné szigorú. Megbünteti a bűnöst, ki a csábítás aljas eszközeihez folyamodott; de a méltó fenytést az ellen is használja, aki a sátán kísértésének engedett.

Klára meg volt ütődve, midőn a püspök oly célzatot tőn, mely Laczkó élményeire látszott vonatkozással bírni.

- Az Istenre hivatkozom, hogy a vád minden súlya a csábítóra fog esni - szólt átható kifejezéssel az arcán s mély fölindulással keblében.

Csak ne volna főköttő a kontyán! A fejedelemné még szigorúbb a tévedt nők, mint az elámított leányok iránt, s jól teszi. Izrael népe megkövezte a hűtlen asszonyt. S bár Üdvöztőnk egy alkalomkor mondá: az vesse rá az első követ, aki ártatlan; ezzel nem akarta a könyörületet a szigor helyére léptetni és föloldani a bűnt. - Leányom! Ha a fejedelemné őfenségénél kopogtatunk, és színe elébe bocsátanak: akkor nem lehet többé visszahúzódni, vonakodni, tétovázni. Hasztalan bánnád meg e fontos lépést, melyet most sürgetsz. Nagyasszonyunk nem túrne semmi elhallgatást vagy kibékülést, s neheztelésének következményei rád nézve is iszonyúak lehetnek.

- Csak kihallgatást akarok, a többit Isten bölcsességére bízom.

- Jól van, leányom! Én mindent elkövetek. - Csak ne volna legalább főköttője!

- S mikorra remélhetem sorsom eldőlését?

- Holnap, mint hiszem, már a fejedelemné előtt leszesz.

Klára hátától áradó kebelével hajlott az aggastyán kezéhez, s ajkaival érinté.

Dajka püspök, midőn magára maradt, sokáig gondolkozott a világ esendősége felől. Mily fiatal, mily szép, mily szerény és kellemes nő tévedt a kárhozát ösvényére; pedig nem élünk Báthory Gábor korában, midőn a csábítás vezére egyszersmind az ország feje volt. Rákóczi önagsága hű férj, a fejedelemné a tiszta erkölcs tükre, a női erények példányképe. S mégis...!

Ez eszmék a jámbor püspök kedélyére kellemetlenül hatottak.

De azután szeme előtt lebegett a kedves ártatlan alak, mely éppen most hagyta el a szobát.

Lehetetlen, hogy ily tiszta külső oly fekete bűnt és undok rothadást rejtessen magába. Iszonyúnak kellett lenni a csábításnak. S hátha még minden jóvátehető! Hátha még csak a veszély volt hozzá közel s nem a bűn!

Dajka e szelíd elmélkedések közt elhatározá, hogy Klára iránt a legkímélőbb bánásra igyekszik a fejedelemnőt hangolni.

De vajon nem keverem magam ellenségeskedésbe az ország valamelyik főúrával? - e kérdés megvillant a püspök agyában. Előkelő házak feslettségét fölleplesni minden időben veszélyes volt. Azonban nem kötelessége-e a hívek erkölcsé fölött őrködni?

S mit féltsen egy görnyedt nyakú, ezüsfürtű aggastyán?

Dajka elgondolá, mi szép alkalma leend egyszersmind az evangélikus rendek ügyét a fejedelemné szívére kötni.

S ha az udvarba megy, ha magát neheztelésekre és gyanúkra teszi ki, miért ne ragadja meg a kínálkozó alkalmat politikai célokra is?

Dajka elhatározá, hogy a Törökországból vett levelet közleni fogja a fejedelemnével, hogy élénk vonásokkal fogja ecsetelni a felsőmegyei evangélikusok helyzetét, hogy keményen megtámadja Kassai ravasz eljárásait, s igyekszik a fejedelemné által annak kieszközlésére hatni, hogy a magas portánál a háború engedélyezése komolyan sürgettesék.

- Mint fog reám Kassai István uram haragudni? De hiszen most sem barátom. Elhív ebédre, mosolyog szemembe, de gyűlöl. Kőszíve van. Lányítsa meg az Isten, nem irányomban - mert miért tartanék tőle? -, de a segélyért rimázkodó és könnyekben fürdő anyaszentegyházunk iránt.

6

Csekély köz választotta el a püspöki lakot Rákóczi György palotájától.

Kivált „a harmadik udvar” oly közel fekvék, hogy az öreg urat még az őrsekváltás is néha fölzavará álmából. S hányszor nem űzte szét a reggeli trombita a szent elmélkedések legerélyesebb szavait, midőn már tollban voltak, hogy a papírra szálljanak? A püspök néha „a harmadik udvarból” a szitokhoz igen hasonló kifejezéseket is vélt hallani, és szíve elszomordott arra a gondolatra, hogy a tettesek nem fognak megfenyíttetni; pedig ugyanazon udvarban hozattak a káromkodást büntető törvények. Ott van az országház, ott van a királyi tábla. S mégis szitkozódznak a testőrök!

Vagy talán nem hallott jól? Hisz a püspök kapuja onnan alig van száz lépésre.

Dajka most rókamálos reverendában lépett ki a kapun.

Köszöntötték gyermekek és koldusok, közel s távol.

S van-e, aki ne ismerné őt?

Éppen ez a baj.

Merre forduljon?

Tegnap a harmadik udvaron át sietett a fejedelelemnéhez. S mi történik?

Az első emelet egyik ablakából az utcára letekint Zsigmond úrfi, öfensége kisebbik fia, a leendő tudós, s tüstént „püspök bácsihoz” küldi komornyikját és tudakoltatja, hogy mikor lesz üres ideje, mert új értekezést, melyet most fejezett be, akarna neki fölolvasni.

A kapunál Dajka Kornissal, a fővezérrel, találkozott, s ez hosszasan panaszkodt Szeredi ellen, ki a fejedelelemnél igen gyakran látható, s kétségtelenül valami cselen töri fejét.

Az udvaron György úrfi, a fejedelem idősebb fia, vezetteté a temesi és szendrői basától ajándékba kapott arabjait, s a püspök bácsinak figyelemmel kellett végighallgatni az írott képnél delibb állatok minden szép tulajdonait.

Midőn pedig a „második udvarban”, hol a nagyasszony palotája volt, belépne, hát Csulaival, a ravasz káplánnal jön össze, s ez meg azt is ki akará halászni tőle, hogy mi okbul megy a fejedelelemnéhez, s arról is adott szerény tanácsot, hogy ha szóbul szó támadna, ne mulassza el a kegyes nagyasszonyt informálni a magyarországi evangélikus státus újabb szenvedései felől.

Nem volt-e ezek szerint világos, hogy mind a béke, mind pedig a háború pártja, mind Kassai, mind a főurak közelebbről csak arról fognak beszélni, hogy a püspök a fejedelemasszony által valami különöst akar keresztülvinni.

Még szerencsém - gondolá Dajka János, lassan sétálva a palota felé -, még védpaizsom ez az asszony, kit magammal hozok. Különbén másodszori elfogadtatásom megerősítené azt a gyanút, hogy országos okok vezetnek a fejedelelemnéhez.

A püspök ily szempontból megint a „harmadik udvarnak” tartott. Hadd lássák annyian, mint tegnapi S miért ne? Hisz akkor ki-ki elképzelheti, hogy nem cselszövésben jár.

De ekkor Klára mennyi kíváncsi szemnek lesz kitéve? A harmadik udvarban György és Zsigmond úrfi körül gyűlőng az egész fiatalság, ott van lakása a magasabb udvari személyzet többségének; ott zajongnak a „nemesi társaság” tagjai... ezek a deli és elkényeztetett testörök.

A püspök tévedt nőnek tartván Klárát, lélekvádát érzett, hogy oly sok merész tekintet, kíváncsiságra és gúnyra hajló arc elébe viszi. S hátha még e henye és élvezetvágyó csoport közt van az a bűnös egyén is, ki az ígélet rendkívüli eszközeivel - mert közönséges csábítás útján nem hihető - semmivé tevé ezt az ártatlan és szelíd kinézésű nő becsületét, jövőjét? Valószínűleg magasrangúnak kellett lenni a jellemtelen ifjúnak; mert Klára külseje, magaviselete és műveltsége jó családra mutat. Minő találkozás lesz ez, minő jelenetek fordulhatnak elő!

- Menjünk az „első udvaron” át - mondá a püspök, ki ez idő alatt nyugodt, hallgatatag és összeszedett volt. Csak a szokottnál valamivel halványabb vonalai árulhatták volna el belizgatottságát.

Az öreg férfiú és a fiatal nő némán értek azon a kisdud előudvarba, hová beszélyünk kezdetén a nép zajongva és követelve tódult.

Onnan néhány lépéssel Rákóczi palotája előtt voltak.

A fölépcső előtt kellett elhaladniok, hogy a fejedelemné és a hercegisasszony által lakott udvarba jussanak.

Dajka a lépcsőnél egy vedlett, kopott kocsit vőn észre.

Kerek, piros és nyájas kifejezésű arcán szaporodni kezdettek a vékony redők.

- Sajnálom - szólt egy éles, de tiszta csengésű hang -, igen sajnálom, hogy nagytiszteletűségedhez a múlt kedden nem lehetett szerencsém. Vékony ebéd volt, szent igaz; de oly filozófoknak, mint mi ketten, a tál fenekén is elég étel van. Szókratész egy drachmával egész ebédre való olajgyümölcsöt vásárolt, s még maradt belőle annyi aprópénze, hogy Diogenész, ha akkor él, bámult volna gazdagságán. De tán kegyelmed, hum, hum, Pliniussal és Senecával tart, kik csak fejedelmi terítékű lakomák után szerették Stoa mértékletességét dicsérni.

- Nagysád - válaszolá a püspök - jobban ismeri szerény háztartásomat, mintsem feleletet várna kérdésére. Egyébiránt igen sajnálom, hogy akadályozva voltam Elemérre, távozása előtt, áldásomat adni.

- Soh'se búsuljon azon kegyelmed; Elemérnek saját nagybátyja áldására sem volt sürgető szüksége, he-he!... Talán a püspök úr unokahúgát mutatja be öfenségének?

- A méltóságos nagyasszonyhoz megyünk - válaszolá Dajka némi zavarral.

Most Klára látá a kisdéd alakot két csatlóssal a kocsiból leemeltetni. - A fejedelemasszony szokatlan órában nyújt kihallgatást - jegyzé meg a földre tett egyén... S tehát unokahúgunk! Gratulálok! Valóban csinos leányzó, he-he!

Klára az aránytalanul nagy fejet egészen feléje fordulni látta. Bokros szemöldök alól éles szürke szemek vizsgálták őt, s a sűrű fátyolon át is égették, meggyullasztották arcát.

Rémülten szorítá meg Dajka karját, s öntudatlanul szökelt ajkaira a halk sikoltás: hisz ez Kassai!

- Igen, gyermekem! Én Kassai vagyok, Kassai bácsi, a vén Kassai, he-he! - mondá vigyorogva a korlátnok.

Klára reszketett. Dajka meglepetve néz védencére és a főúrra. Nem tudá, mire magyarázza a nő félelmét és az aggastyán kémli tekintetét.

- Kincsem - szólt Kassai cinikus mosollyal -, talán dajkád a sátán helyett velem ijesztett, ha sirtál, midőn az ágyból felvött, he-he!

- Igen! - rebegte Klára halálfehér arccal és tikkadt hangon.

Az öreg Kassai tréfásan nyújtá ki vázujjait, hogy Klára állát megcsipkedje, de ez végerőlkődéssel taszítá el a feléje terjeszkedő kezét.

- He-he! Nagytisztelendőségednek ugyan vadóc húga van.

- Most jött először a városba. Falun nevelkedett. De bocsánatot kérek, hogy sietnünk kell. Jer, leányom!

- A nagytisztelétű úr húga a legtokéletesebb nevelést kapna azon esetben, ha kezem ifjú kéz volna.

Ezzel Kassai a tornác felé fordult, s vezettetve lassan haladott a lépcsőn.

A püspök teli telt aggodalmakkal.

Világos volt, hogy a szeme előtt eljátszott jelenet mély jelentőséggel bírt.

S ha első percre nem is tulajdonítana a történeteknek nagy fontosságot, a nő még mindig remegő tagjai ellenkezőről győznék meg.

Klára úgy nézett ki, mintha láza volna.

- Ily állapotban nem mehetünk a fejedelemnéhez.

E figyelmeztetésre a kis nő összeszedte erejét, s oly esdeklő tekintetet vetett az agg férfiúra, hogy az készséggel folytatá útját a „második udvar” felé. Azonban amint a Rákócziné lakta épülethez közeledtek, Dajka igen nyugtalanító elmélkedésekbe mélyedt.

Na! Ugyan megjártam - gondolá. - Halálos ellenséggemmé válik Kassai István uram! Ki hitte volna?... De hisz az mégsem lehet! Erőtlen vén róka!... Mégsem lehet... - Leányom - szólt -, Kassai nagy úr.

- Százszor nagyobb a gonoszsága.

- Hallgass, Klára! Az udvarban nem szabad így nyilatkozni... Csakugyan igaz! De mégsem lehet. Öreg, rongált... mégsem lehet. Leányom, Kassai önagysága, amint gyanítom, nem ismert rád.

- Mert sohasem látott.

- S te hol láttad őt?

- Sehol.

- S hogyan ismertél rá?

- A hiénát sem láttam soha s mégis tudnám, hogy az.

- Hallgass, Klára! A falnak is füle van... Elemér volt tehát... De hisz ez becsületes, komoly és tiszta kedélyű ifjú. Igaz, hogy fiatal... de mégsem lehet. Kassai István uram - szólt a püspök - nem oly szigorú nagybátya, mint a világ hiszi.

- S vannak még rokonai is?

- Van unokaöccse. S nem ismered?

- Nevét sem hallottam.

Dajka megállott, s mélyen, hosszan nézett Klárára.

- Tekintetedet a fátyol elfedi, de hangod nem látszott csalni. Szemeim gyöngék! S valóban nem ismered Kassai Elemért?

- Nem.

- Úgy én - szólt nyugtalanul a püspök -, úgy én attól tartok, hogy, hogy...

A püspök elakadt. Nem akará kísérni a fonalat. Szégyellte önmagától a szavakat, melyek már ajkain lebegtek.

Szerencséjére a palotánál voltak.

Klára csak a tündérmesékből ismerte az uralkodók dísztermeit.

S ha nem képzelte is, hogy gyémánt- és smaragdkövekkel rakott aranytrónon, uszályos, hosszú bársonyköntösben szoktak a fejedelemnék reggeltől estig ülni, s hogy diadémjeik középköve a rátekintő szemet megvakítja; ha nem hitte is, hogy az óriási porfirteremben beláthatatlan hosszú sorban vannak fölállítva a cifra apródok s igézetes szépségű delnők; ha nem gondolta is, hogy a padlózat a jégnél simább s átlátszó, és a tükörfalakkal együtt annyi-szor veti vissza az ember alakját, hogy aki megmozdul, lehetetlen el nem siklania, és saját árnyaitól meg nem rémülnie; ha mindezt Klára nem képzelte is, de csakugyan szertelen fényt, pompát, és ünnepélyességet kötött össze a fejedelmi lakkal és az elfogadtatásokkal. Kétségkívül nagy elszánás kellett arra, hogy e kis falusi nő Rákócziné színe elébe merjen lépni, s ne remegjen a fantasztikus képletektől, melyeket azon szerencsés lények körül vélt föl találni, kiket a gondviselés milliók fölébe emelt, határtalan hatalommal, kimeríthetetlen kincessel, s tán a többi embereknél méltóságosabb alakkal és kiválóbb lelki tulajdonokkal is ruházott föl.

A Kassaival kötött véletlen ismeretség miatt ingerültségbe hozott kedélyére tehát csillapítólag folyt be az, hogy a püspök meglehetősen terjedelmű, de igénytelen külsejű épülethez vezetése, melynek új cserépfedele és régi falai még csak a szépség varázsával sem hatnak rá s annál kevésbé a nagyszerűség megdöbbentő arányaival.

Üvegtáblákkal elzárt folyosóra érkeztek, mely a szoba rendes légmértékéig volt fűtve, s melynek kockaköveit durva szőnyeg borította, hogy a járókelők zaja a termekig ne hathasson.

Égetett agyagú virágvedrekben egy csoport ritkább növény terjeszté zöld ágait és ékes virágkelyhét a sugarak felé.

Klára közülről majd mindenikét ismerte.

Régi barátnői voltak, kik vagy gyógyerejük vagy szépségök és megkülönböztetett külsejük miatt a kis szombatosnő kegyét bírták.

S bármennyi gond terhelte Klára szívét, egyenként észrevéve őket, mintha nyájasan köszöntötték volna, s a bókot viszonzni kellene.

A fejedelemné magánhasználatra fönntartott folyosója szárnyas tölgyajtón végződék, hol a bejáratot nagy rézgombú pálcával egy vörös ruhás és ezüstzsinóros csatlós őrzé, ki a Klára által látott suhancoknál aligha nem volt egész fővel magasabb.

Ez alak már emlékezteté a szombatosnőt azon mesékre, melyeket a kis Endrének a hosszú téli estéken beszélt a királyi udvarok óriásai és törpéi felől. Óvatosan simult közelebb a püspökhöz, s üterei gyorsabban vertek.

A csatlós vidám tekintettel nyitott ajtót.

Tárt szobákon mentek keresztül.

A bútorzat mindenütt kényelmes, derék, tömör és tartósságra készített volt; de fényűzés és hivalkodás nélküli.

Klára látott karszéket, mely szakasztott olyan volt, mint boldogult atyjáé; látott rózsafaasztalkát, mely az anyjáéhoz hasonlított; látott a keleti szövetű és valószínűleg igen drága dívánok mellett kerevet- és székpárnákat, melyek az általa hurkolt, hímzett s rojtozott darabok másai lehetnének.

Mint tetszett ez neki! Mint megnyugtató és kecsegtető ez őt!

A falon életnagyságú képek függtek, különböző korú némbereké és férfiaké. Volt vénebb magánál a püspöknél, de katonásabb tartású. Volt a kis Endrével egyidejű is: elég csinos alakú, de talán mégsem olyan szép, mint a Klára gyermeke. A nők és hajadonok többnyire barátságos tekintetűek voltak és szelídek. Közülről egy sem határozottan kevély. Pedig az egész társaság alkalmasint a fejedelem és fejedelemné őseiből alakult. Férfiak, nők a két család múltjához tartoztak. Testükön nem volt bíborpalást, tekintetükön lenézés vagy harag. Jámbor, vendégszerető magyar uraknak és asszonyságoknak látszottak, kik Klárát bátoríták, hogy ne tartson semmitől, s mondja el őszintén, ami szívében fekszik.

A szombatosnő meg is fogadá a becsületes képek tanácsát, s míg a püspökkel a nyitott szobák hosszú során áthaladtak, arca egészen derültté, magatartása biztossá vált.

Hihető, hogy e kedvező eredményre szintén hatottak a fejedelemné cselédjei is, kik amint a különböző ajtókon mentek, jöttek, tiszteletteljesen hajták meg magukat a püspöknek és Klárának, s egyenként valami dolgot igazítottak, zaj, sietség, követelés nélkül.

Szóval a palotában semmi sem volt visszataszító, sőt minden oly szelíd, mint a kolostorban, oly megnyerő, mint egy igazi nőnél és oly rendezett, mint a józan emberekénél kell lennie, kik a világgal és magokkal békében élnek.

Azonban, míg Klára reménnyel és bizalommal telt el, Dajka János aggodalmai minden nyomon sűrűbben jelentkeztek.

A csak imént történtek után alig hozhatta kétségbe, hogy ez a néember, kit ő most a fejedelelné elébe visz, Kassai István személye vagy családja ellen emel panaszt.

Ez lidércnyomásként nehezedett a szent férfiú kedélyére.

Ő kész volt ugyan vallása érdekében megküzdeni bármely magas állású egyénnel, ha e vakmerősége okvetlen bukásra vezetné is.

Kassai ellen már többször lépett föl; nyíltan a fejedelmi palotában, célzatokkal a szószékből. A tanácskozmányokban adott szavazata s a prédikációkba szőtt intései sokkal határozottabb színezettel bírtak, hogysem Kassai neheztelését magukra ne vonják, s a püspök urat némely kellemetlenségnek ki ne tegyék.

De ez nem tántorította meg a jámbor öreget.

Igyekezett Kassai politikáját háttérbe szorítani s a háborút óhajtó párt malmára hajtani a vizet.

Helyzeténél fogva bejárása lévén az udvarba, több versen informálta a fejedelmet, s mint tudjuk, most arra is rászánta magát, hogy a nagyasszony befolyását vegye igénybe. De, boldog Isten, mekkora különbség, a nézetek fölötti tusa helyett a személyiségre vonatkozó vádakra keresni eseteket, nyújtani alkalmat!

S lehet, hogy nagy bántalmat követett el Kassai azon csodálatos némbere, ki a fejedelelné védelméért akar folyamodni; de vajon oly természetű-e a bántalom, minőnek a püspök képzele?

Kassai István képtelen a csábításra koránál, Kassai Elemér pedig jelleménél fogva.

Egyébnek kell tehát fennforgani.

És ekkor nem követett-e el maga a püspök tán még nagyobb megbántást Klára ellen, mint Kassai?

Vagy nem célzott-e a fejedelelnénél csábításra, megcsalatasra?

Nincs-e a magas nő, bár homályos szavakkal, mintegy arra előkészítve, hogy egy tévedt nő vagy leányzó esd becsületének helyreállításáért?

S mit használ, ha a kifejezések befátyolozottak voltak, midőn a fejedelelné éles fölfogású, s beható tekintettel bír?

Mit használ, hogy a püspök csak sejtelemről beszélt, holott a némberek tiszta hírét, a gyanú legvékonyabb köde is elsötétíté.

Ilyforma elmélkedések fordultak meg a jámbor Dajka János elméjében.

Igen kényelmetlenül érinté kedélyét mind Kassai, mind Klára.

Mit tegyen?

Gondolkozásra nem volt ideje, mert a nyílt terem sor végén az apród hirtelen föltárta a végzetes ajtót. Két kis szobába lehetett most betekinteni, s ottan látható volt a fejedelelné alakja, amint a háttérben egy palotahölgy kezéből nehéz vászondarabokat vesz át, s figyelmesen vizsgálva rak az asztalra.

A püspök karonfogta védencét, bátorítván őt.

Klára az első megdöbbenés után elég időt vőn, hogy szemét a fejedelemnére vethesse.

Erdély és a magyarországi részek nagyasszonya élete virágjában volt, a harminc évet nem sokkal haladván túl.

Vonalai inkább jellemzések mint finomak, s egészséges kinézésű arcán bizonyos parancsoló kifejezés, bizonyos áhítatos szigor mérséklé a jókedvet, az élettelt és a szertelen tevékenységi vágyat, mely más előzmények mellett és más életviszonyok közt mindent magához sodró végletig fejlődhetett volna ki.

Rákócziné néhány lépést tőn a püspök felé, ki a szerényen hátravonult Klárát magához inté.

Istenem! Tanú előtt kell nyilatkozni! - gondolá a szombatosnő, s minden ereje és nyugalma, mellyel szívét a szelíd ős-képek biztatásai betöltötték, mint a fészekből a madár, egyszerre elröppent.

- Élnek-e szülőid, Bodó Klára? - tudakolta a fejedelemné, miután a püspök az alázatos bemutatást s védencének a legmagasabb kegyben ajánlását bevégezvén, engedelmet kért, hogy Zsófia hercegisasszonynál tehesse tiszteletét.

- Meghaltak, kegyelmes asszonyom!

- S kinek mentél gyámsága alá?

- Még néhai édesanyám kimúlása előtt szerencsém akadt.

A fejedelemné szigorú tekintetét vetett Klárára.

- Egy derék, egy nemes érzésű férfiú boldoggá tett keze és szíve által.

- S te az ő jószágát hálátlansággal jutalmazád?

- Teljes szívemből igyekeztem gondolatait is teljesíteni; s bár soha panasza nem volt ellenem, úgy hiszem, sokkal maradtam adósa, mert szerelmemen kívül mivel fizethettem volna azon végtelen boldogságért, melyben hét év óta részlettem? Kegyelmes asszonyom! Jámor életű, nagy műveltségű, gyöngéd érzelmű férj neje vagyok, s két angyal anyja. Az ég minden áldása szállott reám, érdemetlenre.

- Gyalázat, gyalázat!... midőn ily bűnös vagy, s még színem elébe mersz jönni?

Klára megrettenve tekintett a fejedelemnére.

- A hűtlenséget a férj rosszasága sem menti, s midőn férjed érdemeit hozod föl, még megköveztetésedet is szelíd ítéletnek kell, hogy tartsd.

- Asszonyom! Ki mondotta, hogy hűtlen volnék?... Szent Istenem! Úgy nézek-e én ki?

Klára feledve minden illetet, megragadta a fejedelemné kezét.

- Szombatos vagyok... Hitsorsosaink közt nincs elvetemült nő.

Ekkor észrevéve szertelen magaviseletét, arcán eláradt könnyekkel omlott a fejedelemné lábaihoz.

- Bocsánat, kegyelmes asszonyom, megbocsáthatatlan vakmerőségemért! Térden állva esdeklek, ne utasítson ki méltó haragjában! Midőn e teremből távoztam, végem van, s vége egy egész családnak!

- Kelj föl, Klára! Az Istent is nem térdünkkel, szívünkben tiszteljük. Miért borultál le egy szegény szolgáló előtt, ki éppen csak úgy tartozik, mint te, az alázatosság köntösében jární. Bálvány vagyok-e én? Mit sírsz? Mit zokogsz? Kelj föl hamar!

Mekkora zavarban lett volna a tisztos, az ősz fürtű püspök, ha e jelenetnek tanújává tétetik; de ő már a lépcsőkön is lement, s Zsófia hercegisasszony fényes lakához közelít. Útközben alkalmasint azon eszmével tépelődött, hogy talán Klára felől tévedésben volt, s elejtett célzataival félrevezette a fejedelemt is; mik lesznek ily botlás következményei? Nem fog-e neheztelni a nagyasszony? S mekkora hordereje lehet annak, ha ő csakugyan rosszul fogta föl védence panasának mivoltát? Ezek mind oly kérdések, melyek az érdekes férfiút bizonyára elkísérik a hercegleány termeibe is.

Egyébiránt a jámbor püspök félreértése a végzet teljesülését segítette elő, mert Rákócziné a közelebbi időkben annyira óvakodott oly dolgokba vegyülni, melyek szorosan nem tartoztak köréhez, hogy a püspök minden közbenjárása hasztalan lett volna, ha az erkölcsiség kényes pontja nem forog fenn. Klára sohasem nyert volna kihallgatást, ha a csábítás megbüntetése, a ballépések jóvátétele, a hiterkölsös élet terjesztése nem lett volna azon cél, melyért Lorántffy Zsuzsánna, a kegyes és tisztaéletű nő minden egyéb tekintet háttérbe szorít. E kérdésben ő nem akart óvakodó lenni, itt mindig kész volt férjére nyílt és vissza nem utasítható befolyást gyakorolni.

7

Klára fölemelkedve, a nagyasszony kezét megcsókolá.

- Töröld le könnyeidet. Ne fuldokolj; úgy szavadat érteni nem tudom. Pihenj előbb, s azután beszélj!... Mily iszonyú tévedések martalékává lehet az emberi értelem! - sóhajtá a fejedelemt, míg Klára kendőjével törölgeté szemeit. - Lengyelországból a leglázasabb képzelődés teremtményei jönnek be hozzánk, s ti makacs szektáriusok azt állítjátok, hogy az vallás, hogy az istentisztelet, s hogy az a szentkönyv meg nem hamisított tana. Még csodálkoztok, ha az ország törvényei szigorral lépnek föl ellenetek. Férjem, a fejedelem, remélvén, hogy a szombatosok a tévedések átkos örvényéről az igazság útjára önként vissza fognak térni, példátlan engedékenységgel hagyta alunni a törvényt; de már béketűrése egészen kifogyott, csordultig megtelt vétkeitek pohara. Egy csepp még hozzá, s elkezdődik a büntetés, föltámad megrontásokra a törvény.

- Férjem már szenvedett is büntetést. Börtönbe volt zárva - szólt lassú hangon Klára.

- Hol? - kérdé hévvel a nagyasszony.

- Itt, Fehérvárott.

- Az nincs úgy!... S ha úgy történt volna is, a törvénynek tétetett elég. És te emiatt jöttél hozzám panaszra?

- Nem, kegyelmes asszonyom. Én egy hallatlan, csodálatos és általam is megfoghatatlan ügyben járulok a fejedelemt... s nem is az ő, hanem a legigazságosabb és legszentebb akaratú asszony elébe... Hogy tudnám férfiakra elmondani azt, aminek egy része, míg keblembe temetve csak iszonyú titok, csak védelem nélküli megsemmisülés, de gyöngédtelen kedélyek előtt föltárva ezerszer rosszabb, mint a halál, mert a gyalázat lehet.

A szombatosnő szép csengő hangja, erélyes szavai, lángoló tekintete, a vonalak ártatlan kifejezésével és szűzies szemérmével együtt, a nemes indulatú fejedelemtre megnyerő hatást gyakoroltak.

- Beszélj - mondá szelíden.

A kis szombatosnő a költészet és élethűség csodálatos varázsával, mely mindent megelevenít és a szem elébe hoz, beszélte el férje rejtélyes helyzetét, az első aggodalmon kezdve az első gyanúig, úgy, amint élményeibe szöve voltak, úgy amint történtek, úgy, amint fejlődtek Kassai elleni váddá.

Midőn a Pécsi „remetesége” előtti jelenetet lerajzoló, a fejedelemné élénken tudakolt azon főúr külsőjéről, ki kémnek mondá Laczkó Istvánt.

- A hold bágyadt fénye és rémületem - szólt Klára - nem engedték, hogy arcvonalait fölfoghassam. Kicsiny, száraz s hanyatló korú úr lehetett. Hangja éles, kellemetlen volt. Sasorra, hosszú, keskeny feje mélyen él emlékemben. Ha jól meg tudtam különböztetni, kék ruhát hordott.

- Nejét gyászolja - mondá a fejedelemné. - Folytasd férjed történetét.

Midőn Klára az ifjúnak, ki hazakísérte, másodszori látogatását említé, Rákócziné megint kérde:

- S milyen alakú volt?

A szombatosnő a legpontosabb személyes leírását adá.

- Valóban furcsa! Hisz ez Kassai István unokaöccse! És miért keresett föl még aznap estve tégedet?

- Ezen levelet adta át.

Klára átnyújtja a férj búcsúsorait, s csak akkor, midőn Rákócziné figyelmesen kezd olvasni, jutott eszébe, hogy Erdély uralkodójának nejét sérthetik a levél némely kifejezései.

- Alattvalóink még eddig nem költöztek sem a török hódoltságokba, sem a magyar király birtokaiba. Prága a cselszövőknek, Sztambul az árulóknak nyitá meg kapuit: Erdély az üldözötteknek adott menhelyet. Ez történetünk; ebből következett dicsőségünk és szenvedésünk. Férjed kibujdosást tanácsol, de országunk határain csak azok szoktak átszökni, kik törvényeink igazságos bosszújától félnek. Lehet, hogy Kassai István uram őkegyelme szigorú volt férjed iránt; de az is megtörténhetik, hogy csak jogát követeli fölöttetek.

A fejedelemné a szombatosnő halálsápadt arcára tekintett, s megszánva a szenvedőt, kegyteljes mosollyal kérde:

- S csakugyan képes volnál annyi módon, mint férjednek említéd, a mindennapi kenyeret megkeresni?

- Isten és jó emberek segítségével igenis.

A fejedelemné csöngetett, s e jelre a szolgálattevő palotahölgy lépett be.

- Ez az a leányzó - szólt a fejedelemné -, akit oly régen kerestettem. Bodó Klárának hívják. Lakása udvarunk nemes hölgyei közt leend. Szakmáját add neki át.

Klára nem tudta mire magyarázni e nyilatkozatot, de érzé, hogy sorsának jobb fordulatára vezethet. Könnyel szemében csókolta meg a fejedelemné kezét. A könny a kis Endréért villogott feketeselyem pilláin. Vajon mi történik a fiával, kit a fogadósné gondjaira bízott? S mitévő leend ő, az anya és nő, mint hajadon? Mily balhelyzetbe jutott. De ha a fejedelemné parancsolja!

Klára visszautasítva minden okoskodást, mely ostromlá és üldözé, csendesén kísérté a palotahölgyet.

Lépcsőkön mentek le, és a nőszemélyzet szobáin haladtak tovább, mígnem óriás boltozata s nagy ablakoktól világított terembe értek.

Itt hosszú asztalokon végekben vagy munka alatt roppant mennyiségű kelme feküdt.

Nehéz selyemruhák, melyeket szét kellett bontania, palástra szánt bíbor és tengerzöld bársony, drága csipke finom lenszövet mellett, ezüst-, aranygyöngy és tarka színű fonalak sodrásra, szegélyekre, rojtokra, varrásra, hímzésre rendeltetve, igen kényes természetű tűzés, mely az erős szemet is próbára teszi s közben durvább nemű nőmunkák: ezek vették a nagyteremben legalább húsz nő szorgalmát igénybe.

Klára belépése hatást tett a társaságra.

Különböző, többnyire fiatal és kecses arc fordult felé.

Némely kéz félretette egy kevésbé a munkát; némely fürt a lehajtott főről mélyebben gördült a hímző-ráma felé, s e fátyol alól biztosabb kémlési szabadságot engedett a szemérmes, de kíváncsi tekintetnek; némely kérdő fekete, némely beszédes kökény és határozatlan akaratú kék szem pihent Klára vonásain, öltözékén, s mesés parányiságú papucsáig is letévedt.

Volt leány, ki kláris-ajkait biggyeszté, s volt, aki sajátságosan mosolygott.

A szombatosnő észrevéve, hogy egypár közülük jelekkel is beszél; de ha vajon mellette vagy ellene cserélnek eszmét, sejteni sem tudta.

A társaság egészben inkább jó, mint rossz benyomást tett rája. A palotahölgy a teremből ékesen bútorzott szobába vezeté Klárát.

Puha pamlagon éltes asszonyság ült, orrán kerek szemüveggel, lábzsámolyán borzas ölebbel.

Csinosan öltözött apród olvasott föl egy kegyes értekezést, oly hanghordással, mely a szószéki ékesenszólás elég hű utánzása volt, s néha majdnem éneklésbe ment át.

Éppen érdekes hely következett, mit világosan tanúsított az, hogy a szemüveges asszony az ajtónyíláskor mutatoujját intőleg emelte a belépők felé, s Klára vezetője, ki a házi szokásokkal ismeretes volt, mozdulatlan és áhítatos figyelemmel állott meg, míg az apród egy igen hosszú s kenetes körmondatot orrhangokkal befejezett.

- Kedvesem, mi járatban vagy? - kérde a pamlagon ülő.

- A fejedelemné őfensége parancsolá, hogy mondjam meg édes asszony nénémnek, hogy e leányzó az (ekkor Klárára mutatott), kit oly régen kerestetett.

Az udvarmesternő levevé szemüvegét, hogy jobban lásson, azután ismét föltette, hogy még jobban lásson, s midőn így sem nyugodhatott meg, nyájasan tudakolá a palotahölgytől:

- Ugye, kedves húgom, ezt a derék leányt Kalotaszegi Borbálának hívják?

- Igenis, Bodó Klárának - válaszolta a palotahölgy. - Őfensége kegyelmes rendelete szerint az udvar nemes hölgyei közé tartozik.

Az udvarmesternő fölkel a pamlagról, Klarához közeledik, s megcsókolja homlokát, ki e szívességet kézcsókkal viszonzza.

- Kegyelmes asszonyunknak formakészítőre volt szüksége, ki a hímzők, varrók és hurkolók számára szép mintákat rajzoljon, s ezért küldött, édes gyermekem, utánad... csak hogy azt nem tudom képzelni, hogy miért hívnak téged a mostani neveden?

- Az a fejedelemné titka - válaszolá Klára.

- Nekem kellett volna téged a mi kegyelmes nagyasszonyunkhoz bevezetni. S hogyan jutottál az őfensége színe elébe?

- Nagyságos asszonyom! Az is a fejedelemné titka.

Petneháziné aligha örvendett a rejtélyen, mely az idegen nőt előle elleplezé.

Nem minden csípősség nélkül mondá tehát:

- Jöjj velem, „fejedelemné titka”, hogy mutassam meg szobádat, ahol lakni fogsz, jelöljem ki a helyet, ahol dolgoznod kell, és vezesselek a többi nemes kisasszonyhoz.

Klára csinos kis szállást kapott, s név szerint megismerte azon leányokat, kik félórával előbb nagy kíváncsisággal függeszték reá szemeiket.

Ezalatt a fejedelemné fontos intézkedéseket tőn.

Laczkó István történetét minden részleteivel összefoglalván, nem kételkedett, hogy Kassainak érdekelve kellett lenni a fejleményekben.

Klára elbeszélése két dologról győzte meg: arról, hogy a korlátnok törvényes joggal bír a szombatos pap személye fölött, s arról, hogy e jogával való fenyegetéssel vette rá a szerencsétlent a szombatosok és főleg Pécsi Simon elleni kémkedésre.

Rákócziné, bár a hit kérdéseiben férjénél szigorúbb volt, a szombatosok tévelyeit nem üldözte. Udvarában több oly cselédre lehetett találni, kiket rosszakaróik e rajongókhoz szítással vádoltak. De ha a fejedelemné a kitagadott és törvényesen megbélyegzett felekezet esküdt ellensége is lett volna, azért mégsem szünnék meg erélyes jellemének egész hevével kárhoz-tatni azt az eljárást, melynek gyanúja Kassait terhelé.

Laczkó rögtöni eltűnését is inkább hitte Kassai bosszújának, mint akár öngyilkosság, akár megszökés eredményének.

Egy percig tehát azzal küzdött, vajon nem volna-e célszerűbb Kassait magához hívatni és nyilatkozatra bírni; de gyakorlati eszével hamar belátta, hogy minden elsietés az eredményt kockáztatná.

S bármennyire volt Klára arcára az őszinteség kinyomva, és előadása az igazságnak bármily kétségtelen bélyegét hordá magán, mégis szabad-e, illő-e a bűn jelenségeinek megállapítása nélkül hitelt adni oly vádnak, mely becsületet sérthet, s be sem bizonyítva homályt vet arra, aki ellen intéztetik?

A szombatosnő elbeszélése az elővizsgálatra több kiindulási pontot nyújtott, mert a börtönőr tanúskodhatott Laczkó bezáratásáról; Fridrik, a pék, Fehérváron mulatása körülményeiről adhatna fölvilágosítást; azon társaság végre, mely Pécsi Simon nyári laka előtt megtámadta, ez iszonyú jelenet részleteit s talán okait is fölleplezhetné.

Klára leírásából a fejedelemné Kassai Elemérre tüstént ráismert; a kíméletlen öregúrban pedig, ki az izgágát előidézte, Szeredit gyanítá.

Rögtön magához hívatá őt.

S nem csalatkozott.

Szeredi a legapróbb részletekig elbeszélte a történeteket, s midőn rokonától, a fejedelemnétől meghallá Laczkó eltűnését, a Kassai ellen forralt bosszútól hajtva, sokat változtatott a szerencsétlen szombatos felőli véleményén.

- A jámbor, az érdemes férfiú! - sóhajtá. - Látszott egész valóján, hogy nincs bűnre, aljasodásra teremtve; de aki Kassaihoz közel jut, ha angyal volna is, előbb-utóbb számot tarthat a kárhozatra. Mondtam én mindig nagysádtoknak, hogy Dajka püspök és Csulai uram minden ékesszólása sem tisztíthat annyit az erkölcsökön, mint amennyit Kassai magaviselete egy óra

alatt ront. Ha a becsületesség aranyrúd volna, az ő lehelletére rozsdát kapna; pedig az aranyat nem szokta a rozsdá bántani. Őfensége a fejedelem magas kegye szerint rendelkezhetik alattvalói fölött. Oszthat méltóságokat és hatalmat függetlenül. De én Kassai uramat azon izmaeliták utódjának képzelem, kik az Árpád-ház végivadékai alatt meglopták a kincstárt s a királyi korona pántjának legszebb köveit, a nép szeretetét és az országnagyok hűségét, kifeszíték százados helyeikből, hogy a gyémántot üveggel pótolják, mely hamar törik, s ha épen is maradna, akkor sem érne semmit. Kassai uram nem való az én uram-fejedelmem tanácskozó termébe... őszintén mondom, az előszobájába sem méltó. Boldog Isten! Mit nem tehetett azzal az emberséges Laczkó Istvánnal is? A jámbor férfiú kétségkívül nem akart Pécsi ellen feladó és hamis tanú lenni. Az én atyai dorgálásom is hathatott kedélyére. Bizonyosan kikérte a vén farizeustól, hogy vele ne készíttessen koholt okmányokat, ne kovácsoltasson hamis vádak; s íme, Kassai a Marosba dobatta, vagy megfojtatta és holttestét a múlt éjjel az akasztófa alá temetteté. Az én kegyelmes fejedelmem nem akar nekem hitelt adni, s tudom, nagyságod is ki fog szidni e szavaimért; de engem nemcsak alattvalói hűség, hanem a vér legszentebb kötelékei is csatolnak a Rákócziak- és Lorántffyakhoz. Ha a vén Szeredi hallgat, akkor ki merje megmondani az igazat? Ha én sem vagyok elszánva uram-fejedelmem és magas családja neheztelését fejemre vonni, hogy a dicsően uralkodó háznak használhassak, vajon akkor kicsoda fogná helyzetét kockáztatni azért, hogy öntudata előtt megérdemelhesse a kegyelmet, melyet igaz szándoka miatt elveszt?

Rákócziné rég megszokta Szeredi vádaskodásait, élceit és sopánkodását. Majdnem oly keveset adott, mint a férje, e vén rokon politikai nézeteire. De tudta, hogy senki sem bír jobban kifürkészni titkokat és senki sem hajlandóbb egy kevés botrányért tömérdék időt, fáradságot hozni áldozatul. Szeredinek a kósza fecsegés mellett az ildomos hallgatás is tulajdona volt. A fejedelelemnének, minthogy Klára előadása tevékenységre ingerelte, éppen ily emberre volt szüksége.

- Nem arról van most szó - mondá feddőleg -, hogy kegyelmed miként vélekedik a mi legfőbb tanácsosunk hivataloskodása és magánélete felől. Jól tudjuk, hogy akik a kormány élén állanak, vádoltatni szoktak azok által, kik nem vesznek a kormányzásban részt. Midőn Pécsi volt a kancellár, kegyelmed őt tartotta a legrosszabb embernek, most helyébe Kassai lépett, most ő legbűnösebb... míg a váradi kapitányság betöltve nem lesz.

- A leendő váradi kapitány elleni vád könnyen vonhatna nyakamra nótapört. De ezt sem tekintve, hiszem tehát, hogy mindig a legrosszabb embernek marad Kassai.

Mosolyogva kockáztatta e megjegyzést Szeredi, s a fejedelemné sem akará észrevenni a benne rejlő gúnyt. Hisz nagyobbik fiának kapitánysága a leggondosabban őrzött udvari titok volt.

- Kegyelmedet egészen haszonvehetetlenné teszi rögzött gyűlölete; pedig éppen hű szolgálatát akarám igénybe venni.

- Rendelkezzék fönséged fáradságom, vagyonom, életem fölött, s rögtön tapasztalni fogja, hogy jobbágyi kötelességem elől minden más tekintet háttérbe vonul.

- Szeretném tudni, mi történt Laczkó Istvánnal? Gyanítom ugyan, hogy kétségkívül jogos okból Kassai uram hatalmába esett, de szeretnék erről bizonyossá tétetni.

- Legfőlebb egy hó alatt mindenről értesülve leend nagyságod. Laczkó Istvánt vagy élve vagy halva előkerítem. Ha Kassai, mint a bitang marhát, vásáron adta is el, faluról falura fogom nyomon kísérni, míg rátalálok: ha négyfelé vágatta is, mint régen az országos rablókat szokták, mind a négy részt ki fogom kutatni, hogy együtt hozhassam el.

- Ekkora buzgóságra nincs szükségem. Elég lesz, ha kegyelmed az elveszett egyén sorsáról értesít. Tájékozásul szolgálhat az a nézetem, hogy Kassai uram valószínűleg Laczkót szökött jobbágyként vitette valamelyik jószágába.

- Most értem már a jámbor férfiúnak hozzám intézett végszavait. Fönséged bölcsessége új világot derített fejemben. Mentem a munkához fogok.

- De kettőt kötök ki. Először, maradjon minden titokban; másodszor, kegyelmed Kassai indokainak kutatásába ne elegyedjék. Csak arról értesítsen bennünket, hol van Laczkó és minő állapotban?

- Szigorúan fogom nagyságod utasítását követni - válaszolá mély bókkal Szeredi.

A fejedelemné kegyteljesen nyújtá kezét a rokonnak, melyet ez a régi barátság és a magas rang iránt tartozó tisztelet vegyületével emelt ajkaihoz.

Szeredi távozása után visszajött Dajka püspök.

- Tisztelendő atyám! A kegyelmed védencét erkölcsös magaviseletéért udvarom nemes leányai közé soroztattam be.

A szegény püspök égni vélte lába alatt a szőnyeget.

- Fönséged kimondhatatlanul kegyes - szólt el nem palástolható zavarral.

- Reménylem, hogy Bodó Klárában sok ügyességgel bíró egyénre tettem szert, ki szorgalmával a többi kisasszonyoknak is jó példát fog adni.

- Mindenesetre a választás rendkívül szerencsés volt. Klára eszét eléggé tanúsítja az is, hogy engem ráfogások és hazugság nélkül tudott tévútra vezetni, s így szerzett magának alkalmat a fenséged színe elébe jutásra.

A különben szelíd Dajka ezen megjegyzésében az átálláshoz némi keserűség is csatlakozott.

- S hogy találta kegyelmed a hercegkisasszonyt? - tudakolá a fejedelemné, a társalgásnak más irányt adva.

- Éppen midőn bejelentettek, hajékét tépte le, s eltávozott, hogy újra fodroztassa fürteit.

- A szeszélyes gyermek! S püspök uram nem dorgálta meg?

- Leültem, s vártam, míg visszatér.

- S akkor?

- Akkor Zsófia kisasszony elővétette új ruháit, s okvetetlenül tudni akarta, melyiket tartom közülük legszebbnek?

- Sohasem jön meg az esze! - sóhajtá a fejedelemné. - S kegyelmed miként utasítá őt rendre?

- Mondám, hogy világi hiábavalóságokhoz nem értek; de arra megfogta kezemet, s nem akart a ruhatártól elereszteni, míg ítéletet nem hozok öltözkéinek szépségeiről. Azt állítá, hogy inkább sírni is kész, mintsem szabadon bocsásson, ha nézetemet nem fejtem ki.

- Ezért szigorúan meg fogom szidni. S kegyelmed mit tett?

- Ítéletet hoztam, s egy világos narancsszínűnek adtam elsőséget.

A fejedelemné mosolygott.

- S mit monda Zsófi?

- Összezsapta kezét, kacagott, és azt állítá, hogy semmit sem értek a ruhához, mert amit megdicsértem, annak a színe és szabása a legszerencsétlenebb.

- S kegyelmed, püspök uram, mit válaszolt?
- Csak azt, hogy már most én szeretném tudni, vajon mit tart a hercegisasszony *Az áhítatos lelkek számára virágokkal beültetett és gyomoktól kitakarított kert* felől, melyet a múlt vasárnap olvasás végett átadtam?
- Ez igen helyes kérdés volt. S mit mondott Zsófi?
- Előmutatá a könyvet, és láttam, hogy eléggé szét volt tépve.
- Legalább tehát tanulmányozta! - vigasztalta magát és a püspököt a fejedelemné.
- Úgy hívém, és ennél fogva kérdezém, melyik virága a kertnek tetszik leginkább?
- S mit felelt?
- Hogy az ilyen virágokhoz ő csak annyit ért, mint én a nővirágokhoz.
- Addig olvastatom vele - szólt haraggal a fejedelemné -, addig olvastatom a püspök uram könyvét, míg betéve mondja el.
- Ez esetben új példányt hozok, fönséges asszonyom, mert a régi már nem állja ki a hosszas forgatást.

A fejedelemné a püspök távozása után is néhány percig neheztelt Zsófiára; de a Rákócziak e szeszélyes és elkényeztetett leány irányában gyöngédek, sőt gyakran gyöngék voltak; úgy a férj, mint az asszony. Kápráztatta szemeiket a Báthory-család dicsköre. A Báthoryak közül vajda, országbíró, nádorispán, fejedelem s halhatatlan emlékű király volt már azon korban, mikor a Rákóczi és Lorántffy név csak keskeny körben vala ismeretes.

A hatalomra jutott új családok nagy áldozatok árán is keresik a rokonságot a régi családokkal, s bár a nyugodt kedélyű és biztos ítéletű Rákócziné soha sem nyomhatta el azt az aggodalmát, hogy fiát Zsófia boldoggá nem fogja tenni; de gyanúi és szorongásai ellen mindig talált oszlató szert a hercegisasszony fiatal éveiben.

- Majd megjön az esze - vigasztalá magát most is -, hisz a tapasztalás mutatja, hogy egyik némben még a párta előtt, a másik csak a főkötő alatt érik meg. Zsófiánál hamar fejlett a test, s éppen azért bontakozik ki későn pólyaiból a lélek.

Nem tudjuk, mennyi érvel bír e nézet; de az bizonyos, hogy Rákóczinét megnyugtató.

Tevékenysége ismét Klára ügyére irányult.

Néhány sort vetett papírra, s miután a levelet bepecsételte, a szombatosnőt magához parancsolá.

- Könnyezned nem szabad azért, amit most tőlem hallani fogsz, s udvarom előtt egy sóhajjal sem árulhatod el bánatodat.

Klára viaszápadt lön.

- Férjed sorsa függ lelkierődtől!

Klára összeszorította ajkait, mintha dacolni akarna a kíneszközökkel, melyek testére alkalmaztatnak.

- Fiadat az ide alig félóra fekvő Portusra viszik. Jámbor, istenfélő házban fog növekedni, míg ismét átveheted. Az özvegy, kihez e levél szól, a kis Endrét saját édes magzatának fogja tekinteni. Tüstént megrendelem az örményesi uradalom igazgatójának, hogy keresse föl a csecsemő leányodat, s vigye magához. Nálam bátorságban van! Barátnődnél rátalálhatnak. Nincs-e valami jegyed, melyet az áttért szombatosnő ismer?

- Csak a mátkagyűrűm. Jefta volt a nyoszolyóleány, midőn az evangélikusok szertartása szerint férjhez mentem.

Míg a szent ereklyét Klára lehúzta ujjairól, megeredtek szemének könnyei.

- Nem parancsoltam-e, hogy rendben tartsd magad? - szólt a fejedelemné komor arccal.

Csak ne hullanának rám a boltozat kövei! - gondoló Klára, forogni vélvén maga körül a termet.

- Ha gyöngé vagy, távozzál innen! - ismétlé a nagyasszony.

Klára mozdulatlanul állott, mintha szellemek láncolták volna feloldhatatlan köteléssel a padlózatához. A vért lázas szíve orcájára hajtotta, de onnan megint visszautasítá eltökélése. Arca fehér rózsza és piros rózsza volt felváltva, míg néhány másodperc alatt a súlyegyen helyreállott, s a szenvedő szombatosnő úgy nézett ki, mintha álmából ébredt volna föl, s nem tudná, mi rezzenté el a fantasztikus képeket, melyek körüllebegtek.

- Már távozhatol - mondá a nagyasszony. - Sokat foglalkozzál, hogy kevés időd maradjon a gondolkodásra.

8

Gyulai nem tartott sokat a szombatosságot fenyegető veszélyekről, s azt sem hívé, hogy Pécsi Simon, midőn a hitújítás kérdése komollyá válnék, még egy hajszálat is meggörbíteni hagyja a fényes kövű új Jeruzsálem miatt.

De bármekkora Tamás volt a Deborah atyjának elvszilárdságában, bármennyire hitte, hogy a volt korlátnok minden ábrándossága mellett sokkal tapasztaltabb róka, mintsem az együgyű kezek vetette törben magát elfogassa, mégis az estéli borzasztó jelenet, Szeredi bélyegző szavai és a kémkedéssel vádolt Laczkó dühe s megaláztatása akkora befolyást gyakoroltak kedélyére, hogy sohasem tudta szemeit behunyni, álmában is titkos kémek álarcát látta letépni, és az ájuldozó nők alakját eltakaró sűrű fátyolokra bosszankodott.

Ah, a fátyol, s hogy Elemér jött az ájult némbér segítségére, ébren is nagyon nyugtalanítá az ifjú kamarást.

Mit beszéljen el már Anna néninek, midőn a történet regényes része mást illet? Neki csak mellékszerep jutott, s a tudakolóknak azt sem fogja megmondhatni, hogy az a Klára, kinek nevét kétségbeeséssel hangoztatá a kém, kék vagy fekete szemből ejté-e ki a könnyet, midőn magához tért, s fájdalmas mosollyal vagy mosolygásban elhalt fájdalommal hálálta meg a hazakísérő lovag részvétét... És minő lény lehetett Klára? Ha bűbájjal bír, úgy Elemér még Fehérvárott mulat.

És vajon elutazott-e?

Gyulai Ferenc e gondolatra odahagyta szobáját, s betekintett Elemér szállására.

Takarítottak, rendeztek. Új lakosa volt, szintén a testőrtisztek közül.

- Vagy Klára szépsége kisebb szerencsétlenségénél, vagy pedig Elemér inkább szereti Deborahát, mint saját maga hiszi - ezen elmés megjegyzéssel tért vissza Gyulai.

S most már mit csináljak újdonsággal? - fűzé tovább eszméit. - A nő nem látszik különös érdekekkel bírni, s én teremtek-e részére szépséget, szellemet és kalandot? Azután Elemér nevét sem hozhatom föl oly történetnél, melyben Szeredi tulajdonképp Kassai István uram ellen is szólott, anélkül hogy az unokaöcs által rendreutasíttatnék. Kassai István őkegyelmét

szintén nem nevezhetem meg, mert ha fecsegésem fülébe jutna, szörnyen neheztelne rám, s haragja előmeneteletem gátolhatná. Tehát a cselekményből még a magamén kívül legalább két nevet ki kell hagynom. Sőt kérdés, mit csináljak Szeredi önnagyságával is? Fölingereljem-e ellene a hatalmas Kassait, holott éles nyelvével maga is eléggé bőszíti magára? S mi hasznom lesz, ha híresztelésem miatt végre a fejedelemné rokona vagy a fejedelem első tanácsosa között kell választanom, föltéve, hogy mind a kettőt egyszerre nem veszítem el? Hüm! Az előmenetelre szükségesebb a hallgatás, mint a beszéd. Bizzuk Szeredi önnagysága csatlósaira a botrány terjesztését; mi fiatal kamarások, kikre szép jövő néz, legyünk titkolódzók, midőn a nyíltság haszna kétséges... De hát Pécsi se tudjon semmit a történetekről?... Kár volna nyugtalanítani, midőn veszélytől komolyan nem tarthat. A szombatosság sajátságos őrjöngés lehet; de az ország nyugalma fenyegető bűnné még Kassai sem bélyegezheti. Azonban, midőn a boldogult Bethlen Gábor fejedelem Pécsit börtönbe csukatta, a szombatossági vád is kerítésbe hozatott, hogy a lázadási kísérleteket rejtélyes névvel fedje. Atyámtól hallám a kegyvesztett korlátnok cimborálását az elégületlenekkel. S vajon most is nem ilyent szaglál-e Kassai ökegyelmessége? A pártok békétlenek, Zólyomi rokonai a portát ingerlik a fejedelem ellen, a katolikus urak hátratételről panaszkodnak, a palatinus titkos küldöttjei által rokonszenvet toborz. S midőn a huzalkodásra annyi jelszó és kedv van, csodáljam-e, ha a külön észjárású Pécsi oly viszonyok közé bonyolítja magát, mely halálos ellenségét végdiadalra s őt bilincs közé vezetheti. Leányára s hetven falvára nincs ugyan sok vágyam, de csak annak szolgáljunk-e, kitől szerencsénket várjuk? Ez nagy önzés volna. S miért ne figyelmeztetném, bár általánosan, Pécsit arról, hogy kémek veszik körül, lesik lépteit, szavait? Azonban hátha részletek után tudakol? Akkor inkább rejtélyes maradok, mint csevegő. A homályos szavak, a ködbe takart célszavak Pécsire nagyobb benyomást tesznek, mint az elősorolt tények s az indokolt vélemény. Meglátogatom őt és figyelmeztetem.

Gyulainál a gondolatra hamar szokott a tett következni.

Mihelyt foglalatosságait elvégezte, s az udvarban reá többé nem volt szükség, a „remeteség” felé tartott, de alig ért a Miklós-kaputól az elővárosba, alig kezdett azon utcára belejteni, hol a múlt este csatlósok állották el Szőke István útját, midőn kápráztató fény özönlött feléje.

A fellegetes és sötétszürke estén, melynek holdja bujkált, és csillagai csak lopva mosolyogtak a komor ég kárpitjáról, Pécsi lakása tündérin csillogott, világosan és nevetőn. Száz meg száz színes lámpa derítette föl a kert útját és ösvényeit.

Címeres hintók, cifra csatlósok és huszárok állottak az oszlopos folyosó előtt, és sok szolgálk lóbotgatott fáklyát, emelve a világítást, mely különben is pazar és magát fitogtató volt.

A kéjlak minden ablakain a csillárok fénye reszketett, kivéven azon rejtelmes szobát, hol a zodiákusban forgottak a bolygók s a végzet titkait szokták az ábrándozó Pécsihez lehozni.

Gyulai a kapunál vissza akart térni, mert csak a házi kis körre számított, csak Pécsivel kívánt találkozni; de megzendült a nagyterem, gyorsan lebegtek el az ablakok előtt az árnyak, s a zene és tánc, a kíváncsiság és élvezetvágy ostromolni kezdte a mulatságra hajló, a víg kedvű ifjút.

Akkor még a szoros illem helyett a szívesség kormányozta a társadalmat. Az egyosztályú egyének, ha a házban, hol a vigalom vert tanyát, idegenek nem voltak, nem vártak formászerinti meghívást, s örömmel látott vendégei valának a háziúrnak, ki büszke volt arra, hogy lakomáiban és táncestélyein sokan vesznek részt.

Gyulai némi tétova után a folyosónak tartott, s csak amint az ékes szobákon s az urak és delnök csoportozata közt tovább haladott, kezdé mindinkább érezni, hogy a társaság, melybe lépett, több igényű, mint rögtönzött alkalmakkor kell lennie.

Később tudta meg, hogy a háziúr születése napját üli.

Az üdvözlések azon időben elmaradhatatlanok voltak, s elég cifra szavakkal fejezte ki azokat minden új érkező.

Gyulai is siet Pécsit fölkeresni.

Kornis Zsigmond, Mikó, Haller Péter és Kemény János társaságában találja.

Az öregúr magas, egyenes, méltóságteljes alakja, arcának szelíd, de komoly kifejezésével, a figyelmes nagy szemekkel, melyeken mégis visszatükrözött a merengés, és a gondolkodó homlokkal, melyen a derű, mint a napsugár a gyér fellegek közt, játszott és el-eltűnt, oly különös hatást gyakoroltak most Gyulaira, hogy a porból felvergődött férfiút hajlandó lett volna királyok ivadékanak vélni, vagy legalább azon római szenátorok egyikének, kik nem szorultak trónra avégett, hogy uralkodjanak, és a pártfogásért esdő tartományok hódolatát elfogadják.

Pécsi szerencsés és baljóslatú napot ünnepelt. Kedélyében csodálatosan szőtte be magát a szorongás az öröm közé, s az elhagyatás érzése a kielégített büszkeség nyilatkozataihoz ellentétül vegyült.

Hogyne örvendene, midőn maga sem tudja, miért, oly sok főember is megemlékezett születése napjáról, kik évek óta e részben példás feledékenységet mutattak. S hogyne süllyedne merengésbe, midőn a múlt éjjel, amint az éjfél közeledett, az állatkör a legfenyegetőbb tömböket tüntette föl, s neve napjának hajnala közé az életveszély, a családi romlás sötét árnyait veté? Mely halandó tudná eltalálni a végzet ujjmutatásait? Miért látogatják csoportosan a kegyvesztett államférfiút éppen akkor, midőn az ég kegye felől leginkább kétkedik? Melyik a rossz jel már? Melyik a biztató? Melyik az óva intő? Az emberek mosolygó vagy a csillagok komor arcára tekintsen-e az, ki a mától a holnap számára utasítást akar venni?

Nem rajzoljuk tovább az asztrológ kételyeit, mert Pécsit a legkellemesebb meglepetés várja.

A fejedelemfi, a remélt trónutód megérkezése jelentetett.

Ennyi kitüntetést a volt korlátnok mégsem várt.

Bethlen Gáborral, a nagy uralkodóval több évig állott ugyan baráti viszonyban, de az udvar kedvezéseitől elszoktatva s oly hosszas idő alatt még az arisztokrácia büszkébb részétől is mellőzve, természetes vala, hogy György úrfi látogatása most mélyebb benyomást gyakorolt Pécsire, mint régen maga a római császár által történt kitüntetése is.

A csarnokig ment magas vendége elébe, ki a kíséretéhez tartozó fiatal urak egész csoportjával jelent meg.

Az agg férfiú a daliás, de negéddel telt ifjú előtt kész lesz vala talán magát a túlságig lealázni, ha méltóságos termete s vonalainak imponáló kinyomata a szolgáltság jeleinek fölvételére egészen alkalmassá tenni képtelen nem lett volna.

György úrfi baráti kezet szorított az öreggel, s a jövő percben a nők társaságába vegyült.

A lassú palotás többé sort nem nyerhetett.

Idősbjeink buzdították a fiatalokat, kiknek nem volt arra szükségök, vagy visszavonultak a velök egykorú asszonyágokhoz, hogy régi emlékeiket hasonlítsák az új nemzedék örömeihez, s a múlt szerint rostálják meg a jelent.

Gyulai a táncolók közé vegyült.

Társa kökényszemű leánya volt, ki egész hálával fogadta azon kitüntetést, hogy a nagyvilágban élő úrfi őt, a gyermekszobából még ki nem vezetettet, pártás hajadonnak tartja.

Elismerőbb alig lehet valaki, mint egy növendékleány szokott azon kétséges bókért, hogy idő előtt tekintik kifejlettnek. Mintha a bevezettetés perce nem volna kezdete a szülői házból kiköltözés kísérleteinek, s mintha a békés révben nem ekkor feszítenék föl a vitorlákat, nem akkor tartanák kézen az evező rudakat, hogy egy gyöngye és töredékeny csónak az első kedvező széllel ismeretlen, viharos és be nem látható tengerre ragadtassék, hanyatni, elsüllyedni vagy véletlenül szerencseparthoz jutni.

Gyulai, minden hajlam nélkül ily bölcseletre, fogta át a kis karcsú teremtes derekát, forgatá a könnyű alakot maga körül, ereszté szabadon, csalogatta vissza, szóval: táncolt, egészen csak arra gondolva, hogy mulat. De szemei véletlenül Deborahra tévedtek, s e perc óta táncosnője már sejdíthető, hogy még nem nagylány, s hogy örömeire nézve több köszönettel tartozik leventéje elkészésének, mint gyöngéd figyelmének. Vagy nem lejt-e Deborah annyi keccsel, s minden mozdulatában nem él-e annyi varázs, annyi utánozhatatlan és megragadó bűbáj, hogy Gyulai alig fordíthatja el róla tekintetét? S nem volna-e a hetedik égből, ha cserélhetné táncosnőt azzal, akinek vállára Deborah most teszi kezeit?

Bizonyára a kisleányon kívül még más is lehetett oly véleményben, hogy az ifjú kamarást a házikisasszony megigézte. Különben miért vétené el az ütemet és tánc lépést, midőn a csába szombatosleány hozzá közel jön.

Bohóság! Gyulait csak a művészeti szépség hatotta meg, csak azt látta, hogy soha még tökéletesebb táncosnő nem került szeme elébe, csak azt hitte, hogy a könnyű Atalanta, ki egykor az alig meghajtott búzakalász fölött lebbent végig, a tündérországból visszatért a nehézkes emberek közé, hogy föl villanyozza magát a tompa és bágyadt mindennapiságot is. Gyulai csodálattal telt el. De hányszor nem fordul elő, hogy bámulatunk aránylag kevés viszonyban áll rokonszenvünkkel, s hogy az, kit szeretünk, hajlamunkat rendkívüli tulajdonok nélkül szerezte meg?

Gyulai szíve nem dobogott gyorsabban, midőn szemei a feltűnésig kísérték Deborah hódító mozdulatait. Keble hideg volt; tekintete részvékeny, meleg és átengedő.

A büszke és hiú szombatosleány, ki a közfigyelem lelkesítő ereje nélkül nem bírta volna annyi bűbájba olvasztani minden mozdulatait, most amint az aggok is tódultak a terem felé, s amint a táncosok siettek megragadni az alkalmat, hogy nézővé válhassanak, kezdé észrevenni Gyulai tekintetén a rendkívüli hatást, melyet reá gyakorolt. Hisz a kis kökényszemű leánynak szüntelen kellett táncosát figyelmeztetni, hogy rendetlenség ne történjék, s hogy kibontakozhassanak azon tévegből, melybe emennek szórakozottsága az egész táncvonalt be-besodorni látszott.

- Igen elfáradtam - szepegé végre a szerencsétlen gyermek, az alkalmatlan helyzetből menekülni akarván.

Gyulai örvendett, hogy már szabad kedve szerint nézheti Deborahát, s Deborah szíve tombolt örömeiben, hogy a régi mellőztetés megtorlására alkalmat nyert. Mert mire is magyarázná egyébre az ifjú elnyelő nézését, mohó bámulatát, mint szerelemre, mint a szépségnek egy vértezett és hideg kedély fölött nyert diadalára?

Midőn a táncnak vége volt, György úrfi, Erdély leendő uralkodója, közelített a bámult szombatosnőhöz.

Lekötelező lehetett, amit a fejedelemfi mondott, sőt igen hízelgőnek kellett lennie, mert a hallott szavak után a leány tekintete még ragyogóbbá, arcszíne még élénkebb kifejezésű lőn, s vonalain a kellemes meglepetést a vizsga szemek messziről olvashatták.

Gyulai a figyelmezők közé tartozott.

György úrfinak jelenléte is e házban az ifjú udvaronc előtt feltűnhetett, minthogy rég tapasztalta, hogy Pécsi a kegyvesztettek sorsát, a mellőztetést uradalmi s nagy elméje mellett sem kerülheté ki; mennyivel inkább kellett tehát csodálkoznia a rendkívül megkülönböztetésen, mely Deborahra érte, midőn a fiatal herceg udvariasságát az egész nőtársaságból egyedül csak reá halmozta. Valóban több volt György úrfi nyájasságában, mint pusztá illem, mint köteles bók a ház kisasszonya iránt.

S mi lehet e kegy indoka? - kérde magától Gyulai tűnődve, mintha nem volna elég magyarázat azon köz-elragadtatásban, melyet a gyönyörű szombatosleány utánozhatatlan szépségű tánca idézett elő. - A hercegfő szigorú erkölcsű, s jegyesét szereti; ha ezt nem tudnám - füzé tovább gondolatait -, még elhihetném, hogy kalandon járatja esztét.

Míg Gyulai találgatásokba merült, az urak és asszonyságok kört formáltak a teremben, s a hercegfő a középhe vezette Deborahra.

A hangszerek megzendültek.

Régidő óta szebben és szebb pár nem táncolta a kettőst, mint a daliás kinézésű hercegfő és „Sáron rózsája”, a deli szombatosleány, kinek ruháját néhány héttel előbb pórnök akarták az utcán letépdelni, s ki most királynénak látszik, kegyet oszt, hódolatot fogad el, minden mozdulatával ígéz, s egy tekintete, egy mosolya elég, hogy irigység tárgyává tegye azt, ki szerencsés volt általa a többi halandók fölébe emeltetni.

Hisz maga a hercegfő ad példát a tömjénezésben, mintha mondaná: balgatagok, nem vevétek észre, hogy a delnök gyöngye, a szépség eszményképe, a kellem tündére e „rebeteségben” lakik, a világtól félig visszavonulva, a nagy rangú és finnyás delnök által félig lenézve, félig rettegve. Hol volt a szemetek, hogy eddig nem találtatok rá, vagy hol volt izléstetek, hogy látva őt, kételkedtetek magasabb természetében? De talán a kegyvesztett apa miatt voltatok tartózkodók? Ugyan miért hittétek a felhőt, mely a napot betakarta, alkonyinak? Fény és homály gyorsan váltja fel egymást az életben. Nekem bizalmam van Pécsi jövője iránt.

György úrfi kísérete alkalmasint így magyarázta a történeteket, s Deborah a kettős tánc után annyi hódolótól volt körözve, s annyi táncra fölkérve, hogy Gyulai hozzá többé alig közelkedhetett.

S míg a leányt az ifjak isteníték, György úrfi az apát fogta karon, és a szomszéd terembe vezette, hol lassanként az élemedett korúak a volt korlátnok és a leendő fejedelem körül tömböt alakítottak, s amint Gyulai a lassú beszédből és az arcok élénk kifejezéséből gyanítá, közérdekű tárgyak felől cseréltek nézeteket.

- Minden arra mutat - gondolá az ifjú kamarás -, hogy változásnak kellett az udvar hajlamai-ban vagy a világ ügyeiben történni. Pécsi megint szerepelni fog. Tán ezt sejti Kassai, s azért lesett minden lépte után. Figyelmeztetem a veszélyre. De vajon kell-e tennem? Midőn hatalmas erők súrlódnak össze, ki szeretne közéjük állani? Maradjunk az általánosság mellett, mint idejöttünkkel volt célunk. Pécsi jóakaróm, Kassai nem ellenségem. Helyzetem csak romolhat a változtatással. Táncoljunk, mulassunk!

Gyulai, midőn e szándékkal közelít a nagy teremhez, hol rövid szünet után a hangászok már résen vannak, Deborahra látja maga előtt.

- Éppen kegyedet keresem - szólt mosolyogva a leány -, hogy miután megfedkezett rólam, én kérjem táncra. Semmi mentség! Semmi menekvés! Bármint kerülte, hosszasan kell miattam fáradnia és unatkoznia.

Gyulai elmés bókokkal válaszolt, karját nyújtva a tánc tündére felé.

- Úgy hallom - ságá Deborah, közelebb hajolva az ifjúhoz -, hogy kegyed barátja Fehérvárról végképp el akar távozni.

- Kicsoda? - kérdé Gyulai, nem tudván, kit ért táncosnője.

- Az ifjú Kassai.

- Elemér tegnap már elutazott.

Deborah lesüté szemét. Arcán szomor és megdöbbenés volt észrevehető.

Ez ingerelte Gyulai hiúságát.

- Csodálkozom - szólt -, hogy barátom, ki az illem szabályait nem szokta megsérteni, búcsúlátogatást nem tön kegyeteknél.

- Közte és atyám közt az utóbbi időkben oly idegenkedés támadt, mely mindkettőjüket a félreértésekre fogékonnyá tette. S hol van Kassai Elemér állomása?

- Közel Balázsfalvához, csaknem szomszédságukban.

- Ah! - rebegé Deborah érdekes zavarral arcán.

- Kisasszony, a tánc kezdődik! (Velem tetszelg, Elemért szereti. Borzasztóan kacér.)

Táncoltak, Deborah keccsel, búbájjal, negéddel s Gyulai, a leány nagy elégtelenségére, igen szabályosan, pontosan és figyelemmel.

Nyugalma dacára a féltékenység fullánkja megvérezte szívét - vigasztalta magát Deborah.

- Kacér s mégis hideg - gondolá ezalatt Gyulai.

- Fáradt vagyok - ságá a leány, az első alkalmat a pihenésre megragadván.

Gyulai ülőhelyhez vezeti, de midőn odaérkeznek, a hercegfi jön, s Deborah édes meglepetéssel hagyja magát a tánc örvényébe sodortatni.

Ott lebegett könnyen, vidáman, egészen új erővel, oly üdén s a bágyadás minden jele nélkül, mintha csak most harsant volna meg a zene, s most kezdődne meg egy hosszú, renyhe nap untató órái után a szórakozás és multság.

- Borzasztón hiú - gondolá Gyulai, más táncosnőt keresve.

Midőn Deborah a szünet alatt öltözőszobájába indult, hogy hajékát rendbehozza, a melléktermek egyikében atyjával együtt találta Gyulait.

- Sohasem felesleges - szólt Pécsi -, semmiségünkre emlékezni. Magasság nem lehet annak megfelelő mélység nélkül, és szerencsésnek azt szoktuk nevezni, aki sokat veszíthet.

Volt az öreg hangjában valami oly megható és vonalain oly mélabús, hogy Gyulainak eszébe jutott az esteli kaland, melyet el akart hallgatni.

- Születésnapomon mindig szorongás fog el mértéktelen szerencsém miatt. Öcsém! Ezelőtt ötven évvel kisebb tekintélyű háznál, mint most a magamé, örömet lettem volna pohárnok vagy udvarmester.

Sötét pír borította Deborah arcát, midőn atyja nyilatkozatának végét hallá.

Gyulainak ajkain, ki a lány fölindulását ellesé, finom, alig észrevehető mosoly lebbent el.

(Nevet atyám együgyű beszédén! Ah, mennyi kéj volna megalázni őt!)

- Leányom, Báthory Zsófia hercegisasszonyon kívül, a leggazdagabb ara leend. Pedig én ez-
előtt negyven évvel alig merészeltem boldogult nóm kezét megkérni, mert ötven jobbágytelke
volt. Helyes szokás, öcsém, hogy minden esztendőben van egy nap, mikor a koronás fő is
leborul és megmossa a koldus lábát. Születésnapomon érzem a megalázódás szükségét. De
öcsém, talán te nem is tudod, hogy atyám ki volt? Megsúgom neked... szücsmester.

Deborah elosont a szobából; bár a különben büszke agg nyilatkozata még Gyulaira is, kit
kényes ízlésű és hideg ifjúnak tartottak, nagy hatást gyakorolt.

- Belátom - folytatá Pécsi -, hogy a végzet igazságtalan volna, ha minden halandó ajakkal
rendre meg nem kóstitatná a keserűség kelyhét, s ha az emberiség egy része örökké verő-
fényben élne, míg a más rész szüntelen vak és vigasztalatlan éjben bolyong. Hadd jósoljon
tehát szerencsecsillagunk néha szerencsétlenséget is! Ez a világ rendje! Ugye, nem gondoltad,
hogy számos kitűnő vendéggel fogsz ma nálam találkozni? A nap, ha leáldozik, megaranyoz-
za a felhőket, és színben sokkal gazdagabbnak látszik, mint midőn magasan függött a láthatá-
ron!

- Urambátyám - szólt Gyulai meghatva -, már kóstitolta a keserűség kenyerét, volt börtönben is,
és birtoka egy része elkoboztaték. Nincs oka megdöbbenni változatlan szerencséje miatt.

- Tévedsz, barátom; midőn Bethlen Gábor Kővárba zárt, csillagházam fénylett, s elárasztá a
boldogság előjeleivel lelkemet. S a bolygók nem csaltak meg. Úgy lőn, mint jóslák. Becsü-
letemről lehullott a folt, birtokaim szélesedtek, s Deborah, ki növendéklány korában beteges
és keveset ígérő külsejű vala, egyszerre fejlődni kezdett szépségben és szellemben. S hol van
most vele versenyző? Amit te felhoztál, nem volt szerencsétlenség. Egészen mástól tartok e
percben.

- Hogyan? - kérde Gyulai meglepetéssel.

- A világi körülmények rendkívül kedveznek nekem, de a csillagoknak fenyegető konstella-
ciójuk van. Földi termemet látogatással tisztelte meg a fejedelemsfi; de égi házamhoz ugyan-
akkor közellépett a skorpió. Szaturnusz szikrázik és lángol, Jupiter arca elhalványult. Nehéz
idők következnek.

- A skorpió legfőlebb egy kémet jelent, ki urambátyám szívéhez közel lopódzott - szólt
Gyulai, elfeledkezve szándékáról.

- Ugye, Deborahától hallottad ezt? - kérdi Pécsi az ifjúra szegzett szemekkel.

- A kisasszony velem keveset beszélt s egészen más egyénről.

- S kiről szólt veled?

- Elemér távozásáról tudakozódott.

- Választaná el bár e fiatalembert akkora köz tőlünk, mint a déli sarkot az északitól, mert úgy
nem áradna rá a bűn, ránk a veszély.

- Elemér nemesszívű egyén. Ő nemhogy nagybátyja, de Kelet-India minden kincséért sem
lehetne kém.

- Ki hinné ezt felőle?... de sok hivatás veszélyesebb, mint a kém nyelve, s némelykor
végzetünkben van a méreg, mely mást megöl, s nem kedélyünkben.

- Ha szabad lenne általam egészen ismeretlen ügybe avatkoznom, inkább azon egyén iránt
volnék bizalmatlan, ki tegnap este bátyámnál volt.

- Vendégeim várnak - szólt kedvetlenül Pécsi -, siessünk közéjük.

Ezzel az ajtó felé tartott, de érezvén, hogy a társalgás e rövid félbeszakítása sérthetné Gyulait, karonfogva őt, s mosolyogva mondá:

- Deborah nagy rábeszélő tehetséggel bír.

- Szavamra! Ő nem is említé azt, kire célzottam.

- Helyesen tön, mert az erény halántékaira illik ugyan a töviskoszorú, de van elég kéz, mely ezt számára megfonja a miénken kívül is. Azon férfiú, kiről szóltál, a Kassai börtönéből szabadult ki, s leányom gondatlan szavai miatt távozott el most Fehérvárról. Mélyebben sebzé őt Deborah nyelve, mint tudnák Kassai kúreszközei. Kérlek, ne vedd mondásomat szigorú értelemben. Leányom nemes természet. Apa nem lehet nálamnál büszkébb magzatára... de ő is tegnap igazságtalan volt egy felebarátja iránt. Szerencsés, hogy először tette életében!

Pécsi és Gyulai a társaság közé vegyültek...

10

A fényes diadal, melyet Deborah este aratott, már éjfél után sugarak helyett árnyakat is vetett az ő benyomásokra kész kedélyére.

Midőn vánkosaira hajta fejét, képek és visszaemlékezések jelentek meg ágya körül, hogy az álmod hátraidézzék.

A fejedelemfi előzékenysége még mindig hízelgett neki, de már sejdítetté vele a büszkeség, miként a rögtönzött kitüntetés oly körülményekkel függhet össze, melyek sem atyjának társadalmi helyzetével, sem az ő szépségének tett hódolattal nem állanak szoros viszonyban.

Szintén kellemesen hatott rá Gyulainak őt oly sokszor kísérő szeme és bámulata. Ez az ifjú csakugyan leigézettnak mutatkozik. De mit jelent hát ama finom és gúnyos mosoly, melyet Deborah néha ajakain átsuhanni vélt, s melyet világosan látott akkor, midőn atyja egykori szegénységét és homályos sorsból lett fölemelkedését gondatlan érzékenyüléssel emlegeté?

- A gögös uracs utolsó benyomásul mégis azt vitte el tőlünk, hogy... szűcsmester unokája vagyok.

Deborah saját gondolatja miatt arcát kipirulva érzé.

Eszébe jutott a ma estve kifejtett tetszelgéseinek minden egyes vonása, s különösen az Elemér nevével való visszaélés csak azért, hogy a féltékenység által ingerelje Gyulait, kivel sorsát végtére sem vágyott összekötni, s kit - legalább saját hiedelme szerint - a szerelem által nem boldogítani, de büntetni akart.

S miért is vette szájára Elemér nevét?

Ha e névvel nem játszott vala, most talán csendesebben tudott volna aludni.

Mit tudja ő miért? De azon régi jó napok kezdetek szívében zsongani, midőn atyja Elemér nélkül még nem bírt leánya boldogságára gondolni, midőn oly természetesnek látszott az, mi most lehetetlen és gyűlölt.

Akkor ki hozta volna kétségbe, hogy szerelmök változatlan, mint maga az igazság, hogy ők egymásért vannak teremtvé, hogy kezet kézben tartva vándorolnak az élet útján végig, s hogy a menyegzői nyoszolyájok és családkriptájok között fekvő közt, ezt az arasznyi tért, egymással osztott örömeik s egymásért hozott áldozataik emlékeivel fogják beépíteni.

De most!... Deborah keblét sóhaj emelte. Miért eped? Kit vádol? Mi az, mi elégületlenné teszi önmagával? S honnan vonult a szív hamvazószerdájának komor, méla és vezeklő hangulata a bál tündérképei, a kellemes benyomások, a fényes diadalok közé?

Hogyan tudna mindenről számolni Deborah?

Ő sem sejtíti, mi mozgatja keblén a finom leplet, kedélyében a betakart érzéseket.

Gyulait hazatértekor a házikisasszony művészi táncánál sokkal inkább foglalatosságot lát az a talány, hogy miért kereste föl Pécsi Simont néhány eddig tőle egészen visszavonult főúr és a fejedelmi? Miért jutott éppen most eszébe oly férfi születésnapja, kire máskor nem vagy érdemeihez és tekintélyes állásához képest szerfölött ritkán gondoltak?

Volt a vendégek közt olyan, ki a kegyvesztettől már szerencsétlensége első percében visszavonult, s csak most találta jónak a feledett baráti viszonyt emlékezetbe hozni; volt, aki a hatalom délpontján sem szívelte Pécsit, s most mégis nyájas arccal közelített hozzá!

Ekkora átalakulása a kedélyeknek aligha történt tisztán csak belső okokból.

Valami rejtélyes van folyamatban - gondolá Gyulai -, s e sejtés izgató erejének lehet tulajdonítani, hogy a szép Deborahnak tündéri tánca nem volt oka a hosszas virrasztásnak és tárgya a rákövetkezett rövid hajnali álomnak.

Gyulai gyakorlati irányú jellemével a találgatásból hamar lépett át a tudakolásba.

Könnyű volt észrevennie, hogy Fehérvárott meglehetősen figyelmet költött a Pécsit ért kitüntetés.

Még harmadnap is sokat beszéltek arról az úri rendűek és delnők.

Figyelmét nem kerülte el bizonyos változat a hangulatban is.

Eddig az urak csak szidták Kassait, most olykor dicsérni kezdék Pécsit.

Eddig a nők sok kivetni valót találtak Deborah születésében és modorában, most kevesebbet emlegették polgári származású őseit, s magaviselete iránt is engedékenyebbek lettek volna, ha rendkívüli szépsége és gazdag hozománya folytonosan nem ingerlené a kedélyeket.

Gyulai arról szintén értesült, hogy a korlátnok most még inkább dühöng bukott elődére, mint máskor.

És szemeivel látta a „remeteséget” sűrűbben fölkereső vendégek fogatait, nyerges lovait és kíséretét.

S ami több, az öreg Pécsi a fejedelmi palota harmadik udvarában megfordult, s az a hír is lábra kapott, hogy mielőtt György úrfinál tette udvarlását, szerencsés volt a fejedelemtől ömagassága által elfogadtatni.

Ennyi kegy a régi mellőztetés után alkalmasint politikai tekintetekből fejlődött ki, s a pártérdekek üvegházi növénye volt.

Gyulai nem képzelheté a hanyatló korú s ábrándokba merült Pécsit jelentős törekvések élén, de neve zászlóul szolgálhatott, mely sereget von maga köré.

Igaz, hogy egy kevéssé már elrongyollott e zászló, s midőn még ép is vala, talán alig lőn többször megkoszorúzva, mint bemocskolva, s tán a küzdő sorok előtt sem lobogott, a szerencse szelétől dagasztva és a lelkesedéstől védve, oly gyakran, mint ahányszor a megvert, a fegyelmetlen tábornok elhagyaték, vagy bevonva lőn, hogy a poggyász közt kényelmesen tovább cepelhessék; igaz, hogy Pécsi nevét rendkívüli siker, rendkívüli fény nem tette villany-

zó hatásúvá, de mégis kétségtelen, hogy az ország nagy többsége Kassai ravasz, önző és méltóságnélküli kormányzata miatt Pécsi hibáit és bűneit csak azért is el tudná feledni, mert e rövid emlékezés mélyen sértene azt, kinek most kezében a hatalom.

Gyulai Kassai ellen intézett támadásnak kezdé hinni a Pécsire halmozott bókokat.

Az ifjú udvaronc éles elméje, midőn e gyanúra jutott, kétszeres hévvel kutatá a körülményeket, melyek a főurakat följogosíthaták most kezdeni a fejedelem kegyelte korlátnok ingerléséhez.

Fáradozásai azonban kevésbé kamatoztak.

Sem a külviszonyokban, sem a beligazgatás terén nem mutatkozott a változásokra biztos előjel.

Kassai a szokott órában tanácskozott a fejedelemmel, a szokott éles humorral és vádakkal sértetett az arisztokrácia által, a szokott kíméletlenséggel bánt saját hivatalnokaival, a szokott ármánnyal küzdött a hadpárt befolyása ellen, a szokott ügyességgel igyekezett az udvar előtt gyanússá tenni azokat, kik őt hasonló buzgalommal gyanúsították.

Rákóczi most is csakoly határozottan kegyelte Kassait, mint régen, s Rákócziné most is csakoly gonddal kívánta elpalástolni, hogy nem kegyeli.

Maga Anna néni sem beszélhetett Gyulainak többet a korlátnok ellen forgalomban tartott udvari pletykákról, mint a Pécsi Simon nevének divatba hozatalát megelőzőtt napokon.

Ily adatok a fiatal udvaroncot azon hitre vezették, hogy az ellenzék újabb mozgalma nem erő, de ájultság jele.

A főurak, a hadpárt szónokai, a Kassai esküdt ellenségei éppen, mert érzik e gyűlölt férfiú állásának folytonos szilárdulását, mérgökben az eszély intéseire nem tudnak többé figyelni, s folytonos csipkedésekkel vesznek elégtételt vigasztalatlan jövődjökért.

Csakhogy ne keserüljék meg merészségüket! - gondolá Gyulai, Zólyomi bukására és számos nótapörre emlékezve. - A hatalmas tanácsosok elleni törekvés észrevehetetlenül vezeti a pártokat az uralkodó személyével való elégyületlenségére; ez veszélyeket teremt, melyek ellen védelem kell, s az önfenntartás, kényszerűség nem válogathat többé sem a jelszavakban, sem az eszközökben. Csoda-e tehát, hogy aki hazája érdekében küzd a kormány bűnei ellen, egyszerre maga ellen fordulva látja a törvényt és hazát, s amit hűségéből kezdett meg, árulással végzi be?

E sötét, de tapasztalatokon nyugvó világnézet a vidor kedélyű Gyulait aggodalomba ejté.

Félek, hogy csúfosan le fognak tiportatni, s birtokaikkal Kassai falvainak számát gyarapítani. Miért is vegyültem közéjük?

A nagyreményű udvaronc megdöbben a félreértésen.

Hátha Kassai a cselszövény részesének tekinti?

Mindenkinek el fogom beszélni, hogy Pécsi névnapján történetből vegyültem a társaságba, s távolról sem sejdítém az összejövetelt... De vajon - folytatá keblében a harcot egy fennköltebb szellem -, vajon nem volna-e ez gyávaság? S mit féljek ott, hol György hercegfível találkoztam?... No! - sугá ismét az óvakodás -, ami a trónutódoknak csak pajzán ötlet és időtöltés, az nálunk, kicsinyeknél bűn és bukás lehet... S mégis szégyen volna gyáván menteni magamat oly félreértés ellen, mely meg sem született, s csak akkor lép világra, ha létezését előre felteszem. Legfeljebb gyéríteni fogom látogatásaimat Pécsinél. S nem tartozom-e ezzel Elemérnek, kit Deborah - ha szavainak hihetek - még mindig szeretni látszik!

E végtére is inkább önző, mint nagylelkű eltökélést Szeredivel találkozása még inkább megszilárdítá.

A fejedelemné rokona félíg tréfásan kérde tőle:

- Nem hallottad-e, öcsém, hogy mikor fogja a vizes lepedőt Kassai uram alól Pécsi őkegyelme kivonni? Szeretnék e kísérlet alatt jelen lenni.

- Nagyságod szavainak kódén az én lelki szemeim áthatni nem bírnak.

- Csak tudni akartam, sokat táncoltál-e a minap Pécsinél?

- Nem annyit, hogy korom és táncszenvédelyem mellett elégnek mondhatnám.

- Hallom, mindnyájatokat megbabonázott Deborah. Ősz fürteimre, csak azért szeretnék ismét fiatal lenni, hogy legyen legalább egy, kit e varázslónő el nem bódíthat. Egyébiránt most az egyszer szerencsédre szolgál öcsém, ha mindig csak Deborahra néztél, s ha minden szavad csak neki esküdött hűséget. Különben még azt mondanák, hogy Pécsivel esküdtél össze, mint azok, kiknek maradt idejük a táncolásnál egyébre, és nyelvöket másra használták, mint szerelmi bókokra.

- Így magamat sem hihetem a gyanú fölött állónak, mert sokat társalogtam Pécsivel s keveset leányával.

- Tehát neked szintén jelszavad a „szűcs” s nem az „erszénykötő”?

- Alig hiszem, hogy a fejedelem nagyobbik fia és több országtanácsos jelenlétében a zene, tánc és vigalom közt ily komoly ügyek hozattak volna vita alá.

- De az ármányos Kassai mégis ezt szeretné a világgal elhitetni.

- Tehát Pécsit azért vétette jó előre kémekkel körül?

- Micsoda kémekre célzasz? - kérde Szeredi megütközéssel.

- A többek közt arra, akit nagyságod leálcázott.

- Ki? Én? Ugyan, öcsém, mi jut eszedbe? - válaszolja Szeredi hüledezve. - Talán el is beszélted rokonaidnak, ismerőseidnek, az egész világnak, hogy a vén Szeredi vak volt és egy becsületes hazafit bizonyos semmiházi léhűtővel tévesztett össze?

- Tehát tévedésből történt minden?

- Szánandó félreértésből, öcsém. De csakugyan nem szóltál senkivel a reám nézve kellemetlen esetről?

- Csak annyit mondtam Pécsinek, hogy óvakodjék bizonyos egyéniségtől.

- És sejtítette-e, kire célzasz?

- Rögtön észrevéve.

- S mit válaszolt?

- Neheztelt rám.

- Valódi bölcs! Valódi nemes szív... Ne is említsük többé e kellemetlen ügyet. Te fiatal vagy, de tudsz hallgatni. Rokonom, a fejedelemné, jellemednek éppen ezen oldalát méltányolja leginkább. A minap is dicsért s képzelheted, hogy én sem maradtam hátra a szép szavak megválogatásában. Barátom! A tapasztalt és koros férfiak jó véleménye az a létra, melyen az ifjú tehetségek lépcsőnként magasabbra emelkednek. Különben fölötte nehéz és kétes a siker.

Gyulai szépen megköszöné Szeredi figyelmeztetését, s azon tanulság mellé, melyet Pécsire nézve vont, még azt is csatolá, hogy a megtámadott szombatos pap történetéről mélyen hallgatni kell.

Kassai István, a szemfüles államférfiú, hamar fölfedezte a titkos államrugókat, melyek Pécsit rögtön felszínre emelték.

Szeredi egyik régi barátja tudniillik, ki a török hódoltságához tartozó magyar részek szomszédságában lakott, barátságos viszonyban állott a temesvári basával. De e barátság mégsem akadályozá, hogy pogány martalócok ne hajtsák el gulyáját.

Erélyes és vakmerő férfiú lévén, a rablás hírére minden menevéd nélkül a basánál termett. Nem tudjuk, mind visszakapta-e lábasmarchát, vagy pedig kénytelen volt a prédálók megfenyítését is kárpótlásba számítani; de annyi bizonyos, hogy a basa nagy tisztességgel fogadta és török őrizet mellett kísértette Erdély határáig.

Kassai, akinek Temesvárott biztos kémjei voltak, arról értesült, hogy a magyar úr és a török kormányzó közt nemcsak az elhajtott gulya, hanem még fontosabb tárgyakról is folytak beszélgetések. Különösen a basa figyelmezteté barátját a fényes kapu hangulatára, mely Rákóczi iránt engedékenyebbé, a magyar király ellenében pedig neheztelővé, majdnem ingerültté kezd válni. A budai basa nem veszi többé szigorúan az alattvalói által rögtönzött portyázókat a Duna felső vidékein, s esetek fordulnak elő, midőn a várőrökön és kalmárokon kívül még hiteztető szerzetesek is a martalócok kezére kerülnek. Most van tehát ideje a vasat verni, ha a fejedelem önagysága az evangélikusokért saját szakállára, saját felelőssége mellett háborút akar a magyar királlyal kezdeni. A basa nem áll jól arról, hogy önagysága megveretése esetében nem vonatik a hatalmas császár által a béke zavarásáért kérdőre; de a siker könnyen feledtetné a jogtalanságot, s aki nyerni akar, tartsa magát készen a bánatpénz megfizetésére is. A háború eseteiben mindig bűnös, aki szerencsétlen. A győztes kardmarkolatját drágakövekkel rakják ki Sztambulban, de kettétörök azt, mely kudarcot vall, ha szinte damaszkuszi acélból készült is, és lapján a Korán legszentebb verseit hordozza. Mindig ez vala a fényes kapu nézete.

Kassai értesülvén a temesvári basa beszédéről, nem kételkedett, hogy a hazatért rokon azt okvetlenül közlé Szeredivel.

Hogyan is hallgathatta volna el e fontos hírt, mely a hadpárt óhajításaira kilátást nyitott, és Szeredi cselszövényeire alkalmul szolgálhat?

Bizonyosan - gondolá Kassai - a Temesvárról fúvó szél üdítette föl az elégtelen főurak fonnyadt reményeit.

Ezért kezdenek mozgni, s minden békétlenben cimborát keresni. Pécsi előttök nemcsak befolyásért, de gyűlöletért is jelentőséggel bír.

Miután a korlátnok éles elméje eddig hatolt, gyanakvó természete a többit kitalálá.

- Engem akarnak láb alól eltenni, s Pécsit, mert halálos ellenségem, a porból fölkapják, hogy kezökben legyen egy dorong, mellyel, míg más fegyverök nincs, agyba-főbe üthessenek. Találjanak csak utóbb bármi silány fringiát vagy buzogányt, a dorongot ismét odadobják, ahol addig feküdt. Hm! De mit várjam be ezt?... Kiütöm a markukból, mielőtt rám emelhetnék! Úgy segéljen, ki fogom ütni!

Kassai első gondjai közé tartozott azt kutatni, vajon a fejedelmi palotában tudják-e a temesvári basa nőgatásait?

Semmi nyomra nem akadt, de arról hamar értesült, hogy egy renegátnak, ki a csaszok közt nevezetes szerepet játszik, Rákóczi drága prémes ruhákat és pénzt küldött.

- Ez a fejedelemné műve! - sóhajtá Kassai. - Nagyasszonyunk vallásos rajongásból elősegíti semmirekellő rokona ármányait. Hogy Szeredi vegyíti a kártyát, csak onnan is bizonyos, mert Pécsihez nem ment, csúfolódik azokkal, kik jelen voltak, s haragomról beszél, melyről semmi adatja sincs... he! Báthory Boldizsár magának Zsigmond fejedelemnek volt nagybátyja, és mégis halállal lakolt. Mi haszna! Kezem még addig sem ér föl, hogy a távoli rokonság emelvényén álló Szeredi álarcát letéphessem. De szükségtelen is. Sok rosszat tudott megkezdeni, semmit végrehajtani. Félénk a kockáztatásra, s vereségein sem aggódik, ha epéjét barátaira és ellenségeire kiönthette. Mi közöm vele! Elöttem Pécsi áll, a vén bolond, a vén bűnös; e fölfuvalkodott gőgös, ki leányát örömeit tenné egy király kéjhölgyévé, mint egy mágnás hitvesévé, s inkább beleegyeznek abba, hogy a mágnás elcsábítsa, mintsem a rangtalan ifjú az elvett becsületet kezével visszaszerezze... E pazar, e pénzt nyelő gödény, aki naponként száz becsületes ember munkájának sikerét emészt meg, és legszerencsétlenebb akkor volna, ha olcsó, de egészséges eledellekkel kellene élni, úgy, amint én szoktam... Ez az eszelős csillagjós és babonás bolond, ki az állatkör engedelme nélkül meg sem mer mozdulni, s bujdosó égitestektől várja azt a belátást, amely agyvelejében még nincs meg... he-he-he! Ez a szónokló, versgyártó és az egyiptomi múmiák közt barangolt Pécsi ismét magára merné vállalni az ország ügyeinek vezetését! Hallatlan szemtelenség!... Nem kellett Deborahnak az egyszerű öltözetű Elemér, nem kellett az öreg Kassai olcsó bútortatú háza. Elszennyezhetné bársony- és selyemruháját az én szerény fedelem alatt. Jól van; helyeslem e tisztaságot; de hát azután miért akarja most Deborah atyja megragadni a kormány gyeplőjét? Nem tartotta-e e gyeplőt hosszas ideig kezében a ronda Kassai? he-he! Nincsen-e azon az ő mosdatlan ujjainak mocska? Miért szeretné finom kezét e gyeplő érintésével bepiszkolni Pécsi? Ej, ej, mily következetlenek az emberek!

Kassai szívélyes elmélkedéseit a titkár megérkezése szakítja félbe.

- Talán ízlett kendnek a rápolti kenyér és pecsenye, he, hogy oly későn tért meg? - szólt a korlátnok mogorván.

- Tagadhatatlanul hosszasan mulattam Rápolton - mentegetődzék a titkár -, de méltóztassék nagyságod kegyesen tekintetbe venni, hogy a compassuált egyén már az első állomáson meg kezdett bomlani, s minden embertől, kivel találkozáink, tudakolá: vajon római vagy arab betűkkel van-e az ő arcára fölírva e szó: kém?

- Miért nem kötöztétek le a latrot?

- Szökni nem akart, nagyságos uram, sőt ha abrakoltatni megálltunk, erővel kellett a szekérből levonni. A száját betömni lehetetlen volt, mert az egész ember vasból látszik alkotva, s karizmai a Demeterénél is vastagabbak. Kényszerülve valánk tehát a vett útból folyvást kitérni, hogy mentől kevesebb jövő-menővel találkozzunk. Ez sok idővesztésbe került. Midőn pedig Rápoltra értünk, bűnösünk, vagy respective: páciensünk, magát ördögösnek állítá, s a falu népének hosszasan elbeszélé, mily fenyegetésekkel csábította Belzebub, hogy belsőjében állandó szállást adjon a gonosz szellemnek, mely a pokolból hozzá kívánt költözni.

- S nem jut kendnek valami a fenyegetések közül eszébe?

- Azt monda, hogy az ördögök fejedelme a lelkiismeretet, a jóra való hajlamot és az Istenbe vetett hitet akarta az ő nejből és két gyermekéből kiszívni, s miután testökben semmi sem maradt volna, ami által az állatoktól különböznenek, belőlük rápolti parasztokat szándékozott csinálni.

- Miért nem löttétek agyon a kutyát?

- Nagyságod csak az elszökési kísérlet esetében tette kötelességünkké ezen szigort. Azután a nép megbabonázottnak tartja, s úgy kerüli, hogy a vén Marcsán kívül, kit többen láttak már a kürtön kirepülni, senki sem mer vele beszédbe elegyedni.

- S kend őt Marcsához szállásoltatá be?

- Nem, nagyságos uram.

- Megbocsáthatatlan mulasztás. Miért nem tartja résen az eszét, he? Még ma intézkedjék az örült átköltöztetéséről. S miről szólt még az a hóbortos? Talán Belzebubbal együtt engem is említett? Hm! Kitelik tőle!

A titkár elszörnyűködött arra a merész lehetőségre, hogy nagylelkű főnökén ekkora injuriát követhessen el halandó lény; annál inkább valami Pista nevű ember és kivált az ő füle hallatára.

- Már hogy szívelhettem volna el ilyest, kegyelmes uram! Avagy nem nagyságodnak köszönöm-e szép gyarapodásomat minden világi javakban? Nem csaphatott volna-e el nagyságod a beiktatási könyvtől, hogy helyemet érdemesebbnek adja? Nem vehette volna-e ki hónom alól a philerát, hogy ezentúl Bögőzi uram hordja az irodából ide, vagy pedig Márton Gáspár, ki szintén becsületes, talpraesett tisztviselő? S vajon e meleg ködmönt, melynek az úton annyi hasznát vettem, harmadidén megvásárolhattam volna-e, ha nagyságod úri asztalán nincs számomra tányér és asztalkendő, melyhez a számat törülhessem? Ily emolumentumok mellett könnyű az embernek gyarapodni, s bár szegény vagyok, és ha nagyságod kidobatna az ajtón, nem tudnám, hová hajtsam le fejemet, mindamellett elűzetésemet magam indítványoznám, mihelyest nagyságod ily goromba bántalmaztatását vakmeréskedtem volna csendesesen tűrni.

- Jól van, jól; de azt talán mégis mondotta a hóbortos ember, hogy Belzebubnak szürke és hosszúszájú szemölde, kopasz feje, lapos ajka és széles álla van? Hi-hi-hi!

A titkár iszonyú ijedtséggel tekintett Kassaira, mintha csakugyan emlékeznék az ördögök fejedelmének arcleírásából ezen jellemző vonásokra.

Alkalmasint - gondolá magában - Demeter fecsegte ki. De hisz, nem beszélt még vele önagysága! Csakugyan tömérdék esze van az én kegyelmes uramnak! Mindent kitalál.

Kassai gúnnyal s mosolyogva nézett a hüledező hivatalnokra.

- Kend talán eddig észre sem vette - szólt kimondhatatlan cinizmussal -, hogy én kopott, vedlett ember vagyok és elég formátlan arra, hogy minden cudar ördögöt hozzám hasonlítónak higgyenek? No, az még nem volna baj. A külsőről csak a bolond következtet belsőnkre. S mit mondott a rápolti új jobbágy a bűnről, mellyel Belzebub kelepcebe ejt? Gyilkolásra, gyújtogatásra, templomrablásra, no, vagy mire vette rá hát a sátán őt?

- Nehéz volna, kegyelmes uram, meghatározni. Zavart eszének folyamában nem tudtam egyetlen értelmes dolgot kihalászni. Mindenikünket faggatott, mondanók meg, hogy tulajdonképp melyik felelős a beírt papírdarabért: a kéz vagy lélek? Mert ő csak a kéz, s mégis őt bünteti az Isten a gonosz szellem helyett, mely a kezet veszélyes betűk vetésére használta. Esküvék, hogy felét sem írta le az ördög betűinek, s mégis egész kárhozatot kapott érte díjul.

Kassai köszvényes lábai ellenére is élénken emelkedett föl a karszékről.

- Nem telik be hat hét, s kendből, érdemes barátom, levéltárnok lesz. Embert csinálók belőled, fiam! Valóságos urat, kit vénségedre még tán a főispán is süvegelni fog. No! A pénzből, melyet útra adtam, sok maradt-e meg?

A titkár ámulása miatt el is feledte, hogy a kézbesített csekély összeget túlhaladták kiadásai.

- Szépen maradt, nagyságos uram, amint benyújtandó számolatomból ki fog derülni.

Kassai belső szobájába vonult, s a titkár csakhamar erős zárcsattanásokat hallott.

- Szegény principálisom azt a nehezen járó pénzládát nyitogatja! Maga szokta fölemelni belőle a zacskókat, maga görnyedez, bár melle el szokott szorulni. Szegény kegyelmes úr; és még az a penész is a régi tallérokon mennyi ártalmat okoz neki! Azután bár legalább a pénz olvasását bízna másra! Tiszta jó szívből segítenék; de nem akarja. Csak mosná legalább meg a kezét, mikor a számlálást elvégezi. De vajon költekezései lehetnek most?

Míg a titkár így okoskodott, Kassai különválasztott néhány aranyat.

Letette az asztalra, rájuk tekintett, s ujjai észrevétlenül mozgásnak indultak.

- Áldozat nélkül semmi sem megy - mormogá, s pár arannyal még szaporította a csomót.

- Ni-ni, ez a Bocskay pénze, s ritkaságánál fogva külön beccsel is bír.

Elvette az aranyat.

- Hát ez az V. Károly-féle mit keres itt? Ágostán éppen fizetni valóm van és jól használhatom.

A rakásból megint elvont egy aranyat, hogy a zacskóba rejtse.

- Áldozat nélkül semmi sem halad előre, s nekem most bőkezűnek kell lennem! - sóhajtá Kassai, míg sóvár szeme egy zecchinón akadt meg.

Nagybányai arannyal cserélem be - gondolá, és kiválasztotta a már megapadt csomagból a zecchinát; de anélkül, hogy más pénzdarabbal helyettesítette volna.

- Aprópénzt is rakok melléjük. Áldozni kell! A vadnépek legsilányabb bálványai is áldozatokat kívánnak. Pécsi máris sok kincsembbe került. Megfizeti kamatostul, amit érte köl-töttem. Nekik nem kell Elemér; sem az apának, sem a leánynak. Jól van; de akkor ne várják tőlem, hogy behunyjam szemeimet, midőn kötelességem nyitva tartani. Ők gyűlölik a Kassai nevet: jól van; de azután ne sértsék meg a haza törvényeit.

Kassai az aprópénz közé most aranyakat csúsztatott be, gyorsan és félrefordított szemekkel, mintha saját magától akarná titkolni e rögtönzött bőkezűséget.

Ekkor megrázta a csengettyűt.

- Velem méltóztatik parancsolni? - kérdé a besiető titkár.

- Kend, mint már említém, rendeltet tesz, hogy szökött jobbágyunk a boszorkányságot űző Marcsához szállíttassék. Továbbá kend gyöngélkedő egészsége miatt szabadságot kér tőlem négy hétre. Helyét távolléte alatt Bögőzi uram tölti be. Még ma írja meg a folyamodványt.

- Oly egészséges vagyok, mint a makk, nagyságos uram! - szabadkozik a meghökkenett titkár.

- Tanácsolom is, hogy a betegségtől óalmazza magát; mert folyvást úton kell lennie. Birtokaimat szemügyre veszi; számoltatja tiszteimet, tudósításokat közöl eljárásaikról. Van köztük tolvaj, erdőpusztító, jobbágynyúzó, s vannak titkos szombatosok is. Eláradott a bűn, főleg a szombatosság mételye veszélyesen terjed. S mit akar kend tenni, no, mit akar, ha gazdatisz-teim, cselédeim és jobbágymaim közt titkos szombatosokra fog találni?

- A tekintetes megye kezeibe szolgáltatom őket, hogy istentelenségökért méltó büntetésüket elvehessék.

- Kend a tehén szarva közt keresi a tőgyét. Ha én a vén Kassai titkára lennék, mindenekelőtt gondolatait ellesni s politikájának mélységeibe hatni iparkodnám. No, mit mond erre domine frater?

- Kegyelmes úr! Ha elmém akkora volna, mint buzgóságom, ritkán vonnám magamra nagyságod méltó megrovásait. De az én alacsony nézeteim, midőn nincs támaszuk, melyre csimpalykozsanak, okvetetlenül a földön fognak kúszni. Amit elémbé szabnak, tudom teljesíteni; azonban mihelyst saját eszem után járok, a világtalant választottam kalauzul.

- Az nagy baj, barátom! Ha én Kassai István titkára volnék - szólt Kassai -, a titkos szombatosok szeretetét igyekezném megnyerni. Kipuhatolnám bűneiket, de hallgatást ígérnék, és ha bizodalmukat elsajátítottam, akkor könnyen kivehetnem belőlük, kik az új Jeruzsálem oszlopai, kikre hallgat a nép leginkább, s kitől várja vallásának diadalát? He-he, jól fogtam-e föl a kend köteleességét?

- Tökéletesen, nagyságos uram.

- Midőn pedig a főizgatók névlajstromát bírnám - folytatá Kassai -, kérdés: hogyan venném e nagy kincsnek hasznát? No, feleljünk rá!

- Rögtön kézbesítem nagyságodnak a talált kincset.

- Kend megint nem találta a szeg élit.

A szegény titkár homlokáról permetezett a veríték.

- Én - folytatá oktató hangon Kassai -, ha az erdélyi korlátnok titkára volnék, s ismerném a veszélyes idöket, melyekben élünk, igyekezném a csendháborító, a pártütésre hajlandó és a haza törvényeit lábbal taposó szombatosok tekintélyesebb emberei közül a gyöngye jelleműeket, a nyomorral küzdöket, he-he, a megvesztegethetőket szép szavakkal, ígérekkel behálózni, hogy rejtett szándékaik nyomára juthassak. A rajongók között sok szájas koldus van, ki az egyiptomi húsos tálakért lemondana a Kánaán távol fekvő vidékeire vándorlásról. Pénzt kell neki kölcsönözni titkokért, ételt az eszmékért. Igazam van-e, könyvvivő... akarám mondani, levéltárnok? Kend az asztalon lát aranyt és kisebb pénznemeket. Vegye magához. Kolozsvárott forduljon meg; mert ott a mesterlegények közt vannak szombatosok. Mulasson Udvarhely-, Csík- és Háromszéken; mert ott birtokaim közelében néhány részeges kántor és koldusénekeket szerző íródiák szokott a szombatosok gyülekezetében prédikációkat tartani, szent verseket dúdolni. Főleg pedig egy fontos titkot kutasson ki, melynek létezését a rápolti örült szavaiból gyanítom.

A titkár megsemmisülve volt, hogy ő semmi ilyest nem sejtett, sőt most sem tud képzelni.

- Avagy rosszul emlékszem-e a kend értesítéseire? - tudakolá Kassai.

- Hogyan, kegyelmes uram? - hebegé a titkár, dörzsölve kezeit. - Mit mondhattam én a szombatosságra vonatkozót?... Ó, most jut eszembe. De miként is tudtam oly buta lenni, hogy tüstént észre ne vegyem? Hiszen világos! Elmebetegünket lélekvád gyötri. Valami irományt emleget, melyért a felelősséget az emberi és isteni törvényszék előtt szeretné magáról elhárítani, hogy hatalmasabb ember vállára vethesse. S e főurat nevezi Belzebubnak.

Kassai, mint besötétült vonalaiból sejthető, most túlságosan éleslátónak találta titkárát. - Megint sántít a kend észjárása - mondá, durva kitörésekkel feddve aggályát. - Hisz az elmebeteg engem tart az ördögök fejedelmének, s kétségkívül azért, mert meg van győződve, hogy bizonyos lázító iratok nyomára akadtam, s hogy sejtem, honnan fú a szél. Vagy Gálfi, az elégyetlenekhez szító gazdag szombatos vagy talán éppen maga Pécsi Simon használta föl a szerencsétlen fickót egy körlevél fogalmazására, mely a szombatosokat titkos gyülekezet tartására hívja össze. Kerítse meg kend egyik példányát e honárulási okmánynak. Adjon érte pénzt, tegyen ígéreteket; de okvetlenül megkerítse.

- Kergessen ki hivatalszobámból nagyságod, ha a hazaárulók, ha az Istent szidalmazók és felségsértők kiáltványát meg nem szerzem. Nem is kell rá sok költség. Az okos szó, a maga

idejében használt fenyegetés és a jól számított ígéretek többet használnak, mint az arany; ámbar a pénz rábeszélő tehetségét sem kívánom kétségbe hozni. Ha ő szent felsége is úgy akarja, hamar fognak hurokra kerülni a szombatosok, s a törvény és vallás gúnyolása méltó büntetését leli.

A titkár egészen kipirult a lelkesedés miatt.

Ő e hitújítóknál veszélyesebb fajtájú embereket nem is képzelt.

Hisz az igaz vallást akarják fölforgatni, és az ország törvényétől tagadják meg a hódolatot!

Azután nem saját maga fogalmazta-e a nyilvános kihirdető által Fehérvár piacán felolvasott és a kulcsos városok kapuira szegzett kiáltványt, mely a szombatosok és pártfogóik ellen mennydörgött?

S mégis, az átkozott rajongók, úgy látszik, titkos gyűléseket tartanak, és kijátszani merészlik a hatóságoknak, sőt Kassai uram önnagyságának is figyelmét!

Nem elég ok-e, hogy a titkár minden erélyét összeszedje a veszélyes izgatók leleplezésére, s ha lehet, kiirtására?

A levéltárnoki állomás megnyerésének reménye sem volt kedélyére hatás nélkül.

Mihelyt tehát Kassaitól távozhatott, fontos hivatására kezdett előkészületeket tenni.

Sejté, hogy segélyül szolgálhat a Laczkó István történetével megismerkedés.

Kassai eddig a szombatos nevét sem szoká előtte említeni, s ez elég ok volt, hogy a különben szemfüles titkár, ha másért nem, gyöngédségből is, legyőzze tudvágját.

Fehérvárott tehát évek óta alig lakott egyén, kiről részletesebb adatokkal ne bírna, mint éppen Laczkóról.

De most kötelességének hivé a nyomozást.

Az útikészületektől meglopott időt mind erre fordítá, s még alkony előtt Kassai szobájában és Laczkó Istvánra vonatkozó adatokkal ellátva találjuk.

- Szeredi önnagysága Laczkót gorombán támadta meg - szólt a titkár.

- Az utcán? - kérde Kassai.

- Pécsi kastélya előtt. Le akarta csatlósaival szúratni, s kémnek nevezé.

- Az én kémemnek, ugye?

- Tisztátalan nyelvén ez a rágalom is megfordult.

- Tehát rágalomnak gondolja kend? - tudakolá Kassai, páratlan cinizmussal.

A titkár csodálkozóan tekintett védnökére, s azután hivatalos előterjesztéseit folytatá.

- A szerencsétlen férfiú betegségére nagy befolyással volt Szeredi uram vádja, talán azért, mert kellő alappal nem bírt.

- S csakugyan nem bírt? - kérde Kassai, gúnyos arckifejezéssel.

- Legalább több adat arra mutat. A csatlós, kitől a történetet hallám, mondá, hogy Szeredi önnagysága szigorúan megtilta minden fecsegést, mely az esteli kalandra vonatkozik. Ez ösztönül szolgált nekem további kutatásra, s betértem a pékhez, kinél elmebetegünk tartózkodott. Soha rémültebb arcot nem láttam, mint az övé volt, midőn Laczkó Istvánra veztettem a beszélgetést. Szegény jötehetetlen ember! Szeredi uram kierőszakolta tőle, hogy Laczkót

kémnek állítsa, s azóta halálos félelemben él. Minden vendégére kajszán néz. Mindenkit bosszulónak vél, s főleg nagysád haragjától retteg. Boldog Isten, hogy retteg!

Kassai uram arcán epésebb szín terült el.

- Tehát Szeredi itt is keveri a kártyát! Hm! Túlbecsüli családi viszonyainak erejét! Nem oly talizmán az, amely őt minden nyavalyától megóalmazhassa. Ám bizakodjék csak! Aki utoljára nevet, az nevet igazán... S tehát Szeredi önnagysága, mint monád, Pécsi Simonnal elhitette, hogy kémeket tartok a nyakán, még pedig egyet az ő vallásának angyali közül, he-he! Szeredi óvakodóvá akarja a vén szombatost tenni. Ezt állítja kend, ugye?

- Alázatosan esdeklem, nagyságos uram, de szerzett adataimból éppen ellenkezőjét kellett volna állítanom. Pécsi uram komornyikjától hallám, hogy Deborah kisasszony egy alkalomkor, midőn a reggelinél atyja által szemrehányásokkal illetették, könnyezve monád: - Adná az ég, hogy az emberekbe vetett túlságos bizodalma ne végződjék embergyűlöletben. Miért lenne valaki csak azért, mert szombatos és pap, minden gyanún fölül! Én, de ne haragudjál érette, titkos látogatásaira borzadás nélkül nem gondolhatok. Ki kezkeskedik, hogy nem él ellenségeink zsoldjából, s nincs arra megbízva, hogy színlelt kegyeskedésével szívedhez közel férve, a védelmetlen percben törével vagy árulásával átszúrja azt?

- A kígyó! Az eszes kígyó! - mormogá Kassai. - S mit válaszolt Pécsi? - tudakolá, kíváncsian elényújtva fejét.

- Prédikátori hangon monád: - Deborah, te sohasem fogsz arra méltó lenni, hogy e szent férfúnak, ki az igazság tövises útján zarándokol, leoldjad saruit, megmossad lábát, és tisztos fűrtjeire illatos olajat önts.

- A buta nílusi barom! - mormogá ismét Kassai. - S nem hallottál-e még más hírt, mely Laczkóra vonatkoznék?

- A csatlós beszélt egy nőről, ki ájultan rogyott a földre, midőn a kémnek nevezett szombatos pap Szeredire rohant.

- Rohant? S dühvel? - kiáltá Kassai. - Címeres nemessé teszem, ha arcul csapta.

- Haragját és léptét a nő ájulása föltartóztatá. Úgy látszik, hogy e találkozás oly asszonnyal, kinek jelenlétére nem gondolt, s oly percben, midőn meggyalázottnak hívé magát, főökl szolgált háborodására.

- Felesége, kétségkívül felesége! - monád Kassai. - Megtaláltad-e lakását? Tüstént le kell tartóztatni e nőt! Nemes születésű... hm! De köteles vagyok-e tudni? Mutassa ki előbb nemességét; majd akkor hátrálok jogommal. Csendesen, zaj nélkül kell elfogni. Ne távozzál addig. Be kell csukni!

- Lehetetlen, nagyságos uram!

- Miért, he? Talán Szeredi ide is bemártotta ujját?

- Nem, de az asszony...

- Veszélyesen beteg? - szólt közbe Kassai. - Ne vedd számba. Hadd nyavalyogjon Rápolton. Ott is van szalmazsúp!... Beteg!... Miért oly érzékeny? Parasztnak nem kell érzékenynek lenni. A parasztság ne ájuldozzék, ha férjét gazembernek mondják... Mi joggal fekszik le ő, mint a kényeztetett úrnő?

- Nem az a baj, nagyságos uram, hogy beteg, de eltűnt, s nem lehet nyomába akadni.

- Útba fog igazítani a pék, hol férje szállva volt.

- Fájdalom, nem látogatta meg férjét.

- A szívtelen, a szeretet nélkül való, az érzéketlen nő! - korholá Kassai a kezéből kiszaladt martalékot. - Indulj, kedves fiam! - szólt a titkárnak - indulj mielőbb, mert foglalatosságod szaporodott. Vitesd ez asszonyt szilaskeresztúri birtokomba. Onnan majd tovább szállítjuk. Tudod-e, hol van Laczkó szombatos angyal?

- Szégyennel vallom meg, hogy még nem nyomozhatám ki.

- Szárdis városában.

A titkár bámulva tekintett főnökére.

- A judeizmus hóbortosai Kézdivásárhelyt hívják Szárdisnak.

- Törjék ki a nyakok vakmerő névrontásukért! - sóhajtá a titkár.

- Ámen, fiam! - szólt kenetes hangon Kassai.

Midőn szombatos-üldöző titkárunk a szobából kiment, bizonyos nyugtalanságot érzett keblében.

Igen hasonlít ez a hűtlen eljárásból támadó lélekvádhoz, azon hangulathoz, midőn a szubalternus érzi, hogy főnöke méltán elcsaphatná, s hogy ha még továbbra is ennek eszi kenyerét, ennek issza borát, és ennek kegyelméből emelkedik a hivatallépcsőn föllebb, akkor az isteni gondviselés több pártolásában részesül, mint voltaképpen kellene.

Úgy van, titkárunk békétlenkedett saját magára.

Szeretett volna jobb és bal képére, őszintelen eljárásáért, egy-egy erélyes arccsapást mérni; de érzé, hogy viszont kétannyi nyaklevest érdemelne, ha eljárásában egészen őszinte lett volna.

Szóval, kötelességei összeütköztek.

S nem lehetett egyrészről tartozásának úgy tenni eleget, hogy másrészről ne sértse meg kötelességeit.

Ő tudniillik a csatlósoktól hallá, hogy Elemér vezette el a szerencsétlenség színhelyéről a szombatosnőt; szintén hallá a péktől, bár igen általános kifejezésekkel, Elemér tudakolásait a szombatos kémsége felől.

Ebből bölcsen következteté, hogy a fiatal Kassai is érdeklődéssel viseltetik a Laczkó-család sorsa iránt; de éles elméjénél fogva könnyű volt sejtienie, hogy az ifjú úr részvéte más természetű lehet, mint az öreg úré. Megtetszhetett a vitéz kapitánynak a szép nő, s talán ínye ellen volna, ha a komor nagybátyja hirtelen pórruhába öltözteti, hasonlóan a többi jobbágynőkhöz.

Mi szükség tehát értesíteni Kassai Istvánt, hogy Kassai Elemértől járjon utána a szombatos nő tartózkodása helyének? Mi szükség a nagybátyja és unokaöccse közé a viszály konkolyát hinteni? Nem kegyes pártfogója-e neki mind a kettő, s ha az öregtől sokat vár a jelenben, a jövőhöz, a bekövetkezendő évekhez szóló reménye nincs-e Kassai Elemér jóindulatjához, mint erős horgonyhoz, csatolva?

Ilyen tekintetek bírták a titkárt óvakodásra.

Nem említett nyomozataiból semmi oly körülményt, mely Elemérnek alkalmatlanságot okozhatna.

De miután öreg pártfogóját most először csalta meg elhallgatással, megfogható volt, ha nemcsak az útrakészülődés perceit nyugtalanság közt tölté, de még az éjjel egy részét is álmatlanul.

Titkárunk a maga nemében igen érzékeny lelkiismerettel bírt, habár a lelkiismeret e neme inkább volt szolgának, mint embernek való.

Klára szorgalmával és ügyességével a fejedelemné várakozását messze túlhaladta. Nem volt női munka, melyhez ne értett volna, s mely az ő keze közül kikerülve, sajátságos csint és kellemet ne öltene magára. Ízléssel és költészettel bírt, s a közönséges is nyert azzal, ha ujjai érinték, ha szelleme rája sugárzott.

Csakhamar határozott felsőséget gyakorolt a többi kisasszonyok fölött, s a „fehérnépek” termének vezetőjévé lőn. Mindenki tőle kért utasítást, midőn foglalkozásában megakadt. A gyakorlottaknak segített, a gyöngéket oktató, és szívességeit annyi gyermeketeg örömmel, annyi pazar gondatlansággal osztá, hogy senkit meg nem szégyeníthetett azon előzékenységgel, mely oly önként jött, hogy minden áldozat eszméjét kizárni látszék, s azon szeretettel, mely az önzéstől és hiúságtól ment lévén, mintegy föloldozta az elfogadót még a köszönet, még az elismerés sokak előtt alkalmatlan igénye alól is.

Petneháziné, a külsőségekre oly sokat tartó udvarmesternő, ki Klára fölvétetésének sajátságos módja miatt jogait és tekintélyét vélte megsértettnek, néhány napi hideg, kimért s csaknem üldözésre hajló magaviselet után szelídebb bánásra kezdett hajlani, s végtére Klára lélekne-messége s megnyerő modora egészen meghódítá, és bevallá a fejedelemnének, hogy föl-ügyelete alatt nincs senki, kivel annyira elégtelt volna, mint az idegen leánnyal, ki jó példával jár a többiek előtt, s mindeniket emeli azáltal, hogy jellemének folyvást szebb-szebb oldalait tünteti föl, és nemes versenyre buzdítja az önértőbbeket...

Klára kedélye visszavonultságért epedt, helyzete a szembe nem tűnést, a szerény feledtetést javasolta; de szelídsége, nyájassága és rendkívüli ügyessége mindig föltünőbbé tevék őt, pedig ennek alkalmatlanságai, sőt veszélyei is lehettek.

„A fejedelemnő titka” - mert így hívják pajzán barátnői - nem élhetett soká úgy eldugva, hogy szépségének híre a leányok szobája falain túl ne szárnyaljon.

Az udvari személyzet újságvágya, melyet Klára rejtélyes megjelenése már az első percben izgalomba hozott, naponként növekedett éppen azért, mert semmi leleplezéssel nem nyert táplálékot.

Akik Dajka általi bevezettetéséről hallottak valamit, az öreg püspök unokahúgának vélték őt; de a főpap rokonságával ismeretesekek nem tudták megfogni, miként nyílhatott e ritka szépségű virág oly kertben, melyet senki sem dicsért azon oldaláról, hogy a szemet gyönyörködtetné, s hogy varázst gyakorolna bűbájával a mellette elhaladókra.

És ha csakugyan a püspök családjához tartoznék Klára, mi oka volna a fejedelemnének ezt eltitkolni? Nem számíttatik-e ily magas hivatásnak élő férfiú rokonsága azok közé, kik a szégyenebb sorsú nemes kisasszonyok sorában mindig helyet foglalhatnak? S aztán a fejedele-mné különös részvéte és meglepő gyöngédsége Klára iránt, nem látszik-e inkább azt gyaníttatni, hogy rangja oly kitűnő, mint külseje? S miért említi az udvarmesternő csak a legbiztosabb körökben és ott is suttogó hangon, a megfoghatatlan rejtélyt, mely e titokszerű lényt mint sűrű köd veszi körül, hogy a világ elől elleplezze? Mintha bizony a közönségest szokás volna duggatni! A kavics az országúton hever szétszórva, de a drágakő számára hozzáférhetetlen szekrényeket gondolt ki a leleményes ész.

Klára nem gyanítá, hogy ismeretlen neve több részvétet gerjesztett, mint amennyit szerencsét-lenségének ismerése tudott volna.

Társai közt egyedül, mély fájdalommal keblében, egyedül terhelve életgondokkal, egyedül üldözve a félelem rémalakjaitól: mégis ő volt az egyetlen, kit irigylésre méltónak hittek.

Gyöngéd, ideges alakja s minden benyomásokat élesen kifejező tekintete az akarat erejének majdnem egészen alávetette magát.

Szorongó szívvel tudott nyugodt lenni.

Barátnői sokkal fiatalabbak voltak években és tapasztalásban, hogysem gyaníthatták volna, mennyi küzdelembe került egyetlen mosolya, s a csendes és hallgatag vonalak mennyi sötét bánatot lepleznek be egészen, vagy szelídítenek félhomályos és eltűnő merengéssé.

Magát a fejedelemsné megglepte Klára magatartása, s figyelő természetének egész erejét kellett összpontosítania, hogy a szombatosnő múltjának ismerete mellett se tévedjen, elégtételt képzelvén a panasz nélkül szenvedőben, szerencsést az elhagyottban.

Csak ha az éjjel beszélhetne az álmatlan virrasztásokról és a nyugtalan álmokról; csak ha az égbolton ragyogó csillagok tudnának tanúskodni, hogy hányszor vonult Klára nyoszolyájához a kétségbeesés árnya, s a hit angyalának hányszor kellett e sötét szellem legyőzésére jönni; csak ha a szegény szombatosnő magányban töltött óráit valamely körülmény nyilvánosságra hozta volna, hogy midőn a részvétnek átadja, szentségétől megfossza: ó, csak ekkor lehetne a sivár erélyt egész nagyságában fölfognunk, mely képessé tévé e gyöngéd és oly törekeny alkatúnak látszó nőt reggeltől késő estig színlelni elégtételt, nyugalmat és mosolygó ajkakkal vegyülni a vigadók közé, mintha a boldogságra választottak egyike volna.

Klára a töviskoronát, melyet a szenvedés tőn homlokára, oly szépen tudta repkényágakkal és rózsalevelekkel befedni, hogy az örömtől ajándékuhozott koszorúnak látszott.

Zsófia hercegisasszony szeszélyes vágyai s a menyegzőre történt folytonos előkészületek adtak a fejedelemsné udvarában összegyűjtött leányoknak legtöbb foglalatosságot.

Klárának kellett a nagy ügyességet és műízlést igénylő munkákat elkészíteni vagy vezetni.

Zsófia nem bírt ugyan sem elég kitartással, sem elég gyakorlottsággal, hogy leendő napája számára egy kötött selyemerszénynél vagy leendő férje névnapjára egy himzett vadásztáskánál nehezebb műre vállalkozhassék; de a szép iránt eléggé élénk érzékkel volt megáldva, az elkövetett hibákat könnyen tudta észrevenni és a művészi tökélyt mindenütt fölismerni.

Hamar észrevette a különbséget az előbbeni és a mostani finomabb készítmények közt.

Fantasztikusabb eszméi is, melyek ellen Petneháziné, mint kivihetetlen vagy a szemet és szokásokat sértő ötletek ellen tiltakozott, most már, ha a hercegisasszony nem akart makacs-ságáról letenni, a létesítésnél nem szenvedtek hajótörést, mint eddig, s annyi kellemmel és célszerűséggel voltak előállítva, hogy még az öreg udvarmesternőt is szelídebb véleményre csábították.

- Meg kell vallani, a fejedelemsné kegyence megérdemli a kenyeret - szólt egy alkalomkor Annánál, a hercegisasszony volt szárazdajkájánál és nevelőjénél.

- Az idegen leányt érti-e, nagysád? S csakugyan pártfogása alatt áll öfenségének, a mi legkegyelmesebb asszonyunknak?

- A legnagyobb mértékben, kedves barátnőm! Uram bocsásd meg, de néha még azon badar gondolatra is vetemedem, hogy talán távoli rokonságban is lehet vele. Tudja, lelkem, a nagyas-szony Istenben boldogult anyja, Zeleméri Borbála, díszes úri családból származott, de fájdalom, Izrael tizenkét nemzetségével volt osztályos pere. A számos atyafiság közt mindig akad, kinek se vagyona, se rangja nem hozzánk való. Az ilyen helyzetből származott leány-

zokat pedig nem lehet palotahölgyekké kinevezni a közfigyelem fölébresztése nélkül. Ellenben, ki keresné őket a leányszobákban és az alsóbb nemesség árvái számára kijelölt helyeken? Aztán fölvetett nevet is adhatunk nekik. A szolgabíró, a bortized-bérlő és uradalmi igazgató vagy a kurta várnagy, kinek kastélyán egy fapetárdával is rést lehetne nyitni, ha e leányszók közül valamelyikbe talál szeretni, nem sokat kérdezi nevét, hanem, mielőtt istenes szándéka van, nyomban megkéri feleségül, jól tudván, hogy a fejedelmi udvarból történő kiházásítás, ha csekély hozománnyal is jár, nagy kamatot hajt. Könnyű annak üdvözülni, drága húgomasszony, akinek Krisztus a barátja: ezt tartja egy régi példabeszéd. Klára, kedvesem, a mi nagyasszonyunk becéje. De mi tagadás, meg is érdemli.

- Mégis előttem megfoghatatlan, hogy Klára, mint hallom, oly véletlenül jelent meg az udvarban, mintha az égből cseppent volna le. Senki sem tudja, honnan jött.

- A püspök hozta, kedves barátnőm.

- De mely vidékről?

- Az, asszonyom, a fejedelemné titka.

- Talán okkal-móddal lehetne a kárpitok közé tekinteni. Hisz a fejedelmi udvarokban van elég kíváncsi szem és figyelő fül.

- Kétségkívül, drága húgom! De a mi kegyelmes asszonyunk szolgálatjában huszonnégy óráig sem maradna az, kinek szeméről és füléről ily tulajdonokat fedeznének föl...

A Petneházinével folytatott beszéd a fecsegő Anna néninek anyagot adott Zsófi hercegnő mulattatására.

Növendéke egy óra múlva már szépen kiékesítve hallott tőle mindent.

A szeszélyes Zsófi ezentúl kettős érdeklődéssel hatott Klára: mint művésznő és mint rejtélyes lény, kit titok vesz körül s takar be tündérfátyolával.

- Hidd el, Anna, ő valódi szépség. Szavamra állíthatom, hogy Klára gyönyörű leány - erősítette Zsófia egészen rábeszélő tekintettel.

- De hogyan mondhatod ezt, kisasszonykám? Holott sohasem láttad.

- Nagy hiba volt, Anna, meg nem ismerkednem Klarával... valódi bűn volt. Csak Petneháziné ne volna közel hozzá! Hej, sohase lesz Klára oly rút, mint Petneháziné, s olyan vén se, ha mindjárt száz évig is élne. Meglásd, Anna, nem lesz.

- De hátha még most sem szép, kedves hercegnőm.

- Fogadjunk hát, hogy ragyogó szépség?... Ugye, én sem vagyok csúf? Ugye, György nem mondhatja, hogy könnyen kaphatott volna szebb arcú arát, mint én? Vagy tán szebb nálamnál a svékus királynak, a brandenburgi marchionak vagy a lengyel reszpublika uralkodójának leánya?... Te hallgatsz, Anna! Miért titkolódzol? Tán félsz kellemetlent mondani?

Ezzel Zsófi a tükör elébe állott. Gazdag fekete füreteit simította homlokán, s mint látszék, gyermekies elégtétellel vizsgálta saját alakját.

- Rút vagyok-e, Anna?

- Búbajosabb vagy, hercegnőm, az álomképnél, melyet akkor látunk, midőn az ég megnyílik szemünk előtt, s a másvilágból rózsaszín fellegeken himbál felénk a tündérek raja.

- Fogadjunk, Anna, hogy Klára nálamnál is szebb.

- Hercegnőm, miért kívánod mindig a lehetetlent?

- Csak azért is azt kívánom, hogy ő szebb legyen, mint én! S miért ne lehetne?... Ah! - tevé hozzá lágy sóhajjal - mégis óhajtanám, Anna, hogy a mi Kláránk szőke legyen. Tudod, én barna vagyok. Fūrteim ébensötétek, de az övéi világosak. Bízom Istenben, hogy világosak. Jer, Anna, nézzük meg.

E makacs teremtés szeszélyének nem lehetett ellentállni.

Csakhamar a teraszon haladtak a fejedelemné laka felé.

13

A „fehérnépek” termében minden a legélénkebb foglalkozásban volt.

Szabtak, kötöttek, varrtak, hímeztek, selyem közé ezüst- és aranyfonalat sodrottak, gyöngyöt fűztek, boglárokat illesztettek övre s bíbor ruhadarabokra.

Kéz és szem úgy volt igénybe véve, hogy a hercegkisasszony belépése kikerülte a figyelmet.

Klára éppen egy kerek rövid vállpalástot tartott kezében, midőn e halk szavakat hallá:

- Nézd, Anna, nem szép-e? Vagy talán azt hiszed, hogy ez nem ő? A többieket ismerem; de ha senkit sem láttam volna közülük, szintúgy tudnám, hogy ez ő.

Klára látta, hogy minden leány egyszerre fölemelkedik ülőhelyéről.

Követé tehát példájukat; azonban félénkségből vagy az illem iránt való finom érzékénél fogva, nem fordítá tekintetét azon irányba, honnan a lassú beszédet hallá.

- Csakugyan szőke - folytatta az előbbi hang. - Anna, ah, mily fenséges aranyhaja van. Nem jósoltam-e meg? Tarts számat rá, hogy az előérzet sohasem csal. Nekem gazdag tapasztalásaim vannak e részben. Többé ne mondd, hogy gyermek vagyok. Szólj, kinek volt igaza?

Klára lesüté szemeit, mert érzé a beszélő közelségét hozzá.

- Anna, szólítsd meg! Te vén vagy, s kétségtelen mindig okosan kezded meg a társalgást.

Klára félig fölemelte tekintetét.

- Anna, mily szép metszetű kék szemek! Megnyertem volna a fogadást... Kedves Klárám! Anna csak azt akarja neked mondani, hogy Báthory Zsófi rendkívül örvend minden apróságon, ami a te kezedből jön. Neki egyébiránt két palotahölgye van. Egyiknek kötelessége az ő haját befonni, a másik a fölöltöztetés többi részét teljesíti. Ezek a derék asszonyságok örömmel átadnák neked mára helyüket, s Báthory Zsófia rendkívül szerencsés volna, ha te, ki oly szép ruhadarabokkal ajándékoztad meg, saját ízlésed szerint fel is öltöztetnéd. Ugye, Anna, erre akarod kérni Klárát, természetesen azon ígéret mellett, hogy a szokott fölolvadás terhe alól egészen föl lesz oldozva.

- Valóban, hercegnőm, e gondolat nem jutott eszembe - szólott Anna megütközéssel.

- Kölcsönözd el hát tőlem a derék ötletet. Vagy tán még jobb lesz, ha egyúttal magam lépek elő, hogy a te nevedben a szép Klára szolgálatát igénybe vegyem.

Ekkor megfogta az elpirult szombatosnő kezét.

- Jer, Klára, jelentsük az udvarmesternőnek távozásodat.

Karonfogva vezeté a legnagyobb zavarban levő Klárát a mellékszobába, hol Petneháziné az udvari szertartások ekkora fölforgatásáról nem is álmodozva, csendes lelkiismerettel készült a fejedelemnéhez menni, hogy értesítse a nagyasszonyt mindazon szép és jó dolgokról, melyek a felügyelete alatt álló osztályban reggel óta történtek.

Alig képzelhető a szerencsétlen udvarmesternő hüledezése, midőn a hercegkisasszony kívánságát meghallá.

- Lehetetlen, lehetetlen! - rebegték vékony és színtelen ajkai.

- Már mi volna abban lehetetlen, Petneházi néni? - tudakolá Zsófi negédesen. - Tán nem teszi föl Kláráról, hogy ne tudna engem felöltöztetni?

- Én mindent fölteszek e leányzóról, ami helyes; csak hogy a hercegnő öltöztetése bizonyos személyeknek van kötelességül téve.

- De tartozom-e én felöltöztetni, ha öltözetlen akarok maradni?

- Reménylem, azt nagyságod nem fogja megtenni.

- Kétségtelenül nem, ha Klára öltöztet föl.

- A két palotahölgy fog tizenegy órakor a hercegkisasszonyhoz menni.

- Bizton jöhet avégett, hogy föl ne öltöztessen.

- Szörnyűség! Talán nagyságod elfeledte, hogy még délelőtt György úrfi ömagassága látogatást szándékozik nagyságodnál tenni?

- Jól emlékszem rá. De reggeli pongyolában fogadom. Miért ne? Rákóczi néni maga mondta, hogy az embert nem öltöztetke teszi. Aztán, Anna, hányszor erősítetted esküvel, hogy pongyolában még szebben nézek ki? S nem kötelességünk-e, Petneházi néni, leendő férjünknek tetszeni? Meg vagyok győződve, hogy György elégült lesz kinézésemmel. Ő nem az ékköves pártát szereti homlokomon, nem a virágot fürteim közt, nem a gyöngyöt nyakamon, nem a csipkét mellemen. Jó leszek neki így is, amint most vagyok. Aztán nyájasságommal pótolom a kendőzés hiányait. Elbeszélem, hogy nevéssünk rajta, Petneházi néni töprenkedéseit. S úgy hiszem, van is jogom Györgytől szívességet kérni? A múlt ősszel azt kívántam: szerezzek nekem fekete gyémántot, amilyen a mesékben fordul elő. Ki hitte volna, hogy teljesítheti? De megtörtént. Most követelni fogom, hogy a régiek helyett keressen számomra két koromsötét palotahölgyet, amilyenek a mesékben szolgálják a hercegkisasszonyokat. Ki hinné, hogy kérésemet betölthetné? S mégis meg fog történni.

- Boldog Isten, miket nem érünk még meg! Vigye a kisasszony Klárát magával. De csak mára engedem át.

- Ki gondolna a holnapra, kivált midőn még fiatal! Ugye, Anna?... Jer, Klára, menjünk. De most ne haragudjék rám, Petneházi néni!

Ezzel nyakába borult a vénasszonynak, s homlokát megcsókolá.

Klára, ki a fejedelemné termeiben mindent inkább tiszteletre méltónak, mint szemkápráztatónak, inkább fénytelen kényelemre, mint meglepő hatásra számítottnak talált, most, midőn a hercegkisasszony lakosztályába lépett, alig tudá csodálatát visszatartóztatni.

A perzsaszőnyegek lába alatt, a nagy történeti, allegóriai és hitregei festmények a falakon, a bársony vagy mélykék atlasz borítékú és ezüst vagy arany hímzésekkel, virágokkal ékesített bútorok körülr, oly gyönyörűek, oly leigéző hatásúak voltak, hogy csakugyan a tündérvilágban képzelte volna magát, ha titkolt bánata, melynek sajkását a meglepetések közt is folyvást

érezé, nem figyelmeztette volna, hogy a regék vidám országa helyett végre is a siralom völgyébe érkezett el, egy csábító szépségű ponthoz, melyen örömmel legel a szem, de a lélek nem frissül meg általa, s nem feledi azt, ami nyomja, ami csüggeszti, ami zsibbadásban tartja.

Zsófia, a cselédek nagy bámulatára, kézen fogva vitte Klárát a laksoron tovább.

- Anna - szólt, az őt követő asszonyság felé fordulva -, téged most elbocsátlak. Miért untatnánk bohó fecsegéseinkkel? Majd visszavezetem e leányt, ahonnan elragadtam. Bízd csak rám!

- Isten őrizzen, hercegnőm! Azért engem ítelnének meg és méltán.

Zsófia kedvetlenül biggyeszté ajkait.

- Jól van, jöjj hát utána, midőn délre harangoznak.

- De hercegnőm, ha nálad találná Klárát György úrfi önagysága?

- Bemutatnám őt neki. Hisz mikor volt György ellensége a csinos alakú nőknek?

- De az illem!

- Bízd Petneházinéra e kérdés miatt az aggodalmat.

Anna kénytelen volt engedni.

Mihelyest magokra maradtak, szólt a hercegnő:

- Válasszuk ki, Kláram, a legtetszőbb öltözetet. Györgynek helyes ízlése van. Ó, ő Rákóczi bácsinál sokkal kellemesebb férj lesz. Deli és megnyerő külsejű ifjú. Szeretném, ha véleményedet hallanám felőle. Születésed és múltad ismeretlen előttem, Klára! Az a fejedelemsné titka s nem is akarom tudni; de ízlésed magas származású. Ha te Györgyöt nekem megdicséred, még inkább fogok azon magasztalásoknak hinni, miket róla szívem beszél.

Klára lesüté szemeit, és arcát pír borítá.

Most még inkább érzé, hogy a hercegleány fantasztikus magaviseletére bizonyos elővélemények is hatottak, mik vonatkozással lehetnek az ő születésére s polgári helyzetére. Soha inkább nem átallá, mint éppen most, a hallgatást, melyre a fejedelemsné parancsa és a viszonyok kötelezték.

- Ha te, ki többet láttál a világból, mint én - folytatá Zsófia -, Györgyöt tökéletes leventének fogod találni, akkor rögtön elhiszem, hogy őt nem szerelmem festi csak oly ragyogó színekkel. Mert tudd meg, Klára: én halálosan szerelmes vagyok Györgybe. Ezt nemcsak Rákóczi néni, de maga Rákóczi bácsi is legalább százszor mondotta már.

- Adja az ég, hogy nagyságodat úgy boldogítsa szerelme, mint amilyenek én óhajtom - rebegé Klára kikerülön.

- Boldog! - sóhajtá Zsófia, szép homlokát redőkbe vonva. - Éleseszű vagy, Klára! Kitaláltad, mi hiányzik nálam... Pompásak, ugye, termeim?... De én mégis a szegény Báthory Zsófia vagyok. Elvették Istenemet; arany bálványt adtak helyette... ugye, hallottad, hogy áttértem? Ne szóljunk erről többet. Válaszd ki öltözetemet. Te szegénynek születél; én szegénnyé lettem.

Klára egy könnyet látott a hercegleány szemében, s ez megszünteté a végtelen közt, mely a két némbert a társadalmi téren különválasztá.

A szombatosnő közel érzé magát a hercegisasszonyhoz, s nem volt többé zavarban, midőn a csodálatosan szeszélyes és bizodalmas szavakat ennek ajkairól hallá.

Zsófia, mihelyst a ruhatárban szemlét tartának, leült és a szombatosnő rendező keze alá bocsátá fejét, s bár máskor nyugtalan magaviseletével legtöbb bajt éppen az öltözködéskor okozott, most oly bárányszelíd, oly vidám és mosolygó volt, mintha minden perc új meg új élvezettel lepné meg.

- Ah, neked Klára majdnem oly keskeny kezed van, mint nekem - szólt a hercegleány, vékony, átlátszó ujjait elébe tartva -, lábad pedig - folytatá fecsegését - kicsinységben még fölülhaladja az enyémet is. Hirtelen meg sem tudnám mondani, hogy úrfiaink közt melyik érdemelne férjed lenni. Majd körülnézünk, Klára. Gyulai pártfogásom alatt áll, s természetes, hogy hibái iránt elnézéssel vagyok, jó tulajdonait pedig élesebb világításban látom. Különben vannak mások is, kik vele versenyezni fognak kezedért. Mert tudd meg, Klára, hogy én téged férjhez adlak; neked velem egy napon kell menyegződet tartani.

Klára kénytelen volt szomorúsága mellett is mosolygani a hercegleány gyermekes ötletén.

- Vajon külsőnkért szoktak minket inkább szeretni a férfiak, vagy pedig belsőnkért? - kérde Zsófia, szabaddá lett karjaira tekintve. - Rákóczi néni csak a belsőnkért tart férjeink szerelmére érdemeseknek. Ez nagy megrövidítem volna, Klára, mert még mamámtól is többször hallám, hogy igazi ördög vagyok, s nehéz föladat belőlem valami helyest csinálni. Túlzás biz ez a rólam elterjedt rossz hír; de annyit önként megvallok, hogy a szépségnek is segítségemre kellene jönni, hogy György mindig hibátlanak találja magamviseletét. S te, Klára, egészen jó természetű vagy-e?

- Az emberek elnézésére folyvást nagy szükségem volt, hercegnőm!

- Éppen ezért kell alázatosoknak lennünk, mint mondja Csulai uram, ki szívében alkalmasint kevélyebb Sámuel főpapról, pedig szüntelen hajlong, és hányszor nem láttam már a feje lágyát, noha sokkal magasabb nálamnál. Igazat szólva, valódi alázatosoknak én a mezítlábos barátokat tartom; de ezekről itt nem szabad beszélni. Te se említsd őket, Klára, mert az udvari szokás nem engedi, hogy őszintén elmondjuk nézeteinket. Aztán egyéb baj is van e kérdésre nézve... De remek kezed van, Klára, befontad hajamat, anélkül, hogy éreztem volna! Mennyit tanulhatnának tőled palotahölgyeim! Mindig tépnek. Soha sem volt fejem ily kecsesen fodrozva... Már most eressz föl a székről... Ül le a helyemre... Ne vonakodjál, kérlek!... Okvetlenül akarom, hogy leülj... Így ni!... Tudod-e, mi a szándékom?... Hát csak az, hogy most én fodrozom fel fürteidet; mégpedig saját ízlésem szerint.

Klára a sápadásig megijedt e szertelen leereszkedésen, s eleget is tiltakozott, de hasztalanul.

A szeszélyes hercegisasszonyt föltett szándékától le nem lehetett beszélni.

Alsószoknyában, szabad karokkal, s fésűvel kezében hozzáfogott a szombatosnő feje rendezéséhez.

Kibontá ennek aranyárga haját, és sűrű palástként hagyá a földig hullámszni.

Azután szépségén és csillámán bámult.

- Tudd meg, Klára, hogy ha e hajzattal nem bírnád örökre lekötni leendő férjed szerelmét, akkor nincs varázs az egész világon, s igaza van Rákóczi néninek, midőn a talizmánról sem tart semmit. Képzeld csak, ő még a talizmánban sem hiszen! Ez a mi udvarunk, Klára, igen kétkedő. Ha egy hétig nem látná az égen a napot, azt állítaná, hogy bizonytalan, vajon ott van-e még? Sokat tudnék én neked erről beszélni; de tanácsosabb a hallgatás... Ó, minő szép hajad van, Klára!... Dicséretet érdemel az enyém is; de mi tagadás, szeretnék veled cserélni, ámbár, miért ne vallanám be? karjaimat és vállamat talán nem adnám a tiedért. Egészen másként áll

gyönyörű szemedre nézve a kérdés... Mármost befonom hajadat, s ha tépni találnalak, kérlek, légy engedelkeny tapasztalatlanságom iránt.

Éppen hevében volt a munkának Zsófi, midőn a semmiről nem értesült két palotahölgy belépett.

Nincs toll, mely leírhasa e tisztelt úrhölgyek fölindulását.

Egyik nyitva feledé száját; másik kiejtette kezéből a könyvet, melyből olvasni akart.

- Talán nem vagytok megelégedve az alakkal, melyet a kisasszony hajzatának adtam? Igaz, én gyakorlatlan vagyok még; de szerencsére itt teljesül a közmondás, hogy a szépen minden szépen áll.

Ezzel tovább folytatá a piruló Klárán művészetét.

- Mit fog mondani őfensége, a fejedelemné!

- Istenem, egy hercegkisasszonyt ily foglalatosság közt találni! - sopánkodtak a palotahölgyek.

Aztán, midőn el kellett távozniok, összedugták fejüket, találgatásba merültek az idegen leány ki- és miléte felől, közlék nézeteiket ismerőseikkel, azok a magokéival, a nők a férfiakhoz vitték a talányt, a férfiak a nőkhöz hozták vissza, s pár óra alatt a fejedelmi udvar egész személyzete azon nagy kérdésen törte fejét, vajon kinek kedvéért lett fodrászleánnyá Zsófia hercegnő? Micsoda lény az a „fejedelemné titka”? Hol van családja, hazája? Ki akarja nőül venni? Kinek volna helyén áhítózni az udvar e kegyeltje után? Ki rendezhetné vagytonát a magas pártfogás alatt álló személy hozományával? Ki tehetné tönkre magát e fényűző s elkényeztetett teremtes pazarlása miatt?

Ah! Mennyi suttogás, mennyi sürgés támadt!

S minderről éppen semmit sem gyanítva, végezték be az öltözködést Zsófi és Klára.

A hercegleány, miután ékszerei közül egyet sem erőltethetett új barátnőjére, egy ibolyabokrétát tűzött ennek keblére, a közelgő kikelet ajándékát, a szerénység jelvényét.

- Ah! - sóhajtá most Zsófia, az órára tekintve - Györgynek már itt kellene lenni. Eddig soha sem késett. S hol van Anna? Miért nincs György nálam? Te talán nem is tudod, Klára, hogy minden perc, mellyel jegyesünk a határozott időn túl érkezik meg, vádlónak tekinthető. Györgynek már tizenkét vádlója van. Nem elég-e a kihallgatás nélküli elítéltetésre is?... S Anna miért feledte el kötelességét? Jer! Siessünk az elfogadó terembe. Ha Anna kimarad, te léssz udvarmesternőm, ameddig a fiatal herceg nálam mulat. Ó, Istenem, hisz csak nem lehetek magamra.

Klára tűhegyen állott a zavar és átallás miatt.

Zsófi a díszterembe voná őt, fejedelmi méltósággal ült a kerevetre, s tanítgatá Klárát a szerartartásos arcra és állásra.

- Most jól van. Neked komolynak kell lenni, mintha Anna volnál. Az udvarmesternő az ily elfogadásokkor kettős kötelességgel bír: az illedelemnek furcsa, de talán hasznos törvényeire ügyel; értesíti a fejedelemnét, ha valami szokatlan történik: szóval, félig nagynéne, félig kém. Vedd ezt szívedre, Klára. Saját érdekemben szeretném, ha arcod vén és redős volna; de a te érdekedben meg vagyok elégedve, hogy sem éltes, sem fonnyadt. Pótold, kérlek, komoly tekintettel az évek hiányát.

- Tán azt adja az Isten - rebegé Klára -, hogy Anna önagysága megérkezik.

- Ne bízzál a véletlenben, gyermekem! Légy oly komoly, mint a december hónapot festenek le a naptárban, ha nőnek hinnék.

Ekkor a kamarás, Gyulai Ferenc lépett be.

- Kassai ítélőmester és országtanácsos akarja alázatos udvarlását tenni.

- Nem fogadhatom el - szólt durcásan a hercegleány. - Éppen most várom György herceget.

- Kassai István ítélőmester és országtanácsos, öfensége a herceg megbízásából remélt magasságodtól kegyes elfogadtatást - szólt Gyulai.

Zsófia hercegnő tekintete kedvetlen benyomásokat árult el.

Küzdeni látszott szeszélyével, de talán kíváncsisága vagy aggodalma legyőzte azt.

- Helyettes udvarmesternőm itt van; tehát elfogadhatom a tanácsos urat - szólt ünnepélyesen.

A helyettes udvarmesternő ott volt ugyan; de arca márványfehér lőn, s lábai alig bírták tartani.

Gyulai pedig e fehér szoborra csudálkozó tekintetet vetett, mintha találgatni akarta volna, melyik görög istenség kifosztott templomából hozatott e műremek a fejedelmi palotába!

- Gyűlölöm Kassait - sóhajtá Klára halkán, öntudatlanul.

- Gyűlölöm Kassait - hallá a kerevetről visszahangzani lassan, álomszerűen.

Az udvarmesternő a hercegnőre, ő rá veté szemét; mindketten megütődve önkénytelenül föltárt eszméik rejtélyes összetalálkozásán.

Alig egy perc múlva az eltávozott Gyulai után Kassai lépett be.

15

A vén ember szokott cinizmusával vegyült szertartásos tisztelgések közt közelített a hercegleányhoz, ki az érett kor komolyságát utánzó magatartással ült kerevetén, s a fejedelmi nőket megillető méltóságból mentől többet igyekszik arckifejezéseire ruházni.

De ezen ünnepélyesség nem gátolja Kassait abban, hogy Klarához érve, szürke, bozontos szemöldökei közül kutató tekintetet ne vessen rá, mi a szombatosnő szívét még összebb szorítja, s az udvarmesternői szerep eljátszására is igen zavarólag hatott.

- Hercegnőm! - szólt Kassai kedélyes udvariassággal -, ömagasságához, a fejedelemhez voltam parancsolva, midőn az ifjú herceg, kinek résztvevő és könyörülő szívét minden szerencsétlenség mélyen megrázza, a palota előcsarnokában találkozott velem. Éppen fönséges atyja belső szobáiból jött ki, s rendeletet adott, hogy rögtön nyergeljenek, s hogy személyzete is üljön lóra, kísérje őt az áradat színhelyére. Nem vagyok bizonyos, szólt ekkor hozzám fordulva, visszajöhetek-e azon órára, melyben Zsófia hercegnőnél akartam udvarlásomat tenni, s valóban igen lekötelezne kegyelmed, ítélőmester uram, ha arról személyesen nyugtatná meg a hercegnőt, hogy óvatos fogok lenni, és másokon segítve, éltemet botorul nem kockáztatom.

- Nem kockáztatja? - szólt ingerülten Zsófia. - Ő nem kockáztatja? S ezt akarja velem kegyelmed elhíttetni? Mindenütt együtt lesz a veszéllyel! Fölkeresi, ahol csak találhatja... Vagy nem ugratott-e kőfalakon keresztül, mélységeken át, hogy szememet iszonytal hunytam be? Nem hallok-e naponként róla csodálatos híreket? Most lóháton megy föl a lépcsőkön; majd meg a seb miatt felbőszült bölény elébe rohan. És óvakodásáról mindig a legvakmerőbb vállalatok előtt biztosít. Nem építék ígéreteire semmit. Rákóczi néni is mondta, hogy szok-

tassam el magamat a remegéstől; mert könnyebb nekem megtanulni, hogy ne féltsem őt, mint neki, hogy ne adjon folyvást a féltésre okot.

- Ez egyszer semmi komoly ok nem forog fönn. A gyors olvadás a Maroson megindította a jégtáblákat, s azok Portusnál összetorolva, kiöntést okoztak. Hisz ezt méltóztatott nagyságod már hallani?

- Most hallom először.

- Inkább segélyezésre van szükség, mint életmentésre.

- Nekem felesleges ékszereim vannak - szólt Zsófia.

- Kenyér kell nekik, egy kevés ruha és ideiglenes lakás; mert Portus és Váradja nagy részét vagy a Sebes vagy a Maros árja borítja, bár mindenütt gázolhatón. No, legfőlebb két házba tolult a hab az ablakon, s azok is viskók voltak. Csak egy üres bölcst láttak a Maroson úszni, s csak egy növendékgyermek hulláját találták a Sebes füzei közt. Más szerencsétlenségről nem vagyunk értesítve.

- Szörnyű, szörnyű! Klára, gyűjtsd össze ruháimat, hogy osszuk ki a károsodtak közt... De hol van Klára?... Udvarmesternőm eltűnt. Nem látta-e ítélőmester uram, hogy merre ment?

- Úgy gondolom, az öltözőszoba felé, nagyságos kisasszony! Egyébiránt reszketett, halál-sápadt volt, s mint gyanítom, aggodalmai nem voltak közönségesek.

- Mindig így szokta Kassai bácsi az embereket ijesztgetni! - szólt Zsófia, egészen feledve méltóságát s az ünnepélyes fogadással járó feszes modort. - Többeket tudok már, akik félnek csak rátekinteni is a bácsi arcára.

- A hercegnő ideiglenes udvarmesternője tán éppen ezek közé tartozik? - tudakolá mosolyogva Kassai.

- Majd megkérdelem tőle.

- Ha jól emlékszem, már egyszer látott, s akkor szintén nagy zavarba jött.

- S csak egyszer? Azt kell hinnem, hogy többször is.

- S miből gyanítja nagyságod?

- Engedjen arról hallgatnom.

- És szabad-e tudnom, miként jutott a tőlem félő hölgy azon magas hivatalba, melyben most találni volt szerencsém?

- Kinevezés által.

- S ki nevezte ki?

- Magam - szólt Zsófia méltósággal. - Igaz, csak egy órára; de azzal bebizonyítám, hogy állandólag is lehetne azzá, amivé tettem.

- Kétségkívül magas születése vagy rendkívüli tulajdonai jogosították-e kitüntetésre?

- Hogy a magas születés nálunk az előmenetelre nem okvetlenül szükséges, azt a tanácsos úr saját magáról tudhatja.

- Nagysád tökéletesen meggyőződött a rangra nézve - szólt cinikus vidorsággal Kassai. - Csak még azt nem tudom, hogy a félénk hölgy, oly fiatal korában s oly gyermekes modor mellett nagy képességeinek minő jeleit adhatta?

- Ez, ítélőmester úr, az én titkom.

- De legalább neve nem?
- Az, ítélőmester úr, a fejedelemné titka.
- S honnan jött ide?
- De nem tudná-e Kassai bácsi megmondani, hogy hová ment innen?
- Véghetetlenül sajnálom, hogy azzal a hercegnőnek nem szolgálhatok.
- Fájdalom, hasonló helyzetben vagyok én is kegyelmed azon kérdésére nézve, hogy honnan jött?
- Miután tehát szerencsém volt egy az udvari szertartás szerint fontos ügy felől nagyságodtól megnyugtató fölvilágosítást nyerni, kegyes engedelemért folyamodom más tárgyra nézve a hercegnő figyelmét igénybe vehetni.
- Udvarmesternőm eltávozott s kegyelmed, ki az udvari szertartásokra hivatkozott, bizonyosan nem felelte el, hogy az elfogadásoknál az udvarmesternő jelenléte szükséges.
- Valóban nagy hiba volt Komjáthi Anna őkegyelmének, a hercegisasszony udvarmesternőjének kimaradása, azonban miután az ügy, melyről szólni akarok, György őfenségére vonatkozik, azért is el kell hallgatnom Anna asszony mulasztását, mert ez kellemes alkalmat nyújt nekem, régi óhajomásom teljesítésére. Igen, hercegnőm, négyszemközt vágytam nagyságoddal beszélni, s midőn most erre alkalom nyílt, háládatlan volnék, ha észrevételném másokkal azon hanyagságot, mely ily váratlan szerencsében részeltet.
- Tehát az ítélőmester úr elnézést ígér nekem elnézésért. De feleli, hogy György miatt aggodalomban vagyok? Hogy a szerencsétlenség martalékai segélyemet várják? Hogy Klára, kinek a könyörület teljesítésében oldalom mellett kellene lenni, csodálatosan eltűnt? Hogy általában tűhegyen ülök itt? S hogy nem szeretek semmi kellemetlen érzést? Szóval, most Annára van szükségem... ha tudniillik Kassai bácsi nem akar udvarmesternőm lenni.
- Valóban, nem tudom, bírok-e elég képességgel e fontos hivatásra. S mit kellene tennem, hogy legalább mint udvarmesternő elmondhassam azt, ami szívemen fekszik?
- Bejön a ruhatárba s velem együtt kiválasztja a használható darabokat.
- Esdeklem alázatosan, a károsultak oly sorsú egyének, kiken nagyságod legdurvább vászna, legviseltebb ruhakelméje is valódi gúny volna előbbi állapotjuk ellen.
- De aranyláncaimat, és karpereceimet eladhatják.
- Nem értik becsét e drágaságoknak, potom áron adnának túl azokon; nem is említve, hogy a szolgabíró tolvajságért, csupa tévedésből, befogathatná őket.
- Reményilem, kegyelmed ért a drágaságokhoz?
- Valamennyire értek, hercegnőm.
- Tehát én most az udvarmesternőt elküldeném, hogy adja el az ötvösöknek csekélyebb ékszereimet. S ha kegyelmed udvarmesternőm lett, kiválasztjuk a szükségeseket, s rögtön elviszi az ötvösökhöz. A válogatás alatt megengedem, hogy beszélgessen arról, mit szíven hord, noha bevallom, inkább szeretném, ha ez időközben Klára beszélne velem.
- Csodálatos lény lehet az a Klára! S kell-e még egyebet is tennem, hercegnőm?
- Természetesen. Midőn a pénzt beszerezte, hintómba ül, elmegy a helyszínére, segít a szűkölködőkön, kiosztja adományaimat, s gyorsan visszatérve, pontos előterjesztést nyújt be hozzám a történetekről.

- A hintón kívül, hercegnőm, a többi feltételeket elfogadom. Már hiába, inkább bízom saját lovaimban.

- Menjünk tehát a ruhatárba.

A gondviselés úgy akarta, hogy e válságos percben lépjen be Anna.

Az elkésett udvarmesternő kipirult, midőn Kassait meglátta.

- Éppen a tanácsos uram ökegyelme ígérkezett kötelességeid betöltésére, Anna, s úgy hiszem, e megszégyenítés eléggé megbüntet.

Anna inkább a rettegett Kassai, mint a hercegnő előtt mentve magát, fölhozá, hogy saját szemével látta György úrfi kilovaglását, s ebből a mai elfogadás más napra áttételét következőtén, szabadságot von néhány percig haza távozni.

- Most már a tanácsos úrra egész figyelemmel hallgathatok! - szólt Zsófia mosolyogva kellemetlen helyzetén Kassainak, ki négy szemközt szeretett volna vele beszélni.

- Tán az árvíz miatt károsultak ügyétől vonnám el drága idejét.

- Sietni fogunk majd Annával a szükségesek kiválasztásában. Csak szóljon kegyelmed haladéktalanul, mert már kíváncsivá tett, s a nők, mint Anna mondani szokta, inkább uralkodhatnak még gyűlöletükön is, mint újságvágyukon.

Anna megütközött ugyan a neki tulajdonított észrevételen, de kötelessége szerint hallgatott, és szertartásos szigorral tartá magát a néma tanúk szerepéhez.

Kassai a szerencsés alkalom elszalasztását eléggé fájlalá, de sokkal több tapintattal bírt akár arra, hogy egészen hallgasson, akár hogy mindent elmondjon. Szerette volna György úrfit, ki Pécsi Simonhoz és Szeredihez közeledik, dicséretes ürügy alatt Fehérvárról eltávolítani, de Annában kétes jellemű segédnél többre alig számíthatott. Ez alkalommal tehát csak általánosságban, csak előkészítésként kellett működnie, különben kockáztathatná a sikert.

- György herceg - szólt tehát, mintha egy éppen most félbeszakított tárgyat folytatna -, György herceg a Maros kiöntése miatt veszélyben forgók jó nemtője lesz. Életét nem kockáztatva, megmentheti másokét, s a nép hálakönyveit szép tettének adójául elfogadhatja, oly fölláldozások nélkül, melyek a hercegnő és a haza aggodalmait igénybe vehetnék. Ezt nevezem én helyes gazdálkodásnak az erénnyel. De vajon mindig számító gazda-e az ifjú herceg? A múlt ősszel a meggyúlt pajtába rohant, mikor már a boronák töredezni kezdettek, s a láng az ablakokon kitört. És miért kockáztatá az életét? Hm, hogy megmentse egy parasztnőnek fejős tehenét. Hát nem lett volna-e helyesebb, ha már a károsultat szánta, más tehenet ajándékozni neki? A farsang végén Bánffy Gergely lakodalmán, melyre nyolc vezetéken hozott paripával jelent meg, egyszerre bezáratta az udvarkaput.

- Hallottam - szólt közbe Zsófi -, részletesen hallottam a történeteket. Sorba állította a vendégek kocsijait, úgy, hogy az egész tért betöltötték. Ekkor a magával hozott rókát szabadon bocsátá. Lóháton, ostorral kezében és a szekerek közt nyaktörő ugratásokkal üldözte, csapkodá a szegény állatot, egyik menedékből a másikba szorítva. Hat lova fáradt ki, míg a veszélyes játéknak vége lőn. Egyébiránt a nász el volt ragadtatva György ügyességétől, s mindenki tudja, hogy Erdély ifjai közül senki sem győzheti le őt a lovaglásban.

- De mit mondott volna e nász, ha egy hitvány róka az országot leendő fejedelmétől s a hercegnőt leendő férjétől fosztotta volna meg? Pedig ez könnyen történheték.

- Igaz, György vakmerőségének rossz vége lehet. Azonban rábeszélhetjük-e őt, hogy nővé legyen, vagy otthon ülő törvénytudóssá?

- Nem, hercegnőm! De tevékenységének méltó tárgyat lehetne adni, s bátorságát magas célok által összhangzásba hozni a megfontolással, a számítással és a valódi nagyságra szükséges többi kellékekkel.

- Kénytelen vagyok elismerni, hogy az ítélőmester úrnak most igaza van.

- A nagyravágyást kell az ifjú herceg keblébe vetni, hogy lángoljon föl és hevítse hasznos erélyre, eredménydús hatékonyságra. Hm, de ki tehetné ezt inkább, mint nagyságod?

- Mert nő vagyok, ugye? S tiszteletes Csulai uram többször mondá nekem, hogy a kevély nők szokták kedveseiket, férjeiket nagyravágyás bűnébe sodorni. Például hozta föl Tulliát, a büszke Tarquin feleségét.

- Csulai uram más nagyravágyást értett, nem az igazit, nem a nemest. A hercegnő buzdításai az ifjú herceget a történetkönyvben halhatatlan nevűvé tehetnék. Benne megvan az anyag, a fogékonyság... csak irányra van szüksége.

- Megvallom, nekem hajlamom van ilyen buzdításokra, s volnának is gondolataim. Már rég veszem észre, hogy ez a mi udvarunk kicsiny, minden címével, fényével, szertartásaival együtt.

- No, hercegnőm, nem nagyon kicsiny biz' a, csak az emberek legyenek benne nagyok.

- Higgye meg, kicsiny - szólt Zsófia fontoskodó arccal. - Az ország is szűk.

- Megférünk benne, hercegnőm.

- A Rákóczi család is még nem a legjavából való.

- Nem mindenik lehet spanyol király, hercegnőm! Elég szép vagyont, tekintélyt és hatalmat adott az Úristen ömagasságának, a fejedelemnek.

- Kezdetnek megjárja, ítélőmester úr! De már csak az tagadhatatlan, hogy az én őseim közül egyik lengyel király volt; miért ne lehetne György szintén azzá? Ez elég helyes tárgya a nagyravágyásnak, ugye, Anna? Te tégy mellettem tanúbizonyságot. Vagy ha nem tetszik Györgynek Krakkóban lakni, fogadja el a magyar király címét, mint Bocskai. Reményilem, előbbvaló a korona, mint a süveg! Szólj, Anna, igazam van-e? Vagy legjobb volna, hogy űzze ki a törököt Konstantin várából, s aztán neveztesse ki magát a pápa által a keresztyénség kardjává. Mindezekre, úgy hiszem, nagyravágyás kell.

- S kigondolásokra, a hercegnő ígéző kedélye s fiatal kora - szólt mosolyogva Kassai.

- Tehát mondja el kegyelmed a redős arcú nagyravágyás gondolatait.

- Én csak a György hercegúrfi számára való eszméken törtem a fejemet, s nem azokon, melyeken vagy már rég túlhaladt a hanyatló kor becsszomja, vagy soha többé nem képes létesítésöket elérni. Nézetem szerint arra kellene buzdítani ömagasságát, hogy vegyen részt a közdolgokban; kezdjen szolgálni, hogy tanulja meg a parancsolást; áldozza tevékenységét, bátorságát az ország egyik pontjának védelmére, hogy idővel értsen az egész ország védelméhez s magasabbra emeléséhez.

- Szóval, arra kell őt rábeszélnem, hogy a kegyed hatósága és parancsa alá helyezésében keresse a nagyravágyás kielégítését.

- Vannak katonai állomások is, melyek a herceget ily kellemetlen összeköttetés alól fölmentik

- válaszolá cinikus mosollyal Kassai.

- Azaz költöztessen el engemet György valamelyik pusztá végvárába. Eljössz-e oda, Anna?

- Én nagyságodnak csak árnyéka vagyok, s az árny sohasem válik el a testtől, kíséri azt mindenüvé - sóhajtá Anna.

- Kegyelmed, ítélőmester uram, közölte-e ezt a tervét Rákóczi bácsival?

- Tervről, hercegnőm, itt szó sem lehet! - válaszolta Kassai, kellemetlenül meglepetve Zsófia nem várt belátásán. - Bennem a herceg vakmerősége csak azon aggodalmat ébresztette fel, melyet a Maros kiáradása. S gondolám: vajon nem lehetne-e e bő hullámokat úgy vezetni, hogy medrükben maradjanak? A folyamokra nézve is beszélnek ily lehetőségről, bár bizonyosat nem tudok fölöle mondani, de azt már tapasztaltam, hogy a jellemekre alkalmazható a szabályozás.

- Csulai uram állítja, hogy ez főleg imádság és Isten kegyelme által történhetik meg. De míg mi együtt beszélgetünk, azalatt az árvíz áldozatainak ínségén nem lesz könnyítve; siessünk, Anna, a könyörület filléreinek összeszerzésével.

A kis kígyó! A kis sátán! - gondolá Kassai, midőn célját el nem érve, távozni vala kénytelen.

16

Klára egészen járatlan volt a hercegisasszony palotájában.

Csak annyit tudott, hogy az udvari cselédeken kívül még sok más vizsga szemnek lesz kitéve, ha arra távozik el, amely felől bevezették.

Ezért vonult az öltözőszobába, honnan, mint gondolá, hamar érhet a bástyára.

Az épületszárnyból, melyhez egy egészen földött falajtó vezet, csak a ruhatárnak nevezett termet ismerte.

Onnan több kijárat nyílt; s hogy melyiket válassza, volt-e ideje hosszasan vizsgálni a fölin-dult, a majdnem reszkető anyának, ki lába alatt égni vélte a földet, s feje fölött roskadozni az eget?

Végre a hercegisasszony hálósobájába tévedt.

A hely, hová engedelem nélkül hatolt, megdöbbsenté, a falajtón áthangzó női csevegés szintén elvevé bátorságát. Nem merte a kilincset kezével érinteni, noha képzelheté, hogy lehetetlen az épületből úgy távoznia, hogy éppen senkivel se találkozzék.

Mit tegyen?

Tusakodásából az ajtó fölnyitása ragadta ki.

Két nő lépett be.

Az egyik komornának látszott, s halk sikoltással árulta el meglepetését; a másik, kinek övéhez kulcsok voltak horgolva, szigorú tekintetet vetett Klárára.

- A hercegnő elfogadást tart, s az udvarmesternő nincs jelen - szólt Klára feltalálva magát. - Hol van lakása?

- Ha a kisasszony parancsolja, elvezetem a nemzeti asszony osztályához - szólt a komorna, a tudakolóban most a hercegnő kegyelt idegenét sejtván, azt a rendkívül szerencsés ismeretlent, kit Petneháziné nem szokott megdorgálni, s kitől a palotahölgyek komolyan félthetik helyze-tüket.

- Kérem, vezessen el! - válaszolá Klára. - Ugye, közel lakik az udvarmesternő?

- A szomszéd szobából a csigalépcső egyenesen az ő dísztermébe száll le.

Klára Annát figyelmeztette Kassai jelenlétére, s a koros nő csaknem lélegzetét vesztve sietett az épület homloka felé, nem tartván illendőnek a rövidebb, de házias úton, a csigalépcsőn, menni föl növendékéhez, ki a szertartásokra szánt percekben megszűnt más viszonyban állani vele, mint ami az úrnőé az alárendelt helyzetűhöz.

Annától a bástyára s a fejedelmi kerteken át, melyek fokozatosan szállottak mindig alább, a vártöltés párkányának aljához ért Klára.

Most merre forduljon?

Leginkább Pécsi Simon palotája nyújtott neki tájékozási pontot.

A Miklós-kapun áthaladva, azon az iszonyú utcán kelle végig mennie, melyben férjét utolszor látta Szeredi és a gyalázat előtt meghajoltan, széttiporva. Minő emlék!

Úgy tetszett, mintha a pont, hová ájultan rogyott, most is azt követelné tőle, s minden porszem, melyet lába érint, a mágnes rejtelmes erejével vonná magához.

Küzdött, hogy fenntarthassa testét, hogy szemei el ne homályosodjanak, hogy lélegzete mellébe ne szoruljon.

Végre megszabadult ezen átkos utcától.

Siető lábai ragadták ki az elővárosból.

Könnyű öltözéke mellett sem érzé a hűvös szellőt, mely fűreteit rángatta, a nedvet, mely papucsán áthatott.

Néhol apró tócsát formált az olvadék, néhol a hó egyes hasábjai még láthatók valának.

Szőlők aljában, s mint a szokatlanul élénk közlekedésből gyanítá, az országúthoz érkezett.

Szekerek, kocsik, ökrök és bivalyok által vont taligák egész falkája lepte el az utat.

A néptömeg egy része az áradat színhelyéről tért vissza; a más pedig arra felé haladott. S ha Klára a kíváncsiak közönyével járna e többnyire csak látványt áhító sokadalom közt, ezer rémes történet részleteit leshette volna el a beszédes ajkáról, s a valódi özönvizet képzelhetné Portus és Váradja fölött uralkodni, mégpedig minden Ararát és mentőbárka nélkül. De szerencséjére az anyai aggodalom nem engedett hallgatódzás- és tudakolásra időt.

Kettőzött lépésekkel hatolt mindig tovább.

Annyit látott, hogy az országút a portusi révhez visz... ah, de ha odaérkezik, ki mondja meg neki: hol keresse Endrét? Ki mutatja meg az ép, vagy már omló házat, s az épben a még kiszabadítható gyermeket, a roskadozóban a halálra eljegyezettet és az omladékok vagy hullámok közt a hullát. Ó, ha a kétségbeesés minden képei egyszerre vonulnának az anya szemei elébe, idegei talán megtagadnák finom, gyöngye tagjaitól a mozgató erőt, s a boldogtalan szombatosnő, a szentkönyv kifejezése szerint sóbálvánnyá válnék! De Klárának most csak az jut eszébe, hogy fiát meg kell szabadítania. A részlet háttérbe vonult a főszíne elől, mely őt kergeté, s mind gyorsabban... mind gyorsabban!

Selyempapucsá facsaró víz volt, ruháját befecskendé a sár, arca a hús lég dacára is kipirult, lángolt.

Csaknem Portusig gyalogolt, oly szobákba való öltözékkel, melyeknek kandallóiban még tűz égett, azon fantasztikus alakú fűtőkkel, melyeket fátyolkendő se takart be, s azon egészen szabad nyakkal, melyre a hercegisasszony emlékül vékony aranyláncról függő érmet akasztott. Már csak néhány perc kellett, hogy a pusztítás színteréhez érjen, midőn az út kanyaru-

latánál hirtelen maga előtt látja a fejedelmi bérruhát viselő kengyelfutókat, kik kisdud fehér pálcájukkal a népet oldalra terelték, hogy szabad tért nyerjenek. Utánok hat szürke paripától vont hintó jött, leeresztett fedéllel.

Klára ijedve ismert a fejedelemlőre s a mellette ülő éltasszonyában Petneházinéra.

Rákócziné figyelmes szeme tüstént észrevette őt.

A kocsi megállott.

Nem volt menekülés.

A fejedelemlő kezével intett.

- Ül tüstént fel! - mondá száraz, megindulás nélküli hangon, s midőn Klára helyet foglalt, és a hintó továbbogott, folytatá félbeszakadt beszédét Petneházinéval, oly közönyös hangon, mintha éppen semmi sem történt volna. De bezzeg nehéz volt helyes választ nyernie a vén udvarmesternőtől, ki a csodálkozás miatt alig bírt magához jönni. Hosszas szolgálata alatt nem is fordult elő több ily eset, sőt kívül esett ez minden szabályokon, melyek hagyomány szerint vagy leírva, az udvarmesternők nézeteinek irányát adtak az illem és szokások felől.

Hol Klárára veté szemeit, ki mint a hagymázban szenvedő, ha fölügyelet alól menekül, amerre csak lába viszi, nyargalt vala az úton, nem eszmélve semmiről, nem ügyelve semmire; hol pedig a fejedelemlőre tekintett, ki a sáros, lompos és zilált hajú leányt a kocsi bársony párnáira ülteti, s nem talál annak különös és botránkoztató magaviseletében semmi felőlőt, semmi tudakolásra méltót.

Klára, kit gyermeke iránti szeretet űzött az áradat színhelye felé, most, midőn a fejedelemlőt látta onnan visszatérni, a marcangoló félelemtől könnyülve érzé kebelét; mert nem hihet, hogy a szerencsétlenek közt a kis Endre ne jutott volna a magas hölgynek eszébe; nem hívé, hogy egy anya fontos ok nélkül visszatartóztathatná az anyát, midőn siet magzata megmentésére; s nem képzelheté, hogy egy nemes s a külszigor mellett is érzékeny kedélyű nő minden megindulás nélkül nézhessen oly nőre, kit néhány perc múlva gyermekek vízbefúlásáról akar értesíteni.

Aztán a hideg és nyugodt arckifejezésben volt valami biztató is, melyet csak a szombatosnő éles figyelme vőn észre. S az, hogy a fejedelemlő tőle semmit sem tudakolt, ellenben Petneházinét egészen elfoglalá, annyi óvatosságot és gyöngédséget árult el, hogy Klára alig tartóztathatá vissza könnyeit, bámulatát, s pirulnia kellett saját erőtlenségén e nő csendes nagysága mellett.

Megérkeztek.

- Öltözz újra, Klára, s máskor ne nyargalj utánunk. Te úgysem segíthetnél sem a szerencsétleneken, mert nincsen pénzed, sem rajtunk, ha valami bajba esnénk, mert nincs erőd. Dorgálja meg maga is, Petneháziné asszonyom, ezt a gondatlan leányt, s ha ruháját megváltoztatta, küldje hozzánk.

A fejedelemlő a kocsiról leszállva mondá e szavakat, s nem csoda, ha az udvari cselédek meghallák és elbeszélték.

Némelyik nevetett Klára bohóságán, de mindenik irigylé azon kedvező helyzetet, azon titokszerű viszonyt, mely mellett egy fiatal leány eszében ily bohóság megfordulhat.

- Fiadat veszély nem érte - szólt Rákócziné, midőn a szombatosnő magát és öltözkését rendbe hozva, ismét megjelent. - Egészséges, vidám, bátor gyermek. Jó lesz majd apródnak udvaromban.

Klára többnyire csak hálakönnyekkel válaszolt.

Oly szegény volt kifejezésekben, midőn annyi érzés ostromolta szívét!

A fejedelemné most szelíd szemrehányással mondá:

- Több megfontolást vártam tőled. Igaz, hogy az anyai szeretet aggodalmi erősek, de miattok férjedet hozhatád áldozatul. Mihez fogtál volna, ha az árvízhez érkezel? Ki ismeri gyerekedet? Ki utasíthatna a lakásához? Ki nyugtathatott volna meg, hogy még él? Csak figyelmet gerjesztettél volna magad iránt, s magzatodat hasztalanul keresve, férjed föllehetését tevéd vala lehetetlenné.

Klára aggódva tördelte kezét.

- Ó, Istenem! - sóhajtá - Kassai... Kassai uram önnagyságának az árvíz pusztításairól hozott értesítései ragadtak magamon kívül. Elenyészett a világ, csak gyermekem képe, csak a halál rémarca lebegett szemem előtt. Semmi tekintetre nem figyelve, semmi más veszélyt fontolóra nem véve, hagytam oda a hercegisasszony termét. Ah, a vén ember bösz tekintete kísérté színváltozásomat, mellem fuldoklását, bánatomat, rémületemet, tagjaim minden mozdulatát. Veszve vagyok. Ellopják gyermekemet, meggyilkolják férjemet. Kassai figyelme föl van ébresztve. Magamat nem mérsékelvén, a pusztulást hoztam családomra. Kassai észrevett mindent. Előle nincs menekülés.

- Hogy Kassai üldözi férjedet, s bűnre vezetni igyekszik, az, Klára - szólt a fejedelemné dorgálól - az még csak a te magánvéleményed, és nincs semmi által igazolva. Ő a fejedelem első hivatalnoka, s nem illik előttem róla ily kifejezésekkel szólanod. Egyébiránt, ha tízszer is gonoszabb, mint te rajzolod, a védelmem alatt álló gyermekednek ártalmára semmit sem volna képes tenni. S nem ezen aggodalom miatt, de egészen más tekintetéből hagytam meg, hogy egy derék úr, kinél csak jót tanulhat, vegye magához.

- Ah! Csak ne szoknék el attól, hogy engem szeressen! - rebegé Klára könnyekkel szemében. - És a másik, ki az anyai kéztől az idegent megkülönböztetni sem tudja, hamar fogja-e elhinni, hogy van kebel, őt forróbban szerető, mint az, melynek emlőiből szívta a táplálékot, s hogy van érette hűbben virrasztó szem, mint az, mely első játéka fölött örködött és első lépését kísérte bátorításával? Ó, fenséges asszonyom, én rendkívül szerencsétlen vagyok!

- Az, ha túrni meg nem tanulsz.

- Túrnék, csak végre lemondani ne kellene.

- Lehetséges, hogy holnap férjedről is fogsz hallani. S talán előbb megláthatod gyermekeidet, mint gondolod. De most távozzál már. A délelőtti munka nélkül telt el, s kettőznöd kell szorgalmadat, hogy mulasztásodat kipótold. Különben is a bánat dajkája a henyeség.

Klára már boldog, mert remél!

Más most a levegőég, más a nap, más a fáradtság, más a pihenés, mások barátnői, kik vele csevegnek, mások az álmok, melyek éjente meglátogatják, az egész világ mássá változott át, mert remélt.

Parányi e remény, de a mérhetetlen csillagok közül melyik volt valaha oly kedves, oly meghatározó fényű, mint az a kicsiny sugár, mely egy friss falrepedésen véletlenül a börtön éjébe tör!

NEGYESIK RÉSZ

1

Kassai és Gyulai Zsófia hercegnő palotájából egyaránt meglepetéseket vittek haza.

Az ifjú kamarásé kellemes volt.

Ő legszebb álmai képét vélte Klárában megtestesülni.

Ott állott előtte a kicsiny, gyöngéd, búbajos alak, mintha szívéből röptől volna ki az életbe, azon szívből, melyben az önzés mellett is maradt még egy kevés hely az eszmény és ama vágyak számára, melyek nem anyagiak, nem az emelkedésre törekvő dicsszomjnak valók, s melyeket az évek mindig nevetségesebb színben fognak elébe rajzolni.

Mily különös játéka a véletlennek!

Éppen csak az hiányzott Kláránál, mi nélkül Gyulai nem képzelhetné hasonló kecsét a formáknak, hasonló átlátszóságát a bőrszínnek, hasonló melegét az arcvonaloknak, hasonló nemességét az egész külsőnek, csak a világi szerencse, csak a születés előnye hiányzott nála.

Gyulai a hódító szépség erős kinyomatait, a legragyogóbb tulajdonokkal fölruházott junói alakokat nem tartá semmi osztály kizáró sajátjának, de azon szilfideket, kik a lég könnyű gyermekeinek látszanak, kikben alig emlékeztet valami a súlyra, az ellentállásra, a durva anyagra, csak a palotákban, csak a sors elkényeztetett választottjai körében hitte létezhetőnek.

S ki ez a Klára? Micsoda titokszerű lény - tudakolá Annától, Petneházinétól és általában azoktól, akik felőle valót és meséket beszélhetek neki. Szomjú kíváncsisággal hallgatá a badar hozzátevéseket, a dicséretet és rágalmat, s mindazt, ami kiábrándíthatá, vagy álmokba ringathatá. De fájdalom, kevés volt a biztató adat, sok a kétségeket támasztó.

- Legfőleg a szerelem titkolt záloga lehet! - sóhajtá az ifjú kamarás. - A fejedelem vagy fejedelemné rokonságából valakinek élettörténetét kellene részletesebben ismernem, hogy a rejtélyt elfedő leplet félrevonhassam. Szeredi viszontagságos múltja tán fölvilágosíthatna. De volna-e hasznom ily fürkészetekben? Mit érdekel az, ami helyzetemhez nem talál, s amit mentől világosabban ismerek, annál kevésbé fogadhatnék el? Legjobb e bosszantó benyomás emlékét is kitörölni szívemből.

Zsófia hercegnő makacs szeszéllyel ragaszkodott Klarához, s Gyulainak többször volt alkalma a szombatosnőt látni a palotában, sőt párszor Anna néne szobáiban is.

Ilyenkor elég módja lőn minden tekintetért, mely az aranyfürtű tündérre tévedt, és minden szaváért, melyet e kétséges helyzetű s gyanús származású lényel váltott, hosszasan vádolni magát.

Neheztelt saját esztelenségén, kárhoztatta szívét a hóbortos érzések miatt, kinevette, kigúnyolta egy iskolás gyerekhez méltó döreségeit, de utoljára is nem űzhette ki elméjéből azon gondolatot, hogy Deborah magasabb szépséggel bír ugyan, mint Klára, azonban alig lehetne az öreg Pécsi számára kedvezőbbet óhajtani, mint Klárát egyetlen leányul és örökösül. Ily csere mellett csak a legferdebb gőg tudna még arra is emlékezni, hogy a dúsgazdag földesúr nagyatya szücsmester volt.

Kassai ingerülten tért haza, s mert számításában csalódott, elégtelen volt magával.

A fejedelemnél tudniillik nem talált nagy ellenhatásra a ravasz korlátnok azon javaslata, hogy György hercegi közpályára lépjen. Mert Rákóczi szerette volna a választást még élteben fia számára végrehajtani, de mint tapasztalt férfiú ismerte alattvalói idegenkedését az alkotmány formáinak minden változtatása iránt. Tudta, hogy a rendek a szabad választási jogot bálványozzák. Családja népszerűségét még megszilárdítva nem hívé, s a Kassai által háttérbe szorított arisztokrácia erejéről sokkal mélyebben meg volt győződve, mintsem csalálmokban éljen fiának fejedelemmé kikiáltása iránt azon esetben, ha ennek érdemei nem segítik az apa befolyását, s ha a támadható vetélytársak hírneves múltját nem homályosítja el a hercegi jövőjéhez kötött remény. Rákóczi tehát örömmel látta volna fiát a legcsekélyebb végvár parancsnokságában is, de csak középszerű múlttal bíró család feje lévén, az udvari szertartások és illem szabályaihoz inkább ragaszkodott, mint a régi dinaszták szoktak, kiknek nem kell a tiszteltetést kieroszakolni, sőt még fáradsággal megszerezni sem. Nem feledkezhetett el tehát arról, hogy a hagyomány szerint csak a váradi kapitányság volt a fejedelmi ház tagjaihoz méltó hivatal. A többi állomás igen csekélynek tekintett egy hercegi számára. De bízhatta-e Erdély kulcsát a jeles tehetségű, azonban iskoláját csak most végzett ifjúra? Nem kellene-e erre a közkívátnak erőltetni a fejedelmi apát?

Szóval Rákóczi kéretni szerette volna magát családja és a főrendűek által.

Kassai tehát titkos céljára előbb az elkényeztetett Zsófit akarta megnyerni, utóbb a fejedelemné, s midőn az udvar részéről semmi akadály nem forog fenn, az arisztokráciát a meglepetés által hitte a beleegyezésre rávenni vagy az ellenszegüléstől visszadöbbszteni.

Lehet, hogy ő György úrfinak a gyűlölt Pécsi iránt tanúsított figyelme nélkül is hajlandó volna e tervre; de most saját érdekei csatlakoztak országglári nézeteihez, most eltávolítani törekednék az ifjú herceget Fehérvárról, ha a Rákócziak dicsőségét szívén sem hordaná.

Ennélfogva könnyen megfogható volt bosszankodása Báthory Zsófia szeszélye miatt, mely a jól kiszámított tervet, mint a könnyű rálehelés a kártyavárat, egyszerre romba dönté.

- E növendékleány a sátán belátásával bír - ismétlé Kassai, nyugtalanul mozogva karszékében.
- Hinnem kell, hogy a zöld béka időt jósol, s a földingást a bölcs lova előbb érzi meg, mint maga, midőn e tapasztalatlan gyerek föl tudta fogni éppen azt, ami a gondolkozásban megöszültek figyelmét is okvetlenül kikerülte volna. Másképp kell rendezni a dolgot, he, másképp.

Kassainak tömérdek segélyeszközökkel ellátott esze hamar lelne új tervet, ha eszméit a hercegnő palotájából hozott más benyomások nem vágták volna át.

Különösen a rögtönzött udvarmesternő magaviselete szerfölött nyugtalanítá.

- Miért nyert akkora befolyást a hercegisasszonyra, s hol ér határt pártfogoltatása, mely semmivel igazolva nincs? Komornák fognak-e az udvarban szerepet játszani, s az alsóbb rangú cselédség hallgatja-e ki az állam első tisztviselőinek szavait? Hm! A kezdetnek útjába kell állani, mert ha a rossz elterjedt, késő az óvszerekről gondolkozás.

Kassai ezen nézete más, szintén komor okokban nyert istápot.

- Mondják, a fejedelemné is megkülönbözteti e leányt - szötte tovább csendes elmélkedéseit az öregúr. - Ha rokona volna, mit nem hiszek, akkor nehéz ellene föllépni, ha Dajka püspök családjához tartozik, akkor sietnem kell kiűzetésével, mert jelenléte vakbuzgó tervek előmozdítására használtathatik. S miért retteg tőlem? Miért látszik engem gyűlölni? Miért

távozott reszketve, sápadtan s nagy fölindulások közt a palotából? Miről is beszéltem akkor? Mi hathatott szavaimból rá oly sújtólag? Meg fogom látogatni Dajkát.

Kassai csengetett. A szokottnál későbbre haladt ebédet fölparancsolá, s rendelést tőn, hogy az asztal elszedése után rögtön fogjanak be.

Dajka püspök örvendett a ritka szerencsének, mely akkora tekintélyű urat vezetett az ő szerény írószobájába, de ezen ötömét, mi tagadás, némi aggodalmak korlátozták.

Nem merte hinni, hogy az államügyek terhe alatt görnyedező korlátnok, kinek minden perce drága, csupa kedvtelésből jött hozzá, s kezdett meg oly szélesen kanyarított társalgást, mely Juvenal gúnyverseiből indulva ki, Martial finom élceire akart áttérni, s minden jelek szerint igen tudományos és hosszú arra, hogy cél nélkül közölhessen annyi szép és bölcs észrevételeket.

Alkalmasint a dicső klasszikus korból mindinkább fog közelíteni Kassai uram ő kegyelme a mi éveinkhez, s csak akkor veszem majd észre, hogy mi végett idézé a sok szép verset - így okoskodott Dajka, a püspök.

Látható elfogultság mutatkozott tehát egész magaviseletén, mert attól tartott, hogy vendége a Konstantinápolyba küldött bundára s azon udvari apró mesterkedésekre tér át, melyek valaki vigyázatlanságából tán nyilvánosságra jöttek, s melyeknek szövésétől magát egészen tisztának a püspök sem érzi, ámbár a vallás érdekeit, nem pedig saját hasznát tekinteni, midőn a titkos működésekbe vegyült.

Sejtelve csaknem bizonyossággá vált Kassai egyik szintoly gyors, mint elmés fordulata által, mellyel Simon mágustól, ki repülni akarván, nyakát töré, Pécsi Simonra tért át, ki szintén a rejtélyes tudományokkal foglalkozik, s könnyen megtörténhet, hogy a közönség szeme láttára próbálgatni fogja szárnyait, és oly magasra emelkedik, mint a pacsirta, anélkül hogy a nyakát veszélyeztesse.

- Nem hallott-e kegyelmed, főtiszteletű uram, hehe, ilyes szándékról?

- Nem én, nagy jóuram, s hát kegyelmed? - tudakolá a püspök átkodott arckifejezéssel.

- Hogy kérddheti ezt, kedves barátom? Hisz a magamféle ember a mi Simon mágusunk titkait sem fölfogni, sem méltányolni nem tudja. Szeredi önagysága e részben élesebb értelemmel bír. A derék jámbor úr, úgy hallom, örökös mozgásban van, hm, orvosai rendelték üdült nyavalyája ellen védszerűl. Neki a lába erősebb, nekem a szemem. Az igaz, hogy gyarló lábaim vannak. Emlékszik-e, kegyelmed, utolsó találkozásunkra, ott a fejedelmi palota lépcsőinél? Akkor nagy csúszot kaptam, pedig bélelt botosom volt. De hát mi történt szép unokahúgával, ki úgy megijedt tőlem? Emlékszik-e, hehe, mint megijedt! Hallom, kegyes nagyasszonyunk pártfogás alá vevé. Hehe, mint megijedt tőlem a kis bohó! Valóban gyönyörű rokona van főtisztelendőségnek, vetélkedik szépségben hercegkisasszonyunkkal is.

- A külső báj hamar múlandó. A leányok igazi szépsége az ártatlanság és szemérem.

- Bölcsen mondja a püspök úr. S unokahúga e részben is ritka példány.

- Akarom hinni. Egyébiránt ő nem unokahúgom.

- Hát csak távoli rokon?

- Az sem.

- No, úgy sógorság útján fért be a kegyelmed igen tisztelt családjába.

- Tagadom ezen állítást is.

- Hiszen húgának nevezte.

- Nem tehettem másként - válaszolá a püspök, örvendve, hogy ily kevésbé nyugtalanító tárgyra ment át a társalgás.

- Kicsoda hát ez a leány?

- Azt inkább kérdehetném én nagyságodtól.

- Tőlem?

- Igen, mert ismerni látszott vagy kegyelmedet, vagy amit még inkább hiszek, az ifjú urat.

- Kit? Elemért?

- Alkalmasint őt, s talán kevésbé kedvező oldalról. De nem akarok senkit gyanúsítani, miután a fejedelemné nyilatkozata szerint a vád árnyéka sem férhet Bodó Klárához. Tekintete valóban oly megnyerő és ártatlan, hogy csak saját vallomása után hinnők el bűnösségét, de másrésről nehéz nagyságod unokaöccséről is rosszat tenni föl, miután az ifjúság tükre volt mindig.

- Elemér erkölcsös magaviseletéről kezeskedem, azonban a lányra nézve püspök urammal ellenkező nézetben vagyok. Én benne egy finom képmutatót, egy kitanult Círcét fedeztem föl, ki ördögi mesterségével képes volna még oly tiszta életű ifjat is, mint az én unokaöccsem, elcsábítani. Eddig az egész evangélikus világ kegyes, jámbor életéért bámulta a mi udvarunkat. Ne adja az Isten, de, hm, attól tartok, hogy az a csalfa Bodó Klára oly botrányt okoz, aminő csak Babilon ágyasházaiban történt, és Ninivében, a feslettség városában. Meggondolta-e, püspök uram, hogy György úrfi heves természetű és tapasztalatlan, s hogy Zsófia hercegisasszony szabad és szeszélyes magaviseletével sok aggodalmat szerzett már az udvari káplánnak, a derék Csulai uramnak. Melyiket féltsük hát inkább a híres képmutatótól? Az ifjú herceget-e, kit szépségével ronthat meg, vagy a hercegleányt, kit példájával színlelésre és könnyelműsége szoktathat. Valóban nagy felelősség nehezül arra, ki az udvarba vezette őt. Jöjjön csak egyszer a mi fejedelmi palotánk a feslettség és hivalkodás hírébe, rögtön elveszti befolyását az evangélikusokra. Kunyorálhatunk aztán a töröktől háborúra engedélyt, mert a szultán minden janicsárjaival sem szerezhethjük többé vissza azt a tekintélyt, melyet egy szoknya miatt elvesztünk.

- Papi becsületemre mondom - szólt elérzékenyülve Dajka -, hogy Isten és ember előtt engem semmi vád sem illethet. Keresztyéni kötelességnek véltem eleget tenni, midőn őt nagyasszonyunkhoz vezettem. Oly merőben hivatásomhoz tartozó okból, melynek elhallgatása tisztemben áll, határozám ily lépésre magamat. A fejedelemné kegyes volt kijelenteni, hogy gyanításaimban csalódtam, noha, igazán szólva, Bodó Klára nyilatkozásai vezettek tévútra. Mivel nyerte meg e nő az udvar kegyét, mert mint nagyságod mondja, nagy becsülete van ott, kitalálni nem tudom. Vagy származása vagy erénye vagy képmutatása adott rá okot. Egyébiránt, ha szánalomból hibát találtam volna elkövetni, midőn őt az udvarba vittem, annál szigorúbb leszek tanácsaimban, midőn eltávolítása szükségesnek fogna látszani.

Kassai elégült volt látogatása eredményével.

Mert lehetségesnek tartá, hogy Elemértől nyerhet fölvilágosítást, mert kitalálta, hogy mily oldalról ronthatja Bodó Klára helyzetét, mert szükségesnek sem hívé saját fáradozásait, minthogy a szigorú elvű püspök, kiben a gyanú fölébredt, maga is mindent meg fog tenni e részben, főleg azon roppant felelősség miatt, mellyel terhelve lőn.

Egyébiránt az asszonyok, midőn befolyásukat veszélyeztetve látják, oltalmazni fogják magukat, Anna a hercegnőnél, Petneháziné a fejedelemnél, e lélektani következtetés is megnyugtató őt.

Éppen búcsúzni akart tehát a püspöktől, de a kerevetre megint visszahúzódott, mert az aggodalmakkal jól ellátott háziúr fölsóhajta:

- Csodálatos, mennyire ragaszkodik az idegen nő nagyasszonyunkhoz! Káplánom beszélé, hogy gyalog nyargalt a fejedelemné kocsija után Portusra, midőn meghallá a kiáradt víz okozta veszélyt.

- Ezt atyaságod nagyasszonyunk iránti ragaszkodásnak tulajdonítja? - kérde Kassai, fürkésző éles szemekkel.

- A fejedelemné megszidta esztelen hűségéért.

- S ki hallotta?

- Az alabárdos, kinek fiát káplánom tanítja.

- Hm! Féltetett a veszélytől mást is? De kicsodát féltett? Miért remegtek tagjai? Miért lőn sápadtabb a halálnál? Nem volt-e ott apród, kamarás elég? Azonban honnan tudhatta, hogy ki van az udvari cselédségből jelen, ki nincs? Nem valószínűbb-e, hogy a Portuson vagy Váradján lakók közül rettegett valakinek életéért?

- Csupa parasztok laknak e helységeken, kivéve az öreg sóárendátort és nejét - válaszolá a püspök.

- Igaz, igaz - szólt Kassai.

- Kötelességünk jó indokot keresni, ahol a rosszra semmi biztos jel nem mutat - jegyzé meg a püspök.

- Tagadhatatlanul. S mégis megfoghatatlan e lázas ragaszkodás. Vagy rendkívüli hálával tartoznék-e nagyasszonyunknak? De miért?

- A hála nagyságát a szív nemessége határozza el.

- Úgy van. De miért tegyük föl éppen benne legnemesebb szívet?

- Hogy dicsérhessük az Istent művében, hogy magasztalhassuk az örök szeretetet, mely nem a gazdagoknak adja legdrágább ajándékát, s a világi szerencsétől gyakran választja külön a kedély kincseit.

- Mind igaz, azonban ő mégis képmutató - erősíté Kassai, összevont homlokkal.

- Akkor borzasztó tökélyre vihette a színlelés mesterségét.

- Hátha most mégis őszinte volt? Hátha csakugyan féltett valakit? - dörögé a püspök vendége, a kerevetről nehézkesen emelkedve föl.

Kassait, míg hazaért, állandóan foglalatostkodtatá e kérdés.

Nem ártana Portuson és Váradján körültekinteni, gondolá.

- Meg kellene nézni az árvíz dúlását. Az ínségre jutottak panaszait miért ne hallgassuk meg? Pénz helyett tanáccsal is szokás segíteni, s a helyes intézkedés néha többet jövedelmez, mint az alamizsna. Ma késő az idő. Holnap, holnapután már gyéresebb nyoma lesz ugyan a szenvedésnek, de elhárítani az eshetőségeket, az a valódi gondoskodás. A könyörület a szegénynek rongyokat ad, a belátás munkát. Közelebről megsejleljük Portust és Váradját.

Ily elmélkedések közt nyitott dolgozótermébe.

Asztalán új csomag iratok heverték, de a többiektől külön téve volt egy levél.

Kassai kezébe fogta, megnézte a pecsétet, aztán a címet.

Mohón nyúlt az ollóhoz, hogy a borítékot föl vágja.

Eközben leeresztetett a függöny, s gyertyák hozattak.

A deák, kin a napsor volt, alázatos előhajlással állott a küszöb előtt, várva, hogy a kegyelmes úr parancsot ad a szokott felolvasásra.

- Ki hozta a levelet? - kérde Kassai.

- Egy gyorsposta, nagyságos uram!

Az ítélmester a pápaszemét tokjából kivette, durva kék zsebkendőjével megtörle s orrára illeszté.

- Mit ácsorog kend? Menjen ki - szólt az íródeákhoz.

Midőn magára maradt, erős lélegzetet vett, s olvasni kezdé a levelet, mely a titkár tudósítása volt Udvarhelyről:

„Legkegyelmesebb uram és jóltevőm!

A gondviselés különös kegyelme kísért egész utamban, s azon szerencsében részesítetett, hogy nagyságodnak megfoghatatlan bőséggel rám pazarlott kegyelmét némileg meghálálhassam, és szeretett hazám s fönséges fejedelmem iránti tántoríthatatlan hűségemnek próbáját végre valahára bemutatthassam.”

Nagy kár, hogy ez az ember nem szokik el a hosszadalmasságtól, dörmögé Kassai, a gyertyán túl tartva a levelet, hogy jobban olvashassa.

„Az országos végzéseket, a fejedelmi aláírás és a három nemzet pecsétje által megerősített törvényeket lábbal taposó, az országtanács megújított tilalmait gúnyoló, a négy bevett vallás szabadsága eltemetésére törekvő, a közbékét gyalázatos fondorlataikkal aláásó, a szentírás értelmét hamisító s a bálványimádásnál is gyalázatosabb hitet vakmerő lelkiismeretlenséggel és a Gyeheña lángjához hasonló hévvel terjesztő judeisansok, vagyis szombatosok ördögi mahinációinak Isten segítségével már sikerült meglehetősen pontossággal utánajárnom, s ha Ő szent felsége életemnek kedvez, reménylem, hogy néhány nap alatt mindenről részletes felvilágosítást nyújthatok nagyságodnak.”

Borzasztó periódus, piszmozó modor, s íme, ez az ember előléptetését sürgeti tőlem! - mérgeződött magában Kassai, s a gyertya hamván koppantott, hogy a halvány tintával írt betűket hamar kivehesse.

„Már a kincses és kulcsos Kolozsváron, mely egyébiránt az áhítatosság kincisével s a tévedéseket kizáró kulcsával az igaz hit iránti ragaszkodásnak nem dicsekedhetik, több titkos szombatossal jöttem érintkezésbe, s fájdalommal tapasztalám, hogy e rajongók, kiket az öldöklő angyal kardja pusztítson el, nemcsak nagyságodnak halálos ellenségei, de fölfuvalkodásokban merészkednek elnyomatásról panaszkodni, üldöző szellemmel vádolni magát a fejedelmet, s nyilvános helyeken, a lelkiismeret szabadságára hivatkozva, azon nézetet terjeszteni, hogy Krisztus urunknak másodszor is meg kell büneiből a világot váltani, mintha az első váltás elégséges nem lett volna. Nagyságod tapasztalt bölcsességére bízom annak megítélését, hogy vajon ily hazug és szemtelen állítások, melyek, mint hittudósaink már rég bebizonyították, a szentkönyv egyes sorainak rossz szándékú elferdítésén épülnek, nem teszik-e szükségessé a

világi hatalmon kívül az egyházi előjáróknak is hatásos közbevegyülését? Bizonyára Kálvin csak annyi okkal égettette meg Servetust, amennyit a szombatosok ellen felhozni lehet. Mert nem egyenlő-e a megváltó istenségét tagadni vagy a megváltás művének elégtelenségét vitatni?”

Ez argumentum talpraesett s magam is használni fogom - gondolá Kassai, a levél másik lapjára fordítván.

„Egyházi előjáróink híven teljesítették is kötelességeiket a szombatosok megfenyítésében, kivált midőn láták, hogy a világi hatóság az országtanács újabb kiáltványa után sem nyomoz és büntet. Kolozsváron versenyzett a református esperessel az unitárius a buzgóságban, s kitisztíták eklézsiái tanácsukat minden gyanús egyéntől, mert meg az egyházi igazgatásba is betolakodának a szombatosok, sőt egy káplán a szószeréből védelmezte némely tanaikat, amiért hivatalától fölfüggesztvén, a zsinaton be fog pereltetni. Udvarhelyszék több helységében hű prédikátoraink a templomból tiltották ki a mételyes juhokat, melyek a pásztorságuk alatt legelő nyáját megrontandók valának, s a szombatosság fertőjében kimúlt rajongókat harangszó nélkül temették el. De fájdalommal kell, kegyelmes uram, említenem, hogy az egyházi fenyítés megalázkodás helyett csak fölfuvalkodásukat növelé. Amióta az üdvösség útjára térítettésök munkába vétették, gúnnal válaszolnak az intő szózatokra, hangosan követelnek vallási jogokat, s nyilvános elszakadással fenyegetőznek. Némelyike szemérem nélkül küld tudorainkhoz tételeket, melyeknek megvitatására ajánlkozik, némelyike az utcán kiabálja, hogy ő szombatos, és hitét kész vértanúsággal is megpecsételni. Természetes, miként ezen esztelenségek és a dühöngés szelleme, mely az istentelen szektáriusokat magával ragadja, súlyos aggodalmat idézett elő azokban, kik a tévtanok iránt szűkeszűségüknél fogva rokonszenvet éreztek ugyan, de az anyaszentegyháztól elszakadásig mégsem kívánnak haladni. Az ingatagok a határozatlan véleményűek, s akik csak egyes tételeket karoltak föl a szombatosság egész rendszere helyett, most már bálni kezdik ballépéseiket, s vágynának kibékülni az egyházi hatósággal, még mielőtt a polgári hatalom, mely a fejtelenséget sokáig nem tűrheti, a törvény éles pallosával lépne föl a hazaárulók és pártfogóik ellen. Ezeknek köszönhetem, legkegyelmesebb uram, a gazdag adatgyűjteményt a szombatosok csínyjeiről, s ezek segítségével van szerencsém, még mielőtt nyomozásomat bevégezhetném, hű másolatban levelemhez mellékelni Pécsi Simon uram fölszólítását, melyet nagyságod megszerezni óhajtott, s mely a tavasz első szombatjára Balázsfalvára hívja össze a judeisánsok tekintélyesebb egyéneit.”

A levél reszketett Kassai István kezében.

- Tehát hat nap múlva vége Pécsi Simonnak! - kiáltá oly hangosan, mintha az utca népének akarná tudtul adni, hogy harsogjon a trombita, peregjen a dob, s zengjen a hozsánna.

- Pécsi Simonnak vége! - suttogá, a kígyó sziszegéséhez hasonlóan, mintha önkénytelenül sivítna ki kebléből a káröröm, s mintha szégyellné előbbi elragadtatását.

- Pécsi Deborah fejéről lehull az ékköves párta s arcáról a szépség!

- A nyomor hamar rútít! - szólt ismét, mosolyra vonva lapos ajkait.

- Összeomlik a ház, melyet most erős oszlopok tartanak, s a kert szobrai sárba hevernek!... Hat nap múlva Pécsi Simon teste és vagyona a megsértett törvényé!

Oly elevenítő erő volt e gondolatban, hogy Kassai petyhedt izmai rugékonyakká lettek, könnyes lába szilajon taposott a padlózaton, mankó segítsége nélkül s fél kezét alig támasztva a székkarra, pattant föl ülőhelyéről, és nagy léptekkel mérte végig a szobát.

- Nincs panaszom a gondviselésre! Az események folyama vallásosságra szoktatja az embert! A haza és hit ellenségei saját magokat semmisítik meg. Kicsoda buktatta meg Pécsit? Ne nevezetek senkit a kicsiny eszközök közül! Csak egy rosszakarója van: a bűne.

Kassai arcán a fölindulás közé bizonyos vad áhítat vegyült.

Sokáig engedett játékot érzéseinek, s általában a legkellemesebb estéje lett volna, ha a levél többi részét másnapra halasztja. De végceppig akarta az öröm poharát kimeríteni, s megint karszékbe helyezkedék, hogy folytassa az olvasást.

„Pécsi Simon uram fölszólítása, amint értesültem, a szombatosoknál igen kedvezőtlen fogadtatásban részesült. Bosszankodtak azon, hogy a hatalmas és gazdag mágnás, kinek pártfogására támaszkodtak leginkább, úgy szól hozzájuk, mintha nem is tartoznék felekezetökhöz; bosszankodtak, hogy a buzgóbbak lelkesedését szigorú szavaival hűti, s előre tiltakozik minden törekvés ellen, mely a jogok követelésére vonatkoznék. Rendkívül neheztelnek Szőke Istvánra is, kit Pécsi Simon tanácsadójának vélnek, a fölszólítás színetlen szerkezetéért. Sokan megjelenni sem akarnak a balázsfalvi értekezletre; sokan a levélből azt következtetik, amit eddig is gyanítottak, hogy Pécsi uram csak alkalmat keres, végképp szakítani velök. Vannak, kik árulástól tartanak, s a balázsfalvi összejövetelt a fejedelem megegyezésével történnék hiszik, oly célból, hogy a szombatoság a Pécsi közreműködésével töröltessék el. Szóval, amennyire én kipuhatolám, ez a veszedelmes irányú mágnás úgy elveszte népszerűségét, hogy saját hitfelekezetétől is el fog hagyatni. Egy Kádár nevezetű vén bolond, kit legelső szentjőknek hisznek, azt mondá szárdisi hallgatói körében, hogy az új Jeruzsálem diadalára szükségesnek tekintené, ha Pécsi Simont, mint régen a hamis prófétákat, kik a hazugság ígését terjeszték, a fehér ruhások egész gyülekezete az utcán kövezné meg.”

- Az akasztófára valók! A gonoszok! A tolvajok! - szitkozódék Kassai. - Gyűlöletök Pécsi ártatlansága mellett fog prédikálni. Igazságtalanul gyanúsítják őt, a vakok, a háládatlanok! Addig hirdetik, he-he, árulónak, míg azután a törvény nem fogja árulónak tartani.

„Ebből is bölcsen beláthatja nagyságod, hogy az Istennel és saját magokkal meghasonlott szombatosok valódi országháborítók, de attól nem lehet tartani, hogy Pécsi uram, rokonszenvükre támaszkodhassék, sőt örvideni fognának, ha őt valami fátum érné, s ha útjokból elvitelnék a kő, melyben lábaik megbotlanának.”

- S ez az ember, ki az értelmes adatokból ily buta következtetést von, még levéltárnok akarna lenni, még előmenetelt sürget! - mérgelődött Kassai.

Kedvetlenül nyúlt a „fölszólításhoz”, mely a titkár tudósítását bezárta, s melynek megkerítését az imént akkora elragadtatással fogadta.

Bosszankodása fokonyként növekedék, amint a sorokon tovább haladott.

A kézrekerült okmány tartalma következő volt:

„Idvezlet és áldás a szombat napján imádkozóknak! Pécsi Simon hiteles egyénektől vön értesítést arról, hogy azok, kik a szentírás bizonyos helyeinek magyarázatában a többi keresztényektől különböznek, eltérésüket külső szakadással is meg akarják állapítani.

Hogy ezen magában természetes és jogos vágy nem ütközik-e a jelen körülmények között oly akadályokba, melyek legyőzhetetlenek - megfontolni való kérdés.

Pécsi Simon át van hatva azon meggyőződéstől, hogy az igazság nem a számára előlegezett jogokkal terjed, hanem elterjedvén, szerzi jogait. Hatalma önmagában rejlik, nem pedig a külső körülményekben.

Pécsi Simon e meggyőződésre a keresztyén hit forrásánál jutott, elmélkedvén és imádkozván Jordán partjain, az Olajfák hegyén, Gethsemában, Golgothánál... a szentjászol és szentsír előtt.

Pécsi Simon reményli, hogy azok, kik a tavasz első szombatján őt Balázsfalván meglátogatnák, a barátságos fogadtatással eléggülten fognak hazatérni.

Reményli, hogy a kölcsönös fölvilágosítások útján, a viszongás helyett egyezés és mérséklet fog szállani mindnyájuk szívébe.

Kiadta Pécsi Simon megbízásából Laczkó István, kinek a fehér ruhások közt a neve: Ananias-Azariás-Nisael-Szombaton-viaskodó.”

3

Kassai nagy válságok közt is rendkívüli nyugalmat és higgadtságot bírt kifejteni, de természeténél fogva indulatos volt, s midőn a közönség szeme nem függött rajta, midőn minden szava és tette nem lőn a vele küzdő pártok ellenőrzésétől követve: akkor dühe az ő cinikus lelkének egész ferdeségével tört ki.

- Megcsaltál engemet, és megcsaltad Pécsit, nyomorult „szombaton viaskodó”. Hogy törjék szombaton a testedet mozsárban, hogy vettessék szombaton az örök tűzbe lelked!... Mit tegyek e nyomorulttal, ki egyszerre akar gaz és becsületes lenni? Csak jönne bár meg az esze, hogy ismét veszíthesse el hajdúim keze közt! Bár józanodnék meg minden nap reggelén, hogy a kín miatt alkonyra ismét örült lehessen!

E vad átok lőn az elolvasott kézirat első benyomásának eredménye.

S Kassai elég gyöngye volt néhány perczig inkább gyűlölni Szőke Istvánt, mint régi ellenségét: Pécsi Simont.

A szegény szombatos pap eljárása valóban oly rendkívüli, mint megrendítő sorsa.

Erényre volt teremtvé, de a viszonyok nyomása miatt bűnössé lőn.

Családját a bűnnel akarta megmenteni, becsületét a bűn veszélyes eredményeinek elhárításával.

Ha Szőke soha Pécsi házába be sem lép, ez a kikelet első szombatján szintén összehívta volna tanácskozássra az új Jeruzsálem hívőit, mert a thyatirai papnak megígérte, s mert politikai tekinteteből szükségesnek tartá. Csakhogy ekkor valószínűleg saját aláírásával ellátott és sokkal kompromittálőbb irányú körlevélbe teszi vala.

Szőke, midőn Kassai fenyegetésének engedve, a gyűlésre fölszólítást kieszközlé, azzal is kívánta magát megnyugtanni, hogy ha e tettnek - minden óvatosság mellett - veszélyes következményei kimaradhatatlanok, akkor azok szintűgy fogják őt sújtani, mint az áldozatra szánt Pécsit. És nem döbben-e vissza Kassai a bűnvádi kereset megindításától, midőn az egyik pörbe fogott egyén az egész ország színe előtt oly vallomásokat tehet, miknek következtében e főúr hivatala és becsülete veszendőbe mehetne? A kém, melyet Szeredi kimondott, s melyet Szőke Deborah arcáról leolvasni vélt, megsemmisíté a szerencsétlen ember álmait.

S most Kassai István, ki a vérontástól félt, fegyverrel öldökölni nem tudott, képes lett volna a tébolyodott szemét saját körmeivel vájni ki. Akkora volt az első percekben fölindulása, hogy ha titkára jelen van, tán rendeletet ad a legvadabb kínzásokra. De csakhamar éles értelme

uralkodni kezdett haragján. Érzé, hogy most nagyobb és sürgetőbb kérdések forognak fenn, mint egy elmebeteg elleni düh kielégítése.

Pécsit, ha gyűlést tart, be lehet ugyan fogatni, mihelyt tetten érik, de lesz-e az engesztelődés szellemét lehellő felszólítás után e befogatásnak komoly eredménye?

Pécsi kezességre szabadon fog bocsáttatni.

A fiskális direktor nem hajlandó a nótapör sürgetésére, s ha idegen unszólások miatt szigorral lépne is föl, kevés kilátás volna a diadalra.

Mert fog-e az országgyűlés a foganatba még soha sem vett törvény drákói betűinek hódolva, halált és birtokkobzást mondani az országnagy fejére azért, mert ez merész követelésektől, törvénytelen lépéstől, lázadási kísérletektől akart - ámbár tilalmas úton - néhány ezer alattvalót visszatartóztatni? Sőt még az is bebizonyítható-e, hogy Pécsi valósággal szombatos, holott fölszólításának szelleme majdnem ellenkezőre látszik mutatni? Nem jöhet-e a bevett vallás leghűbb követője is azon helyzetbe, hogy a rend fenntartása iránti szeretetből az általa gyűlölt szombatosokat a zavargásoktól minden eszközökkel megóvni iparkodják? S ha az országgyűlés a törvény holt betűihez viseltető tiszteletből szükségesnek találná is Pécsi elítéltetését, nem volna-e a fejedelem erkölcsi kötelessége a kegyelem jogát használni?

- Úgy van - sóhajtá Kassai -, Pécsi az én szökött jobbágyomnak egy uradalmat ajándékozhatna. S már most mit tegyek? Jogom van elfogatni őt a tettenérés vagy a folytonos üldözés esetében. De az egybegyűlt rendek színe elébe vitetve, szónokolni fog érdemeiről. Majd még hosszasan rajzolja nemes föláldozását, mellyel a törvény betűit megsérté, hogy a hazát megmentse. A bevett vallásoktól kér halántékaira cserkoszorút, mert a szektáriusok lefegyverzésére munkált, élete kockáztatásával. Nono! S mit fog rólam mondani a hazug, a szemtelen? Hogy személyes gyűlölségből léptem közbe. De mivel bizonyítja állítását? - Nem kell bizonyítás! fogja rivalgani Szeredi és a főurak pártja, mert szól a tény, szól Kassai és Pécsi múltja, szól leginkább az, hogy Elemér, a Kassai István unokaöccse és Pécsi Deborah elutasított kérője, volt az elfogatási parancs végrehajtója. Így kiabálnak ők, ha alkalom mutatkozik nyelvük megoldására. A rab hibáit a nemes szándék hazug palástja takarná be, míg a pörfolyam közé csúszott legcsekélyebb törvénytelenység meztelenül vitetnék a karok és rendek szeme elébe. Pedig mikor folyt le nótapör nálunk formasági hibák nélkül? Békéssi Gáspártól Zólyomi Dávidig minden elítélt honáruló némi panaszt emelhetett a mód ellen, mellyel pöre vezetették... S most? ugyan mit tegyek most?

Kassai gyűlöletében főszerepet játszott az Elemér és Deborah közti viszony megbomlása miatt támadt harag. De ha a fukar nagybátya dúlt-fúlt is a falvakért s a gazdag aráhozományért, melytől unokaöccse elesett: az még mélyebben bánta őt, hogy Elemér, az elutasított ifjú, Pécsit nem gyűlöli, sőt menteni is kész. Aztán Kassai, noha bosszúból törekvék Pécsi megbuktatására, állhatatosan hitte, hogy ellensége a bukást megérdemli a sértett törvények és a közérdek szempontjából is. Emésztette tehát őt az a gyanú, hogy Elemér Pécsi bűnét nem hiszi, s minden szigorú eljárást a nagybátyja ellenséges indulatából magyarázna ki.

Ezért vágyott a formaságok sértésével is Elemért oly helyzetbe hozni, hogy kénytelen legyen saját szemével látni Pécsi felségsértését és a vétkes törvény elébe állítására közvetlenül befolyni.

Ez volt Kassai bosszújában a költészeti elem.

S most meg van tőle fosztva.

Átlátta, hogy Pécsi körlevele után Elemért a cselekménytől távol kell tartani, mert az elfogatás a bosszú művének tekintetnék; mert e hangulat miatt az országgyűlés a vád alól feloldaná a vádlottat, s mert - ami még mélyebb jelentőségű - az egész világon Elemér volna legőszintébb-

ben meggyőződve Pécsi ártatlanságáról, s ő kárhozná leginkább az ármányt, a gonoszsgot - a nagybátyát.

Kassai egy percig le is akart mondani a törvényes föllépésről.

- Értésítem a komédia felől fiskális direktorunkat, hogy nyomozzon, ha tetszik - mormogá leverten. - De minek fáradjak ezzel is? A főispán elmozdítását fogom sürgetni, ha figyelmét a titkos gyűlés ki fogná kerülni... Hm! Könnyű lesz az ő mentsége; hisz Székelyföldre utazott!... Azonban a kormányzó főbíró nem erőszakos jellemű férfiú-e, kit, míg kerületi tiszt volt, zsarnoki eljárásaiért vád alá helyeztek? Pécsi sürgette a közkeresetet, s ideiglenesen hivatalától föl volt függesztve. Tehetek-e én róla, hogy a szigorú törvényesség szerint őt illeti a szombatosok elleni föllépés?

Kassait ezen elmékedés fölfrissíté, arca elevenéget, kedélye ruganyosságot nyert.

Ismét elolvasta a titkár levelét, s most már nem találta e szorgalmas kutató észrevételeit sem együgyű, sem fontosság nélküli firkának. Különösen kedvelni kezdé éppen azon sorokat, melyek Pécsinek a szombatosok közötti népszerűtlenségéről szólnak.

Azt hiszik a rajongók, hogy őket Pécsi fölláldozni s mintegy elárulni akarja, s hogy a szenvedélyes követelések korlátozásával Rákóczi célzait mozdtíja elő. Felséges! Felséges! A megaranyozni való férfiak! Csak hinnék bár ezt mélyen, tántoríthatatlanul! Mikor bukott meg egy eszme, egy párt vagy érdek más, mint a túlzók heve miatt?

Kassainak, midőn erre gondolt, bizodalma az esetlegek iránt szilárd lön.

- Hadd legyen mérsékelt Pécsi, annál féktelenebbek lesznek az igazi szombatosok. Csakúgy nem ismeri a szenvedélyt, mint a mágus a lelket, melyet földéz, mellyel magát akarja szolgáltatni! Keleten utazott, s no, megtanulta-e a legmélyebb értelmű meséket? Balázsfalva a könnyezésig sokra fogja őt oktatni... Két úton válhatik döntő eredményűvé a titkos értekezlet - fűzé tovább eszméit Kassai. - Vagy a rajongók, Pécsi ellenzéseitől ingerelve, szélsőségre ragadtatnak; vagy a kormányzó főbíró, a hivatali buzgóságtól ösztönözve, a józan okosság határán túllép. S hátha ez is, az is megtörténne? Csak rajta, csak rajta! Veszítsétek el eszeteket ti; én a szigorú törvényesség mellett maradok. Ítéljen az országgyűlés, törjön pálcát a bűnösök fölött! Mi, kik a törvény őrei vagyunk, hadd szolgáljunk részrehajlatlanul az igazságot! A kormánynak egyik fél részére sem szabad hajlani. Magas hivatását hogyan tölthetné be másként?

Kassai a kormányzó főbírónak hosszas levelet írt, melyben elmondá: mily tarka hírek keringenek a szombatosok szándékai felől. Lehet, hogy igazak, lehet, sőt valószínű, hogy koholtak. Főleg az látszik hihetetlennek, hogy a magyar zsidók a bevett vallások rangját és jogait követelnék; de napjainkban sok rendkívüli és megfoghatatlan történt. Példa rá Zólyomi Dávid lázadása s a jámbor Bethlen Istvánnak vádaskodása a budai basánál az ország választott fejedelme ellen. Most ugyancsak szemesnek kell lenni még a falu elöljáróinak is, s annál inkább az oly tekintélyes úri rendű férfiaknak, kikre egy kulcsos város vagy éppen megye kormányzása van bízva; mert a sátán nem alszik, s mentől több istenkísértéssel jár valamely terv, annál több sikerre számíthat, a közszellem romlottsága és a hivatalnokok erélytelensége miatt. Ki gondolta volna, hogy a szombatosok zendülés végett összegyülekezni mernének, s mégis beszélnek, hogy meg fog történni! Némelyek a pártütés helyéül Udvarhelyt, mások Kolozsvárt jelölik ki, de vannak olyanok is, kik a kikelet első szombatja körül Balázsfalván vélik az országháborítók találkozását végbemenendőnek. Csodálatos volna, ha éppen a fejedelem székvárosához ily közel szándékoznának a fölkelés zászlóját kitűzni, s éppen oly jeles főúr kastélyában, ki szelíd, jámbor életéről ismeretes, s ki néhai Bethlen Gábor uralkodása alatt akkora szigorral üldözte a kihágásokat, hogy buzgósága miatt gyakran az ártatlanok is szenvedtek. Valóban igen nehéz ezt az örültséget föl is tenni; de ha csakugyan megkísér-

tetnék, s az előjáróság behunyt szemmel elnézné, óriási eredményű hanyagságáért még a szombatosok pártfogásának vádjára és büntetésére is kitehetné magát; míg viszont, a dobra nem ütött s erélyes rendszabályok alkalmazásával, a fenséges fejedelem és a szeretett haza háláját érdemlené meg.

Ily hangon volt írva Kassai levele, melyet másnap reggel gyorspostával küldött a kormányzó főbíróhoz.

Midőn pedig ezt elintézte, mintha pihenésre volna szüksége, még hivatalszobáit sem látogatta meg. Ki sem bontá az aktákat. A fejedelmi udvart is kerülé. Senkit fel nem keresett. Mentől kevesebb tisztelgőt fogadott el. Elővevé kedvelt íróját, Senecát, s mintha a világ megszűnt volna számára létezni, a bölcsekedés komoly, vagy változtatás kedvéért a szelíd múzsa társaságának szentelte óráit.

Akár tudományos foglalkozása, akár, ha inkább akarjuk hinni, a leendő nótapör okozá, de annyi bizonyos, hogy mihelyt a főbíróhoz intézett levelét útra bocsátotta, többé sem Szeredi politikai ármánykodásain, sem Bodó Klárának Zsófia hercegisasszonyra gyakorlott befolyásán, sem más apróságokon nem törte fejét, azt tartván, hogy minden időnek megvan saját igénye.

4

- Édes leányom! - szólt Pécsi éppen azon nap estéjén, melyen Kassai a kormányzó főbíróat értesíté -, kedves Deboráhm, arcodon most mindig van valami merengés, mely igen hasonlít a bánathoz.

- Csak az esik rosszul, atyám, hogy holnap nálam nélkül indulsz Balázsfalvára.

- Szépséged s nyílt háztartásunk sok vendéget vonna hozzánk; pedig teljes visszavonultságban óhajtanék pár hetet eltölteni. Lásd, gyermekem, csak kétszer volt nálam György hercegfi, csak alig észrevehetően szaporodtak „remeteségem” fölkeresői, s mégis, mint hallom, ellenségeink politikai célokat gyanítanak barátságos összejöveteleink okául. Hátha még Balázsfalván vendégséget adnánk! Mit nem mondanának? Mekkora veszélyt nem fedeznének föl abban, hogy Pécsi Simon kastélya telve vendégekkel, hogy a déli lakomát este víg tánc váltja föl, és a házikisasszony meggyerő modora elfeledtet valamit a régi viszályokból, a régi gyűlöletből?

- De miért is kell neked, atyám, ellenségeink rágalmától tartani? Miért hiszed, hogy minden szájas vagy cselszövő ember minket megbuktathat? Nincs-e házunknak szilárd alapja, nem erősek-e ívei, nem nyugszik-e homloka márványoszlopokon? Én azt gondoltam, hogy magának a földnek kell megrázkódnia, és midőn falvakat temetett a mélységbe, hegyeket mozdított ki régi helyeikből, csak akkor félhetsz hogy házunk fala is repedéseket kap. Nem értem, atyám, miért hártod el annyi aggodalommal a befolyásra törekvés látszatát. Nem kormányoztad-e Erdélyt évekig? S miért ütközhöl meg, ha valaki azt gyanítja, hogy a te engedelmes leányodon, Deboráhn kívül, még mást is akarsz vezetni? Nem azt illeti-e a hatalom, aki hatalmas, tekintélye, gazdagsága, erélye és belátása által? Miben versenyezhet Kassai veled addig, míg a bűnnek nem fognak oltárt emelni? Miért tegyék a babérkoszorút az ő mocskos halántékaira, nem pedig a te fennkölt, nemes homlokodra?

- Mi jut eszedbe, Deborah? - szólt Pécsi, keserű mosollyal. - Még ellenségeim közé vegyülsz, kik azt költik, hogy csendes visszavonultságomat képes volnék a nagyravágás hiú csábjainak fölláldozni!

- Ne nevezd atyám nagyravágyásnak a hivatást, a kötelességet. Te magasabbra nem emelkedhetel, mint ami vagy. Hisz a fejedelmi szék be van töltve. De többet szolgálhatsz a hazának, mint jelen körülményeink engedik. S miért ne törekednél erre? És miért titkolod tőlem, hogy magad sem tartod pályádat bezártnak? Aztán ki állíthatja, hogy csak ellenségeid becsülnek meg tégedet, midőn az elviselt államférfiakhoz nem soroznak? Vannak barátaid is, kik nem bántalmaznak azzal, hogy jövőödöt tagadják. Mikó, Haller s mások sokat várnak föllépésedtől.

- Vajon mi hasznuk lenne megbukásomban, hogy arra egyengetik az utat! - sóhajtá Pécsi. - Korlátnoka voltam Bethlen Gábornak, s azok törekedtek vesztémre, kik most Kassai esküdt ellenségei! De mi van bennem Kassaihoz hasonló, mely a gyűlöltetésben vele egy színvonalra állítson? Elődöm szűcs, az övé erszénykötő: itt a titok... Deborah, arcodra vér szökellt! Vagy talán a kandalló lángja hevíté föl vonásaidat? Vonjuk hátrább székeinket, s beszélgessünk e szép, magányos estén, midőn vendégeink nincsenek, oly dolgokról, melyeket egymás közt nem szégyellhetünk. Vajon mi a boldogság, Deborah? Gyakran látok felleget homlokodon, s te sokszor képzelsz engemet rosszkedvűnek. Hány fényes ruha, hány bál kellene neked, hogy kerüljék az árnyak homlokodat? Hány falut vásároljak még, hány palotát építsek, hogy a rossz kedv örökre száműzessék az arcodról? Nem tudnál-e hozzávetni, vajon mennyi pénz vagy hatalom szükséges rá, hogy egészen boldogok legyünk?... Gyulai mikor volt nálad, Deborah?

- Hogy kérdezhetsz ilyen közönyös dolgot, atyám, midőn érdekesekről kezdettél beszélni?

- Mert azt akartam mondani, hogy te alkalmasint legdúsabb ara volnál, és szépségre, műveltségre is, úgy vélem, nem utolsó. Anyád öt évvel volt fiatalabb menyegzőjékor, mint te most vagy. Gyulai régóta nem jött házamhoz.

A büszke Deborah szemébe könny szökellt.

- Meguntál-e, atyám? El akarsz-e magadtól taszítani, hogy oly aggodalmasan keresed számomra a férjet?

- Szeretnék boldognak látni.

- S nem vagyok-e az, míg körülted élhetek?

- Azt hittem, Gyulai érdekel tégedet.

- Ha lettem volna is iránta némi vonzalommal, az inkább szeszélyből, mint érzésből támadt, s esküszöm, már rég kialudt. Hamvát sem találod meg. Bolygó fény volt, melynek nincs tűzhelye, mely nem melegít, s mely nem lévén helyhez kötve, elröppent.

- De, Deborah, Gyulai eléggé ragaszkodott hozzád, s mégis vagyond, szépséged, elméd és jó erkölcsöd nem köthette le őt. Ne fordítsd el arcodat, Deborah! Miért szégyenlenéd e vereséget? Azt hiszed, hogy mivel tetszelgésedet s a hódítási vágy apró és ártatlan cseleit, mellyel szívét be akartad hálózni, észrevettem, most kevés véleményemmel vagyok bűbájaidról vagy elmédről?

- Te soha sem beszéltél velem még így, s talán ily nézeteket inkább az anya szokott mondani leányának és nem az apa.

- Anyád nem figyelmeztethet többé; engedd, hogy én tehessem. Tudod-e, Deborah, miért vonult vissza mindinkább Gyulai? Miért áll ellene a varázsnak, melyet a gazdagság a szegényre, a szépség az ifjúra gyakorol?... Mert egy gyöngeségben hasonlít természete a tiedhez, s e közös gyöngeség téged feléje vont, őt tőled távolítja.

- Ugyan mit akarsz bennem fölleplezni, atyám!... Kezed eddig oly gyöngéd volt.

- Ne rettegj, magamat is vádoló. Leányom vagy, csontomnak csontja, véremnek vére... tévedésemnek folytatója és kiegészítője. Gyulai pártában hagy tégedet, mert a család-régiségről nem sokkal tart kevesebbet, mint Pécsi Deborah. Igazam van-e?

A leány lesüté fejét és hallgatott.

- De hová vezet e nagyravágyásod? Szív nélkül adod-e kezdet egy régi családúnak? S lesz-e az más, mint éppen olyan férfiú, akinek szemében üres előítéletként tűnik föl, ami a te büszke nézeted szerint mindent kipótló tulajdonnak látszik. Fog-e ily férj egész életen át küzdeni, hogy a főrangúak közt számodra kényelmes helyet vívhasson ki? Vagy talán jobbnak fogja tartani a szűcs unokahúgát magányba vinni, és kitelhetőleg elkülöníteni saját rokonaitól is, kik éppen azért, mert náladnál rútabbak, szegényebbek és szellemtelenebbek, soha sem fogják azon egyetlen előnyüket elhallgatni, hogy nemeslevelők régi? Ó, Deborahm, a család régisége silány előítélet annak, ki rá nem vágyik, de aki nem bírja és vágyik rá, az tantaluszi kínra van kárhoztatva, mert elérhetetlenért eped.

- De honnan veszed, atyám! - szólt Deborah, egy könnyűt törölve le indulattól lángoló szemeiből - honnan veszed állításodat? Nem volt-e szívem egykor Kassai Eleméré, s vonakodtam volna-e kezemmel ajándékozni meg őt?... Ne haragudjál, atyám, hisz én örökre lemondtam róla, s nevét csak mentségemül hozom föl.

Pécsi arca sötét és merengő lőn.

- Gyermekek voltál, Deborah, midőn a piszkos zsobrák rokona érdekelt. Kevéssé ismerted akkor még a világot, jellemed nem nyert szilárd körvonalakat. S végre is csak az én indokolatlan, az én kába rokonszenvem fejtette ki kebledben azon múltékony hajlamot, melyre most hivatkoznál.

- S hogyan tudod, atyám, hogy Elemér iránti rokonszenved indokolatlan volt? Nem nyugodt-e szintén csillagjóslaton, mint későbbi ellenszenved? Akkor az égitestek védődnek mondták Elemért, most üldöződnek állítják.

- Kebledben lehet ellenmondás, Deborah, de ne keresd azt az ég boltozatján. Elemér csillagzatának jótékony hatását az enyémre megváltoztatta a Kassai csillagházának malefikus befolyása. Mi van ebben összeférhetetlen? Szeretném, ha több tiszteletet tanúsítanál azon tudomány iránt, melyet az óvilág legnagyobb bölcseitől nyertek örökségül századunk kevés avatottjai.

- Atyám, egykor valami kuruzsló nő a tenyeremből olvasta ki, hogy hercegnővé leszek, s rokonaim úgy fognak tisztelni, mint Józsefet testvérei, midőn inséges állapotjokban szinte elébe vezetnének. Emlékszel-e, mit mondtál nekem? „Az ember sorsa nincs a tenyerére írva.” De atyám, hátha jövendőnk csak úgy van a csillagokra följegyezve, mint a tenyerünkbe? Én, mint tudod, szakítottam Elemérrel, azonban, ha az égitestek, midőn rád nézve veszélyesnek állítják őt, azt akarják kijelenteni, hogy rossz emberré lett, akkor, atyám, inkább hiszem a mennyboltozat minden csillagát hazugnak, mint Elemért jellemtelennek.

Deborah könnyei sűrűn omlottak.

- Szerencsétlen gyermekem! Hiszen te még most is szereted őt! - kiáltá Pécsi, leírhatatlan megütközéssel.

Deborah bámuló tekintetet vetett atyjára, mint szokott az, ki véletlenül új, nagy és hihetetlen hírt hall. Sokáig nézte a tisztaság komor vonásait, sokáig küzdött vagy gondolattal vagy érzéssel, s ajkai előbb mozdultak meg, mintsem szavát hallani lehetett volna.

- Igaz - mondá végre -, igaz, hogy én Gyulai csillogó, de üres modorából tanultam Elemért becsülni, de mert most kedvezőbben ítélek fölére, mint akkor, mikor Mikóék házában utolszor találkozáink, következik-e, hogy szerelmem föléledt. Mintha mi, leányok, azt zárnök legmé-

lyebben a szívünkbe, aki legtöbb becsülést érdemel! Mióta hiszesz, atyám, oly tökéleteseknek? Gyarló teremtések vagyunk! Az Isten a külszín imádására alkotó a némbereket. De minek is tévedtünk, atyám, ily csodálatos kérdések és feleletek tömkelegébe?

- Deborah, te soha férjhez nem fogsz menni - sóhajtá Pécsi.

- Azt hiszem én is. De nem vagyok-e eléggé boldog melletted, atyám? Hol leszek oly szabad, oly független, mint körödben? Találok-e más hajlékot, más háznépet, melyben semmi ne hasson kedvetlenül, visszataszítón ízlésemre, érzésemre? Ha elkényeztetett, atyám, gyöngédséged, ha nemes természeted minden közönséges és aljas látástól is elszoktatott, miért ütközöl meg, hogy pártában kell maradnom? Te rangkórak hitted a kiváló, a megkülönböztetett iránti vonzalmamat, s kárhoztattál miatta, menj, kérlek, az új családok társaságába, s keresd az ifjút, ki leányodat boldogíthatná, és ha reá találsz, kezem az övé, csak fogadja el.

- El van tévesztve egész életünk, Deborah! El van tévesztve! Te a szenvedő vagy, én a bűnös. Rosszul neveltelek, rosszul szoktattam magamat. Mi lesz belőled, ha engem az Isten magához szólít! S ki tudja, nincs-e a halálangyal hátam mögött, és nem ereszt-e nehéz kezét éppen most a vállamra, hogy összeroskadjak? Ó, Deborah, mi lesz belőled, ha életem helyett vagyonomat veszteném, s ki tudja, már nem osztottak-e meg titkos ellenségeim birtokaimon, és csak az alkalmas percre várnak, hogy szándékukat végrehajtsák? Én voltam egyszer börtönben és vagyonvesztési pör alatt, pedig akkor igazságos fejedelem uralkodott: nem történhetik-e másodszor is meg, s rám nézve kedvezőtlenebb viszonyok közt? Soha pártütés nem forgott eszemben, s mégis félig lázítónak tartottak.

- Ah, atyám, nem igazolja-e ez általad gáncsolt állításomat? Akinek egyszer a hatalom kezében volt, mihelyt gyöngének látszik, megaláztatástól tarthat. Azért mondtam, használd a kedvező alkalmat, ne idegenítsd el magadtól azokat, kik most körödbe gyülekeznek, törekedjél György herceget érdekeidbe vonni, állj az urak pártjának élére, küzdjél Kassaival a palotában, a társas körökben, az országgyűlésen, s győzni fogsz bizonyosan. És ha nem is győznél, a harc alatt annyi erőt vontál össze, annyi férfikar és rokonszenv fölött rendelkezél, hogy senki nem fog bántani; megköszöni, ha tőled békében maradhat.

- Deborah, sokszor beszéltem neked, miként vívtak a cirkuszban a gladiátorok egymással az uralkodó és nép mulattatására, de nem jut eszembe, hogy említettem volna oly gladiátort, ki hetvenéves korában vágyott a küzdőhomokra lépni. Intézzék el egymás közt a párt férfiai komoly vagy nevetséges tusáikat; az aggastyán okosan cselekszik, ha a kandalló mellett ül, mint én most, és szerencsés, ha oly kedves és szép gyermeknek, mint te vagy, dőreségein mosolyoghat. - Pécsi közelebb húzódott a tűzhöz, s kezét Deborah karjára tette. A kandalló lángja az öreg tiszteletre ragadó és a leány ígézetes arcát megvilágította. Különben sötét volt a szobában, senki sem hozta be a karos gyertyatartókat, senki sem gyújtá meg a csillárt; mert bizonyos méla érzések és eszmék a homályban szövődnek, és sem az apa, sem a leány nem gondolt arra, hogy csengettyű zsinagét meghúzza.

- El van tévesztve egész életünk, Deborah! - szólt Pécsi, mélyen sóhajtva. - De nem azért van eltévesztve, mert a hatalomból kiestem, hanem, mert alacsony származásom mellett hatalomra törekvém, s mert ismeretek után szomjazó lelkemet kinccsel akartam kielégíteni. Átléptük a számunkra jelölt sorompót, s a világi szerencséivel cseréltük föl a boldogság föltételeit. Ha nem gyűjtök mulandó vagyont számodra, ha nem veszek körül a fényűzés és választékos ízlés varázsával, kedélyed saját természetes egyszerűségében fejlik ki. Kezed és szíved nem vált volna külön; együtt ment volna át egy őszinte, jámbor és hozzád hű férj birtokába. Most meghasonlásban vagy magaddal s helyzetekkel. Aztán, ha nem áhítozom emelkedés után, hatalmam a tudósok köztársaságában lett volna naggyá... ott születésre nincs szükség, ott az ész a hatalom s nem a származás. Aki engem ott buktatott volna meg, a fájdalom helyett az

öröm könnyeit látta volna szememben; mert a tudomány birodalma azon előjoggal bír, hogy a jeles csak a jelesebb elől hátrál, s a kitűnő elhomályosítása a világosság terjedését jelenti.

- Nem vitatkozhatom e téren veled, de sejtelmem mondja, hogy ábrándozol, atyám, s a fényes szín, mely a tudomány pályáját körülfogja, képzeletedé, nem a tárgyé.

- Ne hidd, ne hidd! Én csak úgy lehettem volna igazán boldog. Ifjú éveimben a föld három részén bolyongtam, küzdve szükséggel, nélkülözésekkel, kitéve vad népek üldözésének, tengerviharnak s a megmérhetetlen homokpuszták égető hevének. A tevé kidőlt fáradtság és éhség miatt, de kedélyem nem tört meg. A hajó árbocát lesújtá a villám, de reményem vitorláit sohasem vontam össze, és szép partokat látott álmodó szemem, túl a fenyegető zátonyon, s felette a sötét felhőknek. Most, Deborah, a vagyon kevés élvezetet ígér, a nyugalom nem nyugtat meg, a veszély nem edzi lélekerőmet. Az égen, földön és keblemben ezer jel mutatja, ezer hang súgja, hogy hazámba visszatérve, rosszul választék pályát. Nem kellett volna csekély hivatalból nagyobbra, a nagyobból a legfőbbre törekednem, s világi tekintélyemet a vagyongyűjtés eszközeivel emelni, de egyszersmind behomályosítani. Az arany és ezüst, míg mértékletes vágyainknak szolgál, hű szövetséges, mely belértékünket fejleszti, és világosságra hozza; de ellenséggé válik, midőn szomjúhuzzuk, halmozzuk. Mikor nem feküdt a nagy kincsen valami átok? Vagy mások hiszik magukat általunk megfosztottnak, vagy legalább mi érezzük, hogy megfosztva vagyunk fogékonyságunktól, egyszerű örömeinktől és a gondtalan vidámságtól.

- Atyám! Tudnál-e szegény lenni? Tudnál-e a polgári egyszerűségben meglegedésre találni? Tudnál-e oly kicsiny szálláson, minő a Németországból hozzánk jött híres tanítóké, boldognak vallani magadat?

Pécsi gondolkodó homloka mélyebb redőkbe vonult; kezét mélán terjeszté ki a vasfogó után, s a kandalló bikkhasábjait ütögette. A szikrák pattogtak, élesebb lángot vetett a tűz, és egészen megvilágítja a merengő agg nemes, deli és bánatos vonalait.

- Ó, atyám - folytatá Deborah -, beférhet-e a folyó, mely iszapos hullámain nagy terheket hord, azon kövecses, keskeny mederbe, honnan csörgedezve és tükörtisztán indult ki?

- El van tévesztve egész életünk! - sóhajtá Pécsi, nem figyelve leánya szavaira, vagy nem akarva rá felelni... - Mivé lennél, Deborah! - folytatá kevés szünettel - ha vagyonunkat elvesztenők!

- De miért forogna a mi vagyonunk több kockán, mint a másé?

- Mert több ellenségünk van, s mert a világ nem szokta meg hozzánk tartozónak tekinteni azt, amivel bírnak. Falvainak nagy részét a nép még a régi tulajdonos nevéhez köti. Idegenek vagyunk sajátunkban. Deborah! Az üstökös néha belép a bolygó égitestek körébe, de azért nem tartozik a zodiákus rendszeréhez. Ott volt, ragyogott, eltűnt! Erdélyben az új családok nem vernek mély gyökeret. Az első fellelkeszkedés kisodorja alóluk a földet.

- Istenem - sóhajtá Deborah, megrettenve -, te valami veszélyt titkolsz előlem.

- Nem, leányom! - válaszolá csendesítőleg Pécsi - csak azt óhajtanám, hogy sorsodat biztosítva lássam. De e vágyról is le kell mondanom!

Deborah szemébe könny tolult. Az apa magához szorítá a leányt, megcsókolá homlokát, arcát, s küzdött magával, hogy könnyeit visszafojtsa.

- Atyám! Te büszkének tartasz, s mégis azt véled, hogy nem tudnám elhordozni a csapásokat! Szeretem a fényt, kényelmet, a társaságot, de többre becsülöm magamat, mintsem higgyem, hogy elvesztésükkel semmim sem marad.

- Ne hallják meg a kegyes csillagzatok e szavadat! Ne kényszerítsenek arra, hogy büszkeséged e tűzpróbára kitéssék!

- Atyám! Valami nyomja szívedet.

- Csak az a mindennapi gond, csak az az állandó aggodalom, melynek tudná Isten miért, ma adtam először szavakat.

Most a komornyik vendégeket jelentett.

E percben e különben szokott dolog oly csodálatosan hangzék, hogy az apa és leány egyaránt meg voltak lepve általa.

Deborah szobájába, Pécsi a jövők elébe sietett.

A látogatók természetesen Kassaival elégtelen főurak voltak, kik a hatalmas miniszter bukását közelinek tarták.

Reményeikre hozhattak kecsegtető okokat, s most többet, mint régebben.

A budai basa és a magyar király a béke megsértése felől kölcsönösen panaszkodtak. Hol török öröket vágtak le magyar portyázok, hol a szultán alattvalói raboltak nőket, fogtak el egy-egy térítő szerzetest, s mindenik fél az elkövetett sérelemért hevesen követelte az elégtételt, de eredmény nélkül.

A súrlódások a budai basát mindinkább arra hangolták, hogy a temesvári basa példáját utánózva, barátságos tanácsokat adjon az erdélyi uraknak. Most volna ideje Konstantinápolyban engedélyt sürgetni a vallásos nyomásért indítandó háborúra, most a fejedelem nem kopogtatna a fényes kapunál ok nélkül - ez vala a titkos izeneteknek veleje.

Pécsi vendégei a fejedelemné buzgóságára és Szeredi ügyes cselszövényeire támaszkodtak. Nem kételkedének, hogy a háború lehetlenné teszi Kassait, s hogy ha Rákóczi saját felelősségére megkezdí az ellenségeskedést, a török hamar le fogja az álarcot vetni, s megtörve a békekötést, egész erővel vesz részt a hadviselésben.

A vendégek Pécsit szintén erélyes működésre ösztönözték.

Neki, mint egykor az erdélyi ügyek élén álló férfiúnak, voltak még a portánál befolyásos barátjai, kiket a háborúpárt érdekeinek előmozdítására föl lehetett volna használni.

Erre céloztak az urak, ez volt a tárgy, melyért a fölvergődöttnél tisztelgének.

Pécsi átérté szándékukat, s úgy vezeté a társalgást, hogy mielőtt nyilatkozhatott volna, már látható volt, miként mindent megtagad, s hogy fölösleges vele részletes vitatásokba ereszkedni.

- Nemzetes és nagyságos uraimék - szólt, megszorítva a távozni akarók kezét -, bizonyára dicséretes dolog, egy rossz tanácsostól megmenteni a fejedelmet. Ha fiatalabb volnék, hevesen ostromolnám Kassai eljárásait az országgyűlésen, az országtanácsban s mindenütt, ahol jogom volna a közügyek felől nyilatkozni. De akkor sem vegyülnék udvari cselekbe, akkor sem mártanám kezemet titkos működések közé, mert tapasztaltam, hogy akik Erdélyben árulásért veszték fejüket, rendszerint hűk voltak a fejedelemhez és hazához. Minden bűnök csak az udvar kegyelt tanácsosai megbuktatására forralt tervekből állott, melyek mentől titkosabbak valának, annál gyanúsabb eszközök használatára vezettek. Ha Kassai becsületes ember volna, akkor elmozdítása könnyebben történhetnék. Nem volt nehéz, néhány névtelen ellenségnek engem a hatalom tetejéről egyszerre a szamosújvári vár földalatti börtönébe dobni, de Kassai ördögi ügyességgel fogja magát védeni. Aztán, ha sikerülne is őt megbuktatnunk, nagy kérdés: vajon a felső megyék sérelméért indított háború hasznára lesz-e

országunknak? Vajon uralkodónk Bethlen Gábor katonai tehetségét átvette-e a fejedelmi pálcával együtt? Vajon van-e általában a vallásnak világi fegyverekre szüksége? S vajon egy szerencsétlenül végződő hadviselet Erdély önállóságának nem vet-e véget?

- Mi ez aggodalmakat Kassai uramtól is hallottuk - válaszolák az urak gúnyosan.

Pécsi érzé, hogy szakított azon egyetlen szövetséggel, melyre, ha hatalom után vágynék, még bizonyos pontig támaszkodhatott volna, de nem vette szívére e veszteséget.

Szükség volt elvágnom a hidat, hogy azon vissza ne térhessek többé - gondolá.

Halk léptekkel, borongó arccal ment írószobájába, elővette egy titkos szekrény kulcsát, s valami színevesztett iratot vont ki.

Saját kérelemlevelének eredetije volt, melyet tizenöt évvel előbb a szamosújvári börtönből írt Bethlen Istvánhoz, a kormányzóhoz.

Látható elérékenyüléssel haladott a sárga betűkön tovább.

- Ez a párt vádolt azzal, hogy a pozsonyi békealku alatt a németektől ajándékot fogadtam el. S most szövetkezzem velük a hatalomért? Soha! Mulandó jók miatt miért veszítenék az önbecsülésből!

Tovább olvasott, de könny tolult szemébe, midőn a következő helyhez ért: „Kívánom, hogy amely vége volt Anamásnak és Zaphyrának az elrablott pénzért, és amely büntetés szállott Geházyra, Eliseus szolgájára, Nanannak Cyrus királytól visszahozott kincseért, énreám szálljon az, ha bűnös vagyok, ha pedig ártatlan volnék, vegyék az átkot magokra hamis vádlóim!” Én ártatlan voltam! - sóhajtá Pécsi. - De bocsásson meg az Isten nekik, hogy életemre törtek, s nekem, hogy börtönben és bilincs közt, a fájdalomtól elcsábítva, az ég bosszúállását idéztem fejükre!

A falszekrénybe rejté a levelet, hogy tovább ne olvashassa. Szokatlanul bús és ünnepi volt hangulata.

- A csillagzatok folyvást ellenségeim, mintha mondanák: el van tévesztve egész életed! De hát miért mosolyogtak pályám fölött? Miért kísérték kedvező sugaraikkal a fejedelmi udvarba? Miért voltak az igaz útról félrevezetőim? Szegény Deborah!

Pécsi hosszas virrasztása alatt elhatározta, hogy Balázsfalváról visszatérve, többé semmi közügybe nem vegyül.

E percben még csak a szombatosok sorsa bírt előtte érdekel.

Le akarta beszélni őket a vakmerő lépésről, mely szerint bukásukat idézte volna elő.

Lehetetlennek hitte, hogy a mérséklet szükségét be ne lássák.

Ha pedig túlcsapongnának, el volt tökéelve velök is minden összeköttetést megszakítani.

Egy percig eszébe ötlött: vajon a balázsfalvi összejövetelt nem fogják-e Kassai és többi ellenségei az ő üldözésére kizsákmányolni?

De a körlevél óvatos szerkezetében bízott, a nemesi lak szentséget, megtámadhatatlanságát szilárdnak tartá, lehetetlennek képzelé, hogy valaki azért essék vád alá, mert az ország csendjének háborítása ellen működik, s az izgatások elejét venni, a fölhevült indulatok balirányának útját állani akarta.

Dajka püspök Kassai fullánkos célzatai óta, komolyan kezdé féltetni Zsófia hercegnőt, a fejedelmi udvart és a heves vérű György úrfit Bodó Klárától, a híres képmutatótól, aki az erkölcs álarcát oly jól tudja hordani.

Szívét rettegettség fogta el, midőn rágondolt, hogy a történhető szerencsétlenség valódi oka végtére is ő, mert nem kellett volna szánalomtól indítatva, oly némbert vezetni a nagyaszonnyhoz, kinek múltjával egészen ismeretlen volt. De hisz tévedt nőnek képzelte; s hogy teheté föl, hogy a fejedelemmé az ellenkezőjének hívására csábíttatik? E mentség mást az önvád alól föloldhatott vala, míg a jámbor püspököt nem nyugtatta meg. Szorongása óránként növekedék. Azonban azt is fontolás alá kellett vennie, hogy vajon Kassai nem unokaöccse iránti vonzódásból képzele-e Bodó Klárát oly vétkesnek? S ekkor nem volna-e kegyetlenség a különben is szerencsétlen némbert az udvarból kiűzetni, hol az üldöztetés ellen menhelyet talált? Dajka nem tudta fejéből kiverni azt a rögeszmét, hogy a gyűlölet és remegés, melyet a Kassaival társalgáskor Klára arcán észrevőn, vétkes szerelmi viszonyból eredt, s negyven éves lelkeszi pályájának tapasztalatai arra inték, hogy éppen ily kérdésekben kell az érdeklettek kölcsönös vádjait kétkedéssel fogadni és semmi elővélemény által túlságos szigorra nem csábíttatni.

Alkalmat keresett tehát a nagyaszonynál Klárára vezetni a beszélgetést, s általános célzásokkal óvakodást tanácsolni az idegen némbert iránt, de intései annyira nem hordák magokon a cselszövény mázát, annyira távol voltak minden rágalmozástól, hogy éppen őszinteségek miatt a fejedelemmé figyelmét teljes mértékben fölébreszték. Szóból szó fejlődött, s a püspök elbeszélé, amit Kláráról hitt, s amit az öreg Kassaitól hallott.

Rákócziné arcán ingerültség jelei mutatkoztak.

Vette észre, hogy Kassai megkezdé titkos működését a szombatosnő ellen.

Nem kétlé, hogy a gyanút benne a Zsófia hercegnőnél lefolyt jelenet idézte elő.

Lehetségesnek tartá, hogy Kassai már sejté Klarában Laczkó István nejét.

S a fejedelemmé büszkeségét megtámadta azon helyzet, melyben kénytelen a gyöngédség és szánalom tanácsának engedve, elhallgatni pártfogoltja nevét.

Az első percben már ajkain volt az egész titok, de szokott óvakodása győzött a pillanat benyomásán.

- Bizonyosak vagyunk benne - szólt -, hogy Klára nem ismeri Kassai Elemért; s ha ismerné, csak hálával viseltetnék iránta. Egyébiránt, nem akarjuk kétségbe vonni, hogy Kassai István uramnak lehet más és talán fontos oka azon személyről rossz hírt terjesztetni, kit főtisztelendőséged hozzánk vezetett. Mi nem vagyunk a szívek és vesék vizsgálói; de alig hisszük, hogy a gyalázás, mellyel Klára illetetik, ne esnék vissza azokra, kiktől kerül. Az idő hamar fog mindent világosságra hozni, s addig is, míg ez történék, figyelemre se méltassa főtisztelendőséged a kósza híreket, s maradjon szilárdul amellet, hogy helyesen cselekedett, midőn egy ártatlan szenvedőt kegyelmembe ajánlott.

- Az Isten ő szent felsége adjon magasságnak - szólt a püspök elérzékenyülve - hosszas életet, hogy számos alkalmá legyen könnyeket letörlni, megvigasztalni a csüggedőket, bátorítani a gyengéket, kikre az életben erős küzdelem vár! Nyugodtan távozom, és semmi sem fog többé arra tántorítani, hogy kétkedjem ott, hol országunk nagyaszonnyának bölcsessége csak bizalomra talál okot.

- S nincs is miért titkolja kegyelmed, még Kassai előtt is, jó véleményemet Klára felől - válaszolá Rákócziné, egy uralkodónő ismét fölébredt büszkeségével. - Lehet, hogy ő meg fog ütközni e híren. Annál rosszabb rá nézve. Különben Klára kiléte az én titkom, melyhez a világnak semmi köze, de ha Kassai uram ökegyelme mégis kíváncsi volna másnál többet tudni felőle, akkor forduljon hozzám. Neki, egyedül neki, adhatok fölvilágosítást, ámbár alig képzelem, hogy örömét lelné benne.

Dajka püspök sokkal eszélyesebb volt, mintsem e határozott nyilatkozatból bátorítást merített volna, hogy az öreg ítélőmestert bármiről értesítse.

- Minek fűjjam, ami nem engem éget! - gondoló magában. - Világos, hogy a nagyasszony Kassai ellen föl van ingerülve, s nem illenék papi helyzetemhez, hogy szóhordás által viszályt terjesszek.

Ez oly keresztyéni, mint ildomos szempontból még csak azt sem említé, hogy a fejedelemnénél volt.

Szeredi hamar akadt a szombatos pap nyomára.

Segíté a hirtelen eltűnt földalálásában az a körülmény, hogy egy kis birtokrésze Rápolthoz közel feküdt, s hogy a népre nagy benyomást gyakoroltak a szökött jobbágy rejtélyes lénye, sötét, érthetetlen, de babonás félelemmel hallgatott nyilatkozatai. A gonosz lélektől megszálltnak tarták, s kivált miután a boszorkányság hírében álló vén Marcsához vitetett, kerülte őt minden, s aki csak vele találkozott, keresztet vetve tért ki útjából.

A banya azonban az egész környéken ismeretes volt gyógyításairól, s rossz hírét, üldöztetését leginkább annak köszöné, mert szerencsésebb vala, mint a hátszegi borbély, a dévai barom-orvos, sőt oly betegének is visszaadta egészségét, kiről a szászvárosi okleveles orvos már rég lemondott.

Szeredi még arisztokratikus göggyéből és gunyoros modorából is sokat tudott föláldozni, midőn Kassai megbuktatását eszközölhette, s rokonának, a fejedelemnének szolgálatot tehetett. Ezért viseltetett rendkívüli részvéttel Szőke Pista és egész családja iránt.

A portusi áradatkor éppen Rápolttal melletti birtokából volt hazatérendő, melyet addig alig látogatott meg, de ahol most egy roskadozó, elhagyott s minden kényelemtől megfosztott lakban huzamos ideig tartózkodott.

Visszaérkezésekor kétségkívül részletes értesítéseket hozhatott magával a szökött jobbágy felől.

Szeredi sokkal erélyesebb volt, mintsem a nyert adatokkal buktatási terveket ne kötött volna össze.

De a fejedelemné, noha nagy részvéttel viseltetett Klára iránt, s noha a vallásháborút óhajtó párthoz szított, férje és az ország iránti kötelességéről magas véleménnyel bírt. Ezenfelül még önérzete, büszkesége sem engedte, hogy bárkivel is egy hivatalnok megbuktatására szövetkezzék. Legcsekélyebb rokonszenvvel sem viseltetett Kassai iránt, de szorgalmáról, hűségéről és államférfiúi képességéről kedvező véleménnyel volt. Hibáztatta a hatalmas miniszter elveit, keveset tartott jelleme felől, szerette volna tisztább kezekben látni a kormányt, de mély erkölcsi érzete mellett sem élt akár azon családban, hogy a legjobb ember okvetlenül legjobban kormányoz akár azon balvéleményben, hogy Kassai esküdt ellenségei csak azért haragusznak rá, mert bűneitől irtóznak.

Míg tehát Szeredi Szőke Pista üldöztetését politikai célokra akarta kizsákmányolni, a fejedelelné elégnék tartá, Klára családját az igazságtalan eljárás ellen biztosítani, a szenvedett méltatlanságokért kárpótolni s Kassait - amennyiben kikerülhetetlen volt - megszégyeníteni.

Ennélfogva nem állhatott rá Szeredi javaslataira.

S Dajka püspök látogatása után sem változtatta szándékát; csak annak, mit Klára iránti aggodalomból néhány napig még függőben akart tartani, siettetését határozá el.

A következő reggel a leányok termében egyszerre elterjedt a hír, hogy „a fejedelelné titka” az udvarból eltűnt.

Este még intézkedéseket tőn, még utasításokat adott némely nehezebb női munkákban, de virradat után mindjárt, a Zsófia hercegnő legújabb megrendelése végett, magához hívatta Petneháziné; azonban a nőcseléd, kit érte küldött, azon hírrel tért vissza, hogy a kisasszony az éjjel elutazott.

Hova? S minő alkalommal? - senki megmondani nem tudta.

Köz volt a meglepetés, s még magasabbra lőn fokozva, midőn Zsófi, ki Klárát minden délelőtt magához viteté, most nyugtalan arccal, sietve jött Petneházinéhoz, s követelte tőle, hogy az öltözködési órára okvetlenül előkerítse Klárát; különben maga fog fölletésére intézkedéseket tenni, s ha megtalálják, többé oly hanyag gondvisélet alá nem bízza, mint az udvarmesternőé volt, hanem szállására viszi, és saját őrizete alatt tartja. Ezentúl a kamarása, Gyulai Ferenc, lesz Klaráért felelős.

A zenebonának a fejedelelné azon izenete vetett véget, hogy Klára az ő parancsára utazott el, rövid időre.

Gyulai örvendett, már többé nem látá a bűbajos ismeretlent könnyű léptekkel, összeszedett arccal, választékos ízlésű s mégis oly egyszerű öltözetben haladni el mellette, és egy alig észrevehető, de kecses bók után a hercegnő belső termeibe sietni.

Meg volt elégedve, hogy e szép kísértettől megmenekült, kinek föltűnése mindig valami babonás megdöbbenést, valami badar nyugtalanságot költött föl keblében. Mire valók is voltak e haszontalan gerjedelmek, melyek a leendő államférfiú komoly céljaival ellenkeznek, s józan eszének szégyenére válnak? Ha legalább a Pécsi Simon leánya volna Klára; vagy ha legalább a gazdagságot régi címer kárpótolná!

De ki hozhat föl még erre nézve is kétségtelen adatokat?

Milyen könnyű lesz neki egy álmoképet elfeledni, mely a földhöz nem tartozik, s hasonlít a légi jelenetekhez, melyek csak pillanatig kápráztatják a szemét, és a láthatárról nyom nélkül távoznak!

Gyulai sokért nem adta volna, hogy Klára elutazott.

De lassan nyílt meg az ajtó; ha halk suhanást hallott közel és távol: akkor szíve összebb szorult. Ha az öltöztető két palotahölgy a kitűzött órában a belső termekbe lépett, akkor ő szokatlanul komorrá lőn. Ha Anna néne vagy akárki más történetesen Klára nevét emlité, akkor ő mosolyogva, gúnyosan, de mindig megkérdezte, hogy hová illant az a kóbor lány, kit a hercegisasszony oly nevetségesen szeretett, mintha karácsonyi ajándékban kapott báb volna?

A fejedelelné hintója az első udvar kapuja előtt állt meg.

A nagyasszony éppen sétakocsizásból tért vissza. Maga leszállott ugyan, de Petneházinét a friss lég további élvezetétől nem akará elvonni, noha az szorosabban húzódék be a hintó szögletébe, összebb szorítá felső ruháit, és kipirult arcából gyanítva, szembetűnő kedvet érezhete valamivel melegebb légmérsék iránt.

A fejedelemné szokatlan órában lépett férje lakosztályába, s egyenesen a „kék teremnek” tartott, mely Bethlen Gábor által kisebb tanácskozásokra használtaték; most pedig a fejedelem írószobája volt.

Ott találta Kassait, ki harmadnap óta, most először jelent meg az udvarnál.

A fejedelemné alkalmasint értesítve volt arról, hogy az ítélőmester úr még nem távozott el, sőt talán éppen csak ezért lepte meg látogatásával a fejedelmet, még a tanácskozás vége előtt; de talált ürügyet oly családi hírek közlésében, melyek Rákóczit különösen érdekelték, s csak miután vele a mellékkabinetben néhány szót váltott, említé, hogy Kassainak is akarna valamit négyszemközt mondani.

- Nem szeretem, midőn asszonyok vegyítik a politikába magukat - szólt félig tréfásan, félig komolyan Rákóczi.

- Én az ítélőmester urammal - válaszolá a fejedelemné, midőn már a kabinet ajtaján tartá kezét - nem az országos, hanem csak a rápolti dolgokról akarok értekezni.

Lehetetlen, hogy a hangosan ejtett végszavakat ne hallotta volna Kassai, s ennél fogva a fejedelemné meg sem ütközött, midőn a miniszter arcán a zavar és átállás észrevehető jeleire talált.

- Tanácsos uram - mondá nyájasan, de határozott kifejezéssel -, kegyelmednek van egy félrefekvő birtokrésze, melyet célszerűen nem használhat. Igen lekötelezne, ha a vételárán nekem átengedni szíveskednek. Hogy minden javítást és a gazdaság folytatására szükséges ingóságokat szintén hajlandó volnék megvásárolni, az önkényt értetik. A jószággrész, melyre célzok, Rápoltnak alig teszi negyedét.

- Rápoltnak - szólt Kassai erőltetett mosollyal - fenségednek, kegyelmes asszonyom, szintén nem esnék keze ügyébe.

- Igaz, de a vásárban nevezetes érdekem forog fönn.

Kassai kérdő tekintetet vetett a fejedelemnére.

- Szőke Istvánt akarnám a jobbágyság alól fölmenteni - szólt ez, olyan hangosan, hogy tartani lehetett, miként szavai behatnak a kis kabinetba.

Kassai meghökkenését daccal igyekezett leplezni.

- Ha fönsséged szerencsés emlékezőtehetségével bírnék, meg tudnám mondani, mennyi érdek köt Rápolton egyik vagy másik jobbágyhoz. Most azonban csak annyit említhetek, hogy nem örömet válnék meg éppen e birtokrésztől.

- Reménylem, kegyelmed mégsem fogja kérésemet visszautasítani. Én Szőke Pistát szabaddá óhajtanám tenni, mert egészséges korában sem alkalmas a jobbágy kötelességeinek teljesítésére, s miután elméje most meg van támadva, csak gondos ápolás mellett remélhető, hogy más és hozzá méltóbb hivatásra valaha képes lesz.

Kassai szíve meghűlt, tagjai átfáztak azon gondolatra, hogy a fejedelemné, a szombatosok ellen tervezett csíny előtt három nappal, ily részletes adatokkal bír egy szombatos sorsa felől.

- Ellenségeim talán fönsségednek nyomós érvekkel bizonyították be, mennyire nem volt jogomban Szőke Pistát szökött jobbágyként tekinteni és letartóztatni.

- Kegyelmed e részben jogosan cselekedett, s nincs a fejedelemnek, nincs az országnak akkora hatalma, hogy Szőkét a törvényes földesúr hatósága alól kiragadhatta. De éppen az ítélőmester uram érdekében óhajtanék a rápolti birtokrész földessasszonya lenni. Mert Szőkét kegyelmed kémjének tarták, bár, úgy hiszem, helytelenül.

- S ha kémem lett volna is - szólt Kassai -, mit egyébiránt senki sem bizonyíthat be, még eddigelé a kormányokat nem volt szokás azzal vádolni, hogy a dolgok fölől miért igyekeznek magoknak értesítést szerezni?

- Kétségkívül nem - válaszolá a fejedelemné. - De vannak, kik azt beszélik, hogy Szőke azért követeltetett vissza, mégpedig a törvényes eljárás megsértésével, mert nem akart kémme aljasodni.

- E hírt, melyet most van szerencsém először hallani, alkalmasint Szeredi őnagysága barátságának köszönhetem.

- Kívülről még maga a beteg is néha ily célzatokat ejt.

- Tehát ellenségem és egy örült vádolnak?

- Szőke Pista neje is tényekről beszél, melyek e gyanút ébreszthetnék föl.

Kassai mintha villám által lett volna sújtva. Eddig csak csodálkozott a fejedelemné adatain; most már megrémült, midőn egy egészen ismeretlen körülmény merült föl. Hogyan értesült a nagyszony a szökött jobbágy nejének nézeteiről? Mily nagy lehet az összeesküvés, mely ily titkok birtokába juttatá? Minő buktatási tervet kovácsolnak az ellenségek, kik annyi alatomossággal és ügyességgel tudnak aláaknázni? S mindez a válságos balázsfalvi gyűlés előtt három nappal történik!

E gondolatok, e talányok és aggodalmak egyszerre zuhantak Kassaira, s lábai alatt ingadozni vélte a földet.

A fejedelemné emeltebb hangon folytató:

- Tisztába hozni sohasem lehet az ilyen természetű vádakat, de megcáfolni is szintoly nehéz.

- Hátha - szólt most Kassai, egy ötlettel áthatva és fölbátorítva -, hátha mégis más okból küldöttem volna a kapa és ásó mellé Szőke Pistát, a szombatos szentet? Főnséged csak az egyik felet hallgatta ki, s reménytelen, kegyes leend a vádlott mentségeit is elfogadni.

- Részemről nem forog itt fönn semmi vád - válaszolá a fejedelemné. - Én óhajtanám megvásárlani Rápoltot; mert így gondolkozom: ha kegyelmed jobbágyságban tartja Szőkét, akkor ellenségei nemtelen bosszú gyanújával terhelik; ha pedig fölszabadítja, akkor nagylelkűségét félelemre, egy titok felfedezésétől való megrettenésre magyarázzák. Úgy hiszem, egy fejedelemné mindig aggódhatik, ha férje hű szolgálai, bár hibájukon kívül, fonák helyzetbe hozatnak.

Ekkor kilépett a kabinetből Rákóczi.

Kassai, mintha a magas tanú jelenléte legkevésbé sem zavarná, nyájas, mosolygó arccal mondá:

- Tökéletesen megnyugszom főnséged kegyes ajánlatában. Rápolti birtokrészem eladásáról a szerződést még ma délelőtt a fejedelmi udvar ügyvédével együtt írásba foglaljuk!

- Kár volt ítélőmester uramnak az alkuval sietni - szólt nevetve Rákóczi -, mert a fejedelemné bizonyosan aranybányát fedezett föl a rápolti hegyekben. Különböztetve megfoghatatlan, hogy takarékos léte, miként bírt öt perc alatt a fizetendő összeg iránt tisztába jönni éppen kegyelmeddel, kit eddigelé még rokonunk, Szeredi sem tartott javíthatatlan pazarlónak.

- Részemről, főnséges uram, nem panaszkodhatom a szerződésre. A jószág és az ingóságok valódi árát kapom vissza. S csak egyet sajnálnék, azt tudniillik, ha őmagassága, a fejedelemné a jobbágyság alól fölszabadítaná egyik emberemet, kit én a bitófa alól követeltem vissza, hogy életét megmenthessem. Szép eszű, mívelt férfiú; de makacs lázadó volt, ki legerélyesebben izgata a szombatosság mellett. Az Isten keze az ő bűnös fejére nehezedék, s terhes

nyavalyával sújtá. Bármily gonddal orvosoltattam, egészsége helyreállításához kevés a reményem. De azt bizonyosan tudom, hogy ha tébolya megszűnnék, a szombatossági őrvongás még szilajabban törne ki belőle. Nem szeretném, ha onnan terjesztene egy rajongó kanóca az egész országra szétáradó égést.

- Az ítélőmester Bodó Klára férjéről beszél - szólt a fejedelemné, a magas hitvestárs felé fordítva tekintetét. - Fenséged hivatalnokait szólítottam föl, hogy küldjenek hozzám kimerítő tudósítást e férfiú magaviselete felől. Ma vettem a háromszéki alkirálybíró levelét, melyben említi ugyan, hogy a kérdés alatti személyt sokan szombatos papnak tartják, de egyszersmind bizonyosságot tesz jámbor, szelíd és mérsékelt magaviseletéről. Fölhossa a közsajnálkozást is, melyet véletlen eltűnése okoz. A nép kedvelte őt becsületes életéért, nejét pedig az egész vidék áldja, mert a szerencsétleneknek vigasztalója, a betegeknek ápolója, az ügyefogyottaknak tanácsadója volt. Fönséged tudja, hogy az illető tisztek megtalálására engedélyt kértem.

- Most már emlékszem. Tehát Bodó Klára, kinek szépségét Zsófia hercegnő az egekig magasztalja, a jobbágy szombatosnak hitvese?

- Megszűnik holnap jobbágy lenni - válaszolta a fejedelemné.

- Ne siessen fönséged a fölszabadítással - jegyzé meg a fejedelem -, mert ítélőmesterünk emberismeretéről, belátásáról és tapasztalatairól többet tartok, mint egész székelyföld hivatalnokainak értesítései felől.

- Általában magam is - válaszolta a fejedelemné -, de a jelen esetben kénytelen vagyok hinni, hogy az ítélőmester uram tévedt.

- Legyen bár úgy; nem örömet tűnök udvaromban szombatost. Rossz példa volna, mely keserű gyümölcsöket teremne. Fölbátorítaná a rajongókat, s félelemmel töltené be az igazhitűek szívét. A törvény hűtlenségi vád alá veti a szombatosok pártfogóit is, s alig folyt le négy hó azóta, hogy a kulcsos városok falaira szegzett rendelet által ébresztettük új életre a szunnyadó törvényt. S most már fönséged egy szombatos pártfogójává akar lenni? Kit büntethetünk meg, ha nem pöröltetjük be legelőször saját hitestársunkat, Erdély fejedelemnéjét?

- Ezt őmagassága iránti gyöngédségből nem említém, noha aggodalmaim kútforrása volt - szólt szelíden mosolyogva Kassai.

- Én nem a szombatost, hanem a súlyos betegségben sínylőt veszem védelem alá. A keresztyén könyörületnek nincsenek a hitfelekezetektől függő korlátai. Alamizsnája, ápolása még a pogányokra is kiterjed.

- De hát mit tesz akkor, midőn a beteg folyógyul, s fönséged csak a szombatost lesz kénytelen maga előtt látni? - kérde Rákóczi.

- Azért szabadítom föl még mint beteget a jobbágyság alól, hogy midőn egészségét vissza fogja nyerni, ne legyen velem semmi összeköttetésben.

- De Bodó Klára, kit fönséged magához vett, nem látszik orvosi kézre szorultnak; ellenben csaknem bizonyos, hogy férje tévedéseit osztja.

- Igyekezni fogok hiteszméit megvizsgálni, s ha azok nem volnának oly hibátlanok, mint tettei, mint egész magaviselete, akkor buzgó könyörgéssel folyamodom az Istenhez a rábeszélés, az ékesszólás adományáért, hogy sikerülhessen Bodó Klárát megtérítenem.

- Mondja meg fönséged - szólt Rákóczi -, ki lesz tehát már ezentúl a szombatosok pártfogója? Kit büntethetünk meg vagyonkobbzással e pártfogásért? S kicsoda nem hozhatja fel önvédelmül, hogy azért cimborál a „titkos szekta” követőjével, mert a megtisztított evangélikus hithez akarja visszavezetni?

- Úgy vélem, akkor pártfogoljuk a szombatosokat, midőn hitesszméik mellett szónoklunk, írunk, midőn a szombatosságért elítélteket védelem alá vesszük, elrejtjük, s a büntetés alól tilalmazott eszközökkel vonjuk ki. Ámbár megvallom, nehéz megpróbáltatásra volnék akkor is kitéve, ha egy elítélt szombatos keresne palotámban menhelyet. Azt pedig bizonyosan tudom, hogy nem szünném meg fönségednek esdekleni, sőt mint fejedelmem előtt térdre is borulnék, és összefogott kezekkel könyörögnék kegyelemért, ha értésemre esnék, hogy Erdélyországban valaki a vallásáért ítéltetett halálra. A megkegyelmezési jog azért adatott az uralkodóknak, hogy a törvény szigorát józan könyörület által enyhítsék.

- Íme! - jegyzé meg Rákóczi mosolyogva - a fejedelemasszonytól igen épületes tanítást kaptunk a politikából! Nem szeretném, ha közelebből valamelyik szombatost fiskális direktorunk üstökön ragadna, mert buzgóságával házi békémet háborítaná meg. Kegyelmed, ítélőmester uram, nőtlen, s nem lehet tiszta fogalma arról, mit tesz az, midőn feleségünk azzal fenyegetőzik, hogy kívánsága teljesítéséért térdre borulva fog könyörögni. Uram, ezen szelídek látszó szavak a legerősebb vihart jelentik, amely csak átvonulhat a házi élet egén. Egyéb-iránt a tréfát félretéve, úgy hiszem magam is, hogy a szigorú törvény fölélesztésével már elértük célunkat, mely a magyar király ellen indítandó háborúnak időelőtti sürgetését akarta háttérbe szorítani. Hagyjuk a kábákat négy fal közt az új Jeruzsálemről ábrándozni. Csak ne izgassanak, ne követeljenek, ne adjanak rendetlenségre, megbotránkozásra alkalmat.

Kassai helybenhagyólag mosolygott, de szíve mélyén fel volt gerjedve.

Régóta nem virradt számára ily szerencsétlen nap.

Terveinek egész építménye alá volt aknázva.

Ha Balázsfalván zavar nem történik, ha a túlzók felül nem kerülnek, ha Pécsi mérséklete győz, akkor a kormányzó főbíró közbevegyülése oly eredményeket idézhetne elő, melyek Kassai ellenségei kezébe éles fegyvert szolgáltathatnak, kivált miután a fejedelemné mai nyilatkozata és a fejedelem zárszavai arra mutatnak, hogy az udvar neheztelése okvetlenül sújtaná azt, ki hebehurgyán engedné magát az üldözés művének megkezdésére ragadtatni.

De nem késő-e már segíteni a dolgon? - e kérdést a hazatért ítélőmester órákig forgatá elméjében.

Úgy hozzászókkott a bosszúhoz, annyi alakban látta a földre tiporva és összezúzva Pécsit, hogy nehéz volt e kedvenc képektől, e kielégítő érzésektől megválni.

Aztán elvonatkoztatva a belső okoktól, s csupán magát a tényeket tekintve, ő a jog terén állott.

Csak az szólana ellene, ha világosságra jönne, hogy Szőke Pistát Pécsi Simonnál nem egyedül kémnek, hanem bűnre ingerlőnek is akarta használni.

De nincs-e megtévelyodva Szőke Pista? Ki adna hitelt egy örült állításainak? És végre is maga a körirat, melyet Szőke fogalmazott, nem bizonyítaná-e be éppen azt, hogy ha e szombatos csakugyan Kassai kémje volt, akkor a bűnre ingerlésre nem nyerhetett tőle utasítást.

Ez oldalról tehát védve érezte magát minden megtámadások ellen.

Midőn pedig a kormányzó főbíróhoz írt sorait elméjében ismét és ismét föléleszté, szintén vigasztalást talált abban, hogy magát akármely percben különválaszthatja e hivatalnoktól, sőt szigorú vizsgálatot is rendelhet ellene, haragja egész súlyát éreztetheti vele. Mert a levél egyetlen betűje sem fogja a Balázsfalván történendő jogtalan vagy tapintatlan eljárásért a közös felelősséget megállapítani.

- Nem változtatok terveimen! - mormogá asztallámpája előtt még virrasztva, de hosszas tusakodás után már egészen lecsillapult kedéllyel. - Hadd görögjön a kocka! Nem lehetetlen, hogy egy napig neheztelni fog az udvar, azonban mit hozhat föl még Szeredi is ellenem

sikerrel? No! Meri-e elvitatni, hogy minden tettem nem folyt hivatalos állásomból? Pécsit gyűlölöm, de melyik törvényt áldoztam föl gyűlöletemnek? Melyik törvény büntetését olvashatják fejemre? S nem volnának-e csak oly veszélyesek és az ország végzéseinél fogva csak oly szigorúan üldözendők a szombatosok, ha Pécsi nem születik is? Száradhat-e nevemre az ártatlanul ontott vér vádja, ha az utolsóig ki is irtatnának a rajongók? A nótapört a közvádlo vinné, az ítéletet az országgyűlés mondaná ki, a fejeket a bakó vágná le. S ki foghatja rám hogy közvádlo, országgyűlés, bakó vagyok? Hadd gördüljön a kocka!

6

Laczkó István idegrendszerre sokkal nagyobb válságon ment át, hogysem a vén Marcsa orvosi tudománya hamar és bizton segíthetett volna.

De Kassai, midőn démoni bosszúból az örültet a gyűlölt Marcsa keze alá adta, bár akaratja ellen, oly jól intézkedett annak ápolásáról, mintha a felebaráti szeretet legmelegebb érzése vezette volna.

Marcsa indulatos és bösz volt a gúnyolódó gyermekek s az őt üldöző emberek iránt. Mondják, hogy kuruzslása miatt tej helyett vért eresztett Kata meg Jutka asszony tehene; mondják, hogy az ispánt, ki őt kalodába tétette, jó erkölcsű lova azért veté egy mély árokba, mert bal fülébe a banya taplót dugott; mondják, hogy a falubíró háza azért égett el, mert azelőtt való nap a korcsmában esküvel erősíté, miképp az alispán ökegyelme legfőlebb két hét múlva borsószalmán fogja Marcsát megperzseltetni; mondják, hogy a bojtár kedvenc juha éppen akkor ellett kétfejű bárányt, midőn az arcul csapta nejét, mivel a szomjas Marcsának megengedte a korsóból ivást.

Szóval, sok gonosztettel vádoltaték Marcsa, s ha némelyike nem volt is bebizonyítható, az legalább kétségtelen, hogy midőn felfingerelték, átkozódni hatalmasan tudott, s hogy a reá kurjongató gyerekeket, ha hébe-hóba utolérte, meg-megütögeté. Ezen bűneit némileg enyhítette, hogy szegény létére minden jutalom nélkül is örömet gyógyítá a nyavalyásokat, de a faluban ritkán volt módja tudományát alkalmazni, mert a jámbor életűek inkább akartak meghalni, mint boszorkányság által fölépülni, s akiket Marcsa kigyógyított, azok gyakran oly rossz erkölcsű emberek voltak, hogy helyreállított egészségük miatt a népnek új oka volt a banyát a Marosba fullasztással fenyegetni.

Szőke Pista a rettegett, de nem gyűlölt betegek közé tartozott.

Gyalázta ugyan az ördögök fejedelmét, ki őt megrontá, s világosabb perceiben még Kassait is, de véleménye e részben Rápoly lakosainak nézeteivel egyezett. S ha tőle, mint megszállottól féltek is, e kényelmetlen érzést ellensúlyozá, hogy amíg csak zsebében költeni való pénz volt, a koldusnak fillért, a bérának apró ezüstpénzt adott, és sohasem bántá azokat, kik iránta igazságtalanok voltak.

S mint örült Marcsa az egészen tőle függő betegnek, kit senki számon nem kér, kit ha tetszik, kuruzsolatokkal, ha tetszik, gyógyfüvekkel orvosolhat, s ki még meg sem szidja őt azért, ha javulást érez, ha csendesen aludt, s ha ereje valamivel gyorsabban jön meg, mint ahogy természetes úton hihető volt.

Marcsa tán, mert úgy tanulta, vagy tán a titokszerű és csodálatos iránti vonzalomból, orvosságait fantasztikus szertartások közt és holdjárat által kijelölt pillanatokban szedte, szárította s főzte. Aztán a növények nedvének hatását fokozni akarta leéneklésekkel, bűvölt szenesvízzel, s ujjá hegyében rejlő titkos erőnek, melyről korunk delejezői is oly sokat tartanak, a beteg

testébe áttételével. Ez a gyógyrendszer nagy béketűrést kívánt attól, akire alkalmazták, s nem látszott a rossz lelkek segítségére hívásánál egyébnek.

Könnyen megfogható volt tehát, hogy Marcsa betegek közül sokan megtagadták tőle az engedelmisséget, akik pedig a haláltól féltékben mindent teljesítettek, a visszanyert egészségért ellenségeivé váltak.

Szőke Pista zúgolódás nélkül vetette magát alá minden orvosi kísérletnek, s valamelyik a Marcsa szerei közül csakugyan kedvező hatást gyakorolt idegeire.

Zavart eszméi tisztultak, s voltak percek, midőn csaknem egészen világosakká váltak. Volt huzamosb időköz, midőn egészen élvezé a jelent, s mindent, mi körül történik, észrevett és fölfogott.

Néha a múltba mélyedt be, s e zilált és összezaggatott szövegből is visszaemlékezése egyes fonalszálakat kikeresett, összefűzött, s meglehetősen hű részletté alkotá.

A vén banya pedig nevetett, sírt és átkozódott örömében, midőn Szőke Pista feleségéről, gyermekeiről, lakáról, kertjéről és áhítatos híveiről szépen és hosszasan regélt.

Ilyenkor aztán Marcsa is elmondá, hányan állítják, hogy saját szemeikkel látták volna őt a kürtön kirepülni. Pedig az alkalmasint hazugság, tévé hozzá rejtélyes mosollyal. Elbeszélé, hányan támadtak ellene, kik neki köszönik életüket. S kérte Laczkót, hogy ne legyen háládatlan iránta, ne szökjék meg búcsú nélkül, ne tegyen ellene hamis esküt, ne beszélje el gyógyítása módját, ne panasolja be a szolgabírónak ördögösségéért és higgye el, hogy ő tudna ugyan rosszakarói szőlőjére jégesőt idézni, tudná egész Rápoltot felhőszakadás által a föld színéről eltörölni, de tenni nem akarja, valamíg csak a kétségbeesésig nem fog üldöztetni.

Laczkó homályos pillanataiban komolyan elhitte, a világosabbakban pedig szelíden megmosolygá a vén asszony dicsekvéseit.

S így éltek nagy békességben egymással.

A banya majdnem sajnálta, hogy gyógyszerei jobban hatnak, mint maga is hivé, s pár hónap alatt tán meg kell válnia azon csodálatos embertől, ki még sohasem fenyegette őt vízbefulladás-tással, s ki bár úrnak látszik, parasztruhát hord, szökött jobbágnak mondja magát, s a háznál minden terheesebb munkát úgy teljesít, mintha érette fizetése járna.

Egyszerre azonban megfoghatatlan változás mutatkozott a betegen.

Marcsa tudniillik csatangolásaiból hazatérve, egy hóvirágot hozott.

Midőn a távozó tél e jelét Szőke Pista észrevéve, keresztbe fogá kezét, és sokáig nézte.

Marcsa kiment a konyhára, tüzet rakott, hogy ebédet készítsen, s legalább félóráig künn maradt.

Midőn ismét a szobába jött, Szőke Pistát ugyanazon helyzetben találta, melyben hagyá.

Mellén átkulcsolt karokkal, redős homlokkal, mozdulatlanul állott a beteg. Pista szemei bőszen fénnel, átható élel függöttek egy ponton, mintha még mindig a hóvirágra tekintene. A magába mélyedés e csodás neme akkora fokú volt, hogy nem hallá a közlő lépéseket, a megszólítást, s nem érzé, midőn Marcsa rátevé kezét, mintha álomból akarná felébreszteni. A vénasszonynak erősen kellett őt megrázni, hogy eszméletre hozza, akkor pedig hűledezve nézett az alkalmatlankodóra, mintha nem ismerné, s midőn meglepetése szűnt, arcvonalai sötét, ravasz, rejtőző kifejezésbe burkolóztak.

Hiába tudakolt Marcsa, mert kikerülő választ nyert.

A beteg később sem nyilatkozott elmélyedése okáról. Általában tartózkodóvá lőn. Ritkábban mosolygott, ritkábban társalga Marcsával, szeretett magányosan lenni, s valamit forralt, valamin gondolkodott, valami fölött küzdött esze és kedélye.

- A tavasz, a tavasz! - sóhajtá végre. - Mit is akar tőlem ez a tavasz? Csakugyan nem szökött el? Megjelen a folyó esztendőben is? Azt véltem, föllázadt a természet ellen, s nem akarja e kényúr robotját teljesíteni! Marcsa anyó, hiszi-e kend, hogy lesz valaha tavasz?

- Minden bizonnyal, fiam! Hisz már kezd a hó olvadni.

- Annál rosszabb, annál rosszabb! - jegyzé meg Laczkó, s a szegletbe húzódék, hallgatva, merengve.

A hó csakugyan olvadt. Bö hullámokkal hömpölyge a Maros, s medrét néhol keskenynek találá, és a rónán szétteríté árjait.

A nap pedig ragyogott, s melege érezhetőbb lőn.

Minden sugár, mely a természet fejlesztésére hatott, élesíteni látszott a beteg elméjét, s nyugtalanítani szívét.

Marcsa, a kis kert sövénye mögött néhány császnára és ibolyára talált. Bokrétába köté, s a még alvó Laczkó Pista ágya elé tevé az asztalra.

A vénasszonyt csakhamar egy lebetegülő nőhez hívták, s paraszt-ebéd előtt nem jöhetett vissza.

Pista kérő és parancsoló tekintettel lépett elébe.

Arca sápadt és fájdalmas kifejezésű volt.

Gyaníthatólag nagy küzdelmeken ment át.

- Marcsa anyó! - szól, megragadva a banya kezét - kend titkos mesterségből él. Mihez ne tudna tehát? Ugye, e virágokat (ekkor a bokrétára mutatott) téli álmokból ébresztette föl? Nemde, ott voltak szekrényében a száraz fodormenta, az ökörfark és ménfő közt, magok is szárazon s elfonnyadva.

- Nem, fiam, most nyíltak ki a kertsövény mellett.

- Esküdjék meg, Marcsa anyó, hogy nem ördögösség által születtek újra.

- Miért ne esküdném, fiam! Hisz annyira még nem vittem a varázslatot, hogy a tavalyi virágokból frisseket tudjak csinálni.

- Úgy hát, Marcsa anyó, hihető, hogy az idén tavaszt kapunk!

- Szépet, fiam, virágost, melege.

- Az iszonyú volna! - sóhajtá Pista, homlokát dörzsölve.

- S fiam, miért félsz a tavasztól?

- Nem tudom - válaszolá a beteg, őszintén, de csüggeteg hangon. - Félek a dühös ebtől, a tavasztól és... és... kitől még? Ah, most jut eszembe, Kassaitól.

- Fiam, kettő közülök igen rossz. De a tavasz ártatlan. Megérkezésekor örvendeni szokott az egész világ.

- A boszorkány is?

- Miért kérded?

- Mert azt mondják a gyermekek, hogy te boszorkány vagy.

- Ha tudnék is azzá lenni, nem akarnék - szólt a hiú Marcsa rejtélyes mosollyal.

- Hát a csodatételhez sem értesz, s mégis engem szeretnél kigyógyítani?

- De már miért ne értenék, fiam? Tökéletesebb boszorkány vagyok én, mint az igaziak. Hanem azért mégsem hagylak el tégedet március 22-ének éjjelén.

A március 22-ének említésére megrázkódott a beteg.

- Ne félj - szólt csendesítőleg Marcsa -, száradjon el kezem-lábam, legyen egyik szemem vakká, másik kancsallá, ha akár a kürtön, akár az ablakon vagy ajtón e házból kimegyek! Pedig március 22-én, mint Istókné beszélte, a boszorkák nagy összejövetelt tartanak éppen éjfélkor, midőn a tavasz első szombatja kezdődik.

- Ó, az első szombat! - hörgé kiképedve Laczkó István. Vér tódult arcára, s ismét sápadt lőn. Melle emelkedett, szemei vadul égtek. - Ki monda neked - szólt megragadva a banyát -, ki monda, hogy ekkor árulta el Júdás Iskariotes a mestert? He-he! Azt gondolod, a harminc darab pénzt én kaptam. Korbácsot ígértek feleségemnek, rongyot és éhhalált magzataimnak. S te még állítani mered, hogy férj nem voltam. Hisz azért kárhoztam el. Miként történt ez? Mondd meg jámbor jós, ki a csillagokból olvastad, hogy az Isten éppen akkor fogyatkozik meg irgalomban, midőn fölöttem fog ítéletet mondani. He-he, ugye, te kacagtál? Gúnyolódol velem. Büszke vagy rá, Marcsa anyó, hogy Szőke Pista arcán elolvastad a három betűt. Ő kém, nemde? Szégyellje meg magát titkos tudományod, midőn csak azt fedezi föl, mit az egész világ untig ismer. Bűnömet éles szemével leste a vakondok, fölrezzent miatta álmából a gözü, kifecsegte a hal, s most fölötte bölcselkedik a füles bagoly, és azóta komolyabban néz a sötétségbe, több halálról huhog, mint amennyi bekövetkezhetik. Hamis prófétája a tollas állatoknak, ne rágalmaz engem. Csitt! Ha te mindent kigondolsz, micsoda új okért kövezzenek meg az emberek?

- Csendesedjél, édes fiam! - rimánkodék Marcsa, a beteg erős kezétől és szilaj szavaitól egyaránt megrettenve.

- Eressz szabadon, majd hozok oly italt, melyből néhány csepp eloszlatja nyugtalan érzéseidet.

- S ne volna valóság, hogy március 22-én megérjük?

- Sőt tovább is élünk, mégpedig egészségesen. Kóstold csak meg orvosságomat, s mindjárt jó kedved lesz.

- Tehát most a temetéseken kacagni szokás? Eddig csak a hamis könnyek voltak divatban és a színlett gyász. Ma, gondolom, csütörtök. Holnapután temetünk. S ki halt meg, Marcsa anyó? Még azt sem tudod? Hozd hamar a hűsítő italt. A pokol agyvelőmbé tette át egyik kemencéjét, s a póre ördögfiak gyorsan fűtenek. Nekik sohasem lehet elég nagy a meleg, de mi, szegény bűnösök finom idegűek, érzékeny bőrűek vagyunk, s csak ezért kárhozunk el. Te nem ismered a lét mélyebb titkait. Eredj, hozd az italt.

Marcsa elkészíté a konyhában az orvosságot, de midőn a szobájába jött, az ablakot nyitva találta, s a kertsövényen éppen átugrani látott valakit.

Maga is kinyargalt az utcára, s tele torokkal kiáltá Szőke Pista nevét.

A jól ismert hangra összecsődültek a gyermekek, kurjongattak, útját állták, szoknyáját rángatták hátmegől.

Szokatlanul föl lévén indulva, átkok helyett kövekhez és gallyakhoz folyamodék. Ez erélyesebb neme az önvédelemnek megszeppenté, s gyors hátrálásra bírta a kisdud üldözőket, de az anyáknak és nénéknek közbevegyülésre adott alkalmat. Egyik az ablakból, a másik a

kapu előtt nyelvelt, némelyike a pemetét ragadá meg, s az utcára nyargalt. A viszály barátjai, az ebek is, a banya körül kezdtetek csoportozni, s ugatásaikkal kísérek a sivalkodásokat és szitkokat.

- Csak rajta! Ti csürhék, ti pimaszok! - kiabálta Marcsa, hol oláhul, hol magyarul. - Üssetek, tépjetek, marjatok, rángjatok, csak rajta! Majd megfizet nektek a kisbíró, az öregbíró, az ispán, a szolgabíró és a tekintetes vármegye, csak rajta! Lesz vessző, korbács, deres, kaloda, vallatás, szentencia, tömlőc, csak rajta! Ne engedjétek, hogy földesurunk önnagysága szökött jobbágját utolérjem. Majd lesz zálog, kibecslés, kobzás, kettős robot, kettős dézsma, majd kihúzzák alólatok a szalmazsákot, a derékaljt, a lepedőt, elhordják konyhátokból a fazekat, a bögrét, a serpenyőt, a lábast, a vaskanált, a nyársat, csak rajta! Hagyjátok szaladni a jobbágyot, s fogjátok el helyette a banyát. Majd lesz elég csurmolya, vadlencse, konkoly, üszök, köeső, jégeső, békaeső, nehéz nyavalya, marhadög, dögmirigy, bélpoklosság, csak rajta! He, hó! Hová bújtatok, hová osontatok, hová lapultatok, hová tűntetek? Csak elő! Hadd lássam, melyik üt, melyik szúr, melyik tép, csak rajta. Hol vagytok? Senki sincs! Márton uram, jó, hogy a kucik mellől kiütötte kend az orrát - szólt most, az ellenségeitől menekült Marcsa. - Nagy dolog történt. Nagy veszedelem érte a falut. Elszökött a szökött jobbágy. Kend a bíró, kendnek húzzák le érte a szűrét, a bőrét. Keresse meg, ha tetszik. Semmi közöm hozzá. Hazatérek, egy toppot se lépek. Kend a bíró. Csak rajta!

7

A Maros jobb partján, az akkori szokás szerint, számos kísérettel utazott egy főúri család.

Elöl léptetett délceg paripán a lovászmester, féken vezetve a magasrangú egyén pompásan felszerelt almásszürkéjét, mely fiatal éveiben a padisah méneivel is versenyezhetett volna szépségre s gyorsaságra nézve, most azonban csak biztos és nyugodt járásával érdemlé meg a kitüntetést.

Nyomban jött a hatlovas hintó, két csatlós fedezete mellett.

Könnyű kocsi követé ezt, melyben a hátulsó ülést egyedül foglalta el maga a főúr, míg elől az összetöporodott, kiaszott, pápaszemes, sasorrú, barnasárga arcú férfiúban a hírneves örmény orvosra ismerünk, kit a fejedelmi udvar pártfogolt, s néha Sztambulba is küldött, oly fölvilágosítások szerzéséért, mikkel csak a keleti szokásokkal, egyénekkal és befolyásokkal tökéletesen ismeretes férfiú bízott meg.

A főúr fogata után ernyős szekér jött, fegyveres cselédekkel s egypár kedvelt ebbel.

Hátrább lovagolt, a pecér, vállán a sólyommal és a potrohos udvarmester, figyelve, rendezve, s mindenben szemét tartva.

A menetet társszekerek zárták be, konyhaedényekkel, élelemmel, átalagokkal, drága asztali készlettel, házi gyógyszertárral, málhákkal, ágyneművel, szakáccsal és fehércselédekkel.

A Maros völgye keskenyebbé szorult. A környező hegyek a jobb oldalon kopasz fogukat tolták elé, míg balról az erdős vidék részletei a tavasz zöld mezébe fognak öltözni, kies, sőt néhol elragadtatásig szép tekintettel bírnak.

A hintó az országútról, melyen eddig haladt, most kitér, s egy közel fekvő révnek tart, melyben az átjáratot igen tág és köteles komp eszközli.

- Mindjárt a déli állomásunkon leszünk - szólt a hintó jobb oldalán ülő úrhölgy, a nálánál sokkal fiatalabb néemberhez, ki vagy szerénységénél vagy helyzeténél fogva a társalgást csak

folytatni, s nem megkezdeni szokta. - A révtől - tevé hozzá - már látszani fog a kunyhó, mert visszaélés volna, háznak mondanom, melyből férjem a patkányokat török muzsikával akarta kivándorlásra bírni, midőn észrevéve, hogy a tört és csapdát hallatlan óvatossággal kerülik.

- Nálunk is - válaszolá a fiatal delnő - sokan hiszik, hogy ez alkalmatlan állatok egyszerre eltűnnek, ha az ember érceszközökkel folyvást nagy lármát üt.

- Férjem látván, hogy hívatlan vendégei nem készülnek útra, maga költözött el. De előbb, mint monda, a tisztartón és a konyhaszolgálon kívül még a vén komondortól, a pulykakakastól és igás barmoktól is hosszú szónoklattal búcsúzott, meg akarván próbálni, hogy a beszédből nem jött-e ki egészen?

- S mi vehette rá önagságát, kinek annyi vára, uradalma és kísérete van, a magányba vonulásra?

- Szeszélye. Egész hetet töltött a puszta birtokban és a még földesurat soha nem látott oláhok közt, pedig nyelvöket sem érti. Férjem igen szeszélyes úr, s azt kívánja most is, hogy a patkányok társaságában töltsük az éjet. Pedig sokkal helyesebb volna kegyednek, kedves szomszédnőm, vendégszeretetét venni igénybe.

- Az enyémet, nagyságos asszonyom? - tudakolá bámulattal a fiatal delnő.

- Igaz, kegyed kastélya sincs egészen jó karban. Férjem monda, hogy a cserépfödelet moh és moszat borította be. Az ebédlő ablakai ki vannak tördelve, a dísztermet gabnatárnak használták, s a különben csinos kert ösvényeit dudva lepte el. De végre is négy egészen ép és elég helyesen bútorozott szobája van. A cselédek laka pedig kíséretünk befogadására elég tágas.

- A nagysád férje tévedett - szólt a fiatal nő. - Nekem nincs itt semmi birtokom, nincs az egész világon!

- Megbocsát kegyed, ha állítását tréfának veszem. Miért vásárolt tőlem négy szép fejős tehenet, s férjemtől egyenlő színű és évű négyes fogatot? Miért vitet külön szekéren ágy-neműt? Miért hordoz magával ezüst asztalterítéket, ha nincs birtoka, hová költözzék?

- Higgye el nagyságod - válaszolta Bodó Klára élénken -, hogy az csak félrevezetés, csak ámítá, ki ilyet beszélt.

- Ellenkezőleg - szólt mosolyogva Szerediné -, én képes vagyok kegyedet rögtön meggyőzni arról, hogy hasztalan titkolózik, mert mindent tudok. Férjemnél van az átruházási levél, melynél fogva kegyedet a Kassai István önagságától megvásárolt rápolti birtokrészbe egész ünnepélyességgel készül bevezetni. Aztán még nem vesztém el, noha szórakozottnak tartanak, a fejedelemné ömagassága levelét, melyben említi, hogy palotahölgye, Bodó Klára, kéri udvarmesteremet a vásárolt fogat és tehenek gyors átszállítására. Mi végre az ezüstneműeket illeti, azokon szintén saját szememmel láttam kegyed nevének kezdőbetűit.

Klára tehát egyszerre lett a fejedelem nagylelkűségéből palotahölgyé és földbirtokossá.

- A kis Endre és Barbara - folytatá Szerediné, hogy a kedves meglepetéseket újakkal tetézzék -, a kegyed igen kedves gyermekei, ma velünk fognak ebédelni.

Mekkora öröm, mekkora boldogság! Az anya visszakapta gyermekeit, kiktől el volt választva, kiknek életéért remegett.

- Ó, azon emberfölötti lény, kinek szíve végtelenül nemesebb, mint születése is, s ki a fejedelemei méltóságra több fényt vet erényeivel, mint amennyit attól nyer, ó, az én jóltevőm mily kimondhatatlanul boldoggá tehetett volna - zokogá Klára -, ha birtok és kitüntetések helyett, elveszett férjével ajándékoz meg.

- Ha a kegyed férjét Laczkó Istvánnak hívják - mondá Szerediné -, ez esetben úgy gyanítom, hogy ma estve, vagy ha férjem akarátja győz, holnap reggel, közelebb leszünk hozzá, mint most vagyunk. Egyébiránt - tevé hozzá, fellegzett arccal és lágyabb hangrengéssel -, egyébiránt kegyednek erős lélekkel kell bírni, s bár meg vagyok győződve, hogy tartós bánatra oka nem lehet, a gondviselés megpróbáltatását egészen nem kerülheti ki. De melyikünk tud dicsekedni osztatlan szerencsével!

A hintó a révhez ért.

Szeredi a csatlósokra támaszkodva, már kiszállott kocsijából, és neje felé közeledett.

- Az Istenért, édes Klárám - sűgá ez -, mérsékelje fölindulását, mert férjem neheztelne, ha észrevenné, hogy titka el van árulva!

A túlparton nagy zaj keletkezett.

Hosszú sorban nyargaltak gyerekek, vének, nők s fustélyokkal fegyverzett férfiak.

Az előcsapattól jó puskalövésnyire föltűnt egy szaladó alakjának kétséges körvonala.

- Valakit kergetnek, nagyságos uram! - jelenti Szeredi kedvelt solymárja, ki e helyzet előnyénél fogva néha szabadságot vett a közbeszólásokra.

- Alkalmasint tetten ért lator. De ne ácsorogj! Siess a nagyságos asszony hintájához. Nosza! Vezesd a gyeplőst! Nem látod, hogy bokrosodik?

Eközben kékruhás és csákányos férfiú vágatott el a Maros túlpartján, a rév mellett, s utolérte és csakhamar hátmögött hagyá a gyalog hajhászokat.

- No, ez nyakon csípi a latrot - szóltak Szeredi őnagysága kísérői.

A hintó fogata sehogy sem akart a kompba lejteti, az ostorhegyes kirúgott, a gyeplős hegyezte füleit.

- Szálljanak ki az asszonyok! - rendelé Szeredi. - Kocsis! Fordulj egyet a hintóval, s úgy kerülj a révhez vissza.

- Ha nagyságod megengedni méltóztatnék, talán jobb volna előbb a könnyű kocsit helyezni a kompba, s aztán az ernyős és a nagy társzekeret. Úgysem lehet egyszerre átszállítani mindent. S addig a zajtól megrezzent lovak le fognak csillapodni.

E nézetet megint a solymár kockáztatta, de Szeredi nem válaszolt. Figyelmét nagy mértékben egy különös jelenet vette igénybe.

A part legmagasabb pontján keresett állást, hogy láthassa, miként fordul meg a hintó. Aközben a Maros kanyarulata miatt szem elől eltűnt hajhászcsoport az előtéren ismét felmerült. Szeredi történetesen arra fordítá tekintetét, s éppen akkor, midőn már az üldözött egyén háta megett volt az, ki lóháton kergeté.

- Mindjárt megfogják! - kiálta Szeredi önkénytelenül kitörő örömmel, úgy vélekedvén, hogy valami híres zsvány kerül kézre, s a közbátorlét még biztosítottabbá válik, mint eddig volt.

De nem fogták el a képzelt gonosztevőt, mert gyors elszánással ugrott a Marosba.

A lovas e veszélyes útra nem merte követni a menekültet.

Tétovázva nyargalt a parton, hihetőleg dühöngött, hihetőleg szitkozódott, azonban Szeredi füléig nem hathattak káromlásai.

A nagyságos úr a kíváncsiság rendkívül felfokozott érdekével nézett a Maros hullámaira. Szerette volna tudni: megmenekült-e, vagy elmerült a zsvány? Néha föl-fölrémlett valami alak, néha csak a sivár hullámok látszottak.

- Mi történt? - kérdi Szerediné a kompra érkezve.

- Egy zsvány ugrott a Marosba, hogy el ne foghassák.

- Ah! - sóhajtá az asszony meghökkenve.

- Csak talán nem félsz, hogy a hideg fürdő után kedve legyen kíséretünket megtámadni?

- De hátha szegény elmerül!

- Akkor nem akasztják föl - válaszolt Szeredi.

- Ki tudja, vajon zsvány-e? - jegyzé meg Szerediné a női kebel oly természetes szánalmával.

- Hát mi volna más? - szólt odavetve a férj.

- Úgy tetszik, mintha még úsznék.

- Elküldöm csatlósaimat, hogy mihelyt partra ér, fogják el.

- Az istenért, ne tedd - esdeklett a nő. - Ugyan miért volna a szerencsétlen éppen rabló. Nem üldöznek-e néha ártatlanokat? S ha szintén bűnt követett volna is el, ki kívánhatja tőlünk, hogy mi szolgáltatassuk a hóhér kezébe? Utasok vagyunk, nem a törvény szolgálai; urak, nem poroszlók.

- Ha éppen azt kívánod, miattam mehet a jámbor, ahová tetszik!

- Ah, most a partra mászik ki - szólt leplezetlen örömmel Szerediné.

- Kedvedért megfogadhatom gyermekeink mellé úszómesternek.

- Hallom, hogy zsványt kergetnek - mondá a komp aljához érkező Klára.

- Sőt ellenkezőleg, egy talpig becsületes embert - válaszolta Szeredi -, kit nóm pártfogás alá vett, s kinek szerencsés megszabadulásáért ma fényes lakomát fogunk tartani. De már vár reánk a komp. Siessünk! He! Mit csináltatok! - kiálta most a solymárra és komornyikra riadva. - Ki parancsolta, hogy a nagyságos asszony hintója helyett elébb az enyémet vigyétek a kompba?

- Könyörgöm alássan - jegyzé meg a solymár -, féltünk, hogy a visszatérő hajhászok kurjongatásai megint bokrossá teszik a Miska kocsis fogatját.

Szeredi, bár kevésbé ingerülve volt, nem kárhoztathatá e bölcs előrelátást, s annál kevésbé, mert a kergető lovas és az üldöző karavánt visszafelé vonulásban szemlélé.

Megindíttatá tehát a kompot, az orvos és udvarmester felügyeletére bízva az asszonyságokat.

Midőn a csoport közeledék, már tisztán kivehető Szeredi a kiabálást: a kompra, hamar a kompra!

Ez ingerlé őt. Nem azért, mintha az üldözött menekülése szíven fekünnék, de mert feltevé, hogy látják a parton és kompban a főúri fogatokat, s mégis kiabálni mernek, és a hajóba akarnának tolazkodni.

- Sietni kell a komppal! - ordítá a lovas a másik part átjárójához érve.

- Ordíts vissza neki, hogy fogja meg a száját, mert ebül jár - parancsolta a solymárnak Szeredi.

A rendeletet egész erővel teljesítették.

Lovasunk hallván a figyelmeztetést, megtörlé bajuszát, s aztán szemét, az egyiket azért, minthogy haragszik, a másikat, minthogy élesen akart látni.

- Szeredi önagságát gyanítom - mormogá magában. - De én mégis nemes ember vagyok. Ebül járok! Ne, ne! Hát vajon mikor jár ebül a nemes ember? Hej, ti parasztok, ti otrombák, ne kiabáljatok úgy! Fogjátok be a szátokat, mert teremtyugyse ebül jártok! - káromkodék a hajhászokra, kik az átjáróhoz közeledve szintén a kompot sürgették.

Szeredi a révhez ért.

A gyermekek és asszonyok, mint merészebb vállalkozók, körülállták a partot, részint bá-mészzkodni, részint, hogy hamar kerülhessenek a kompa.

Szándékuk dugába dült; mert a solymár minden ácsorgót ostorával elriogatott.

- Kend miféle ember? - kérdé most Szeredi a lóháton ülő kékruhást.

- Nemes ember, nagyságos uram! - szólt a kérdezett némi daccal, de azért süvegét, mint illik, kezében tartva.

- Van-e armálisa?

- Van, nagyságos uram!

- S régi?

- Száz esztendő, nagyságos uram!

- Jól ügyeljen tehát, nehogy valamiképp oly helyre jusson a nemeslevele, ahol ha kiporoznák, kendnek nagyon fájna.

A kékruhás egyén megtörölte bajuszát, férfias és vakmerőt gondolt, de mégsem mondá meg. Egy köhögés fejezte ki egész replikáját.

- S más foglalatossága nincs-e a nemeskedésen kívül? - faggatózék Szeredi.

- Kassai uram önagsága rápolti gazdaságát kormányozom.

Szeredi most már halkabban kérdé.

- Kit üldöztek kendtek?

- Egy szökött jobbágyot.

A főúrban balsejtelmek ébredeznek.

- Szálljon le kend a lováról.

- A ló Kassai István uram önagságáé - szólt az ispán, megerősítve magát a nyeregben.

- A ló Kassaié lehet, de Rápoltot eladta, s éppen azért jövök, hogy átvegyem.

Szeredi e nyilatkozata a földre szállítá az ispánt.

Most a főúr a solymárhoz szólt: - Fogd föl a puskádat, s mondd meg az ácsorgó parasztoknak, szaladjanak oly gyorsan hazafelé, hogy a nyúlserét utol ne érje őket.

Az ispán is a parasztok közé akart tartozni, s lábát a legsebesebb iramlásra készíté, de Szeredi kezét tevé a vállára.

- Kend velem marad - szólt.

- Amint nagyságod rendelni méltóztatik.

Mihelyt a rápoltiak tőlök kitelhető élénkséggel mozdultak hazafelé, Szeredi hátravonulni parancsolá saját embereit is, s az ispán azon félelmes megkülönböztetésben részesült, hogy a nagy úrral négyszemközt társaloghasson.

Most jól fogna nemeslevelem, ha magammal hoztam volna - gondolá a letartóztatott. - Ez a szörnyű úr még el sem hiszi, hogy akármikor előmutathatom.

- Nagyságos uram! - szólt nekibátorodva - a volt földesúr nehéz bírság alatt kötelelességemmé tette, hogy a most üldözésben levő szökött jobbágyot elszökni ne engedjem. Vigyáztam is rája, csaknem úgy, mint a nemeslevelemre, melyet kettős zár alatt tartok; de a szerencsétlenség egy boszorkány árulása vagy vétkes könnyelműsége miatt megtörtént. Azonban nagyságod bizonyosságom lehet, hogy a szökevény nyomát követtem, s ha meg nem gátoltatom, most is sarkában volnék, és ha szárnya nincs, nem menekülhetne tőlem. Alázatosan protestálok tehát, minden kár, költség és hátramaradás ellen, mely akár a volt, akár a leendő földesurat e kázu miatt érhetné, s óvást teszek az iránt is, hogy rajtam, kinek ártatlanságát nagyságod legjobban tudja, semmi bírság ne vétessek föl.

- Afelől Szőke István uram fog határozni - válaszolá színlelt közönnyel Szeredi. - Mert a rápolti jószág új birtokosa, mint tudom, Szőke Istvánt fogja felhatalmazottjává nevezni - említé Szeredi.

- De tán csak nem a bolondot, nem a szökött jobbágyot? - kérdi az ispán.

- A Marcsánál levő beteget, kinek egészsége rövid időn helyre fog állni!

- Boldog Isten! Hisz éppen az szökött el.

- Mit? Hát Szőke István uramat merte kergetni? - rivallkodék Szeredi, mintha csak most sejtene először a szeme előtt lefolyt jelenetet. - Szerencsétlen ember! Itt is betelik, hogy akit az Isten büntetni akar, eszt veszti. Nosza pattanjon kocsimra, s egy óranegyed alatt Rápolton teremjen. Ott fog a Maroson átkelni, mert nem akarom, hogy valaki orrontsa a bárgyúságot, melyet elkövetett. Meg se álljon, míg Szőke István uramat be nem éri. Lovaimat ne féltse, ne kímélje. Solymárom kenddel megy, hogy segítségére legyen. Mihelyt Szőke István uramat megtalálják, kend bocsánatot kér ügyetlen eljárásáért, s nevemben köszöntvén őt, hozzám hívja. A kocsiban természetesen a főhely Szőke uramé, s kend a bakon ül. Ha a föllelt úr nem akarná kocsimat elfogadni s általában bizodalmatlanságot tanúsítana, akkor solymárom mellette marad, s kend hozzám siet jelentést tenni.

A túlpártiak, kik a kompra várakoztak, meg nem foghatták az átellenben történt dolgokat.

Csak azt látták, hogy a kékruhás és rézcákányos perzekutor a Szeredi kocsijával eltűnt.

Később sem nyerhettek e rejtély felől kellő felvilágosítást.

Szeredi a vezetéken vitt paripára ült, s az orvos az asszonyságok hintájában foglalt helyet, és így vonultak be a rév melletti helységbe, hol Szeredi, a nagy uradalmak tulajdonosa, a legkisebb közbirtokosok sorába tartozott.

A beteg bujdosó föllelésére küldött ispán pedig, amint az iramló lovak Szereditől távolabb ragadták, több és több büszkeséggel gondolt a nemeslevélre. „Én üljek a bakra, s a szökött jobbágy a kocsiba! Ej, ej! Ő legyen Rápolton felügyelő, s én a segédje! Ej, ej! A bolond uralkodjék, az okos szolgáljon, ej! ej! Furcsa világot élünk! Azt nem merem kétségbe vonni, hogy Rápolton el ne volna adva, mert egy országtanácsos nem hazudhatik, kivált ha még a fejedelemnek sógora is. Tehát én üljek a bakra, s a jobbágy a kocsiba! ej! ej! Na, ha Szőke Pista engem el nem fog, bizony én sem tartóztatom le őt! Hadd nyargaljon gyalog, én nyargalok szekeren. Ha orrom elé bukkan is, ráesküszöm, hogy nem ő. De hátha a nagyságos úr solymárja ismeri? Ez nagy baj volna!”

Ispánunk ily elmélkedések közt bökkent arra a gondolatra, hogy illendő volna útitársával beszédbe keveredni.

- Ugye, maga rég nem látta, azt az „ízét”, azt a „hogy is hívjákot”, akit mi most keresünk?

- Neviről se ismerem - válaszolá a solymár.

- Nem-e? Már az nagy baj, mert igazán szólván, én rövidlátó vagyok, s száz ölről még tulajdon testvéremet is bivalynak vagy medvének gondolnám. Tréfálnak is ezért velem, de csak a jó barátaim, mert a gézengúz embernek nem tanácsolnám, hogy természeti hibáimat észre vegye. Tehát, fiatal uram, igazán nem ismeri maga „izénket?”

- Szavamra nem.

- Leírom tehát egész külsejét, hogy észrevehesse, ha ökelme az országútról eltérve, erre-arra csatangolna. Nagy fekete köpenye van, olyan, mint a garaboncás diákoké. Haja nem sokkal vörösebb a téglapornál, s orra a görbébbféle ért ugorkákhoz üt. Ezenkívül homlokán szép darab holttetem van.

- Nincs miért fáradjon a leírással - közbevágott a solymár. - Mert aki ennyi jelből nem ismer bujdosónkra, annak kár meghagyni a szemét.

Az ispán nevetett és hunyorított, mintha útítársa élécétől el lett volna ragadtatva.

- Reménylem - mondá derült kedvvel -, reménylem, hamar ráakadunk Szeredi önágsága pártfogoltjára, s beültetjük, mint illik, a kocsiba; mi pedig fölkuporodunk a bakra. Csak ne feledje el, fiatal barátom, a fekete köpenyt, rőt haját, ugorka orrot és a holttetemet.

- Még éjjel is róla fogok álmodni.

Kassai ispánja tetőtől talpig elégtelt volt önmagával, azon finom ötletére, hogy Szőke Pistáról hamis leírást közölt.

Szeredi, hogy annál biztosabban kézrekeríthesse a beteget, mihelyt nagy kíséretével a szerény igényű udvarházba szállott, gyors postát indíta a fejedelemsnéhez, s értesíté a történetéről, hogy Fehérvár felől is nyomozók küldethessenek.

Valószínű, volt, hogy Szőke, ha hamar nem tartóztathatik le, egyenesen Kézdivásárhelyre megy, hol feleségére és gyermekeire vélt találni. E körülmény sem futotta el Szeredi figyelmét, s főleg a Küküllő völgyét jelölé ki a magas rokon által intézendő kutatásra. Ő is készíté a szombatos papról oly személyleírást, amilyet csak összeállítani bírt; de bár rajza mindenben hű volt, mégis reményét leginkább a rögtöni nyomkövetésbe helyezé, s nem kételkedé, hogy az ispán és solymár legfőllebb ebédre megérkezik a beteggel.

A dél elmúlt, az alkony közelge, az esthomályt szürkület, szürkületet sötétség váltá föl, de a kocsi nem jött. A család, amint egy szűk lakban telhetett, lefekvésre készülődék. Szerediné, ki annyi kényelmet élvezett már, hogy számára az alkalmatlan csak az új, a szokatlan ingerével bírhatott, igen jól találta magát Klárával és e nő két gyermekével oly keskeny kamarában, melyben két ágy és egy bölcső minden közt betöltte. Éjjfélig sem hunyta be szemét, mindig volt valami ötlete, valami közlendője, melyet, hogy a kisdedek álmát ne zavarja, suttogva mondott el, és Klára oly örömet folytatá e társalgást, oly csordultig volt tele szíve a meglelt magzatok miatti örömmel, hogy vonakodott fejét a vánkosra hajtani, félvén az álomtól, mely ellenmondásos természeténél fogva, talán csalódásként tünteti föl a valót, s reggelig azon hazugsággal gyötörheti az anyát, hogy csak képzelte gyermekeit maga mellett.

Szeredi a hanyatló kor és beteges test miatt általában a keveset alvók közé tartozott. Nem vált tehát terhére a fejedelemtől kegyelt orvossal folytatott társalgás és poharazás közt még sokáig várni az ispánt.

- Ha nem volna vele solymárom, azt hinném, hogy kocsimmal és fogatommal megszökött. Mármint alig tudom, mitévő legyek? Bevezessem-e Bodó Klárát a rápolti birtokba, s közöljem férje eltűnését? Vagy e szajkófészekben kínlódjunk még egy napig?

- Nézetem szerint jobb, ha nagyságod korán értesíti az ifjú asszonyt a történetekről.
  - Csak azt sajnálom, hogy kegyelmed gyógy módját, amelyhez a fejedelemné annyi reményt kötött, nem kísérelhettük meg.
  - A kísérlet, nagyságos uram, már végre van hajtva - válaszolá az orvos.
  - Hogyan? - tudakolta Szeredi.
  - A véletlen, de nagy öröm hatásától vártam betegünk idegrendszerében a szerencsés fordulalmat; ahelyett a véletlen nagy ijedelem és életveszély jött közbe, hogy ugyanazon rendületet idézze elé. Lehet, hogy Szőke István elméje egész tevékenységét visszanyerte volna, midőn nejét és gyermekét meglátja, azonban Kassai uram poroszlói, a menekülési vágy, az ijedelem, a Maros sodró örvényei, a hideg hullámok, a csodálatos szabadulás szintén hasznos szolgáltatott tehettek. Hatásuktól én legalább annyit reményelek, mint az általam tervezett meglepetéstől; föltéve, hogy a meghülés vagy szertelen fáradtság nem vont rá új betegséget. Aztán még nincs okunk hinni, hogy a kiküldöttek nem hozzák őt magokkal, és az iszonyú meglepetést a kellemes, az elragadó nyomban nem követi.
  - Én országos ügyeinkre nézve is fontosnak tartom, hogy Szőke egészen visszanyerje elméjét, s Kassai uram gonoszságairól eggyel több adat legyen birtokunkban. A vén Pécsi, mint hallom, elutasított magától minden tevékenységi ígéretet, minden közreműködést. Nem tudja régi nehezteléseit feledni. De másképp fog ő is beszélni, midőn meggyőződik, hogy Kassai valamit forral ellene, s hogy célját a legelső kedvező alkalomkor végre is fogja hajtani.
- Másnap délutánra megérkezett a kocsi, de benne csak a keresésre küldött személyek ültek.

8

A balázsfalvi kocsmáros sűrűen kezdé a számtartónak a vendégeket jelenteni, s ennek gyorsan szaporodott a dolga, mind a várkastélyba átszállítás, mind pedig a földesúr meghívását elfogadni nem akarók rábeszélése miatt.

- Nagyságos uram! - mondá végre - ömlik a sok látogató. Többnyire lelkiileg fehér ruhások ugyan, de némelyiknek külső öltözete mégiscsak szürke condra vagy színehagyott, pecsét és foldozott dolmány. Ezek áttallják a várba költözni, s alázatosan kérik nagyságodat, hogy engedje a fogadóban maradniok. Jöttek olyanok is, kik a régi jó szokás szerint egészen föl vannak fegyverezve, s finom nevelésű uraknak látszanak; azonban az átköltöztetésnek ellenszegültek, mondván, hogy tanácskozni és nem vendégeskedni jöttek Balázsfalvára.

- Vitess a kocsmába elég bort és eleséget - szólt Pécsi, komor tekintettel. - Hadd maradjon ott, aki vendégszeretetemet alkalmatlannak találja. A szombati szent napra pedig az alsó terem helyett rendezd el a volt könyvtárt.

A számtartónak adott utasítás után a földesúr gazdasági intézkedéseknek áldozott egy rövid fél órát. Midőn legsürgetősb dolgait eligazítá, számtartója megint belép.

- Nagyságos uram - mondá ez -, a fogadóba szállított fehér ruhások egymással heves vitatkozást folytatnak.

Pécsi aggodalmasan kérdé, hogy mi fölött.

- Sokan - követem alássan - nagyságodat álszombatosnak és valódi evangélikus hitűnek tartják, mások meg amellettt küzdenek, hogy nagyságod álevangélikus és valódi szombatos.

- Ha a füledet nyitva tartod is a hiábavaló beszédek számára, zárd legalább be a szádat - válaszolá Pécsi hideg tekintettel külsőleg, de nehezteléssel szívében a háládatlan hitsorsosok iránt, kikért annyi áldozatot tőn, s annyi gúnyt szenvedett, hogy most háládatlanságot arasson.

Aztán ő a befolyásosabb egyénekkal akart magánértekezletet tartani, s íme, a csőcseléknép is kezd megjelenni.

Röviden, határozottan nyilatkozom - gondolá magában. - Akinek véleményem nem tetszik, kárhoztasson saját szeszélye vagy rövideszúsége szerint.

Szekerek, kocsik dörömbölése hangzék a dobogóról s a várkastély kövezett udvarán.

Gálfi s más előkelő szombatosok érkeztek meg, de egyszersmind a számtartó ismét jelenteni valót hozott.

- Nagyságos uram! Ne méltóztassék neheztelni, ha parancsolata ellenére megint szót hordok tovább, de a fogadóban nagy a rendetlenség. Beszállott két nyárádtői uraság, hogy abrakolatva Gyulafehérvárra menjenek. A mi fehér ruhásaink vitatkozni kezdenek velök. Állíták, hogy ezentúl a balázsfalvi templom sajátjuk, mert amely hithez tartozik a földesúr, azé a templom. A nyárádtői egyház iránt is követelést támasztanak, mert a falu községének többsége az új Jeruzsálemhez szít, és amely részen van a jobbágyok nagyobb száma, annak kell a templomot átadni. Az idegen urak, kik római hitűek voltak, előbb még buzdíták a miéinket, de midőn a nyárádtői templomra került a kérdés, kardjaikat zörgeték, s Kádár uram szakállába akartak kapaszkodni, pedig egész Erdélyország tudja, hogy Kádárnál nincs szentebb angyal.

- Ezentúl mindent, kiről észreveszed, hogy nem szombatos, vezess a várba; Kádár uramat és a többi vendégeimet kérd meg nevemben, hogy a kocsmában s más nyilvános helyeken a hitágazati vitáktól tartsák távol magokat.

Pécsi nyugtalan lőn; aggodalmait tornyosultak, összetolódtak, s készültek kedélyét egészen elárasztani.

Megígérte volt, hogy a kikelet első szombatján értekezletet tart, de zárt körre és oly barátságos eszmecserére számított, mely a törvénybe nem ütközik, s a közfigyelmet magára nem vonja. S íme, népgyűléshez hasonló van keletkezében.

Mit tegyen most?

Óvatossága sűgá, inté, sűrgeté, hogy az összejövetelt, miután az a helyes korlátokon túlterjedt, ne tartsa meg.

De adott szava, büszkesége, házigazdái kötelességei, a nemesi telek sértetlensége ellenezték e szándékot.

Aztán ugyanazon óvatosság mondá, hogy az összecsődített s a messze útról jövő tömeg, midőn az ígért tanácskozás nélkül széleszetnék el, lármájával és kitöréseivel még nagyobb botrányt támaszthatna, mint bármi más fejlemény. És nem gúnyolnák-e ki őt e gyávaságáért még azok is, kik ellenségei közé nem tartoznak?

S végre, ha rosszakarói törvénysértésnek állítanak a tartandó összejövetelt, nem mondhatja-e megcáfolásukra, hogy éppen az izgatásoknak akarta útját bevágni, s az ország békéjét fenyegető veszélynek anyagait törekvék széthordani, midőn a szombatosokat magához hívatá, hogy a haza alaptörvényeibe ütköző terveiket megghiúsítsa?

És a legrosszabb esetben is, ki támadhatná meg őt az új hitért, melyhez határozottan sohasem csatlakozék? E végső, de sem eléggé igaz, sem eléggé becsületes érvet, a rabulistai szellem közlé a különben nemes indulatú Pécsivel.

Megállapodék tehát abban, hogy az összejövetelt - noha máris egyébre fajult, mint gondolá - nem fogja elhalasztani.

- Nagyságos uram - jelenté megint a számtartó -, a fehérruhások már háromszázon fölül vannak. Holnap reggelig még fölösen fognak gyarapodni, s nem férnek el a könyvtárba. Különben is talán jobb volna a földalatti boltok valamelyikét választani ki, amint az áhítatosságok alkalmával tevők, midőn nagyságod a szent igéket hirdeté, s erkölcsös életre vezető tanításokat közle velünk, hogy a hitben és szeretetben újjászülessünk.

- A régi templomot hozd rendbe - parancsolá Pécsi -, mert abban tanácskozunk.

- Ne vonassam-e föl holnap reggeltől délig a lobogót?

- Ne tedd. De minden megérkezőt, ki nem látszik szombatosnak, a vár homloksorába szállásoltass be. Ha nem lehet másként, saját szobáimból is szakíts számukra. Csak közel ne hozd őket a templomhoz. Ha összejövételünk alatt velem akarnának beszélni, mondd, hogy kilovagoltam, vagy ágyban fekszem, és rosszul érzem magam.

- S hát amidőn igen sürgetős dologban akarnának nagyságoddal találkozni?

- Akkor sem fogadhatok el senkit.

- S ha levelet adnak át, vagy cédulát?

- Tedd íróasztalomra, hogy a gyűlés végével feltörhessem.

Pécsi mihelyt intézkedéseit végzé, hosszú, kedélyes, s maga sem tudja, miért, igen érzékeny levelet írt Deborahnak. Forró kifejezésekkel emlékezik meg leánya nemes tulajdonairól, szeretetéről, kötelességérzetéről, s megáldá, mint a távozáskor vagy kórágynuknál szoktuk, szívünk kegyeltjeit.

9

Azon imaház, melyet zsúfolásig megtöltöttek a szombatosok, több nemzedék óta állt elhagyatva és néptelenül.

Midőn oltáránál utószor mutaták föl a szentséget, a földesúr elzárt, külön karzatból emelt buzgó fohászt az éghez, esdekelvén, hogy a villongós idők kíméljék meg családját, várát s különösen az egyházat, melyben annyi ős pora nyugszik, és annyi élő nyert vigaszt.

Akkor az imáját végzett földesúr a karzat lépcsőjén lehaladva, megállt, és küzde magával: hogy mit tegyen?

A kis falajtó gazdagon bútorozott szobákba vezetett, a fölemelhető kőkocka pedig a kriptába, hol egy üres koporsó titkos menhelyet fedett el a szem elől. Itt biztosan lehele lappangani, föltéve, hogy a lélegző rész, mely az idő által okozott repedésnek látszott, annyi friss léget bocsát be, amennyire a tudónek okvetlenül szüksége van.

A földesúr, kiről beszélek, hosszas tusakodás után a kriptába vonult, s többé soha senki sem látá. Pécsi, midőn Balázsfalva birtokosává lőn, történetből az üres koporsót fölfedezte, és sokáig töré eszét azon, hogy mi ok vezethette az embereket halott nélküli temetésre. A levéltárt hasztalan kutató. Szótlan, némán maradt a történelem, s nem adott sem könyvei, sem okmányai által választ a nyomozó Pécsinek. Deborah, ki az üres koporsó fölfedezésekor már serdülő volt, atyját azon fantasztikus véleményre akarta téríteni, hogy a kegyetlen várúrnak leánya szökhett el valami kalandor lantossal, s ezért lőn szükségessé a megaláztatást színlett temetéssel palástolni. De bármily elfogadhatónak látszék e megoldás, ellene harcolt az, hogy a

koporsó nem volt leszögezve. Pécsi számtartója, ki a kriptá titka fölött folyt vitákat hallá, egyszer csak azon hírrel rontott be, hogy ő az üres koporsó halottját megtalálta, s ekkor beszélé, hogy a koporsó feneke súlyosabb érintésre felnyílik, hogy ablaktalan, sötét és dohos levegőjű szobához vezet, melynek lakosa egy páncélba öltözött csontváz, ki, mint látszik, a védelemre szükséges minden fegyverrel el van látva, sőt arany serleget, boros kannát, és az edények után ítélve, élelmiszereket is tartott magánál. E fölfedezés még inkább fokozta Pécsi kutatási vágyát, s midőn adatokból nem indulhatott ki, a homályos mondat választá kalauzul, mely a várnak a templommal egybekötött, most düledékben heverő szárnyát, földalatti járdákkal áthálózottnak festé, s arról regélt, hogy a titkos kijáratnak a Maros hajdani révéhez vivő torkánál a martalócok legyilkolák a vár minden cselédét és vendégeit, kik a fosztogatók elől menekülni reméltek. Csak egy szaladt el bántatlanul, s többé Balázsfalvára vissza sem tért: a várúr unokaöccse, s örököse. Élte fogytáig mélyen hathatott rá a mészárlás emléke, mert Balázsfalván udvari káplánt sem tartott többé, pusztulni hagyá a várt, s családja számára az ország egészen más részében építtetett kriptát. Azóta a templomban éjente siető lépések kopogása hangzik, gyertyák égnek és alszanak el rögtön, s ha a szél dühöngeni kezd, élesebb sivalkodásai közé szavakat és hörgéseket vegyít.

Pécsi a monda kedvéért ásatásokat tett, s valósággal megtalálta és kitisztíttatá a földalatti járdát. A hajdan titkos út az egész néptől ismertté lön. De a kriptának mellékajtajáról, a koporsóról, s az ablaktalan szobáról mélyen hallgatott, amióta lehetetlen volt azon gyanúra nem jönnie, hogy az unokaöccs, kiről a nép regél, alkalmasint egy szétágazott család őse volt, melynek tagjai közé sorozni szerette boldog emlékü nejét is. S miért közlene éppen ő a világgal oly gonosztettet, melyet még senki sem tud, s mely saját leányának sértené büszkeségét? Mert nem valószínű-e, hogy a talált váz Deboráhnak nagy fáradsággal szerzett ösét vádolja?

A templomot, melyet Pécsi csak a régiség iránti szeretetből oltalmazott a teljes összeromlás-tól, egészen belepte a szombatosok raja. Vásári csoportozat volt: tarka vegyülete a különböző vidékekről összehordott arcoknak és ruháknak. A vallásos buzgóság örvendeztető, de a jelen körülmények közt egyszersmind aggasztó jeléül tekinté Pécsi, hogy a híveknek legalább fele a szabad székelők oly osztályából került ki, mely csak nagy áldozattal lön e távoli útra képes-sé. Némelyike valódi koldusnak látszott, ki a várkapu előtti kerek kövön hagyta hegedűjét, hogy most a „fehérruhások” szent gyülekezetében az új Jeruzsálem ügyeivel foglalkozzék. Ezt a szemlélőre nézve sötét képet fölvilágosítá egypár fényes ruhájú s tekintélyes állású úr jelenléte; míg viszont komoly kifejezésűvé tevé az itt-ott mutatkozó fegyver s különösen a rézcsákányok figyelemre méltó száma. Nem lehetett kívánni, hogy a kisbirtokosok szokott viseletöktől - s ahhoz tartozott a védelmi eszközök különféle neme is - megváljanak, de az egész tömb, úgy amint alakult, sokkal inkább látszék a népgyűlés színét hordani magán, hogysen Pécsi óhajthatá, ki a szombatoságot üldöző törvényekkel összeütközésbe jönni vonakodott. Legkülönösebben meglepte pedig őt egy hosszú hósakállú, hófürtű alak, egészen fehér mezben, szép és szabályos arccal, bánatos, merengő és szigorú kifejezésű vonalain félre- ismerhetetlen jeleivel az ihletettség ama csodálatos nemének, melyet akár őrtjögésnek, akár jóserőnek tartsunk, igézete alól menekülni nem könnyen tudnánk.

Kádár vala ez, a Jefta atyja, ki Klára leányát másodszor megkeresztelte.

Pécsi nem képzelheté, hogy a fehér aggastyán, kit rideg kunyhójából a lelkesedés hozott ide, a szombatosok legnagyobb tekintélyévé emelkedett, amióta Szőke Pista, a szárdisi szent, családostul együtt eltűnt. De ámbár az újabb izgatások felől értesítve nem volt, megdöbbenék őt a mindinkább magába mélyedt férfiú agátfekete szemei, melyek a templom mennyezetén függtek, és halkán mozgó vékony ajkai, melyek beszélni látszottak, anélkül hogy szóltak volna, s az arc színének élénk változatai által jelzék a kebelben támadt érzések erős hánykódásait.

- Ez a próféta, ki mint Esdrás, sírni és könyörögni szokott a nép bűneiért - adá válaszul a thyatirai pap a tudakoló Pécsinek.

- S mióta vannak a szombatosoknak látnokai? - kérde ez megütközéssel.

- Amióta ellenök fegyvert köszörülnek a tévedések emberei és a hatalom poroszlói.

- És hol lakik e rajongó?

- E szentet Szárdis városába rendelé Jehova az ige hirdetőjévé, midőn az előbbeni pap családostul együtt eltűnt.

- Hogyan? Hát Laczkó uram nincs Szárdisban?

- Nagyságod védszárnyai alatt hittük fáradozni őt az Úr szőlőjének művelésében, s csak tegnap tudtuk meg, hogy csalatkozánk. Talán a pogányok földjén vert magának tanyát. Prófétánk, mihelyt eltűnésének hírért hallá, megemlékezék az emberi nem esendőségéről, szaggatni kezdé alsó és felső ruháját, szaggatni haját, szakállát, és leült a porba, siránkozván az Antikrisztus közelgése miatt.

- Én egészen új világba vagyok sodorva - szólt a bámuló Pécsi. - Mi történt közöttetek, hogy nyelvetekre most alig tudok ráösmerni?

- Nagyságod Darius Longimanus udvarában maradt, míg minket az új Esdrás Jeruzsálembe vezetett vissza, hogy többé semmi hatalom által ne engednők magunkat a lélek fogságába hurcoltatni - válaszolá a thyatirai pap.

Pécsi bámuló szemeket vetett rá. Vele még így nem bántak párthívei. Sohasem mondák, hogy elmaradt az időtől, elszigetelve áll, nem fogja föl a helyzetet, zászlaja van, de kísérői nincsenek.

Kádár eközben addig mozgató ajkait, míg egyszerre halálcsend lőn a templomban.

- Már megszállotta őt a lélek - sугá Pécsi Simon fülébe a thyatirai angyal.

- Vándorok vagyunk, Izrael Istene! Az ígélet földje felé vándorlunk - szólt imára fogott kezekkel Kádár. - Saruink még ma Ramesse földjét tapodják; de holnap már útban leszünk Suchotnak tartva, hogy örökre elszakadjunk az egyiptomiaktól. Mert nem akarunk, Jehova, azokkal, kik törvényedet megvetik, együtt imádkozni, együtt temetkezni, együtt támadni föl. Kiköltözünk külsőleg is az ő templomaikból, miután szívünkben úgysem voltunk soha velők. Segíts ezen elvándorlásban, mint segített Mózes, midőn Fáraó országából kiköltözni készült. És ha minket ellenségeink üldözőbe vesznek, jelenjen meg nekik a te haragod a ragály és dögvész alakjában, s irtsa ki egy éj rövid folyama alatt a házasságuk minden zsengeit, a trónon ülő Fáraó elsőszülöttjétől kezdve a tömlöcbe zárt fogoly elsőszülöttjéig. Legyen minden úgy, amint volt Egyiptomban, midőn választott néped zsarnokai közt a kétségbeesés miatt oly kiáltás támadt, minő sohasem hallatszék többé. Amen.

Kádár imáját utánmormogák a buzgóbb szombatosok. Voltak azonban, kik nehezteltek, sőt bosszankodással hallgaták a vad kifejezéseket. Gálfi leült, nem akarván elismerni, hogy az ima lehessen, mely csak a gyűlölet húrjait pengeti.

Pécsi most jogosítva érzé magát, a vendégi jog dacára is röviden végezni oly gyülekezettel, melynek többségét a rakoncátlanság igéi ragadják el.

Kezével intett csendért, de a rajongók tömege hosszasan zsibonga, s a mérsékelt érzelműek rendreutasító lármája még öregbíté a zavart.

Majdnem ezen időben érkezett Kassai Elemér a várba.

Lova ki volt fárasztva.

S nem jött senki, hogy átvegye és megjártassa a tajtékzó állatot!

A vidék legnépesebb úriháza mióta lőn ily elhagyatott? Vagy talán csak őt nem akarják elfogadni? E gondolattal nézett körül Elemér azon udvarban, melynek cselédei egykor örvendő tekintettel tolokodtak elébe. Végre, miután pár arc a folyosóról és a cselédszobák ablakaiból, hogy észre ne vétessék, visszavonta magát, egy borzasfejű lovászgyerek jelent meg.

- Vezesd a lovat körül - szólt az érkezett. - Itthon van-e önágyása Pécsi Simon uram?

- Majd előkerítem a számtartót - válaszolá fonákul a fiú.

- Azt kérdelem tőled, hogy itt van-e a vár ura, vagy talán még nem érkezett meg a városból?

- Miska bácsi, fusson kend a számtartó után, mert katonavendégünk van - kiáltá a gyerek a folyosón előtűnt alak felé.

- Öcsém, Jancsi, szedd föl magad, s hozd el a számtartót - nógata egy láthatatlan valakit a folyosói lény, míg maga gyorsan közelít a lépcsőhöz, hol Elemér áll.

Szíves mosoly deríté fel a vén szolga arcát, midőn a gyanús katonatisztben az úriház régi barátjára ismert, de a mosoly csakhamar aggodalmas és tartózkodó modornak adott helyet.

Míg Miska a vendégszobák helyett Pécsi lakosztálya felé vezeti Elemért, ez semmit sem kételkedik, hogy a háziúrhoz megy, de midőn a főbejáraton túlhaladtak: - Hová visz kend? - kérdé némi vonakodással. - Talán Deborah kisasszony itt van?

- Nincs, kapitány uram! De a kisasszony szobáin át előbb jutunk a kegyelmedébe.

Mennyi eltűnt remény, mennyi szétoszlott álom emlékei közt haladott el Kassai István öccse! Mintha a kinyílt és rögtön elhervadt tavaszt látná szétszórt virágok között halottan heverni, és érezné a hideg őszi szelet, mely a virágillat fellegeit hajtja tovább, hogy ne maradjon semmi jele a fűszeres, a meglelégű múltnak!

- Mióta lakik Pécsi Simon Balázsfalván? - kérdé nyugtalanul, menekülni akarva a behatásktól, melyek keblét vívják.

- A nagyságos úr néhány nap óta van itt.

- Sietve óhajtanék vele szólni.

- Nem tudom, lehetséges lesz-e most?

- Talán beteg?

- Tüstént idehívom a számtartót - mondá szintén kitérőleg a legény.

- Nincs semmi szükségem rá. Ahelyett menjen kend és jelentsen be önágyágánál.

Miska tétozózott s aztán rejtélyes arckifejezéssel szólt:

- Rögtön előkerítem a számtartót vagy legalább komornyikunkat.

Egy, Elemérre nézve rendkívül hosszú perc alatt megérkezett a fontos egyén, kit mindenki keresni indult, noha semmi okból nem látszott jelenlétének szüksége világosnak.

A máskor vidám és barátságos arcú számtartó ellenkező érzések közt lépett a szobába. Szerette volna Deborah kisasszony és az egész ház egykori kegyeltjét kitelhető szívességgel

üdvözleni, de közelebbi időkben már azt hallá, hogy a régi viszony szét van szakítva, s ami még több, gyűlöletté vagy legalább kölcsönös és mély nehezteléssé fajult. Aztán, a katonatiszti rang s öltözet, mely ellen máskor semmi kifogása sem volt, most benne rossz sejtelmeket keltett.

- A várúrral akarok beszélni, de igen sürgető ügyben - mondá Elemér erős hangnyomattal.

A számtartó egészséges, pozsgás pofái a közönségesnél sokkal fehérebbek lettek a sürgető szó hallásakor.

- Tüstént rendelkezem a vitéz kapitány uram számára helyesebb szállásról. Ez szűk és kényelmetlen szoba.

- Ellenkezőleg, barátom, még igen is tág és fényesen bútorozott.

- Másoknak jó lehet, de Elemér úrfi - követem alássan, a kapitány uram, házunknak régi barátja, és számára a jók közül a legjobbal kell szolgálnunk. (Az ostoba Miska oly helyre szállásolta őt, gondolá magában a számtartó, honnan a hívek oszlását észrevehetné.) - Tüstént átköltöztetem kegyelmedet abba a szép terembe... emlékszik-e még rá a bajnok, ahol eddig lakott?

- Köszönöm, de én már innen csak nem mozdulok. Úgyis mihelyt önagyságával találkoztam, haza kell sietnem.

- A nagyságos úr éppen kilovagolt. (Azt nem mondhatom, hogy beteg, mert a régi ismeretség jussán berontana a szobába, s orromra pirítaná a hazugságot.)

- S mikor lovagolt ki? - tudakolá Elemér kedvetlenül.

- Csak most, s csodálkozom, hogy a bajnok vele nem találkozott. De merről is tetszett jönnie?

- Radnótról. S tudja-e kend bizonyosan a Pécsi Simon uram honn nem létét? - kérdé Elemér, éles tekintetet vetve a számtartóra.

- Saját kezemmel segítém hátsólovára. Azonban míg itt ok nélkül trécslek, a bajnok kísérete talán elhelyezve sincs. Futok, hogy, amint nálunk szokás, barátságos fogadtatásban részesüljenek.

- Szükségtelen, miután nincs kíséretem.

- De legalább huszárja, legénye? - kérdé a számtartó növekvő megnyugvással.

- Az sincs.

- Ha uram megérkezik, tüstént hírül fogom adni. (Nagy kő hullott le szívemről - gondolá magában -, Elemér úrfi nem jöhetett rossz szándékból, különben háta mögött ármádia volna.)

Könnyű kedéllyel, fürgén távozott a számtartó.

Elemér magára maradt.

Helyzete valóban különös volt.

Mert Kassai István titkárja őt és a nagybátyát egyaránt tartá márványoszlopnak, melyre egy szubalternus előléptetési vágya és alázatos hálája, mint az indanövény, fölűszik, hogy gazdag lombokkal csüngjön le róla. Mi volt tehát természetes azon pontosságnál, mellyel, a titok pecsétje alatt, értesíté ifjabb pártfogóját az országháborító magyar-zsidóknak a kikelet első szombatján tartandó gyűléséről, megemlítvén azon még nagyobb fontosságú és a hallgatás még erősebb zárjával őrzendő titkot is, hogy e veszélyes emberek ármányának megghiúsítására valószínűleg az ifjabb pártfogó leend megbízva, s ezáltal a legszebb alkalmat nyeri hazája és fejedelme iránti kötelességének teljesítésére.

Elemér a rövid levélből rögtön fölvilágosult, hogy miért lőn kapitánnyá.

A nyert értesítés nyomán a valónál is sötétebb színben kellett látnia mind nagybátyja gonoszságát, mind pedig Pécsi Simonnak, ki iránt ragaszkodással lenni most sem szűnt meg, könnyelműségét és a törvények iránti tiszteletlenségét.

Elhatározá, hogy nagybátyja bosszújának eszköze nem lesz, ha a fejedelmi parancs végre nem hajtásáért halállal büntetnék is. Elhatározá, hogy ha engedetlensége nem fejezné be életét, mihelyt szabadságát visszanyeri, örökre kiköltözik az országból.

Elhatározá, hogy saját mentségére nem fog fölhozni semmit, mi nagybátyját a világ és bírák előtt váddal terhelné, de vele minden viszonyt megszakít, s inkább koldulva vándorol ki, mintsem utolsó fillérig vissza ne fizesse azon segélypénzt, melyet előléptetésekor kapott.

Volt a megoldásnak könnyebb módja is.

Tehette volna, hogy midőn a fejedelmi parancsot veszi, teljesítse és játssza ki azt egyszer-szidersmind. Vagy nem volt-e Pécsi kéz alatt értesíthető? S nem jelenhetne meg a katonaság akkor, midőn Balázsfalváról a szombatosok már elszéledtek?

De ha ily alakoskodásra Elemér képes is lett volna, visszaborzadna azon eszmétől, hogy a világ szeme előtt úgy tűnnék föl, mint aki a bosszúállás művére vállalkozék, bár sikertelenül.

Kínos feszültségében tölté a napokat, várva: mikor érkezik hozzá a végzetes parancs? De az mindig késett. Mi lehet a halasztás oka? Vagy talán hamis volt a titkár értesítése? Azonban, miért akarta volna e jámbor ember őt felültetni?

Elemér tünekezései közt gyakran tért át azon véleményre is, hogy nagybátyja a döntő percben elállott szándékától, vagy pedig a fejedelem sejté és lealcázá a törvény köpenyébe burkolt bosszúállást.

Mily boldog volna ő, ha e két esetleg közül az első, s mily nyugodt, ha legalább a második megtörtént volna!

S hát Pécsi nem mondhatott-e le a veszélyes merénnyről?

Fájdalom, eziránt rövid ideig ringatta magát Elemér csalálomban!

Amint tudniillik ablakán ki-kitekintett, annyi kocsit látott Balázsfalva felé haladni, mintha ott országos vásár tartatnék.

Más, ki a titokba nincs avatva, talán észre sem venné az élénkebb mozgást, de ő megdöbbsent azon, s nem tartá, amit egész pénteken folyvást tapasztalt, a már virradó szombatra kecsegtető előjelnek.

Ah! - fölillant ekkor elméjében - ha helyettem másra bízták volna a befogatásokat! Nagybátyám ellenszegülésemtől félt; íme, az ok, amiért, noha hajnalodik, még sincs kezeim közt a rendelet. Más bíztatott meg a végrehajtással... s a bakó bárdjához viszik Pécsit - de miért? Mert leányát nem adta nőül nekem! Lovat! lovat! - kiáltá Elemér és egyedül száguldott azok közé, kiknek életét minden áron meg akarta menteni.

A cselédség kikerülő válasza s különösen a számtartó magaviselete növelték Elemér gyanúját.

Csakhamar odahagyta a szobát, s egy melléklépcsőn lekerült, hogy körültekintszen.

Minden zugot ismert a várban! Hisz annyi boldog órát töltött ott!

És ezen incselgő, csábító órák, a folyosók oszlopai mögül, az ablakok leeresztett függönyei közül, a még lombtalan fák távoli korrajzaiból, az egész láthatár keretéből kilépve, könnyű

szárnyakon lebegtek elébe, körül táncolák őt s bűvös tükreiket csillogtatták, melyekben a múlt árnyai éltek, mosolygottak, összeölelkezének és együvé olvadtak, hogy egy nagy emlékképpé váljanak s megfosszák az ifjút, kit játszva üldöznek, a szív hajótöréséből megmentett egyetlen kincstől - a lemondás erélyétől.

Ah, Elemér, midőn Pécsit akarta fölkeresni, észrevétlenül mindig csak azon helyeken bolygott, hol Deborahval találkozott, úgy mint akkor, midőn e látomány nem volt csak üres ábra, de boldogító valóság.

Ah, mennyi változás történt három év alatt, s mily átok a képzelődés, mely minden fegyelem mellett sem tud lemondani azon jogáról, hogy a gyöngye pillanatokban a jelen ellen lázítson.

Végre a kísértés ördögein, a múlt emlékein győzedelmeskedett az ifjú.

Letörlé szeméből az utolsó könnyet.

Megint férfiúvá lett.

Észlelőn, figyelve tekintett maga körül.

A várban minden arra mutatott, hogy Pécsinek sok vendége van.

A fogadó is szekerekkel rakva.

De hol van e sok nép?

Soha csendesebb nem volt az udvar, mint most.

A folyosók üresek, az ajtók nem nyílnak meg.

Egy-egy cseléd kukkan ki, s az is többnyire gyanús szemmel látszik őt kísérni.

- Okvetlenül kell Pécsivel beszélnem, s ha sokáig késem, körül fogják és veszve van. A vár csendje mutatja, hogy a szombatosok gyűlést tartanak. Csak tudnék egy percig magára lenni Pécsivel! Komor tekintetem meggyőzné, hogy élete forog kérdésben. De tán azt fogja hinni, mintha segítve rajta, Deborah kezéhez akarok magamnak új igényt szerezni. Miért tartoznék ő büszkeséget tenni föl bennem? Hadd higgyen, amit tetszik! Már holnap a fejedelemtől lesz elbocsátatási kérelmem. Sürgetni fogom szabadulásomat; s azon rövid idő alatt, míg hazánkban élek, ügyelni fogok arra, hogy béketűrésem legyen még a kinevetetést is könnyel venni. Németország nagy táborhellyé változott, s annyi ezer fegyver közé befogadják az én kardomat is. Örökre kibujdosom hazámból.

Ily gondolatokkal tépelődve kutatá Elemér a vár urát és a szombatosok gyűlhelyét.

Mi a templomba térünk vissza.

Kádár imájának hatását Pécsi abból is megítélhette volna, hogy a mérsékeltek legerősebb mellű férfiai kifáradtak, míg a csendet helyreállíták.

- Sajnálom - szólt hidegen, majdnem megvetéssel -, igen sajnálom, hogy találkozott egyén, ki a vendégi joggal visszaélve, eléggé vakmerő volt az én házámban oly kifejezéseket használni, melyek országunk törvényes fejedelmének, a mi kegyelmes urunknak személyét sérthetik. Sajnálom, hogy számos vendégeim között kevesek arcán láttam azon méltó bosszankodást, melyet a rakoncátlan szavaknak elő kellett volna idézni. Kedvetlenül vagyok meglepetve, midőn tapasztalom a vak szenvedélyességét, mellyel a szombatosok, mintha elátkozva volnának, önkezüleg akarják saját hitvallásukat összerombolni. A történt nyilatkozat s a rá követke-

zett hangos helyeslések után, már fölmentve érzem magamat a részletes tárgyalástól, s csak egyszerűen fogom kegyelmetekkel tudatni változatlan véleményemet. Ha azok, kik az új Jeruzsálem hívői, szükségesnek gondolják a mostani körülmények közt vallásuk országos elfogadása mellett izgatni: ám cselekedjenek szabad tetszésük szerint. De ne számítsanak reám. Én azon férfiakhoz csatlakozom, kik kezökbe veszik az 1622-i törvényt, és fölolvassván a szigor szavait, halált, birtokkobzást fognak a lázítókra követelni. Én kegyelmetek vérén is meg akarom menteni a szombatosságot, melynek minden egyes híveit ki fogná irtani a Kádár uramhoz hasonló rajongók által fölköltött üldözés szelleme.

- Ó, mily rövidlátók a világi ismeretek emberei! - sóhajtá Kádár s kezével Pécsire mutatva, kenetes hangon szólt: - Íme, ez még azt sem tudja, hogy velünk egyszerre fog meghalni. Járt Egyiptomban, vizsgálta a kövekre írt olvashatatlan betűket, titkokat keresett a föld alatti templomokban lakó bálványisteneknél és a bepácolt halottaknál, s bár többet tanult, mint amennyit a rosszlélek segítsége nélkül lehet, mégsem sejti, hogy vértanúságra van kijelölve. Tagadd meg csillagaidat, Pécsi Simon, ha számodra éveket jósoltak! Látom a bilincseket, melyeket kezedre fognak verni, és hallom, amint fejedre olvassák az 1622-i törvényt. Ne minket fenyegezz tehát e törvénnyel, ó, Pécsi Simon, de magad rettegj tőle, mert szereted a világot. A mi lelkünk Jeruzsálembe áhítózik, a te szemed a világi javak felé van fordítva. Földiségek embere, csak azért nem veszed észre a halál angyalának közelgését. Bizony mondom, meg fogsz lepetni általa!

Pécsi tetőtől talpig átfázott. Vagy nem jósoltak-e ilyesmit az ő csillagházai is? Nem ömlött-e ismeretlen forrásokból keblébe megnevezhetetlen bánat, mely az élet hiábavalóságának fölismerésére készteté? Nem merengett-e darab idő óta az ő lelke homályos aggodalmakkal, sötét sejtelmekkel Deborah képén, mintha örökre elválni kellene e kedves, de eltévesztett életnézetű magzattól, ki magára fog állani a világban s gazdagsága mellett is minden kilátás nélkül a meglelédesre?

Ó, Kádár fenyegetéseiben sok való lehet! Hátha ő csakugyan látnok? Hátha a választottak rejtélyes adományával bír? E kérdés villámként cikázott át Pécsi elméjén, s homlokáról veríték gördült le.

A tömeg pedig különös mozgásba hozatott valami ismeretlen körülmény miatt.

Az ajtó körül férkezni kezdenek a szombatosok, s amint nagy erőlködéssel rést nyitottak, a közelállók ajkain rendre fölkiáltás hangzék, elfojtva, vagy élesebben kitörve, de mindig ijedelemmel.

- Ah, hát ez a szárdisi angyal volna? Lehetetlen! De mekkora hasonlatosság, mily iszonyú változás! Hát csakugyan a „szombaton viaskodó” van itt, a nagy szónok, a nagy szent? Helyet! helyet! Kicsoda lehet?... Maga a szárdisi pap.

Míg a szombatosok e kérdéseket veték egymás elébe, s csodálkozásuk fokozódott - egy rongyba takart, sárral fedett, zilált külsejű, dúlt arcú alak bontakozott közülök ki.

- Te vagy, Laczkó István? - tudakolá leírhatatlan megütközéssel Pécsi.

- Árnyéka vagyok annak, ki voltam... testemnek sorvadtt darabja, lelkemnek ördögi része jött hozzátok. Röviden szólok, minden perc drága... mellem nem győzi a lélegzést... röviden szólok. Simítsátok le fürteiteket, hogy ne emelkedjenek föl tüskéként... a borzadástól. Szemeitek töre éles... de lelkem át van már szurdalva a gyilkoktól, s nincs azon több hely új sebek számára. Ne nézzetek rám!... Mit vétettem, tudakoljátok. Megmondom. Kassai István terveit segítém elő. S mely okból? Ah, nincs mentő ok a bűnre! Lakoljon, aki vétkes. És meg-lakoltam-e?... Mekkora díjt vontam az árulásért? Számoljunk. Elvesztém eszemet! - ez még csekélység. Egész életem folyama alatt a becsületesek körében nem jelenhetek meg! - már ez

baj. Ha a halál rám ront, lelkem irgalom nélkül a kárhozatra vitetik! Ez nagy szerencsétlenség. Gyermekeim és nők pirulni fognak nevem említésére! - ah, ez a valódi kárhozat. Hátra van még a ti átkotok. Keressétek ki a legsújtóbbat... hogy hamar zúzzon össze. Legyen az egyetlen villámcsapás! Siessetek. Nincs veszteni való időnk. Nekem meghalni, nektek menekülni kell. Kassai István tudja összejöveteleket. Ő Pécsi Simonra tör, de a többiek is örömmel vezetné a bakó elébe. Láttam e bakót. Azok közt volt, kik a Maros terén hemzsegetek. Ah, nehéz volt menekülnöm, hogy hírt adjak jövetelökről. Már készültem másodszor is átúszni a hideg folyamot, de a parton egy lélekvesztő hevert. Megragadtam lapátját... a víz engedelmes volt, és elhoza az átok elébe. Áldás legyen a könnyörülő hullámokon!... Most már vessétek a fejemre az átkot s fussatok! Míg közületek a vénebbek, mint a varangy, a rom kövei mögé lapulhatnak, míg az ifjabbak, mint a fürge gyík, átcsúsznak a kert kerítésein, míg Pécsi Simon a díszteremhez érven, szokott karszékébe leül, már a vár körül lesz fogva, a kapun és a nyílt részeken betolakodnak a katonák, a poroszlok, porkolábok és bakók. Fussatok, fussatok!

Laczkó István a fejedelemtől által az ő felkeresésére küldött hajdúkat vélte a szombatosok ellen rendelt seregnek.

Ezek követék egészen a ladikig.

S valószínűleg át fognak kelni a Maroson.

Nem lehetetlen azonban, hogy a Pécsi várba ért szombatos pap, a Küküllővölgye felől is látott fegyvereket villogni, s így támadt lelkében azon erős hit, hogy a várat minden oldalról körül akarják fogni.

- Meneküljünk! meneküljünk! - hangzék a templomban, s többen a szombatosok közül a padokon átugráltak, hogy a mellékajton a romok között észrevétlenül tűnhessenek el.

Voltak, kik a főbejárás felé nyomultak, de föltartóztatá őket a thyatirai angyal, s néhány rézcsákányos székely, a fehérruhások rajongó színezetéből.

- Gyilkosok, útonállók, pénzhamisítók vagy vérfertőztetők vagyunk-e? Mi bűnünk van, ha az Istent imádni és az igazság vallását hirdetni nem vétek? - kiáltá a megrémültek zúgása közé a thyatirai angyal. - Várjatok legalább addig, míg el fogjuk dönteni, hogy mitévők legyünk a hatalom zsoldosai ellenében?

Pécsi, midőn a tolokodás elkezdődött, csendesén húzódott a kis karzathoz, honnan több századdal előbb Balázsfalva földesura a kriptára vivő kockakőre lépett, hogy az üres koporsó segítségével az ablaktalan szobába érhesse.

- Ó, hályogos szemű és rövid elméjű halandó, minő rejteket kutatsz, hogy a végzet ne keresen föl? - sóhajtá Kádár a hátráló Pécsi felé fordulva. - Bizony mondom neked, hogy velünk együtt fogsz az Úr színe elébe járulni. Hol van a zár, hol van az üreg, hol van a mélység és magasság, hová utánad ne mehessen a halál? Térj vissza, mert aki sorsát kerüli, bujkálva még biztosabban talál rá.

Pécsit borzadály környezé. Eszébe jutott a páncél csontváza; hagymázos eszméi a rettentő éhhalálnak bolyongtak képzelődésében; zörögtek koporsóikban a rég eltemetettek csontjai, fölszállongottak az árnyak, a kriptá kísértetei, azon társaság, mellyel együtt akart lakni, s az egész szellemvilág fenyegetve tiltá őt vissza az ablaktalan, a sötét szobától.

Eközben a már kevésbé zsúfolt templomban helyreállott a csend.

A thyatirai angyal most a hívekhez intézé a főkérdést:

- Mit cselekedjünk, ha valósulna az a hír, hogy a vár körül fog vétetni? Oszoljunk-e el, hogy egyenként kerítsenek kézre? Vagy együtt várván be a történendőket, bilincsekkel terhelve lépünk az országgyűlés elébe, mentve összejövetelünket, oltalmazva vallásunk érdekeit?

- Miért ne szegülnénk megtámadóink ellen? - mormogá dacoló arccal egypár fegyveres.

- Polgárai az ezeréves városnak! - közbeszólt Kádár. - Mielőtt a bűn elítelné az ártatlanságot, illő és jogos, hogy az ártatlanság lásson törvényt a bűnre. Van valaki közöttünk, ki magáról azt állítja, hogy Júdás Iskariotes. Hajmeresztő, lélekfagylaló vád! De nem láttátok-e az összeroncolt testet, mely az ajkakra vett igékkel maga ellen látszik dühöngeni? Nem gyanítjátok-e a dúlt vonalakon a beteg lelket, mely szenvedései közt elvesztette a mértéket saját tetteinek megbírálásában? Én egyetlen gyermekemet, Jeftát megtagadtam és elátkozám. Rám nem foghatjátok, hogy engedékeny volnék. De a szárdisi angyal egész élete oly tiszta, oly szeplőtlen volt, hogy az antikrisztus közelgését kellene hinnem, ha csakugyan igaz volna, amit e jámbor férfiú magáról állít. Jer tehát, ó, fehérruhások eddig legbecsültebbje, s térdelj le a gyülekezet előtt! Gyónd meg vétkeidet s a kísértéseket, melyek körülfogtak, erővel letérítendő az igazak útjáról. Tégy őszinte vallomást, mert hitünk érdekében áll, hogy jelek által győződjünk meg: ha vajon távol van-e még az idő, midőn az emberiség negyedrésze¹⁰ fegyverrel, éhséggel, halállal és fenevadak által irtatik ki? Távol van-e a földindulás és csillaghullások napja, s ama végetlen nyomor, mely a Megváltó másodszori eljövetelét, a gonoszság elvének bukását és az ezeréves boldogság kezdetét előzi meg? Mondom neked, szárdisi angyal, térdelj le tüstént, s öntsd előttünk ki szívedet. Ha bűnöd akkora, mint állítod, akkor megátkozlak azon kézzel, mellyel gyermekedet kereszteltem újra és feleségedet áldottam meg. Mély keservemben vigasztalásomul leend, hogy süllýedés a közsüllýedés jóslata. Ha pedig csak képzelődésed teremte a vádakat magad ellen, akkor köznyilatkozatunkkal megnyugtadjuk lelkiismeretedet. Látod, hogy veszélyben forgunk mi is, de testünk ügyénél többre becsüljük lelkednek ügyét. Térdelj le a gyülekezet előtt.

Kádár szeméből könny csordult ki, midőn e szavakat mondá.

- A szent Istenre! - rimánkodék Laczkó István. - Távozzatok, fussatok, meneküljetek!

- Engedelmeskedjél rendeleteinknek. Mi meg akarjuk vizsgálni bűneidet.

- Nincs idő arra most - kiáltá Laczkó, ki elméje éberségét azon mértékben nyerte vissza, amint Kádár rajongása hasonlóbba vált az örütséghez. - Elárultalak titeket, megátkozom helyettetek magamat, csak távozzatok már innen.

- Térdelj le rögtön és vallj!

- Ó, hogy aludnék ki a nap szeme, mielőtt a végjelenet tanúja lennék! Gyilkosotok vagyok: ez bűnöm. De az istenért! Meneküljön, aki közületek még tud.

A nép egy része a kis ajtó felé nyomult, a másik rész a főbejáratra veté szemét.

S íme, megnyílt az ajtó, belépett Elemér.

Oldalán kard volt, jobb karján vaslemez, egyébiránt minden fegyver nélkül.

- Pécsi Simon urammal akarok szólni - mondá előbbre törve.

- Ez Elemér, Kassai István unokaöccse! - kiáltá aggodalmaktól szorongatott kebelével Szőke, a szökött jobbágy.

- Ó, a csillagzatok nem csálnak! Ők előre megmondák, hogy veszedelmem tőle jön! - sóhajtott Pécsi önkénytelenül, de halálsárga arccal.

Melyik igében feküdt a bősztító hatás? Pécsi vagy a szökött jobbágy meggondolatlan nyilatkozata vetette el a kockát a szombatosok sorsa fölött? Hasztalan volna vizsgálni.

---

¹⁰ Lásd a *Mennyei jelenések* VI. részét. (K. Zs.)

Elemér alakja bemerült a hömpölygő sokaság árjában.

Pécsi üvöltést és kardcsattanásokat hallott.

A rémület visszaadta az agg erélyét. A küzdők közé rohant. - Le a fegyverekkel! Senki se merje bántani őt - rivalgá. Lökdőste a közelállókat, s midőn rést nyitott magának, elébe hullott a legyilkolt Elemér. Piros vér fecskendé be a tisztos főúr mocsoktalan öltözetét, azon ifjúé, kit egykor leánya kezével vágott boldogítani.

- Mit míveltetek esztelenek, gonosztevők? - kiáltá az indulat miatt reszkető hangon.

- Nagyságod mondta, hogy tőle jön a veszedelem.

- S nem vagyunk-e körülvértetve?

- Ők a megtámadók.

- Védjük utolsóig magunkat a templomban.

- Ki kell rontani. Hadd nyisson a fegyver utat.

E zavart rivalgások közt rohant némelyik a főkijáratnak, más Elemér holtteste mellett húzó-
dott a kis ajtó felé, hogy a romok közt keressen búvóhelyet vagy szabadulást, míg viszont
többen, az Elemér kardját kezében tartó thyatirai angyal vezénylete alatt, védelmezni
szándékoztak életöket és a hitet.

- Ugyan miért ölték meg kegyelmetek azt a derék Elemér úrfit? - szólt a karzatról alákiabálva
és egészen rákvörös arccal a számtartó, kinek kötelessége lévén a várban a vendégek elhe-
lyezésére ügyelni, csak az imént csúszott lopvást föl a magasba, hogy észrevétlenül föl-
hessen a szombatosok szent gyülekezetének tárgyalásaira. - Ugyan miért végezték ki őt, hisz a
légynek se ártott volna! Magam láttam, midőn egyedül jött a várba, én nyitattam számára
szobát Miska által, éppen Deborah kisasszony lakosztálya mellett. Még csak legényét sem
hozta el, pisztolyait is az asztalon hagyá. Aztán nincs is körülvéve a vár. Bizony kár volt
Elemér úrfit megölni. Már hova dugjam el a hullát? Boldog Isten! De hát minek hebehur-
gyáskodtak az urak! Nyakunkra jön az invesztigáció. Majd még engem és a nagyságos urat is
belekeverik a bírák ebbe a rút történetbe. Mit csináljunk a hullával?

- Imádkozzunk a halott teste előtt Izrael Istenének, hogy öntsön mindnyájunk szívébe elég
erőt a vértanúság kínjainak elhordozására - szólt égre emelt szemmel Kádár.

- De nekem bizony nem imádkozik kegyelmed Elemér úrfi tetemeinél - kiáltá a számtartó a
karzatról leugrálva. - Tüstént a kriptába hurcolom a halottat, s lefektetem az üres koporsóba.
Ha csak három napig titokban marad a dolog, majd talál a nagyságos úr valami okos
mentséget, s a fejedelem ömagasságánál kendtek számára is eszközölhet kegyelmet. Futok a
kriptakulcsokért. Csak ne kellene vesztegetni az időt három nagy lakat fölnyitásával!

- Megállj! - szólt Pécsi bódultságából magához térve, s a templom kis ajtajához tántorogva,
hogy megkeresse azon kockakövet, melynek titkát egyedül ő ismeré, s melynek segítségével
az új halottat a régiek közé le lehetett volna sülyeszteni.

Ah, a rejtett rugók mily nehezen engedelmeskedtek az ő reszkető kezének! Végtére sikerült az
előkészítés. Még csak a kellő súly, még csak a holttest volt hátra, hogy a gyilkosság nyoma
eltűnjék, mígnem következményei enyhítésére mód és eszköz található.

Pécsi fülét ekkor nagy zúgás csapta meg.

Visszasietett a templomba, s azt megint zsúfoltan találá, mint a tanácskozás kezdetekor volt.

- Minden kijárat el van foglalta, fegyverre! fegyverre! - hangzott azok ajkairól, kik hogy
megmenekülhessenek, az imént eltávoztak volt.

A thyatirai angyal támadásra vezette embereit, Kádár imádkozásra és nyugodt vértanúságra nógatá.

A főbejárat előtt harc ütött ki; benn a templomban félkört alkotának az imádkozók, s letérdeltek.

Az egyenetlen küzdés csak rövid percekig tartott.

Pécsi látta a thyatirai angyal és Laczkó holttestén át a templomba lépni a felbőszült megyei nemeseket és fejedelmi hajdúkat.

Ekkor maga is a félkörbe térdelt...

Már az Elemér holtteste előtt imádkozók elhurcoltatására került a sor.

- Ne féljete! - szólt Kádár, midőn a hajdúk a térdeplőkhöz közeledtek. - Mienk az élet s nem azoké, kik életünket ki akarják oltani. Ők sok századdal ezelőtt már el voltak ítélve. Halljátok, mit mond rólok Zachariás próféta: „Az Úr megver minden népeket, melyek Jeruzsálem ellen hadakoznak, megsenyved azoknak húsok, mikor az ő lábukon állanak és az ő szemeik kijárnak az ő helyökből és az ő nyelvek megrothad az ő szájokban.” Melyik volna közületek oly rövidlátó, hogy a vértanúság szenvedései közt az elátkozottak sorsát irigyelné? Ne féljete!

Az első imádkozó, kire kezét tevő a hajdú, sóhajtá:

- Íme, Izrael Istene, úgy vagyunk, mint a Ptolemeus elébe hurcolt zsidók, kiket a kegyetlen király töménnyel és erős borral lerészegített elefántok által akart összetiportatni. De te, Mindenható, akkoron elvevöd az ő emlékezetét, hogy megfélekedzván kiadott rendeletéről, a zsidók helyett Hermont, az elefántok mesterét büntesse. Újítsd meg e csodát, és fordítsd rólunk a fejedelem haragját Hermonra, kit nálunk Kassai Istvánnak neveznek!

A második imádkozó mondá:

- Küldj, mennyei atyám, mint Eleazerhez, két angyalt oltalmazásomra, mert én is a te szent neved dicséretében vénültem meg.

- Tápláld a bosszú tejével, övezd a vitézség fegyverével utódaimat, ó, Jehova, hogy mint a Makkabeusok, állandó hévvel irthassák az én hitem irtóit! - esdeklék a harmadik elhurcoltatott.

- Add, Uram! - mondá a negyedik - hogy veszély nélkül szabaduljanak ki az oroszlánok verméből, hasonlóan Dániel prófétához; mert, ha rendkívüli eszközökkel nem mutatod meg szeretetedet irántunk, a tévedések emberei még azt fogják hinni, hogy ők járnak az igaz úton.

- Megtelt örömemnek pohara - fohászodott teljes önátengedéssel Kádár -, és ujjong az én szívem a vigasság miatt! Hála neked, örök hála, seregeknek Ura, hogy milliók közül, kik nevedet hirdetik, rám fordítád szemedet, és méltónak találtál a vértanúságra! Mily édes lesz a kín, melyet ígéid hirdetéséért fogok szenvedni. Jutalmaztass meg, kegyelmek osztója, tántoríthatatlan hűségemért. Engedd, hogy még nagyobb fájdalmak közt ajánljam kezedbe lelkemet, mint az olajba főzött szent János.

Pécsire került az elhurcoltatás sora. A hajdúk megdöbbentek a magas rangú úrhoz lépve, s új parancsra vártak, hogy tisztöket teljesítsék.

A kormányzó-főbíró bilincseket hozatott.

- Verjétek kezére! - mondá kérlelhetetlen szigorral.

- El volt tévesztve egész életem! - sóhajtotta Pécsi Simon, s átnyújtá karját, hogy láncokkal terheljék.

A rossz hírek, ha közfontossággal bírnak, alig képzelhető gyorsasággal szoktak terjedni.

Mintha a szél hordaná szárnyain, mintha azon titkos közlekedési eszköz szállítaná tovább, mely a járványokat röpíti egyik helyről a másikra.

Még talán nem is verték bilincsre Pécsit, még tán a vértanúság ajándékát kérte Istentől Kádár, midőn megdöbbenés, szokatlan izgatottság és hevesség volt a fehérvári polgárok arcán észlelhető.

A szombatosok Pécsi vezérlete alatt föltámadtak, s Balázsfalván összeütköztek a fejedelem csapataival - e hírt vevé ajkaira mindenki. Elmondá annak, akivel találkozék, s megerősödék hitében, midőn ugyanattól hallá saját szavait ismételtetni.

Minthogy pedig éppen hetivásár volt, a jelenlevő balázsfalviak is növelték a rémületet képzelődéseikkel és rokonszenvekkel. Egyik házat vélte égni, mert a hadviselet nem folyhat le tűz nélkül, a másik ifjú nejét félté, mert a katonák ilyenkor az idegen tulajdont magukénak tekinthetik - mire a tatárjárás alatt is elég példa volt -, a harmadik jó földesurát kívánta oltalmazni, mert a jobbágnak, zsellérnek és haszonbérlónek, törvény és igazság szerint, mindig azon félhez kell tartozni, melynek élén a birtok tulajdonosa áll. S nem elég példa-e erre a megyei karhatalom visszautasításakor és az erdőfoglalások alkalmával támadt sok csata, küzdelem s vereség?

A balázsfalviak tehát hirtelen fölszedték a sátorfát, s nem csekély zajjal törekedtek az embertömegből kibontakozni.

A piacon a félelem táplálta a zavart, a zavar a félelmet. Mindenki tartott valamitől, haragudott valami miatt, értesült valami felől.

Az ablakok felnyitva, könyöklő és letekintő alakokkal teltek meg, a házkapukon forrt ki a bámész nép, s a legkisebb utca sem volt vészjóslók, tarka híreket regélők s izgatott, hivékeny tömeg nélkül.

A Mikóék palotájába - hová Deborah az apa távolléte alatt átköltözött - a legferdebb nagyításokkal tört be a szombatosok lázadásának híre. Az egész - úgy, amint előadatott - magán hordá a valószínűtlenség bélyegét. Mikó rossz szándékú koholmánynak tartotta, melyet Kassai emberei terjesztenek. De más nézetben volt Deborah, kit a kandalló előtt folyt beszélgetés után többé senki nem látott mosolygani, s ki már csak azt is, hogy atyja nélküle ment Balázsfalvára, aggodalmat ébresztőnek tekinté. Ő, ki álmatlanul töltötte az éjt, a sötét merengést tanúsító levél miatt, melyet atyjától a múlt nap vőn, ő, aki már egyszer a szombatoság elleni düh kitörését közelről szemlélhette, s tudta, mily könnyen támaszthat e kényes kérdés vihart s égést, ő nem ringathatá magát azon családomban, hogy minden, mi az utcáról szobájáig hangzik, minden, mi zajt és félelmet támasztott, a jövő percben megszűnik hatni, mert alappal nem bírt, s csak a rosszakarók nemtelen koholmánya volt. Deborah visszaemlékezve atyja hangulatára, állhatatosan hitte, hogy ez a szombatosok miatt ment Balázsfalvára, s hogy nagyfontosságú dolognak kellett ott történnie.

Tüstént rendeletet adott, hogy fogják be a lovakat.

Egy perc alatt készen állott.

S miután minden tanács és visszatartóztatás hasztalan volt, Mikó fegyvert véve magához, s két csatlóst töltött karabéllyal lóra ültetve, Deborah mellett foglalt a kocsiban helyet.

Balázsfalvára indultak.

A Mikó-ház a piacszőgleten fekszik, közel a jézusrendűek volt templomához. Nagy tolongás közt kell tehát utat törni. Néha a kocsi megáll, hogy a csatlósok kéréssel és fenyegetéssel szerezzenek szabad tért.

Deboráhnak alkalma van hallani atyja és a szombatosok elleni bösz kitöréseket és vad káromlást. A hangulat ugyanaz, a kitörés szintoly lehetséges, mint akkor volt, midőn Deborah a „beteg asszony” ágyától rohant az utcára. Ó, mit nem forralhat, mit nem hajthat végre a buta gyűlölet, a féket vesztett szenvedély! S nincs-e most a bosszúra nagyobb oka vagy ürügye?

Midőn Deborah erre gondol, lehetetlen, hogy fátyolát arcára ne vonja.

Félelem volt-e ez?

Ah, talán csak könnyeit nem akarta a közszemlére kitéve, megszenségteleníteni.

A fátyol egyébiránt eléggé gyér arra, hogy néhány arcot, a megtámadhatástól tartó lány emlékébe rég bevésett bösz vonalakkal, ismét elébe tűnni engedjen.

Vagy nem az iskolamester volt-e, ki fürkésző tekintetet vetett a kocsiba? S nem Panna asszony szidja-e, öklével fenyegetődzve a szombatosokat?

Ó, ezek dühétől oltalmazta Kassai Elemér Deboráht.

Pécsi leánya maga előtt látja az akkor lefolyt jelenetet.

S mily kedvező benyomás az, melyet a nemes ifjú föláladozása most rá gyakorol! Oly jól és oly rosszul esett Deboráhnak Elemér minden mozdulatát elméjében megeleveníteni és követni. A jelen veszélye közt Gyulai finom, úrias modora homályba borult, míg a balkézzel küzdő ifjú erélye és életmegvetése ragyogó képpé alakult.

Panna rikácsoló hangja a kocsi ajtaja mellett izgatott a szombatosok ellen.

- Ah, ki fog most engem védeni? - sóhajtott föl Deborah merengőn és magát feledve.

Mikó, ki a vásári tolongás- és zajban komoly félelemre még okot nem látott, bátorító tekintettel fordult Deborához.

- Ugye, nyomorult teremtmény vagyok - szólt ez a szégyentől kipirulva. - Magam fölött aggódom, ahelyett, hogy atyám szerencsétlensége töltené be egész lelkemet.

Ezzel letépte arcáról a fátyolt, s előrehajolva nézett Pannára, az iskolamesterre, a népsöp-redekre s mindazokra, kiktől undorodott vagy rettegett. Mikó nem érté a küzdést, mely szép rokona keblében lefolyt.

- Úgy tetszik - folytatá Deborah -, úgy tetszik bátyám, hogy a kocsink körül tolongók atyám nevét említik. Ah, őt szidalmazták, s én elég szívtelen voltam magamra gondolni! Ezek az emberek egykor rólam akarták a ruhát letépni, s én hihetőleg csak öltözetemet féltettem durva kezeiktől, különben megszabadításomért több köszönettel viseltettem volna Elemér iránt. Hogy nevezik a háladatlanságot, bátyám, midőn udvariasságból kímélni akarják? Önzés, feledékenység, erkölcsi érzék hiánya, vagy mi más neve van? Ah, Istenem, mily lassan halad kocsink. Ha még soká tart így, meg leszek kímélve azon lealázástól, hogy egy szerencsétlen kezét megcsókoljam. Igaz, e szerencsétlen tulajdon atyám; de a fölfuvalkodásnak mindig az irigylett helyzetűekkel kell tartani. S miért tette atyám magát szerencsétlenné, ha még leányától is akar szerettetni. A háladatosság nem a már elvett, de az ezentúlra reménylett ajándékokért van szívünkbe oltva. Ah, bátyám, vannak-e kiknek önbecsülésök nem apad éveik szaporodásával? Úgy hiszem, gyermekkorunkban kellene meghalnunk!

Oly keserű gúnnyal kelt ki Deborah saját maga ellen, hogy Mikó a rémes hírek előidézte láz jelenségének tartá azt, nem pedig a véletlen csapás erkölcsi hatásának.

Csendesíté, biztatá őt, de minthogy alig képzelte, hogy Pécsit komoly veszedelem fenyegetné, s a rebesgetett lázadás ne volna gonosz vagy bárgyú koholmány, a cifra megnyugtatóknál célszerűbbnek tartá, mentől gyorsabban érni Balázsfalvára, hogy Deborah saját szemeivel láthassa: mi a való, mi a költemény.

Kocsisát nógatá, rá-rákiáltott a kitérni késlekedő népre, s meglehető zaj és civakodás közt hagyták hátuk mögött a belvárost.

Már a vár sáncai elmaradoztak, már az Ompoly füzése, mely sokadalmak alkalmával bormérés és lacikonyhák számára vert sátorokkal van behintve, gyérülni kezdett, már csak egy-egy kolduló hegedűs éneke juttatá a távozók eszébe, hogy még nincsenek messze a város határától; már a Tövis felé vivő útról jobbra kellett fordulni, s egy gübbenőbe ereszkedve, a balázsfalvi vonalra átcsapni, midőn a Mikó kocsijával majdnem összeütközött egy társzekér, melyet lándzsások fogtak körül.

Mikó felkelt az ülésből, s parancsolá, hogy a társzekér húzódjék a tarlóra, mert különben az ő kocsija küllőjébe ütközik.

A lándzsások felelék: - Mi halottat viszünk, s kegyelmeteknek illik előlünk kitérni.

Deborah megborzadt.

- Miféle halottat? - tudakolá Mikó, félrebb tereltetve lovait.

- Egy mezei kapitányt, kit az istentelen szombatosok meggyilkoltak.

Deborah ki akart hajolni, de az iszony miatt nem volt ereje. Szemhéjai összecukódtak, hogy ne lássa a társzekeret, mely atyja ellen viszi magával a vádat.

A halott nyugágya széles tengelyű jármű volt, s hogy össze ne ütközzék az élő utasok fogatával, néhány lépéssel hátrább kelle vonszolni a kocsit. Evégett a Mikó csatlósainak segédkezést nyújtottak a halott lándzsásai. Egyik a horkanó gyeplőt, másik a kiugró ostorhegyest tartá.

- Szálljunk ki, Deborah! - szólt Mikó.

- Nem, nem! - tiltakozék a Pécsi leánya, verdeső szívvel, hunyt szemekkel.

A fogat nyugtalanabb lőn, s Mikó derékon fogva Deborahát, kivonni kezdé a kocsiból.

Ez most szégyellvén gyávaságát, szégyellvén remegését, kétségbeejtő eltökéléssel ugrik le a lépcsőn, s a keskeny útarcon átlebbenve, a tarló szélén megáll.

Idegei feszülve vannak, szemei mintegy kiemelkedtek helyeikből, s kezét fölemelve a társzekérre mutatott és kiáltá:

- Érzem, hogy ama halott Kassai Elemér! Ki is halhatott volna meg más, midőn házunkat az Isten büntetni szándékozik. Látni akarom a halottat!

A társzekérhez nyargalt s Mikó utána.

- Látnom kell őt, mielőtt a föld a legnemesebb vonalakat örökre elrejtí a világ szeme elől! Ah! nem... nem akarom látni, mert akkor nem maradna elég könnyem atyám számára... Ó, Isten, mily nyomorult ajándékok az élet!

A halottas szekér mellette vonult tovább.

Deborah szoborként állt az út párkányán. Csak ajkai mozogtak, s arcának átlátszón sápadt vonalai áhítatot fejezének ki. Úgy látszott, a halott lelkéért imádkozik.

Mikó hajtata, űzeté a lovakat, s azok ügetésből iramlásba mentek át, s végre fékeresztve vágattak.

A nép félénken tért ki, vagy a lovak elébe akart állani, vélve, hogy elragadták a kocsit.

A hidashoz éppen akkor értek, midőn fegyveres embereket szállíta az innenső partra.

Ez is igen rossz jelenség volt.

- Prédikáltak-e kegyelmetek, vagy... csak gyilkoltak? - kérdé fagyos gúnnyal Deborah.

Egy fiatal nemes, ki őt ismerni látszott és a kisdéd csapat vezetője, nem udvariatlan, de kedélytelen hangon válaszolá: - A szerencsétlenségnek mindig volt joga a keserű szavak használatához. S nagysád e jogot igénybe veszi. Egyébiránt nekünk, kik igen kedvetlen kötelességet teljesítünk, még az a felesleges mentségünk is van, hogy nem mi valánk a megtámadók.

Ezzel az ifjú lovag csapatostól elszáguldott.

A révészek időhaladék nélkül láttak munkához.

Mihelyt a kocsi bement, eltaszíták a hajót a partról, nem akartak senkit fölvenni, s oly gyorsan forgaták a lapátot, mintha díjért versenyeztek volna.

És arcukon annyi levertség.

- Atyámat minden jobbagya szerette! - szólt zokogva Deborah.

A Mikóhoz intézett halk megjegyzést nem hallák ugyan a révészek, s talán a könnyet sem látták, de szívök már jobban hullámozott, mint a Maros, melynek sodró árával éppen most küzdöttek leginkább.

- Az Isten is megveri azokat, kik ránk hozták a tekintetes vármegyét! - sóhajtá az egyik.

- Csak szólított volna föl minket a nagyságos úr, csak gyűjtötte volna össze a helységet, úgysegéljen, fustélyainkkal magyaráztuk volna nekik, hogy benn szoros, künn tágas - mondá a másik.

- Bizony akkor pozdorjává törjük... kivált a hajdúkat.

- Magát a megyét is.

Mind haragosabban ütötték lapátjaikkal a habot.

Mikó tudakolni akart a történetek felől, de Deborah merev, halvány vonalai visszadöbbsenték.

A hajó kiköt.

Megint vágatnak a lovak és szélgyorsan érkezik a kocsi a vár elébe.

S íme, a kapu zárva, a dobogó fölvonva.

Mikó kiabált, hogy eresszék be.

Az ablakokban pórias és idegen arcok! Senki sem mozdult.

Félttasok szemtelen danája hangzék a melléképületekből, fegyverzörejjel vegyülve.

Éltették a „kopasz Pécsi Simon borát”.

Deborah egészen más világba volt áttéve, abba, hol lélegzeni nem lehet, hol a fojtó gőztől elalszik a pislogó mécs és az élet.

Trombitarivalgás rázta föl dermedtségéből.

A dobogó recsegye hullott le.

A kapu megnyílt.

Négylovas fakószekér jött ki, szalmazsúpból rögtönzött üléssel.

A láncokkal terhelt Pécsi ült hátul s vele szemben két darabont, a löfegyvert előre tartva, hogy az első gyanús jelre vagy mozdulatra véget vethessenek a fogoly napjainak.

A szekeret fedező őrség a szolgabíró által vezetteték.

- Atyám, atyám! - kiáltá Deborah a bársonyvánkosú és címeres kocsiból kiugorva - veled akarom megosztani a lealáztatást. Ah, bár átvehetném békóid felét is, azon súllyal együtt, mely lelkedet nyomja!... Uraim, én a fogoly leánya vagyok, s ki oly lovagiatlan közületek, hogy atyámtól erővel hurcoljon el?... Meg kell állítani a szekeret! Atyám mellé ülök.

Ha a kocsis rögtön nem tartja vissza a fogatot, Deborah széttapodtatik, mert a lovak elébe lépett, s onnan intézé a fedezethez kérelmét, parancsát, büszke szellemének, mely maga ellen támadt fel, sivár erélyével.

Hasztalan tartóztatá vissza Mikó és az apa.

Fölvéteték a szekérbe.

- Ah, kinek vére van ruhádon? - kérdé, midőn atyja mellé ült... kérdé reszketve, suttogó és elhaló hangon.

Pécsi tisztas arca hamusötétté lőn.

- Meg ne mondd! Meg ne mondd! - kiáltá Deborah leírhatatlan szorongás közt... - Hagyjuk nyugodni a halottakat!

Pécsi arca mellére hanyatlott; a leány fuldokolva tördelé e szavakat:

- Bocsáss meg, ó, bocsáss meg nekem! Látod, már félőrült vagyok... Csak, az istenért, egy nevet ne említsünk soha! Vajon van-e szerencsétlenebb nálunknál?

- El volt tévesztve egész életünk! - sóhajtá Pécsi.

A nap végsugarai éppen akkor ragyogtak Pécsi Simon palotája fölött, midőn a foglyot vivő szekér a Miklós-kapu felé fordult, hogy a vársánci börtönhöz érjen.

Tehát el kell válni a fényűzés büszke emlékeitől, hogy a törvény kezébe szolgáltatott egy földalatti szoba sötét üregéből vagy sohasem, vagy a bakó elébe lépjen ki.

Pécsi, bármennyire le volt verve, nem állhatá meg, hogy szemét fel ne emelje.

Szétzúzott szobrokat, kivágott élőfákat, betört ablakokat, ledöntött márványoszlopokat, félig leszaggatott házfedelet, dűlást, romokat látott.

- Az állam jobban gondoskodhatott volna saját vagyonáról! - szólt Pécsi hideg mosollyal; de egyszerre fájó húr rezdült meg keblében: - Boldog Isten, mi lesz belőled, Deborah, hiszen már koldus vagy.

- Azon különbséggel, atyám - válaszolá Deborah -, hogy a koldus fillért és szánalmat követel a világtól; én csak feledtetést.

- Ej, ej! - nógatta fejét Pécsi - mint látom, széttépték drága könyveimet... nini, ott egy tört darabja a zodiákusnak... s hát ez nem a nagyobbik távcső burkolata-e?... A tolvajok, a zsványok, kiszúrták lelki szememet! Elsötétül előttem az ég, homályban fogok bolyongani... ők megfosztottak világomtól!

Deborah szívében törszúrás volt atyjának minden szava.

- Ó, én hóbertos vén ember! - sóhajta Pécsi magához térve - silány papírtekercsek, tört üvegdarabok, s a holt tudomány elszórt részecskéi miatt kesergek, ahelyett hogy élő kedves gyermekem szerencsétlensége töltené be egész valómat. Megbocsáthatsz-e együgyűségemért, Deborah?

- Imádkozni fogok, atyám, hogy legyen még valami, amit éretted feláldozhassak! - szólt a Pécsi leánya méla bánattal.

Ekkor a szekér már a börtönhöz ért.

Deborah börtöne tágas volt: az egész világ, ellenben a Pécsié egy földalatti keskeny üreg.

Ősi székely szokás volt, hogy a honárulók házáat a nép a földdel egyenlővé tegye.

Egyébiránt gyakran megtörtént nálok - s ez a politikai nézetek változandósága mellett természetes is -, hogy amit közérővel szétbontottak, azt szintén közérővel újra fölépítették.

A szombatosok üldözői Pécsinél e szokást akarák majmolni, s már jó messze haladtak a rombolás művében, midőn Kassai István, ki nem szeretne volna ellensége bukását magánbosszú eredményeül tekinteni, fegyvereket küldött, szétugratá a rombolókat, s egypárt közülök, mert fosztogattak, rögtönítélőszék elébe hurcoltata.

Még csökönyös gyűlöli is dicséretre méltónak találták ezen eljárását, melynek érdemét emelte, hogy éppen legközelebbi rokona s örököse meggyilkoltatása miatti bánatja közt védelmezé ekkora eréllyel a rendet, feledvén, miként Pécsi a borzasztó merénylet okozói közt említetik.

Kevesebb ügyességet tanúsítottak a megyei tisztviselők és városi hatóságok.

A balázsfalvi befogatások tudniillik nagy ellenhatást gerjesztenek a szombatosok iránt.

Kivált a Székelyföldön a tömeg némelyiknek vagyonát dúlta föl; másnak személyét is bántalmazta. S miután a szombatosok inkább titkos társaság voltak, mint bevallott hitfelekezet, el lehetett képzelni, hány ártatlant gyanúsítottak, s hányat károsítottak csupán csak magánbosszúból.

Voltak, kik, hogy védelmet nyerjenek, a hatóságnál sürgették saját elfogatásukat; voltak, kik magok is szombatosok lévén, hogy a múltat feledtessék és a figyelmet másfelé irányozzák, bujdosó hitsorsosaik ellen vezérlék a poroszlókat.

Szóval, megtörtént mindaz, mi hasonló alkalomkor rendesen szokott. Bár kétségkívül a sötét képnek fényes ellentétei is mutatkoztak egyesek nemeslelkűségében.

Hisszük, hogy volt, ki e terhes napokban a szentkönyv parancsai közül arra emlékezett leginkább: szeressed ellenségeidet is.

A dési országgyűlés kihirdetése a balázsfalvi zavarra rögtön történvén, az igazgató főbíró a megyei börtönből igyekezett mielőbb odaszállíttatni a bűnösöket, kik fölött a diétán a törvényszéki tábla vala ítéletet mondandó.

Désen nem volt hely és bilincs annyi fogoly számára.

A nagytemplomot jelölték tehát ki börtönül.

Ez közbotráncokozást szült.

S különben is már lázzá fokozódott a szombatosok elleni düh, és e járványos láz éppen akkor bírt legnagyobb belerővel, midőn a legveszélyesebb szombatos, Kádárt kísérték két ór a börtönből az egyházba.

Az új Jeruzsálem látnoka büszkén, ragyogó arccal ment az utcán. Szerette bilincseit, örvendett a gúnynak, áhítozá a szenvedést.

A nép fenyegetve közeledett felé.

Kádár megáldá szidalmazóit.

Ezek a látnok csodálatos modora miatt még bőszebbé lettek, s már nemcsak nyelvökkel, hanem kezeikkel is akarák bántalmazni.

Tódultak hozzá, de a két őr egészen át lévén hatva a kötelességérzettől, puskaaggal kezdé hátraterelni az igen közel lépőket, miből huzalkodás támadt.

Ekkor a hátul állók kövekkel hajigáltak az örökre, s főleg Kádárra.

Nő sikoltása hangzott a közzajon át.

Egy gyászba öltözött fiatal és ígésző szépségű asszony bontakozott ki a csoportból, nyargalt, amerre a kövek repültek.

Egyik őrt a nép lefegyverzé s elfogta, a másikat megszalasztá.

Kádár rendre áldotta a köveket, melyek homlokát, mellét, arcát érték. Képéről folyt a vér, ajkáról az áldás.

Utóbb szédülni kezdett, s csodálatos ábrák rémedeztek szeme előtt.

Mintha valaki átkarolta volna térdeit, s mintha hallaná: - Atyám, a te kegyelmedtől én is várok annyi áldást, amennyit egy kőre adtál, mely téged megsebzett!... Fuldoklok, tűnik eszméletem... atyám... ah, elkéstél a bocsánattal!

Kádár még nyögésről, hörgésről álmodozott; még bolyongtak zúzott agyában homályos eszmék s körüle Jefta alakjához hasonlító képek; még bírt erővel, hogy egy lihegő nesz, egy szellemsóhaj felé mozdítsa meg kezét, de új kő hullott rá, s összeroskada éppen a templom csarnokánál.

13

Deboráhn kívül, kit a megtagadott, de a válság pillanatában egész jogát ismét visszakövetelő szerelem éleslátóvá tön - volt még más is, ki állhatatosan hitte, hogy Kassai Elemér a Pécsi-ház iránti rokonszenvnek lőn áldozatává... s ez maga a nagybátya, ez Kassai István, a Pécsi Simon esküdt ellensége vala.

A régi gyűlölet és bosszú a legtörvényesebb formában nyert kielégítést.

Ki hihette volna, hogy a sors, mint a vadász jól kitanított vérebe, Kassai számára oly biztosan vegye üldözőbe Pécsit?

Nagy volt a diadal, nagy.

Kassai éppen ennyit remélni nem mert.

Összeomlott a Pécsi-ház, nemcsak falai dőltek le, hanem alapköve is kifeszítettett, s a föld, melyen feküdt, hamuval van behintve... a gyalázattal, a megvetéssel; de a Kassai-ház sem épülhet föl.

Nagy halommal gyűjtettek anyagszerek, roppant sok téglá, mész, faragott kő van együtt - értjük a zsugorgatott pénzt, az érdemmel és fondorsággal szerzett tekintélyt, a vásárlott és kipörlött uradalmakat -, de mit érnek ez anyagok, ha nincs pallér, ki századokkal dacoló

épületet teremtsen belőlök? Mit ér az, hogy a Kassai-család hatalmasabb lehetett volna a lenézett, gúnyolt, s talán irigylett arisztokratákénál, mit ér a nélkülözésekkel és kapzsiságokkal sokra jogosított kilátás, ha Elemér meghalt, ha nincs fiörökös?

A cinikus, a családgőgöt megvető, a polgári származását hánytorgató Kassai István, ki Pécsit fölfuvalkodásáért kárhoztatá, az unokaöcs halála után érzi, hogy végtére sem lett volna sem nevetséges, sem megbélyegző, ha a történetkönyvekben gyakran fordult volna elő e név: Kassai.

Ennél még szomorítóbb tény volt az, hogy az öreg úr a temetéskor érzi határozottan a kimúlt iránti vonzódását.

Alig tudott megválni a koporsótól, pedig haragudni akart a bezárt tetemre, s volt is oka rá bosszankodni.

Elhagyatva érezte magát, noha azelőtt sem volt sokat Elemérrel.

Most már pusztának hitte lakását, pedig éppen annyi ember él nála, mint eddig, hisz Elemérnek, bár unokaöccsül tekinté, sohasem adott szállást.

Tűnődik, hogy már Elemér nem kér tőle pénzt, ámbár ezt a szegény ifjú eddig sem tevé.

Fölforr minden vére, ha meggondolja, hogy Pécsi Deborah annyi kecsegtetés után visszatartotta Elemér kezét, s mégis Deborah csak koldussá lőn, de Elemér, a megbántott fél, halottá.

Minő példátlan igazságtalanság ez!

Hát ilyen a bosszú?

A Pécsiéknek sírni kellett volna, neki nevetni.

S most ő erőltetve kacag föl, s megijed saját hangjától.

És ó, mily dühössé teszi Kassait, hogy az a nagy harc, mely az erszénykötő- és a szűcsivadék közt folyt, tulajdonképp a legerősebb lendületet Elemér miatt nyerte, s mégis ez egész életében az ellenséghez szított, s halálával csálhatatlanul bebizonyította, hogy csak nagybátyját kárhoztatja.

A botor ifjú, a háládatlan rokon!

Mint szerette volna Kassai saját tíz körmével kikaparni a földből a halottat, mint szerette volna bár egy percig a végzettől életengedélyt nyerni a hulla számára, hogy maga elébe állítsa s fölemelt ököllel magyarázza meg neki: - Te ostoba voltál, midőn nem láttad be, hogy Pécsi Simon az ország törvényei szerint rég megérdemelte a halált, és az én bosszúm jogos volt. Te bárgyú birka voltál, midőn Deborah miatt a halálba rohantál, mert a szíve gyökeréig romlott leány, kineveti ábrándozásodat, hicogva megy egy lágy kezű, sima modorú, régi családú úrfibábhöz nőül, s a menyasszonyi ágy élvei közt, mosolyogva regéli el, hogy egy holdkóros ifjú érette elárulta nagybátyját, érette megöleté magát, holott szerelme vissza volt utasítva, holott oltározásáért galléránál fogva dobták ki a házból. He-he, elbeszél mindent. Vagy tán azt hiszed, hogy, mert szegénnyé lett, nem kap férjet? Szép hús, csábító alak, ért a tetszelgéshez. Azzal ne biztasd magad, hogy pártában marad. Férjhez megy, és elmeséli örültségedet. Én is kacagok rajtad; he-he, majd én is kacagok... Ej, azt sem érdemled meg. Mi közöm hozzád! Kitagadlak, mást nevezek örökösömmé... nem... ha haldokolni fogok, felnyitatom a ládákat, kiszóratom az utcára aranyaimat, ezüsteimet, minden filléremet, hogy szedjék föl a koldusok, s legyen belőlük úr, részeges úr, tobzódó úr, nagy úr, erdélyi fő-fő ember. Szétszóratom összes vagyonomat. Egy batkát sem kapsz tőlem többé, ostoba fiú! S már most tüstént takarodj innen. Bújj be a koporsóba! Mit bánom én, ha meghaltál is!

A szombatosok ellen folyt elővizsgálatokból kitűnt, hogy Elemér magába ment Pécsi várába. Kassai igen könnyen meggyőződhetett, hogy a főbíró nagy titokban intézte a szükséges lépéseket, s hogy Elemér ezen az úton nem értesült a történendőről.

Dühe, haragja iszonyú vala.

- Csak azt tudhatnám meg, ki figyelmeztette Elemért! Csak azt tudhatnám meg! - sóhajtá Kassai oly baljóslatú arccal, melyre minden kigondolható veszély volt az ellen fölírva, aki a titkot az unokaöccsel közlé, s a szerencsétlen válság okozója volt.

- Csak azt tudhatnám meg! - tört ki még legszorgosabb foglalkozásai közt is a vén Kassai, s ilyenkor eldobta a tollat, fenyegetőzött öklével, s erős álla mozgott a fölindulás miatt.

Néha az ebéd alatt kikönyökölt, magába mélyedt, s ajkáról ellebbent e sóhaj: - Csak azt tudhatnám meg!

A szegény titkár a pörre vonatkozó adatokkal terhelt kocsival még Fehérvár határához sem ért, midőn meghallá védurának csodálatos és fölötte veszedelmes sóhaját.

Nem is volt többé kedve a kocsist nógatni, sőt eddigi szokása ellenére sajnálkozott a kifáradt lovakon, s maga említé, hogy helyes volna még egyszer abrakoltatni.

- Minek, nemzetes uram, hisz már orrunk előtt a város.

- Dehogyan van, atyafi, dehogyan van! - válaszolta a gyanús sóhajról értesült férfiú, ki most már sokkal inkább félt a nagybátyjától, mint amennyire az unokaöccsét, az ifjú patrónust sajnálá.

- Félóra alatt otthon leszünk - mondá a kocsis.

- Isten mentsen! - rebege a titkár, de magát kiigazítva folytatá: - Ha az Isten megsegít, jókor leszünk Fehérváron. Azonban a lovak párolognak, s önagysága haragszik, ha a szegény állatokat elcsigázzuk. Hajtson be kend e kocsmába, hogy harapjanak valamit.

Midőn pedig a titkár az ivószobába lepett, fölfedezé, hogy ő éhes, mint a farkas, s azt is állítá és semmi ellenvéleményre nem talált, hogy kocsisa szomjas, mint a gödény.

Ezen megállapított tények eredménye roppant elkésés vala, s Kassai már rég aludt, midőn óhajtván várt titkára megérkezett.

De ami halad, azért még nem marad el.

Reggel a szubalternusnak találkozni kellett főnökével.

- Jó, hogy itt van, domine frater. Egyébiránt megoldhatta volna elébb is a szekérekereket. Nem látom át: mi szükség volt annyit időzni szanaszét. Ha négy kézzel fáradnánk kettő helyett, úgy sem győznők a sok munkát.

- Okiratokat kellett, nagyságos uram, a szombatosok működéseiről szerezni, s annyit hoztam, hogy a bírák többet fognak e lázadók tetteiről tudni, mint saját magok.

- Tűzbe vetheti kend azokat. Utolsó tettökön kívül másról hallani sem akarunk. Rémitő dolgok történtek Balázsfalván... Csak azt szeretném tudni, hogy ki figyelmeztette Elemért a titkos gyűlésre, he! Csak azt mondaná meg valaki nekem!

A titkár tapogatódzva szólt: - Talán véletlenül ment ifjú urunk a várba.

- Bolond beszéd! Csak ügyesen kell nyomozni, s fogadom, hogy kikerítjük a bűnöst. Lepecsételtem Elemér iratait, s még ma átvizsgáljuk. Ha a zsebében cédula vagy levél volt, az már a törvényes vádlónál van. A katonák általában közlékeny természetűek, s Elemér nyílt jellemű vala. Lehetetlen, hogy ne fecsegett volna poharazás közt... mert ők unatkozásból is ittak, s rajta hamar kifogott a bor. A legényét is lehetne vallatni. Általában az ügyes fürkésző

ezer módot talál a való földerítésére. E perctől fogva tehát kend egyeben se törje fejét, mint Elemér gyilkosának kézrekerítésén. Mert nem a szombatosok ölték meg őt, hanem az, aki közéjük csalta. Mihelyt fölfedezi kend a bűnöst, száz aranyat fog tőlem kapni. Érti-e? Száz aranyat! Ne aludjék többé éjjel, ne legyen nyugta nappal! Csak rajta, csak rajta! Száz aranyat kap... tőlem kap. Mondom, száz aranyat... még meg is toldva egypárral, tízzel, hússzal... megtoldva sokkal. Csak azt tudhatnám meg, ki figyelmeztette Elemért!

A titkár iszonyú kínokat szenvedett.

Mit használt, hogy Elemér lezárolt papírai között nem találtatott meg a szerencsétlen levél, melyet túlbuzgóságból írt az ifjú pártfogónak!

Hisz a katonatisztek archívuma a tarsoly és dolmányzseb szokott lenni. Gondolnak is ők arra, hogy szeleverdiségek miatt más járhat póru! Még a szerelmesleveleket is ide s oda dobják! Ki tudná, honnan jön egyszerre napvilágra a bösz titok, melynek birtokáért a fukar Kassai száz aranyat s még többet ígért?

Elárulhatja azt egy még nem használt lőportöltény vagy egy véka zabról adott nyugta, melyet Elemér, nem lévén kéznél hirtelen más papírja, a levél hátára írt.

S minő átkozott helyzet, midőn valaki száz arany díj mellett saját maga ellen nyomoz, és nem hagyják pihenni, mindig nógatják, mindig kergetik!

Aztán mondaná bár valaha Kassai, hogy kilencvenkilenc aranyat ad, s ezzel bizonyítaná be, hogy kedélye csillapult, de mindig az a rémítő száz hangzik a szerencsétlen titkár fülébe! Ettől végre is lehetetlen meg nem örülni!

Valóságos aranyiszonyba esett.

Még az ajtósark nyikorgását is aranypengésnek hitte, s e szerencsétlen ércet nem merte volna szobájában tartani, ha rudakkal hozták volna is ajándékba.

És ami legrémítőbb, Kassai nemcsak reá bízta a bűnös kutatását.

Önagysága minden ebéden elsóhajtozza: - Száz aranyat s még sokkal többet is adnék, ha megtudhatnám, hogy ki figyelmeztette Elemért!

Ezt naponként hallják a papírok közt turkáló írnokok, kiknek zsebök üres, lelkiismeretök nincs, s darab idő óta nem akarnak henyélni, és mint a molyok, örökké csak a betűkön rágódnak.

A titkár látva e gyanús szorgalmat, hallva, hogy a száz arany nem akar apadni, kétségbeesésig gyötri magát. Nyílt ellenséget lát minden olvasóban, s aki csak egy percig pihen, azt alattomos leskedőnek véli.

Fél az idegenektől, a háziaktól, az úri rendtől, a cselédektől, s félni, rettegni kezd saját magától.

Arcát hol igen pirosnak, hol igen halványnak véli, s aggódik, mert legkönnyebb a gyanút ezen színekkel ébreszteni föl.

Ha kacag, tettetésnek gondolhatják, ha komor, akkor lelkének állapotját árulja el. Mit tegyen? S bár legalább, midőn alszik, bátorságban lehetne! De hátha álmában beszélni fog? Hátha egész éjjel a szerencsétlen levél tartalmát szavalja el? Ki járhat utána, hogy nincs-e úgy? Ki biztosítja őt, hogy nem alvajáró, s hogy nem megy be Kassaihoz megvallani azt, mit ébren titkol?

Eszébe jutott a régi írókból és a régi mesékből az a számos eset, midőn a nők hallgatóztak férjeik álmára, s reggel elmondák a baktriai, árméniai s más efféle királynak, hogy mily veszélyes titok nyomára jöttek.

Szerencséjére neki nincs ugyan neje, s nem is fog lenni... de nem tarthat-e attól, hogy valaki az ágy alá búvik, a szekrényben lappang, az ajtónál, ablaknál hallgatózik éjfélről hajnalig?

A titkár alig merte szemét behunyni.

Aggodalmai, álmatlansága elronták étvágyát, könnyű kedélyét s munkára képességét.

Kassai mindig butábbnak tartá őt, s méltán.

Egészsége is szenvedett.

- Helyzetem elviselhetetlen! - sóhajta a ritka esetekben, midőn mert sóhajtani.

Kassai sem bírt igazán örülni.

A fejedelem lefoglaltatta Pécsi birtokait, de már melyiket kérje ő királyi adomány mellett?

Most először kezdé gyanítani, hogy tulajdonképp halála napjáig megérheti a vagyonnal, melyet magáénak mond.

Ha cselédei lopnának, ha a rablók fölfeszítenék a pénzes ládákat, ha a zálogban tartott arany-neműek és drágakövek véletlen háborúk alkalmával Krímbe vagy Prágába vitetnének is... tán ki tudna jönni uradalmainak jövedelméből. S kinek hagyja, ha meghal, földjét, pénzét? Tán a leánynak? Nem tagadhatni ugyan, hogy a nők is emberek, de ő mégsem gondolt nő-rokonaira s azok rája.

Igaz, hogy nagy élv volna Pécsi tulajdonába behelyezkedni... kivált ha még ez a vén gonosztevő lefejeztetése előtt történhetnék. Megpukkadna Pécsi mérgében. De más oldala is van a dolognak.

Miután a fejedelemné Szőke Pista életéből néhány körülményt ismer, nagy óvatossággal kell lenni.

Való ugyan, hogy a szökött jobbágy a szombatosok gyűlésén semmi határozottat nem mondott, s már most a halál által gátolva van a kiegészítő vallomások tételében, de ha Kassai mohón kapdos a Pécsi vagyona után, a fejedelemné még elhitetheti Rákóczi Györggyel, hogy nemcsak a törvény, de magánbosszú, magánérdek is járult Pécsi megbuktatásához.

Ez mérsékletet javasolna a martalékból osztakodásnál.

De hogy kívánjon valaki keveset, ha sokat is nyerhet?

És a törvények szerint, nem kell-e az elítélt honáru-lók birtokát a hű alattvalóknak adományozni? S ha Kassai nem áll a folyamodók közt első sorban, majd föllép Szeredi vagy más gyűlölt főúr, s magához ragadja az orosz-lánrészt.

Ily küzde-sé-k, ily habozás-ok járultak még az unokaöcs kimúlta miatt támadt bánat mellé, s keseríték a vén Kassai István napjait.

A tevékenység enyhített szenvedésein, de a bosszú nem nyújtá azon élv-et, melyet ígért. Pécsi letiportatása után, ő, a vetélytárs, ő, a halálos ellenség, hanyatlani kezdett egészségben. Inkább érzé, mint azelőtt az aggkor terhét. Teste még ös-szébb hullá, nyaka még inkább meg-görbedt, s kedélye még zú-zmarásabbá lön.

Pártusa nélkül folyt le a szombatosok pöre.

Hagyták a bírakat ítélni.

Semmi vélemény nem tört lándzsát Pécsiért.

A szép s most a megaláztatásban magával kiengesztelődni áhító Deborah kért, esdeklett mindenütt, hogy enyhíthesse atyja sorsát. Sajnálták őt, s részvéttel voltak atyja iránt, még azok közül is sokan, kik az új és gögös családot, míg a szerencse által elkényeztetve vala, ritkán látogatták meg, s leszólani szerették. Pécsi nem nagyon panaszkodhatott egykori irigylőinek gúnyaira, nem a sárra, mellyel a törpék a bukott nagyságot dobálják. Kímélettel viseltettek iránta, de tévedéseit kellő szempontból felfogni, magas szellemét, nemes indulatját a mérlegbe vetni és a szigort ezáltal ellensúlyozni senki sem tudta. Külső szerencsétlenségéért sajnálták, a békóért, a börtönért, a kikerülhetlen büntetésért; sajnálták úgy, amint a koldust, a nyomorékot, az égetteket szokás. A könyörület játssza a főszerepet s nem azon mély megilletődés, azon megdöbbenés veszi szánalom, mely a hatalmasok bukását kíséri.

Kassai érezvén, mekkora értéktelenítés rejlik az ilynemű részvétben, megelégtült vala a közhangulattal, kivált miután sem azt nem remélhette, hogy az arisztokrácia Pécsi védelméért a politikában hamis helyzeteket foglaljon el; sem arra nem számíthatott, hogy egyes dühöncök megkövezzék Pécsit az országos teremben, mint Kádárt a nép az utcán.

Kassai éleslátását lángoló bosszúvágya nem homályosítja el. Ő sejté, miként a pártok egyértelmű kárhozzátása, éppen azért, mert az erősebb szenvedélyeket nem hívja küzdőhomokra, Pécsi életét megmentheti.

Vagyona okvetlenül elvesz, de feje nyakán maradhat - gondolá. - A fejedelem meg fog neki kegyelmezni. Hadd tegye! Van, ami inkább fáj a bárdnál. Miért ne engedjük, hogy Pécsit a szégyen és szűkölködés döntse sírba. Neje birtoka leánya alsószoknyáira is aligha elég. Mikótól tán kap néha alamizsnát, de hová lesz büszkesége? Egy ország ügyeit vezette, he-he, s most az ügyefogyottakkal együtt várja-e másoktól a jóllakhatás kedvezményét? Minden aranyat, melyet a többi urak dobnak neki, egyenesen a porból kell fölvennie. A születés gögje nem tagadhatja meg magát, midőn a felfergődöttek gögjét megszégyeníteni alkalmat talál. Pécsi tapasztalni fogja ezt. Hadd éljen tehát!

Kassai e nézetből elhatározá, hogy nem fog azok útjába állani, kik az ítélet kihirdetése után, Pécsi lefejeztetését a fejedelmi kegyelem által óhajtják elhárítani.

Nemcsak finom szofizmak, de más tekintetek is hathattak a korlátnok engedékenységre.

A pör folyama meglehetősen beburkolta mindazt, amit ő bosszúból tőn, miért ébreszteni tehát ismét föl az alvó gyanút? Vagy nem visszatartózkodó-e még most is a fejedelemné? Ha a nagy úr, Pécsi meghalt, miért ne éljen a koldus Pécsi? Miért ne szerezné meg Kassai a fejedelemné teljes bizalmát ily olcsó áron?

Ütött az ítélet kihirdetésének órája.

Minden tudta, hogy halál és jószágvesztés vár a szombatosokra.

S mégis lázas izgatottság uralkodott a karok és rendek közt.

A királyi tábla tagjai a felperes fiskus teljes keresetén marasztván a szerencsétlen vádlottakat, a törvénykezési tereméből az országosba léptek, hogy az eredmény nyilvánosságra hozassék.

Előbb a vádirat olvastaték fel, hogy az ítélet értelme világosságra jöjjön.

Kassai szerénységből ítélőmesternek hívatta ugyan magát, de ezen alárendeltebb állás terhétől rég föl volt mentve.

Ő is csak mint országgyűlési tag jelent meg a teremben, s nem nagyon figyelt a vádiratra, mint amelyet már többször volt alkalma olvasni. Ahelyett inkább Pécsi arcán legeltette szemét, inkább azt akarta ellesni, mily vászonfehér lesz ez arc, mint rezzennek meg az izmok, midőn a vádirat végén a direktor jószág- és fővesztést kér.

A felolvasó ítélőmester éppen e csattanós ponthoz ért.

Mély csend volt a teremben, a lélegzés is elállott. Kassai kettős éllel szegzé a rab Pécsire szemét. Nem volt miért átalija e vérlázító kíváncsiságot, mert egy oszlop árnyában foglalván helyet, a közönség elől fedve vala. Merőn nézett, kéjelve nézett a vénemberre, ki Elemértől megtagadta leánya kezét, s most saját kezén elég súlyos bilincset hord.

Pszt! Már következik a határozó szó.

Bozontos szemöldökei alól villogott szürke szeme.

„A fejedelmi fiskus, olvasá az ítélőmester, támaszkodva az idézett törvényekre és országos határozatokra, a vádlottakra külön és általában mindenikre kivétel nélkül, jószág- és fővesztési büntetést kér... de a fővesztésre nézve megválthatólag.”

Kassai visszarántá Pécsiről tekintetét, s haraggal fordult az ítélőmesterhez, mintha ez rosszul olvasta volna el a közvádló kívánságát.

Hiszen tegnap nem volt benne az életet biztosító záradék.

S hogyan szúrta oda a közvádló, a törvény szigorát kijátszva?

A foglyokról tüstént leveretett a bilincs.

Ki-ki a szombatosságért csak vagyont ejté el, de fejét szabadon vihette azon bizonytalan helyre, hol mások kegyéből hajlékot és tápot kap.

Pécsi hetvenegy faluval s temérdek ingóvagyonnal lett könnyebbé.

S többet ennél tulajdonképp nem is akart Kassai elérni.

De mégis lehangolta őt a mód, mellyel történt.

Rebesgették, hogy a Fehérvárról véletlenül Désre jött György úrfi erélyes közbenjárásának köszönhetni a fordulatot, biztos forrás után állították, hogy a fejedelem éppen a végpercben hívatta a direktort, és saját kezével jegyezte föl a szelídebb követelést.

Mindenesetre Kassait senki sem kérdezte meg. A hallgatag Rákóczi először bánt vele úgy, mint elviselt tanácsosaival általában szokott.

Valami előérzet monda, hogy most az ideje kockáztatni helyzetét, mert különben a kivétel szabállyá válik, s kegyelmet veszthet, midőn a bukást nem is álmodja.

De annyi ellenség közepett visszavonulással fenyegetőzni istenkísértés volna - gondolá érettebb megfontolás után.

S neki szüksége van a hatalomra.

Neki egészség a munkásság, éltető levegő a parancsolás!

Mit tegyen azon izgatások nélkül, melyek a magas polc veszélyeivel és dicsőségével, ármányaival és sikerével járnak? A régi családúakat az előítélet a henyeség párnáján, a poharak közt átvirrasztott éjek alatt sem tartja tiszteletre érdemetleneknek, de a porból kiemelkedetteknek szüntelen kell ártani, használni, hogy tekintélyük ne csorbuljon.

Aztán hátha a fejedelem csak mulékony behatást követett? Hátha minden utógondolat nélkül mellőzte őt?

Ezen szempontok súlyát többre becsülte Kassai, mint az óvó-intő sejtelmet.

S valóban Rákóczi öreg szolgálja iránt egyenlőn nyájas vala.

Nem emlegeté a szombatosok elleni pör végfejlődését, s Kassai sem pendítette meg e kérdést.

Óvatosan hallgatott az uralkodó és kedvelt tanácsosa.

15

Az elkobzott birtokok összekuszált gombolyékhoz hasonlítanak.

Rendezések igen nehéz.

A Pécsié különben sem volt tiszta vagyon, melyhez senki ne formálhatott volna igényt.

Többnyire szerzemény lévén, a legtarkább jogcímek és feltételek mellett bíratott.

Mihelyt tehát az állam hatalmába került, száz meg száz család indíta pört, tiltakozék az adományozás ellen, tagadta a királyi jog fönnforoghatását és a fiskusra szállás esetét.

Legterjedelmesebb urodalmi közül néhány éppen nem tartatott zsíros koncnak, melyért marakodni lehessen.

Maga Balázsfalva is a kétségesek közé számíttatott.

Kassai nyugton várta be a percet, melyben a zsákmány felől biztosan lehetett eligazodni.

Engedte, hogy Pécsi barátjai törjék meg a jeget, hogy ők adjanak előbb kérelmet hűségöknök az elítélt vagyonából díjazására.

Midőn ezek zörgetni kezdetek, körülnézett, s úgy találta, hogy az andrásfalvi urodalom volna számára a legcélszerűbb, mert sem adósság nem terheli, sem jogigények nem ostromolják.

Továbbá, nem oly nagy kiterjedésű, hogy Rákóczi a haza törvényei ellenére a fiskus kezei közt tartani akarná, s nem oly kevés jövedelmű, hogy a legdúsabb ember se örvendhetne, ha többi birtokaihoz csatolnia sikerülne.

Ez urodalom jövedelme a kényelmes, a tekintélyes közepszerűség vágyaihoz volt szabva.

S Kassai kedvelte az andrásfalvi tág kastélyt, mely legkevésbé sem hasonlított az arisztokraták büszke váraihoz, kedvelte a kert vén árnyékos fáit, a hatkerekű malmot a kristálytisza pataknál, a legeltetésre alkalmas pagonyt, a fekete szántóföldeket, a jámbor népet, mely szorgalmas hétköznapi és áradozó kedvű vasárnaponként.

Az öregúr, ismert rondasága mellett is, legalább elméletileg tudta, mi egy kies idilli kép. Mi a csendélet. Mi a takarékos bőség.

Szóval, szerelmes lett Andrásfalvába.

Oda fogok visszavonulni, ha hivatalomat leteszem - gondolá, s az adományozás kieszközlésének könnyű és biztos módján kezdé fejét törni.

Segélyeszközökben gazdag elméje hamar eligazodott a teendők iránt.

Tudta, mennyire szeretné Rákóczi a közóhajtás által magát arra vétetni, hogy fiát a váradi kapitánysággal ajándékozza meg.

Ezt akarát tehát Kassai kieszközölni.

Csak azután folyamodott volna Andrásfalváért.

Tervét elősegíté az ifjú herceg menyegzőjének közlégése.

Nem kétkedék, hogy a fejedelem az első kihirdetésekor, ősi magyar szokás szerint, kérni fogja mind az arát, mind a vőlegényt, hogy adjanak alkalmat valami óhajuk teljesítésére.

S ha Rákóczi e kedélyes szokásról meg is feledkeznek, könnyű volna számára, bizonyos óvatosság mellett, a titok leplét egy kevésbé szellőztetni.

Csak Báthory Zsófia ne vonakodjék, csak ő engedjen befolyást szívére, csak ő győzze le szeszélyét, csak ő hozza elő, hogy igen óhajtaná vőlegényét a nász napján váradi kapitánynak üdvözölhetni, s bizonyosan Erdély összegyűlt főurai hangos éljenzések által fogják tanúsítani helyeslésüket.

De a makacs Zsófia megnyerése volt a gordiuszi csomó.

Kassai a régebbi tapasztalás után magát képtelennek hitte a hercegisasszonynál bármi besznílésekre.

Talált azonban a kitűzött cél végrehajtására más és csalhatatlannak látszó módot.

E perc óta a váradi kapitányság kérdése össze volt fűzve az andrásfalvi uradalom sorsával, és Andrásfalva adományozása visszariasztotta volna a megint hetvenkedni kezdő Szeredit, s az arisztokratákat, kik a török portánál ármánykodnak, s a fejedelemtől gyakrabban jelennek meg, mint kellene.

Siessünk Kassai rideg szobáiból a hercegisasszony dísztermébe.

Báthory Zsófia már virágzó szépségű hajadonná serdült fel. Kedélye azon gyermekded és szeszélyes maradt, mi eddig volt, idegei oly fogékonyak, szemeiben az öröm és bánat oly hamar cseréli a könnyeket, szándékai oly döntők és mégis fontolatlanok, akaratja oly makacs és hajlítható, mint a múlt tavaszon; de termete teljesebb, ígézőbb s megtartva az eszményi formákat, földi vágyakra gyullasztóbb. Eljött az idő, hogy a párta helyett menyasszonyi koszorút tegyenek fejére.

Az első kihirdetés a legközelebbi vasárnap történik, hosszú ima és még hosszabb prédikáció után.

Szükség volt pedig, György úrfi bosszúságára, hogy az esküvőt három kihirdetés előzze meg.

A legmagasabb helyzetűek sem vonhatták ki e szokás alól magukat. S Rákóczi különösen kedvelte az egyházi szertartásokat egész szélességükben. Nem engedett volna el belőlök semmit, s takarékosága mellett is ily alkalmakkor nagy áldozatokra volt kész, sőt még a fitogtatási vágyat sem győzhette le egészen. Most a menyegzői ünnepélyt több mint fejedelmi pompa által akarta emlékezetessé tenni. Korán láttak az előkészületekhez.

Minden az óramutató pontosságával haladt. Még Petneházinének sem volt ideje zsémbelni, még Anna néninek sem hízelkedni, s oly szigorú vala a rend, hogy a herceglány kedvelt ruhái közül egynek sem történt baja, s annál kevésbé lehet számítani akár egy filigrán mű széttörésére, akár egy drágakő elveszésére.

Végre a fény, ragyogás, élénkség, siker egyformasága untatá Zsófit. A megelégedés lehangoló hatását érezé, s vágyódék valami, habár kedvetlen után is, mely őt felelevenítse.

Ekkor hallá meg, noha csak kéz alatt, annak neszét, hogy a fejedelem minden kikötés nélkül fogja teljesíteni egy kívánságát.

Agyában tüstént a legtarkább álmok és vágyak rajlottak.

Egy különben fösvény ház elkényeztetett bábja lévén, amit csak a pénz, a kényelem és fény-üzés számára előteremthetett, azt ő vagy már bírta, vagy rendes úton, minden ünnepi alkalom felhasználása nélkül, megszerezheté.

Csipkék, ékszerek, pompás fogatok, bíbor és selyem minő ingerrel hathattak volna rá, ki máshoz nem is szokott, s ki e téren versenytársat Erdély úrnői közt nem találhatott.

Gyermekeveiben már a bőség finnyássá tette, s eltompítá a rendes, a megszokott iránti fogékonyságát.

Zsófi, mihelyt a teremben gyorsan járva, keresni kezdé, hogy mit kívánjon, tüstént az elérhetetlen álmok tündérországába lépett, s oly követeléseket gondolt ki, melyeket csak a varázsvessző és a mágiai tudomány bírt volna létesíteni, pedig Rákóczi eléggé prózai kinézésű s jellemű férfiú volt arra, hogy benne Salamon király emberfölötti tulajdonait még Zsófi sem vélje megtalálhatónak.

A szép leány egészen a képek és ábrándok világában ringatá magát, mint a könnyű ezüst légben a paradicsommadár, mely a keleti néphit szerint, soha a földet lábával nem érinti.

Egymást válták fel röpké, csillogó vágyai, melyeket csak azon erőtlen és mindenható szellemek teljesíthettek volna, melyek néhány bűvös szó által a varázslók rabjai ugyan, de különben az elemeknek is feltétlenül parancsolnak; és az anyag, a tér, az idő korlátait nem ismerik.

Zsófi a bizarr vágyak, a csapongó ötletek miatt előbb kifáradt, elkábult, s aztán, mintha a szenvedésért, melyet neki okoztak, büntetni akarná őket, hideg közönnyel, csaknem megvetéssel emlékezett vissza rájuk.

- Inkább szeretném, ha helyettem más gondolna számomra valami helyest, valami kielégítőt. Mily kár, hogy az a makacs Klára mindig siratja férjét! Ha most ő itt volna, eredeti elméjével segítene a gondolatszegény Zsófin! Engem magamra hagynak. Engedik, hogy unatkozzam. Még jegyesem is, kinek kötelessége lenne finomnak, gyöngédnek, figyelőnek lenni, már három perccel... boldog Isten, öt perccel késett el!

A hercegleánynak ideje sem volt e panaszt egy sóhajjal fejezni be, midőn György úrfi belép.

16

Az ifjú szívekre nézve érdekes fecsegések közt jutott a vőlegénynek eszébe Kassai terve.

- Kíváncsi vagyok, kedves hercegnőm! - szólt nyájasan -, hogy mit álmodtál az éjjel?

- Eddig sohasem kérdezted álmaimat. Ne csodáld tehát, ha e részben feledékenységhez szoktam. Éppen a ma éjjeli az, melyre legkevésbé emlékszem.

- Pedig úgy hiszem, hogy már megálmodtad, amit holnapután reggel fogsz a fejedelemtől kívánni.

- S miért kívánnék valamit?

- Mert teljesítését atyám előre megígérte.

- Tévedsz, hercegem, erről szó sem volt köztünk.

- Hogyan? S a fejedelemné se említette volna?

Zsófi tagadólag billentett fejével.

- Úgy ma fogják előhozni.
- Miből gondolod?
- Atyámtól tudom. Nekem is szintén kell valami óhajtaást felhoznom.
- S készen vagy vele?
- Sok habozás után.
- És szabad-e tudnom kívánságodat?
- Inkább szeretnék az utolsó percben lepni meg azzal. De...
- De, természetesen a titok pecsétje alatt, előre is sejtetni fogod, ugye?
- Ha tenném, csak azért történnék, mert nagyon fájna, ha a te ízlésed, a te vágyaid szerint nem a legjobbat kívánnám.
- Igen szép, hogy ennyi figyelmet mutatsz. Egészen az vagy, aminőknek mi, leányok, jegyeseinket, s mint nők, férjeinket óhajtuk. S tehát kívánságod?
- Kívánságom, hogy a fejedelem kösse le neked jegyajándéku a fogarasi uradalom jövedelmét.

Örömtől sugárzott a hercegkisasszony szeme, arca.

- Szégyellném - szólt behízeltő hangon -, igen szégyellném, ha annyi hatalommal sem bírnék szíved felett, hogy tüstént megtudhassam, mit akartál volna kérni a fejedelemtől, ha a szegény Báthory Zsófiáért meg nem feledkezel ifjabb Rákóczi Györgyről?
- Ne kívánd, hercegnőm, ezt ne kívánd! Parancsolatod törvény, de most az egyszer engedetlenségi büntetésre tenném ki magamat. Szabad és független úr vagyok. Egyedül csak te fenýithetsz meg s hatalmadban, szerencsétlenségemre, igen erős kínszközök vannak.
- S mindeniket fogom ellened használni, vakmerész lázadó - szólt hamisan mosolyogva a hercegleány. - Tudod-e, mit tesz az, ha a nők fölébresztett kíváncsisága nem elégített ki? Tudod-e, mekkora veszéllyel jár nemünk közös gyöngeségei ellen indítani háborút? Úgy amint magad előtt látsz, én a kíváncsiság vagyok. Természetes tehát, hogy mihelyt valamit elhallgatsz, nem engem szeretsz.
- Ha téged kíváncsiságnak hívnak, hercegnőm, akkor legrútabb alakú lehet halálos ellenséged, a titkolódzás. S én a szépségnek emeltem oltárt szívemben. Hódolatom csak az övé. Ezennel bevallom neked, hogy mire vágytam volna, ha téged nem ismerve, magamra gondolhattam volna. De egy feltételt kötök ki.
- Engedd hamar hallanom.
- Azt kötöm ki, hercegnőm, hogy legkisebb vágyadat becsüld többre, s csak akkor kérd a fejedelemtől az én kívánságom teljesítését, ha más óhajtani valód nem volna.
- Szeretnék egy ékes koronát tenni a fejedre. De a koronát nem női kezek szokták megszerzeni. Így tehát semmi különös vágyam nincs. Azonban, ha akadna holnaputánig, a te követelésednek engedve, azt fogom előhozni.

Ifjabb Rákóczi György boldog volt, mert állhatatosan hívé, hogy a diplomáciai ügyességgel a lovagiasságot remekül tudta összeolvasztani s hogy célját elérte minden rábeszélés és erkölcsi kényszer nélkül. Az öccsét, Zsigmondot tartják a tudomány emberének, ellenben őt csak harcfinak. S mégis most oly nehéz kérdést oldott meg, melyhez Zsigmond, bár latin értekezéseket ír, hozzá sem mert volna fogni.

Közelebb húzódva jegyeséhez, félsuttogó hangon mondá: - Kedvesem, őszintén bevallom, hogy egy kevésbé vágnám a váradi kapitányságra.

A hercegleány megütközéssel tekintett rá.

- Csodálatos! Valóban különös! - szólt Kassaira gondolván, ki már egyszer e kérdéssel hajótörést szenvedett, s ki az ő túlzgatag idegrendszerére külsőjével, hangjával visszataszítón hatott, nem is említve, hogy még gyermekkorában, még az atyai háznál mint veszélyes rossz embert hallá említettetni.

- Milyen eredeti ötleteid vannak, hercegem! - folytatá gyermeteg arckifejezés alá rejtve a gúnyt. - Nekem, hidd el, soha eszembe sem ötlött volna a váradi kapitányság. Már most kibeszélhetlen vágy gyötör, sok szépet és mulatságost hallani Váradról. Mondd, hercegem, mivel fogod ott az időt eltölteni?

A szeszélyes Zsófi a dívánon térdére támasztá könyökét, s tenyerére arcát, hogy föl-föltekintő szemekkel, melyekben mosoly és ámulat játszik, hallgassa a harcfi sima és nyájas szavait.

György pedig, ki e fordulatra a társalgásnak nem számított, Várad magasztalásánál, a diplomáciai szerepet feledve, mindinkább kezdé daliás jellemét kitüntetni.

- Várad, hercegnőm, Erdély kulcsa. A fejedelmi süveg Várad nélkül becsének felét veszti. Kardjaink nem bírnak többé igazi éllel, ha Várad akár a magyar király, akár a török császár hatalmába kerül. Erről öcsém, Zsigmond, igen hosszú értekezést készít. Magam is akartam értekezni Várad hadtani fontosságáról; de időm igen el van darabolva.

- Hercegem, ezen nehéz kérdést, fájdalom, én is ismerem. Rákóczi bácsinak van egy nagy földabrosza. Abban megnéztük Váradot, s mondhatom, hosszasan elméltünk arról, hogy mily oldalról jöhet az ellenség, melyek a vár gyöngye részei; s mennyi erővel tudnók megvédeni. Jól emlékszem, éppen akkor akartunk kikocsizni, de a magyarázat miatt elkéstünk. Kérlek tehát, édes hercegem, beszéld el minden hadtani bevezetés nélkül, hogy micsoda időtöltések várnak reánk Váradon?

- Elfogadjuk a nemesség hódolatát.

- De közülök a főbbek itt laknak.

- Maradt otthon is néhány. Aztán gyakran tartok szemlét katonáim felett, s te velem lovagolsz ki, azon a szép almásszürkén, mely oly engedelmes, oly értelmes!

- Ne bízzál benne, hercegem! A trombitaszóra tüszkölni szokott.

- Nagy vadászatot tartunk a rengetegekben, elejtjük a szarvast, vadkant, medvét és a bölényt. Velünk jössz te is, szép amazonom!

- Gyakran megyek-e?

- Mindig, hercegnőm.

- Míg végre a régi szittyá nőkhöz fogok hasonlítani, kik férjeiket a táborba is kísérték.

- Az felséges volna, hercegnőm!

- S ha a többi katonák közt engem is elfogna az ellen?

- Az utolsó emberig oltalmazunk téged.

- De ha mindamellett rabbá lennék?

- Kiváltanánk atyámnak sárospataki kincsével.

- Vagy pedig a vezér, kinek kezébe estem, sátrával és szerelmével ajándékozna meg. Ez is hadi szokás.

- Az istenért! Hisz akkor inkább tört döfnél szívedbe, hercegnőm!

- Ugye, mint Virginia, vagy talán mint Lukrécia, kikről Csulai uram mesélt nekem?

A herceg döbbenéssel tekintett arájára, s ez enyelegve kérde: - Micsoda időtöltésünk lesz még Váradon? Remélem, fényes udvart tartunk.

- Okvetlenül, hercegnőm.

- Táncolunk.

- Amikor csak kedved lesz rá, kedvesem!

- De te azt mondad, hogy ott kevés főúr lakik.

- Nem tesz semmit. Derék várőrizetem van, híres bajnokok, csatában edzett férfiak. Azok is értenek a palotáshoz és a friss magyarhoz.

- S még inkább, ugye, a Kinizsi-tánchoz, melyben nőkre nincs is szükség, mert helyettük egy-egy török testét kell, nem átkarolva, hanem a foggal tartani?... Egyébiránt én szeretem a vad embereket, mert keveset láttam még közülök, s az újdonság, ránk gyalgó lényekre, kiváló érdeklődéssel bír. Csak azt óhajtanám még tudni, hogy Fogarasvár, melyet jegyajándékkul fogok nyerni, bír-e annyi kecsgetető tulajdonnal, mint Nagyvárad?

- Kicsinyben ugyanaz, mint Nagyvárad.

- Ah! - sóhajtott hamis mosollyal Zsófi - töltsük ott a mézesheteket, hercegem, mert Anna mondja, hogy akkor a boldog pároknak magokon kívül nincs semmire szükségük.

- Elfogadom, hercegnőm, javaslatodat, de azon kikötés megújítása mellett, hogy ámbár én számodra Fogarast fogom kívánni, te ne érezd magadat lekötve óhajtasodra nézve.

- Értem, hercegem.

- Csak ha szeretnél váradi kapitánnyá tenni, akkor parancsolj rám, és én engedelmes leszek.

- Jól megjegyeztem, hercegem, kívánságodat. De miért akarsz már távozni?

- Egy szerencsétlen főurat kell meglátogatnom. Minden jószágát elvesztette, s nagy nélkülözések közt élt eddig. Most azonban a fejedelemmé, az én nemes lelkű anyám, kieszközlé, hogy a lefoglalt birtokok legkisebbike, az ebesfalvi rész, valami ürügy alatt visszaadassék. Alig negyven jobbágyság az egész, de a szegény öregnek ez is jól fog esni. Sietek, hogy értesítsem őt a fejedelem kegyelméről.

- S hogy hívják a főurat?

- Pécsi Simonnak, hercegnőm!

- Ah, a Deborah atyja. Furcsa - tevé hozzá némi ingerültséggel a hercegnő -, igen furcsa, hogy ti, fiatal urak, Deborah kisasszonyt, amióta nincs miből öltözködjék, Erdély legszebb leányának hirdetik. Addig mindig volt kifogástok ellene, most a ti szemetekben istennővé lett. Hát csakugyan a szépítő eszközök közé tartozik a szűkölködés?

- Nem, hercegnőm, de a panasz nélküli szenvedés ígézetét lehetetlen elvitatni.

- S Deborah békével tűri a csapást?

- Büszke a szegénységben. Királynénak vélnéd, ki fogadást tőn, hogy házi szövetet hord.

- Egészen lelkesülve vagy, hercegem!

- Csak a mások véleményét mondtam el.
- Tudod-e, hogy nekem nem tetszik Deborah?
- Most hallom először, hercegnőm!
- Hiszem, hogy van oly lovag, ki úrhölgyeink közt ismer nálánál szebbet is.
- Az én vagyok, hercegnőm, kinek egyedül szabad szépségedet bámulnom.
- A bámulás közös joga a nemes ízlésűeknek - szólt ingerülten Zsófi. - Egyébiránt nem magamra céloztam. De eredj, hercegem, Pécsiékhez, nehogy más megelőzzön az örvendetes hír elbeszélésében.
- Zsófi, te kegyetlen kezdesz lenni irántam.
- Betanult szavak, hercegem!... Csak azt akartam mondani, hogy magam is ismerek lovagokat, kik, mint remélem, nem Deboráht tartják a legszebb nőnek, s kik a lovagjátékokban nem az ő színét tűznék mellőkre.
- Rendkívül kíváncsivá tettél, szép menyasszonyom - szólt György fölgerjedve. - S lehetek-e oly szerencsés, hogy ez általad ismert lovagok közül valamelyiknek nevét megtudjam?
- Majd máskor, hercegem! Az idő telik. Nekem a fejedelelemnéhez kell mennem, s neked is, mint mondad, sürgető dolgod van.
- Nem képzelem, hogy...
- Csak folytasd, kérlek!
- Hogy... féltékeny volnál, hercegnőm!
- Nevetséges ötlet! De te talán...
- Csak folytasd, kérlek!
- Talán... azt véled, hercegem, hogy a lovagjátékokra célozván, a magam színére gondoltam? S ez nyugtalanít téged?
- Nevetséges ötlet! Még rám fognád, hogy...
- Hogy a féltékenység bánt. Ne hidd, hercegem! Tudom, hogy semmi okot nem szolgáltatam rá.
- Remélem, hercegnőm, rólam sem teszed föl a könnyelműséget? Nem adtam-e elég jelét hűségemnek?
- Úgy gondolom, elég fiatalok vagyunk még e komoly kérdés vitatására - szólt Zsófia. - Halasszuk a tapasztalásokkal gazdagabb időkre.
- Bölcsen mondod, hercegnőm! Hogy is tudánk ily szerencsétlen ötletekre tévedni! Isten veled, kedvesem!
- A viszontlátásig, hercegem!

Zsófi, midőn magára maradt, összecsapta kis kezzeit, s nevetve ismétlé: - Csakugyan féltékeny! S vajon kitől félt?... Lehetetlen kitalálnom. Nem tesz semmit. Bárki legyen képzelt vetélytársa, elég szép tőle, hogy félt... S hát én miért haragudtam Deboráhra? Ah! Az egészen más eset. Hallom, hogy kamarásomat udvarlói közt említik, pedig én tudnék nőül szebbet, jobbat tanácsolni; de nem akarja célzásaimat érteni.

Ekkor lépett be Anna.

A herceglány táncolva sietett elébe. Oly sok és furcsa elbeszélni valója volt: de visszadöbbsenté az udvarmesterné komoly, ünnepélyes magatartása.

- Mit látok, Anna, hisz szempilláidon valami olyas van, amelyre rá lehetne fogni, hogy könny. Az udvarmesterné zokogni kezd.

- Csakugyan sírsz, Anna? Az Istenért, mi lelt.

- Hogyne sírnék, kis tündérem, drága gyémántom, holott én hordoztalak keblemen, karjaim közt szépiültél meg és nőttél föl?

- S ezért panaszolsz, Anna?

- Dehogyan panaszolok, angyalom, hercegnőm, hanem mert elvisznek tőlem, maholnap elvisznek.

- De csak nem lehetek feleséged?

- Nem lehetsz, drága gyöngyöm, nem is az a baj; hanem hogy én nem lehetek többé udvarmesternőd. A régi szokás hozza ezt magával. Új személyzettel kell körülvenni magadat.

- S hátha a szokás ellenére is meg akarlak tartani?

- Az igen nehéz volna, hercegnőm!

- Ellenkezőleg, csak kívánnom kell, s tüstént teljesül. Jogom van bármit követelni; mert Rákóczi bácsi leköté szavát. Ha tetszenék, mondhatnám, hogy a dombra, mely hálósobám ablakára néz, építtessen kápolnát aranykeresztes kúppal s homlokzata előtt szent szobrokkal. Neki szoros kötelessége volna engedelmességni; hisz zálogba veté szavát. Ha kedvem jön rá, kívánhatom, hogy Csulai uramat, az udvari papot, öltöztesse fel mezítlábos barátnak... mi egyébiránt nem is rossz ötlet.

- Az istenért, hercegnőm, ne beszélj ilyen hangosan. Meghallhatja palotahölgyed vagy komornád!

- Hadd hallja! Hisz jogom van az ország főrendei előtt is ezt kívánni, miután Rákóczi bácsi, mint Györgytől tudom, szavát feltétlenül elzálogosítja.

- Te tán mégsem fogsz, angyalom, a puska poros toronyban tűzzel játszani? Ugye, okos leszel és megfontoló?

- Csak példaként hoztam föl, amit mondék, csak azt akartam megfoghatóvá tenni, hogy egyedül tőlem függ hivatalban maradásod.

- De lásd, én már vén és beteges vagyok. Nem viselhetném el egy új és fényes háztartás terheit.

- Fényes? - kérdé sóhajtván Zsófi. - Mit gúnyolsz minket? Vagy nem akarja-e Kassai, hogy szabad választásomnál fogva, férjestül egy végvárba zárkózzam el? György herceget már rá is beszélte.

- Mikor jegyben jártam, vőlegényem azon üvegen át nézte a világot, melyet én raktam szemére.

- Igazad volt, Anna!... S jó tanácsodért megmarasztallak udvarmesternőmnél.

- Segíts inkább, hercegnőm, unokaöcsém, mert, lásd, az is lemond a kamarásságról. Helyét idegen foglalja el, ki ha ragyogóbb tulajdonokkal bírna is, hűségben őt soha felül nem fogja múlni. Mihelyt mellette szót emelsz, a fejedelem ömagassága bizonyosan kamarásai közé sorozza.

- Ő ne legyen utánam senkinek kamarása. Hogy is gondolhatnád, Anna? Hisz új viszonyai megváltoztatnák kötelességeinek természetét. S amit tisztje volt elhallgatni ma, nem lehet-e holnap vétke?

- Igaz, hercegnőm!... Magammal viszem Gyulait, s ha unni kezdi a falusi életet, vegye elő kardját, s nézzen körül, hogy hol toborzanak katonát.

- Azt megtiltom, Anna! Báthory Zsófiára hívei mindig számíthatnak. Egész életére védelmem alá veszem Gyulait. Ah, fenséges ötletem van... nem is egy... van két ötletem. Küldd hamar hozzám unokaöcsédet.

A kamarás, ki az előszobában volt, tüstént megjelent; de már a Zsófit összeszedett arccal találta a mennyezetes bársonyszéken, melyen az ünnepi szertartások alatt ült. Körüle palotahölgyei állottak.

- Valamint a hercegek és uralkodók - szólt a szeszélyes leány - titkos megbízásokat ruháznak hív alattvalóikra, s olyankor az udvari személyzet közül senki sincs a teremben, szintúgy tulajdonítjuk mi, hercegnők, magunknak e jogot, s midőn ezennel gyakorlatba venni szándékozunk, parancsoljuk palotahölgyeinknek, hogy vonuljanak vissza.

Az összecsengetett nők, kik lelkendezve szaladtak vala a terembe, most csodálkozás közt távoznak.

- Kamarásunk, Gyulai Ferenc vegye át tőlünk e gyöngysort, melyet Laczkó Istvánné, született Bodó Klára asszony, mélyen tisztelt fejedelemnénk palotahölgye, a boldogabb napokban rendkívül kedvelt, s minden ékszereink közül a legtöbbre becsült.

Midőn Gyulai hallá Klára nevét, sápadtabbá lett, s midőn a gyöngyöt kezében tartá, úgy tetszik, mintha alkalmatlan érzések benyomásai miatt szenvedne.

A hercegleány folytatá: - Kamarásunk a gyöngy által éppenúgy igazolhatja küldetését, mint szokták a többi titkos követek uralkodójuk pecsétgyűrűjével vagy más csalhatatlan jelekkel.

Zsófi, hogy a kellő méltóság ne szenvedjen semmi hiányt, egy percig szünetet tartott, s aztán emeltebb hangon szólt:

- Kamarásunk Rápoltra megérkezvén, díszruhában teendi udvarlását a háziasszonynál, igyekszik minél megnyerőbb módon hatni célunk elérésére, s nem feledi, hogy minden küldetésekben az ügyesség próbaköve az eredmény, s a sikertelenség mindig vád, ha nem is a szándék, de a képesség ellen.

Gyulai nem tudta, minek vélje e hosszas szónoklatot, azonban mélyen bókolva, hallgatott.

A hercegnő folytatá:

- Kamarásunk özvegy Laczkó Istvánnénak nevünkben így szól: Elég volt már a gyász és fájdalom, mellyel néhai férje emlékének áldozott. A jó Isten nem akarja, hogy egyetlen érzés rabjává tegyük magunkat. Az emlékezés mellé a feledést, a bánat mellé a vigasztalást küldi, s nem szabad e szelíd nemtőket visszautasítanunk.

Most Zsófinak a szertartásos modor iránti türelme kifogyott. Zsebkendőjét rángatva mondá: - De tulajdonképp a férfiaknak volna kötelességök szép eszméket gondolni ki, s nem nekünk, szegény nőknek. Kegyelmed tehát Rápoltig csak azon törje fejét, ami által Klárát vigasztalhatja. A bölcs nem szorul utasításra. Akarom, hogy Klára udvarmesternőmmé legyen. Ha önként nem jön, hozza ide csellel vagy erővel. Eleget könnyezett már, ideje, hogy mosolyogjon is. S én nem fogom túrni, hogy virágzó ifjúságát epedések közt töltsse. Ezt ne felejtse kegyed, kamarás úr, s Klára szívét ostrommal úgy fogja körül - tudniillik az én nevemben -, s

oly vitézül vívja, hogy a bánat fekete serege, mely azt mostanig megszállva tartá, a fegyvert letévén, szabad kivonulásért könyörögjön, mint a legyőzött várórség szokott.

- Igen nehéz szerepet bízott fönséged rám. Életemet inkább veszteném el, mint kegyét; de fogok-e bírni azon ékesenszólással, mely a lemondásban gyönyörködő szívet földi vágyak felé téríthesse? Az özvegy, úgy hallom, egészen megholt a világra nézve.

- Mit is tehetett volna mást, míg a gyászruhát hordozta? Ő nem tartozik azon nők közé, kiknél a gyász csak az öltözék egy külön neme... Én bízom az ön szerencsecsillagában.

Gyulai e titkos küldetésre saját maga előtt is rejtélyes érzésekkel indult.

Zsófia pedig az élénk képzelődés legragyogóbb színeivel rajzolgatá minden részleteit azon új háztartásnak, melyet finom ízlésű udvarmesternője segítségével fog elrendezni.

17

Kassai titkárja eközben válságos idöket élt. Az imént látta tulajdon két szemével a felterjesztést, melyben védnöke öt levéltárnoki állomásra ajánlotta.

Máskor mint repesett volna örömében a szíve! De, fájdalom, éppen aznap reggel kérdé tőle tréfásan az egyik írnok: - Uram bátyám, vajon nem kegyelmed értesítette-e a megboldogult Elemér úrfit a szombatosok gyűléséről?

És szintén aznap délben sóhajtá Kassai: - Százötven aranyat adnék, aki nekem fölfedezné az árulót!

Tehát ötven arannyal van fellebb fokozva az öreg úr dühe!

Borzasztó emelkedés! S bár legalább ne volna a fiatalember, ki gyanakodni kezde, valóságos betűmoly és aktákon rágesáló egét? Ki tudja, hová nem üti be az orrát s mit nem szaglál meg?

A szerencsétlen titkár nem is kételkedett többé, hogy a végveszély torkából csak nagy elhatározás által menekülhet.

Kassai egy egész nap nem látta őt, sem az író-, sem az ebédlő-asztalnál.

Kérdezősködött felöle, szüksége volt rá; de nem kapták otthon, a hivatalban, a korcsmákban.

Másnap reggel Kassai István, országtanácsos és ítélőmester, díszruhába volt öltözve, s éppen templomba készült, a kihirdetés miatt.

Képe elégült vala. Andrásfalvát már zsebében hitte, s mi kedélyét kedves derűvel és meleggel tölté be, azon tapasztalat vala, hogy ifjabb Rákóczi Györggyel is, okkal-móddal ki tudna jönni, s így hivatalát és politikai befolyását semmi esetleg nem fenyegeti.

Kassai éppen fölkelte a karszékből, s a mankó helyett éppen elefántcsont pálcáját vette kezébe, midőn nem is derült, nem is zavartalan arccal belépett a titkár.

- Domine frater, kendet rég nem láttam - szólt Kassai, szokása ellenére, harag nélkül.

- Nagyságos uram, ez irat fogalmazása rabolta el minden időmet.

Ekkor egy levelet nyújta a korlátnak felé.

- Megint sürgeti előléptetését!

- Isten őrizzen, nagyságos uram! - hebegé a titkár.

- Mi baja van hát?

- Lemondásomat kérem kegyesen kieszközöltetni.

Kassai csodálkozása felülmúlta a titkár rettegését is.

- Hát miért mondunk le, domine frater?

- Magam részéről csak azért, mert más kenyeret kaptam - szólt elégtelenül a titkár.

- Zabkenyeret-e vagy mazsolás kalácsot? - kérdé rossz humorral Kassai, s eszébe jutottak a torzsalkodó pártok, a cselszövő nagy urak, a megvesztegetés, a följelentések és árulás, minden más bűn lehetőségeivel együtt. - S kihez szegődék kend? - kérdé epés mosollyal. - Tán éppen Szeredi uramhoz?

- A nagysád ellenségeinél szolgálni oly gazság volna tőlem - szólt a titkár mély felindulással -, aminőre talán a világtörténelemben sincs példa. Én Széles Márton úr szolgálatjába fogok lépni.

- De hát ki az a Széles Márton?

- Nógrád megyében komposzesszor, kegyelmes uram!

- S kend fejedelmünk országából ki akar költözni?

- Állhatatos szándékom.

- És mit fog tenni Széles Mártonnál?

- Részint számtartói hivatalt viszek, részint az úrfiakat tanítom.

- Kend vagy leitta eszét, vagy engemet akar ámítani. Hisz tán csak nem bolondult meg, hogy díszes állását ily silány helyzettel fölcserélje.

- Nem a helyzet teszi az embert, nagyságos uram! S alázatosan esdeklem, kegyeskedjék el-bocsáttatásomat sürgetni, mert egy más jelölt is van, ki még a lovak idomítására is ajánlja magát, és Széles Márton uramnak, mint hallám, gyöngé oldala a ló.

- Pihend csak ki magad, jó emberem, nem aludtál az éjjel, lemondásodról majd beszélünk máskor - szólt Kassai, a titkárt ittasnak hívén.

- Ne máskor beszéljünk, nagyságos uram. Méltóztassék csak átvenni a kérelmet. Ide leteszem az asztalra.

- Jól van, tedd le!

- Nem „tedd le”, nagyságos uram, hanem méltóztassék kegyesen nem neheztelni rám, ha a kényszerűségnek engedve, még felmentésem előtt Széles Márton uramhoz találnék utazni; mert vetélytársam van, s az a lovak neveléséhez is értvén, a pedagógusi állomást könnyen el-csípheti előlem.

- No ne fecsegy már többet. Feküdjél le s ha kialudtad magadat, mehetsz Széles Márton uramhoz... Látják kendtek - szólt oktatólag Kassai az írnokokhoz -, minő rossz hatásai vannak a mértéktelen italnak. Ez az ember most az egyszer talált eltérni a józanság útjáról, s mégis mekkorát botlott. Legjobb szomjoltó a friss, tiszta víz.

A titkár alig várta, hogy védnöke a templomba menjen.

Ideiglenes távozás ürügye alatt még aznap néhány mérfölddel távolabb volt az őt fenyegető százötven aranytól.

Az isteni tisztelet után a fejedelem kisebb elfogadó termébe összegyülekeztek a magas család tagjai s a tekintélyesebb főurak.

Midőn Báthory Zsófia herceglány, feszes udvari öltözetben és komoly palotahölgyeitől kísérvé megjelent, az öreg Rákóczi az ajtóig ment eléje s karnyújtva vezeté a trón zsámolyáig, hol balra egy a fejedelemasszonyénál valamivel törpébb ülés várt számára, míg szintén a trón mennyezete alatt, de jobb felől, György úrfinak vala hely jelölve.

Kedélyes szónoklat után, Rákóczi a szép ara homlokát megcsókolá, s lekötelező nyájassággal buzdította, hogy fejezze ki valami óhajtását, s adjon neki alkalmat, a gyors és feltétlen betöltés által, atyai szeretetét és lovagi buzgóságát megmutatnia.

A lány rezzelve hordá végig szemét a kis, de fényes csoportozaton.

Látszik, miként keblében küzdés foly és akarata ingadozik.

- Mit tegyek? - rebegték alig hallhatón ajkai.

- A váradi kapitányságot kell kérni - súgá oly finom és halk hangon Kassai, hogy Zsófi előbb kételkedett: vajon, nem csak képzelődésének játéka-e, amit hallani vél, s ámuló és kémlő tekintet vetett az öreg korlátnokra, ki most egy alig észrevehető fejbőlintással bátorítá szónoklásra a szép hercegisasszonyt.

E tény véget vetett a habozásnak.

Zsófi ajkszögletein negédes gúny és fanyar mosoly lebbent el.

- Minthogy - szólt Rákóczihoz fordulva -, minthogy én minden vágyamat fenségednek fejedelmi házában annyira kielégítve találom, hogy semmi személyes óhajtani valóm nem marad fenn, legyen szabad nem drága érceket, keleti szöveteket, elefántcsontból és borostyánkőből készült remekműveket kérni e nap emlékéért fenntartó jelül, legyen szabad, minthogy rólam elegendő gondoskodnak, nekem ma a más örömeire gondolni.

- Szépen beszél - súgá Szeredi Kemény Jánosnak.

- Jól informálta György herceg - elmélkedék magában Kassai.

- Szólj bátran, leányom! - mond a fejedelem. - Szívünkben örvendünk, sőt büszkék is vagyunk rá, hogy mindazt, amit vágyaid kértek, betöltve talátlad nálunk. Mélyebb hatásúvá nem tehetted volna e mai nap emlékéért, mint éppen e nyilatkozatod által. Köszönjük szíves elismerésedet, s azon leszünk, hogy az előzékenységben adósod ne maradjunk. Óhajtjuk tehát minél előbb hallani az egyén nevét, kire gondoltál s a kívánságot, mellyel neki örömet szerezni akarsz.

Zsófi mosolyogva, de a szeméremtől, vagy az átalás más indokai miatt, kipirult arccal folytatá:

- Szándékom volt György herceget a váradi kapitánysággal lepni meg, azonban szívem nyugtalanul vert, midőn e szép eszmét elmémbe forgatám. Ne indulj eszed után, Zsófi! - súgta szívem. Miért válnál meg a háztól, melyben annyi elnézéssel, szeretettel találkoznál és azon jó emberektől, kik leányukká fogadtak s kik bizonyosan sajnálnák távozásodat? Miért okoznál egy örömnapon kellemetlenséget nekik. Aztán ne feledd, Zsófi, súgta ismét szívem, hogy Váradon vetélytársad akadna, s György birtoka fölött osztozni kellene mással...

- Mit mondasz, hercegnőm! - kiáltá György.

- Igen, Váradon szívednek felét a tevékenység, a dicsvágy foglalná el, s mi, menyasszonyok, féltékenyek vagyunk az ilyen vetélytársakra is. Később változnak szokásaink. Majd akkor sürgetni fogom számodra a váradi kapitányságot.

Rákóczi elnevette magát.

- Nem szeretném, leányom, ha valaha ezen állomásért folyamodnál fiam számára. Egyébiránt - tevé komolyan hozzá: -, még eddig példa nem volt rá, hogy legfontosabb végvárunk más, mint tapasztalt kezekre bízott volna.

Helyeslés sugárzott az országnagyok szemeiből.

Csak Kassai volt komor és sötét gondolatokba merült.

- Nos! Mit kívánsz hát, kedves leányom! - kérdé a fejedelem.

- Az andrásfalvi uradalmat, mely Pécsi Simon nótáján esett vissza az államra, Gyulai Ferenc hű szolgámnak kívánom adományoztatni - szólt, zsebkendőjének csipkeit tépdelve a hercegnő.

- De csak oly föltétel alatt - kiáltá puzduri hévvel György úrfi -, hogy tüstént vigye oltárhoz Pécsi Deborah kisasszonyt, az elítélt egyetlen magzatát.

Közcsodálkozás követé e szavakat.

Kassai elejté az elefántcsont gombú pálcát kezéből, s az aggkor szokott reszketegségénél többel nyúlt utána.

Rákóczi homlokát redők fellegezték be.

Most a fejedelemné veté közbe magát, s nyájas hangon mondá: - Örvendek, leányom, hogy fiatal éveidben már érzed, miként nem azért szerencsések a magas helyzetűek, mert joguk van parancsolni, hanem mert alkalmunk van az érdemet megjutalmazni. Gyulai Ferenc valóban derék fiatalember, kitől házunk és a haza kitűnő szolgálatokat várhat. Szívemből örvendek, kedves fiam, György, hogy benned, kit a világ harcias hajlamaidért és erélyedért dicsér, oly mélyen él a szánalom a szerencsétlenek, a kegyelem a tévedtek iránt. Óvd e szent, e nemes érzéseket egész frissességökben, s hidd el, hogy ha a halandóknak nem lehet néha a mértéket el nem tévesztetni, sokkal jobb, ha tetteink által az igazságos szigor, mint az irgalom szenved csorbát. Egyébiránt Pécsi Simon háza valóban megérdemli a részvétet. S fenségedhez - folytatá Rákócziné a férjéhez fordulva - ezen örömnapon én is kéréssel járulok. Teljesítse gyermekeink kívánságát, de egy kikötéssel. Az andrásfalvi uradalomról szóló adománylevélben Gyulai Ferenc neve mellett említessék a Pécsi Deborahé is. Bírják ők egyenlő joggal a szép uradalmat, önként értetvén, hogy Deborahát rangjához méltólag én fogom kiházásítani.

- A legkellemesebben vagyok meglepve - válaszolá Rákóczi -, midőn két kívánság helyett hármat kell teljesítenem, s midőn e kívánságok, bár külön nem valának rám nézve megnyugtatók, együtt a legtökéletesebben összhangzanak óhajtásaimmal. Csak egyet kötök ki, hogy Deborah kisasszony kezét én kérjem meg Gyulai számára, önként értetvén, miként egyedül én fogok arról gondoskodni, ami csak fiatal kamarásunk háztartására az ő részéről szükségeltetnék.

Ezzel fölkelvén trónjáról, megcsókolta neje arcát s aztán fiának és szép menyének homlokát.

A főurak lelkesedése harsány éljenben tört ki.

Kassai arca hamusötötté lőn.

- Hű országnagyjaim! - szólt most a fejedelem emelt hangon. - Biztató előjelnek veszem, hogy családom örömnapja hajnalán érkezett hozzám azon fontos tudósítás Sztambulból, melyben védurunk, a szultán, lemondott a magyarországi evangélikus rendek sérelmeinek orvoslásáért indítandó hadviselet ellenzéséről. Segédét nem ajánlja ugyan fel, de jó kívánságával kíséri vállalatunkat. S nekünk egyébre szükségünk sem volt. A hit és lelkiismeret szabadságának zászlóját ezennel kezembe ragadom tehát. Keljen fel az ország, üljetek mindnyájan lóra. Hat hét múlva ötvenezred magunkkal leszünk Morva és Szilézia határánál!

- Én, fenséges uraim! - szólt a dühtől reszkető Kassai - én nem tudok lovagolni, s minthogy ezentúl a politikát csak lóhátról fogják intézni, alázatosan esdeklem a hivatalomtól föloldoztatásért.

- Teljesítjük uraságod alázatos kérését, biztosítván ezentúlra is kegyelmünk iránt - válaszolá hideg, kimért hangon Rákóczi.

- Örömmel teszem lelkemet kezeid közé, mennybeli atyám, mert e dicső napot megérnem engedted! - szólt könnybe lábadó szemekkel Dajka, a püspök.

Harsány és szűnni nem akaró éljenzés közt távozott a hadpárt.

Kassai nem soká élte túl e rettenetes percet.

19

Rápoltról a hercegnő kamarása később tért vissza, mint várták.

Még ott meghallhatá, hogy nagy uradalma és szép arája van. Még ott értesülhete Zsófia hercegnő rendkívüli kegyéről és sejtethé, hogy emelkedése már csak a Rákóczi család iránti hűségétől függ, hogy becsszomjának minden álmai valósulnak, ha a hálát választja vezércsillagul és a legnagyobb befolyást, eszmék helyett, feltétlen ragaszkodás által akarja kivívni.

Minő érzések ostromolták keblét, az a világ előtt titok maradt.

Akik vele megérkezésekor mindjárt találkoztak, búskomolynak vélték.

A hercegnő nyugtalanul várta, s nehezteléssel fogadá.

- Nem azért küldöttem kegyedet Rápoltra - szólt élénken, majdnem hevesen -, hogy tagadó választ hozzon. Ezt mások is megtehették volna. Én öntől a nehezet, a rendkívülit vártam. Szükségem van Klárára, s most szokjam-e meg, hogy kívánságaim rendre megghiúsuljanak?

- Az a nő, kit fenséged ismer, nem él többé. Találtam Rápolton egy özvegyet, ki betegeket gyógyított, alamizsnát osztott, gyermekeit tanítá, szőrruhát hordott s akit a vidék őrangyalának neveznek. Találtam egy tiszta kis épületet, mely az egyszerűség, a lemondás és a magát feláldozó erény jeleivel volt csak fölékítve, találtam egy sírt, mely azzal a joggal bírt, hogy virágait az ég cseppjein kívül a fájdalom harmatja is folyvást üdítse. A szomorúfüzek közül, a kórágymellől vagy a gyermekszobából hozzak-e fenségednek udvarmesternőt? Hercegnőm! Laczkó Istvánné külön világot teremtett magának, melynek kötelességeit, szokásait, örömeit, elégtételeit csak azok tudják fölfogni, kik oly jók voltak, mint ő és oly szerencsétlenek.

- Ah! Nekem egészen más tervem volt vele! - sóhajtá Zsófi. - E bánat, e visszavonultság alá fogja ásni egészségét, s tán már el is rabolta arcának színét.

- Nem hittem volna, ha nem látom őt, hogy a bú annyi ígézzel bírhasson.

- És még mindig olyan szép, mint egykor? - tudakolta a hercegnő.

- Talán kevésbé szép, de sokkal vonzóbb - szólt Gyulai rosszul leplezett megindulással.

- Egészen más tervem volt Klarával - ismétlé a hercegleány. - De ugye Pécsi Deborah?...

- Jegyesem! - szakítá félbe a hercegleány kérdését Gyulai, megrettenve azon szavaktól, melyek Báthory Zsófia ajkán lebegtek.

Vége